مۇھەممەد يۈسۈپ

ناماز

ئەھكاملىرى ۋە قائىدە-تەرتىبلىرى

ئىسلامي ئەسەرلەر نەشرىياتى

ح محمد يوسف محمد تورسون، 1432هـ

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

محمد تورسون، محمد يوسف

الصلاة أحكامها و شروط أدائها / محمد يوسف محمد تورسون.

النص باللغة الأويغورية

– الرياض، 1433هـ

1400ص؛ 16.5×24 سم

ردمك: 3_9072_00_603_978

1_الصلاة 2_ العبادات أ. العنوان

ديوي252.2 1433/780

رقم الإيداع: 1433/780

ردمك: 3_9072_00_603_978

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابًا مَّوْقُوْتاً﴾

(القرآن الكريم)

﴿شۈبھىسىزكى، ناماز مۆئمىنلەرگە ۋاقتى بەلگىلەنگەن پەرز قىلىندى﴾

(قۇرئان كەرىم)

{صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي}

(الحديث)

«نامازنى مەن ئوقۇغاندەك ئوقۇڭلار»

(ھەدىس شەرىف)

الصلاة

أحكامها و كيفية أدائها

تأليف

محمد يوسف محمد تورسون

الطبعة الخامسة

ناماز

ئەهكاملىرى ۋە قائىدە تەرتىبلىرى

ئاپتورى

مۇھەممەد يۈسۈپ م. تۇرسۇن

بەشىنچى نەشرى

بۇ ئەسىرىمنى مېنى ۋە قېرىنداشلىرىمنى ياخشى ئوقۇتۇپ قاتارغا قوشۇش يولىدا بارلىقىنى ئاتىغان ۋە پەرزەنت پىراقىدا يۈرىكى داغلىنىۋاتقان كۆيۈمچان ۋە پىداكار دادام مۇھەممەد تۇرسۇن ھاجىمغا ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلەن بېغىشلايمەن.

- ئاپتور

نەشرىياتتىن

مۇھەممەد يۈسۈپ 1968-يىلى خوتەن ۋىلايىتىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپلا قارىيلىققا كىرىشكەن بولۇپ، كىچىك يېشىدىلا قۇرئان كەرىمنى يادلاپ بولغان. 1984 - يىلى ناھىيىلىك چوڭ جامەدە تۇنجى خەتمىنى ئوقۇغاندا كىشىلەرنىڭ زوقىنى قوزغىغان.

1984- ۋە 1985-يىللار ئارىسىدا يوشۇرۇن مەدرىسەدە ئەرەب تىلى ئۆگىنىشكە باشلاپ، دەسلەپكى ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، 1986 - يىلى 6- ئايدا چەت ئەلدە ئىلىم تەھسىل قىلىش مەقسىتى بىلەن ۋەتەندىن ئايرىلغان ۋە شۇ يىلى ھەج پائالىيىتىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولۇپ، مىسىرغا ئوقۇشقا كەتكەن.

1986-يىلى9-ئايدا مىسىر ئەزھەر بىلىمگاھىنىڭ تەييارلىق سىنىپىغا ئوقۇشقا كىرىپ، شۇ يىلىنىڭ ئاخىرى تولۇق ئوتتۇرىغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتكەن. تولۇقنىڭ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى يىللىقىنى ئوقۇپ بولۇپ، مۇسابىقە ئارقىلىق تۆتىنچى يىللىققا ئاتلىغان. شۇنداق قىلىپ 4 يىللىق تولۇق ئوتتۇرىنى 3 يىلدا پۈتتۈرگەن.

1989 - ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەرىئەت ۋە قانۇن فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنىپ، 1993- يىلى تاماملىغان.

1993 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1995 - يىلىنىڭ بېشىغىچە تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدىكى «ئۈسكۈدار رايونلۇق قۇرئان يادلاش مەدرىسەسى»دە، ئەرەب تىلى ۋە قىرائەتتىن دەرس بەرگەن.

1995 - يىلىدىن 2001 - يىلىغىچە قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا

شەھىرىدىكى«قازاق-تۈرك ئىنىستىتوتى»دا ئەرەب تىلىدىن مۇئەللىم بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەرياندا قازاقىستاننىڭ جۇمھۇرىيەتلىك گېزىتلىرىدىن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە « يېڭى ھايات» گېزىتلىرىدە دىنىي ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ھەققىدە نۇرغۇن ماقالە يېزىپ ئېلان قىلغان.

2001 - يىلىدىن بىرى سەئۇدى ئەرەبىستان رادىئوسىنىڭ ئۇيغۇر بۆلۈمىدە بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە.

مۇھەممەد يۈسۈپنىڭ پىكىر-قارىشى

مۇھەممەد يۈسۈپ دىنىي جەھەتتە ئوتتۇراھاللىقنى ئاساس قىلغان ئىلغار پىكىر-قاراشقا ئىگە بولۇپ، رادىكاللىقتىن ۋە چەكلىك مۇھىت تەسىرىدىن ئەلۋەتتە يىراقتۇر.

تىنىمسىز ئىزدىنىش روھىغا ئىگە مۇھەممەد يۈسۈپ ھازىرغىچە 20 پارچىدىن ئارتۇق ئەسەر يازغانىنىڭ سىرتىدا، ئەرەب تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا 10 پارچىدىن ئارتۇق كىتاب تەرجىمە قىلغان ھەمدە ھەر قايسى تور بەتلىرىدە 100 پارچىدىن كۆپرەك ماقالە ئېلان قىلغان. ھازىرغىچە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

مۇھەممەد يۈسۈپنىڭ نەشر قىلىنىپ بولغان ئەسەرلىرى:

1. «ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» بىرىنچى نەشرى 1996- يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2002- يىلى ئىستانبۇلدا، ئۈچىنچى نەشرى 2010- يىلى بەيرۇتتا، تۆتىنچى نەشرى2013-يىلى قاھىرەدە نەشر قىلىنغان.

2.« ئىسلام ئەقىدىلىرى» بىرىنچى نەشرى 1997- يىلى (ئۇيغۇر سىلاۋيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، ئىككىنچى نەشرى 1998- يىلى قەشقەردە،

ئۈچىنچى نەشرى 2003ـ يىلى قازاق تىلىدا ئالمۇتا، تۆتىنچى نەشرى 2004ـ يىلى ئىستانبۇلدا، بەشىنچى نەشرى 2005ـيىلى (ئۇيغۇر سىلاۋىيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، ئالتىنچى نەشرى 2006ـيىلى قازاق تىلىدا ئالمۇتىدا، يەتتىنچى، سەككىزىنچى ۋە توققۇزىنچى نەشلىرى2008ـ 2009ـ ۋە 2010ـيىللىرى ئالمۇتىدا ئارقا-ئارقىدىن (ئۇيغۇر سىلاۋىيان يېزىقىدا) نەشر قىلىنغان.

3. «ناماز ۋە ئۇنىڭ قائىدە- تەرتىپلىرى» بىرىنچى نەشرى 1998ـ يىلى (ئۇيغۇر سىلاۋىيان ۋە ئەرەب يېزىقلىرىدا) ئالمۇتىدا، ئىككىنچى نەشرى 2007ـيىلى ئىستانبۇلدا، ئۈچىنچى نەشرى 2008ـيىلى، تۆتىنچى نەشرى 2012ـيىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

4. «ناماز ھەققىدە ساۋات» بىرىنچى نەشرى 1998ـ يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2006ـيىلى، ئۈچىنچى نەشرى 2008ـيىلى، تۆتىنچى نەشرى 2009ـيىلى، بەشىنچى نەشرى 2010ـيىلى (ئۇيغۇر سىلاۋىيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا بېسىلغان.

5.«روزا ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى» بىرىنچى نەشرى 1999ـ يىلى ئەرەب ۋە سىلاۋىيان يېزىقلىرىدا ئالمۇتىدا، 2004ـيىلى ئىككىنچى نەشرى ئىستانبۇلدا بېسىلغان.

6.« دىنىمىزنىڭ ساپلىقىنى قوغدايلى» (يېڭى ھايات ۋە ئۇيغۇر ئاۋازى گېزىتلىرىدە ئېلان قىلىنغان ماقالىلىرىنىڭ توپلىمى)، بىرىنچى نەشرى 1999ـيىلى، ئىككىنچى نەشرى 2005ـيىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

7.« زاكات كىتابى» بىرىنچى نەشرى 2003ـ يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

8. «دۇئا ۋە ئۇنىڭ پەزىلەتلىرى» بىرىنچى نەشرى 2004-يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

9.«ئىلاھىي قورغان» بىرىنچى نەشرى 2005- يىلى، ئىككىنچى نەشرى 2006-يىلى، ئۈچىنچى نەشرى 2010-يىلى ئىستانبۇلدا، تۆتىنچى نەشرى 2012-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

10.« غەرب مەدەنىيىتى ۋە بىز» 2004 - يىلى ئىستانبۇلدا نەشر قىلىنغان.

11. « ھەج ۋە ئۆمرە قوللانمىسى» بىرىنچى نەشرى 2005 - يىلى ئىستانبۇلدا، ئىككىنچى نەشرى 2007- يىلى رىياد، ئۈچىنچى نەشرى 2009-يىلى (ئۇيغۇر ئىسلاۋىيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، تۆتىنچى نەشرى 2011-يىلى مەككىدە نەشر قىلىنغان.

12. « ئىسلامدىكى ھارام ۋە چەكلەنگەن ئىشلار» بىرىنچى نەشرى 2009-يىلى ئۇيغۇر ئەرەب يېزىقىدا ئىستانبۇلدا، ئىككىنچى نەشرى 2010- يىلى (سىلاۋىيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، ئۈچىنچى نەشرى 2013-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

13. «بەش پەرز ۋە ئىسلامدىكى ئائىلە تۈزۈمى» 6 كىتابنىڭ توپلىمى بولۇپ، 2009-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

14. «ئۆسمۈرلەر ئۈچۈن دىنىي ساۋات» بىرىنچى نەشرى 2009-يىلى بەيرۇتتا قاتتىق مۇقاۋىلىق قىلىپ بېسىلغان. قىسقارتىلغان ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى نەشرلىرى 2012-يىلى بەيرۇتتا ۋە ئىستانبۇلدا، تۆتىنچى نەشرى 2013-يىلى (ئۇيغۇر سىلاۋىيان يېزىقىدا) ئالمۇتىدا، بەشىنچى نەشرى2013-يىلى مەككىدە نەشر قىلىنغان.

15. « دىن ۋە ھايات (1600سوئالغا جاۋاب)» 2009-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان. كېيىنچە تولۇقلىنىپ، «دىن ۋە ھايات(2000سوئالغا جاۋاب)» دېگەن ئىسىم بىلەن ئىككىنچى نەشرى 2010-يىلى، ئۈچىنچى نەشرى 2011-يىلى بەيرۇتتا، ئۈچىنچى نەشرىنىڭ ئۇيغۇر سىلاۋيان يېزىقىدىكى نۇسخىسى2013-يىلى ئالمۇتىدا، تۆتىنچى نەشرى 2013-يىلى قاھىرەدە ۋە بەيرۇتتا ئىككى توملۇق نەشر قىلىنغان.

16. «ئىسلام ئەخلاقى»بىرىنچى نەشرى 2010-يىلى بەيرۇتتا، ئىككىنچى نەشرى2013-يىلى قاھىرەدە نەشر قىلىنغان.

17. «ھەج بەدەل تىجارىتىنىڭ ھاراملىقى ھەققىدە ئوچۇق سۆز» 2012-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان.

18. « پەرزەنتلىرىمىزنى قانداق تەربىيەلەيمىز؟» بىرىنچى نەشرى2013 -يىلى بەيرۇتتا، ئىككىنچى نەشرى 2013-يىلى قاھىرەدە نەشر قىلىنغان.

19. « مانا بۇ ئىسلام » بىرىنچى نەشرى2013 -يىلى قاھىرەدە نەشر قىلىنغان.

نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرىۋاتقان ئەسەرلىرى:

1.«قۇرئان ئوقۇش قائىدىلىرى».

2. «غۇربەتتىكى ياشلىق» (شېئىرلار توپلىمى).

3.«يۈرەك سىرى»(شېئىرلار توپلىمى).

4.«قۇرئان كەرىم بىزنىڭ نىجات يولىمىز».

5.« پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئۇلۇغ ماقامىنى قوغدايلى!»(ماقالىلار

توپلىمى).

ئەرەب تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلىرى:

1.«التفسير الواضح»(روشەن تەپسىر). ئاپتورى: دوكتور مەھمۇد ھىجازى.

2. «الأديان في القرآن»(قۇرئاندىكى دىنلار). ئاپتورى: دوكتور مەھمۇد شەرىف.

3.«مختصر كتاب إظهار الحق»(ھەقىقەتنىڭ ئېلانى). ئاپتورى: ئەللامە رەھمەتۇللا ھىندى.

4.«كتاب التوحيد»(تەۋھىد كىتابى). ئاپتورى: سالىھ ئەلفوزان.

5.«العقيدة الصحيحة» (توغرا ئەقىدە). ئاپتورى: ئەللامە ئىبنى باز.

6. «شرح أصول الإيمان»(ئىمان ئاساسلىرىنىڭ شەرھى). ئاپتورى مۇھەممەد سالىھ ئەل مۇسەيمىن.

7.« منهج اهل السنة والجماعة»(ئەھلى سۈننەلەرنىڭ يولى). ئاپتورى: ئەللامە مۇھەممەد ئىبنى ئابدۇلۋەھھاب.

8.«النصرانية في الأصل والواقع»(خرىستىئان دىنىنىڭ ئەسلى ۋە بۈگۈنى). ئاپتورى: ئەللامە مۇھەممەد ئابدۇللا سەھىم.

9. «صفة صلاة النبي»(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ناماز ئوقۇش كەيپىيىتى). ئاپتورى: مۇھەممەد ئىبنى ناسىرۇددىن ئەلبانى.

10. «الوسائل المفية للحياة الطبية» ئەللامە ئابدۇراھمان ناسىر ئەل سەئدى.

11. «الدروس المهمة لعامة الأمة»(مۇسۇلمانلارغا مۇھىم تەلىماتلار). ئاپتورى: ئىبنى باز.

12. «33سببا للخشوع في الصلاة»(نامازدا خۇشۇئنىڭ33 سەۋەبى). ئاپتورى: مۇھەممەد سالىھ ئەل مۇنەججىد.

بسم الله الرحمن الرحيم

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن

بارلىق گۈزەل ماختاشلار ۋە ئەڭ ئېسىل مەدھىيەلەر ئالەملەرنىڭ رەببى ۋە مۇئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. ئاللاھ تائالاغا مەۋجۇداتنىڭ سانىچە مەدھىيە ئوقۇپ ئۇنى ماختايمەن. ئىنسانىيەتنىڭ ئىپتىخارلىق ئۈلگىسى، ھەق دىنىنى ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى كۇپرى، زالالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئىمان، ھىدايەت ۋە ھەقىقەتنىڭ نۇرىغا يېتەكلىگەن سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە- تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزلەرگىچە يەتكۈزگەن، شۇنداقلا تا قىيامەتكىچە ھەق يولدا يۈرگەن مۇئمىنلەرگە جانابى ئاللاھ تائالادىن رەھمەت تىلەيمەن.

ناماز ئىماندىن قالسىلا ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ كاتتىسى، ئىسلام دىنىنىڭ تېرىكى، مۇسۇلمانلىقنىڭ بەلگىسى، پۈتۈن ياخشىلىقلارنىڭ باشلامچىسى ۋە قىيامەت كۈنىدە بەندىلەرنىڭ ئەڭ ئاۋۋال ھېساب بېرىدىغان بىردىنبىر ئەمەلى، ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىخلاس ۋە ئىتائەتمەنلىكنىڭ ئەڭ ئوبرازلىق ئىپادىسى بولغانلىقتىن ئىسلام دىنى نامازنى ناھايىتى يۇقىرى ۋە ئەھمىيەتلىك ئورۇندا قويىدى ھەمدە ناماز ئوقۇغۇچىلارغا جەننەت بىلەن خۇشخەۋەر بەردى. ئىسلام دىنى نامازنى شۇنچىلىك ئەھمىيەتلىك يۇقىرى ئورۇنغا قويغان ئىكەن، ئەلۋەتتە بىزمۇ نامازنى جان - دىلىمىز بىلەن تولۇق ئورۇنداشقا، ئورۇندىغاندىمۇ

ئۇنىڭ قائىدە - تەرتىپلىرىنى ياخشى ئۆگىنىپ، ئاللاھقا قوبۇل بولىدىغان شەكىلدە ئادا قىلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز زۆرۈر.

مەلۇمكى، ناماز ۋە باشقا پۈتۈن ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا قوبۇل بولۇشى ياكى رەت قىلىنىشى پەقەت ئۇنىڭ ئىسلام دىنىدا كۆرسىتىلگەن قائىدە ــ پىرىنسىپلىرىغا ئۇيغۇن شەكىلدە ئادا قىلىنىش ياكى قىلىنماسلىقىغا باغلىقتۇر. شۇڭا ھەر قانداق بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن ئىبادەتلەرنىڭ قائىدە ــ تەرتىپلىرىنى ئۆگىنىش ئىنتايىن زۆرۈر بولغان پەرزدۇر.

ھۆرمەتلىك كىتابخان! قولىڭىزدىكى بۇ كىتاب ناماز ھەققىدە تەپسىلى يېزىلغان ھەممىگە ئاممىباب ئەسەر بولۇپ، سىزنىڭ ناماز ھەققىدىكى بىلىملەرگە بولغان بارلىق ئېھتىياجىڭىزنى قاندۇرىدۇ، بىلمەيدىغانلارغا ئۆگىتىدۇ، بىلىدىغانلارنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرىدۇ، مۇكەممەللەشتۈرىدۇ ۋە ئۇلارنى ناماز ھەققىدىكى نۇرغۇن سىر - ئەسرارلارغا ئىگە قىلىدۇ.

بۇ كىتاب ھەققىدە قىسقىچە چۈشەندۈرۈش بېرىشنى خالايمەن:

1. بۇ كىتاب پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ناماز ھەققىدە ئۆگەتكەن ۋە ئۆزى قىلىپ كۆرسەتكەنلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا، قۇرئان ۋە ھەدىسكىلا تايىنىپ يېزىلغان بىر ئەسەردۇر. بۇ ئەسەر يەنە ئۇيغۇر خەلقىدە ئومۇملاشقان مەزھەپ- ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىفەنىڭ مەزھىپىگە مۇۋاپىقلىشىدۇ.

2. مەن مەزھەپكە مۇتەئەسسىبلىك قىلغۇچى ياكى ئەكسىچە مەزھەپنى رەت قىلغۇچىمۇ ئەمەسمەن. قۇرئان ۋە سۈننەتنى بىرىنچى ئورۇندا قويۇپ، ھەر قانداق بىر مەسىلىدە ئاۋۋال بۇ ئىككىسىگە

مۇراجىئەت قىلدىم. ئاندىن مەزھەپ ئالىملىرىنىڭ بۇ ھەقتىكى چۈشەنچىلىرىگە مۇراجىئەت قىلىپ ئەڭ توغرا دەپ قانائەت قىلغانلىرىمنى تاللاپ ئالدىم.

3. كىتابتا نەقىل كەلتۈرۈلگەن ئايەت ۋە ھەدىسلەر بىلەن بايان قىلىنغان شەرئەت ئەھكاملىرىنىڭ مەنبەلىرى (سۈرە نامى بىلەن ئايەت نومرى، ھەدىسنىڭ رىۋايەت قىلغۇچىسى ۋە بايان قىلىنغان مەسىلىلەرنىڭ نەدىن ئېلىنغانلىقى) بەت ئاستىغا بېرىلدى.

4. كىتابتا نامى تىلغا ئېلىنغان مەنبەلەر تېخى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنمىغانلىقتىن، بۇلاردىن پەقەت ئەرەب تىلىنى بىلىدىغانلارلا پايدىلىنالايدۇ ۋە شۇنداقلارلا بۇ مەنبەلەر توغرۇلۇق ئىزدىنىدۇ. شۇ سەۋەبتىن تىرناق ئىچىدە بېرىلگەن مەنبەلەر ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنماستىن، ئەرەبچە ئۆز ئەسلى بويىچە بېرىلدى. بەلكى بۇ مەزكۇر ئەسەرلەرنى ئىزدىگۈچىلەر ئۈچۈن تېخىمۇ ئوڭايلىق بولۇشى مۇمكىن.

بۇ كىتاب 2011-يىلى بەيرۇتتا نەشر قىلىنغان تولۇقلانغان نۇسخىسىغا ئاساسەن نەشرگە بېرىلدى. جانابى ئاللاھ تائالادىن بۇ ئاددى ئەمگىكىمنى قوبۇل قىلىشنى سورايمەن.

كىتابنى تۈرلۈك خاتالىقلاردىن ۋە سەۋەبلىكلەردىن خالىي دېگىلى بولمايدۇ. شۇڭا كىتابخانلارنىڭ، خۇسۇسەن ئۆلىمالىرىمىزنىڭ كۆرسىتىپ بېرىشىنى ئارزۇ قىلىمەن.

مۇھەممەد يۈسۈپ

ھىجرىيە 1435- يىلى سەفەرنىڭ26-كۈنى.

مىلادىيە 2013 - يىلى 29 – دېكابىر.

مۇندەرىجە

نەشرىياتتىن...6
مۇندەرىجە 15
ئىبادەت ھەققىدە قىسقىچە بايان....................................37
ئىبادەت ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى 37
ھەممە ئىبادەتكە چاقىرىلغان..38
ئىبادەت ئاللاھقىلا قىلىنىدۇ 39
ئىنسان ئىبادەت قىلىشقا مۇھتاج 41
ئىبادەتنىڭ ماھىيىتى...42
ئىبادەت ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىدۇر...................................43
ئەڭ ئۇلۇغ ئىبادەت نامازدۇر 45
شەرىئەت ئىستىلاھلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مەنىسى 47
پەرز...47
ۋاجىب...49
سۈننەت 49
ھارام..50
مەكرۇھ تەھرىمى 51
مەكرۇھ تەنزىھى 52
مۇباھ..52
مۇباھ ئىشلارنىڭ ئىبادەت قاتارىغا ئۆتۈشى..........................52
ئىسلام دىنىدىكى ناماز..59

نامازنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى 60
نامازنىڭ پەزىلىتى.. 61
نامازنىڭ ھۆكمى 63
كۈندىلىك بەش ۋاخ نامازنىڭ سىرى.......................... 68
نامازنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك پايدىلىرى....................... 72
نامازنىڭ ئاخىرەتلىك پايدىلىرى 72
نامازنىڭ بۇ دۇنيالىق پايدىلىرى... 75
ناماز ھۇزۇر-ھالاۋەت ۋە كۆڭۈل ئاراملىقىنىڭ ئاملىدۇر 75
ناماز پاكىزلىق ۋە گۈزەللىكتۇر.. 76
ناماز ئىنسانىنىڭ سەۋرچانلىقىنى ۋە چىداملىقىنى ئاشۇرىدۇ 77
ناماز ئەخلاقنى كۈچەيتىدىغان قۇۋۋەتتۇر................................. 79
نامازدىكى ھەرىكەتلەر گىمناستىكىدىن پايدىلىقتۇر 81
ناماز روماتىزىمنىڭ شىپاسىدۇر 84
ئىسلام دىنىدا تەلەپ قىلىنغان ناماز 86
ئەقلىنىڭ ئەمەللىرى 87
قەلبىنىڭ ئەمەللىرى.. 88
ھېسسى ئەزالارنىڭ ئەمەللىرى 88
تاشقى ئەزالارنىڭ ئەمەللىرى 88
«خۇشۇئ» نامازنىڭ جېنىدۇر 90
نامازدا «خۇشۇئ»نىڭ ئەھمىيىتى 90
«خۇشۇئ»دېگەن نېمە؟.. 90
«خۇشۇئ»نىڭ ھۆكمى 92
ساۋاب «خۇشۇئ» دەرىجىسىگە قاراپ بولىدۇ........................ 93
«خۇشۇئ»نىڭ ئامىللىرى 96
«خۇشۇئ» نى ھاسىل قىلىشنىڭ چارىلىرى......................... 97

قۇرئان كەرىمنى قانداق ئاڭلاش كېرەك؟........................... 99
«خۇشۇئ»غا زىيانلىق ئامىللار 101
نامازدا بۇرىلىشنىڭ مەنىسى 105
ئىنسان پسخولوگىيىسى ۋە بەش ۋاخ ناماز.......................108
پىشىن ۋاقتى 108
ئەسىر ۋاقتى 109
شام ۋاقتى..110
خۇپتەن ۋاقتى..110
نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى 111
كۇپرىنىڭ تۈرلىرى...116
ئېتىقادتىكى كۇپرىلىقنىڭ تۈرلىرى...................................116
ئېتىقادتىكى كۇپرىلىقنىڭ ھۆكمى 119
ئەمەلدىكى كۇپرىلىقنىڭ تۈرلىرى 119
ئەمەلدىكى كۇپرىلىقنىڭ ھۆكمى 121
نامازنىڭ بىرىنچى شەرتى بولغان پاكىزلىقنىڭ بايانى............125
پاكىزلىقنىڭ تۈرلىرى...125
تاشقى پاكىزلىقتا بۇيرۇلۇشنىڭ ھېكمەتلىرى...........................125
ئىچكى پاكىزلىقتا بۇيرۇلۇشنىڭ ھېكمەتلىرى...........................127
پاكلىنىشقا بولىدىغان سۇلارنىڭ بايانى 128
تۇرغۇن سۇنىڭ ھۆكمى..131
ئىستىنجا ۋە ئىستىبرا 133
ئىستىنجا قىلىشنىڭ ھۆكمى 133
ئىستىنجادا قوللىنىشقا جائىز بولىدىغان ماددىلار 134
ئىستىنجادا قوللىنىشقا جائىز بولمايدىغان ماددىلار 134
ئىستىبرا...135

هاجەتخانىغا كىرىشنىڭ ئەدەپلىرى 136
نىجاسەت ۋە ئۇنىڭدىن پاكلىنىش ئۇسۇلى 138
نىجاسەت ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى 138
نىجاسەتلەردىن كەچۈرۈم قىلىنىش مىقدارى.......................... 138
نىجاسەتلەردىن پاكلىنىش ۋە كىيىملەرنى پاكلاش ئۇسۇلى 139
نامازنىڭ ئىككىنچى شەرتى بولغان تاھارەتنىڭ بايانى 142
تاھارەتنىڭ تۈرلىرى... 142
تاھارەتنىڭ پەرزلىرى... 142
تاھارەتنىڭ سۈننەتلىرى 143
تاھارەتتىكى مەكرۇھلار 144
تاھارەت ئېلىشنىڭ ئەدەبلىرى ۋە قائىدە - تەرتىبلىرى 146
تاھارەتتىن كېيىنكى دۇئا.. 147
مىسۋاك ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى.. 148
تاھارەتتە شۈبھە... 149
تاھارەتنىڭ ھېكمىتى 150
تاھارەتنىڭ پايدىلىرى 152
تاھارەتنىڭ گۈزەللىككە بولغان پايدىسى 152
ئىككى قول 152
ئېغىز 152
بۇرۇن 153
يۈز 153
باش 154
قۇلاقلار.. 154
ئىككى پۇت... 154
تاھارەتنىڭ ئىنسان ساقلىقىغا بولغان پايدىسى...................... 156

ئىككى قول 156
ئېغىز 157
بۇرۇن 157
يۈز 158
باش 158
قۇلاقلار..159
پۇت 159
تاھارەتنى بۇزىدىغان ئامىللار 159
ئاياقنىڭ ياكى پايپاقنىڭ مەسھى قىلىش مەسىلىسى 160
مەسھى قىلىش ئۇسۇلى..168
مەسھىنىڭ مۇددىتى..168
مەسھىنى بۇزىدىغان ئامىللار 168
تېڭىقنىڭ ئۈستىگە مەسھى قىلىش مەسىلىسى 169
ئۆزرىلىك كىشىلەر قانداق قىلىشى كېرەك 169
ئۆزرىڭ قوبۇل قىلىنىشىنىڭ شەرتى 170
ئاياللارغا خاس ھالەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئەھكاملىرى 171
ئاياللارنىڭ ئايلىق ھالىتى 171
ئايلىق ئادىتىنىڭ مۇددىتى 171
ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالىتى..171
تۇغۇتلۇق ھالىتىنىڭ مۇددىتى 172
ئاياللار ئۈچۈن ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق ھالەتلىرىدە مەنئى قىلىنغان ئىشلار 172
ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق ھالەتلىرىدىكى ئاياللارغا يېقىنچىلىق قىلىش مەسىلىسى 173
ئاياللارنىڭ ئۆزرىلىك ھالىتى 174

ئاياللار ھەيزدار ياكى ئۆزۈرلۈك ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيدۇ؟.175
تاھارەتسىز كىشىلەر ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار 176
جۇنۇپ كىشى ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار 177
غۇسلىنىڭ بايانى 179
غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەر 179
غۇسلىنىڭ تۈرلىرى..179
پەرز بولغان غۇسلى...180
غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلمايدىغان ئىشلار 180
غۇسلىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى.................................181
سۈننەت بولغان غۇسلى 181
غۇسلىنىڭ پەرزلىرى 183
غۇسلىنىڭ سۈننەتلىرى..183
غۇسلى قىلىشنىڭ قائىدىسى 184
غۇسلىنىڭ ھېكمىتى 185
غۇسلىنىڭ پايدىلىرى 186
غۇسلىنىڭ تىببىي جەھەتتىكى پايدىسى 186
تەيەممۇمنىڭ بايانى 188
تەيەممۇمنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەر...............................188
تەيەممۇمنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى..............................189
تەيەممۇم قىلىشنىڭ شەرتلىرى 190
تەيەممۇمنىڭ پەرزلىرى 190
تەيەممۇم قىلىشنىڭ قائىدىسى...191
تەيەممۇم قىلىشقا بولىدىغان ماددىلار 192
تەيەممۇمنى بۇزىدىغان ئامىللار 192
تەيەممۇمنىڭ ھېكمىتى 193

نامازنىڭ ئۈچىنچى شەرتى: ناماز ۋاقتىنىڭ كىرىشى 194
بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋاقىتلىرى...194
ئەڭ پەزىلەتلىك ۋاقىتلار...196
ناماز ۋاقىتلىرىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى 198
ناماز ۋاقىتلىرىنىڭ كۆپ بولغانلىقىنىڭ ھېكمىتى 200
ناماز ۋاقىتلىرى ھەققىدە ئىجتىھاد قىلىش...........................202
ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار..................................203
يۇقىرىدا بايان قىلىنغان بەش ۋاقىتتا ناماز ئوقۇماسلىقنىڭ سەۋەبى205
ئەزاننىڭ بايانى 207
ئەزان ئوقۇشنىڭ ھۆكمى...207
ئەزاننىڭ تېكستى..207
ئەزان ئوقۇشنىڭ شەرتلىرى...208
ئەزان ئوقۇلىۋاتقاندا نېمە قىلىش كېرەك؟.............................209
ئەزاندىن كېيىن قايسى دۇئا ئوقۇلىدۇ؟..............................209
ئەزاننىڭ بۇيرۇلغانلىقىنىڭ ھېكمىتى 210
تەكبىر ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى..211
تەكبىر ئېيتىشنىڭ ھۆكمى 211
تەكبىرنىڭ تېكستى 212
نامازنىڭ تۆتىنچى شەرتى: ئەۋرەت جايلارنى يېپىشنىڭ بايانى ..214
ئەۋرەت ۋە ئۇنىڭ چەك-چېگرىسى.....................................214
ئەرنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرىسى 214
ئايالنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرىسى 215
ئايالنىڭ يات ئەرلەر ۋە مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانىلىدىغان جايلىرى...215
ئايالنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى 216

ئايالنىڭ دىندىكى ئايال جىنسلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى...218
ئەۋرەت جايلارنى يېپىشنىڭ ھېكمىتى 219
ئەۋرەت جايلارنى يېپىشنىڭ ئەدەپلىرى 220
نامازنىڭ بەشىنچى شەرتى: قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش 221
قىبلىگە قاراشقا ئىمكانىيەت بولمىغاندا قانداق قىلىش كېرەك؟..222
قىبلىنى تاپالمىغان چاغدا قانداق قىلىش كېرەك؟.................223
قىبلىگە يۈزلىنىشنىڭ ئەدەپلىرى 225
نامازدا قىبلىگە يۈزلىنىشنىڭ سىرى 225
نامازدا نېمە ئۈچۈن كەبە تەرەپكە يۈز كەلتۈرىمىز؟..........226
نامازنىڭ ئالتىنچى شەرتى: نىيەتنىڭ بايانى 229
بەش ۋاخ نامازنىڭ رەكئەتلىرى.................................233
رەكئەت دېگەن نېمە؟..233
بەش ۋاخ نامازنىڭ ئوقۇلۇش تەرتىپى..............................234
بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇشنىڭ ئەھمىيىتى 234
نامازنىڭ پەرزلىرى 239
نامازنىڭ بىرىنچى پەرزى: تەكبىر تەھرىمە.......................240
نامازدا تەكبىر تەھرىمىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى..........240
تەكبىردە قولنى كۆتۈرۈش مەسىلىسى...............................241
نامازغا باشلاش تەكبىرىدىن باشقا تەكبىرلەردە ئىككى قولنى كۆتۈرۈش مەسىلىسى 242
ئوڭ قولنى سول قولنىڭ ئۈستىگە قويۇش 244
ئىككى قولنى كىندىك ئاستىدا ياكى كۆكسىدە تۇتۇش 245
سانا ئوقۇش 246
نامازنىڭ ئىككىنچى پەرزى: قىيام...............................252

نامازدا قىيامدا تۇرۇشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى 252
نەپلە نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇش مەسىلىسى....................253
ئۆرە تۇرۇشقا ماجالى يوق كىشىنىڭ ناماز ئوقۇش مەسىلىسى.....254
نامازنىڭ ئۈچىنچى پەرزى: قىرائەت 255
نامازدا قىرائەتنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى......................256
فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش مەسىلىسى................................257
فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇيالمايدىغان كىشىنىڭ مەسىلىسى 258
ئامىن دېيىش 259
ئامىننى مەخپى ياكى ئاشكارا دېيىش مەسىلىسى 259
فاتىھەدىن كېيىنكى قىرائەت..260
بامدات نامىزىنىڭ قىرائىتى..260
پېشىن نامىزىنىڭ قىرائىتى 262
ھەربىر رەكئەتتە فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش 263
ئەسىر نامىزىنىڭ قىرائىتى 263
شام نامىزىنىڭ قىرائىتى...264
خۇپتەن نامىزىنىڭ قىرائىتى 265
ۋىتىر نامىزىنىڭ قىرائىتى..266
تەھەججۇد نامىزىنىڭ قىرائىتى 267
جۈمە نامىزىنىڭ قىرائىتى...268
ھېيت نامازلىرىنىڭ قىرائىتى 269
بەش ۋاخ نامازنىڭ قىرائەتلىرىنى ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئوقۇش مەسىلىسى 269
نامازنىڭ تۆتىنچى پەرزى: رۇكۇ....................................271
نامازدا رۇكۇنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى 271
رۇكۇنىڭ كەيپىيىتى..272

رۇكۇ بىلەن سەجدىنى تەمكىنلىك بىلەن قىلىش.................273
رۇكۇدا ئوقۇلىدىغان دۇئا ۋە زىكىرلەر..............................274
رۇكۇ قىلىش مىقدارى...275
رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە قۇرئان ئوقۇماسلىق 276
رۇكۇدىن تۇرۇش 276
نامازنىڭ بەشىنچى پەرزى: سەجدە.............................279
نامازدا سەجدىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى 280
سەجدىنىڭ كەيپىيتى...280
سەجدىنى ئالدىرىماي قىلىش 282
سەجدىدە ئوقۇلىدىغان زىكىر ۋە دۇئالار..............................282
سەجدىدە قۇرئان ئوقۇماسلىق.......................................285
سەجدىنى ئۇزۇن قىلىش 285
سەجدىدىن تۇرۇش 286
ئىككى سەجدە ئارىسىدىكى ئولتۇرۇش...............................287
ئىككى سەجدە ئارىلىقىدا زىكىر ئېيتىش..............................287
ئىككىنچى سەجدىگە بېرىش...288
سەجدىدىن رەكئەتكە تۇرۇش..289
بىرىنچى تەشەھھۇدتا ئولتۇرۇش....................................289
تەشەھھۇد ئوقۇش...290
تەشەھھۇد ئوقۇغاندا كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى مىدىرلىتىش مەسىلىسى290
نامازنىڭ ئالتىنچى پەرزى: قەئدە ئاخىر.........................292
قەئدە ئاخىرنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى 293
ئاخىرقى ئولتۇرۇشنىڭ كەيپىيتى....................................293
تەشەھھۇدنىڭ تېكىستى...294
«ئەتتەھىياتۇ» دىن كېيىن دۇرۇد ئوقۇش...........................296

دۇئادىن ئاۋۋال تۆت نەرسىدىن پاناھ تىلەش......................297
سالام بېرىشتىن بۇرۇن دۇئا قىلىش..........................297
سالام بېرىش...301
ناماننىڭ ۋاجىبلىرى..303
نامازنىڭ سۈننەتلىرى 305
ناماز ئوقۇشنىڭ قائىدە ـ تەرتىبلىرى.............................307
بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنىڭ ئوقۇلىشى 307
ئەرلەرنىڭ ئولتۇرۇش شەكلى 311
ئاياللارنىڭ ئولتۇرۇش شەكلى..............................311
تەھىيات دۇئاسى...311
ئاللاھۇممە سەللى ئەلا دۇرۇتى.............................312
ئاللاھۇممە بارىك ئەلا دۇرۇتى..............................313
رەببەنا دۇئاسى 313
پېشىن نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى.................................314
ئەسىر نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى.................................315
شام نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى 316
خۇپتەن نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى 316
ۋىتىر نامىزى ۋە ئۇنىڭ ئوقۇلىشى.............................317
قۇنۇت دۇئاسى 318
بەش ۋاخ نامازدا قۇنۇت ئوقۇش مەسىلىسى 318
بامدات نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇش مەسىلىسى 319
نامازدىن كېيىن ئوقۇلىدىغان دۇئالار 320
نامازنىڭ مەكرۇھلىرى 325
نامازنى بۇزىدىغان ئامىللار 328
نامازغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەر 332

نامازنى تـوختىتىش ياكى كەيىنگە سۈرۈشنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر 332
نامازنى تـوختىتىش ياكى كەيىنگە سۈرۈشنى جائىز قىلىدىغان سەۋەبلەر 333
نامازدا شۈبھە 333
سەجدە سەھۋىنىڭ بايانى 336
سەجدە سەھۋىنىڭ ھۆكمى 336
سەجدە سەھۋىنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر 336
پەرزنىڭ كىچىكتۈرۈلگەنلىكىگە مىسال 337
ۋاجىبنىڭ سەھۋەنلىكتىن تەرك قىلىنغىنىغا مىسال 338
ۋاجىبنىڭ سەھۋەنلىكتىن كېچىكتۈرۈلگىنىگە مىسال 339
سەجدىنى ۋاجىب قىلىدىغان سەھۋەنلىكنىڭ تەكرارلىنىشى 339
سەجدە سەھۋىنىڭ قىلىنىش ئۇسۇلى 340
سەجدە سەھۋى كەچۈرۈم قىلىنىدىغان ھاللار 340
سۈترە ۋە ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈش مەسلىسى 342
قىرائەت خاتالىقلىرى 342
قۇرئان ئوقۇشنىڭ پەزىلىتى ۋە ئەدەبلىرى 344
قۇرئان ئوقۇشنىڭ ئەدەپلىرى 348
قۇرئان يادلاشنىڭ پەزىلىتى 350
قۇرئاننى خەتمە قىلىش 351
قۇرئان كەرىمنى تەرتىل بىلەن ئوقۇش 351
قۇرئان كەرىمنى چىرايلىق ئاۋازدا ئوقۇش 352
تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ بايانى 353
تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ بۇيرۇلىشى 353
تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ ھۆكمى 353

تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىشقا سالاھىيەتلىك بولۇشنىڭ شەرتلىرى354
تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىشنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر 354
تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ قىلىنىش ئۇسۇلى 355
تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ ۋاقتى 355
تىلاۋەت سەجدىسى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان شەرتلەر 356
سەجدە ئايىتىنىڭ تەكرارلىنىشى كۆپ قېتىم سەجدە قىلىشنى لازىم قىلامدۇ؟ 356
سەجدە ئايەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۈرىلەر ۋە ئايەتلەر 357
قازا نامازلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر 359
نامازلارنى كېچىكتۈرۈشنىڭ ئۆزۈرلىرى...............................359
نامازنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان ئۆزۈرلەر 360
قازا نامازلارنى ئوقۇش ئۇسۇلى 361
قازا نامازلارنى ئوقۇشنىڭ تەرتىپى......................................362
قازا نامازلارنى ئوقۇشتا تەرتىپنىڭ ئەمەلدىن قېلىشى............363
قازاسى ئوقۇلىدىغان نامازلار...365
مېيىتتىن ناماز ۋە روزىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشى.......................365
ئوقۇيالمىغان نامازلارنىڭ كاپارىتى يوق.................................366
نامازلارنى جەمئى قىلىپ ئوقۇش مەسىلىسى 367
نامازلارنى جەمئى قىلىشنىڭ شەرتلىرى 372
تۆتىنچى بۆلۈم..376
جامائەت نامىزى 378
جامائەت نامىزىنىڭ ھۆكۈمى 378
جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشنىڭ پەزىلىتى..............................380
جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشنىڭ ھېكمىتى 382
جامائەت نامىزى ئەسكىرىي تەربىيىدۇر() 383

مەسجىد ئومۇمنىڭ مەكتىبىدۇر..384
مەسجىدكە بېرىشنىڭ ئەدەپلىرى.......................................384
ئىماملىق ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر.....................386
ئىماملىققا ھەقلىق بولغۇچىلار...386
ئىماملىقى مەكرۇھ بولىدىغانلار.......................................388
ئىسلام ئۇممىتىنى چەتكە قېقىشنىڭ خاتالىقى..........................390
ئىمامغا ئەگىشىشنىڭ شەرتلىرى..391
جامائەت توغرىسىدىكى مەسىلىلەر 393
جامائەت سېپىنىڭ تەرتىبى 393
ئالدىنقى سەپتە تۇرۇشنىڭ پەزىلىتى......................................394
ئارقا سەپتە ئۆزى يالغۇز تۇرغان كىشىنىڭ مەسىلىسى.............395
ئارقا سەپتە يالغۇز قالماسلىق ئۈچۈن ئالدىنقى سەپتىن بىرەر كىشىنى تارتامدۇ؟ 396
ئەڭ ئىلغار كۆز قاراش 397
جامائەت سانى...401
جامائەتنىڭ تۈرى 402
مۇدرىك ھەققىدىكى مەسىلىلەر..402
لاھىق ھەققىدىكى مەسىلىلەر 405
مەسبۇق ھەققىدىكى مەسىلىلەر..407
جامائەت نامىزى توغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر 411
جامائەتنىڭ ساۋابىنى تېپىش 412
بىرىنچى رەكئەتكە ئۈلگۈرۈش...413
قايسى ھالەتتە ئىمامنىڭ نامىزى بۇزۇلۇپ، جامائەتنىڭ نامىزى بۇزۇلمايدۇ؟...413
جامائەتنىڭ ئىمامدىن كېيىن قىلىدىغان ئىشلىرى 414

ئىمام قىلمىسا جامائەتمۇ قىلمايدىغان ئىشلار 415
ئىمام قىلسا جامائەت قىلمايدىغان ئىشلار 416
ئىمام قىلمىسمۇ جامائەت قىلىدىغان ئىشلار.........................417
سەجدە سەھۋى توغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر...........................418
جۈمە نامىزى 420
جۈمە نامىزىنىڭ ھۆكۈمى...420
جۈمە كۈنىنىڭ پەزىلىتى..422
جۈمە نامىزىنىڭ بۇيرۇلىشىنىڭ ھېكمىتى 423
جۈمە نامىزى پەرز بولىدىغان كىشىلەر 424
جۈمە نامىزىنىڭ پەرزلىرى..425
خۇتبە 425
خۇتبە ئوقۇشنىڭ كەيپىيتى...426
جۈمە كۈنىدىكى سۈننەت ئەمەللەر 427
جۈمە كۈنىدە ھارام بولىدىغان ئىشلار 429
جۈمە نامىزىنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى 430
جىنازە نامىزى(مېيىت نامىزى)..................................432
مۇلاھىزە:..432
ئۆلۈمنىڭ ھەقىقىتى 433
ئۆلۈمگە تەييارلىق كۆرۈش...433
كېسەل يوقلاش 434
سەكراتتىكى كىشىنىڭ تەۋبىسى ۋە ئىمانى 435
بىراۋ سەكراتقا چۈشكەندە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار 437
مېيىتنى دەپنە قىلىشتىن ئاۋۋال قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىشلار439
مېيىتنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرى 442
بىرىنچى پەرز: مېيىتنى يۇيۇش.....................................442

مېيىتنى يۇغۇچىلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر 443
مېيىتنى يۇيۇش، كېپەنلەش ئۇسۇلى 444
مېيىتنى يۇيۇشنىڭ شەرتلىرى 446
ئىككىنچى پەرز مېيىتنى كېپەنلەش.......................................446
كېپەننىڭ ئۆلچىمى..447
كېپەنلەش ئۇسۇلى 449
ئۈچىنچى پەرز مېيىتنىڭ جىنازە نامىزىنى ئوقۇش 450
جىنازە نامىزىنىڭ ھۆكمى ۋە ئوقۇش كەيپىيتى...................451
جىنازە نامىزىنىڭ ئىماملىقىغا ھەقلىق كىشىلەر....................451
جىنازە نامىزى ئوقۇلمايدىغان كىشىلەر...................................452
جىنازە نامىزىنىڭ شەرتلىرى 452
جىنازە نامىزىنىڭ پەرزلىرى..453
جىنازە نامىزىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتى.................................453
جىنازىلەرنى بىرلەشتۈرۈش مەسىلىسى.................................456
جىنازە نامىزى قاچان ئوقۇلىدۇ؟ 457
جىنازە نامىزى نەدە ئوقۇلىدۇ؟..457
مېيىتنى يۆتكەش مەسىلىسى 459
مېيىتنى دەپنە قىلىشقا ئالدىراش.......................................460
جىنازىنى كۆتۈرۈش 460
تۆتىنچى پەرز مېيىتنى دەپنە قىلىش 461
مېيىت نەدە دەپنە قىلىنىدۇ؟ 462
قەبرىنىڭ ئۆلچىمى 463
مېيىتنى دەپنە قىلىش ئۇسۇلى ۋە قەبرىنىڭ ئۆلچىمى 464
قەبرە قانچىلىك كۆتۈرۈلىدۇ؟ 465
قەبرىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلاش.......................................466

تاۋۇت ياكى ساندۇقتا دەپنە قىلىش 467
قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشنىڭ ھۆكۈمى 468
قۇرئان ئوقۇپ ساۋابىنى مېيىتقا ئاتاش 469
شېھىد ۋە ئۇنىڭغا خاس ئەھكاملار 472
شېھىدلار قانداق دەپنە قىلىنىدۇ؟ 472
يولۇچى نامىزى 474
يولۇچىلارغا ئائىت ھۆكۈملەر 475
سەپەردە نامازنى قەسىر قىلىشنىڭ دەلىلى 478
مۇقىمنىڭ يولۇچىلىق، يولۇچىنىڭ مۇقىملىق ھۆكۈمىگە كىرىشى .. 479
مۇقىمنىڭ يولۇچىلىق ھۆكۈمىگە كىرىشىنىڭ شەرتلىرى 479
يولۇچىنىڭ مۇقىملىق ھۆكۈمىگە كىرىشىنىڭ شەرتلىرى 480
قەسىر توغرۇلۇق مەزھەپ قاراشلىرى 481
ھېيت نامازلىرى 484
ھېيت نامازلىرىنىڭ بۇيرۇلىشىنىڭ دەلىلى 484
ھېيت نامازلىرى كىملەرگە ۋاجىب بولىدۇ؟ 485
ھېيت نامازلىرىنىڭ دۇرۇس بولۇشىنىڭ شەرتلىرى 485
ھېيت نامازلىرىنىڭ ۋاقتى 486
ھېيت نامازلىرىدا سۈننەت بولغان ئىشلار 487
ھېيت نامازلىرىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيىتى 488
ھېيت نامازلىرىدىكى ئارتۇق تەكبىرلەر توغرۇلۇق مەسىلىلەر 489
تەشرىق تەكبىرلىرى 490
تەشرىق تەكبىرلىرىنىڭ تېكىستى 491
تەشرىق تەكبىرلىرىنىڭ قازاسى توغرۇلۇق مەسىلىلەر 491
تەراۋىھ نامىزى 493
تەراۋىھ نامىزىنىڭ ھۆكۈمى 493

تەراۋىھ نامىزىنىڭ ۋاقتى 494
تەراۋىھ نامىزىنىڭ بۇيرۇلىشى.............................. 494
تەراۋىھ نامىزىنىڭ رەكئەت سانى.............................. 495
تەراۋىھ نامىزىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتى 497
تەراۋىھ نامىزى توغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر...................... 497
كېسەل كىشىنىڭ ناماز ئوقۇش كەيپىيتى 499
ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇش مەسىلىسى 500
ئىما- ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇشقا تاقىتى يەتمىگەن كىشى قانداق قىلىدۇ؟ 500
ئىما- ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇش توغرۇلۇق مەسىلىلەر.......... 501
ئىستىسقا (سۇ تىلەش) نامىزى.. 503
ئىستىسقا نامىزىنىڭ بۇرۇنقى دىنلاردىمۇ بارلىقى 503
ئىستىسقا نامىزىنىڭ كەيپىيتى............................ 504
كۇسۇف ۋە خۇسۇف نامازلىرى 506
كۇسۇپ ۋە خۇسۇف نامازلىرىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتى 507
قورقۇنچ نامىزى ۋە ئۇنىڭ ئوقۇلىشى 509
مۇستەھەب نامازلار... 511
1. تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى.............................. 511
تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزىنىڭ ۋاقتى 511
2. چاشگاھ نامىزى 513
3. تەھەججۇد (كېچە) نامىزى.................................. 514
تەھەججۇد نامىزىنىڭ كەيپىيتى................................ 517
تەھەججۇد نامىزىنىڭ ۋاقتى.................................... 517
قەدىر كېچىسى ۋە زۇلھەججىنىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى 518
بارائەت كېچىسى... 518

بارائەت كېچىسىدىكى بىدئەتلەر 519
4. تاۋاپ نامىزى 521
نەپلە نامازلىرى 522
نەپلە نامىزى ھەققىدىكى مەسىلىلەر 522
نەپلە ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار............................523
نەپلە نامازلارنىڭ تۈرلىرى 525
1. تەۋبە نامىزى...525
2. ئىستىخارە نامىزى 525
3. ھاجەت نامىزى 527
پايدىلىنىلغان ماتېرىياللار 529

ئبادەت هەققدە مۇقەددىمە

ئىبادەت ھەققىدە قىسقىچە بايان

ئىبادەت ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

كىشىلەر مۇسۇلمان بولۇپ، ئىسلام دىنىغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇلارغا ئاللاھ تائالانىڭ ئەڭ ئاۋۋال بۇيرىغان نەرسىسى ئىبادەتتۇر. ئىبادەت ئەقىدىنى تولۇقلايدىغان ۋە ئۇنى نامايان قىلىدىغان مۇھىم بىر ئەمەل. ئىبادەتلەر ساغلام ئەقىدىنىڭ دەلىلى ۋە ئۇنىڭ ئەمەلدىكى تەرجىمىسىدۇر.

ئىبادەت — ئاللاھ تائالاغا قۇلچىلىق قىلغان ھالدا، ئۇنىڭ تەلەپ قىلغىنى بويىچە ياشاش دېگەنلىكتۇر. بۇ ئىبادەتنىڭ ئومۇمىي مەنىسى بولۇپ، ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش، روزا تۇتۇش، ھەج قىلىش، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش دېگەنگە ئوخشىغان زاھىرىي ئىبادەتلەر بىز تەرىپلىگەن ئومۇمىي ئىبادەتنىڭ بىر قىسمىدۇر. دېمەك، تەلەپكە لايىق ياشىغان مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ھاياتى پۈتۈنلەي ئىبادەتتۇر. بۇ ئەينى ۋاقىتتا، ئاللاھ تائالاغا بولغان ھەقىقىي قۇلچىلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.

«ئىبادەت دىنىنىڭ، شۇنداقلا ھاياتلىقنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغىنىدەك، ئىنساننىڭ ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن پۈتۈن ئىشلىرىنى، تىلى ۋە دىلىنىڭ ئەمەللىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ»[1].

«ئىبادەت — ئاللاھ تائالا ياخشى كۆرىدىغان ۋە رازى بولىدىغان ھەر قانداق ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئىش - ھەرىكەت، گەپ - سۆز ۋە ئوي - پىكىرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر ئىسىمدۇر.

(1) دوكتۇر يۇسۇف ئەل قەرداۋىينىڭ» العبادة في الإسلام«ناملىق ئەسىرىدىن.

ئىبادەتنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئۇلار: ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش، روزا تۇتۇش، ھەج ـ ئۆمرە قىلىش، توغرا ۋە راست سۆزلەش، ئامانەتنى ئادا قىلىش، ئىلىم ئۆگىنىش، ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا سىلە ـ رەھىم قىلىش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، باشقىلارنى ياخشىلىقلارغا بۇيرۇش، يامانلىقلاردىن توسۇش، ھالال رىزىق ئۈچۈن ئىشلەش، پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلەش، ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش، خوشنىلارغا، پېقىرلارغا، يېتىملارغا، مۇساپىرلارغا ياخشىلىق قىلىش، ھايۋانلارغا رەھىم قىلىش، قۇرئان ئوقۇش، دۇئا قىلىش، زىكىر ئېيتىش، ئاللاھ تائالاغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە مۇھەببەت، ئىخلاس قىلىش، ئاللاھ تائالانىڭ ئازابىدىن قورقۇش، رەھمىتىدىن ئۈمىد كۈتۈش، ئۇنىڭغا تەۋەككەل قىلىپ يۆلىنىش، ئۇنىڭدىن ياردەم سوراش، بالا ـ قازالارغا سەبىر قىلىش، ئۇنىڭ نېمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىش ۋە باشقىلاردۇر»[1].

ھەممە ئىبادەتكە چاقىرىلغان

ئاللاھ تائالا پۈتۈن ئىنسان ئەۋلادىنى ئىبادەتكە چاقىرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يَابَنِيْ أدَمَ أنْ لاَّتَعْبُدُوْا الشَّيْطانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ، وَأنِ اعْبُدُوْنِيْ هَـذَا صِـرَاط مُّسْتَقِيْمٌ**﴾ يەنى: «ئى ئادەم باللىرى! شەيتانغا چوقۇنماڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن سىلەرگە ئوپئوچۇق دۈشمەندۇر، ماڭىلا قۇلچىلىق قىلىڭلار، بۇ توغرا يولدۇر»[2].

ئاللاھ تائالا ئىنساننىڭ يارىتىلىشىنىڭ غايىسى ئاللاھ تائالاغا

(1) شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيەنىڭ«العبودية»ناملىق ئەسىرى 2 ـ بەت.
(2) ياسىن سۈرىسى 60 ـ 61 ـ ئايەتلەر.

ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى ئىبلان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُوْنَ، مَا أُرِيْدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيْدُ أَنْ يُطْعِمُوْنَ﴾ يەنى: «جىنلارنى، ئىنسانلارنى پەقەت ماڭا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈنلا ياراتتىم. ئۇلاردىن مەن رىزىق تىلىمەيمەن ۋە ئۇلارنىڭ مېنى ئوزۇقلاندۇرۇشىنى تىلىمەيمەن»[1].

ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەلگەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئورتاق چاقىرىقى ﴿وَاعْبُدُو اللهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ يەنى: «ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىڭلار، سىلەرگە ئاللاھ تائالادىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر»[2] دېيىشتىن ئىبارەت ئىلاھىي پىرىنسىپ ئىدى.

ئىبادەت ئاللاھقىلا قىلىنىدۇ

«مۇندىن ئىككى مىڭ يىل ئىلگىرى ئۆتكەن يۇنانلىق مەشھۇر تارىخچى بلوتارك دىنلار تارىخى توغرىسىدىكى ئىنچىكە تەتقىقات نەتىجىسىدىن كېيىن، مۇنداق دېگەن ئىكەن: «دۇنيادا چېگرىسىز، پادىشاھسىز، بايلىقسىز، مەدەنىيەتسىز ۋە تىياتىرسىز شەھەرلەرمۇ تېپىلىشى مۇمكىن، بىراق ئىنسانلار جەمئىيىتى ياكى تارىخى ئىبادەتخانىسى بولمىغان، ياكى ئۇنىڭ ئەھلى دىنىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانمايدىغان بىرەر شەھەرنى كۆرگىنى يوق»[3].

ئىنسانىنىڭ ئەسلى تەبىئىتى ئۇنى يوق يەردىن بار قىلىپ، ئۇنىڭغا تۈرلۈك نېمەتلەرنى ئاتا قىلغان شەپقەتلىك ئىگىسى — ئاللاھ تائالاغا

(1) زارىيات سۈرىسى 56 ـ 57 ـ ئايەتلەر.
(2) ئەئراف سۈرىسى59 ــ ئايەت
(3) دوكتۇر يۇسۇف ئەل قەرداۋىينىڭ «العبادة في الإسلام» ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

ئىبادەت قىلىشنى ئۆتەشكە تېگىشلىك تەبىئىي بۇرچ دەپ تونۇيدۇ، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىن باشلاپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قەدەر كەلگەن پۈتۈن پەيغەمبەرلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئەينى زامانىدىكى ئۈممەتلىرىنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىپ ئۆتكەن بولسىمۇ، پەيغەمبەرلەرنىڭ زامانىدىن كېيىن كەلگەن ئىنسانلار بۇرۇنقىلىرىنىڭ تۇتۇپ ماڭغان ھەق يوللىرىنى ئۇنتۇپ كەتكەنلىكتىن، بەزىلىرى ئاللاھ تائالانى ئۇنتۇپ قۇياش، ئاي، ئوت، سۇ قاتارلىق تەبىئەت كۈچلىرىگە ۋە كالا قاتارلىق ھايۋانلارغا چوقۇنغان بولسا، بەزىلىرى ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىشنىڭ يوللىرىنى ئۇنتۇپ كېتىپ، بۇتلارنى، ئىنسانلارنى ئاللاھ تائالاغا شېرىك قىلىۋالغان. شۇنداق قىلىپ ئىنسانلار ئاللاھ كۆرسەتكەن ئېتىقاد ۋە ئىبادەت سىستېمىلىرىدىن ئۇزاقلىشىپ كەتكەنلىكتىن ئاللاھ تائالانىڭ ھەق دىنىدىن ئايرىلىپ قالغان. ئىنسانلار ھەق دىننى ئونتۇپ، كۆپىرىلىققا يۈز تۇتقان ھەربىر دەۋردە ئاللاھ تائالا پەيغەمبەرلەرنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئەۋەتىش ئارقىلىق ئۇلارنى ھەق دىنغا قايتۇرۇپ تۇرغان بولسىمۇ، پەيغەمبەرلەر ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئىنسانلار يەنە قايتىدىن بۇرۇنقى كۆپۈرلۇقلىرىغا قايتىپ تۇرغان. ئاخىرىدا، ئاللاھ تائالانىڭ ھېكمىتى ئىسلام دىننى تا قىيامەتكىچە ئۆزگەرمەس، بۇزۇلماس، مەڭگۈلۈك دىن قىلىپ بەلگىلەپ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى بۇ ئاخىرقى دىنغا، ئاخىرقى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىش ئارقىلىق ئىنسانىيەتنى مەخلۇقلارغا چوقۇنۇشتىن ئىبارەت زالالەتنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن ئۆزلۈكىسىز ئازات قىلىپ، ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىدىغان ھەقىقەت نۇرىغا چىقىرىشنى تەقەززا قىلغان بولۇپ، شۇندىن بېرى ئىسلام دىنى پۈتۈن ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئىلاھىي بىر مەشئەل بولۇپ چاقناپ كەلمەكتە. بۇ مەشئەل تاقىيامەتكىچە مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ، بۇ ئاللاھ تائالانىڭ ۋەدىسىدۇر.

ئىنسان ئىبادەت قىلىشقا مۇھتاج

مۇشۇ مەنىۋى جەۋھەرنى غەپلەت ۋە مەغرۇرلۇق قاپلىۋالغان چاغدا، ئىنساننىڭ قەلبىنى شەك ۋە كۈپرىلىقنىڭ پەردىلىرى يۆرگىۋالىدۇ. ئەمما ئىنسان دەھشەتلىك بالالار ۋە ئەڭ قىيىن لەھزىلەرگە دۇچ كېلىپ، سەۋەبلەر كارغا كەلمىگەندە، بۇ پەردە ئۆزلىكىدىن تېزلا ئېچىلىپ، ئىنسان يەنە ئەسلىدىكى تەبىئىتىگە قايتىدۇ ۋە رەببىگە يۈزلىنىپ، ئۇنىڭ مەرھەمىتىگە ئېرىشىشقا ۋە يالۋۇرۇشقا باشلايدۇ. مانا بۇ ئىنسان تەبىئىتىگە خاس خاراكتېردۇر. قۇرئان كەرىم بۇ ھەقىقەتنى مۇنداق بايان قىلىدۇ: ﴿وَإِذَا مَسَّ الإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيباً إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ﴾ يەنى «ئىنسانغا بىرەر زىيان - زەخمەت يەتسە رەببىگە يۈزلەنگەن ھالدا ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدۇ. ئاندىن ئاللاھ ئۆز تەرىپىدىن ئۇنىڭغا نېمەت ئاتا قىلغان (ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن كۆلپەتلەرنى كۆتۈرۈۋەتكەن) چاغدا، ئاللاھقا زىيان - زەخمەتنى كۆتۈرۈۋېتىش توغرۇلۇق ئىلگىرى قىلغان دۇئاسىنى ئۇنتۇپ كېتىدۇ»[1].

دېمەك: ئىنساندىكى ئاللاھ تائالاغا بولغان ئېھتىياج تۇيغۇسىنى ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىش ئارقىلىق ئۇنىڭ بىلەن مەنىۋى ئۇچرىشىشتىن باشقا ھېچقانداق نەرسە تولدۇرالمايدۇ. ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىش ۋە ئۇنىڭ مەرھەمىتىگە ئېرىشىشنىڭ بىرلا ۋاستىسى ئىبادەتتۇر»[2].

---

(1) زۇمەر سۈرىسى 8 ـ ئايەت.

(2) دوكتۇر يۇسۇف ئەل قەرداۋىينىڭ«العبادة في الإسلام«ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

ئىبادەتنىڭ ماھىيىتى

ئىسلام دىنىدىكى ئىبادەتنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى — ئاللاھ تائالاغا ئەڭ كەمتەرلىك ۋە ئەڭ سەمىمىي مۇھەببەت ھەم ئىخلاس بىلەن ئىتائەت قىلىش دېمەكتۇر.

كەمتەرلىكنىڭ ھەقىقىي ئىپادىسى — ئاللاھ تائالاغا بولغان ئېھتىياجنى چوڭقۇر ھېس قىلىش دېمەكتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇدرەتلىك، ئىنسان ئاجىز، ئاللاھ تائالا ھەممىنىڭ ئىگىسى، ئىنسان پېقىر، ئاللاھ تائالا ئالىم، ئىنسان جاھىل، ئاللاھ ھەممىدىن بىھاجەت، ئىنسان ھاجەتلىك. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئىنسان ھەر ۋاقىت، ھەر مىنۇت ۋە ھەر سېكونت ئاللاھ تائالانىڭ ياردىمىگە ۋە ھىمايىسىگە موھتاجدۇر.

مۇھەببەتنىڭ ھەقىقىي ئىپادىسى — ئاللاھ تائالاغا بولغان سۆيگۈنىڭ دۇنيادىكى ھەر قانداق بىر سۆيگۈ ۋە مۇھەببەتتىن ئالاھىدە ئارتۇق بولۇشى دېمەكتۇر. ئاللاھ تائالا ئىنساننى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە ياراتتى، ئۇنى ھۆرمەتلىك قىلدى، ئۇنى كائىناتنىڭ خوجىسى قىلدى، ئەڭ ئېسىل نازۇ ـ نېمەتلەرنى ئۇنىڭغا ئاتا قىلدى. بۇنىدىن باشقا كۆپلىگەن ئىمتىيازلارنى پەقەت ئىنسانلارغىلا ئاتا قىلدى. ئەھۋال شۇنداق بولغان ئىكەن، ئىنسانغا ئاللاھ تائالادىن سۆيۈملۈك زات بارمۇ؟!

ئاللاھ تائالانى تونۇغان كىشى ئۇنى چوقۇم سۆيىدۇ. ھەر كىشىنىڭ ئاللاھ تائالاغا بولغان سۆيگۈسى ئۇنىڭ ئاللاھ تائالانى تونۇغىنىغا قاراپ بولىدۇ. ئاللاھ تائالانى ھەقىقىي مەنىدە تونىغان كىشىنىڭ ئاللاھ تائالاغا بولغان سۆيگۈسى چەكسىز بولىدۇ.

ئىخلاسىنىڭ ھەقىقىي ئىپادىسى — ئىبادەتلەردە ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشتىن باشقا ھېچقانداق غەرەزنى كۆزلىمەسلىك دېمەكتۇر. بۇنىڭغا بىنائەن، نامازنى تەن ساغلاملىقىنى ساقلاش مەقسىتى بىلەن ئوقۇغان، ھەرەمگە سودا قىلىپ پۇل تېپىش ياكى «ھاجى»ئاتىلىپ ئابروي قازىنىش ئۈچۈن بارغان كىشىنىڭ بۇ نامىزى بىلەن ھەججىسى ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشتىن ئىبارەت بولغان ئاساسلىق غايىنى مەقسەت قىلمىغان ھەر قانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەر بىكاردۇر.

ئىبادەت ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىدۇر

ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش، ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەققىدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمەتلىرى ۋە ئېھسانلىرى ھەقىقەتەن سان ـ ساناقسىز ۋە ھېسابسىزدۇر. ﴿وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ اللّهِ لاَ تُحْصُوهَا﴾ يەنى « ئاللاھنىڭ نېمىتىنى ساناپ تۈگىتەلمەيسىلەر»[1].

بۇ نېمەتلەر ۋە ئېھسانلار ھەر قانداق ئەقلى بار ئىنساننى نېمەت بەرگۈچىگە شۈكۈر ئادا قىلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. ئىنساننىڭ زاتىدىكى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ نېمەتلىرىنى ئالساقمۇ، ئۇلار ئەلۋەتتە شۈكۈرنى لازىم قىلىدۇ:

1. ئىنساننى بارچە مەخلۇقاتلاردىن ئالاھىدە گۈزەل ۋە چىرايلىق قىلىپ ياراتقانلىق نېمىتى.

2. ئىنسان ئورگانلىرىنى ئەيىب ـ نۇقسانلاردىن سالامەت قىلىپ

(1) ئىبراھىم سۈرىسى 34 ـ ئايەت.

ياراتقان ئىمىتى.

3. ئىنسان ئورگانلىرىنى قوللىنىشقا يۇمشاق ۋە ھەر ئىشقا ياراملىق قىلىپ ياراتقانلىق ئىمىتى.

4. ئەقىل بەرگەنلىك ئىمىتى.

5. كۆرىدىغان قىلغانلىق ئىمىتى.

6. سۆزلەيدىغان قىلغانلىق ئىمىتى.

7. ئاڭلايدىغان قىلغانلىق ئىمىتى.

8. لەززەتلەرنى تېتىيالايدىغان قىلغانلىق ئىمىتى.

9. خۇشبۇيلارنى پۇرىيالايدىغان قىلغانلىق ئىمىتى.

10. تەپەككۇر قىلىپ ئويلىيالايدىغان قىلغانلىق ئىمىتى.

11. بارچە مەخلۇقاتلارنى خىزمەتلىرىگە سالالايدىغان خوجايىنلىقنى بەرگەنلىك ئىمىتى.

12. كۈندىلىك تازا يېمەك - ئىچمەكلەرنى ئاتا قىلىپ، ئوزۇقلاندۇرغانلىق ئىمىتى.

13. ئىنساننى كائىناتتىكىلەردىن ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ھۆرمەتلىك قىلغانلىق ئىمىتى.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا ئىنسانغا بېرىلگەن سانسىز نېمەتلەر ۋە ئالاھىدە ئىمتىيازلارنىڭ ھەممىسى ئىنساننىڭ ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر ئادا قىلىشنى لازىم قىلىدۇ ئەمەسمۇ؟!

ئىنساننىڭ ئەقلى ۋە خاراكتېرى ياخشىلىققا ياخشىلىق قايتۇرۇشنى،

نىيمەت بەرگۈچىنى ئۇلۇغلاش ۋە ھۆرمەتلەشنى ئىنسانىي بۇرچ دەپ بىلىدۇ.

شۇنچىلىك سانسىز ۋە ھېسابسىز نېمەتلەرنى ئاتا قىلغان ئىگىسى — ئاللاھ تائالاغا شۈكۈر ئادا قىلىشنى ئۆزى ئۈچۈن مۇقەددەس بۇرچ دەپ بىلمىگەن ۋە ئۇنىڭغا ئىنتىلمىگەن ئىنساننى قانداقمۇ ئىنسان دېگىلى بولسۇن؟!

ئاللاھ ئۆزىنىڭ يۇقىرىقى نېمەتلىرىنىڭ بەدىلىگە ئىنسانلاردىن پەقەت ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشلىرىنى سورايدۇ. ﴿يَاأَيُّهاالنَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ ﴿ئى ئىنسانلار! تەقۋالىققا ئېرىششىڭلار ئۈچۈن، سىلەرنى ۋە سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنى ياراتقان رەببىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار﴾[1].

ئەڭ ئۇلۇغ ئىبادەت نامازدۇر

ناماز ئىماندىن قالسا ئەڭ ئۇلۇغ ۋە تولىمۇ مۇھىم ئىبادەتتۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: {رَأسُ الأمْرِ الإسلامُ وَعُمُوده الصلاةُ} يەنى «دىنىنىڭ بېشى ئىسلام، ئۇنىڭ ئاساسلىق تۈۋرۈكى نامازدۇر» دېگەن[2].

شۇڭا دېيىمىزكى، ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ۋە ئاللاھ تائالاغا بولغان ئىماننىڭ ئەڭ جانلىق گۇۋاھچىسى، ئېتائەتمەنلىكنىڭ ئەڭ كۆرىنەرلىك نامايەندىسى نامازدۇر. ناماز پۈتۈن ياخشىلىقلارنىڭ بېشى ۋە مۇسۇلمانلىقنىڭ ئېپادىسىدۇر.

---

(1) بەقەر سۈرىسى 21 ـ ئايەت.

(2) تىرمىزى رىۋايىتى.

شەرئەت ئىستىلاھلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مەنىسى

ئىبادەتنى ئورۇنداشقا سالاھىيەتلىك بولغان ھەر قانداق كىشىنىڭ بىلىشى زۆرۈر بولغان شەرئەت ئىستىلاھلىرى 7 بولۇپ، ئۇلار: پەرز، ۋاجىب، سۈننەت، ھارام، مەكرۇھ تەھرىمى، مەكرۇھ تەنزىھى، مۇباھتۇر.

پەرز

پەرز - قۇرئان كەرىم ۋە مۇتەۋاتىر (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن كەلگەنلىكى بىر توپ جامائەت تەرىپىدىن بىرخىل لەۋزى بىلەن رىۋايەت قىلىنىپ، شەك قىلىشقا ئورۇن بەرمەيدىغان دەرىجىدە ئىسپاتلانغان) ھەدىسلەرنىڭ ئىنىق ۋە كەسكىن دەلىللىرى بىلەن بېكىتىلگەن ئەمەللەر دېمەكتۇر.

مەسىلەن: قۇرئان كەرىمنىڭ دەلىللىرى بىلەن بېكىتىلگەن بەش ۋاخ ناماز، زاكات، روزا ۋە ھەج قاتارلىقلارغا، مۇتەۋاتىر ھەدىسلەرنىڭ دەلىللىرى بىلەن بېكىتىلگەن نامازدا قۇرئان ئوقۇش قاتارلىق ئەمەللەر.

پەرزنىڭ ھۆكۈمى: پەرزنى ئورۇنداش زۆرۈردۇر. ئورۇندىغان كىشى ساۋاب تاپىدۇ. ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكتىن ئورۇندىمىغان كىشى ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ ۋە ئۆزىنى ئاخىرەتنىڭ ئازابىغا تۇتقان بولىدۇ. ئۇنىڭ پەرز ئىكەنلىكىگە تانغان كىشى كاپىر بولىدۇ.

پەرز ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى، پەرز ئەيىن، يەنە بىرى، پەرز كىفايەدۇر.

پەرز ئەيىن — مۇسۇلمانلاردىن ھەربىر شەخسنىڭ بىۋاستە ئۆزى

ئورۇندىشىغا بۇيرۇلغان پەرز دېمەكتۇر. مەسىلەن: بەش ۋاخ ناماز ئوقۇش، ھارام ۋە يامان ئىشلاردىن يىراق بولۇشقا ئوخشاش ھەربىر شەخسنىڭ ئۆزىگە بۇيرۇلغان ئەمەللەردۇر.

پەرز ئەيىن دەپ ئاتالغان ئەمەللەرنى مۇسۇلمانلاردىن ھەربىر شەخسنىڭ ئۆزى ئورۇنلىشى شەرتتۇر. باشقىلارنىڭ ئورۇنلاپ قويۇشى بىلەن ئادا تاپمايدۇ.

پەرز كىفايە ـ ئومۇمي مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە بۇيرۇلغان پەرزدۇر. مەسىلەن: ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىش، كىشىلەرگە نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش، دىنى ئىلىم ياكى پەن تېخنىكا ساھەلىرىدىن قايسىبىرىدە مۇتەخەسسىس بولۇش، جىنازا نامىزىغا قاتنىشىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئەمەللەردۇر.

پەرز كىفايە بولغان ئىشلار گاھىدا پەرز ئەينغا ئايلىنىپ قالىدۇ. مەسىلەن: مەلۇم بىر مەھەللىدە ياكى بىرەر شەھەردە بىر كىشىدىن باشقا دىنىنىڭ ئەھكاملىرىنى بىلىدىغان ئادەم چىقمىسا، خەلققە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنى توغرا يولغا چاقىرىش شۇ ئادەمنىڭ ئۈستىگە پەرز ئەيىن بولۇپ بەلگىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك، بىرەر ئىلىم ساھەسىدە ئوقۇپ مۇتەخەسسىس بولۇش ئادەتتە پەرز كىفايە بولۇپ، مەلۇم بىر ئىلىم ساھەسىدە ئوقۇشقا تاللانغانلار ئۈچۈن شۇ ساھەدە ئوقۇش پەرز ئەينغا ئايلىنىدۇ.

پەرز كىفايە ئەمەللىرىنى مۇسۇلمانلار ئاممىسىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ئورۇنلىشى بىلەن ئورۇنلىمىغانلارنىڭ ئۈستىدىكى بۇ پەرزنى ئورۇنداش بۇرچى ئادا تاپىدۇ. ئەگەر مۇسۇلمانلاردىن ھېچبىرسى بۇ پەرزنى ئورۇنلىمىغان بولسا، پۈتۈن مۇسۇلمان ئاممىسى

گۇناھكار بولىدۇ ۋە تەرك قىلىنغان بۇ پەرز ئۈچۈن ھەممىسى جاۋاپكارلىقتا تارتىلىدۇ.

ۋاجىب

ۋاجىب ـ قۇرئان كەرىم دەلىللىرى بىلەن ئىسپاتلانغان بولسىمۇ، شۇ مەسىلىگە نىسبەتەن دالالىتى كەسكىن بولمىغان ئايەتلەر ۋە غەيرى مۇتەۋاتىر(مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن كەلگەنلىكى بىر ياكى ئىككى ساھابە تەرىپىدىن رىۋايەت قىلىنغانلىقى سەۋەبلىك، كەسكىن دەلىل ـ ئىسپاتلار قاتارىدىن ئورۇن ئالالمىغان) ھەدىسلەر بىلەن بېكىتىلگەن ئەمەللەر دېمەكتۇر. مەسىلەن: قۇربانلىق، فىتىر سەدىقىسى، ھېيت نامازلىرى، ۋىتىر نامىزى قاتارلىقلار.

ۋاجىبنى ئورۇنداش خۇددى پەرزگە ئوخشاش زۆرۈردۇر. ۋاجىب ئەمەللەرنى ئورۇنلىغان كىشى ساۋاب تاپىدۇ. ئۇنى تەرك ئەتكەن كىشى پەرزنى تەرك ئەتكەننىڭ گۇناھىدىن بىر دەرىجىدە تۆۋەن گۇناھكار بولىدۇ. ۋاجىبقا ئىنكار قىلغان كىشى كاپىر بولمايدۇ، بەلكى قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ.

سۈننەت

سۈننەت ـ پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزلىرى، ئىش ـ پائالىيەتلىرى، ئەمەل ـ ئىبادەتلىرى ۋە باشقىلاردىن سادىر بولغان ئىشلاردىن شەرىئەتكە ئويغۇن كېلىدىغانلىرىنى مۇۋاپىق كۆرگەنلىرى دېمەكتۇر.

سۈننەتنىڭ يەنە بىر مەنىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەرز، ۋاجىب ئەمەللەرنىڭ سىرتىدا قىلغان ۋە بىزنىمۇ قىلىشقا تەۋسىيە قىلغان

ئىبادەتلەردۇر. مەسىلەن: بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇش، تاھارەت ئالغاندا مىسۋاك قوللىنىشقا ئوخشىغان ئەمەللەر.

سۈننەت ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى، تەكىتلىك سۈننەت، يەنە بىرى، تەكىتسىز سۈننەتتۇر.

تەكىتلىك سۈننەت ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەمىشە ئورۇنداشقا ئادەتلەنگەن ۋە ئۆزۈرسىز قەتئىي تەرك ئەتمىگەن ئەمەللەر دېمەكتۇر. مەسىلەن: بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇش، تاھارەتتە مىسۋاك قوللىنىشقا ئوخشاش ئەمەللەر.

تەكىتلىك سۈننەت بولغان ئەمەللەرنى ئورۇنلىغان كىشى ساۋابقا ئېرىشىدۇ. تەرك ئەتكەن كىشى گۇناھكار بولمايدۇ. بىراق ئاللاھنىڭ كايىشىغا كايىشىغا ئۇچراش خەۋپى بار.

تەكىتسىز سۈننەت ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئورۇنداشقا ئادەتلەنمىگەن بولۇپ، گاھىدا ئورۇنلىغان، گاھىدا ئۆزۈرسىز تەرك ئەتكەن ئەمەللەر دېمەكتۇر. مەسىلەن: ئەسىر نامىزىنىڭ پەرزىدىن بۇرۇنقى تۆت رەكئەت سۈننەتنى ئوقۇشقا ئوخشاش ئەمەللەر. تەكىتسىز سۈننەت «مۇستەھەب» دەپ ئاتىلىدۇ.

تەكىتسىز سۈننەت بولغان ئەمەللەرنى ئورۇنلىغان كىشى ساۋابقا ئېرىشىدۇ، تەرك ئەتكەن كىشى گۇناھكار بولمايدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ كايىشىغىمۇ ئۇچرىمايدۇ.

ھارام

ھارام ـ ئۇنىڭ قەتئىي تۈردە مەنئى قىلىنغانلىقى قۇرئان كەرىم ۋە مۇتەۋاتىر ھەدىسلەرنىڭ دەلىللىرى بىلەن شۈبھىسىز ۋە كەسكىن ھالدا

ئىسپاتلانغان ئىشلار دېمەكتۇر. مەسىلەن: زىنا قىلىش، ھاراق ئىچىش، ئۆسۈم يېيىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش گۇناھلار.

ھارام قىلىنغان ئىشلارنى قىلغان كىشى قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ. تەۋبە قىلىپ قايتمىسا دوزاخنىڭ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ. ھاراملارنى تەرك ئەتكەن كىشى ساۋابقا ئېرىشىدۇ. ھارامنى ھالال سانىغان كىشى كاپىر بولىدۇ.

مەكرۇھ تەھرىمى

مەكرۇھ ـ ياقتۇرۇلمايدىغان ئىش دېگەنلىك بولۇپ، مەكرۇھ تەھرىمى مەنئى قىلىنغانلىقى غەيرى مۇتەۋاتىر ھەدىسلەر ئارقىلىق ئىسپاتلانغان ئىشلار دېمەكتۇر. مەكرۇھ تەھرىمى ھارام تەرەپكە ئېھتىمالى كۈچلۈكرەك بولغان ئىشلاردۇر. مەسىلەن: تاھارەت ئالغاندا سۇنى ئىسراپ قىلىش ياكى نورمالدىن ئاز قوللىنىش، نامازدا تۇرغاندا كۆزنى يۇمۇۋېلىش ياكى ئۇياق ـ بۇياققا قاراش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئىشلار. ئەمما ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا بولسا، باشقىلارنىڭ سودىسىنىڭ ئۈستىگە سودا قىلىش (يەنى باشقىلارنىڭ سودىسىنى بۇزۇش)، باشقا بىرى نىكاھلىماقچى بولغان ئايالغا ئۇ ئوچۇق ئىپادە بىلەن ۋازكەچمەستىن نىكاھلىنىۋېلىش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئىشلار.

مەكرۇھ تەھرىمنى ئىشلىگەن كىشى ھارامنى ئىشلىگەندىن بىر دەرىجە تۆۋەنرەك گۇناھكار بولىدۇ. ئۇنى تەرك ئەتكەن كىشى ساۋابقا ئېرىشىدۇ. مەكرۇھ تەھرىمنى ھالال سانىغان كىشى كاپىر بولمايدۇ. بەلكى گۇناھكار بولىدۇ.

مەكرۇھ تەنزىھى

مەكـــرۇھ تەنزىھـــى — مەنئـــى قىلىنغـــانلىقى غەيـــرى مـــۇتەۋاتىر ھەدىســلەر بىــلەن بېكىــتىلگەن ئىشــلار دېمەكتــۇر. مەكــرۇھ تەنزىھــى ھــالال تەرەپــكە ئېھتىمــالى كۈچلــۈكرەك بولغــان ئىشــلاردۇر. مەســىلەن: ئــاممىۋى ســورۇنلارغا ۋە مەســجىدلەرگە بېرىــپ تۇرىــدىغان كىشــىلەرنىڭ خام سامساق ۋە خام پىيازغا ئوخشاش ھىـد - بـۇيى يېقىمسـىز نەرسـىلەرنى ئىستېمال قىلغىنىغا ئوخشاش ئىشلار.

مەكرۇھ تەنزىھىنى ئىشلىگەن كىشى گۇناھكار بولمايـدۇ. ئەممـا ئـۇنى تەرك ئېتىش ئەۋزەلدۇر.

مۇباھ

مۇبـــاھ - ئـــۇنى قىلىـــش يـــاكى تەرك ئېـــتىش ھەر كىشـــىنىڭ ئـــۆز ئىختىيارىغا تاپشۇرۇلغان ئىشلار دېمەكتـۇر. مەسـىلەن: يېـيىش - ئىچـىش، ئولتۇرۇش - قوپۇشلارغا ئوخشاش ئىختىيارىي ئىشلار.

مۇبـــاھ بولغـــان ئىشـــلارنى ئىشـــلەش يـــاكى تەرك ئېـــتىش بىـــلەن ھېچقانداق گۇناھ ياكى ساۋاب بولمايدۇ.

مۇباھ ئىشلارنىڭ ئىبادەت قاتارىغا ئۆتۈشى

مۇباھ ئىشلارنى ياخشى نىـيەت بىـلەن ئىبـادەت قاتارىغـا ئۆتكـۈزگىلى بولـــدۇ. مەســـىلەن: ئـــاللاھ تائالانـــىڭ بۇيرىغـــانلىرىنى ئورۇنـــداش ۋە ئىبــادەتلەردە پائالىيەتچــان بولــۇش نىيىتــى بىــلەن يېــيىش ۋە ئىچــىش، مېڭىنــى ياخشــى دەم ئالــدۇرۇش ئــارقىلىق ئــاللاھ تائالانــىڭ ئەمرلىرىنــى تېخىمـۇ ياخشـى ئورۇنـداش نىيىتـى بىـلەن ئـۇخلاش ۋە تەن سـاقلىقىنى

ساقلاش ئارقىلىق شەرىئەت كۆرسەتمىلىرىنى ياخشى ئورۇنداش نىيىتى بىلەن تەنھەرىكەت قىلىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئىبادەتكە ياتىدۇ ۋە بۇ ئىشلارغا ئاللاھ تائالانىڭ ـ ئۆز پەزلىدىن ـ ئىبادەتنىڭ ساۋابىنى بېرىشى ئۈمىد قىلىنىدۇ.

يۇقىرىقى شەرىئەت ئىستىلاھلىرىنىڭ ئەمەل-ئىبادەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى تۆۋەندىكىدەك ئىپادىلىنىدۇ:

(1) ھەر قانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەردىكى پەرز ئىسمىنى ئالغان ئىشلاردىن بىرەرسى قەستەن ياكى سەۋەنلىك(ئۇنتۇپ قالغانلىق ياكى بىلمىگەنلىك) بىلەن تەرك قىلىنسا ياكى نۇقسان بىلەن قىلىنسا، شۇ ئەمەل ـ ئىبادەتلەر بۇزۇلغان بولىدۇ، ئۇنى قايتىدىن ئورۇنداشقا توغرا كېلىدۇ.

مەسىلەن: نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بولغان پائالىيەتلەردىن رۇكۇ ياكى سەجدىلەردىن بىرەرسىنىڭ تەرك قىلىنىشى بىلەن نامازنىڭ ئىناۋەتسىز بولغىنىغا ئوخشاش.

(2) ھەر قانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەردىكى ۋاجىب ئىسمىنى ئالغان ئىشلاردىن بىرەرسى تەرك قىلىنسا، بۇ ئەمەل ـ ئىبادەتلەر بۇزۇلمايدۇ، ئىناۋەتسىزمۇ بولمايدۇ. ئەمما ۋاجىبنى تەرك ئەتكەنلىكى ئۈچۈن گۇناھكار بولىدۇ.

مەسىلەن: ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى ئولتۇرۇشنى سەۋەنلىكتىن تەرك ئەتكەن كىشىنىڭ نامازنىڭ ئاخىرىدا سەجدە سەھۋە قىلىشى بىلەن نامىزى تولۇقلانغانغا ئوخشاش. ئەمما ۋاجىبنى قەستەن تەرك ئەتكەنلىكنىڭ مىسالى: نامازنىڭ ۋاجىبلىرىدىن بولغان ھەر رەكئەتتە فاتىھە سۈرىسىنى

ئوقۇشىنىڭ قەستەن تەرك قىلىنىشى بىلەن نامازلارنىڭ بۇزۇلغىنى ۋە ئىناۋەتسىز بولغىنىغا ئوخشاش.

(3) ھەر قانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەردىكى سۈننەت نامىنى ئالغان ئىشلاردىن بىرەرسىنىڭ ياكى ھەممىسىنىڭ قەستەن ياكى سەۋەنلىكتىن تەرك قىلىنىشى بىلەن شۇ ئەمەل ـ ئىبادەتلەر بۇزۇلمايدۇ ۋە نۇقسان بىلەنمۇ سۈپەتلەنمەيدۇ.

مەسىلەن: نامازنىڭ سۈننەتلىرىدىن بولغان ھەر رەكئەتنىڭ بېشىدا بىسمىللاھ دېيىشنىڭ تەرك قىلىنىشى بىلەن نامازنىڭ نۇقسانلىق بىلەن سۈپەتلەنمىگىنىگە ئوخشاش.

(4) ھەر قانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەردىكى مەكرۇھ دېگەن ئىشلاردىن بىرەرسىنى ياكى بىردىن كۆپىنى سادىر قىلىش بىلەن شۇ ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنىڭ دۇرۇسلىقىغا تەسىر يەتمەيدۇ.

مەسىلەن: پەرز نامازلاردا بىرىنچى رەكئەتكە ئوقۇغان(فاتىھە سۈرىسىدىن باشقا) سۈرىنىڭ ئۆزىنى ئۆزۈرسىز ھالدا، ئىككىنچى رەكئەتكە ئوقۇش مەكرۇھتۇر. ئەمما ئۇنىڭ بىلەن نامازنىڭ سۈپىتىگە ۋە قوبۇل بولۇشىغا قەتئىي تەسىر يەتمەيدۇ. چۈنكى«مەكرۇھ»نىڭ مەنىسى ـ يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك ـ ياقتۇرۇلمىغان ئىش دېگەنلىك بولۇپ، ئىبادەتنى بۇزمايدۇ، سۈپىتىگىمۇ تەسىر كۆرسەتمەيدۇ.

(5) شەرت — بىرەر ئەمەلنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن مەۋجۇد بولۇشى شەرت قىلىنغان، ئەمما شۇ ئەمەلنىڭ ماھىيىتىدىن سانالمايدىغان نەرسە دېمەكتۇر. مەسىلەن: تاھارەت نامازنىڭ شەرتىدۇر. تاھارەت بولمىسا ناماز ئوقۇغىلى بولمايدۇ. بىراق تاھارەت نامازنىڭ قاتارىدىن سانالمايدۇ.

(6) جائىز — بۇيرۇلغان ئەسلى ئەمەلنى ئورۇنداشقا ئىمكانىيەت بولمىغاندا، ئۇنىڭ ئورنىدا تۇرىدىغانلىقى بەلگىلەنگەن باشقا بىر ئەمەلنى قىلىش دۇرۇس بولىدۇ، دېگەنلىكتۇر. مەسىلەن: ناماز ئوقۇش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىش بەلگىلەنگەن ئەسلى ئەمەل. ئەمما سۇ تېپىلمىغانلىق ياكى كېسەلچانلىق ياكى باشقا قانداقلا بىر سەۋەب بىلەن تاھارەت ئېلىشقا ئىمكانىيىتى بولمىغان ئادەمنىڭ تەيەممۇم قىلىپ ناماز ئوقۇشى دۇرۇس بولغىنىغا ئوخشاش.

بىرىنچى بۆلۈم

ناماز ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى

- ئىسلام دىنىدىكى ناماز
- نامازنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى
- نامازنىڭ ئىسلام دىنىدىكى پەزىلىتى
- بەش ۋاخ نامازنىڭ ھۆكمى
- كۈندىلىك بەش نامازنىڭ سىرلىرى
- نامازنىڭ ئاخىرەتلىك پايدىلىرى
- نامازنىڭ بۇ دۇنيالىق پايدىلىرى
- ئىسلام دىنىدا تەلەپ قىلىنغان ناماز
- نامازدا «خۇشۇئ»نىڭ ئەھمىيىتى
- ئىنسان پىسخولوگىيىسى ۋە بەش ۋاخ ناماز
- نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى
- كۈپرى ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

ئىسلام دىنىدىكى ناماز

ناماز — پۈتۈن ساماۋىي دىنلاردا ئورتاق بۇيرۇلۇپ كەلگەن قەدىمى ئىبادەتتۇر. شەكلى ۋە ئوقۇلۇش تەرتىبلىرى ئىسلام دىنىدىكى نامازغا ئوخشىمىسىمۇ، پۈتۈن پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۇممەتلىرىگە ناماز پەرز قىلىنىپ كەلگەن. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇسا ئەلەيھىسسالامغا قىلغان خىتابىنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي﴾ يەنى ﴿ھەقىقەتەن مەن، پەقەتلا مەن ئاللاھمەن، مەندىن باشقا ئىلاھ يوق، ماڭىلا قۇللۇق قىلغىن، مېنى ياد قىلىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن﴾ [1].

ئاللاھ تائالا يەنە ئەڭ كۆپ پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن ئىسرائىل ئەۋلادى توغرۇلۇق توختالغان قىسسىدە مۇنداق دېگەن: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لاَ تَعْبُدُونَ إِلاَّ اللّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً وَذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْناً وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ..﴾ يەنى ﴿ئۆز ۋاقتىدا بىز ئىسرائىل ئەۋلادىدىن ئاللاھتىن باشقىسىغا قۇلچىلىق قىلماسلىققا، ئاتا ـ ئانىغا، ئۇرۇغ ـ تۇغقانغا، يېتىملەرگە، يوقسۇللارغا ياخشىلىق قىلىشقا، كىشىلەرگە ياخشى سۆز قىلىشقا، ناماز ئۆتەشكە، زاكات بېرىشكە ئەھدە ئالغان ئىدۇق﴾[2].

ئەمما ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغان ناماز كۆپلىگەن خاسىيەتلىرى ۋە ھېكمەت ـ ئەسرارلىرى بىلەن باشقا دىنلاردىكى نامازلاردىن ئالاھىدە پەرقلىق بولۇپ تونۇلغان بىر ئۇلۇغ ئىبادەتتۇر. ھېچقانداق دىندىكى

(1) تاھا سۈرىسى 14 ـ ئايەت.

(2) بەقەرە سۈرىسى 83 ـ ئايەت.

ناماز ئىسلام دىنىدىكى نامازنىڭ كاتتا ئورنىغا ۋە ئالىي پەزىلىتىگە يېتەلمەيدۇ.

نامازنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ئورنى

ئىماندىن كېيىنلا مۇسۇلمانلارغا ئەڭ ئاۋۋال بۇيرۇلغان ئىبادەت نامازدۇر. ئىسلام دىنىدا نامازنىڭ مەرتىۋىسىگە ۋە ئۇلۇغلىقىغا يېتەلەيدىغان ئىككىنچى بىر ئىبادەت يوقتۇر.

1. ناماز ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسلىق تىرىكىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «دىنىنىڭ بېشى ئىسلام، ئۇنىڭ ئاساسلىق تىرىكى نامازدۇر»[1].

2. ناماز قىيامەت كۈنى ئەڭ ئاۋۋال ھېساب ئېلىنىدىغان بىردىنبىر ئىبادەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: **{إِنَّ أَوَّلَ مَا أُفْتُرِضَ عَلَىَ النَّاسِ مِنْ دِيْنِهِمْ الصَّلاَةُ وَأَخِرُ مَا يَبْقي الصَّلاَةُ وَأَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الصَّلاَةُ}** يەنى «ئىنسانلارغا دىندا ئەڭ ئاۋۋال پەرز قىلىنغان ئىبادەت نامازدۇر. ئەڭ ئاخىرغىچە داۋاملىشىدىغان ئىبادەتمۇ نامازدۇر. قىيامەت كۈنى ئەڭ ئاۋۋال ھېساب ئېلىنىدىغان ئەمەلمۇ نامازدۇر»[2].

3. ناماز — دىن يوقالمايدىكەن قەتئىي يوقالمايدىغان ئىبادەتتۇر. چۈنكى ناماز دىنىنىڭ شوئارىدۇر.

4. ناماز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتىدۇر. ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ

---

(1) تىرمىزى رىۋايىتى.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

ۋاپـات بولـۇش ئالدىــدا، ســەكراتتا تــۇرۇپ «نامــازنى تەرك ئەتمەڭــلار! نامازنى تەرك ئەتمەڭلار!» دەپ ۋەسىيەت قىلغانلىقنى بايان قىلىدۇ.

5. نامازنىــڭ پەرز بولغــانلىق قىسسىســمۇ، ئۇنىــڭ نەقەدەر ئۇلـۇغ ۋە مۇھىم ئىبادەت ئىكەنلىكىگە ئـايرىم دەلىلـدۇر. چۈنكى پۈتـۈن ئىبـادەتلەر زېمىنــدا پەرز قىلىنغــان بولســا، بەش ۋاخ نامــاز ئىســرا ـ مــىراج كېچىســى ئــاللاھ مـۇھەممەد ئەلەيھىســسالامنى ئاســمانغا ئېلىــپ چىقىــپ ئۇنىڭغــا بىۋاســـتە ئەمـــر قىلىـــش ئـــارقىلىق ئاســـماندا پەرز قىلىنغـــان. ئەگەر ئوخشىتىش جائىز بولسا، دەيمىزكــى، ئــادەتتە، ھۆكۈمەتلەرمـۇ ئۆزلىرىنىــڭ ھەر قايســى دۆلەتلەردىكــى ئەلچىلىرىنــى پەۋقۇلئــاددە مــۇھىم ئىشــلار ئۈچـۈنلا ئــۆز دۆلىــتىگە چاقىرتىــدۇ. مـۇھەممەد ئەلەيھىســسالامىمۇ ئــاللاھ تائالانىــڭ ئىنســانلارغا ئەۋەتــكەن ئەلچىســى، ئــاللاھ تائالانىــڭ ئــۇنى ھۇزۇرىغــا چاقىرتىــپ ئۇنىڭغــا ۋە ئــۈممەتلىرىگە بەش ۋاخ نامــازنى پەرز قىلغانلىقى، ئـاللاھ تائالانىـڭ نەزىرىـدە نامازنىـڭ نەقەدەر ئۇلـۇغ ئىبـادەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

نامازنىڭ پەزىلىتى

ئىسـلام دىنىــدا نامازنىــڭ پەزىلىتــى ئىنتــايىن كۆپتــۇر. ئىسـلام دىنــى نامازغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇنى بـارلىق ئىبـادەتلەردىن ئالـدىنقى ئورۇنغا قويدى. ئۇنى ئادا قىلىشقا بۇيرۇشتا قـاتتىق تەلەپ قويـدى. ئـۇنى تەرك ئەتكۈچىلەرنى قاتتىق ئازاب بىـلەن ئاگاھلانـدۇردى. چۈنكى نامـاز ئىسـلام دىنىنىــڭ ئاساســلىق تــۈۋرۈكى، جەننەتنىــڭ ئــاچقۇچى، پۈتــۈن ياخشـــى ئىشـــلارنىڭ بېشـــى، تەقۋادارلىقنىـــڭ ئىپادىســـى ۋە ھەقىقـــي مۇســـۇلمانلىقنىڭ نىشانىســـدۇر. ئـــاللاھ تائـــالا قۇرئـــان كەرىمـــدە نامـــاز ئوقۇشـنى مۇئمىنلەرنىـڭ ئىمانـدىن كېيىنكـى بىرىنچـى سـۈپىتى قىلىـپ

كۆرسىتىپ، ئۇلارنى ماختايدۇ: ﴿الَّذِيْنَ يُؤْمِنُونَ بالغَيْب وَيُقِيْمُونَ الصَّلاَةَ﴾ يەنى ﴿ئۇلار غەيىبكە ئىشىنىدۇ، نامازنى ئادا قىلىدۇ﴾(1).

ئاخىرەتتە بەختكە ئېرىشىدىغان مۇئمىنلەرنىڭ سۈپەتلىرىنىڭ بايانى ناماز بىلەن باشلىنىپ يەنە ناماز بىلەن خۇلاسىلانغان: ﴿قَدْ أفْلَحَ المُؤْمِنُونَ الَّذيْنَ هُمْ فِي صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ. وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنِ الَّغْوِ مُعْرِضُونَ. وَالَّذِيْنَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ. وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حَافِظُونَ إلاَّ عَلىَ أزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أيْمانُهُمْ فَإنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِيْنَ. فَمَنِ ابْتَغىَ وَرَاءَ ذَالِكَ فَأُولئك هُمُ العَادُونَ. والَّذِيْنَ هُمْ لأَمانَتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ. وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلىَ صَلَوَاتِهِمْ حَافِظُونَ﴾ يەنى﴿ ھەقىقەتەن مۇئمىنلەر مەقسىتىگە يەتتى[1]. ئۇلار نامىزىدا خۇشۇ[2] بىلەن تۇرغۇچىلاردۇر[2]. ئۇلار بىھۇدە سۆز- ھەرىكەتتىن يىراق بولغۇچىلاردۇر[3]. ئۇلار زاكات بەرگۈچىلەردۇر[4]. ئۇلار ئەپپەتلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر[5]. پەقەت ئاياللىرى ۋە چۆرىلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا. زادى (ئۇلار بىلەن يېقىنچىلىق قىلغانلىقى سەۋەبلىك) مالامەت قىلىنمايدۇ[6]. ئەمما كىمكى بۇنىڭ سىرتىدىن (جىنسىي تەلەپ) ئىزدەيدىكەن، ئەنە شۇلار ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر[7]. يەنە ئۇ مۇئمىنلەر ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىگە رىئايە قىلغۇچىلاردۇر[8]. ئۇلار نامازلىرىنى تولۇق ئادا قىلغۇچىلاردۇر[9]﴾(3).

---

(1) بەقەرە سۈرىسى 3 ـ ئايەت.

[2] خۇشۇ- ناماز ئوقۇغاندا ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقى ۋە ھەيۋىتىدىن ئەيمەنگەن ھالدا، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئۇنىڭغىلا بېغىشلاپ تۇرۇش دېگەنلىكتۇر.

(3) مۇئمىنۇن سۈرىسى 1 ـ 9 ـ ئايەتلەر.

نامازنىڭ ھۆكۈمى

ھەر قانداق بالىغ، ئاقىل بولغان مۇسۇلمان كىشىگە كۈندە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇش پەرز ئەيندۇر.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئىبلان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابًا مَّوْقُوْتًا﴾ يەنى ﴿شۈبھىسىزكى، ناماز مۆئمىنلەرگە ۋاقتى بەلگىلەنگەن پەرز قىلىندى﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: {خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ مَنْ جَاءَ بِهِنَّ لَمْ يُضَيِّعْ مِنْهُنَّ شَيْئا اسْتِخْفَافا بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ للَّهِ عَهْدٌ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يَأْتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ} يەنى «ئاللاھ بەندىلەرگە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇشنى پەرز قىلىپ بەلگىلىدى، بەش ۋاخ نامازنى ئەھمىيەتسىز ساناپ زايە قىلىۋەتمەستىن، تولۇق ئادا قىلغان كىشىنى جەننەتكە كىرگۈزۈشكە ئاللاھنىڭ ئەھدىسى باردۇر. ئەمما ئۇنى ئادا قىلمىغان كىشىگە ئۇنىڭ ھېچقانداق بىر ئەھدىسى يوق، خالىسا ئازابلايدۇ، خالىسا گۇناھىنى ئەپۇ قىلىپ جەننەتكە كىرگۈزىدۇ»[2].

تەلھە ئىبنى ئابدۇللاھتىن رىۋايەت قىلىنىپ مۇنداق دەيدۇ: {جاءَ رَجُلٌ إِلى رسولِ اللّهِ صلى الله عليه وسلم مِنْ أهلِ نَجْدٍ ثائرَ الرأْسِ يُسمعُ دَوِيُّ صَوتِه ولا يُفْقَهُ ما يقولُ، حتى دَنا، فإِذا هُوَ يَسْأَلُ عنِ الإِسلامِ، فقال رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم: خَمسُ صَلَواتٍ في الْيَوْمِ والليلةِ. فقال: هَل عَلَيَّ غَيْرُها؟ قال: لا، إِلاّ أنْ تَطَوَّعَ. قال

(1) نىسا سۈرىسى 103 ــ ئايەت.
(2) نەسائىي رىۋايىتى.

رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم: وَصِيامُ رَمَضانَ. قالَ: هلْ عَلَيَّ غَيرُهُ؟ قال: لا، إلاّ أن تَطَوَّعَ. قال وَذَكرَ له رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم الزَّكاةَ، قال هلْ عَلَيَّ غَيرُها؟ قال: لا، إلاّ أن تَطَوَّعَ. قال فأدْبَرَ الرَّجُلُ وَهُوَ يقولُ: وَاللّهِ لا أزِيدُ عَلَى هذا ولا أنقُصُ. قال رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم: أفْلَحَ إنْ صَدَقَ} يەنى«نەجدىلىك بىر ئادەم چېچى چۇۋۇلغان قىياپەتتە يىراقتىن بىر نەرسە دېگىنىچە كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى چۈشىنەلمىدۇق، پەقەت ئۇ يېقىنلىشىپ كەلگەندىلا، ئۇنىڭ ئىسلام توغرۇلۇق سوراۋاتقانلىقىنى بىلدۇق. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: يارەسۇلەللاھ! ئاللاھ ماڭا نامازدىن نېمىنى پەرز قىلدى؟ دەپ سورىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا، "بىر كېچە ـ كۈندۈزدە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇيسەن" دەپ جاۋاپ بەردى. ئۇ ئادەم: ماڭا ئۇنىڭدىن باشقا پەرزمۇ بارمۇ؟ دىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام "يوق، پەقەت نەپلە (ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن ئوقۇيدىغان نامازلار) ۋە رامىزان روزىسى بار"دېدى. ئۇ ئادەم: ئۇنىڭدىن باشقىسىمۇ بارمۇ؟" دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: "يوق، پەقەت نەپلە روزىلارنى تۇتساڭ بولىدۇ"، دېدى ۋە زاكاتنى چۈشەندۈردى، ھېلىقى ئادەم يەنە "ئۇنىڭدىن باشقىسىمۇ بارمۇ؟" دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە ئۇنىڭغا: "يوق پەقەت ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن سەدىقە بەرسەڭ ۋە خەير- ئېھسانلارنى قىلساڭ بولىدۇ" دېدى، ھېلىقى ئادەم"ئاللانىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنىڭغا كەم - زىيادە قىلمايمەن" دېگىنىچە قايتىپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام "بۇ ئادەم سۆزىدە راستچىل بولسىلا، مەقسىتىگە ئېرىشتى" دېدى»[1].

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

ئـاللاھ تائـالا مۇسـۇلمانلارنى مەيلـى ئـۇلار ئۆيــدە بولسـۇن، مەيلـى سـەپەردە بولسـۇن، مەيلـى ئوڭـۇشـلۇقتا بولسـۇن، مەيلـى قىيىنچىلىقتـا بولسۇن، مەيلى ئامانلىقتـا بولسـۇن، مەيلـى جەڭ مەيدانىـدا بولسـۇن، ھەر قانـداق شـارائىتتا نامـازنى چوقـۇم ئـادا قىلىشـقا بـۇيرۇپ مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿حَافِظُوا عَلىَ الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الوُسْطىَ وَقُوْمُوا لله قَانِتِيْنَ. فَإنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أو رُكْبَانًا﴾. يەنى﴿ نامـازلارنى، بولۇپمـۇ ئەسـر نـامىزىنى داۋاملاشـتۇرۇڭلار. ئاللاھنىـڭ ھۇزۇرىــدا ئىتائەتمەنلىــك ۋە ئەيمىــنىش بىــلەن تــۇرۇڭلار. قورقۇنچتـا قالغىنىڭلاردا، (نامازلىرىڭلارنى) پىيادە ياكى ئۇلاغلىـق كېتىـپ بېرىـپ ئـادا قىلىڭلار﴾ [1].

يەنــى قورقۇنچلــۇق ھــاللاردىمۇ، ئــۇرۇش مەيدانلىرىــدىمۇ، قاتنــاش قوراللىرى ئۈستىدىمۇ، ئىما ـ ئىشارەت بىلەن بولسىمۇ، ناماز ئوقۇشـنى داۋاملاشتۇرۇڭلار دېگەنلىكتۇر.

ئـاللاھ تائـالا مۇسـۇلمانلارنى قىبلىگە قاراشـقا ئىمكـانىيەت بولمىغـان شـــارائىتلاردا، قىـــبلىگە قاراشـــنى شـــەرت قىلماســـتىن نامـــازنى داۋاملاشتۇرۇشقا بۇيرۇپ مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿وَلِلهِ المَشْرِقُ وَالمَغْرِبُ فَأيْنَماَ تُوَلُّوا فَـثَمَّ وَجْهُ اللهِ﴾ يەنـى «مەشـرىقمۇ، مەغرىپمـۇ ئاللاھنىڭـدۇر. قايسـىبىر تەرەپـكە يۈزلەنمەڭلار، ئۇ ئاللاھنىڭ تەرىپىدۇر»[2].

ئـاللاھ تائـالا نامـازنى بىپەرۋالىـق بىـلەن ئوقۇيـدىغان كىشـىلەرنى ئاگاھلانـدۇرۇپ مۇنداق دەيـدۇ: ﴿فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ. الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَــاهُوْنَ﴾ يەنــى ﴿شــۇنداق نامـاز ئوقۇغۇچىلارنىـڭ ھالىغـا ۋايكـى، ئـۇلار نامـازنى

(1) بەقەرە سۈرىسى 238 ـ 239 ـ ئايەت.
(2) بەقەرە سۈرىسى 115 ـ ئايەت.

غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنىڭ ئەھمىيىتى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: {مَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبُرْهَانًا وَنَجَاةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا لَمْ يَكُنْ لَهُ نُورٌ وَلاَبُرْهَانٌ وَلاَنَجَاةٌ، وَكَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُون وَهَامَانَ وَفِرْعَوْن وَأُبَيّ اِبْن خَلَفٍ} يەنى «كىمكى نامازنى ئۆز ۋاقتىدا، تولۇق ئادا قىلىدىكەن، ناماز ئۇنىڭغا توغرا يولدا مېڭىشتا نۇر، (مۇسۇلمانلىقىغا) دەلىل ۋە قىيامەت كۈنىدە (ئازابتىن) نىجاتلىق بولىدۇ. كىمكى ئۇنى تەرك ئېتىدىكەن، ئۇنىڭغا نۇرمۇ يوق، دەلىلمۇ يوق، قىيامەت كۈنىدە ئازابتىن نىجاتلىقمۇ يوقتۇر. ئۇ، قىيامەت كۈنى قارۇن، پىرئەۋن، هامان ۋە ئۇبەي ئىبنى خەلەپلەر بىلەن بىرگە قوپىدۇ»[2].

ناماز تېنى ساق مۇسۇلمان كىشىدىن قەتئىي ساقىت بولمايدۇ. ھەتتا ناماز ئوقۇشقا ئىما ـ ئىشارەتكە چامى يېتىدىغان ۋەزىيەتتىكى كېسەل كىشىدىنمۇ ساقىت بولمايدۇ. بۇ ھەقتىكى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بەلگىلىمىسى مۇنداق: «كېسەل كىشى ئورنىدىن تۇرۇشقا ماجالى بولسا، نامازنى ئادەتتىكىدەك ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇيدۇ، ئەگەر ئورنىدىن تۇرالمايدىغان ھالەتتە بولسا، ئولتۇرۇپ ئوقۇيدۇ، ئەگەر ئولتۇرۇشقىمۇ قادىر بولالمايدىغان ھالەتتە بولسا، ياتقان يېرىدە بېشى بىلەن ئىما ـ ئىشارەت قىلىپ ئوقۇيدۇ. ئەگەر كېسىلى ئېغىر بولۇپ، بېشى بىلەنمۇ ئىما ـ ئىشارەت قىلالمايدىغان ياكى سۆزنى چۈشەنمەيدىغان ھالەتتە

(1) مائۇن سۈرىسى 4 ـ 5 ـ ئايەتلەر.
(2) ئەھمەد رىۋايىتى.

بولسا، شۇ ۋاقىتتىلا ناماز ئۇنىڭدىن كېچىكتۈرۈلىدۇ»[1].

كېسەللىك سەۋەبىدىن ناماز ئوقۇشقا ئامالسىز قالغان كىشىنىڭ ھالى شۇنداق بولغان يەردە، تېنى ساق، ئەقلى ـ ھوشى جايىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇمىغان كىشىنىڭ ھالى قانداق بولار...؟

بالىلارنى كىچىكىدىن نامازغا ئادەتلەندۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنى يەتتە ياشتا نامازغا بۇيرۇش، ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇمىسا، نامازغا كۆندۈرۈش يۈزىسىدىن يېنىك ئۇرۇش ئىسلام شەرىئىتىنىڭ بەلگىلىمىسىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ‌{مُرُوا اَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلاَةِ لِسَبْعٍ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا لِعَشْرٍ} يەنى «بالىلىرىڭلارنى يەتتە يېشىدا نامازغا بۇيرۇڭلار. ئون ياشقا كىرگەندىمۇ ناماز ئوقۇمىسا، يېنىك ئۇرۇڭلار»[2].

شۇنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، ئىسلام دىنىدا بالىلارنى نامازدىن باشقا بىرەر مەسىلە ئۈچۈن ئۇرۇش قەتئىي چەكلىنىدۇ. بۇمۇ ئىسلام نەزىرىدە نامازنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ئىسپاتلاشقا يېتەرلىكتۇر.

(1) الهداية، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 100 ـ بەت، فتح القدير 1 ـ توم 375 ـ بەت.

(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

كۈندىلىك بەش ۋاخ نامازنىڭ سىرى

ئاللاھ مۇسۇلمانلارغا پەرز قىلىنغان بەش ۋاخ نامازنىڭ ئورۇنداش ۋاقىتلىرىنى كېچە - كۈندۈزنىڭ ئوخشاش بولمىغان سائەتلىرىگە بەلگىلىدى. بەش ۋاخ ناماز ھەقىقەتتە مۇسۇلمانلارنىڭ كۈندىلىك سادىر قىلىغان خاتالىقلىرى ۋە گۇناھلىرىنى يۇيۇپ پاكلايدىغان مەنىۋى مۇنچىسىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارغا بۇ مەنىنى مۇنۇ مىسال بىلەن ئىپادىلەپ كۆرسەتكەن: {أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْراً بِبَاب أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ. هَلْ يَبْقَىٰ مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ؟ قَالُوا: لاَ يَبْقَىٰ مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ. قَالَ: فَذٰلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ. يَمْحُو اللهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا} يەنى «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ساھابىلىرىدىن "ئېيتىڭلارچۇ! ئەگەر سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلارنىڭ ئالدىدا ئۆستەڭ بولۇپ، ئۇنىڭدا ھەر كۈنى بەش قېتىم يۇيۇنساڭلار، سىلەرنىڭ بەدىنىڭلاردا كىر قالامدۇ؟" دەپ سورىغىدى، ساھابىلار "ياق، قالمايدۇ" دەپ جاۋاپ بېرىشتى. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا "بەش ۋاخ نامازنىڭ مىسالى شۇنىڭغا ئوخشاشتۇركى، ئاللاھ ئۇنىڭ بىلەن خاتالىقلارنى يوققا چىقىرىدۇ" دېدى»[1].

ئىنسان شۇنداق ئاجايىپ يارىتىلغان بىر مەۋجۇداتكى، ئۇنىڭدا پەرىشتىلەردە بولىدىغان روھانىيلىق، ھايۋانلاردا بولىدىغان شەھۋانىي ھەۋەس ۋە يىرتقۇچلاردا بولىدىغان غەزەپ (ئاچچىق) باردۇر.

كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۇنىڭدىكى شەھۋانىي ھەۋەس ياكى غەزەپ ئۇنىڭدىكى روھانىيلىققا غالىب كېلىپ، ئۇنى تۈرلۈك خاتالىقلارغا

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

باشلاپ كېتىدۇ. ئىنسانىنىڭ خاتالىششى ئەيىب سانىلىدىغان ئىش ئەمەس. ھەر قانداق ئادەم بالىسى خاتالىشىدۇ. لېكىن ئەڭ چوڭ خاتالىق ئىنسانىنىڭ خاتالىقلار ئۈستىگە خاتالىقلارنى سادىر قىلىش ئارقىلىق، خاتالىقلار دېڭىزىغا چۆكۈش نەتىجىسىدە، ھايۋانلارغا ئوخشاش بولۇپ كېتىشىدۇر. بەش نامازدا خاتالاشقانلارنىڭ خاتالىقلىرىنى تۈزىتىپ توغرا يول تېپىشى، غەپلەتتىكىلەرنىڭ ئويقۇلىرىدىن ئويغىنىشى، ئازغانلارنىڭ ئاللاھ تائالا تەرەپكە قايتىشى ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى پۇرسەت بار. بۇ مەنىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: {إِنَّ لِلَّهِ مَلَكًا يُنَادِي عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ: يَا بَنِي آدَمَ قُومُوا إِلَى نِيْرَانِكُمُ الَّتِي أَوْقَدْتُمُوهَا فَاطْفِئُوهَا} يەنى «ئاللاھنىڭ ھەر ناماز ۋاقتىدا، "ئى ئادەم بالىلىرى! ئۆزۈڭلار ياندۇرغان ئوتۇڭلارنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن ناماز ئوقۇشقا تۇرۇڭلار" دەپ چاقىرىدىغان مەخسۇس پەرىشتىلىرى بار»[1].

«بەش ۋاخ نامازنىڭ تەسىرى ئىنسانىنىڭ گۇناھ ۋە خاتالىقلىرىنى ئۆچۈرۈش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ كۆپلىگەن ئىجابىي تەرەپلىرى بار. بەش ۋاخ ناماز ئەڭ ئاۋۋال ئىنسانىنى ئىنسانلىق سالاھىيىتىگە كۆتۈرگەن ۋە پەرىشتىلەرنى ئۇنىڭغا سەجدە قىلىشقا لايىق قىلغان ئىنسانلىق روھىنى غىزالاندۇرىدۇ. كۈندىلىك بەش ۋاخ ناماز ئىنسانىنىڭ ماددىي ئوي-پىكىرلەردىن مۇتلەق ئازات بولۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىغا مۇناجات قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ روھىنى يۈكسەلدۈرەلىشى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئىبادەتتۇر. ئىنسانىنىڭ مەنىۋى غىزاسىنى ئالىملارنىڭ ئىلمى، ياكى ئەدىپلەرنىڭ ئەدەبىياتى ياكى پەيلاسوپلارنىڭ پەلسەپەسى تەمىنلىيەلمەيدۇ. ئۇنى پەقەت ئاللاھ

---

(1) تەبەرانى رىۋايىتى.

تائالانىڭ مەرىپىتى ۋە ئاللاھ تائالاغا بولغان يېقىنلىقلا تەمىنلىيەلەيدۇ ۋە يۈكسەلدۈرەلەيدۇ. خۇددى ئاشقازاننىڭ ئېھتىياجى كۈندىلىك ئۈچ ۋاخ غىزالىنىش بىلەن تەمىن ئېتىلگەندەك، روھنىڭ كۈندىلىك ئېھتىياجىمۇ بەش ۋاخ ناماز بىلەن تەمىن ئېتىلىدۇ. مۇندىن باشقا يەنە، ئىنسان بۇ بەش ۋاخ ناماز ئەسناسىدا ماددىي ئالەملەردىن روھىي ئالەمگە تەرەققى قىلىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىغا ھازىر بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئاللاھ تائالادىن پۈتۈن ھاجەتلىرىنى خىجىل بولماستىن سورايدۇ، ئاللاھمۇ زىرىكمەستىن ئۇنىڭ ھاجەتلىرىنى راۋا قىلىدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ھەدىس قۇدسىدا مۇنداق دەيدۇ: {قَالَ اللهُ تَعَالَى: قَسَمْتُ الصَّلاَةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ. وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: ﴿الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ قَالَ اللهُ تَعَالَى: حَمِدَنِي عَبْدِي. وَإِذَا قَالَ: ﴿الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ﴾. قَالَ اللهُ تَعَالَى: أَثْنَى عَلَيَّ عَبْدِي. وَإِذَا قَالَ: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ قَالَ: مَجَّدَنِي عَبْدِي (وَقَالَ مَرَّةً: فَوَّضَ إِلَيَّ عَبْدِي) فَإِذَا قَالَ: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾. قَالَ: هٰذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. فَإِذَا قَالَ: ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ﴾. قَالَ: هٰذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ} يەنى «ئاللاھ"نامازنى مەن بىلەن بەندەمنىڭ ئارىسىدا ئىككىگە بۆلدۈم. بەندەم ئۈچۈن سورىغىنىنى بېرىمەن" دېدى. بەندە (فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇشقا باشلاپ) ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ يەنى ﴿بارچە مەدھىيەلەر ئالەملەرنىڭ رەببى ئاللاھقا خاستۇر﴾ دېگەندە، ئاللاھ ‹بەندەم مېنى مەدھىيەلىدى› دەيدۇ. ئۇ ﴿الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ﴾ يەنى ﴿ئاللاھ ناھايىتى مېھرىبان ۋە تولىمۇ شەپقەتلىكتۇر﴾ دېگەندە، ئاللاھ:‹بەندەم مېنى

(1) دوكتۇر يۇسۇف ئەل قەرداۋىينىڭ«العبادة في الإسلام»ناملىق ئەسىرىدىن.

ماختىندى› دەيدۇ. ئۇ ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ يەنى ﴿ئاللاھ قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسىدۇر﴾ دېگەندە، ئاللاھ: ‹بەندەم مېنى ئۇلۇغلىدى› دەيدۇ. ئۇ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ يەنى: ﴿ئى ئاللاھ! ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾ دېگەندە، ئاللاھ: ‹بۇ مەن بىلەن بەندەم ئوتتۇرىسىدىكى ئىش، بەندەم ئۈچۈن سورىغىنى بار› دەيدۇ. ئۇ ﴿اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ﴾ يەنى: ﴿بىزنى توغرا يولغا باشلىغىن، غەزەپ قىلىنغانلارنىڭ ۋە ئازغانلارنىڭ يولىغا ئەمەس، سەن ئىنئام قىلغانلارنىڭ يولىغا باشلىغىن﴾ دېگەندە، ئاللاھ: ‹بەندەمنىڭ بۇ تىلىكىنى قوبۇل قىلدىم. بەندەم ئۈچۈن سورىغىنىنى بېرىمەن› دەيدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالا بىلەن بەندىنىڭ نامازدىكى يېقىنلىقىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ: { إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ، حَتَّى يَنْقَلِبَ أَوْ يُحْدِثَ حَدَثَ سُوءٍ } يەنى «ھەقىقەتەن ئىنسان نامازغا تۇرغاندىن باشلاپ، نامىزنى تۈگەتكىنىگە ياكى بىرەر ئەھۋال يۈز بېرىپ نامازدىن چىققىنىغا قەدەر، ئاللاھ ئۇنىڭغا نەزەر سېلىپ تۇرىدۇ»[2].

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

نامازنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك پايدىلىرى

نامازنىڭ ئاخىرەتلىك پايدىلىرى

نامازنىڭ ئاخىرەتلىك پايدىلىرىنى ساناپ بولۇش قىيىن. چۈنكى ناماز ئىسلامنىڭ ئالدىنقى پەرزى، ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئىبادەت بولغانلىقى ئېتىبارى بىلەن ئۇنىڭ ئاخىرەتتىكى مۇكاپاتلىرىمۇ كاتتىدۇر. نامازنىڭ ئەڭ چوڭ پايدىسى ئاخىرەتتە نىجاتلىققا ئېرىشىش ئارقىلىق جەننەتنى قازىنىشتۇر. «مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن بەختكە ئېرىشتى. ئۇلار شۇنداق مۇئمىنلەركى، نامازلىرىدا ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقىدىن سۈر بېسىپ كەتكەنلىكتىن ئەيمىنىپ تۇرغۇچىلاردۇر»[1].

نامازنىڭ ئاخىرەتلىك باشقا پايدىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. بارلىق قائىدە ـ تەرتىپلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىپ، چىن ئىخلاس بىلەن ئوقۇلغان ناماز ئىنساننىڭ نەپسىنى پاكلايدۇ، روھىنى يۈكسەلدۈرۈپ، ئۇنى ئەڭ يۈكسەك دەرىجىلەرگە كۆتۈرىدۇ. چۈنكى ئىنساننىڭ روھانىيلىقى ئۇنىڭ نەپسي ـ ھەۋەسلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، يۈكسەلگەن ۋاقىتدا ئىنسان پەرىشتىلەرنىڭ مەرتىۋىسىگە، گاھىدا ئۇلاردىنمۇ يۇقىرى مەرتىبىلەرگە تەرەققىي قىلىپ يۈكسىلىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا، يەنى ئىنساننىڭ نەپسي ـ ھەۋەسلىرى ئۇنىڭ روھانىيلىقىنى بېسىپ چۈشكەن ۋاقىتدا ئىنسان ھايۋانلارغا ئوخشاش، گاھىدا ھايۋاندىنمۇ تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈپ قالىدۇ. ناماز ئاللاھ تائالا بىلەن ئىنسان ئوتتۇرىسىدىكى خالىق (ياراتقۇچى) بىلەن مەخلۇق

---

(1) مۇئمىنۇن سۈرىسى 1 ـ ئايەت.

(يارىتىلغۇچى) مۇناسىۋىتىنىڭ ئەڭ كۆرۈنەرلىك نامايەندىسىدۇر. ئىنسان نامازدا تۇرغان ۋاقىتلىرىدا ئەڭ ياخشى لەھزىلەر ئىچىدە تۇرغان بولىدۇ ۋە بۇ ئەسنادا ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىنى ئادا قىلغان بولىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىنى ئادا قىلغانلارنىڭ مۇكاپاتى ئەڭ ئېسىل جەننەتلەرنى قازىنىشتۇر.

2. ھەقىقىي ناماز ئىنساننى گۇناھ، يامان ئىشلاردىن توسالايدۇ. چۈنكى ناماز ئوقۇغان كىشى بىر كۈندە بەش قېتىم ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىغا يۈزلىنىپ، ئۇنىڭغا ئەھدىسىنى يېڭىلاپ تۇرغان ئىكەن، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى ئۆز ھىمايىسىگە ئالىدۇ. ئۇ قانداقلا بىر كىشىنى ئۆز ھىمايىسىگە ئالىدىكەن، ئۇنىڭغا ياخشى ئىشلارنىڭ يوللىرىنى ئوڭايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇنى يامان ئىشلاردىن يىراقلاشتۇرىدۇ. نەتىجىدە، شەيتان ئۇ كىشىگە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ يەنى ﴿ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن توسىدۇ﴾[1].

ئەمما چىن ئىخلاستىن يىراق ھالدا، بىپەرۋالىق بىلەن ئوقۇلغان ناماز كىشىنى يامان ئىشلاردىن توسالمايدۇ. مانا بۇ، زامانىمىزدىكى كۆپىنچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالىدۇر.

3. ناماز ئارقىلىق ئىنساننىڭ گۇناھ ۋە خاتالىقلىرى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. چۈنكى ھەر قانداق ساۋابلىق ئىشلار گۇناھلارنى يۇيىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ يەنى ﴿شۈبھىسىزكى، ياخشىلىقلار يامانلىقلارنى يوققا

(1) ئەنكەبۇت سۈرىسى 45 ـ ئايەت.

چىقىرىدۇ﴾[1].

ناماز ياخشى ئىشلارنىڭ ئاساسچىسى بولغاچقا، ئۇنىڭ بىلەن گۇناھ، يامان ئىشلارنىڭ يۇيۇلىشى تەبىئىيدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مەنىدە مۇنداق دەيدۇ: {الصَّلاَةُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تُغْشَ الْكَبَائِرُ} يەنى «بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋە جۈمەدىن جۈمەگىچە بولغان ۋاقىتلارنىڭ ئارىسىدا سادىر بولغان گۇناھ ۋە خاتالىقلار — ئەگەر چوڭ گۇناھلاردىن بولمىسا — بۇ نامازلار بىلەن يۇيۇلىدۇ[2].

4. ناماز كىشىنى ئاللاھ تائالاغا يېقىنلاشتۇرۇش نەتىجىسىدە، ئۇنى ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا ئالىي مەرتىبىلەرگە كۆتۈرىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ يەنى﴿ئاللاھقا سەجدە قىلغىن. (شۇ ئارقىلىق ئۇنىڭغا) يېقىنلىق ھاسىل قىلغىن﴾ دەيدۇ[3].

ئاللاھ تائالاغا چىن ئىخلاس ۋە سەممىي سۆيگۈ بىلەن سەجدە قىلىپ ناماز ئادا قىلغان كىشى ئاللاھ تائالاغا چوقۇم يېقىنلىق ھاسىل قىلالايدۇ. ئىنسان ئاللاھ تائالانىڭ يېقىنىغا ئايلانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك پۈتۈن ھاجەتلىرى راۋا بولىدۇ ۋە ئاخىرەتتىكى مەرتىبىسىمۇ ئۆسىدۇ.

---

(1) ھۇد سۈرىسى 114 ـ ئايەت.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) ئەلەق سۈرىسى ئاخىرقى ئايەت.

نامازنىڭ بۇ دۇنيالىق پايدىلىرى

ناماز ئالللاھ تائالانىڭ ئەمرىنى ئورۇنداش يۈزىسىدىن ئوقۇلىدۇ. ئۇ بەندىلىرىنى پايدىسىز ۋە ھېكمەتسىز ئەمەللەرگە ئەسلا بۇيرىغان ئەمەس. ئىنسان بولغانلىقىمىز ئۈچۈن ئىلمىمىز، ئىدراكىمىز چەكلىك بولغاچقا، ئىسلام شەرىئىتىدە بۇيرۇلغان پۈتۈن ئەھكاملارنىڭ ھېكمەت ۋە سىرلىرىنى بىلىپ بولۇشقا ئاجىزمىز. شۇنداقتىمۇ، ئالللاھ تائالانىڭ ئىلمىگە نىسبەتەن دېڭىزدىن بىر تامچە بولغان چەكلىك ئىلمىمىز ۋە ئاجىزانە ئەقلىمىز بىلەن ئىبادەتلەرنىڭ ھېكمەت ۋە سىرلىرىدىن مىڭدىن بىرىنى بىلەلىگەن بولساقمۇ، بىزلەرگە مەلۇم بولمىغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئالللاھ تائالاغا ئېنىق مەلۇمدۇر. ﴿وَأَنَّ اللهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْماً﴾ يەنى ﴿ھەقىقەتەن ئالللاھ ھەممە نەرسىنى تولۇق بىلگۈچىدۇر﴾[1].

﴿وَمَا أُوتِيتُم مِنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيْلاً﴾ يەنى﴿سىلەر ئازلا ئىلىم بېرىلدىڭلار﴾[2].

ئەقلىمىز ۋە ئىدراكىمىز چەكلىك بولغىنى ئۈچۈن بىزگە ئازلا ئىلىم بېرىلگەن. تۆۋەندە بايان قىلىنىدىغان پايدىلارمۇ نامازنىڭ بۇ دۇنيالىق پايدىلىرىنىڭ مىڭدىن بىرىدۇر.

ناماز ھۇزۇر-ھالاۋەت ۋە كۆڭۈل ئاراملىقىنىڭ ئامىلىدۇر

مۇسۇلمان ئادەم ئالللاھ تائالادىن باشقىنى ئويلىمىغان ۋە دىققىتىنى ئۇنىڭغا مۇناجات قىلىشقىلا بېغىشلىغىنى ھالدا ناماز ئوقۇشقا تۇرۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇنىڭغا بېرىلگىنىدە، ئۇ ئادەم دۇنيانىڭ ھەر

(1) تالاق سۈرىسى 12 ـ ئايەت.
(2) ئىسرا سۈرىسى 85 ـ ئايەت.

قانداق غەم - قايغۇلىرى ۋە پۈتۈن كۆڭۈلسىزلىكلىرىدىن ئازات بولغان هالدا، ئاللاھ تائالانىڭ هۇزۇرىدا ئامانلىق، خاتىرجەملىك ۋە سائادەتمەنلىك هېس قىلىدۇ. مانا بۇ، هۇزۇر-هالاۋەتنىڭ ئۆزىدۇر. چۈنكى غەم - قايغۇلارنى ۋە كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ۋاقتىلىق ئۇنتۇشمۇ ئىنسانغا راهەت بېغىشلايدۇ.

ناماز پاكىزلىق ۋە گۈزەللىكتۇر

ئىسلام دىنىدا پەرز قىلىنغان بەش ۋاخ ناماز ئىنسان روهىنى كىبىر، غەپلەت ۋە مەغرۇرلۇقتىن پاكلايدىغان مەنىۋى تازىلىق بولغىنىدەك، ئۇ، ئىنسان بەدىنىنى ۋە كىيىملىرىنى پاسكىنىلىقلاردىن، كىرلاردىن ۋە يېقىمسىز هىدلاردىن پاكلايدىغان ئەمەلىي چوڭ تازىلىقتۇر. ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى ناماز ئوقۇش ئۈچۈن بەدىنىنى، كىيىملىرىنى ۋە ناماز ئوقۇيدىغان جايىنى پاكىز تۇتۇشقا ۋە تاهارەت ئېلىش ئارقىلىق پاكىزلىق ئۈستىگە پاكىزلىق قوشۇشقا ئەمر قىلغان. نامازنىڭ ئاچقۇچى پاكىزلىقتۇر. پاكىزلىق نامازنىڭ شەرتىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَاأَيُّهَاالَّذِيْنَ آمَنُوا إذَا قُمْتُمْ إلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوْهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ إلَى المَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وأرْجُلَكُمْ إلى الكَعْبَيْنِ وَإنْ كُنْتُمْ جُنُوْباً فَاطَّهَّرُوا﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! ناماز ئوقۇماقچى بولغىنىڭلاردا، يۈزۈڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينىكىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسهى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار. ئەگەر جۇنۇپ بولساڭلار (غۇسلى قىلىپ) پاكىزلىنىڭلار﴾[1].

(1) مائىدە سۈرىسى 6 ـ ئايەت.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: {**إِنَّ اللهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطِّيبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ**} يەنى«ھەقىقەتەن ئاللاھ پاكتۇر، ئۇ پاكلىقنى ياقتۇرىدۇ. ئۇ پاكىزدۇر، پاكىزلىقنى ياقتۇرىدۇ»[1].

شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى جۈمە ۋە ھېيت نامازلىرىغا، شۇنداقلا ئاممىۋى سورۇنلارغا بېرىشتىن بۇرۇن غۇسلى قىلىپ پاكىزلىنىشقا بۇيرۇغان. مانا بۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ بىر ـ بىرىنى يېقىمسىز ھىدلىرى بىلەن راھەتسىزلەندۇرمەسلىكى، بىر ـ بىرىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ كۆزىدە پاكىز، گۈزەل بولۇشلىرى ئۈچۈن ئىدى. پاكىزلىق، كىشىنىڭ ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا ناھايىتى پايدىلىق ئىشتۇر. چۈنكى ئۆزى پاكىز بولغان كىشى مىكروبلاردىن ئۇزاق تۇرغىنى ئۈچۈن كېسەللىكلەردىن ساقلىنىپ قالغىنىدەك، چىرايلىق، گۈزەل قىياپەتكە كىرىدۇ. گۈزەل قىياپەتلىك ئادەمدىن كىشىلەر نەپرەت قىلمايدۇ، بەلكى ئۇنى ھۆرمەتلەيدۇ. پاكىزلىقنىڭ مۇندىن باشقا كۆپلىگەن پايدىلىرى باردۇر.

ناماز ئىنساننىڭ سەۋرچانلىقنى ۋە چىداملىقنى ئاشۇرىدۇ

«ئىسلام دىنى تەلەپ قىلغان ھەقىقىي ناماز مۇسۇلمان ئادەمنى مەنىۋى قۇۋۋەتلەر بىلەن تەمىنلەش ئارقىلىق ئۇنىڭ سەۋرچانلىقنى ۋە چىداملىقنى ئاشۇرىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇنىڭغا دۇنيانىڭ قىينچىلىقلىرى ۋە مۇسىبەتلىرى ئۈچۈن تەسەللى بېرىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يَاأَيُّها الَّذِيْنَ آمَنُوا اسْتَعِيْنُوا بالصَّبْرِ والصَّلاَةِ**﴾ يەنى ﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! سەۋر ئارقىلىق ۋە ناماز ئارقىلىق (ئاللاھتىن)

---

(1) تىرمىزى رىۋايىتى.

ياردەم تىلەڭلار﴾[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرەر قىيىن مەسىلىگە دوچ كېلىپ قالغان ھامان ناماز ئوقۇيتتى»[2].

زامانىمىزدا باشقا دىنىدىكى كىشىلەردىنمۇ كۆپلىگەن ئالىملارنىڭ ۋە تىببىي مۇتىخەسسىسلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ناماز ئوقۇشتىن قانچىلىغان ھېسسىي ۋە مەنىۋى پايدىلارنى كۆرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. ئۇلاردىن دوكتۇر كېسس كارل مۇنداق دەيدۇ: " ناماز پائالىيەتچانلىقىنى ئاشۇرۇشتا، بوگۇنكى كۈنىمىزگە قەدەر تونۇلۇپ كەلگەن ئەڭ چوڭ قۇۋۋەت مەنبەئىدۇر. مەن دوختۇرلۇق سۈپىتىم بىلەن داۋالاش ئۈنۈم بەرمىگەن كۆپلىگەن كېسەللەرنىڭ ناماز ئوقۇشنى ئادەت قىلغاندىن كېيىن، ياخشىلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈم. ناماز كۈچ ـ قۇۋۋەتنىڭ كاپالىتىدۇر. چۈنكى بىز نامىزىمىزدا ئۆزىمىزنى ئەڭ كۈچلۈك بولغان بىر زاتقا باغلايمىز، ئۇنىڭدىن ياردەم سورايمىز. نەتىجىدە بىزنىڭ سورىغانلىرىمىز ھەسسىلەپ بېرىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ناماز بىلەن ھەرىكەتچانلىقىمىز ئاشىدۇ."

مانا بۇ، باشقا دىنلاردىمۇ ئورتاق بولغان ئومۇمىي نامازنىڭ پايدىسى. ئەمما ئىسلام دىنىدىكى نامازنىڭ پايدىلىرىنى تولۇق تەسۋىرلەپ بولۇش قىيىن»[3].

---

(1) بەقەرە سۈرىسى 153 ـ ئايەت.

(2) ئەھمەد رىۋايىتى.

(3) دوكتۇر يۈسۈپ ئەل قەرداۋىينىڭ «العبادة في الإسلام» ناملىق ئەسىرىدىن.

ناماز ئەخلاقنى كۈچەيتىدىغان قۇۋۋەتتۇر

ناماز مۇسۇلمان كىشى ئۈچۈن ئەخلاقىي قۇۋۋەتتۇر. ئۇ، ۋىجدانىنى يامان ئىشلارنى تەرك ئېتىپ، ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئۈندەيدىغان تۈرتكە. دۇنيانىڭ قاتتىقچىلىقلىرى ۋە بالايىئاپەتلىرىگە تەۋرەنمەي تاقابىل تۇرۇشقا مەدەتكاردۇر. ناماز ئارقىلىق ھاسىل بولغان بۇ ئەخلاقىي قۇۋۋەت كىشىنىڭ قەلبىدە پەقەت ئاللاھ تائالادىنلا قورقۇش تۇيغۇسىنى ئويغىتىدۇ ۋە ئىنساندىكى ۋاقىتقا رىئايە قىلماسلىق، ھورۇنلۇق، پائالىيەتسىزلىك قاتارلىق ئىنسانىي ئاجىزلىقلارنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭ پائالىيەتچان، ئىنتىزاملىق، شۇجائەتلىك بولۇشىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ مەنىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ الإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعاً، إِذاَ مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعاً، وَإِذاَ مَسّهُ الخَيْرُ مَنُوعاً، إِلاَّ الْمُصَلِّيْنَ، الَّذِيْنَ هُمْ عَلَى صَلاَتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ يەنى﴿ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى. ئۇنىڭغا بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتسە، زارلىنىپ كېتىدۇ. بىرەر ياخشىلىق يەتسە، بېخىللىق قىلىدۇ. پەقەت نامازغا ھەمىشە داۋام قىلغۇچىلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾[1].

بۇ ئايەتتىن نامازنىڭ پۈتۈن شەرتلىرىگە رىئايە قىلىپ، ئۇنى ۋاقتىدا ئادا قىلىدىغانلارنىڭ ئەخلاقىي جەھەتتە، ناماز ئوقۇمايدىغانلاردىن پەرقلىق ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دېگەن: ﴿وَأَقِمِ الصَّلاَةَ إِنَّ الصَّلاَةَ تَنْهىَ عَنِ الفَحْشاَءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ يەنى﴿نامازنى (تەلەپكە لايىق) ئوقۇغىن. ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن

(1) مەئارىج سۈرىسى 19 ـ 22 ـ ئايەت.

تۇسىدۇ﴾[1].

بەش ۋاخ ناماز ئوقۇۋاتقان بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئەخلاقىدىكى ۋە ئىستېلىدىكى ناچارلىقلار ۋە بۇزۇقلۇقلار ئۇلارنىڭ ئوقۇغان نامازلىرىنىڭ مەنىسىز ۋە پايدىسىز ھەرىكەتتىنلا ئىبارەت بىر نەسە ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئەگەر ئۇلار نامازنى ھەقىقىي ماھىيىتى بويىچە، ئىخلاس بىلەن ئوقۇغان بولۇپ، نامازلىرى ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا قوبۇل بولغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ نامازلىرى ئۇلارنى ئەخلاقسىزلىقلاردىن ۋە يامان ئىشلاردىن توسالىغان بولاتتى. ھەقىقىي ناماز ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە سۈپەتلىگەن مۇنۇ مۇئمىنلەرنىڭ نامىزىدۇر: ﴿الَّذِينَ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾ يەنى﴿ئۇلار(شۇنداق مۇئمىنلەركى) نامازلىرىدا خۇشۇئ بىلەن(ئاللاھتىن ئەيمىنىپ) تۇرغۇچىلاردۇر﴾[2].

مانا بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا مەقبۇل بولىدىغان، ئوقۇغۇچىسىنى يامان ئىشلاردىن ۋە ئەخلاقسىزلىقلاردىن توسالايدىغان نامازدۇر.

دېمەك، ناماز ئىنسانغا گۈزەل ئەخلاقلارنى ئۆگىتىدۇ. گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئۆز ئىگىسىگە ۋە باشقىلارغا ناھايىتى كۆپ پايدىسى بار. بىراۋنىڭ گۈزەل ئەخلاقى يۈزىسىدىن ئومۇم خەلق مەنپەئەت ئالىدۇ. مانا بۇ نامازنىڭ پايدىسى.

---

(1) ئەنكەبۇت سۈرىسى 45 ـ ئايەت.
(2) مۇئمىنۇن سۈرىسى 2 ـ ئايەت.

نامازدىكى ھەرىكەتلەر گىمناستىكىدىن پايدىلىقتۇر

تەن ساقلىقنى ساقلاش ئۈچۈن گىمناستىكا قىلىشنىڭ نەقەدەر پايدىلىق ئىكەنلىكى زامانىمىزدىكى ئىنسانلار ھەممە بىلىپ يەتكەن ۋە ئۇنىڭغا تولىمۇ زور ئېھتىياجلىق بولىۋاتقان بىر ھەقىقەتتۇر.

مۇسۇلمانلار بەش ۋاخ نامازنى تەن ساقلىقنى ساقلاش ئۈچۈن گىمناستىكا ئورنىدا ئوقۇمايدۇ. بەلكى ئۇنى ھەممىدىن قەتئىينەزەر ھالدا، ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش مەقسىتى بىلەن ئوقۇيدۇ. مۇسۇلمانلار ئوقۇۋاتقان بۇ بەش ۋاخ ناماز ھەر قانداق بىر گىمناستىكىدىن ئەلۋەتتە پايدىلىقتۇر. بۇنى نامازنىڭ بۇ دۇنيالىق پايدىسى دېيىشكە بولىدۇ.

«نورمالدىكى گىمناستىكا بىلەن نامازدىكى ھەرىكەتلەر ئوتتۇرىسىدا دەرھال كۆرگىلى بولىدىغان بەش چوڭ پەرق بار:

1. پۈتۈن سۈننەتلىرى بىلەن تولۇق ئوقۇلغان بەش ۋاخ نامازدا 40 رەكئەت ۋە ھەربىر رەكئەتتە 2 دىن سەجدە بولۇپ، جەمى 80 سەجدە بار. ھەركۈنى قانچە گىمناستىكچى 40 قېتىم يەرگە ئېگىلىپ، 80 قېتىم بېشىنى يەرگە قويۇپ، يەنە تۇرۇپ بۇنچىلىك ھەرىكەتلەرنى قىلالايدۇ؟!

2. ناماز ئاستا- ئاستا، تەمكىن ھەرىكەتلەر بىلەن ئوقۇلغانلىقتىن بەدەن بىلەن يۈرەك چارچىمايدۇ. گىمناستىكىدا بولسا، ئومۇمي بەدەن بىلەن يۈرەك چارچايدۇ ۋە ھارغىنلىشىدۇ.

3. نامازكۈننىڭ بەش ئايرىم ۋاقىتلىرىدا ئوقۇلىدۇ. قانچە گىمناستىكچى ھەركۈنى بەش قېتىم ئايرىم - ئايرىم، بەلگىلىك ۋاقىتلاردا مۇنتىزىم ھالدا گىمناستىكا قىلالايدۇ؟!

4. ناماز ئۆمرىمىزنىڭ ئاخىرىغىچە پەرزدۇر. قانچە گىمناستىكىچى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر گىمناستىكىنى مۇنتىزىم ھالدا داۋاملاشتۇرالايدۇ؟ يەنە تېخى ناماز سەپەردە بولسۇن، ئوقۇشىزلىقلار ئىچىدە بولسۇن، جەڭ مەيدانىدا بولسۇن، كېسەللىكتە بولسۇن ھېچبىر ۋاقىتتا تەرك قىلىنمايدۇ. گىمناستىكىچىلار بۇنداق شارائىتلاردا گىمناستىكىنى داۋاملاشتۇرالامدۇ؟!

5. ناماز ئوقۇش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىش، گاھىدا غۇسلى قىلىش شەرتتۇر. ھالبۇكى، گىمناستىكا ئويناش ئۈچۈن بۇنداق بىر شەرت يوق.

ئەمدى باشقا قايتايلى:

بەش ۋاخ ناماز سۈننەتلىرى بىلەن قوشۇپ ئوقۇغاندا 40 رەكئەت بولىدۇ. يەنى بامدات نامىزى تۆت رەكئەت، پېشىن نامىزى 10 رەكئەت، ئەسىر نامىزى (تەكىتسىز تۆت رەكئەت سۈننىتىنى قوشقاندا) سەككىز رەكئەت، شام نامىزى بەش رەكئەت، خۇپتەن نامىزى (ئالدىدىكى تۆت رەكئەت تەكىتسىز سۈننىتى بىلەن) 13 رەكئەت، ھەممىسى بولۇپ 40 رەكئەت بولىدۇ. بەش ۋاخ نامازنىڭ ھەربىر رەكئەتىدە ئىككى قېتىمدىن سەجدە قىلغان مۇسۇلمان كىشى كۈندە 80 قېتىم يەرگە يېتىپ - تۇرۇش ھەرىكىتىنى قىلىدۇ. ھېچقانداق بىر گىمناستىكىچى مۇنتىزىم ھالدا بۇ ھەرىكەتلەرنى قىلالمايدۇ. گىمناستىكىچىلار كۆپ ئوينىسا ئەتىگەنلىرى 20 ياكى 30 قېتىم ھەرىكەت قىلىدۇ. گىمناستىكا ھەرىكەتلىرى تېز قىلىنغاچقا گىمناستىكىچىلارنىڭ كۆپىنچىسى يۈرەكلىرىنى چارچىتىدۇ. ھەرىكەتتىن كېيىن بەدەنلىرىنى ئېغىرلىق باسىدۇ. ئۇلار گىمناستىكىنى بىرەركۈن داۋام قىلدۇرالماي قالسا، بەدەنلىرىدە سېمىزلىك ۋە ماي توپلىنىش كەيپىياتلىرى يۈز بېرىدۇ. ئەمما نامازدىكى ھەرىكەتلەر ئاستا ـــ ئاستا، تەمكىن ھالدا قىلىنغاچقا يۈرەكمۇ چارچىمايدۇ ۋە بۇ

ھەرىكەتلەر كۆڭۈلنىڭ ئۇخشاش بولمىغان سائەتلىرىدە قىلىنغانلىقتىن ئىنساننى ھەمىشە تىنچ تۇتىدۇ، ئارتۇق سېمىزلىك ۋە ماي توپلىنىشقا توسقۇن بولالايدۇ.

ئىنسان ھاياتىدا قاننىڭ رولى ناھايىتى چوڭدۇر. يۈرەك قاننى بەدەننىڭ ئەڭ كىچىك تومۇرلىرىغا قەدەر ھەممە يېرىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ھەمىشە قاننى پۈدەپ ماڭدۇرۇپ تۇرىدۇ. يۈرەكنىڭ بۇ ۋەزىپىسىنى تولۇق ئورۇندىشى ئۈچۈن ئۇ تىنچلىققا ئېھتىياجلىق بولغىنىدەك، بىر قىسىم ھەرىكەتلەرگە موھتاجدۇر. بۇ ھەرىكەتلەر ھۈجەيرىلەرنىڭ قان بىلەن يۈيۈلۈپ تۇرۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلغانلىقتىن، تەننىڭ ساقلىقى داۋام قىلىدۇ.

مۇئەييەن سائەتلەردە قىلىنغان تەن ھەرىكەتنىڭ پايدىسى ناھايىتى كۆپتۇر. بەش ۋاخ نامازدا بۇ ھالەتلەر كۆپ. چۈنكى ناماز ۋاقىتلىرى تىببىي مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ كىشىلەرنى تەنھەرىكەت ئويناشقا تەۋسىيە قىلغان ۋاقىتلىرىنىڭ ئۆزىدۇر. تاڭ سەھەر قۇياش چىقىشتىن بۇرۇن ئۇيقۇنىڭ مەستانىلىكىدىن، چۈش ۋاقتى ئىشتىن قايتىپ ۋۇجۇدنىڭ ھارغىنلىقىدىن، ئەسىر ۋاقتى بىر كۈنلۈك ئىشنىڭ ئاخىرلىششى ئالدىدا بەدەننىڭ ئېغىر بىر چارچاشقا تۇتۇلغانلىقىدىن، شام ۋاقتى ئىشلارنى تۈگىتىپ كېچە ئىستىراھەتكە تەييارلىنىشنىڭ باشلىنىشى سەۋەبىدىن، خۇپتەن ۋاقتى بىر كۈننىڭ ئاخىرلىششى بىلەن ۋۇجۇدنىڭ ھارغىنلىقى ۋە ئېغىرلىقىنى كۆتۈرۈش سەۋەبىدىن، قاننىڭ ئايلىنىشىنى كاپالەتلەندۈرۈش ۋە تەنەپپۇسنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىنساننىڭ تەن ھەرىكەت قىلىشىغا ناھايىتى مۇناسىپ ۋاقىتلاردۇر.

رۇكۇ بىلەن سەجدىلەر پۈتۈن ئورگانلارنى جانلاندۇرغاننىڭ

سىرتىدا، قان ئايلانمىسىنى ياخشىلاش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. رۇكۇ يەنە سىرت ۋە ئاشقازاننى كۆچلەندۈرۈشتىن باشقا، ئەينى ۋاقىتتا ئاشقازان ئەتراپىدىكى مايلارنى يوقىتىدۇ. سەجدە بولسا، ئۈچەينىڭ پائالىيەتلىرىنى ياخشىلىغانلىق سىرتىدا، قاننىڭ بەدەننىڭ ھەر تەرەپلىرىگە، خۇسۇسەن مېڭىگە يېتىپ بېرىشىنى تەمىن ئېتىدۇ.

ناماز ئومۇمەن بەدەننىڭ يۇقىرى قىسمىدىكى ئورگانلاردىن مايلارنى چۈشۈرۈش پائالىيىتىنى ئۆتەيدۇ. بۇ سەۋەبتىن قان بېسىمى يۇقىرىلىقدىن ئازابلىنىدىغان بىمارلار نامازنى ۋاقتىدا ئادا قىلسا، ئۇلار نامازنىڭ پايدىسىنى ھامان كۆرەلەيدۇ. يۇقىرىقىلار تىببىي ساھەدىكى مەشھۇر مۇتەخەسسىسلەرنىڭ يەكۈنلىرىدۇر.

ناماز روماتىزىمنىڭ شىپاسىدۇر

تۈركىيىنىڭ«gunaydin» گېزىتى 1983 ـ يىل 5 ـ ئاۋغۇست سانىدا «فرانسوز دوختۇرلارنىڭ ئىسپاتلىشىچە، روماتىزىمنىڭ شىپاسى بەش ۋاخ ناماز» دېگەن ماۋزۇدا بىر ماقالە ئېلان قىلغان. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: «فرانسوز دوختۇرلار روماتىزىم، بەل ۋە سىرت ئاغرىقلىرىدىن شىكايەت قىلىۋاتقان كېسەللەرگە، كۈندە بەش قېتىم خۇددى مۇسۇلمانلارنىڭ بەش ۋاخ نامازلىرىدىكى ھەرىكەتلەرنىڭ ئۆز ئەينىسىنى قىلىشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. بۇنداق قىلىشنىڭ يۇقىرىقى ئاغرىقلارغا ناھايىتى ياخشى بىر شىپا بولىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىگەن فرانسۇز دوختۇرلار نامازدىكى ھەرىكەتلەرنىڭ ئەڭ پايدىلىق بولغان، تولىمۇ ئىنتىزاملىق بىر گىمناستىكا ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلماقتا. فرانسوز دوختۇرلار ناماز ئەسناسىدا يەرگە قاراپ ئېگىلىپ، يەنە تۇرۇشنىڭ تىز قاپاقلىرىدىكى ئاغرىقلارنى يوق قىلىدىغانلىقىنى، سەجدە

قىلىشنىڭ خۇسۇسەن سىرت مۇسكۇللىرىنى كۈچلەندۈرۈشتە ئالاھىدە چوڭ پايدىلىرى بولىدىغانلىقىنى تەكىتلىمەكتە»[1].

(1) «ibadetin getirdikleri» ناملىق ئەسەردىن. تۈركچە.

ئىسلام دىنىدا تەلەپ قىلىنغان ناماز

ئىسلام دىنىدا تەلەپ قىلىنغان ناماز ئەقىل بىلەن كۆڭۈل پەرۋاسىز هالدا تىل بىلەن تەنىنىڭ هەرىكىتى بىلەنلا ئورۇندىلىدىغان هەرىكەت ئەمەس. بەلكى ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدە قوبۇل بىلىدىغان هەقىقىي ناماز ــ ئۇنىڭدا ئەقىل، قەلب، كۆڭۈل ۋە پۈتۈن هېسسىي هەم غەيرى هېسسىي ئەزالارنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ هوزۇرىغا يۈزلىنىشتىن ئىبارەت بولغان ئۆز نېسىۋىسىنى ئالالىغان نامازدۇر. ناماز ئوقۇشتىن ــ ۋە باشقا ئىبادەتلەرنى قىلىشتىن ـ ئاساسلىق مەقسەت ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ۋە ئۇنىڭ هەققىنى ئادا قىلىشتۇر.

ئاللاھ تائالا موسا ئەلەيهىسسالامغا قىلغان ۋەهيىسىنى قۇرئان كەرىمدە هېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَأَقِمِ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي﴾ يەنى ﴿مېنى ياد قىلىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇ هەقتە مۇنداق دەيدۇ: {إِنَّمَا فُرِضَتْ الصَّلاَةُ وَأُمِرَ بِالْحَجِّ وَأُشْعِرَتْ الْمَنَاسِكُ لإِقَامَةِ ذِكْرِ اللهِ تَعَالَى} يەنى«نامازنىڭ پەرز قىلىنىشى، هەجنىڭ بۇيرۇلۇشى ۋە باشقا ئىبادەتلەرنىڭ بەلگىلىنىشى پەقەت ئاللاھ تائالانى ياد قىلىش ئۈچۈندۇر»[2].

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئايەت بىلەن هەدىس نامازدا قەلبنىڭ ئويغاق تۇرۇشى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا تۇرىۋاتىمەن دېگەن ئېتىقاد بىلەن، سەگەك تۇرۇشنىڭ نەقەدەر ئەهمىيەتلىك ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىمەكتە. نامازدا ئەقىلنىڭ هوشيار ۋە ئويغاق تۇرۇشى هەققىدە

---

(1) تاها سۈرىسى 14 ـ ئايەت.

(2) ئەبۇ داۋۇت رىۋايىتى.

مۇنۇ ئايەت يېتەرلىك: ﴿يَاأَيُّها الَّذِيْنَ آمَنوُا لاَتَقْرَبوُا الصَّلاَةَ وَاَنْتُمْ سُكَرَى حَتَّى تَعْلَموُا ماَ تَقُولـوُنَ﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەر مەست بولساڭلار نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى بىلگەنگە قەدەر نامازغا يېقىنلاشماڭلار﴾[1].

قانچىلىغان كىشىلەر نامازلىرىدا ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئوقۇۋاتقانلىقلىرى ۋە قانداق پائالىيەتلەرگە يۈزلەنگەنلىكلىرىدىن غاپىل ھالدا، بىپەرۋالىق بىلەن ناماز ئوقۇيدۇ. ئۇلار ئەمەلىيەتتە ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ قالمىغان بولسىمۇ، بىپەرۋالىق، غەپلەت ۋە دۇنيانىڭ ھەلەكچىلىكى ياكى غەم ـ ئەندىشىسى ئۇلارنى مەست قىلىۋاتقان. ئىسلام دىنىدا تەلەپ قىلىنغان ھەقىقىي مەقبۇل نامازدا ئەقىل، قەلب، ھېسسى ۋە ھېسستىن تاشقىرى ئەزالارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىنى ئادا قىلىشتا بىرگە ئىشتىراك قىلىدۇ.

ئەقلىنىڭ ئەمەللىرى

1. نامازدا ئەقىل ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئېتىراپ قىلغان ھالدا، پۈتۈن خىيالىنى يىغىپ ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقىنى ئويلاپ تۇرىدۇ.

2. نامازدا ئەقىل بارلىق ھىممىتىنى ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىدىكى بۇ ئۇلۇغ مۇلاقاتقا بېغىشلاپ تۇرىدۇ.

3. نامازدا ئەقىل ئاللاھتىن باشقا ھەممىدىن ئايرىلغان ھالدا كەمتەرلىك بىلەن تۇرىدۇ.

4. نامازدا ئەقىل دۇنيالىق ئىشلاردىن قەتئىي قول ئۈزگەن ھالدا،

(1) نىسا سۈرىسى 43 ـ ئايەت.

بىر ئاللاھقىلا قاراپ تۇرغاندەك ھېس ـ تۇيغۇ بىلەن ئەيمىنىپ تۇرىدۇ.

قەلبنىڭ ئەمەللىرى

1. نامازدا قەلب ئاللاھقىلا بېغىشلانغان ھالدا، ئۇنىڭ بىلەنلا بولىدۇ.

2. نامازدا قەلب ئاللاھ تائالانىڭ ھەيبىتىدىن ئەيمەنگەن ھالدا تۇرىدۇ.

3. نامازدا قەلب ئاللاھ تائالاغا يېلىنىش ۋە يالۋۇرۇش بىلەن تۇرىدۇ.

4. نامازدا قەلب ئاللاھ بىلەن بىۋاستە مۇلاقاتتا بولۇپ تۇرىدۇ.

ھېسسى ئەزالارنىڭ ئەمەللىرى

1. نامازدا تىل ئاللاھ تائالانى زىكىر قىلىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرىدۇ.

2. نامازدا كۆز پۈتۈن ھەرىكەتلىرىنى يىغىپ، سەجدە قىلىدىغان يەرگە تىكىلىپ دىققەت بىلەن تۇرىدۇ.

3. نامازدا قۇلاقلار نامازدىكى قىرائەتتىن باشقا بارلىق ئاۋازلارنى ئاڭلاشتىن گاس بولغان ھالدا تۇرىدۇ.

4. نامازدا ئىككى قول ئاللاھ تائالاغا ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرگەنلىكنى ئىپادىلىگەن ھالدا كۆكسىدە ياكى ئۇنىڭ ئاستىدا باغلىنىپ تۇرىدۇ.

تاشقى ئەزالارنىڭ ئەمەللىرى

1. نامازدا ئىككى پۇت، ئاللاھ تائالانىڭ ھەر قانداق پەرمانىغا ھازىر

ئىكەنلىكىنى ئىپادىلىگەن ھالدا تۆپتۆز ۋە راۋۇرۇس تۇرىدۇ.

2. نامازدا باش ئاللاھ تائالاغا چوڭقۇر ھۆرمەت بىلدۈرگەن ھالدا كەمتەرلىكتىن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. ئاندىن رۇكۇدا ئاللاھ تائالاغا تېخىمۇ چوڭقۇر ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تۆۋەنگە ئېگىلىدۇ. ئاندىن سەجدىدە يەرگە تېگىش ئارقىلىق ئاللاھ تائالاغا بولغان قۇللۇقنى ۋايىغا يەتكۈزىدۇ.

3. نامازدا يۈز ئاللاھ تائالانىڭ مەنىۋى مۇلاقاتىغا يۈزلىنىپ تۇرىدۇ. سەجدىدە بولسا، ئاللاھ تائالانى ئەڭ كۆرۈنەرلىك رەۋىشتە ئۇلۇغلاش ۋە ھەقىقىي قۇللۇقنى ئىپادىلەش يۈزىسىدىن بۇ ھۆرمەتلىك يۈز ئالتە ئەزا بىلەن بىرلىكتە يەرگە قويۇلىدۇ.

4. نامازدا رۇكۇ قىلغاندا بەل ئاللاھ تائالاغا ھۆرمەت بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن ئېگىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا، ئىنساندىكى پۈتۈن ئورگانلارمۇ نامازدا ئاللاھ تائالاغا ئەڭ ئېتائەتچانلىق بىلەن تۇرۇپ يۇقىرىقى ئەزالارغا ئىشتىراك قىلىدۇ.

«خۇشۇئ» نامازنىڭ جېنىدۇر

نامازدا «خۇشۇئ»نىڭ ئەھمىيىتى

ناماز نېمە ئۈچۈن بىزگە ئېغىر تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالغان؟

ناماز نېمە ئۈچۈن كۆڭۈل ئىشتىياقىمىز بىلەن قىلىنىدىغان ئىبادەت بولماستىن، ئۆزىمىزنى زورلاپ قىلىدىغان ۋەزىپىگە ئايلىنىپ قالغان؟

ناماز نېمە ئۈچۈن دۇنيالىق خام ـ چۈتلىرىمىزنى ھېسابلايدىغان ھېسابات ۋاقتى بولۇپ قالغان؟

نېمە ئۈچۈن كۆپ ساندىكى مۇسۇلمانلار ئىمامنىڭ قايسى سۈرىنى ئوقۇغانلىقىنىمۇ بىلمەستىن، نامازغا كىرگەن پېتى چىقىدىغان بولۇپ قالغان؟

نېمە ئۈچۈن ناماز بىزنى يامان ئىشلاردىن ۋە گۇناھ ـ مەسىيەتلەردىن توسالمايدۇ؟

يۇقىرىقى سوئاللارنىڭ ھەممىسىنىڭ جاۋابى پەقەت بىردۇر. ئۇ بولسىمۇ، نامازدا «خۇشۇئ»نىڭ يوقالغانلىقىدۇر.

«خۇشۇئ»دېگەن نېمە؟

«خۇشۇئ» — نامازدا تۇرغاندا، ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقى ۋە ھەيبىتىدىن ئەيمەنگەن، كۆڭلىنى ناماز بىلەنلا مەشغۇل قىلغان ۋە پۈتۈن پىكىر ـ خىيالىنى ئاللاھ تائالاغىلا بېغىشلىغان ھالدا، كەمتەرلىك ۋە ھوشيارلىق بىلەن تۇرۇش دېگەنلىكتۇر.

«خۇشۇئ»نىڭ ئورنى قەلب، ئۇنىڭ مېۋىسى ئىنسان ئورگانلىرىدا

كۆرۈلىدۇ. چۈنكى ئىنسانىنىڭ بارچە ئورگانلىرى قەلبكە ئەگىشىدۇ. نامازدا بىراۋنىڭ كۆڭلى غەپلەتتە قېلىش، دۇنيالىق پىكىر ـ خىياللارغا چۆكۈش ۋە شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىلىرى تۈپەيلى ئۇنىڭ «خۇشۇئ»سى بۇزۇلغان ۋاقتىدا، پۈتۈن ئورگانلارنىڭ ئاللاھ تائالاغا قىلىۋاتقان قۇلچىلىقىمۇ بۇزۇلىدۇ. چۈنكى قەلب قوماندان، باشقا ئورگانلار ئەسكەرلەردۇر. قوماندىنى سالاھىيەتلىك بولمىغان ئەسكەرلەرنىڭ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغىنىدەك، قەلب سالاھىيەتتىن قالغاندا، باشقا ئورگانلارنىڭ سالاھىيىتىمۇ يوقىلىدۇ.

تەپسىرى ئىبنى كەسىردە مۇنداق دېيىدۇ: «نامازدىكى «خۇشۇئ» پەقەت ناماز ئۈچۈن كۆڭلىنى پۈتۈنلەي بېغىشلىغان كىشىگىلا ھاسىل بولىدۇ. شۇ ۋاقىتتىلا كۆڭۈل ناماز بىلەن ئارام تاپقان بولىدۇ ۋە نامازدىكى ھەقىقىي ھۇزۇر ـ ھالاۋەتنى تېتىغىلى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ناماز مېنىڭ خوشاللىقىم ۋە كۆڭۈل ئارامىم قىلىندى»[1] دېگەن سۆزى بۇ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

«خۇشۇئ» شەنى ئۇلۇغ، يوقىلىشى تېز، ھازىرقى زاماندىكى ناماز ئوقۇغۇچىلاردا ئىنتايىن كەم بولغان نەرسىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مۇشۇ ئۈممەتتىن ئەڭ ئاۋۋال يوقىلىدىغان نەرسە «خۇشۇئ» دۇر. ھەتتا نامازلىرىنى «خۇشۇئ» بىلەن ئوقۇيدىغان كىشىنى كۆرەلمەيسەن»دېگەن[2].

(1) تەپسىرى ئىبنى كەسىر 5 ـ توم 456 ـ بەت.
(2) تەبەرانىي رىۋايىتى«سەھىھ» دەپ باھالىغان ھەدىس.

«خۇشۇئ»نىڭ ھۆكمى

شۈبھىسىزكى نامازنى «خۇشۇئ» بىلەن ئوقۇش پەرزدۇر. شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلاَّ عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾ يەنى ﴿سەۋر ئارقىلىق، ناماز ئارقىلىق (ئاللاھتىن) ياردەم تىلەڭلار. ناماز «خۇشۇئ» بىلەن(ئاللاھتىن ئەيمىنىپ) تۇرغۇچىلاردىن باشقىلارغا ھەقىقەتەن مۇشەققەتلىك ۋە ئېغىر ئىشتۇر﴾[1].

بۇ ئايەت، نامازدا ئاللاھ تائالانىڭ ھەيبىتىدىن ۋە ئۇلۇغلىقىدىن ئەيمەنگەن ھالدا، «خۇشۇئ» بىلەن تۇرمىغۇچىلارنى سۆكۈشنى تەقەززا قىلىدۇ. مەلۇمكى، سۆكۈش پەرزنى تەرك ئەتكەن ياكى مەنئى قىلىنغان ئىشلارنى قىلغانلارغىلا خاستۇر. نامازدا «خۇشۇئ» نى تەرك ئەتكۈچىلەرنىڭ سۆكۈلگەنلىكى «خۇشۇئ» نىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. مۇئمىنۇن سۈرىسىنىڭ بېشىدىن ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِيْنَ هُمْ فِي صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾ يەنى ﴿مۇئمىنلەر ھەقىقەتەن مەقسىتىگە يەتتى. ئۇلار شۇنداق مۇئمىنلەركى، نامازلىرىدا خۇشۇئ بىلەن(ئاللاھتىن ئەيمىنىپ) تۇرغۇچىلاردۇر﴾ دېگەن ئايىتىدىن ﴿أُوْلَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ. الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُون﴾ يەنى ﴿ئەنە شۇلار ۋارىسلاردۇر. ئۇلار فىردەۋسكە ۋارىسلىق قىلىدۇ، ئۇلار ئۇنىڭدا مەڭگۈ قالىدۇ﴾ دېگەن ئايەتلىرىگىچە بولغان ئايەتلەرمۇ، نامازدا «خۇشۇئ» نىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەش بىلەن بىرگە، ئۇنىڭ جەننەتلەرنىڭ ئەڭ ئېسىلى بولغان فىردەۋسكە ۋارىسلىق قىلىشنىڭ ۋاستىسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. فىردەۋسكە

(1) بەقەرە سۈرىسى 45 ـ ئايەت.

ۋارىسلىق قىلىش يۇقىرىدا سۆپەتلەنگەنلەر ئۈچۈنلا خاس بولغانلىقى، ئۇلاردىن باشقىلارنىڭ ۋارىسلىق قىلالمايدىغانلىقىنى تەقەززا قىلىدۇ.

نامازدا يەرز بولغان «خۇشۇئ» ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقى ۋە ھەيبىتىدىن ئەيمەنگەن ھالدا تۇرۇشتىن باشقا، نامازدىكى ھەربىر پائالىيەتنى ئالدىرىماستىن تەمكىنلىك بىلەن قىلىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىكەن، سەجدىنى توخۇ دان چوقۇغاندەك ئالدىراپ قىلغان ۋە رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرگەندە رۇسلانماستىنلا ئالدىراپ سەجدىگە كەتكەن ئادەم «خۇشۇئ»نى تەرك ئەتكەن بولىدۇ. چۈنكى نامازنى تەمكىنلىك بىلەن ئالدىرىماستىن ئوقۇش دېگەنلىك نامازدىكى ھەربىر يۆتكىلىشتە ئورگانلار ئۆز ئورنىغا تولۇق كېلىپ بولغىچىلىك ئارام ئېلىشتۇر. تەمكىنلىكنى تەرك ئەتكەن ئادەم ئارام ئېلىشنى ھاسىل قىلالمايدۇ، ئارام ئېلىشنى ھاسىل قىلالمىغان ئادەم رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە «خۇشۇئ»نى ھاسىل قىلالمايدۇ، «خۇشۇئ»نى ھاسىل قىلالمىغان ئادەمنىڭ نامىزى ناقىس بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامازدا ئاسمانغا قارىغان ئادەمگە كايىغانلىقىمۇ، نامازدا «خۇشۇئ» نىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى نامازدا تۇرۇپ كىچىك ھەرىكەت قىلىش ۋە ئۇياق ـ بۇياققا قاراش «خۇشۇئ»نىڭ ئەكسىدۇر»[1].

ساۋاب «خۇشۇئ» دەرىجىسىگە قاراپ بولىدۇ

«خۇشۇئ»نامازنىڭ جېنى بولۇپ، ئۇنىڭدىن نېسىۋىسىنى ئالالمىغان ناماز ئۆلۈك نامازدۇر. چۈنكى ھەركىمنىڭ نامازدىن ئالىدىغان نېسىۋىسى پەقەت ئۇنىڭدا ئەقلى ئويغاق تۇرغان قىسمى بىلەنلا

(1) شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيەنىڭ «مجموع الفتاوى» ناملىق ئەسىرى 22 ـ توم 553 ــ 558 ـ بەتلەردىن ئېلىندى.

چەكلىنىدۇ. شۇڭا ھەزرىتى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «نامىزىڭدىن پەقەت نېمە دېگەن ۋە نېمە قىلغانلىقىڭنى بىلىپ، ھېس قىلىپ تۇرۇپ ئوقۇغىنىڭلا ساڭا ئائىتتۇر»دېگەن[1].

ناماز ئوقۇغانغا بېرىلىدىغان ساۋاب «خۇشۇئ» غا قاراپ بولىدۇ. ناماز ئوقۇغانلارنىڭ بەزىسى تولۇق ساۋابقا ئېرىشسە، بەزىسى يېرىم ساۋابقا ۋە بەزىسى يېرىمدىنمۇ ئاز ساۋابقا ئېرىشىدۇ. ئەمما نامازدا نېمە ئوقۇلغان ۋە نېمە ئىش قىلىنغانلىقىنىمۇ بىلمەستىن ئۇنىڭغا كىرگەن پېتى چىققان كىشى ھېچقانداق ساۋابقا ئېرىشەلمەيدۇ. چۈنكى ئۇ، «خۇشۇئ»نى پۈتۈنلەي تەرك ئەتكەن كىشىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: {إِنَّ الْعَبْدَ لَيُصَلِّي الصَّلَاةَ مَا يُكْتَبُ لَهُ مِنْهَا إِلاَّ عُشْرُهَا، تِسْعُهَا، ثُمُنُهَا، سُبعها، سُدُسها، خُمُسُها، رُبعهَا، ثُلُثُهَا نصفها} يەنى«بەندە ناماز ئوقۇغان بىلەن ئۇنىڭغا يېزىلىدىغان ساۋاب يا ئوندىن بىرى، يا توققۇزدىن بىرى، يا سەككىزدىن بىرى، يا يەتتىدىن بىرى، يا ئالتىدىن بىرى، يا بەشتىن بىرى، يا تۆتتىن بىرى، يا ئۈچتىن بىرى، يا يېرىمىدۇر»[2].

شۇ سەۋەبتىن بۇرۇنقى ئۆلىمالىك زاتلار نامازنى «خۇشۇئ» بىلەن ئادا قىلىشقا ناھايىتى زور ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇلار نامازغا تۇرغانلىرىدا پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئاللاھ تائالا بىلەن ئىبلىپ بېرىۋاتقان مەنىۋى سۆھبەتكە بېغىشلىغانلىقتىن، نامازنىڭ سىرتىدىكىلەرنى تۇيماس، بىلمەس ۋە ئاڭلىماس بولۇپ، «خۇشۇئ» غا غەرق بولغان ھالدا تۇراتتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ناماز ئەسناسىدا توپ ئېتىلغاندا، كىيىمىنىڭ يېرىمى كۆيۈپ بولغان بولسىمۇ، نامازدىن

(1) ئىبنى تەيمىيەنىڭ «مجموع الفتاوى» ناملىق ئەسىرى 22 ـ توم 612 ـ بەت.
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

بېشىنى كۆتۈرمىگەن. مەسلەمە ئىبنى بەششار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناماز ئوقۇۋاتقان ۋاقىتىدا مەسجىدنىڭ بىر تەرىپى ئۆرۈلۈپ كېتىپ كىشىلەر ناله ـ پەرياد چاقىرىۋاتقان چاغدا، ئۇ ئەتراپىدا بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەردىن خەۋەرسىز هالدا نامازغا داۋام قىلىۋەرگەن. بەزى سالىھلار تاھارەت ئالغىنىدا چىرايى سارغىيىپ كەتكەنلىكتىن، كىشىلەر بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا: "مەن ھازىر ھۇزۇرىغا بارىدىغان زاتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلىمەن ئەمەسمۇ؟"دەپ جاۋاب بەرگەن ئىكەن. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامازنىڭ ۋاقتى كىرىشى بىلەن تىترەشكە باشلايدىكەن ۋە چىرايى ئۆزگىرىپ كېتىدىكەن. كىشىلەر بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغاندا، ئۇ: "ئاللاھ ئاسمان، زېمىن ۋە تاغلارغا تەڭلىگەندە، ئۇلار ھۆددىسىدىن چىقالماسلىقتىن قورقۇپ قوبۇل قىلمىغان ئامانەتنى (شەرىئەت تەكلىپىنى) ئادا قىلىش پەيتى كەلدى ئەمەسمۇ؟!" دەيدىكەن. ئەللامە سەئىد تەنۇخىي ھەر قېتىم ناماز ئوقۇۋاتقىنىدا، ئۇنىڭ كۆز ـ ياشلىرى ساقىلىنى ھۆلدەپ تۆرىدىكەن[1].

«شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە نامازغا تۇرغىنىدا ۋۇجۇدىنى تىترەك باسقانلىقتىن، ئىختىيارسىز ھالدا، ئوڭ ـ سولغا تەۋرىنىپ كېتەتتى»[2].

يۇقىرىقىلار بىلەن بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك بىزنىڭ نامازنى قانچىلىك بىپەرۋالىق بىلەن ئادا قىلىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرەلەيمىز. چۈنكى ھازىرقى زامان مۇسۇلمانلىرىنىڭ بەزىسى نامازدا سائىتىگە قارىسا، بەزىسى كىيىمىنى قېقىۋاتقان، بەزىسى باش ـ كۆزىنى

(1) مۇھەممەد سالىھ ئەل مۇنەججىدنىڭ «33 سبباً للخشوع في الصلاة» ناملىق ئەسىرىدىن.

(2) «كواكب الدرية في مناقب المجتهد ابن تيمية»ناملىق ئەسەرنىڭ 83 ـ بېتىدىن.

قاشلىسا، بەزىسى بۇرنىنى كولاۋاتقان، بەزىسى ئالغان ۋە ساتقانلىرىنىڭ ھېسابىنى چىقارسا، بەزىسى يېنىدا تۇرغان كىشىنىڭ ھەرىكىتىنى كۆزەتكەن. ئىشقىلىپ بىزنىڭ نامازلىرىمىز «خۇشۇئ» تىن ئۆز نېسىۋىسىنى ئالالمايۋاتماقتا. شۇ سەۋەبتىن دۇئالىرىمىز ئىجابەت بولمىغان ۋە ئەھۋالىمىز ئۆزگەرمىگەن.

«خۇشۇئ»نىڭ ئامىللىرى

ناماز ئىسلام پەرزلىرىنىڭ ئالدىنقىسى ۋە ئەڭ ئەھمىيەتلىكى بولغان ئىكەن، ئۇنىڭدا«خۇشۇئ» پەرزدۇر. شەيتانلارنىڭ ئاتىسى ئىبلىس ئىنسانىيەتنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى بولغانلىقتىن، ئۇ ئادەم بالىلىرىنى قايسىبىر يول بىلەن بولمىسۇن چوقۇم ئازدۇرۇش ئۈچۈن بارلىقىنى ئاتايدىغانلىقى توغرۇلۇق ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىدا قەسەميات قىلغان مەخلۇقتۇر ﴿ثُمَّ لآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ وَلاَ تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ يەنى ﴿ ئاندىن ئۇلارغا چوقۇم ئالدىدىن، ئارقىسىدىن، ئوڭدىن، سولدىن كېلىمەن، سەن ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ شۈكۈر قىلغۇچىلار ئەمەسلىكىنى كۆرىسەن﴾ [1].

مۇسۇلمان كىشىنى ئاللاھ تائالاغا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ كاتتىسى ۋە ئەڭ كاپالەتلىكى ناماز بولغانلىقتىن، شەيتانلار ئۇلارنى بىر ئامال قىلىپ نامازدىن غاپىل قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرىگە ئەگەشتۈرۈش ئۈچۈن ھارماي تىرىشىدۇ. شەيتانلار كىشىلەرنى ئاللاھ تائالادىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن بارچە چارىلىرىنى قوللىنىدۇ. كىشىلەرنى نامازدىن غاپىل قالدۇرۇشنىڭ يولى ئۇلارنى «خۇشۇئ»تىن

(1) ئەئراف سۈرىسى 17 ـ ئايەت.

مەھرۇم قىلىشتىن باشلىنىدۇ. شۇڭا «خۇشۇئ» تىن مەھرۇم بولماسلىقىمىز ئۈچۈن بارچە كۈچىمىز بىلەن تىرىشىش بىزنىڭ بۇرچىمىز. بۇ سەۋەبتىن بىز نامازدا «خۇشۇئ» تىن نېسىۋىمىزنى ئېلىشنىڭ ئامىللىرىنى ئۆگىنىشكە موھتاجمىز.

«خۇشۇئ»نىڭ ئامىللىرى ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى، «خۇشۇئ»نى ھاسىل قىلىشنىڭ چارىلىرى، يەنە بىرى، «خۇشۇئ»نىڭ يوقىلىشىغا ياكى ئاجىزلىشىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلاردۇر.

«خۇشۇئ» نى ھاسىل قىلىشنىڭ چارىلىرى

«خۇشۇئ»نى ھاسىل قىلىشنىڭ چارىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. «خۇشۇئ»نى ھاسىل قىلىشنىڭ ئەڭ ئالدىنقى چارىسى نامازدا تۇرىۋاتقان كىشى ئۆزىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقى ۋە نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىشى، خۇددى ئاللاھ تائالانى كۆرۈپ تۇرىۋاتقاندەك ھېس - تۇيغۇ بىلەن ئۇنىڭغا مۇناجات قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىنسان نامازنىڭ ھالاۋىتىنى قانچىلىك كۆپ تېتىغانسېرى ئۇنىڭ نامازغا بولغان ئىشتىياقى شۇنچىلىك زور ئاشىدۇ. بۇ ئىمانىنىڭ كۈچىگە قاراپ بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «نامىز مېنىڭ كۆڭۈل شادلىقىم قىلىندى»دېگەن.

ئۇ بىرەر قىيىنچىلىققا ياكى غەمكىنلىككە يولۇققاندا، مۇئەززىن بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: «ئەي بىلال! بىزنى ناماز بىلەن راھەتلەندۈرگىن»دەيتتى.

2. نامازدىكى رۇكۇ ۋە سەجدىلەر ئارىسىدىكى يۆتكىلىشلەرنى ئالدىرىماستىن تەمكىنلىك بىلەن قىلىش، ھەربىر يۆتكىلىشتە ئورگانلار

ئۆز ئورنىغا تولۇق كېلىپ بولغىچىلىك ئارام ئېلىش. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام (نامازدىكى ھەربىر يۆتكىلىشتە) ھەربىر سۆڭەك ئۆز ئورنىغا كېلىپ بولغىچىلىك ئارام ئالاتتى»[1].

ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام "ئوغرىلارنىڭ ئەڭ يامىنى ئۆزىنىڭ نامىزىنى ئوغرىلايدىغانلاردۇر" دېگەندە، ساھابىلار، "يارەسۇلەللاھ! بىراۋ ئۆزىنىڭ نامىزىنى قانداق ئوغرىلايدۇ؟" دەپ سورىشىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا جاۋاب بېرىپ: "نامازنىڭ رۇكۇ ۋە سەجدىلىرىنى تولۇق قىلمايدىغانلار ئۆزلىرىنىڭ نامازلىرىنى ئوغرىلىغۇچىلاردۇ" دەيدۇ»[2].

نامازنى ئالدىراپ ئوقۇغان كىشىنىڭ «خۇشۇئ» نى ھاسىل قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى نامازدىكى تېزلىك «خۇشۇئ» غا پۇرسەت بەرمەيدۇ.

3. نامازدا ئۆلۈمنى ياد ئېتىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىگە مۇنداق دېگەن: «نامىزىڭدا ئۆلۈمنى ياد ئەتكىن، چۈنكى نامىزىدا ئۆلۈمنى ياد ئەتكەن كىشى نامىزىنى ياخشى ئادا قىلالايدۇ. نامىزىڭنى خۇددى ئۆمرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق نامىزىنى ئوقۇغان كىشىدەك ئوقۇغىن»[3].

تەبىئىيكى، ئۆلۈش ئالدىدىكى ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق نامازنى ئوقۇغان ئادەم بۇ نامازنى چوقۇم ۋايىغا يەتكەن«خۇشۇئ»بىلەن ئوقۇيدۇ.

---

(1) فەتھۇلبارىي 2 ـ توم 308 ـ بەت، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.
(2) ئىمام ئەھمەد ۋە ھاكىم رىۋايىتى.
(3) شەيخ ئەلبانىنىڭ «سەھىھ ھەدىسلەر توپلىمى»دىن 1421 ـ ھەدىس.

4. نامازدا ئوقۇلغان قىرائەت، دۇئا ۋە تەسبىھلەرنى بىلىپ، ئويلاپ ئوقۇش ۋە بۇلار ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈش. قۇرئان كەرىم پىكىر يۈرگۈزۈپ ئىبرەت ۋە ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىش ئۈچۈن چۈشكەن ئىلاھىي كىتاب. ﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الأَلْبَابِ﴾ يەنى ﴿ساڭا بۇ مۇبارەك كىتابنى ئۇنىڭ ئايەتلىرىنى تەپەككۇر قىلسۇن ۋە ئەقلى بارلار ئۆگۈت ئالسۇن دەپ چۈشۈردۇق﴾ [1].

قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى ئۈستىدە تەپەككۇر قىلىش ئۈچۈن بۇ ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى بىلىش شەرت. شۇڭا ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىغانلار نامازدا ئوقۇلىۋاتقان قىرائەتكە «مەن ئاللاھ تائالاغا مۇناجات قىلىۋاتىمەن، ئۇ ماڭا خىتاب قىلىۋاتىدۇ» دېگەن ھېس ـ تۇيغۇ بىلەن قۇلاق سالسا يېتەرلىكتۇر. ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇغان كىشىمۇ، ئۆزى ئوقۇغانلىرىنى شۇنداق ھېس ـ تۇيغۇ بىلەن ئوقۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

قۇرئان كەرىمنى قانداق ئاڭلاش كېرەك؟

قۇرئان كەرىمنى مۇنۇ ئايەتتە سۈپەتلەنگەن مۆئمىنلەرگە ئوخشاش ئاڭلاش كېرەك: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ يەنى«ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا، ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار ۋە جىم تۇرۇڭلار»[2].

5. نامازدا ئوقۇلغان قىرائەتنى ئايەت ـ ئايەت ئوقۇش. ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى) پەيغەمبەر

(1) ساد سۈرىسى 29 ـ ئايەت.
(2) ئەئراف سۈرىسى 204 ـ ئايەت.

ئەلەيھىسسالامنىڭ قىرائىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەت قىلغاندا ھەربىر ئايەتنى ئۈزۈپ بولغاندىن كېيىن توختايتتى، ئاندىن ئىككىنچى ئايەتنى باشلايتتى. ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ﴾ دىن كېيىن توختاپ، ئاندىن ﴿الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ نى ئوقۇپ توختايتتى، ئاندىن يەنە ﴿الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ﴾نى ئوقۇپ توختايتتى، ئاندىن ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ﴾نى ئوقۇپ بولۇپ توختايتتى، سۈرىنىڭ ئاخىرىغىچە شۇنداق ئوقۇيتتى»[1].

ھەربىر ئايەتنىڭ بېشىدا توختاش سۈننەتتۇر. گەرچە ئالدىنقى ئايەتنىڭ مەنىسى كېيىنكى ئايەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسىمۇ، بۇ ئىككى ئايەت ئوتتۇرىسىدا توختاش ئەۋزەلدۇر. ھەربىر ئايەتتىن كېيىن توختاپ ئوقۇش «خۇشۇئ» نىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن پايدىلىقتۇر.

6. قىرائەتنى ھەربىر ھەرپنى دانە ـ دانە چىقىرىپ تەرتىل بىلەن ئوقۇش.«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەتنى ھەرپ ـھەرپ تەپسىر قىلغاندەك ئوچۇق ئوقۇيتتى»[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرەر سۈرىنى قىرائەت قىلغاندا، ئۇنى ئەڭ ئۇزۇن ئوقۇغان ھەر قانداق كىشىدىنمۇ ئۇزۇن ئوقۇيتتى»[3].

چۈنكى قىرائەتنى تەرتىل بىلەن قىلىش شۇ ئايەت ئۈستىدە تەپەككۇر قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ، تەپەككۇر «خۇشۇئ» غا تۈرتكە بولىدۇ.

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى «سەھىھ»"دەپ باھالانغان ھەدىس.

(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

(3) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

7. نامازدا ئاللاھ تائالا ماڭا سۆز قىلىۋاتىدۇ، دېگەن ھېس ـ تۇيغۇ بىلەن تۇرۇش. نامازدا تۇرغان ئادەم فاتىھە سۈرىسىنى ۋە باشقا ھەر قانداق بىر سۈرىنى ئاللاھ تائالا ماڭا سۆز قىلىۋاتىدۇ، مەن ئۇنىڭغا مۇناجات قىلىۋاتىمەن، ئاللاھ تىلىگەنلىرىمنى بېرىدۇ، دېگەن ھېس ـ تۇيغۇ بىلەن ئوقۇيدىكەن، چوقۇم «خۇشۇئ» نى ھاسىل قىلالايدۇ ۋە تىلىگەنلىرىگە ئېرىشىدۇ.

«خۇشۇئ»غا زىيانلىق ئامىللار

«خۇشۇئ» نىڭ يوقىلىشىغا ياكى ئاجىزلىشىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىشلار تۆۋەندىكىچە:

1. يانفونلارنى يېپىۋەتمەستىن نامازغا تۇرۇش. تېلېفون ئاۋازىنىڭ نامازدىكى «خۇشۇئ» نى بۇزىدىغانلىقى شۈبھىسىزدۇر. خۇسۇسەن، يانفونلارنىڭ مۇزىكىلىق ئاۋازى ئەلۋەتتە دىققەتنى بۇزىدۇ. نەتىجىدە، نامازدىكى «خۇشۇئ» نى يوق قىلىدۇ. شۇڭا مەيلى مەسجىدتە، مەيلى ئۆز ئۆيىدە، مەيلى جامائەت بىلەن، مەيلى ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇماقچى بولغان ھەر قانداق ئادەم نامازغا تۇرۇشتىن بۇرۇن يېنىدىكى يانفوننى يېپىۋېتىشى نامازنىڭ «خۇشۇئ» بىلەن ئادا تېپىشى ئۈچۈن شەرتتۇر.

يانفونلارنى يېپىۋەتمەستىن نامازغا تۇرۇش نامازنىڭ ۋە مەسجىدنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىمىغانلىق بولىدۇ. خۇسۇسەن مەسجىدكە يانفوننى يېپىۋەتمەستىن كىرگەن ئادەم ئۆزىنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن جامائەتنىڭ«خۇشۇئ» ىنى بۇزغان ۋە مەسجىد ئەھلىگە ئازار بەرگەن بولىدۇ. نەتىجىدە، گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا كىشىلەرگە ئازار قىلىش ھارام بولغان يەردە، كىشىلەرنىڭ نامازدىكى «خۇشۇئ»ىنى بۇزۇش قاتمۇ قات ھارامدۇر. ھارامنى ئىشلىگۈچىلەر

ئۆزلىرىنى ئاللاھ تائالانىڭ ئازابىغا تۇتقۇچىلاردۇر.

شۇڭا نامازغا تۇرۇشتىن ئاۋۋال يانفونلارنى يېپىۋېتىش ناھايىتى ئەھمىيەتلىك ئىشتۇر.

سەئۇدى ئەرەبىستان «پەتىۋا ۋە ئىلمىي تەتقىقات» كومىتېتىنىڭ 5322-نومۇرلۇق پەتىۋاسىدا، يانفوننى يېپىۋەتمەستىن نامازغا تۇرۇشنىڭ هارامىلىقى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

2. ناماز ئوقۇيدىغان جايدىكى دىققەتنى تارتىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ تاشلاش. بۇنىڭغا بىنائەن، نەقىشلەنگەن جايناماز لاردا ـ ھەتتا كەبىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن جاينامازلاردىمۇ ـ ناماز ئوقۇش ياخشى ئەمەس. چۈنكى ناماز ئوقۇيدىغان جايدىكى نەقىشلەر ۋە سۈرەتلەر دىققەتنى بۇزىدۇ. نەتىجىدە، «خۇشۇئ» نى ھاسىل قىلىشقا توسالغۇ بولىدۇ. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنهانىڭ ئۆيىنىڭ بىر تەرىپىدە نەقىشلەنگەن پەردە بار ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇنى ئېلىۋېتىڭ، ئۇنىڭ نەقىشلىرى نامىزىمدا كۆزۈمگە چېلىقىپلا تۇردى» دېگەن[1].

شۇنداقلا، ئادەم ئۆتۈپ تۇرىدىغان جايلاردا، كىشىلەر پاراڭلىشىۋاتقان سورۇنلاردا ۋە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بولىۋاتقان ئورۇنلاردا ناماز ئوقۇشمۇ ياخشى ئەمەس.

3. نەقىشلەنگەن ياكى سۈرەت چۈشۈرۈلگەن ياكى خەت يېزىلغان كىيىملەر بىلەن ناماز ئوقۇش. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنهادىن رىۋايەت

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سىزنىڭچىلار بىلەن نەقىش قىلىنغان بىر كىيىمنى كىيىپ ناماز ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، "بۇ كىيىمنى ئەبۇ جەھم ئىبنى ھۇزەيفە دېگەن كىشىگە ئاپىرىپ بېرىڭلار ۋە ماڭا ساددا كىيىم ئېلىپ كېلىڭلار، بۇ كىيىمدىكى سىزنىڭچىلار نامازدا دىققىتىمنى بۇزدى" دەپ بۇيرىدى»[1].

نەقىشلەنگەن كىيىملەر بىلەن ناماز ئوقۇش ياخشى بولمىغان يەردە، سۈرەتلىك كىيىملەر بىلەن، خۇسۇسەن جانلىقلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن كىيىملەر بىلەن ناماز ئوقۇش تېخىمۇ ياخشى ئەمەس.

4. تائام ھازىر بولغان ۋاقىتتا نامازغا تۇرۇش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام {لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ طَعَامٍ} يەنى«تائام ھازىرلانغان ۋاقىتتا ناماز ئوقۇش يوق»[2].دەپ كۆرسەتكەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: {إِذَا وُضِعَ عَشَاءُ أَحَدِكُمْ وَأُقِيمَتِ الصلاةُ فَابْدَأوا بالعَشاء، وَلا يَعْجلْ حتى يَفرُغَ مِنْهُ} يەنى «سىلەرنىڭ بىرىڭلارنىڭ ئالدىغا كەچلىك تائام كەلتۈرۈلگەن ۋاقىتتا ناماز باشلانسا، ئالدى بىلەن تائامغا باشلىسۇن، ئۇنىڭدىن ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ بولمىغىچە نامازغا ئالدىرىمىسۇن»[3].

چۈنكى ھازىرلانغان تائامدىن تۇرۇپ كېتىپ نامازغا تۇرغاندا، كۆڭۈل تىنجىمايدۇ. كۆڭلى تائامدا بولۇپ قالغان ئادەم نامازدا «خۇشۇئ»نى ھاسىل قىلالمايدۇ.

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) بۇخارى رىۋايىتى.

5. تەرىتى قىستاپ قالغاندا نامازغا تۇرۇش. شۈبھىسىزكى، تەرىتى قىستاپ قالغان ئادەم نامازدا «خۇشۇئ» نى ھاسىل قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلى ئۆزىنى تېزرەك بوشىتىش راھەتلىنىش بىلەن مەشغۇل بولىۋاتقان تۇرسا، ئۇ قانداقمۇ نامىزىنى «خۇشۇئ»بىلەن ئادا قىلالىسۇن؟! شۇ سەۋەبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەرىتى قىستاپ قالغان كىشىنىڭ ئۆزىنى بوشاتماستىن نامازغا تۇرۇشىنى مەنئى قىلغان. {إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمُ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالخلاء} يەنى «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ھاجەتخانىغا باراي دەپ تۇرغىنىدا ناماز باشلىنىپ كەتسە، ئىشنى ھاجەتخانىدىن باشلىسۇن»[1].

6. نامازدا مۈگدەش. نامازنى مۈگدەپ ئوقۇغان كىشىنىڭ «خۇشۇ»نى ھاسىل قىلالىشى ھەرگىزمۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۈگدەك باسقان كىشىنىڭ ناماز ئوقۇشىنى مەنئى قىلغان {إذَا نَعَسَ احدُكم في الصلاةِ فليَنَمْ حَتَّى يَعلمَ ما يَقْرأُ} يەنى «سىلەرنىڭ بىرىڭلارنى نامازدا ئۇيقۇ بېسىۋالسا، (نامازنى توختىتىپ) ئۇخلىسۇن، نامازنى نېمە ئوقۇۋاتقانلىقىنى بىلگىدەك ھالغا كەلگەندە ئوقۇسۇن»[2].

بۇ ھەدىس پەرز، ۋاجىب، سۈننەت ۋە نەپلە قاتارلىق ھەر قانداق نامازغا شامىلدۇر. بىراق پەرز نامازلارنىڭ ۋاقتى چىقىپ كەتمەسلىكى شەرتتۇر.

7. نامازدا تۇرۇپ سەجدە قىلىدىغان جاينى سۈرتۈش ياكى تازىلاش ياكى تۈزلەش بىلەن مەشغۇل بولۇش. بۇنداق ھەرىكەتلەرنى كۆپ

---

(1) مۇسلىم ۋەتىرمىزى رىۋايىتى.
(2) بۇخارى رىۋايىتى.

قىلىش «خۇشۇئ» نى هاسىل قىلىشقا ئەلۋەتتە توسالغۇ بولىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام نامازدا تۇرۇپ سەجدە قىلىدىغان يېرىنى تۈزلەۋاتقان بىر ئادەمنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭغا:{إِنْ كُنْتَ لاَ بُدَّ فَاعِلاً، فَوَاحِدَةً} يەنى «ئەگەر زادى قىلمىساڭ بولمىسا، بىرلا قېتىم قىلغىن» دېگەن[1].

نامازدا يۈز ۋە پېشانىنى سۈرتۈشمۇ «خۇشۇئ»نى بۇزىدىغان ئامىللاردىن سانىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام گاهىدا سۇ ياكى تۇپراققا سەجدە قىلغىنىدىمۇ پېشانىسىنى تازىلاش ئۈچۈن سىلىمىغان. چۈنكى نامازدىكى «خۇشۇئ»بۇنداق قىلىشنىمۇ ئۇنتۇلدۇرىدۇ.

8. نامازدا ئۇياق ـ بۇياققا قاراش. بۇنداق قىلىش نامازدا «خۇشۇئ»نى هاسىل قىلىشقا ئەلۋەتتە توسالغۇ بولىدۇ. چۈنكى كۆزنىڭ هەرىكىتى قەلبنى مەشغۇل قىلىدۇ. قەلب مەشغۇل بولغاندا نامازدىكى «خۇشۇئ» يوقىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇنداق دېگەن: {لاَ يَزَالُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مُقْبِلاً عَلَى العَبْدِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، فَإِذَا صَرَفَ وَجْهَهُ انْصَرَفَ عَنْهُ} يەنى«بەندە نامىزىدا ئۇياق ـ بۇياققا قارىماستىن تۇرغاندا، ئاللاھ ئۇنىڭغا نەزەر سېلىپ تۇرىدۇ. ئۇ بىرەر تەرەپكە بۇرۇلۇشى بىلەنلا ئاللاھ ئۇنى نەزىرىدىن ساقىت قىلىدۇ»[2].

نامازدا بۇرۇلۇشنىڭ مەنىسى

نامازدا بۇرۇلۇش ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىرى، قەلب بىلەن بۇرۇلۇش، يەنە بىرى كۆز بىلەن بۇرۇلۇشتۇر. قەلب بىلەن بۇرۇلۇش —

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، «سەھىھ»دەپ باھالانغان ھەدىس.

كۆڭۈلنى نامازنىڭ سىرتىدىكى ئىشلار بىلەن مەشغۇل قىلىشتۇر. كۆز بىلەن بۇرۇلۇش — ئۇياق ـ بۇياققا قاراشتۇر. ھەر ئىككى تۈرلۈك بۇرۇلۇش مەنئى قىلىنغاندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدىكى بۇرۇلۇشتىن سورالغىنىدا: «ئۇ ئوغرىلىق بولۇپ، شەيتاننىڭ بىراۋنىڭ نامىزىنى ئوغرىلىغىنىدۇر»[1] دېگەن.

نامازدا تۇرۇپ قەلبى ياكى كۆزى بىلەن ئۇياق ـ بۇياققا بۇرۇلغان ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىدىن يۈز ئۆرىگەن بولىدۇ. پادىشاھ ياكى رەئىس جۇمھۇر بىراۋنى ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ ئەكىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇرسا، ئۇ ئۇياققا ـ بۇياققا بۇرۇلۇپ ئۆزى سۆھبەتلىشىۋاتقان كىشىسىگە كۆڭۈل بەرمىسە، ئۇنى ھۇزۇرىغا چاقىرتقان كىشى ئۇنىڭدىن مەمنۇن بولامدۇ؟ يەنە تېخى ئۇنى ھۇزۇرىغا چاقىرتقان پادىشاھ ياكى رەئىس جۇمھۇر ئۇنىڭغا سۆزلەۋاتقاندا، ئۇ ئۇياق ـ بۇياققا بۇرۇلۇش سەۋەبلىك ئۇنىڭ سۆزىگە دىققىتىنى بېغىشلىمىسا، ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىيالامدۇ؟ سۆھبەتكە قۇلاق سالمىغان ئادەم ئۇنىڭدىن مەنپەئەت ئالالامدۇ؟!

ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلار بۇنداق بولغان يەردە، پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى، كاتتىلارنىڭ كاتتىسى، شۇنداقلا پۈتۈن كائىناتنىڭ بىرلا خوجايىنى بولغان ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭ رەھمىتىگە ۋە ياردىمىگە تەلمۈرگەن كىشىنىڭ ھالى قانداق بولۇشى كېرەك؟![2].

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

(2) مۇھەممەد سالىھ ئەل مۇنەججىدنىڭ«33سببا للخشوع في الصلاة«ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

ئەپسوُسكى،«خوُشوُئ» شوُنچە ئەھمىيەتلىك بىر پەرز توُرسىموُ، بىزنىڭ بوُروُنقى فىقھى كىتابلىرىمىزدا «خوُشوُئ» توغروُلوُق ئالاھىدە ماۋزوُ قويوُپ تەپسىلىي توختالمىغان. بەلكى ئوُ زامانلاردا كىشىلەرنى ئازدوُرغوُچى ۋاسىتىلەر ھازىرقى زامانغا نىسبەتەن ئاز بولغانلىقى ۋە كىشىلەرنىڭ ئىمانىموُ بىزلەرنىڭكىدىن كۈچلۈك بولغانلىقىدىن بولسا كېرەك. يېقىرموُ «خوُشوُئ»دىن ئىبارەت بوُ موُھىم ماۋزوُ توغروُلوُق ئىزدىنىش موُناسىۋىتى بىلەن ئۆزۈمنىڭ نامازدىكى بوُ موُھىم پەرزگە ئەھمىيەت بېرىشتىن بەكموُ غەپلەتتە ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلدىم ۋە ئۆتكەنكى گوُناھلىرىم، غاپىللىقىم ھەمدە نوقسانلىرىم ئۈچۈن تەۋبىنى يېڭىلىدىم. ئاۋۋال ئۆزۈمگە، ئاندىن جىمى موُسوُلمان قېرىنداشلىرىمغا نامازدا«خوُشوُئ»نى ھاسىل قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىشنى تەۋسىيە قىلىمەن.

ئىنسان پسىخولوگىيىسى ۋە بەش ۋاخ ناماز

«ئىنسان يارىتىلىشىدىنلا ئېغىر سىناقلارغا چىدامسىز بىر مەۋجۇدات بولۇپ، ئۇنىڭ مۇپتىلا بولىدىغان بالالىرى ۋە دۈشمەنلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئۇ ھەممىگە ئېگە بولالمايدىغان ھاجەتمەن بىر مەۋجۇدات بولۇپ، ئۇنىڭ ئېھتىياجلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئۇ ئاجىزدۇر. ھالبۇكى، ھاياتنىڭ يۈكلىرى ئىنتايىن ئېغىردۇر. ئىنساندىكى ئەقىل بىلەن روھ ئۇنى ئۇلۇغۋار غايىلەر ۋە مەڭگۈلۈك سائادەتلەرگە چاقىرىدۇ. ھالبۇكى، ئىنساننىڭ قولى قىسقا، ئۆمرى چەكلىك، ئىقتىدارى يېتەرسىز، سەۋر - تاقىتى ئازدۇر. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئىنساننىڭ كۈندۈزنىڭ مەشغۇلىيەتلىرى باشلىنىشتىن بۇرۇن، تاڭ سەھەر تۇرۇپ بامدات نامىزىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئەڭ قۇدرەتلىك ۋە ئەڭ مەرھەمەتلىك خوجىسى — ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا مۇراجىئەت قىلىپ، ئۇنىڭدىن ئىشلىرىغا مۇۋەپپەقىيەت ۋە مەدەت تىلەشكە نەقەدەر ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكى ۋە باشلىنىۋاتقان كۈندۈز ھاياتىدا بېشىغا كېلىدىغان، ئۈستىگە يۈكلىنىدىغان ئىشلارنى يېڭىشتا نامازنىڭ نەقەدەر مۇھىم بىر يۆلىنىش نۇقتىسى بولىدىغانلىقى ئوچۇق مەيداندىدۇر.

پېشىن ۋاقتى

پېشىن ۋاقتى — كۈندۈز كامالىغا يېتىپ قۇياش ئاسماننىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كېلىپ بولغاندىن كېيىن، كۈن پېتىش تەرەپكە ئېگىلگەن بىر ئاندۇر ھەمدە بۇ ۋاقىت كۈنلۈك مەشغۇلىيەتلەرنىڭ ھارغىنلىقىدىن ۋاقىتلىق دەم ئېلىش ۋاقتى. يانى دۇنيانىڭ تۈگمەيدىغان ئېغىر ئىشلىرى ۋە مەشغۇلىيەتلىرى ئېلىپ كەلگەن غەپلەت ۋە بىپەرۋالىقتىن روھنىڭ تەنەپپۇسقا ئېھتىياجلىق بولغان بىر ۋاقتى. بۇ، ئىلاھىي

نېمەتلەر ئىزھار قىلغان بىر ۋاقىتتۇر. ئىنساننىڭ روھىي تارلىقلاردىن ۋە غەپلەتلەردىن قۇتۇلۇپ، بۇ دۇنيانىڭ ئاقىۋەتسىز مەشغۇلىيەتلىرىدىن قول ئۈزۈپ، مەڭگۈلۈك باقىي بولغان ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا كېلىپ قول باغلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ پۈتۈن نېمەتلىرىگە شۈكۈر ئىزھار قىلىش، ئۇنىڭ ئۇلۇغلىقىغا لايىق ھالدا، رۇكۇ بىلەن يەرگە ئېگىلىپ ھۆرمەت بىلدۈرۈش ۋە سەجدە ئارقىلىق پۈتۈن ئىخلاسى ۋە مۇھەببىتىنى نامايەن قىلىشتىن ئىبارەت بولغان پېشىن نامىزىنى ئوقۇشى نەقەدەر مۇھىم، نەقەدەر پايدىلىق ۋە تولىمۇ مۇناسىپ بىر روھىي تەنەپپۇس ئىكەنلىكىنى ئىنسان بولىدىكەن چوقۇم چۈشىنەلەيدۇ.

ئەسىر ۋاقتى

ئەسىر ۋاقتى — ھەر نەرسە خازان بولىدىغان كۈز پەسلىنى، قېرىلىقنىڭ غەمكىن ھالىنى ۋە ئاخىر زاماننىڭ ۋاقتىنى ئەسلىتىدىغان بىر ۋاقىت. بۇ ۋاقىت، كۈنلۈك ئىشلارنىڭ خۇلاسىلىنىش ۋاقتىدۇر. بۇ ۋاقىتتا قۇياشنىڭ كۈن پېتىشقا قاراپ ماڭغان سەيرىسى، كائىناتتا — ئاللاھ تائالادىن باشقا — ھەممە نەرسىنىڭ پانىي ئىكەنلىكىنى ۋە ئىنساننىڭمۇ بىر كۈنى خۇددى قۇياش پاتقاندەك ھاياتلىقتىن كۆز يۇمىدىغانلىقىنى ئەسلىتىدىغان بىر مەنزىرىدۇر. بۇ پەيتتە، مەڭگۈ پانىي بولمايدىغان ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا ئىلتىجا قىلىپ، قۇللۇقنىڭ ئەڭ يۈكسەك ئىپادىسى بولغان ئەسىر نامىزىنى ئوقۇش نەقەدەر مۇۋاپىق ۋە مۇناسىپ بولغان قۇللۇق بۇرچى ئىكەنلىكىنى ئەقىل ئىگىسى بىلەلەيدۇ.

شام ۋاقتى

شام ۋاقتى — قۇياشنىڭ پېتىشى ئارقىلىق ئىنساننىڭ ئاخىرى بىر كۈن پۈتۈن ياخشى كۆرگەنلىرىدىن ئايرىلىپ قەبرىگە كىرىدىغانلىقىنى خاتىرىلىتىدىغان بىر ۋاقىتتۇر. بۇ ۋاقىت مەڭگۈلۈك بولغان بىر زاتقا ئىبادەت قىلىپ، ئۇنىڭغا يۈزلىنىپ، ئۇنىڭ ئەبەدىي يوقالمايدىغان رەھمىتىگە ئېرىشىش ئارقىلىق دۇنيادا سائادەت ۋە ئاخىرەتتە مەڭگۈلۈك خازان بولمايدىغان بەختلىك هاياتقا ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى خاتىرىلىتىدۇ. مۇشۇنداق بىر ۋاقىتتا شام نامىزىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئاللاھقا يۈزلىنىشنىڭ نەقەدەر ياخشى ۋە تولىمۇ پايدىلىق بىر بەندىچىلىك بۇرچى ئىكەنلىكىنى قەلبى ساغلام بولغانلار بىلەلەيدۇ.

خۇپتەن ۋاقتى

خۇپتەن ۋاقتى — كۈندۈزنىڭ ئۇيۇقتىكى پۈتۈن ئەسەرلىرى يوقىلىپ ئالەمنى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان بىر ۋاقىت. بۇ ۋاقىت كۈندۈز بىلەن كېچىنى ئالماشتۇرۇپ تۇرغۇچى زاتنىڭ ئىلاھىي ئىجراسىنى، ئاخىرەتكە كەتكەنلەرنىڭ بۇ دۇنيادىن ئايرىلىپ باشقا بىر ئالەمگە يۆتكەلگەنلىكىنى خاتىرىلىتىدىغان بىر ۋاقىت. مۇشۇنداق بىر پەيتتە، ئىنساننىڭ ئاللاھ تائالاغا يۈزلەنگەن، ئۇنىڭ چەكسىز قۇدرىتىنى تونۇغان ۋە ئۆزىنىڭ نەقەدەر ئاجىز، چىدامسىز، بىچارە بەندە ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغان هالدا، خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇش ئارقىلىق ئەڭ قۇدرەتلىك زاتقا يېقىنلىششقا ئىنتىلىشى نەقەدەر توغرا، نەقەدەر ئۇيغۇن بىر ئىبادەت ئىكەنلىكىنى ئىبرەت ئالىدىغانلار چۈشىنىدۇ»[1].

---

(1)ئەللامە بەدىئۇززامان سەئىد نۇرسىينىڭ«sozler»ناملىق ئەسىرىدىن ـ تۈركچە.

نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى

نامازلارنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، قەستەن تەرك ئېتىشنىڭ ئەڭ چوڭ گۇناھ ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىگە ئىشلەنگەن ئەڭ ئېغىر جىنايەت ئىكەنلىكىدە، نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەرنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ قاتتىق ئازابىغا دۇچار بولىدىغانلىقىدا شەك ـ شۈبھە يوقتۇر. بۇ مەسىلىدە ئىسلام ئۆلىمالىرى ئارىسىدا ھېچبىر ئىختىلاپ يوق. نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەرنىڭ ھۆكۈمى تۆۋەندىكىدەك ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

1. نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغانلىق ۋە ئۇنىڭ ئىبادەت ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلمىغانلىق يۈزىسىدىن نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەر بولۇپ، مۇنداقلار شەكسىز كاپىرلاردۇر. چۈنكى قۇرئان كەرىم ۋە سەھىھ(ئىشەنچلىك)ھەدىسلەر ئارقىلىق بېكىتىلگەن ئەھكاملارنىڭ بىرەرسىگە ئىنكار قىلغان كىشى كاپىر بولىدۇ.

2. نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكتىن ناماز ئوقۇمىغان كىشىلەر بولۇپ، بۇلار تۆۋەندىكى ئىككى خىل كىشىلەردۇر: بىرىنچىسى، دۇنيادىن پۈتۈنلەي ئالاقىسىز ھالدا، ئادەمزات بارمايدىغان يىراق چۆللەردە، تاغلاردا ۋە ئورمانلىقلاردا ياشىغانلىقتىن، نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا سوراپ ئۆگىنىش ئۈچۈن، دىنىنىڭ ئەھكاملىرىنى بىلىدىغان بىرەر ئالىمنىڭمۇ بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن، ھاياتىدا بىرەر قېتىم بولسىمۇ نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ باقمىغانلىقى تۈپەيلى ناماز ئوقۇمىغان كىشىلەر.

يەنە بىرى، ئىسلام دىنىنى ئەمدىلا قوبۇل قىلغان بولۇپ، نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنى ئوقۇشنىڭ قائىدە ـ تەرتىبلىرىنى ئۆگىنىپ

بولغىچىلىك ئۆلۈپ كەتكەنلىك سەۋەبتىن ناماز ئوقۇيالمىغان كىشىلەر. يۇقىرىقى ئىككى تۈرلۈك كىشىلەرنىڭ ناماز ئوقۇمىغانلىقتىكى ئۆزرىلىرى قوبۇل قىلىنىپ، ئۇلاردىن نامازنى تەرك ئەتكەنلىكىنىڭ گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً﴾ يەنى﴿پەيغەمبەر ئەۋەتمەي تۇرۇپ(ھېچكىمنى) جازالىغىنىمىز يوق﴾[1].

ئاللاھ تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پۈتۈن ئالەمگە، تا قىيامەتكىچىلىك پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن بۇ ئىسلام دىنى پۈتۈن دۇنيا خەلقىنىڭ ئورتاق دىنى بولۇش سۈپىتى بىلەن كەلگەن بىر دىن بولسىمۇ، ئۇنىڭ دەۋىتى يەتمىگەن جايلاردىكى ئىنسانلارنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلمىغانلىقى ئۈچۈن جازالانمايدىغانلىقىغا ئوخشاش، ئىسلام دىنىنىڭ دەۋىتىنى ئاڭلاپ مۇسۇلمان بولغان بولسىمۇ، نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئاڭلىمىغانلىقىدا — يۇقىرىقى ئىككى تۈرلۈك كىشىلەردەك — ھەقىقىي ئۆزرىلىك كىشىلەرمۇ ناماز ئوقۇمىغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىققا تارتىلمايدۇ. مانا بۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ئادالىتىدۇر.

بىراق ھازىرقى ئۇچۇر دەۋرىدە، دۇنيانىڭ قايسىبىر بۇلۇڭ - پۇچقىقىدا ياشىغان بولمىسۇن نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن ۋە ئاڭلىمىغان بىرەر مۇسۇلماننىڭ تېپىلىشى تەسەۋۋۇردىن يىراق، ئەلۋەتتە.

3. نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنى ئېتىراپ قىلىپ تۇرۇپ،

---

(1) ئىسرا سۈرىسى 15 ـ ئايەت.

نامازغا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكتىن نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەر بولۇپ، ئۇلار قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ. ئاخىرەتتە ئاللاھ تائالانىڭ ئازابىغا دۇچار بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ناماز ئوقۇمىغانلىقتىكى ھېچقانداق ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئەمما ھەيزدار ۋە نىفاسدار ئاياللار ھەيزدارلىق ۋە نىفاسدارلىق ۋاقىتلىرىدا ناماز ئوقۇمايدۇ، روزا تۇتمايدۇ. كېيىنمۇ نامازنىڭ قازاسىنى قىلمايدۇ. بىراق رامىزان روزىسىنىڭ قازاسىنى پاك بولغاندىن كېيىن ئادا قىلىدۇ.

نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەرنىڭ ئاخىرەتتە تارتىدىغان ئازابلىرى توغرۇلۇق ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ إِلاَّ أَصْحَابُ الْيَمِيْنِ. فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُوْنَ. عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ مَا سَلَكَكُمْ فِيْ سَقَرٍ. قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ المِسْكِيْنَ**﴾ يەنى﴿ھەر ئىنسان ئۆزىنىڭ قىلمىشى سەۋەبلىك گۆرۈدۇر. پەقەت ياخشىلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئۇلار جەننەتلەردە بولۇپ، گۇناھكارلاردىن «سىلەرنى دوزاخقا كىرگۈزگەن نېمە؟» دەپ سورايدۇ. ئۇلار «بىز ناماز ئوقۇمىدۇق، مىسكىنلەرگە تائام بەرمىدۇق» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ﴾[1].

ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىش ئارقىلىق جەننەتكە كىرىشنىڭ ئەڭ كاپالەتلىك يولى ناماز ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ**﴾ يەنى﴿ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار﴾[2]. ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە، ناماز ئوقۇش، زاكات بېرىش ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت

---

(1) مۇددەسسىر سۈرىسى 38 ــ 44 ـ ئايەت.
(2) نۇر سۈرىسى 56 ــ ئايەت.

قىلىش قاتارلىق ئەمەللەرنى ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشنىڭ كاپالىتى قىلىپ كۆرسەتكەن.

ئاللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِيْنَ إِذَا ذُكِّرُوا بِها خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لاَيَسْتَكْبِرُوْنَ﴾ يەنى﴿ بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە پەقەت شۇنداق كىشىلەرلا ئىمان ئېيتىدۇكى، ئۇلارغا شۇ ئايەتلەر بىلەن ۋەز - نەسىھەت قىلىنسا، چوڭچىلىق قىلماستىن، سەجدىگە باش قويىدۇ ۋە رەببىگە تەسبىھ بىلەن ھەمدۇ ئېيتىدۇ﴾ [1].

بۇ ئايەتتە، ئاللاھ تائالا، ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ناماز ئوقۇش قاتارلىق سەجدە قىلمىغان، ئاللاھ تائالانىڭ بارچە نۇقسانلاردىن ۋە كەمچىلىكلەردىن پاك ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۇنىڭغا تەسبىھ ئېيتمىغان ۋە ئاللاھ تائالانىڭ ئىبادىتىدىن چوڭلۇق قىلىپ باش تارتقان كىشىلەرنى ئىمان ئېيتمىغان ھېسابتا قىلىپ كۆرسەتكەن. نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى توغرۇلۇق كەلگەن مۇندىن باشقا ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھىنىڭ ئېغىرلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: {بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلاَةِ} يەنى «مۇسۇلمان بىلەن شېرىك ۋە كۇپرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق نامازنى تەرك ئېتىشتۇر»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۇقىرىقى مەنىنى يەنە تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: {اَلْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ الصَّلاَةُ، فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ} يەنى

---

(1) سەجدە سۈرىسى 15 ـ ئايەت.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

«كاپىرلار بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدىكى پەرق نامازدۇر. چۈنكى نامازنى تەرك قىلغان كىشى كاپىر بولىدۇ»[1].

يۇقىرىقى ئايەتلەر ۋە ھەدىسلەردىن نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھىنىڭ ئىنتايىن چوڭ ئىكەنلىكى ۋە نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەرنىڭ كاپىرلارنىڭ قاتارىدىن سانىلىدىغانلىقى ئىپادىلىنىدۇ. لېكىن كۈپرى سادىر قىلغۇچىسى ئىماندىن چىقىرىدىغان كۈپرى ۋە ئىماندىن چىقارمىسىمۇ، گۇناھقا پاتۇرىدىغان كۈپرى، دەپ تۆۋەندىكىدەك ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ.

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

كۇپرىنىڭ تۈرلىرى

كۇپرى ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرى، ئېتىقادتىكى كۇپرىلىق، يەنە بىرى، ئەمەلدىكى كۇپرىلىقتۇر. ئېتىقادتىكى كۇپرىلىق سادىر قىلغۇچىسىنى ئىمان ۋە ئىسلامدىن چىقىرىپ تاشلايدۇ. ئەمما ئەمەلدىكى كۇپرىلىق ئىمان ۋە ئىسلامدىن چىقارمايدۇ، بىراق سادىر قىلغۇچىسى گۇناھقا پاتۇرىدۇ.

ئېتىقادتىكى كۇپرىلىقنىڭ تۈرلىرى

1. كۇپرى ئىنكار

كۇپرى ئىنكار — قۇرئان كەرىمگە ياكى سەھىھ ھەدىسلەرگە ياكى ئۇلاردا كەلگەن ھۆكۈملەرگە ۋە ياكى ئۇلار ئارقىلىق سابىت بولغان بەش ۋاخ ناماز، روزا، زاكات قاتارلىق پەرزلەر ۋە ئەھكاملارنىڭ بىرەرسىگە ئىنكار قىلىش دېمەكتۇر. بۇنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى:﴿ **وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ**﴾ يەنى ﴿ئاللاھقا يالغاننى چاپلىغان ياكى ھەق كەلگەندە ئۇنى يالغانغا چىقارغان ئادەمدىنمۇ زالىم ئادەم بارمۇ؟ جەھەننەمدە كاپىرلارغا جاي يوقمىدۇ؟﴾[1].

2. كۇپرى تەكەببۇر

كۇپرى تەكەببۇر ـ ئىسلام ئەھكاملىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە ئىقرار قىلىپ تۇرۇپ، چوڭلۇق قىلغانلىقتىن ئۇنىڭغا بويسۇنماسلىق دېمەكتۇر. بۇ خىلدىكى كۇپرى ئىبلىسنىڭ كاپىرلىقىغا ئوخشاش

---

(1) ئەنكەبۇت سۈرىسى 68 ـ ئايەت

كۇپرىدۇر. بۇنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى:﴿ **وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ**﴾يەنى ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرىشتىلەرگە «ئادەمگە سەجدە قىلىڭلار»دېدۇق، ئىبلىستىن باشقا ھەممىسى سەجدە قىلدى، ئىبلىس (سەجدە قىلىشتىن) باش تارتتى، تەكەببۇرلۇق قىلدى، ئۇ كاپىرلاردىن بولۇپ كەتتى﴾[1].

دېمەك، ئىبلىسنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىگە بويسۇنمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ كاپىر بولۇپ كەتكەنلىكى بۇ ئايەتتە ئېنىق بايان قىلىنغان. ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىگە بويسۇنمىغان مۇتەكەببىرلەرنىڭ ئاقىۋىتى ئىبلىسنىڭ ئاقىۋىتى بىلەن بىردۇر.

3. كۇپرى شەك

كۇپرى شەك — ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسىي ئەقىدىلىرى بولغان ئالتە ئىمانىنىڭ قايسىبىرىگە شەك كەلتۈرۈش دېمەكتۇر. ئۇنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى:﴿ **وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا. قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا** ﴾يەنى ﴿(كاپىر ئادەم مۇنداق دېدى) قىيامەت بولمايدۇ دەپ ئويلايمەن، ئەگەر مەن رەببىمگە قايتۇرۇلغاندىمۇ، ئەلۋەتتە بۇ باغدىن ياخشىراق جاينى تاپىمەن. ئۇنىڭغا (مۇئمىن) بۇرادىرى مۇنازىرىلەشكەن ھالدا، سېنى (ئەسلىدە) تۇپراقتىن، ئاندىن ئابمەنىدىن يارىتىپ، ئاندىن سېنى راۋۇرۇس ئىنسان قىلغان زاتنى ئىنكار قىلامسەن؟ دېدى﴾[2].

(1) بەقەرە سۈرىسى 34 ـ ئايەت
(2) كەھف سۈرىسى 36 ـ 37 ـ ئايەتلەر

بۇ ئايەتتە، قىيامەتنىڭ بولىدىغانلىقىغا شەك كەلتۈرگەن كىشى ئاللاھ تائالانى ئىنكار قىلغانلىق سۈپىتىدە كۆرسىتىلگەن. ئاللاھ تائالانى ئىنكار قىلغان كىشىنىڭ كاپىر بولىدىغانلىقى شەكسىزدۇر.

4. كۇپرى ئىبتىراز

كۇپرى ئىبتىراز — ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغان ئەمەللەرگە قارشىلىق بىلدۈرۈش ۋە ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈش دېمەكتۇر. قۇرئان كەرىمنىڭ مۇنۇ ئايەتلىرى بۇنى ئىپادىلەيدۇ: ﴿ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾يەنى ﴿سېنى سەجدە قىلىشقا بۇيرۇغان چېغىمدا نېمىشقا سەجدە قىلمىدىڭ؟ دېدى. ئىبلىس: "مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇقمەن. مېنى ئوتتىن، ئۇنى لايدىن ياراتتىڭ" دېدى﴾[1]، ﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴾يەنى﴿كاپىرلار ئاگاھلاندۇرۇلغان نەرسىلەردىن يۈز ئۆرۈگۈچىلەردۇر﴾[2]

بۇ ئايەتلەردە، ئىسلام دەۋىتىدىن يۈز ئۆرۈگۈچىلەرنىڭ شەكسىز «كاپىرلار» ئىكەنلىكى ئىپادىلىنىدۇ.

5. كۇپرى نىفاق

كۇپرى نىفاق — تىلىدا ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ قويۇپ، دىلىدا ئىشەنمەسلىك دېمەكتۇر. بۇنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ﴾يەنى ﴿كىشىلەر ئارىسىدا ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەندۇق دېگۈچىلەر بار،

(1) ئەئراف سۈرىسى 12ـ ئايەت
(2) ئەھقاف سۈرىسى 3 ـ ئايەت

ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئىشەنمەيدۇ﴾[1].

بۇ ئايەتتە، مۇناپىقلار ئىغىزلىرى ئارقىلىق ئۆزلىرىنى «مۇسۇلمان» دەپ قانچىلىك دەۋا قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلاردىن ئەمەس، بەلكى كۇففارلاردىن ئىكەنلىكى ئىپادىلىنىدۇ.

ئېتىقادتىكى كۇپرىلىقنىڭ ھۆكمى

ئېتىقادتىكى كۇپرىلىقنى سادىر قىلغان ئادەم ئىسلام ۋە ئىماندىن چىقىپ كېتىش ئارقىلىق كاپىر بولىدۇ. ئېتىقادتىكى كۇپرىمۇ تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

ئەمەلدىكى كۇپرىلىقنىڭ تۈرلىرى

1. كۇپرى نېمەت

كۇپرى نېمەت — ئاللاھ تائالانىڭ بەرگەن نېمەتلىرىنى تونۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا شۈكۈر ئادا قىلماستىن كۇپرانى نېمەت قىلىپ تۇزكورلۇق قىلىش دېمەكتۇر. بۇنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى:﴿ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴾ يەنى﴿ئۆز ۋاقتىدا رەببىڭلار: « ئەگەر شۈكۈر قىلساڭلار، تېخىمۇ ئاشۇرۇپ بېرىمەن، ئەگەر تۇزكورلۇق قىلساڭلار، مېنىڭ ئازابىم، ئەلۋەتتە، بەكمۇ قاتتىقتۇر»دەپ جاكارلىدى﴾[2].

2. كۇپرى مەئسىيەت

(1) بەقەرە سۈرىسى 8 ـ ئايەت
(2) ئىبراھىم سۈرىسى 7 ـ ئايەت

كــۇپرى مەئسـىيەت — ئىسـلام شـەرىئىتىدە كۇپرىلىـق بىلـەن سۈپەتلەنگەن ھەرقانداق گۇناھ ـ مەسىيەتلەر ۋە يامان ئىشلار دېمەكتۇر. ئۇلاردىن:

(1) مۇسـۇلماننى نـاھەق ئۆلتـۈرۈش. بۇنىـڭ دەلىلـى پەيغەمـبەر ئەلەيھىسـسالامنىڭ مۇنـۇ سـۆزى: {مۇسـۇلماننى ھاقـارەتلەش ئېغىـر گۇناھتۇر، ئۇنى ناھەق ئۆلتۈرۈش كۇپرىلىقتۇر}[1].

(2) ھاراق ئىچىش، ئوغرىلىق قىلىش ۋە زىنـا قىلىـش. بۇنىـڭ دەلىلى پەيغەمـبەر ئەلەيھىسـسالامنىڭ مۇنـۇ سۆزى:{زىنـا قىلغـۇچى مۇئمىنلىـك ھالىتىدە زىنا قىلمايدۇ، ئـوغرى مۇئمىنلىـك ھالىتىـدە ئوغرىلىـق قىلمايـدۇ ۋە ھاراق ئىچكۈچى مۇئمىنلىك ھالىتىدە ھاراق ئىچمەيدۇ}[2].

(3) نامـاز، روزا، زاكـات قاتـارلىق پەرز ئەمەللەرنـى تەرك ئېـتىش. بۇنىڭ دەلىلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باشـتا بايـان قىلىنغـان مۇنـۇ سـۆزى: {كـاپىرلار بىـلەن بىزنىـڭ ئـارىمىزدىكى پەرق نامـازدۇر. نامـازنى تەرك قىلغان كىشى كاپىر بولغان بولىدۇ}[3].

3. كۇپرى ھۆكۈم

كـۇپرى ھۆكـۈم ـ ئىسـلام شـەرىئەت قانۇنىنىـڭ ئەۋزەل ئىكەنلىكىـگە ئىقرار قىلىپ تۇرۇپ، باشقا قانۇنلارنى دەستۇر قىلىـپ، ئـۇلار بىـلەن ئىـش كۆرۈش دېمەكتۇر. بۇنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنـۇ سـۆزى:﴿ وَمَنْ لَـمْ يَحْكُـمْ بِمَـا أَنْـزَلَ اللَّـهُ فَأُولَئِـكَ هُـمُ الْكَـافِرُونَ﴾يەنـى ﴿كىمكـى، ئـاللاھ

(1) بۇخارى رىۋايىتى
(2) مۇسلىم رىۋايىتى
(3) ئەھمەت رىۋايىتى

چۈشــۈرگەن(ھۆكۈملەر) بــويىچە ھۆكــۈم قىلمايــدىكەن، مۇنــداقلار كاپىرلارنىڭ ئۆزىدۇر﴾[1].

ئەمما ئاللاھ تائالانىڭ شەرىئىتىنى «بۇ ئەسىرگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ» دېگەن ئېتىقاد بىلەن ياكى يەرلىك قانۇنلارنى ئۇنىڭ بىلەن باراۋەر ياكى ئۇنىڭدىن ئەۋزەل سانىغانلىقتىن ئاللاھ تائالانىڭ شەرىئىتىدىن يۈز ئۆرۈگۈچىلەرنىڭ بۇ كۇپرىلىقى ئېتىقادىي كۇپرىنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ ئۇلارنى ئىماندىن چىقىرىپ تاشلايدۇ. شۇڭا بۇنى سادىر قىلغۇچىلار كاپىر بولىدۇ[2].

ئەمەلدىكى كۇپرىلىقنىڭ ھۆكۈمى

ئەمەلدىكى كۇپرىلىقنى سادىر قىلغان كىشى ئىسلامدىن ياكى ئىماندىن چىقىپ كەتمەيدۇ. نەتىجىدە، كاپىر بولمايدۇ. بىراق ئۇنى سادىر قىلغۇچى قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ.

يۇقىرىدا كۆرۈپ ئۆتكىنىمىزدەك، نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى بەكمۇ ئېغىردۇر. شۇڭا ئۇنىڭغا كۇپرى ئىسمى بېرىلگەن. ئۇنىڭ كۇپرى ئىسمىنى ئالغانلىقى ئۇنىڭ گۇناھىنىڭ ئېغىرلىقىغا يېتەرلىك دەلىلدۇر. نامازنى تەرك ئەتكۈچىلەرنىڭ ھالى ئىنتايىن خەتەرلىكتۇر. بۇنداق بولمىسا ئىدى، ئۇلار كاپىرلىق بىلەن سۈپەتلەنمىگەن بولاتتى.

نامازنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھىنىڭ بۇنچىلىك ئېغىر ۋە چوڭ بولۇشىنىڭ يەنە بىر سىرى شۇكى، نامازنى تەرك ئېتىش كائىناتنىڭ

---

(1) مائىدە سۈرىسى 44 ـ ئايەت

(2) دوكتور يۈسۈپ ئەل قەرداۋىينىڭ«ئىسلامدا ئىبادەت» ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

قانۇنىيىتى بىلەن زىتلاشقانلىقتۇر. چۈنكى كائىناتتىكى ھەر قانداق بىر مەۋجۇدات ئاللاھ تائالانى ئۆز تىلى بىلەن مەدھىيەلەيدۇ ۋە ئۇلۇغلايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ توغرۇلۇق قۇرئان كەرىمنىڭ ئىسرا سۈرىسى 44 ـ ئايىتىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَإِنْ مِنْ شَيءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَتَفْقَهُونَ تَسْبِيْحَهُمْ﴾ يەنى ﴿(كائىناتتىكى) قانداقلىكى نەرسە بولمىسۇن، ئاللاھنى پاك دەپ مەدھىيەلەيدۇ. ئەمما سىلەر ئۇلارنىڭ مەدھىيەسىنى سەزمەيسىلەر﴾[1].

(1) م. شەۋكەت ئىلياننىڭ مجموع الصلوات في الإسلام«ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

ئىككىنچى بۆلۈم

نامازنىڭ شەرتلىرى

نامازنىڭ شەرتلىرى

1. پاكىزلىق (بەدەننىڭ، كىيىمنىڭ ۋە ناماز ئوقۇيدىغان جاينىڭ پاك-پاكىز بولۇشى).

2. تاھارەت (غۇسلى بىلەن تەيەممۇمنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ).

3. ناماز ۋاقتىنىڭ كىرىشى

4. ئەۋرەت جايلارنى يۆگەش

5. قىبلىگە يۈزلىنىش

6. نىيەت

نامازنىڭ بىرىنچى شەرتى بولغان پاكىزلىقنىڭ بايانى

پاكىزلىقنىڭ تۈرلىرى

پاكىزلىق ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىرى، تاشقى پاكىزلىق، يەنە بىرى، ئىچكى پاكىزلىق.

تاشقى پاكىزلىق دېگىنىمىز — بەدەننىڭ، كىيىمنىڭ ۋە ناماز ئوقۇيدىغان جاينىڭ قانداقلا بىر نىجاسەتتىن پاكىز بولۇشى دېمەكتۇر.

ئىچكى پاكىزلىق دېگىنىمىز — نەپسىنىڭ ۋە قەلبىنىڭ يامان غەرەز ۋە ناچار ئەخلاقلاردىن پاك بولۇشى دېمەكتۇر.

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ھەر ئىككى پاكىزلىققا چاقىرىدۇ. نامازنىڭ دۇرۇس بولۇشى ئۈچۈن ھەر ئىككى پاكىزلىق شەرتتۇر.

تاشقى پاكىزلىققا بۇيرۇلۇشنىڭ ھېكمەتلىرى

ئىسلام دىنىنىڭ پاكىزلىققا ئەھمىيەت بېرىپ، مۇسۇلمانلارنى تازىلىققا ۋە پاكىزلىققا بۇيرۇشىدا، ئىنسانىنىڭ تەن ساقلىقىغا ۋە روھىغا ئىنتايىن پايدىلىق بولغان نۇرغۇنلىغان ئالىي مەقسەتلەر غايە قىلىنغان. قىسقىسى، بەدەننى سۇ بىلەن يۇيۇپ ئۇنىڭدىكى كىرلارنى يوقىتىشتا — تىببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىسپاتلىغىنىدەك — بەدەننىڭ يېپىلىپ قالغان تۆشۈكچىلىرى ئېچىلىپ ئىنساننىڭ ئىچكى قىسمىدىن مىكروبلار ۋە زىيانلىق تەرلەرنىڭ چىقىپ كېتىشىگە، نەپەس ئېلىشنىڭ ئوڭايلىشىشىغا، بەدەننىڭ راھەتلىنىشىگە ئالاھىدە پايدىلىق بولغان ئەجايىپ نەتىجىلەر بار. سۇ بىلەن پاكلىنىش بەدەندىكى يېقىمسىز ھىدلارنى يوقىتىدۇ. پائالىيەتچانلىقنى ئاشۇرىدۇ. ئىبادەت ۋە دۇنيالىق

ئىشلار ئۈچۈن ئىنساننىڭ ھىممىتىنى، جوشقۇنلۇقىنى ئاشۇرىدۇ.

شۇڭا ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى پاكىزلىققا بۇيرۇپ، ئۇلارغا تازىلىقنى، پاكىزلىقنى پەرز قىلدى ۋە كۆپلىگەن ئىبادەتلەر ئۈچۈن پاكىزلىقنى شەرت قىلدى. چۈنكى ئىبادەتلەر ئىنسانلارنىڭ ئاللاھ تائالا ئالدىدا ئادا قىلىدىغان بەندىچىلىك بۇرچى ھەم كەمتەرلىكنىڭ ۋە ئىتائەتمەنلىكنىڭ ئۇنۋانىدۇر. بۇنداق بولغان ئىكەن، ئۆزىنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە يېگانە ئىگىسى بولغان ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا ئىبادەت بىلەن مۇراجىئەت قىلماقچى بولغان كىشىنىڭ ئىبادەتنى ئەڭ كامىل دەرىجىدە ئادا قىلىپ، بەندىچىلىك بۇرچىنى تولۇق ئادا قىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەڭ پاكىز ھالەتكە كېلىشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

مەلۇمكى، ناۋادا ئىنساننىڭ بەدىنى ياكى كىيىمى پاسكىنا، كىر بولسا، باشقىلارنىڭ كۆڭلى ئۇنىڭدىن يىرگىنىدۇ، كۆزلىرى ئۇنىڭدىن تېزلا باشقا تەرەپكە بۇرۇلىدۇ. ئادەتتە، باشلىقلاردىن بىرەرسى بىلەن ياكى رەئىس جۇمھۇر بىلەن يۈز كۆرۈشمەكچى بولغان ئادەم، ئۇنىڭ نەپرىتىنى قوزغاپ قويماسلىق، ئۇنىڭ نەزىرىدە يېقىملىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن ئەڭ چىرايلىق، ئەڭ پاكىز ۋە ئەڭ يېڭى كىيىملىرىنى كىيىپ بارىدۇ. بەدىنىدىكى كىرلارنى ۋە يېقىمسىز ھىدلارنى پاك پاكىزە تازىلايدۇ. ئىنسانلارنىڭ ئۆز ئارىسىدا بولىدىغان مۇناسىۋەتلەرگە شۇنچىلىك ئەھمىيەت بېرىلگەن يەردە، پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى، كائىناتلارنىڭ كاتتىسى ۋە كائىناتنىڭ يېگانە ئىگىسى بولغان ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ھوزۇرىغا تەلمۈرمەكچى بولغان كىشىنىڭ تەييارلىقى قانداق بولۇشى كېرەك؟

شۇڭا ئاللاھ تائالا ئىنساننىڭ ناماز ئادا قىلىۋاتقان ۋاقتىدا، كىرلاردىن ۋە يېقىمسىز ھىدلاردىن تازىلانغان ھالدا پاك ـ پاكىز تۇرۇپ،

ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدىن ئۆتۈشى ۋە ئۇنىڭ رەھمىتىگە ھەمدە رازىلىقىغا ئېرىشىشى ئۈچۈن پاكىزلىقنى پەرز قىلدى: ﴿يَاأَيُّها الَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَىَ الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوْهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَىَ الْمَرَافِقِ وَامْسَحَواْ بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ يەنى ﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەر ناماز ئوقۇماقچى بولغىنىڭلاردا يۈزۈڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينىكىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار﴾[1].

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى ئۇلار ناماز ئوقۇماقچى بولغانلىرىدا پاكلىنىشقا بۇيرۇشتا ئۇلارنى مۇشەققەتكە تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا نېمىتىنى تاماملاپ بېرىشنى مەقسەت قىلغانلىقىنى بايان قىلىپ، يۇقىرىقى ئايەتكە ئۇلاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿مَايُرِيْدُ اللهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ يەنى ﴿ئاللاھ سىلەرگە مۇشەققەتنى خالىمايدۇ. لېكىن ئۇ سىلەرنى پاك قىلىشنى ۋە سىلەرگە نېمىتىنى تولۇقلاپ بېرىشنى خالايدۇ﴾[2].

ئىچكى پاكىزلىققا بۇيرۇلۇشنىڭ ھېكمەتلىرى

ئىنساننىڭ تاشقى ئەزالىرىنىڭ پاك بولغىنىنىڭ سىرتىدا، ئۇنىڭ قەلبى بىلەن نەپسىدىن ئىبارەت ئىچكى دۇنياسىنىڭمۇ تەكەببۇرلۇق، كۆرەلمەسلىك، دۈشمەنلىك ۋە باشقا سەلبىي ئەخلاقلاردىن، ناچار ئىللەتلەردىن پاك بولغان ھالدا، بىر پۈتۈن پاكىزلىق ئىچىدە، ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا يۈزلىنىشى ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ نېمىتىگە ۋە

(1) مائىدە سۈرىسى 6 ـ ئايەت.

(2) مائىدە سۈرىسى 6 ـ ئايەت.

رەھمىتىگە ئېرىشىشى ئۈچۈن ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى ئىچكى ۋە تاشقى پاكىزلىقلارغا ئەمر قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئىپادىلەپ: «پاكىزلىق ئىماننىڭ يېرىمىدۇر»[1] دېگەن.

بۇ ھەدىستە كۆزدە تۇتۇلغان پاكىزلىق ماددىي ۋە مەنىۋى ھەر قانداق پاكىزلىق بولۇپ، مۇسۇلمان كىشى ھەمىشە ۋە ھەممىلا جايدا قەلبىنى ھەم نەپسىنى يامان خىيال ۋە ناچار ئەخلاقلاردىن، ئەزالىرىنى گۇناھ ـ مەسىيەتلەردىن تەۋبە ۋە پۇشايماننىڭ سۈيى بىلەن يۇيۇپ، پاكلاپ تۇرۇشى ئارقىلىقلا ئىماننىڭ بۇ يارچىسىنى تولۇقلىيالايدۇ. نەتىجىدە ئىمانى كامىل بولغان بولىدۇ ۋە قىلغان ئەمەل ــ ئىبادەتلىرىمۇ ئاللاھ تائالانىڭ نەزىرىدە قوبۇل بولىدۇ. تاشقى پاكىزلىق ئەمەل ــ ئىبادەتلەر ئۈچۈنلا پەرز بولغان بولسا، ئىچكى پاكىزلىق نامازدىلا ئەمەس، بەلكى ئىماننىڭ تاكامۇللىشىشى ئۈچۈن ھەر زامان تەلەپ قىلىنىدىغان مۇھىم پەرزلەردىن بىرىدۇر.

پاكلىنىشقا بولىدىغان سۇلارنىڭ بايانى

پاكلىغۇچى ماددىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى سۇ ئىكەنلىكىدە شەك يوق. ھەر قانداق كىر سۇ بىلەن پاكلىنىدۇ. سۇ پەقەت ئەسلىدىكى ئۆز تەبىئىتىنى يوقىتىپ قويۇشى بىلەنلا پاكىزلىقنى يوقاتقان بولىدۇ. سۇنىڭ پاكلىغۇچى ماددا بولغانلىقىمۇ ئاللاھ تائالانىڭ بىزلەرگە ئاتا قىلغان كاتتا نېمەتلىرىدىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېمەتلىرىنى بايان قىلغان سۆزىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاء مَاء طَهُورًا﴾ يەنى﴿ بۇلۇتتىن پاك سۇنى

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

چۈشۈرۈپ بەردۇق ﴾[1].

تاھارەت ئېلىش ياكى غۇسلى قىلىش ئارقىلىق پاكلىنىشقا ۋە كىيىملەرنى يۇيۇپ پاكلاشقا، شۇنداقلا ئىچىشكە بولىدىغان سۇلار تۆۋەندىكى 8 خىل سۇدۇر:

1. يامغۇر سۈيى
2. دېڭىز، دەريا، ئېرىق، ئۆستەڭ سۇلىرى
3. قۇدۇق سۈيى
4. بۇلاق سۈيى
5. قار ۋە مۇزدىن ئېرىگەن سۇ
6. كۆل سۈيى
7. تۇرۇبىدىن كەلگەن سۇ
8. زەمزەم سۈيى

يۇقىرىقى 8 خىل سۇنىڭ رەڭگى ياكى تەمى ياكى ھىدى ئۆزگەرمىگەن بولۇش شەرتى بىلەن، بۇ سۇلارنى پۈتۈن پاكلىنىش ئىشلىرى ئۈچۈن قوللىنىشقا بولىدۇ. ئەگەر سۇنىڭ تەمى ياكى رەڭگى ياكى ھىدى ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى تەبىئىتىدىن ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئۇنى قوللىنىشقا بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: {إِنَّ الْمَاءَ لاَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ، إِلاَّ مَا غَلَبَ عَلَى رِيحِهِ وَطَعْمِهِ وَلَوْنِهِ} يەنى «سۇنى ئۇنىڭ رەڭگىنى ياكى تەمىنى ياكى ھىدىنى (پۇرىقىنى)

(1) فۇرقان سۈرىسى 48 ـ ئايەت.

ئۆزگەرتىۋەتمىگىچە ھېچقانداق نەرسە پاسكىنا قىلالمايدۇ»[1].

ئەمما سۈت ۋە زەپەرگە ئوخشاش پاك نەرسىلەر ئارىلىشىپ قېلىش تۈپەيلى مەزكۇر ئۈچ خىل سۈپىتىدىن بىرەرسى ئۆزگىرىپ قالغان سۇنى ئىشلىتىش جائىزدۇر. ئەمما ئارىلاشقان نەرسە سۇنىڭ تەبىئىتىنى يوتۇنلەي ئۆزگەرتىۋەتكەن ياكى سۇنىڭ ھەجمىدىن كۆپ بولغاندا، مۇنداق سۇنى ئىشلىتىش جائىز بولمايدۇ.

شۇنداقلا، ئاقمايدىغان سۇلاردىن قانداقلا بىر سۇغا پاسكىنا نەرسە چۈشۈپ كەتكەن ياكى بىراۋ سىيىپ قويغان بولسا، مۇنداق سۇنى تاھارەت ۋە باشقا پاكلىنىشلار ئۈچۈن قوللىنىشقا بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: **{لاَ يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ}** يەنى « ھېچبىرىڭلار تۇرغۇن سۇغا سىيمىسۇن ۋە ئۇنداق سۇدا يۇيۇنمىسۇن»[2].

شۇنىڭدەك، پاسكىنا قول تىقىلغان مىقدارى ئاز سۇنىمۇ پاكلىنىش ئىشلىرىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. بۇنداق بولغان ئىكەن، ئىچىشكە تېخىمۇ بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار كېچىدە ئورنىدىن تۇرغىنىدا، قولىنى ئۈچ قېتىم يۇيۇپ پاكىزىلىماستىن قاچىغا تىقمىسۇن. چۈنكى ئۇيقۇدا قولىنىڭ نەلەردە بولغىنىنى بىلمەيدۇ»[3].

ئەمما دەريا ۋە ئېرىق ـ ئۆستەڭلەردىكى ئېقىن سۇغا چۈشۈپ كەتكەن نىجاسەتنىڭ سۇنىڭ تەمىگە ياكى ھىد ـ پۇرىقىغا ياكى رەڭگىگە تەسىر

---

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى، ئىمام ئەھمەد»سەھىھ«دەپ باھا بەرگەن ھەدىس.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

كۆرسىتەلمىگەن بولۇشى شەرتى بىلەن مۇنداق سۇدا تاھارەت ئېلىش، غۇسلى قىلىش ۋە ئۇنى جىمى پاكلىنىشلارغا ئىشلىتىش جائىزدۇر.

شۇنداقلا بىر تەرىپىنى ھەرىكەتلەندۈرۈش بىلەن يەنە بىر تەرىپى مىدىرلىمايدىغان كۆپ مىقداردىكى تۇرغۇن سۇنىڭ بىر تەرىپىگە نىجاسەت چۈشۈپ كەتكەن بولسىمۇ، يەنە بىر تەرىپىدىن تاھارەت ئېلىش ۋە غۇسلى قىلىش جائىزدۇر. چۈنكى ئادەتتە مۇنداق كۆپ مىقداردىكى سۇنىڭ بىر تەرىپىگە چۈشكەن نىجاسەتنىڭ تەسىرى سۇنىڭ يەنە بىر تەرىپىگە يېتىپ بارمايدۇ.

شۇنىڭدەك، چىۋىن، پاشا، ھەرىگە ئوخشاش قېنى ئاقمايدىغان ھاشارەتلەر، يىلان چۈشۈپ ئۆلگەن ۋە بېلىق، پاقا، راكقا ئوخشاش سۇ ھايۋانلىرى ئۆلگەن سۇ پاكتۇر[1].

تۇرغۇن سۇنىڭ ھۆكمى

مىقدارى ئاز بولۇپ[2]، ئۇنىڭدىن ھايۋانلار ئىچىپ قويغان تۇرغۇن

(1) مراقي الفلاح 2 ـ بەت، قدوري 2 ـ بەت، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 1ـ بەت.

(2) ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە: سۇ مىقدارىنىڭ ئاز ياكى كۆپلىكى مۇنداق ئۆلچىنىدۇ: كۆلنىڭ ئەتراپىنىڭ ئومۇمىي مۇساپىسى 44 گەز(تەخمىنەن 200مېتىر)دىن كەم بولسا، مۇنداق سۇ «مىقدارى ئاز سۇ» دېيىلىدۇ. بۇنداق مىقدارى ئاز سۇغا چۈشكەن نىجاسەتنىڭ ئەسىرى كۆرۈلسۇن ياكى كۆرۈلمىسۇن، ئۇ پاسكىنا سۇدۇر.
ئەمما كۆلنىڭ مۇساپىسى يۇقىرىقى ئۆلچەمدىن ئارتۇق بولغاندا، ئۇنىڭغا چۈشكەن نىجاسەتنىڭ ئەسىرى كۆرۈلمىگەن بولۇش شەرتى بىلەن ئۇنى ئىشلىتىشكە بولىدۇ.
بەزى ئۆلىمالار «مىقدارى ئاز سۇ»نى "ئۇۋۇچلاپ سۇ ئالسا تېگى كۆرۈنىدىغان سۇ"، دەپ تونۇشتۇرغان. بۇنىڭ مەنىسى، بىر جايدا ئاقمايدىغان سۇ بولسا، ئۇنىڭدىن ئۇۋۇچلاپ ئالسا ئۇنىڭ تېگى كۆرۈنمىسە، ئۇ "مىقدارى كۆپ سۇ

سۇنىڭ ھۆكۈمى تۆۋەندىكىدەك تۆت تۈرلۈك بولىدۇ:

1. ئات ۋە باشقا گۆشى يېيىلىدىغان ھايۋانلار ئىچىپ قويغان سۇ پاكتۇر. ئۇنى (تاھارەت ئېلىپ ياكى غۇسلى قىلىپ) پاكلىنىش ۋە (كىيىملەرنى يۇيۇپ)پاكلاش ئۈچۈن قوللىنىشقا بولىدۇ.

2. ئىت ياكى چوشقا ياكى يىرتقۇچلار ئىچىپ قويغان سۇ نىجىستۇر. ئۇنى ھېچقانداق بىر ئىش ئۈچۈن قوللىنىشقا قەتئىي بولمايدۇ.

3. مۈشۈك ياكى قويۇپ بېرىپ بېقىلغان توخۇ ياكى گۆش يەيدىغان ئۇچارلىقلار ئىچىپ قويغان سۇ پاكتۇر. بىراق باشقا سۇ بولغان يەردە، بۇنى ئىشلىتىش مەكرۇھتۇر.

4. ئېشەك ياكى خېچىر ئىچىپ قويغان سۇ پاكىزلىقى شۈبھىلىك سۇ بولۇپ، باشقا سۇ تېپىلمىغان شارائىتلاردا، بۇ سۇنى تاھارەتكە قوللىنىشقا بولىدۇ. بىراق بۇ سۇ بىلەن ئالغان تاھارەتنىڭ ئۈستىگە تەيەممۇم قىلىپ ناماز ئوقۇش لازىم كېلىدۇ[1].

"دەپ قارىلىدۇ. بۇنىڭغا ئاساسەن، مۇنداق سۇنى تاھارەت ياكى غۇسلىغا ئىشلەتسە بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدىن ئۇۋۇچلاپ سۇ ئالغاندا سۇنىڭ تېگى كۆرۈنسە مۇنداق سۇ «مىقدارى ئاز سۇ»دەپ قارىلىدۇ. نەتىجىدە ئۇنى پاكلىنىش ئىشلىرىغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

(1) الهداية 1 ـ توم، 78ـ بەت، مراقي الفلاح 2 ـ بەت، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 1 ـ بەت، فتح القدير 1 ــ توم 55 ـ بەت.

ئىستىنامازنجا ۋە ئىستىبرا

ئىستىنجا — تەرەت قىلىدىغان ئورگانلارنى پاكلاش دېمەكتۇر.

ئىستىنجا قىلىشنىڭ ھۆكۈمى

ئىستىنجانىڭ ھۆكۈمى ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1. ئىنسانىنىڭ ئالدى ۋە كەينىدىن ئىبارەت ئىككى تەرەت قىلىش ئورگىنىدىن چىققان نىجاسەتلەر بۇ ئىككى ئورگاندىن بەدەنىنىڭ باشقا جايلىرىغا تەگمىگەن ھالەتتە ئىستىنجا قىلىش سۈننەتتۇر.

2. ئىككى ئورگاندىن چىققان نىجاسەتلەر بىر تەڭگە مىقدارىدا بەدەنىنىڭ باشقا جايلىرىغا تەككەن بولسا، بۇ ھالەتتە سۇ بىلەن يۇيۇپ ئىستىنجا قىلىش ئارقىلىق ئۇنى پاكلاش ۋاجىبتۇر.

3. بەدەنگە تېگىپ كەتكەن نىجاسەت بىر تەڭگە مىقدارىدىن كۆپرەك بولسا، بۇ ھالەتتە سۇ بىلەن ئىستىنجا قىلىش پەرز بولىدۇ. ئىستىنجا قىلىشتا سول قول ئىشلىتىلىدۇ[1].

ئۇخلىغانلىق ياكى يەل چىقارغانلىق تۈپەيلى تاھارىتى سۇنغان كىشى ئۈچۈن ئىستىنجا قىلىش لازىم ئەمەسلىكىدە پۈتۈن فىقھشۇناس ئالىملار بىردەك ئىتتىپاقتۇر. چۈنكى ئىستىنجا پەقەت ئىككى تەرەت ئورگىنىنى تازىلاش ئۈچۈنلا بۇيرۇلغان[2].

بۇنىڭغا ئاساسەن ئېيتالايمىزكى، ئىنسانىنىڭ ئىككى تەرەت قىلىش

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 3 ـ بەت، تبيين الحقائق1 ـ توم 76ـ بەت، مراقي الفلاح 7ـ بەت.

(2) الفقه الإسلامي وأدلته 1 ـ توم 194 ـ بەت.

ئورگىنىدىن چىققان يەلدىن باشقا ھەرقانداق نەرسە ئۈچۈن ئىستىنجا قىلىش لازىم كېلىدۇ. ئەمما بۇ ئىككى ئورگاندىن يەلدىن باشقا بىر نەرسە چىقماستىن باشقا سەۋەبلەر بىلەن تاھارىتى بۇزۇلغان كىشىنىڭ ئىستىنجا قىلىشى لازىم كەلمەيدۇ.

ئىستىنجادا قوللىنىشقا جائىز بولىدىغان ماددىلار

ئىستىنجا قىلىش ئۈچۈن جائىز بولىدىغان ماددىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى سۇدۇر. سۇدىن ياخشى پاكلىنىش ماددىسى يوق. سۇ بىلەن ئىستىنجا قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىغاندا، چالما، تاش، رەخت پارچىسى، قەغەز ۋە ئامالسىز قالغاندا ياغاچ ۋە ئوتۇن قاتارلىق ماددىلارنىڭ قايسىبىرى بىلەن ئىستىنجا قىلىشقا بولىدۇ. ئىستىنجا قىلىشتا ئەۋرەت جايلارنى كىشىلەرگە كۆرسىتىشكە بولمايدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىش ھارامدۇر[1].

ئىستىنجادا قوللىنىشقا جائىز بولمايدىغان ماددىلار

ئىستىنجا قىلىشقا جائىز بولمايدىغان ماددىلار: كېرپىش، كۆمۈر، تۆمۈر، ئەينەك، ھاك، ئىنسان ياكى ھايۋانلار يەيدىغان تائاملار. بۇلارنىڭ قايسىبىرى بىلەن ئىستىنجا قىلىشقا بولمايدۇ[2].

شۇنداقلا، ئەرەب ھەرپى بىلەن يېزىلغان كىتاب، ژۇرنال ۋە گېزىتلەرنىڭ ۋاراقلىرىنى تازىلىق ئۈچۈن قوللىنىشقا بولمايدۇ.

ئەمما ئەرەب ھەرپى بىلەن ئەمەس، بەلكى لاتىن، رۇس، خىتاي ۋە

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 1 ـ بەت.
(2) مراقي الفلاح 9 ـ بەت.

باشقا ھەرپلەر بىلەن يېزىلغان، دىنىي بولمىغان كىتاب، ژۇرنال ۋە گېزىتلەرنى تازىلىق ئۈچۈن قوللىنىشقا بولىدۇ.

ئىستىبرا

ئىستىبرا — تاھارەت ئېلىشتىن ئاۋۋال جىنسىي ئورگاندىن كەلگەن سۈيدۈكنىڭ قالدۇقلىرىدىن تولۇق پاكلىنىش دېمەكتۇر. قايسى ئۇسۇل بىلەن بولمىسۇن سۈيدۈك تۇرۇبىسىدىن سىزىپ كېلىدىغان سۈيدۈك قالدۇقلىرىدىن تولۇق پاكلىنىش پەرزدۇر. سۈيدۈك تۇرۇبىسىدىن سىزىپ كەلگەن سۈيدۈك قالدۇقلىرىدىن تولۇق خالاس بولماي تۇرۇپ تاھارەتكە باشلاشقا بولمايدۇ[1].

چۈنكى سۈيدۈك تامچىلىرىدىن پاكلىنىش تاھارەتنىڭ دۇرۇس بولۇشىنىڭ شەرتى بولغىنىدەك، قەبرە ئازابىدىن ساقلىنىشنىڭ بىر قالقىنىدۇر. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئىككى قەبرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، "بۇ ئىككىسى ئازابلىنىۋاتىدۇ. چۈنكى بۇلارنىڭ ئازابلىنىشىغا سەۋەب بولغان نەرسە(كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە) چوڭ گۇناھلاردىن ئەمەس، (ئەمما ئاللاھنىڭ نەزىرىدە چوڭ ئىدى)، بۇلارنىڭ بىرى سۈيدۈكىدىن پاكلانمايتتى، يەنە بىرى، كىشىلەر ئارىسىدا گەپ توشۇپ يۈرەتتى" دېدى»[2].

(1) مراقي الفلاح 7 ـ بەت.
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ھاجەتخانىغا كىرىشنىڭ ئەدەپلىرى

ھاجەتخانىغا كىرىشنىڭ ئەدەپلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. ھاجەتخانىغا كىرىشتىن ئاۋۋال: ﴿أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ﴾ «ئەئۇزۇ بىللاھى مىنەششەيتانىر رەجىيم (قوغلاندى شەيتاننىڭ شەررىدىن ئاللاھقا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن)» دېيىش، ئاندىن ھاجەتخانىغا كىرىشتە: {اللّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ} يەنى «ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ ئەركەك ــ چىشى شەيتانلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىن پاناھ تىلەيمەن»[1] دېگەن دۇئانى ئوقۇش.

2. ھاجەتخانىغا كىرىشتە پۇتقا ئاياق كىيىپ، شىمنىڭ پۇشقىقىنى تۈرۈۋېتىپ كىرىش ۋە يېنىدا ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىم ـ سۈپەتلىرى ياكى قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى يېزىلغان نەرسىلەر بولسا ئېلىۋېتىپ كىرىش.

3. ھاجەتخانىغا ئىمكان قەدەر سول پۇت بىلەن كىرىش.

4 ـ ھاجەتخانىدا سول قولنى ئىشلىتىش.

5. ئارىدا توساق بولمىغان جايلاردا قىبلە تەرەپكە ئالدىنى ياكى كەينىنى قىلىپ تۇرۇپ ھاجەت قىلماسلىق.

6. سۇغا، يول ئۈستىگە، مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ئاستىغا ۋە شامالنىڭ يۆنىلىشىگە قاراپ ھاجەت قىلماسلىق.

7. ئۆزۈرسىز ئۆرە تۇرۇپ تەرەت قىلماسلىق.

8. ھاجەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئىككى قولنى سوۋۇنلاپ پاكىز

(1) بۇخارى رىۋايىتى

يۇيۇش.

9. ھاجەتخانىدىن چىقىشتا ئىمكان قەدەر ئوڭ پۇت بىلەن چىقىش.

10. ھاجەتخانىدىن چىقىشتا: {**غُفْرَانَكَ، الْحَمْدُ لِلّهِ الَّذِي اَذْهَبَ عَنّـِي ٱلأَذَى وَعَافَانِيَ**} يەنى«ئى ئاللاھ! گۇناھلىرىمنى كەچۈرگەيسەن، مەندىن زىيان ـ زەخمەتنى يوق قىلغان ۋە مېنى سالامەت قىلغان ئاللاھقا مەدھىيە ئېيتىمەن»[1] دېگەن دۇئانى ئوقۇش[2].

يۇقىرىقىلار ھاجەتخانىغا كىرىش ۋە چىقىشنىڭ ئەدەبلىرى بولۇپ، شۇ بويىچە ئىش كۆرۈش سۈننەت ۋە ئەدەپتۇر. ئەمما بۇلارغا رىئايە قىلمىغان كىشى گۇناھكار بولمايدۇ.

---

1)) بۇخارى رىۋايىتى

(2) الدر المختار 1 ـ توم، 316 ـ 317 ـ بەتلەر.

نىجاسەت ۋە ئۇنىڭدىن پاكلىنىش ئۇسۇلى

نىجاسەت ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

نىجاسەت(پاسكىنىلىق) ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى، ئېغىر نىجاسەت، يەنە بىرى، يېنىك نىجاسەتتۇر.

ئېغىر نىجاسەتلەر: قان، ھارام بولغان مالنىڭ گۆشى ۋە تېرىسى، گۆشى يېيىلمەيدىغان ھايۋانلارنىڭ سۈيدۈكى، ئېتىنىڭ، چوشقىنىڭ ۋە يىرتقۇچلارنىڭ تەرىتى ۋە شالوكلىرى، توخۇ، ئۆردەك، غاز قاتارلىقلارنىڭ ماياقلىرى ۋە ئىنسانىنىڭ بەدىنىدىن چىقىشى بىلەن تاھارەتنى بۇزىدىغان نەرسىلەر، مەسىلەن: كىچىك ـ چوڭ تەرەت، قان، يىرىڭ، مەزى (جىنسى ھەۋەس قوزغالغاندا ئېتىلماي چىقىدىغان، سپېرمىغا ئوخشاپ كېتىدىغان سۇ)، ۋەدى (گاھىدا كىچىك تەرەتتىن كېيىن چىقىدىغان دۇغا، ئاق سۇ) قاتارلىقلار.

يېنىك نىجاسەتلەر: ئات ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش گۆشى يېيىلىدىغان ھايۋانلارنىڭ ماياقلىرى، سۈيدۈكلىرى، ئۇچارلىقلارنىڭ ماياقلىرى قاتارلىقلاردۇر[1].

نىجاسەتلەردىن كەچۈرۈم قىلىنىش مىقدارى

ئېغىر نىجاسەتلەردىن بىر تەڭگە مىقدارى (3.17 گرام)غا، يېنىك نىجاسەتلەردىن كىيىمنىڭ ياكى بەدەننىڭ تۆتتىن بىرىگە يەتمىگىنى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ.

---

(1) مغني المحتاج 1 ـ توم 79 ـ بەت.

بۇ ئورۇندىكى كەچۈرۈم قىلىنىشنىڭ مەنىسى: ناماز ئوقۇغان كىشى بەدىنى ياكى كىيىمىدىكى نىجاسەتنى كۆرمىگەنلىكتىن ئۇنىڭ بىلەن ناماز ئوقۇغان بولسا، بۇ نىجاسەت ئېغىر نىجاسەتتىن بولۇپ، ئۇنىڭ مىقدارى بىر تەڭگە مىقدارىغا يەتمىگەن بولسا، ياكى يېنىك نىجاسەتتىن بولۇپ، ئۇنىڭ مىقدارى ئەڭ كۆپ بولغاندا كىيىمنىڭ ياكى بەدەننىڭ تۆتتىن بىرىدىن ئاز بولغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ بۇ نىجاسەتلەر بىلەن ئوقۇغان نامىزى ئادا تاپقان بولىدۇ، نىجاسەت بىلەن ناماز ئوقۇغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن ئۇ نامازنى قايتا ئوقۇشى كېرەك ئەمەس دېگەنلىكتۇر. ئەگەر ناماز ئوقۇغان كىشى يۇقىرىقى مىقداردىن ئاز نىجاسەت بولسىمۇ، ئۇنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئۆزۈرسىز ھالدا ئۇنىڭ بىلەن ناماز ئوقۇغان بولسا، ئۇنىڭ نامىزى دۇرۇس ئەمەس. نىجاسەتلەردىن پاكلىنىپ نامازنى قايتا ئوقۇشى لازىم كېلىدۇ[1].

نىجاسەتلەردىن پاكلىنىش ۋە كىيىملەرنى پاكلاش ئۇسۇلى

1. قان، يىرىڭ ۋە چوڭ تەرەتكە ئوخشاش كۆرگىلى بولىدىغان نىجاسەتلەر بىلەن نىجىس بولغان نەرسىلەر نىجاسەتنىڭ ئۆزىنى سۇ بىلەن يۇيۇپ يوقىتىش ئارقىلىق پاكلىنىدۇ. يۇيۇلغاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ ئەسىرىنىڭ قېلىشى ئۇنىڭ پاكىزلىقىغا تەسىر يەتكۈزمەيدۇ. مەسىلەن: قانغا بويالغان كىيىمنى يۇيۇپ تازىلىغاندىن كېيىن، قاننىڭ ئەسىرىدىن قالغان سېرىق رەڭ كىيىمدىن يوقالمىغان بولسىمۇ، ئۇ كىيىم نىجىس دېيىلمەيدۇ، بەلكى پاكتۇر.

2. سۈيدۈككە ئوخشاش قۇرۇپ قالسا كۆرگىلى بولمايدىغان

(1) فتح القدير1 ـ توم 140 ـ 146 ـ بەتلەر، الدر المختار1 ـ توم 295 ـ بەت، وحاشية ابن عابدين 1 ـ توم 309 ـ بەت.

نىجاسەتلەر بىلەن نىجىس بولغان نەرسىلەر ئاز دېگەندە ئۈچ قېتىم يۇيۇش ۋە ھەر قېتىم يوغاندا ئۇنى سىقىش بىلەن پاكلىنىدۇ.

3. قانداقلا بىر نىجاسەت بىلەن نىجىس بولغان زېمىندىن نىجاسەتنىڭ ئەسىرىنى يوقىتىش بىلەن بۇ زېمىن پاك بولغان بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىدە ناماز ئوقۇشقا بولىدۇ. بىراق ئۇ جايدا تەيەممۇم قىلىشقا بولمايدۇ.

زېمىننى تازىلاش ئۇسۇلى مۇنداق: زېمىندىكى نىجاسەت ئەگەر يېنىك نىجاسەتتىن بولسا، ئۇنىڭغا سۇ تۆكۈش بىلەن ئۇنىڭ ئەسىرى يوقالغىچە تازىلىنىدۇ. ئەگەر ئېغىر نىجاسەتتىن بولسا، مەزكۇر نىجاسەت زېمىندىن كولاپ ئېلىپ تاشلىنىدۇ ۋە ئورنىغا ئۈچ قېتىم سۇ چېچىپ تازىلىنىدۇ.

4. قانداقلا بىر نىجاسەت بولمىسۇن، ئۇ ئۆز ئەسلىدىن ئۆزگىرىشى بىلەن پاك بولغان بولىدۇ. مەسىلەن: ھايۋانلارنىڭ سۆيدۈكلىرىنىڭ قۇرۇپ تۇزغا ئايلانغىنىغا، ھايۋانلار ۋە ئىنسانلارنىڭ چوڭ تەرەتلىرىنىڭ كۆيدۈرۈلۈش بىلەن كۈلگە ئايلانغىنىغا ئوخشاش. تۇز بىلەن كۈل پاك ماددىلاردۇر.

5. ئىت ۋە چوشقىنىڭ نىجاسەتلىرى بىر قېتىم تۇپراق بىلەن ئالتە قېتىم سۇ بىلەن جەمئىي يەتتە قېتىم يۇيۇش ئارقىلىق پاكلىنىدۇ. بۇ مەسىلە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسى بىلەن سابىت بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىرىڭلارنىڭ قاچىسىنى ئىت يالاپ قويغان بولسا، ئۇنى يەتتە قېتىم يۇيۇڭلار. ئاۋۋالقى قېتىمنى

تۇپراق بىلەن يۇيۇڭلار»[1].

چۈنكى تۇپراق تەركىبىدە مىكروبلارنى ئۆلتۈرۈش كۈچىگە ئىگە ماددا بار بولغانلىقتىن، قاچىنى تۇپراق بىلەن بىر قېتىم سۈرتۈش ئارقىلىق ئۇنىڭغا ئىتنىڭ شالۇكىدىن يۇققان مىكروبلار ئۆلىدۇ. سۇ بىلەن يەنە ئالتە قېتىم يۇيۇش ئارقىلىق قاچىدا مىكروبنىڭ ئەسىرى قالمىغان بولىدۇ. پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىسىدىكى ھېكمەت، تىبخى ئەمدىلا تىببىي مۇتەخەسسىسلىرى تەرىپىدىن بايقالغان. ئىسلام ئالىملىرى چوشقىنىمۇ ئىتنىڭ ھۆكمىگە كىرگۈزگەن. چۈنكى چوشقا مىكروبلارنى يېتىشتۈرۈشتە ئىتتىن پاسكىنىدۇر. ھەر ئىككىسىنىڭ شالۇكىدا مىكروپلار كۆپ ئورۇن تۇتىدۇ.

6.ئانىسىنىڭ سۈتى بىلەنلا غىزالىنىدىغان، تېخى تاماق يېگۈچى بولمىغان ئوغۇل بوۋاقنىڭ سىيدۈكى يۇقۇپ قالغان كىيىمنىڭ ئۈستىگە سۇ تۆكۈش بىلەن كىيىم پاك بولىدۇ. ئەمما قىز بوۋاقنىڭ سىيدۈكى يۇقۇپ قالغان كىيىم سۇ بىلەن يۇيۇش ئارقىلىقلا پاك بولىدۇ. ئەمما ھەر ئىككىسىنىڭ چوڭ تەرىتى تېگىپ قالغان نەرسىلەر پەقەت سۇ بىلەن يۇيۇش ئارقىلىقلا پاكلىنىدۇ.

ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئوغۇل بوۋاقنىڭ سىيدۈكى تەككەن نەرسە ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇ تۆكۈش بىلەن، قىز بوۋاقنىڭ سىيدۈكى تېگىپ كەتكەن نەرسە يۇيۇش بىلەن پاكىزلىنىدۇ»[2].

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بدائع الصنائع 1 ـ توم 89 ـ بەت، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 30 ـ بەت، الفقه الإسلامي وادلته 1 ـ توم 153 ـ 162 ـ بەتلەر.

نامازنىڭ ئىككىنچى شەرتى بولغان تاھارەتنىڭ بايانى

تاھارەتنىڭ تۈرلىرى

تاھارەت ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ.

1. ناماز ئوقۇش، تىلاۋەتنىڭ سەجدىسىنى قىلىش ۋە قۇرئاننى تۇتۇش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىش پەرزدۇر.

2. كەبىنى تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىش ۋاجىبتۇر.

3. تاھارەت بىلەن يېتىش ئۈچۈن، غەيۋەت، يالغان سۆز ۋە بارلىق خاتالىقلاردىن، مېيىتنى يۇغان ۋە كۆتۈرگەندىن كېيىن تاھارەت ئېلىش مۇستەھەبتۇر.

تاھارەتنىڭ پەرزلىرى

تاھارەتنىڭ پەرزلىرى تۆت بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىلەر:

1. يۈزنىڭ چاچ ئۈنگەن يېرىدىن باشلاپ زاڭاقنىڭ ئاستىغىچە ۋە ئىككى قۇلاقنىڭ يۇمشاقلىرىغىچە بولغان جايلىرىنى يۇيۇش.

2. ئىككى قولنى جەينەكلىرى بىلەن قوشۇپ يۇيۇش.

3. ئىككى پۇتنى ئوشۇقلىرى بىلەن قوشۇپ يۇيۇش.

4. باشنىڭ تۆتتىن بىرىگە مەسھى قىلىش (ھۆل قول بىلەن سىلاش)[1].

تاھارەتنىڭ پەرز ئىكەنلىكى ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 5 ـ بەت.

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوْهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ يەنى ﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەر ناماز ئوقۇماقچى بولغىنىڭلاردا يۈزۈڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينىكىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسىھى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناماز ئوقۇش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىشنىڭ شەرت ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: {لاَ تُقْبَلُ صَلاَةٌ بِغَيْرِ طُهُوْرٍ} يەنى «تاھارەتسىز ئوقۇلغان ناماز قوبۇل بولمايدۇ»[2].

تاھارەتنىڭ سۈننەتلىرى

تاھارەتنىڭ سۈننەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1 ـ تاھارەت ئېلىشنى نىيەت قىلىپ كۆڭلىگە پۈتۈش.

2 ـ تاھارەتنى «بىسمىللاھ» بىلەن باشلاش.

3 ـ ئىككى قولنى بىلەكلىرىگىچە يۇيۇش.

4 ـ چىشلارنى مىسۋاك بىلەن، مىسۋاك بولمىسا بارماق بىلەن تازىلاش.

5 ـ ئېغىزغا ئۈچ قېتىم سۇ ئېلىپ چايقاش.

6 ـ بۇرۇنغا ئۈچ قېتىم سۇ ئېلىپ تازىلاش.

7 ـ بارماقلارنىڭ ئارىسىنى سۇ بىلەن سىلاپ يۇيۇش.

(1) مائىدە سۈرىسى 6 ــ ئايەت.

(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

8 ـ ھەر ئەزانى ئۈچ قېتىمدىن يۇيۇش.

9 ـ ئىككى قۇلاقنى سۇ بىلەن سىلاش.

10 ـ تاھارەتنى تەرتىپ بىلەن ئېلىش.

11 ـ ئەزالارنى يۇيۇشتا ئوڭ تەرەپتىن باشلاش.

12 ـ گەردەننى سۇ بىلەن سىلاش.

13 ـ ساقىلى بار كىشىنىڭ ساقىلىنىڭ ئارىلىرىنى ھۆل قول بىلەن سىلىشى.

14 ـ ھەر ئەزانى يۇيۇشتا ئۇۋۇلاپ پاكىز يۇيۇش.

15 ـ باشنىڭ ھەممىنى بىر قېتىم سۇ بىلەن سىلاش.

16 ـ تاھارەتتە يۇيۇلىدىغان ئەزالارنى يۇيۇشتا ئارقا ـ ئارقىدىن يۇيۇش.

17 ـ روزا تۇتمىغان ۋاقىتلاردا ئېغىز بىلەن بۇرۇنغا سۇ ئېلىشتا ئاشۇرۇپ ئېلىش، ئەمما روزا تۇتقان ۋاقىتلاردا سۇنىڭ گالدىن ئۆتۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن سۇنى ئېغىز بىلەن بۇرۇنغا دىققەت بىلەن ئېلىش[1].

تاھارەتتىكى مەكرۇھلار

تاھارەت ئېلىشتا مەكرۇھ بولىدىغان ئىشلار تۆۋەندىكىچە:

1 ـ سۇنى ھەددىدىن ئارتۇق ئىسراپ قىلىش.

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 5 ـ بەت.

2 ـ سۇنى نورمالدىن ئاز قوللىنىش.

3 ـ سۇ بىلەن يۈزگە ئۇرۇش.

4 ـ تاھارەت ئېلىۋاتقاندا دۇنيالىق سۆزلەرنى دېيىشىش.

5 ـ تاھارەت ئېلىۋاتقاندا ئۆزۈرسىز باشقىلاردىن تاھارەتكە ياردەم سوراش.

6 ـ بىر قېتىم قىلىدىغان مەسھىنى يېڭى سۇ بىلەن بىر قېتىمدىن ئارتۇق قىلىش[1].

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 5 ـ بەت.

تاھارەت ئېلىشنىڭ ئەدەبلىرى ۋە قائىدە ـ تەرتىبلىرى

1. تاھارەت ئېلىشنى نىيەت قىلىپ كۆڭلىمىزگە كەلتۈرىمىز.

2. ئىبرىق ياكى چۆگۈن بىلەن تاھارەت ئالغاندا، ئىمكانىيەت بولسا، ئېگىزرەك جايدا قىبلىگە قاراپ ئولتۇرىمىز.

3. «بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىيم» دەيمىز.

4. قولىمىزنى ئۈچ قېتىم پاكىز يۇيىمىز. قوللارنى يۇغاندا بارماقلىرىمىزنىڭ ئارىسىنى ئارىلاپ پاكىز يۇيىمىز.

5. ئوڭ قولىمىز بىلەن ئېغىزىمىزغا ئۈچ قېتىم سۇ ئېلىپ چايقايمىز. مىسۋاك بولسا ئۇنىڭ بىلەن، مىسۋاك بولمىسا بارمىقىمىز بىلەن چىشلىرىمىزنى تازىلايمىز.

6. بۇرنىمىزغا ئۈچ قېتىم ئوڭ قولىمىز بىلەن سۇ ئېلىپ، سول قولىمىز بىلەن تازىلايمىز.

7. يۈزىمىزنى پىشانىمىزنىڭ چاچ ئۈنۈپ تۇختىغان يېرىدىن زاڭاقنىڭ ئاستىغىچە ۋە ئوڭ قۇلاقنىڭ يۇمشىقىدىن سول قۇلاقنىڭ يۇمشىقىغىچە ھەممىنى تولۇق ۋە پاكىز ئۈچ قېتىم يۇيىمىز. (ساقىلى بار كىشى ساقىلىنىڭ ئارىلىرىنى سۇ بىلەن سىلاپ چىقىدۇ).

8. ئاۋۋال سول قولىمىز بىلەن ئوڭ قولىمىزنى، كېيىن ئوڭ قولىمىز بىلەن سول قولىمىزنى جەينەكلىرى بىلەن قوشۇپ يۇيىمىز.

9. ئوڭ قولىمىزنىڭ ئالقىنىنى قايتا ھۆل قىلىپ، بېشىمىزنىڭ تۆتتىن بىرىنى باكى ھەممىسىنى سىلايمىز.

10. ئىككى قولىمىزنىڭ بىگىز ياكى كىچىك بارماقلىرى بىلەن

ئىككى قولىقىمىزنىڭ ئىچىنى، باش بارماقلىرى بىلەن ئىككى قولىقىمىزنىڭ تېشىنى، قالغان ئۈچ بارماق بىلەن گەردەننى سىلايمىز.

11. ئاۋۋال ئوڭ، ئاندىن سول پۇتىمىزنى ئوشۇقى بىلەن قوشۇپ يۇيىمىز.

تاھارەتتىن كېيىنكى دۇئا

تاھارەت ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، مۇنۇ دۇئالارنى ئوقۇش سۈننەتتۇر:

1. {أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُه} يەنى «يالغۇز بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقلىقىغا، ئۇنىڭ شېرىكى يوقلىقىغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن»[1].

2. {اَللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِيْنَ، وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ } يەنى «ئى ئاللاھ! مېنى تەۋبە قىلغۇچىلاردىن ۋە گۇناھ ـ مەسىيەتلەردىن پاك بولغۇچىلاردىن قىلغىن»[2].

يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن بويىچە تاھارەت ئالغان كىشى تاھارەتنىڭ پەرزلىرى، سۈننەتلىرى، ئەدەبلىرى ۋە پۈتۈن قائىدە ـ تەرتىبلىرىنى تولۇق ئورۇندىغان بولىدۇ.

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) تىرمىزىي رىۋايىتى.

مىسۋاك ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى

مىسۋاك ـ «سالۋادورا پېرسكا» دەپ ئاتىلىدىغان «ئىراك» دەرىخىنىڭ ياش نوتىسىدىن كېسىپ ئېلىنىدىغان ھۆل ياغاچنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ياغاچتىن بىر غېرىچ مىقداردا كېسىپ، ئۇنىڭ ئۇچىنى1 ياكى 2 سانتىمېتىر ئۇچلاپ سۇغا چىلاپ يۇمشىتىش ئارقىلىق قوللىنىلىدۇ. مىسۋاك سۇدا يۇمشىغاندىن كېيىن خۇددى چىش چوتكىسىدەك پۇرشىلىق ھالغا كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەۋسىيە قىلغان مىسۋاك دەل بۇ دەرەخنىڭ ئۆزىدۇر. بۇ دەرەخ شەرقىي ئافرىقىدىن ھىندىستانغىچە بولغان مەملىكەتلەردە يېتىشىدۇ.

«تولۇق ۋە توغرا سۆزلەشنىڭ بىردىنبىر ۋاستىسى بولغان چىشلارنى ئاسراش ئىنسان ئۈچۈن بەكمۇ ئەھمىيەتلىكتۇر. ئېغىزدا چىشلار تولۇق بولمىغاندا پسىخولوگىيىلىك سەلبىياتلار كۆرۈلىدۇ. چىشلارنىڭ ئەڭ چوڭ دۈشمىنى چىشلارنىڭ ئارىلىقىدا تاماقنىڭ قالدۇقلىرىدىن تۈپلانغان باكتېرىيىلەردۇر. ئېغىز، چىش ۋە چىشلارنىڭ ئەتراپىدىكى گۆشلەرنى باكتېرىيىلەردىن ساقلاش ئۈچۈن چىش چوتكىسىنى قوللىنىش ئەھمىيەتلىكتۇر. بىراق چىش چوتكىسى بىلەن ئىشلىتىلىدىغان چىش پاستىلىرى (ياگولار) نورمالدىن ئارتۇق تەملىك بولغاچقا، ئۇ، ئېغىز تەمىنى بۇزىدۇ. ئەمما مىسۋاك ئۆزىنىڭ نورمال پۇرىقى ۋە ياخشى تەمى بىلەن ئالاھىدە خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغاچقا، ئېغىزنىڭ تەمىنى بۇزمايدۇ. شۇڭا چىش چوتكىسىدىن مىسۋاكنىڭ ئەھمىيىتى كۆپتۇر. بۇنىڭ تېخىمۇ چوڭ ئالاھىدىلىكى، مىسۋاكنى ئادەتتىكى چىش چوتكىسىغا سېلىشتۇرغاندا، مىسۋاكنىڭ تۆۋەندىكىدەك ئارتۇقچىلىقلىرىنى كۆرىمىز:

1. مىسۋاك دېيىلگەن بۇ ياغاچنىڭ تەركىبىدە باكتېرىيىلەرنى

ئۆزلىكىدىن ئۆلتۈرىدىغان ماددىلار بار.

2. بۇ ياغاچنىڭ ھىدى تۈكـۈرۈكنى كـۆپەيتىش خۇسۇسـىيىتىگە ئىـگە بولغىنى ئۈچۈن ئېغىزنىـڭ ھـۆللىكىنى سـاقلاپ قالىـدۇ. نەتىجىـدە ئېغىـز قۇرۇپ قالمىغاچقا پۇرىمايدۇ.

3. بـۇ ياغـاچ ئـادەتتىكى چىـش چوتكىسـىدىن يۇمشـاق ۋە نورمـال تەملىـك بولغىنىنىـڭ ئۈسـتىگە، ئېغىزنىـڭ تەمىنـى بوزىـدىغان يـاكى قۇرتىدىغان ماددىلاردىن خالىيدۇر»[1].

تاھارەتتە شۈبھە

تاھارەتنىـڭ بـار يـاكى يوقلىقىـدىن شـەكلىنىپ قالغـان كىشـى قايتـا تاھـارەت ئالىـدۇ. تاھـارەتتە يۇيۇلىـدىغان ئەزالارنىـڭ بەزىسىنى يۇيـۇپ ـ يۇمىغانلىقىدىن شەكلەنگەن كىشى، ئەگەر بـۇ تـۇنجى قېتىملىـق ھادىسە بولسـا، شـەكلەنگەن ئەزالارنـى قايتـا يۇيىـدۇ. ئەگەر ئۇنىـڭ ھەمىشـە مۇشۇنداق شەكلىنىدىغان ئادىتى بولسا، بـۇ شـەك ئېتىبارغـا ئېلىنمايـدۇ. تاھارىتى دۇرۇستۇر.

بـىراۋ تاھـارەت ئـالغىنى ئېسـىدە بـار، ئەممـا ئۇنىـڭ بۇزۇلغـان يـاكى بۇزۇلمىغانلىقىـدىن شەكلەنسـە تاھـارەت بـار ھېسـابلىنىدۇ. ئەگەر تاھارەتنىڭ بۇزۇلغانلىقى ئېسىدە بار، ئەممـا ئۇنىڭـدىن كېيىن تاھـارەت ئالغـان يـاكى ئالمىغانلىقىـدا شـەكلىنىپ قالسـا، ئۇنىـڭ تاھـارىتى يـوق ھېسابلىنىدۇ.

(1) «ibadetin getirdikleri» ناملىق ئەسەردىن. تۈركچە.

تاھارەتنىڭ ھېكمىتى

تاھارەت ئېلىپ پاكلىنىشنىڭ ھېكمەتلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنى ھېچقاچان ھېكمەتسىز ۋە مەنىسىز ئىشلارغا بۇيرىغان ئەمەس. تاھارەت ھەققىدە ئاجىزانە ئەقلىمىز بىلەن ئىدراك قىلالىغان بەزى ھېكمەتلەرنى سۆزلەپ ئۆتكۈم كېلىدۇ. ئۇلار:

1. مەلۇمكى، تاھارەت ئالغاندا يۇيۇلىدىغان ئەزالار ئادەتتە چاڭ ـ توزانلارغا ۋە كىرلىنىشلەرگە ئۇچراپ تۇرىدىغان ئوچۇق ئەزالاردۇر. شۈبھىسىزكى، بۇ ئەزالارنى تاھارەت ئارقىلىق يۇيۇپ پاكىزىلەش ئىنساننىڭ پاكىزلىقنى تاماملايدۇ. نەتىجىدە قىلغان ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولۇشىغا ۋەسىلە بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا پاكتۇر. ئۇ پاكىزلىقنى ياقتۇرىدۇ ۋە پاكىزلىق بىلەن قىلىنغان ئەمەللەرنىلا قوبۇل قىلىدۇ.

2. تاھارەت ئېلىش ئىنساندىكى ھارغىنلىق، ھورۇنلۇق ۋە بوشاڭلىقلارنى يېڭىپ تاشلاپ، ئۇنى پائالىيەتچانلىققا يېتەكلەيدۇ. ئىنسان تەبىئەتتە پاكىزلىق تەرەپتىن تەن بىلەن روھنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە باغلىنىش بار. تەن كىرلەشكەن ۋاقىتتا روھمۇ چۈشكۈنلىشىدۇ. تەن پاكىز بولغان ۋاقىتتا روھمۇ جانلىنىدۇ. ئادەتتە چارچىغان ياكى ئۇيقۇسى كەلگەن ئادەم يۈزىنى يۇسا، ئۇنىڭ ھارغىنلىقى ۋە ئۇيقۇسى يوقىلىپ، ئۇنىڭ ھەرىكەتچانلىقى ۋە جوشقۇنلۇقى ئاشىدۇ. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئۇيغاق ۋە نورمال ھالەتلەردە يۈز، قول ۋە پۇتلارنى يۇيۇشنىڭ ئىنسانغا بېرىدىغان ئىجابىي تەسىرى تېخىمۇ چوڭ بولىدۇ.

3. تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق كىشىنىڭ كىچىك گۇناھلىرى بىرگە

يۇيۇلۇپ پاكلىنىدۇ. چۈنكى ئىنسان گۇناھ قىلسا، كۆزى بىلەن كۆرۈپ، قولى بىلەن تۇتۇپ، پۇتى بىلەن مېڭىپ، كاللىسى بىلەن ئويلاپ قىلىدۇ. شۇڭا بۇ ئەزالارنى سۇ بىلەن يۇيۇش ئارقىلىق، بۇ ئەزالارنىڭ ئىشلىگەن گۇناھلىرى يۇيۇلۇپ پاك بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: «سىلەردىن قانداقلا بىر كىشى تاھارەتنى تولۇق ئېلىپ بولغاندىن كېيىن: **{أَشْهَدُ أَنَّ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَأَنَّ مُحمَّداً عَبْــدُ اللّــهِ وَرَسُــولُهُ}** يەنى: ‹ ياللۇز بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقلىقىغا، ئۇنىڭ شېرىكى يوقلىقىغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن› دەيدىكەن، ئۇنىڭغا سەككىز جەننەتنىڭ ئىشىكى ئېچىلىدۇ. ئۇ (ئاخىرەتتە) جەننەتكە ئۆزى خالىغان ئىشىكتىن كىرەلەيدۇ»[1].

بۇ ھەدىس بىرىنچىدىن، پاك تاھارەت ئۈستىدە تۇرۇپ شاھادەت كەلىمىسىنى ئوقۇشنىڭ پەزىلىتىنى ئىپادىلىسە، ئىككىنچىدىن، تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق گۇناھلارنىڭمۇ يۇيۇلۇپ كېتىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى جەننەتكە سالاھىيەتلىك بولۇش گۇناھلارنىڭ يۇيۇلۇپ يوققا چىقىشىنى تەقەززا قىلىدۇ.

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.

تاھارەتنىڭ پايدىلىرى

تاھارەتنىڭ گۈزەللىككە بولغان پايدىسى

تاھارەت ئېلىش ئىنسانىنىڭ گۈزەللىكى ۋە پاكىزلىقى ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق بىر پائالىيەتتۇر.

ئىككى قول

ئىككى قول ھەمىشە ئىنسان ئۈچۈن ئىشلەپ تۇرىدۇ. ئۇ گاھىدا پاسكىنا ۋە كىر نەرسىلەرنى تۇتۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. تاھارەتتە ئىككى قولنى يۇيۇش ئارقىلىق قوللار ئۆز گۈزەللىكىگە قايتىدۇ. باشقىلار بىلەن كۆرۈشكەندىمۇ قوللار پاكىز، گۈزەل بولغاچقا قارشى تەرەپنى راھەتسىز قىلمايدۇ. ئادەتتە ئىككى قول ئۇچۇق تۇرغاچقا پاكىز، گۈزەل تۇرسا، كىشىنىڭ بەدىنى ۋە باشقا ئەزالىرىنىڭمۇ گۈزەل ۋە پاكىز ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ.

ئېغىز

ئېغىزدا، بولۇپمۇ چىشلارنىڭ ئارىسىدا تاماقنىڭ بەزى قالدۇقلىرى ساقلىنىپ قالغانلىقتىن، ئۇلار ئېغىزدا يېقىمسىز ھىدلارنى پەيدا قىلىپ باشقىلارغا ئازار بېرىدۇ. ئۆزىنىڭمۇ پاكىزلىقىغا سەلبىي تەسىر بېرىدۇ. ئېغىزنى تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق ئۈچ قېتىم پاكىز يۇغاندىن كېيىن، پاكىز سۇ بىلەن ئېغىزنىڭ يېقىمسىز ھىدلىرى يوقىلىپ پاكىز ھالغا كېلىدۇ.

بۇرۇن

بۇرۇن نەپەس ئەزالىرىمىزدىن بولۇپ، ئۇ ھەر كۈنى سىرتتىن كىرگەن مىليونلارچە مىكروبلارنى ۋە چاڭ ـ توزانلارنى ساقلاپ قالىدۇ. نەتىجىدە، سىرتقا يىقىمسىز ھىدلارنى چىقىرىدۇ. ئەڭ يامان بولغىنى بۇرۇندا ساقلىنىپ قالغان مىكروبلار نەپەس يولى ئارقىلىق گاھىدا ئۆپكىگە بېرىپ يېتىدۇ ۋە ئۆپكىدە كېسەل پەيدا بولۇشقا سەۋەب بولىدۇ. ئىلاھىي ھېكمەت بۇرۇن ئىچىدىكى قىلچىلارنى (تۈكلەرنى) سىرتتىن كىرىپ كەلگەن مىكروبلارنىڭ ئۆپكىگە ئۆتۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن توساق قىلىپ ياراتقان بولۇپ، بۇرۇن تازىلانماستىن تۇرىۋەرگەندە، ئۇنىڭدىكى مىكروبلار ۋە چاڭ ـ توزانلار نەپەس يولى ئارقىلىق ئۆپكىگە بېرىپ يېتىدۇ. تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق بۇرۇنغا ئۈچ قېتىم سۇ ئېلىپ تازىلاش بىلەن ئۇنىڭدىكى مىكروبلار، چاڭ ـ توزانلار ۋە يېقىمسىز ھىدلار ھەممىسى چىقىپ كېتىپ، پاكىز ھالغا كېلىدۇ.

يۈز

يۈز ئوچۇق تۇرىدىغان ئورگان بولغانلىقتىن، ئۇ گاھىدا تۇپراق ۋە چاڭ ـ توزانلار بىلەن، گاھىدا تەرلەش بىلەن كىرلىنىدۇ. كىشىلەرنىڭ گۈزەللىكى ۋە پاكىزلىقى يۈزىدىن ئىسپاتلىنىدۇ. باشقا ئەزالىرى پاكىز بولسىمۇ، يۈزى كىر ۋە پاسكىنا بولغان بىراۋغا كىشىلەرمۇ ياخشى باھا بەرمەيدۇ. نەتىجىدە، ئۇ كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىدىن قالىدۇ. تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق يۈزنى يۇغاندا يۈز گۈزەللىكىنى ۋە پاكىزلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن سەلبىي تەسىرلەردىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

باش

باش گاھىدا تەرلەيدۇ، گاھىدا چاڭ ـ تۇزانلاردا كىرلىنىدۇ. تاھارەتتە ئۇنى پاكىز سۇ بىلەن سىلىغاندا، باشتىكى چاڭ ـ تۇزان ۋە تەر يوقىلىپ، چاچمۇ پارلاق ھالەتكە كېلىدۇ. ھەر تاھارەتتە باشنى يۇيۇش كىشىلەرگە ئېغىر كەلمىسۇن دېگەن مەقسەت بىلەن ئىسلام دىنى ئۇنى پەقەت ھۆل قول بىلەن سىلاشقا بۇيرۇش بىلەن كۇپايە قىلغان.

قۇلاقلار

قۇلاقلارمۇ ئوچۇق ئەزا بولغاچقا، ئۇمۇ چاڭ ـ تۇزانلار بىلەن كىرلىنىدۇ. قۇلاقلارنىڭ ئىچىدىكى ۋە سىرتىدىكى كىرلار ئىنساننىڭ گۈزەللىكىگە ۋە پاكىزلىقىغا ئەلبەتتە زىيانلىقتۇر. تاھارەت ئالغاندا قۇلاقلارنى بارماقلارنىڭ ئۇچلىرى بىلەن سىلاپ تازىلاش ئارقىلىق قۇلاق تازىلىقى ۋە گۈزەللىكى ئەسلىگە كېلىدۇ.

ئىككى پۇت

ئىككى پۇت گاھىدا تەرلەيدۇ. تەرلىگەندىن كېيىن يېقىمسىز ھىدلارنى سىرتقا پۇرىتىدۇ. پۇتلىرى تەرلەيدىغان كىشىلەر باشقىلارنى راھەتسىزلەندۈرمەي قويمايدۇ. ئۆزىمۇ ئاممىۋى سورۇنلاردا ئولتۇرغىنىدا راھەت ھېس قىلالمايدۇ. تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق پۇتلارنى پاكىز يۇغاندا، پۇتلاردىكى يېقىمسىز ھىدلار يوقىلىپ پاكىز ھالغا كېلىدۇ.

بەزىلەر مۇنداق دېيىشى مۇمكىن: بىز يۇقىرىقى ئەزالارنى تاھارەت ئالمىساقمۇ، تازىلىق ئۈچۈن ھەمىشە يۇيۇپ پاكىز تۇتىمىزغۇ؟

بۇنىڭ جاۋابى مۇنداق: گۈزەللىك، تەن ساقلىقى ۋە پاكىز يۈرۈش ئۈچۈن تازىلىق قىلىش قىلىش ھەر كىشىنىڭ ئۆز ئىختىيارىدىكى ئىش بولغانلىقتىن، كىشىلەر ئۆز ئىختىيارىدىكى ئىشلارنى خالىسا قىلىدۇ، خالىسا قىلمايدۇ. خۇسۇسەن كۆڭۈل خالىمىغان، ياكى چارچىغان ياكى سەپەر ئۈستىدە بولغان ياكى مىجەزى بولمىغان ھاللاردا، كىشىلەر بۇ تازىلىقلارنى مۇنتىزىم ھالدا قىلالمايدۇ. ئەمما بەش ۋاخ ناماز ئوقۇيدىغان مۇسۇلمان كىشىلەر تاھارەتنى قانداق شارائىتلاردا بولمىسۇن، مۇتلەق ئالىدۇ. ناماز ئوقۇش، قۇرئان ئوقۇش ۋە باشقا ئىبادەتلەر ئۈچۈن كۆڭلى خالىسۇن ياكى خالىمىسۇن، مىجەزى بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئۆيدە بولسۇن ياكى سەپەر ئۈستىدە بولسۇن، چارچىغان بولسۇن ياكى ئۇنداق بولمىسۇن ھەرقانداق ھاللاردا تاھارەت ئېلىشنى تەرك قىلمايدۇ. چۈنكى ناماز، قۇرئان ئوقۇش ۋە بەزى ئىبادەتلەر ئۈچۈن تاھارەت ئېلىش شەرتتۇر. مۇسۇلمان كىشى تاھارەتتىكى بۇ تازىلىقلارنى ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بولغىنى ئۈچۈن قىلىدۇ. تاھارەتنىڭ گۈزەللىك ۋە تەن ساقلىقى ئۈچۈن بولغان پايدىلىرى بولسا، ئىبادەتنىڭ بۇ دۇنيالىق مۇكاپاتىدۇر.

يەنە بىر تەرەپتىن: كۈندە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇيدىغان مۇسۇلمان كىشى، كۈندىلىك بەش ۋاخ ناماز ئۈچۈن بەش قېتىم تاھارەت ئېلىپ پاكلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا قۇرئان ئوقۇش ۋە باشقا ئىبادەتلەر، گاھىدا نەپلى ناماز ئوقۇش ئۈچۈن يەنە تاھارەت ئالىدۇ. يەنە بەزى تەقۋا كىشىلەر تاھارەت بىلەن يېتىش ئۈچۈنمۇ تاھارەت ئالىدۇ. دېمەك، مۇسۇلمان كىشى بىر كۈندە بەش پەرزنى ئادا قىلىش يۈزىسىدىن بەش قېتىم، ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىرقانچە قېتىم تاھارەت ئېلىپ تازىلىق قىلىدۇ. قايسى بىر مەدەنىيەتلىك پاكىز كىشى بىر كۈندە بۇنچىلىك

كۆپ تازىلىق قىلالايدۇ؟!

ئۇلارنى قىلالايدۇ دەپ پەرەز قىلغاندىمۇ، ئۇلار تازىلىقلىرىنى ئىسلام دىنىدىكى تاھارەتكە ئوخشاش بەلگىلىك ۋاقىتلاردا مۇنتىزىم قىلالامدۇ؟!... مۇمكىن ئەمەس. مانا بۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ئىلغارلىقى ۋە ئەۋزەللىكىدۇر[1].

تاھارەتنىڭ ئىنسان ساقلىقىغا بولغان پايدىسى

تاھارەت ئېلىپ پاكلىنىشنىڭ ئىنسان ساقلىقىغا بولغان پايدىلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. ئۇلاردىن بىر قىسمى تۆۋەندە بايان قىلىنىدۇ:

ئىككى قول

مىكروبلار دۇنيادىكى ھەر قانداق نەرسىدە كەڭ ئۇچراپ تۇرىدۇ. باشقىلار بىلەن كۆرۈشۈش، يېيىش - ئىچىش، تۇتۇش ۋە ئېلىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى قولنىڭ ۋاستىسى بىلەن بولغانلىقى سىرتىدا، يېمەكلىكلەرنى تەييارلاش، كۆز، ئېغىز، بۇرۇن ۋە باشقا ئەزالارنى ئۇۋۇلاش ۋە سۈرتۈش ئۈچۈنمۇ يەنە قول ئىشلىتىلىدۇ. بۇ سەۋەبتىن ساقلىقنى ساقلاش مۇتەخەسسىسلىرى قولنى مىكروبلار بىلەن ئەڭ كۆپ ئارىلىشىدىغان ئورگان دەپ قارايدۇ ۋە قولنى ھەمىشە يۇيۇپ تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. تەرەققىي قىلغان ھازىرقى مېدىتسىنا ئىلمىنىڭ ۋاستىسى بىلەن، ئىسلام دىنىنىڭ قوللارنى ئېغىز - بۇرۇنغا كۆتۈرۈشتىن بۇرۇن پاكىز يۇيۇشقا بۇيرىغانلىقى بىلەن قوللىنىلىدىغان سۇنىڭ پاكىز، رەڭگى، تەمى ۋە پۇرىقى ئۆزگەرمىگەن بولۇشىنى شەرت

(1) ibadetin getirdikleri نامىلىق ئەسەردىن، تۈركچە.

قىلغانلىقىنىڭ سىرى ۋە ھېكمىتى مەيدانغا چىقماقتا.

ئېغىز

ئېغىز ـ تۆكرۆكلەرنى، چىشلارنى ۋە تىلنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر ئورگاندۇر. ئېغىز پاكىز تۇتۇلمىغاندا، ئېغىزدا پەيدا بولغان مىكروبلار يېمەك ـ ئىچمەك ۋە تۆكرۆكلەر بىلەن بىرلىكتە ئاشقازانغا بېرىپ، ئۇنىڭ ھەزىم قىلىشتىكى نورماللىقىنى بۇزىدۇ. ئاشقازان كېسىلىگە دوچار بولغان ئاغرىقلارغا دوختۇرلارنىڭ ئېغىزلىرىنى پاكىز تۇتۇش ۋە چىشلىرىنى تازىلاپ تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىۋاتقانلىقى ۋە ئېغىزنى پۈتۈن بۆلۈملىرى بىلەن پاكىز تۇتۇشقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكنىڭ ئاشقازان ياللۇغى كېسەللىكلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىدىغانلىقى توغرۇلۇق ئۇلارنى ئاگاھلاندۇرغانلىقىمۇ بۇ سەۋەبتىن ئىدى. بۇنىڭ بىلەن، ئىسلام دىنىنىڭ مۇسۇلمانلارنى تاھارەتتە ئېغىزنى چايقاشقا بۇيرىغىنىنىڭ سىرتىدا، ھەر تاماقتىن كېيىن ئېغىز ـ چىشلارنى پاكىز يۇيۇشقا بۇيرىغانلىقىنىڭ ھېكمىتى ئوتتۇرىغا چىقماقتا.

بۇرۇن

بۇرۇن — پۇراش ۋە نەپەس ئېلىپ، چىقىرىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدىغان بىر ئورگاندۇر. ھاۋا مىكروبلۇق چاڭ ـ توزانلارنى بۇرۇن ئارقىلىق ئۆپكىگە تارتىدۇ. ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى بۇ مىكروبلاردىن ساقلاش ئۈچۈن، بۇرۇننىڭ ئىچىدە تۈكلەرنى ياراتقان. بۇ تۈكلەرنىڭ ۋەزىپىسى بۇرۇنغا كىرگەن مىكروبلارنى ئۆپكىگە ياكى قان قاناللىرىنىڭ بىرەرسىگە كىرىپ كېتىشتىن توسۇشتۇر. ئىلىم ـ پەن مۇتەخەسسىسلىرى بۇرۇنغا ھاۋا ئارقىلىق سىرتتىن كىرىپ توختاپ

قالغـان نەرسـىلەرنى مىكروسـكوپ بىـلەن كـۆرۈپ تەتقىـق قىلغانـدىن كېيىن، ئىسـلام دىنىنىـڭ بـۇرۇنى ھەركـۈنى بەش قېـتىم يۇيۇشـقا بۇيرىغانلىقىنىڭ ھېكمەتلىرى مەيدانغا چىققان.

يۈز

يـۈزنى يۇيـۇش تېرىنـى كۆچلەندۈرىـدۇ، باشـتىكى ئېغىرلىـق ۋە چارچاشـلارنى يەڭگىللىتىـدۇ. تـۇرۇپ قالغـان قانلارنىـڭ ھەرىكەتلىنىشىگە يـاردەمچى بولىـدۇ. چـۈنكى يـۈز يۇيۇلغانـدىن كېيىن، ئـادەم ۋۇجۇدىـدىكى ئورگـانلار قايتىـدىن پائالىيەتچـانلىقىنى ئاشـۇرىدۇ. تۇرۇپ قالغان قانلار ھەرىكەتلىنىپ، قـان قانـاللىرى پائـالىيەتكە ئۆتىـدۇ. يـۈزدىكى تەرلەرنـى ۋە تېـرە يۈزىـدىكى تۆشـۈكچىلەردە سـاقلىنىپ قالغـان كىرلەرنى سـۇ بىـلەن تـازىلاش ئـارقىلىق يۈزنىـڭ تېرىسـى سىلىقلىشـىدۇ. مۇنـدىن باشـقا، يـۈزنى يۇيـۇش ئويغـۇنى قاچۇرىـدۇ. ئـادەمنى تېتىـك، جوشقۇن ۋە روھلۇق ھالغـا كەلتۈرىـدۇ. ھـارغىنلىقنى چىقىرىـدۇ. سـاقلىق ساقلاش مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ يېڭـى تەۋسىيەلىرىدە، يـۈزنى ۋە يـۈزدىكى پۈتـۈن ئورگـانلارنى، خۇسۇسـەن كـۆزلەرنى سـۇ بىـلەن تـازىلاپ تۇرۇشـقا ئالاھىـدە ئەھمىيەت بېرىشنىڭ زۆرۈرلىكى تەكىتلەنمەكتە.

باش

تاھارەت ئالغاندا باشنى ھـۆل قـول بىـلەن سىلاشـنىڭ چـوڭ پايدىسـى بـار. مـېڭە ھەمىشـە نۇرغۇنلىغـان ئـوي ـ پىكىـرلەر بىـلەن چارچايـدۇ، ئاجىزلىشـىدۇ، گاھىـدا قـان ھۇجۇملىرىغـا ئۇچرايـدۇ. بۇنىـڭ ئۈچـۈن بىـر ئـاز سـۇ بىـلەن باشـنى سـىلاش ئـارقىلىق مـېڭە راھەتلىنىـدۇ ۋە ئـۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ياخشى بىر ۋەزىيەتكە ئۆتىدۇ.

قولاقلار

قۇلاقلارنىڭ ئىچى ۋە سىرتىنى، بويۇننىڭ ئىككى تەرىپىنى سۇ بىلەن سىلاش بۇ جايلاردىكى كىرلەرنى يوقاتقاننىڭ سىرتىدا، زۇكامنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ياردەمچى بولىدۇ. مۇندىن باشقا مېڭىگە كەتكەن تومۇرلارغا مەسىھنىڭ كۆپ پايدىسى باردۇر.

پۇت

پۇتلارنى يۇيۇش ئارقىلىق پۇتلار ۋە بارماقلار پاكىز بولغىنىنىڭ سىرتىدا، بارماقلارنىڭ ئارىسىدىكى تېرە مىكروبلارنىڭ ئۇۋۇسى بولۇشتىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ. چۈنكى بارماقلارنىڭ ئارىسىدىكى تېرە مىكروبلار ئەڭ تېز ئورۇن تۇتىدىغان بىر جايدۇر. ئىلمىي تەتقىقاتلاردا، «تېتىنوز» دەپ ئاتالغان ھالاك قىلغۇچى ئاغرىقنىڭ مىكروبلىرىنى بارماقلارنىڭ ئارىسىدىكى تېرىنىڭ تارقىتىدىغانلىقى ئىسپاتلانغان. مۇندىن باشقا، ئاخشاملىرى پۇتلارنى يۇيۇپ يېتىش ئۇيقۇنىڭ ساغلام بولۇشىغا پايدىلىقتۇر[1].

تاھارەتنى بۇزىدىغان ئامىللار

تاھارەت تۆۋەندىكىلەرنىڭ بىرەرسى بىلەن بۇزۇلىدۇ:

1. ئىنساننىڭ ئالدى ۋە كەينىدىن ئىبارەت ئىككى تەرەت ئورگىنىدىن سۈيدۈك، چوڭ تەرەت، يەل، سپېرما، ۋەدى، مەزى قاتارلىقلارنىڭ چىقىشى.

---

(1) «ibadetin getirdikleri» ناملىق ئەسەردىن، تۈركچە.

2. بەدەننىڭ قايسىبىر يېرىدىن قان، يىرىڭ ۋە سېرىق سۇنىڭ ئېقىشى.

3. ئېغىز توشقىچە قۇسۇش.

4. ئېغىزدىن قان چىقىشى (ئەمما تۈكۈرۈكتىن ئاز بولسا ياكى تۈكۈرۈكنىڭ رەڭگى قىزارمىسا زىيىنى يوق).

5. هوشىدىن كېتىش.

6. مەست بولۇش.

7. جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش، هەتتا ئەر ـ ئايالارنىڭ جىنسىي ئورگانلىرىنىڭ ئارىدا توساق بولماستىن بىر ـ بىرىگە تېگىشى بىلەنمۇ تاهارەت بۇزۇلىدۇ.

8. ئۇخلاش. (ئەمما نامازدا ئۆرە تۇرغاندا ئېگىلمەستىن، ئولتۇرغاندا بىر يەرگە يۆلەنمەستىن مۈگدەش تاهارەتنى بۇزمايدۇ.)

9. نامازدا قاهقاهلاپ كۈلۈش. چۈنكى نامازدا تۇرۇپ قاهقاهلاپ كۈلۈش نامازنى بۇزۇپلا قالماستىن، تاهارەتنىمۇ بۇزىدۇ[1].

ئاياقتا ياكى پايپاقتا مەسھى قىلىش مەسىلىسى

ئاياقتا ياكى پايپاقتا مەسھى قىلىش — تاهارەت ئالغاندا پۇتلارنى يۇيۇشنىڭ ئورنىغا تاهارەت بىلەن كىيىلگەن ئاياق كىيىملەردىن ئۆتۈك، پىما، مەسە، تۇپلى، ئوشۇقنى يېپىپ تۇرىدىغان بىتىنكە،

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 6 ـ بەت.

قىلىنىراق پايپاق قاتارلىقلارنىڭ ئۈستىنى ھۆللەنگەن قول بىلەن سىلاش دېگەنلىكتۇر.

ئاياقىقا ياكى پايپاقىقا مەسھى قىلىشنىڭ شەرتى تۆۋەندىكىچە:

(1) ئاياقنىڭ ئوشۇقنى يېپىپ تۇرىدىغان، پايپاقنىڭ قېلىنىراق بولۇشى.

(2) ئاياق ياكى پايپاق تاھارەت ئېلىپ بولغاندىن كېيىن كېيىلگەن بولۇشى.

(3) ئاياق ياكى پايپاقنىڭ ھەر قانداق بىر پاسكىنىلىقتىن پاكىز بولۇشى.

(4) مەسھى قىلغۇچىنىڭ جۇنۇپ بولماسلىقى، يەنى غۇسلى قىلىشى پەرز بولۇپ قالغان كىشىنىڭ مەسھى قىلىشى جائىز ئەمەس. غۇسلى قىلىپ ئايىغىنى ياكى پايپىقىنى پاكىزلىق ئۈستىگە كىيگەن بولسا، ئاندىن ئۇنىڭغا مەسھى قىلسا بولىدۇ.

(5) مەسھىنىڭ مۇددىتىگە رىئايە قىلىش.

پايپاققا مەسھى قىلىش مەسىلىسىدە ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ ئىختىلاپى

مالىكى مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى ئىمام مالىك پايپاققا مەسھى قىلىشنى جائىز ئەمەس دەپ قارىغان، ئەمما خۇرۇم بىلەن چەملەنگەن پايپاق بىر تەرەپتىن ئۆتۈككە ئوخشاپ قالغانلىقتىن بۇ ھەقتە ئۇنىڭدىن ئىككى خىل قاراش رىۋايەت قىلىنغان، بىر رىۋايەتتە جائىز بولىدۇ دېگەن. [1]

ھەنەفى مەزھەپتە: تەن كۆرۈنمەيدىغان، قېلىن پايپاق بولسا جائىز

---

[1] بىدايەتۇل مۇجتەھىد

بولىدۇ دېگەن قاراش بويىچە پەتىۋا بېرىلىدۇ، بۇ ئىمام ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەدنىڭ قارىشى، ئىمام ئەبۇ ھەنىيفە چەملىك ياكى خۇرۇم پايپاق بولمىسا جائىز بولمايدۇ، دېگەن بولسىمۇ، ئاخىرقى ھاياتىدا كېسەل بولۇپ قالغاندا چەمسىز پايپىقىغا مەسھى قىلغان ۋە يوقلاپ كەلگەنلەرگە:"بۇرۇن مەن كىشىلەرنى توسقان ئىشنى قىلدىم" دېگەن، بۇنىڭغا ئاساسەن ئالىملار ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ئىككى شاگىرتىنىڭ رەيىگە قايتقان دەپ قارىغان.[1]

شافىئىي مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى ئىمام شافىئىي قاتارلىق بىر قىسىم ئالىملار پايپاققا مەسھى قىلىشنىڭ جائىز بولۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭدا يول يۈرگىلى بولىدىغان دەرىجىدە قېلىن بولۇشنى شەرت قىلغان.[2]

ھازىرقى سەلەفىي مەزھەپتىكىلەر قانداق پايپاق بولسا، ئىسمى پايپاقلا بولىدىكەن، ئۇنىڭغا مەسھى قىلىشقا بولىدۇ دەپ قارىماقتا. بۇلارغا كۆرە، پايپاقلارغا مەسھى قىلىشتا پايپاقلار نېپىز ياكى قېلىن دەپ ئايرىلمايدۇ.

ئىختىلاپنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى

بۇ ئىختىلاپ ئاساسەن بۇ ھەقتە كەلگەن ھەدىسنىڭ سەھىھ ياكى ئەمەسلىكىدە ئىختىلاپ بولغانلىقى يەنە پەيغەمبىرىمىز ۋە ساھابىلار دەۋرىدىكى پايپاقنىڭ ھازىرقى دەۋرىمىزدىكى قايسى تۈرلۈك پايپاققا توغرا كېلىدىغانلىقىنى بەلگىلەشتىن، يەنە پايپاقنى ئۆتۈككە قىياس قىلىشقا بولامدۇ ياكى بولمامدۇ دېگەن تالاش-تارتىشتىن كېلىپ

---

[1] ھەلەبىي

[2] ئەلمەجمۇئ

چىققان.[1]

قىبلىن پايپاقلارغىلا مەسھى قىلىشقا بولىدۇ دېگۈچىلەرنىڭ دەلىللىرى

قىبلىن پايپاقلا مەسھى قىلىشقا بولىدۇ دېگۈچىلەرنىڭ دەلىللىرى تۆۋەندىكىچە:

بىر ھەدىستە: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى پايپىقىغا مەسھى قىلغان»[2] دەپ كەلگەن. بۇ ھەدىسنى بۇرۇنقىلاردىن ئىمام تىرمىزىي، كېيىنكىلەردىن شەيخ ئالبانىي قاتارلىق بەزى ھەدىس ئالىملىرى سەھىھ دەپ قارىغان. ئەمما ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، سۇفيان ئەسسەۋرى، ئابدۇراھمان ئىبنى مەھدى، ئەلى ئىبنى ئەلمەدىينى، يەھيا ئىبنى مەئىين، ئىمام مۇسلىم، ئىمام بەيھەقىي، ئىمام ئەبۇ داۋۇد ۋە ئىمام نەۋەۋىي قاتارلىق كاتتا ھەدىسشۇناسلار بۇ ھەدىسنى ئاجىز دەپ باھالىغان.

ئىمام نەۋەۋىگە كۆرە، يۇقىرىقى كاتتا ھەدىسشۇناسلارنىڭ بىرى يالغۇز ھالەتتە ئاجىز دەپ باھالىغان بولسا ئۇنىڭ باھاسى ئىمام تىرمىزىنىڭ: «ھەسەن ھەدىس» دېگەن باھاسىدىن ئالدىن ئورۇندا تۇراتتى، بۇنىڭغا ھەدىس ساھەسىدىكىلەر ئىتتىپاق، «سەھىھ» دېگەن تەقدىردىمۇ ئۇنىڭدىكى پايپاق سۆزىدىن چەملىك ياكى يول يۇرگىلى بولىدىغان قىبلىن پايپاق كۆزدە تۇتۇلىدۇ دېيىشكە بولىدۇ، ئىمام مالىكتىنمۇ مۇشۇنداق مەنە بەرگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.[3]

---

[1] بىدايەتۇل مۇجتەھىد

[2] نەسائىيدىن باشقا بەش كىتابتا رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس

[3] ئەلمەجمۇئ

يەنە ھەزرىتى ئەلى، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، ئەلبەرائ ئىبنى ئازىب، ئەنەس ئىبنى مالىك، ئەبۇ ئۇمامە، قاتارلىق كۆپلىگەن ساھابىلارنىڭ پايپاقلىرىغا مەسھى قىلغانلىقى مەلۇم.[1]

ھازىرقى پايپاقلىرىمىزغا كەلسەك، ساھابىلار زامانىدىكى پايپاقلار ھازىرقى زامانىمىزدىكى قېلىنراق پايپاقلارغا توغرا كېلىدۇ، پۇتلارنىڭ تېرىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان يازلىق نىلوڭ ياكى نېپىز يىپەك پايپاقلارغا توغرا كەلمەيدۇ، شۇڭا ئۇنداق پايپاقلارغا باشقا ئۆزۈر بولمىسا مەسھى قىلىشقا بولمايدۇ، پايپاق قېلىنراق بولۇپ، پۇتنى يۇيۇشتا قىش كۈنلىرىدە ياكى سەپەر ئۈستىدە ھاۋانىڭ ياكى سۇنىڭ سوغۇقلىقىدىن قىينىلىپ قالىدىغان ئەھۋال بولسا، ئۇنىڭغا مەسھى قىلسا بولىدۇ، بولمىسا نورمال شارائىتتا جائىز بولمايدۇ، چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدىكى تاھارەت ئايىتىدە: «پۇتۇڭلارنى ئوشۇقىغىچە يۇيۇڭلار»دەپ بۇيرىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ تاھارەت ئېلىشنى ئۆگەتكەن ھەدىسلەردە پۇتنى ئوشۇقىغىچە يۇيۇپ كۆرسەتكەن، ئۆزى تاھارەت ئالغاندىمۇ پۇتنى يۇغان، ساھابە كىراملارمۇ نورمال شارائىتتا پۇتنى يۇغان، ھەتتا سەپەر ئۈستىدە پۇتنى چالا يۇغان ياكى يۇماي پۇتىغا مەسھى قىلغانلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى ئۈچ قېتىم: «ئارقىسى يۇيۇلمىغان پۇتلارغا جەھەننەم ئازابىدىن ۋاي»[2] دەپ تەكرارلاپ ئاگاھلاندۇرغان.

يەنە پۇتنى يۇيۇپ تاھارەت ئېلىپ كۆرسەتكەندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: «كىمكى بۇنىڭدىن ئارتۇق ياكى كەك قىلسا يامان قىلغان ھەم

---

[1] ئەددىرايە، نەيلۇل ئەۋتار، ئىرۋائۇل غەلىيل
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

زۇلۇم قىلغان بولىدۇ.»[1]

ئۇنىداق بولىدىكەن يۇيۇشىنىڭ پەرزلىكى ئەسلى ھۆكۈم، مەسھى قىلىش بولسا قىيىنچىلىق تۇپەيلىدىن بېرىلگەن رۇخسەتتۇر، رۇخسەت دېگەن قىيىنلىش ئەھۋاللىرىغا قارىتا بېرىلگەن كەڭچىلىك، شۇڭا نورمال ئەھۋالدا بۇلۇپمۇ يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرىدە، سۇ كەڭرى يەرلەردە رۇخسەتكە ئېسىلىۋېلىشقا بولمايدۇ، ھاۋا ئىسسىق چاغلاردا باشقا ئۆزرىسى بولمىسا پۇتنى يۇماي پايپاقتا مەسھى قىلسا جائىز بولمايدۇ. چۈنكى ئەسلىدىكى ھۆكۈم يۇيۇش، ئۇنىڭدىن پەقەتلا سۇنىڭ سوغۇقلىقى ياكى ھاۋانىڭ سوغۇقلىقى دېگەندەك قىيىنغۇچى سەۋەبلەر تېپىلغاندىلا ئۇنىڭ بەدىلى بولغان مەسھىگە يۆتكىلىمىز، بەلكى تېخى ئىسسىق كۈنلەردە پۇتنى يۇماي سېسىق پۇرۇتۇش باشقىلارغا ئازار بېرىش جەھەتتىن مەكرۇھ بولۇشى كېرەك، پۇتى ياكى پايپىقى پۇرىغان بولسا خۇددى خام سامساق يېگەن ئادەمدەكلا مەسجىدكە كىرىپ ناماز ئوقۇشى مەنئى قىلىنىشى كېرەك.[2]

ھەر قانداق پايپاقتا مەسھى قىلىشقا بولىدۇ دېگۈچىلەرنىڭ دەلىللىرى

ھەر قانداق پايپاقتا مەسھى قىلىشقا بولىدۇ دېگۈچىلەرنىڭ دەلىللىرى تۆۋەندىكىچە:

پايپاقتا مەسھى قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشەنچلىك

---

[1] ئەبۇ داۋۇد ۋە نەسائىي قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان، ئىبنى خۇزەيمە سەھىھ دەپ رىۋايەت قىلغان

[2] دوكتور ئابدۇلئەزىز رەھمەتۇللانىڭ بۇ ماۋزۇدىكى ماقالىسىدىن پايدىلىنىلدى.

ھەدىسلىرى بىلەن سابىت بولغان ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسساللامدىن باشلاپ، ساھابىلار، تابىئىنلار ۋە مۇجتەھىد ئۆلىمالار قىلغان بىر ئىش. مۇغىرە ئىبنى شۇئبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسساللام ئاياقچا گاھىدا پايپاقچا مەسھى قىلاتتى.»[1]

پايپاقچا مەسھى قىلىشنىڭ جائىزلىقى 13 ساھابىدىن رىۋايەت قىلىنىپ كېلىنگەن ۋە 15 كە يېقىن فىقھشۇناس ئالىم جائىز سانىغان كۈچلۈك مەسىلىدۇر. ھازىرقى زاماننىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن ئىبنى باز، ئىبنى جىبرىن، مۇھەممەد ئىبنى مۇنەججىد سالىھ ئىبنى فەۋزان، يۈسۈپ ئەل قەرداۋىي قاتارلىق ئۆلىمالار بۇنى قوللايدۇ.

ئىسلام دىنى كىشىلەرگە ھەر ئىشتا ئوڭايلىق يارىتىپ بېرىشنى مەقسەت قىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە ناھايىتى مېھرىباندۇر. خۇسۇسەن ھازىرقى زاماندا كىشىلەر تېخىمۇ كۆپ ئوڭايلىقلارغا مۇھتاج. شۇڭا مەيلى ئىبادەتتە، مەيلى باشقا مەسىلىلەردە بولسۇن، گۇناھلا بولمىسا ئوڭاي بولغاننى قىلىش ياخشى. بىر ھەدىستە:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسساللام ئىككى ئىشتىن بىرىنى تاللاشقا توغرا كەلگىنىدە گۇناھلا بولمىسا ئوڭاي بولغاننى تاللايتتى»[2]دەپ كەلگەن.

شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن:«پايپاقچا مەسھى قىلىش مۇتلەق جائىزدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسساللام ئاياقچىمۇ ۋە

---

[1] ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى، ئىبنى ماجە، ئىبنى ھىببان، بەيھەقىي، ئىبنى خۇزەيمە ۋە ئىبنى ئەبۇ شەيبە قاتارلىق ھەدىسشۇناسلار ھەدىس توپلاملىرىدا رىۋايەت قىلغان «سەھىھ» ھەدىس

[2] ئەللامە ئالبانىي«سەھىھ»دېگەن ھەدىس

پايپاققىمۇ مەسهى قىلغان. بۇ ھەقتە ھەدىس كەلمىگەن تەقدىردىمۇ، قىياس ئۇنىڭ جائىزلىقىنى تەقەززا قىلىدۇ. پايپاقنىڭ تېرىدىن تىكىلگەن ياكى رەختتىن ۋە ياكى يۇڭدىن توقۇلغان بولۇشىنىڭ پەرقى يوق.»[1]

ئىمام كاسانى مۇنداق دېگەن:«ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ پېشۋاسى ئىمام ئەزەم ئاستى چەمسىز پايپاقلارغا مەسهى قىلىشنى جائىز كۆرمەيتتى. ئەمما ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن ئىمام ئەبۇ يۇسۇپ بىلەن ئىمام مۇھەممەد ۋە زۇپەرلەر پايپاققا مەسهى قىلىشنىڭ جائىزلىقىدا چىڭ تۇراتتى. ئىمام ئەزەم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ئۆز رەيىدىن يېنىپ شاگىرتلىرىنىڭ رەيىگە قايتقان.»

سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ كاتتا ئۆلىمالىرىدىن مۇھەممەد ئىبنى سالىھ ئەل ئۇسەيمىن فىقھشۇناسلارنىڭ ئاياققا مەسهى قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۇششۇقلارنى يېپىپ تۇرىدىغان بولۇشى، يىرتىق بولماسلىقى شەرت دېگەنگە ئوخشىغان سۆزلىرىگە رەددىيە بېرىپ مۇنداق دېگەن:«فىقھشۇناسلار قويغان بۇ شەرتلەرنىڭ قۇرئان ياكى سۈننەتتىن دەلىلى يوق. سۈننەتتە پايپاقلارغا مەسهى قىلىشنىڭ جائىزلىقى شەرتسىز كەلگەن ئىكەن، بىزمۇ ئۇنى شەرتسىز قوبۇل قىلىمىز. مۇتلەق كەلگەن شەرىئەت ئەھكاملىرىغا شەرتلەرنى قويۇش ئۈچۈن قۇرئان ياكى سۈننەتتىن دەلىل بولۇشى كېرەك. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، يىرتىق ئاياقلارغىمۇ مەسهى قىلىش جائىزدۇر.»

---

[1] ئەللامە يۇسۇپ ئەل قەرداۋىينىڭ شۇ ماۋزۇدىكى ماقالىسىدىن ئېلىندى.

مەسھى قىلىش ئۇسۇلى

ئاياقنا ياكى پايپاقنا مەسھى قىلىشتا، قوللارنى ھۆل قىلىپ، ئوڭ قولنىڭ بارماقلىرى بىلەن ئوڭ پۇتنىڭ، سول قولنىڭ بارماقلىرى بىلەن سول پۇتنىڭ ئۇچلىرىدىن باشلاپ پۇتلارنىڭ ئايرىلىدىغان بېغىشلىرىغىچە بىر قېتىم سىلىنىدۇ.

مەسھىنىڭ مۇددىتى

مەسھىنىڭ مۇددىتى يولۇچىلار ئۈچۈن ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز، مۇقىملار ئۈچۈن بىر كېچە ـ كۈندۈزدۇر. بۇنىڭغا بىنائەن، يولۇچىلار ئاياق كىيىملىرىنى تاھارەت ئۈستىگە كىيگەندىن كېيىن، شۇ تاھارىتى بۇزۇلغان ۋاقىتتىن باشلاپ ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز (72 سائەت)، مۇقىملار بىر كېچە كۈندۈز (24 سائەت) ئاياق كىيىملىرىنى ياكى پايپاقلىرىنى يەشمەستىن، ئۈستىگە مەسھى قىلىدۇ.

مەسھىنى بۇزىدىغان ئامىللار

مەسھىنى بۇزىدىغان ئامىللار تۆۋەندىكىچە:

(1) تاھارەتنى بۇزىدىغان ئامىللار مەسھىنىمۇ بۇزىدۇ. بۇ ۋاقىتتا تاھارەت ئېلىپ، ئاياق كىيىمنىڭ ياكى پايپاقنىڭ ئۈستىگە قايتا مەسھى قىلىنىدۇ.

(2) پۇتلارنىڭ بىرەرسى ياكى ئىككىلىسىنىڭ ئاياقلاردىن ياكى پايپاقلاردىن چىقىپ كېتىشى ياكى چىقىرىلىشى.

(3) مەسھى مۇددىتىنىڭ توشۇشى.

(4) ئاياق ياكى پايپاقلارنىڭ ئىچىدە پۇتلارنىڭ بىرەرسى ياكى

ئىككىلىسى سۇ ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن ھۆل بولۇپ كېتىشى.

يـــۇقىرىقى 2 ـ 3 ـ 4 ـ ھـــاللاردا پـــۇتلار تاھـــارەت ئـــارقىلىق يۇيۇلغاندىن كېيىن ئاياق كىيىمى ياكى پايپاق قايتا كىيىلىدۇ.

تېڭىقنىڭ ئۈستىگە مەسھى قىلىش مەسىلىسى

يارا، سۇنۇق ۋە چىقىقلارنىڭ ئۈستىگە تېڭىلغان تېڭىقلارنى يېشىپ، ئۇنىڭ ئاستىنى يۇيۇش ياكى ھۆل قىلىش زىيانلىق بولغان ھاللاردا، تېڭىقنىڭ ئۈستىنى ھۆللىگەن قول بىلەن بىر قېتىم سىلاش يۇيۇشنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. ئاز دېگەندە 3 بارماق بىلەن بىر قېتىم سىلاش شەرتتۇر.

تېڭىقلارنىڭ ئۈستىگە قىلىنغان مەسھىنىڭ مۇددىتى يوقتۇر. يەنى تېڭىلغان ئورگان ساقايغانغا قەدەر باشتا قىلغان بىر قېتىملىق مەسھى يېتەرلىكتۇر. تېڭىقلارغا مەسھى قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ تاھارەتلىك بولغان ھالدا تېڭىلغان بولۇشى شەرت ئەمەس. شۇنداقلا، تېڭىقنى ئالماشتۇرۇش بىلەنمۇ، مەسھىنى يېڭىلاش لازىم كەلمەيدۇ.

ئۆزۈرلۈك كىشىلەر قانداق قىلىشى كېرەك

توختىماستىن بۇرنى قانايدىغان ياكى تەرەتى توختىمايدىغان ياكى كۆزىدىن يا قۇلىقىدىن سېرىق سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان كىشىلەر ئۆزۈرلۈك كىشىلەر دېيىلىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنى بۇ ئۆزۈرلەر ئىبادەتتىن چەكلىيەلمەيدۇ. بەلكى بۇ ھالەتلەردىمۇ تاھارەت ئېلىپ ناماز ئوقۇيالايدۇ. پەقەت ئۇلار، بىر ۋاخ ناماز ئۈچۈن ئالغان تاھارەت بىلەن يەنە بىر ۋاخ نامازنى ئوقۇيالمايدۇ. بەلكى ھەربىر ۋاخ ناماز ئۈچۈن ئايرىم

تاھارەت ئېلىشى لازىم[1].

ئۆزۈر قوبۇل قىلىنىشنىڭ شەرتى

ئىسلام شەرىئىتىدە ئۆزۈرنى قوبۇل قىلىشنىڭ شەرتى — ئۆزۈرلۈك ھالەتنىڭ بىر نامازنىڭ ۋاقتى تۈگىگەنگە قەدەر داۋام قىلىشى ۋە تاھارەت ئېلىپ، ناماز ئوقۇپ بولغىچىلىك ئۆزۈرنىڭ ئۈزۈلۈپ قالماسلىقىدۇر. ئۆزۈرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى دېگەنلىك — ئۆزۈرلۈك كىشىنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالىتى داۋام قىلىۋاتقان ۋاقىتتا، تاھارەت ئېلىپ، ناماز ئوقۇشى ۋە باشقا ئىبادەتلەرنى قىلىشىنىڭ دۇرۇس بولۇشى دېمەكتۇر[2].

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت.

ئاياللارغا خاس ھالەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئەھكاملىرى

ئاياللاردا ئۆزلىرىگە خاس ئۈچ ھالەت بار بولۇپ، ئۇلار:

(1) ئايلىق ھالىتى (ھەيزدارلىق ھالىتى).

(2) تۇغۇتلۇق ھالىتى (نىفاسلىق ھالىتى).

(3) ئۆزۈرلۈك ھالىتى (مۇستەھازىلىك ھالىتى).

ئاياللارنىڭ ئايلىق ھالىتى

ئاياللارنىڭ ئايلىق ھالىتى ـ ئايلىق ئادەتنىڭ قېنىنى كۆرۈش يېشىدىكى ئاياللارنىڭ، كېسەللىكتىن ئەمەس، بەلكى نورمالدىكى ئايلىق ئادىتى بويىچە بالا ياتقۇلىرىدىن ئايلىق قېنىنىڭ كېلىشى دېگەنلىك بولۇپ، ئەرەب تىلىدا «ھەيز» دەپ ئاتىلىدۇ.

ئايلىق ئادەتنىڭ مۇددىتى

ئاياللاردىكى ئايلىق ئادەت مۇددىتىنىڭ ئېزى ئۈچ كۈن، كۆپى 10 كۈن، نورمال مۇددىتى بەش كۈن بىلەن يەتتە كۈن ئارىسىدا بولىدۇ[1].

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالىتى

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالىتى — تۇغۇتتىن كېيىن، تۇغۇتنىڭ قېنىدىن پاكلانغىچىلىك بولغان مەزگىل دېگەنلىك بولۇپ، ئەرەب تىلىدا «نەفاس» دەپ ئاتىلىدۇ.

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 11 ـ بەت.

تۇغۇتلۇق ھالىتىنىڭ مۇددىتى

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ھالىتى تۇغۇتىنىڭ قېنىنىڭ تۇگىشى بىلەن تاماملىنىدۇ. قاننىڭ توگەش مۇددىتىنىڭ ئېزى بىرقانچە مىنۇت، كۆپى 40 كۈندۇر. قىرىق كۈندىن ئېشىپ كەتكىنى ئۆزۈرلۈك ھالىتى ھېسابلىنىدۇ[1].

ئاياللار ئۆچۈن ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق ھالەتلىرىدە مەنئى قىلىنغان ئىشلار

ئايلىق ئادەتنىڭ ۋە تۇغۇتنىڭ قېنىدىن پاكلانمىغان مۇددەت ئىچىدىكى ئاياللار ئۆچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار تۆۋەندىكىچە:

1. ناماز ئوقۇش.

2. روزا تۇتۇش.

3. قۇرئاننى تۇتۇش ۋە ئوقۇش. (ئەگەر قاپچۇقى بىلەن تۇتسا بولىدۇ).

4. مەسجىدكە كىرىش.

5. تىلاۋەت سەجدىسى قىلىش.

6. ئېتىكاپ قىلىش.

7. كەبىنى تاۋاپ قىلىش.

8. جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش.

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 11 ـ بەت.

9. كىندىكى بىلەن ئىككى تىزىنىڭ ئارىسىدىن ئەرلىرىنىڭ ھۇزۇرلىنىشى.

ئاياللار قانلىرىدىن پاكلانغاندىن كېيىنلا غۇسلى قىلىشى ۋاجىبتۇر[1].

ئاياللار يۇقىرىقى ھاللار سەۋەبلىك ئوقۇيالمىغان نامازلىرىنىڭ قازاسىنى قىلمايدۇ. ئەمما تۇتالمىغان رامىزان روزىسىنىڭ قازاسىنى قىلىدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە، ئايلىق ئادىتىمىز كەلگەن ۋاقىتلاردا روزا تۇتمايتتۇق، ناماز ئوقۇمايتتۇق، پاكلانغاندىن كېيىن روزىنىڭ قازاسىنى تۇتۇشقا بۇيرۇلاتتۇق، ئەمما نامازنىڭ قازاسىنى ئوقۇشقا بۇيرۇلمايتتۇق»[2].

ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق ھالەتلىرىدىكى ئاياللارغا يېقىنچىلىق قىلىش مەسىلىسى

ئايلىق ۋە تۇغۇتلۇق ھالەتلىرىدىكى ئاياللارنىڭ قېنى توختاپ، تولۇق پاكلانمىغىچە، ئۇلارغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنلىشىش قەتئىي ھارامدۇر. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيضِ وَلاَ تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىَ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ يەنى ﴿ئۇلار سەندىن ھەيز توغرۇلۇق سورايدۇ. ئېيتقىنكى، ھەيز زىيانلىقتۇر. شۇڭا ھەيز مەزگىلىدە بولغان ئاياللاردىن يىراق تۇرۇڭلار. ھەيزدىن پاك بولغىچە

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 11 ـ بەت.

(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار. پاك بولغاندا ئۇلارغا ئاللاھ بۇيرىغان جايدىن يېقىنچىلىق قىلىڭلار. (شۇنى بىلىڭلاركى) ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋبە قىلغانلارنى دوست تۇتىدۇ، پاك بولغانلارنىمۇ دوست تۇتىدۇ﴾ [1].

بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى، تۇغۇتلۇق ھالىتىدىكى ئاياللارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى ئايالنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەتتىن مەنئى قىلىنىشىغا سەۋەب بولغان نەرسە، تۇغۇتلۇق ۋە ھەيزدارلىق ھەر ئىككى ھالەتتە، ئۇلارنىڭ بالا ياتقۇلىرىدىن كەلگەن قاندۇر. قان توختىمىغان مۇددەت ئىچىدە، ئۇلار جىنسىي مۇناسىۋەتتىن چەكلىنىدۇ.

ھەيزنىڭ قىنى نورمالدىكى ئادىتىدىن بۇرۇن توختىغان ئايال غۇسلى قىلمىغىچە جىنسىي مۇناسىۋەتتىن مەنئى قىلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ قىنى ھەر ئايدىكى نورمال ئادىتى بويىچە توختىغان بولسا، ئۇنىڭ غۇسلى قىلماستىن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشى جائىزدۇر.

ئەمما ھامىلدار ئاياللار بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇش مۇتلەق جائىزدۇر. لېكىن ھامىلدار ئايال تۇغۇتىغا يېقىنلاشقان ئايلاردا، ئۇلارغا جىنسىي تەرەپتىن يېقىنلاشمىغان ياخشىدۇر [2].

ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالىتى

ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالىتى ـ ئايلىق ئادەت كۆرۈش مۇددىتى ئىچىدىكى ئاياللارنىڭ ئۈچ كۈندىن ئاز ياكى ئون كۈندىن كۆپ، تۇغۇتلۇق مۇددىتى ئىچىدىكىلەردىن قىرىق كۈندىن كۆپ، قىزلاردىن توققۇز ياشقا تولۇشتىن بۇرۇن ۋە چوڭ ئاياللاردىن ئادەت كۆرۈش

(1) بەقەرە سۈرىسى 222 ـ ئايەت.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت.

يېشىدىن ئۆتۈپ كەتكەنىدىن كېيىن، بالا ياتقۇلىرىدىن قان كېلىشى ئاياللارنىڭ ئۆزۈرلۈك ھالىتى دېيىلىدۇ.

ئاياللار ئۆزۈرلۈك ھالەتلىرىدە، ئىبادەتلەرنى قىلالايدۇ. ھەتتا قان توختىماي ئېقىپ تۇرسىمۇ، ھەربىر ناماز ئۈچۈن ئالاھىدە تاھارەت ئېلىپ ناماز ئوقۇيدۇ. نامازنىڭ ۋاقتى چىقىشى بىلەن ئۇلارنىڭ تاھارىتى سۇنغان بولىدۇ. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «فاتىمە ئىسىملىك بىر ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ، "يارەسۇلەللاھ! مەن قېنىم توختىمايدىغان بىر ئايالمەن، بۇسەۋەبلىك نامازنى تەرك ئېتىشىم كېرەكمۇ؟" دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا "سىزدىكى ھەيزنىڭ قېنى ئەمەس، ئۇ پەقەت تەرگە ئوخشاش سۇ، ئايلىق ئادىتىڭىز كەلگەنىدە، نامازنى توختۇتۇڭ، ئادىتىڭىز تۈگىگەنىدىن كېيىن، غۇسلى قىلىپ پاكلىنىپ نامازغا باشلاڭ" دېدى»[1].

ئاياللار ئۆزۈرلۈك ھالەتلىرىدىمۇ جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولالايدۇ[2].

ئاياللار ھەيزدار ياكى ئۆزۈرلۈك ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيدۇ؟

ئاياللار ئايلىق ئادىتىنىڭ قېنى بىلەن ئۆزۈرلۈك ھالىتىنىڭ قېنىنى ئايرىيالايدۇ. چۈنكى ئايلىق ئادەتنىڭ قېنى قارامتۇل، قويۇقراق كېلىدۇ، ئەمما ئۆزۈرلۈك ۋاقتىدا كەلگەن قان قىپقىزىل، سۇيۇقراق كېلىدۇ. ئاياللار بۇنىڭغا قاراپ ئۆزىنىڭ ئادەت كۆرگەن ياكى باشقا بىرەر كېسەللىك تۈپەيلى ئۆزۈرلۈك بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىدۇ ۋە شۇنىڭغا

(1) بۇخارى رىۋايىتى.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت.

قاراپ ئىش كۆرىدۇ.

تاھارەتسىز كىشىلەر ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار

تاھارەتسىز كىشىلەر ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار ئۈچ بولۇپ، ئۇلار:

1. ناماز ئوقۇش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: {**لا صَلاةَ لِمَنْ لا وُضُوءَ لَهُ**} يەنى «تاھارتسىز ناماز ئوقۇلمايدۇ» دەپ كۆرسەتكەن[1].

2. قۇرئاننى تۇتۇش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿**لاَ يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ**﴾ يەنى ﴿قۇرئاننى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ﴾دەيدۇ[2].

چۈنكى قۇرئاننى ئۇلۇغلاش پەرزدۇر. ئۇنى تاھارەتسىز تۇتۇش ئۇنىڭغا ھۆرمەتسىزلىك قىلغانلىق بولىدۇ. ئەمما قۇرئان كەرىمنى قاپچۇقى بىلەن تۇتۇشقا ۋە يادىسىغا ئوقۇشقا بولىدۇ. شۇنىڭدەك، بالاغەتكە يەتمىگەن باللارنىڭ قۇرئان كەرىمنى ئۆگىنىش ياكى يادلاش ئۈچۈن تاھارەتسىز تۇتۇشى ۋە ئوقۇشى جائىزدۇر[3].

3. كەبىنى تاۋاپ قىلىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كەبىنى تاۋاپ قىلىشمۇ نامازدۇر. تاۋاپ ئەسناسىدا سۆزنى ئاز قىلىڭلار»[4].

ئەمما كەبىنى تاۋاپ قىلىشتا تاھارەت شەرت ئەمەس، بەلكى

---

(1) ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى ۋە نەسائىيلار رىۋايىتى.

(2) ۋاقىئە سۈرىسى79 ـ ئايەت.

(3) الفقه الإسلامي وأدلته 1 ـ توم 295 ـ بەت.

(4) ئىمام ئەھمە، نەسائىي، تىرمىزى ۋە ھاكىملار رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

ۋاجىبتۇر. شۇڭا كەبىنى تاھارەتسىز تاۋاپ قىلىش مەكرۇھ تەھرىمىدۇر. ئەمما قىلغان تاۋاپ دۇرۇستۇر[1].

جۇنۇپ كىشى ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار

جۇنۇب (غۇسلى قىلىشى پەرز بولۇپ قالغان كىشى) ئۈچۈن، تاھارەتسىز كىشىلەر ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان يۇقىرىقى ئۈچ ئىش بىلەن بىرلىكتە، تۆۋەندىكى ئىككى ئىش مەنئى قىلىنىدۇ:

4. قۇرئاننى يادىسىغا بولسىمۇ ئوقۇش. جۇنۇپ كىشىنىڭ بىرەر ئايەتنىمۇ يادىسىغا ياكى قاراپ ئوقۇشى قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ. ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: **{لاَ تَقْرَإِ الْحَائِضُ، وَلاَ الْجُنُبُ شَيْئاً مِنَ الْقُرْآنِ}** يەنى «ھەيز ۋە نىفاستىكى ئايالالار، جۇنۇپ كىشىلەر قۇرئاندىن ھېچنەرسە ئوقۇمىسۇن»[2].

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۇنۇبلۇقتىن باشقا ھەر قانداق ۋاقىتتا بىزگە قۇرئان ئوقۇپ بېرەتتى»[3].

ئەمما جۇنۇپلۇقى ئېسىدە يوق ئىختىيارسىز قۇرئان ئوقۇپ سالسا گۇناھ بولمايدۇ. شۇنداقلا، جۇنۇپ كىشىنىڭ تائام يېيىش ياكى بىرەر ئىشنى باشلاش ئالدىدا ﴿**بِسْمِ اللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ**﴾ دېيىشى، ئاللاھ تائالاغا

(1) الدر المختار 1 ـ توم 160 ـ 165، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت.

(2) تىرمىزى رىۋايىتى.

(3) تىرمىزى رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس، سبل السلام 1 ـ توم 88 ـ بەت.

شۇكۇ ئادا قىلىش نىيىتى بىلەن ﴿الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ دېيىشى، قاتناشقا ئولتۇرغاندا زىكرى نىيىتى بىلەن: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِيْنَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ نى ئوقۇشى، مۇسىبەتتە ﴿إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ﴾ دېيىشى، «ئايەتۇلكۇرسى»نى، «فاتىھە» ۋە «ئىخلاس» سۈرىلىرىنى زىكرى مەقسىتى بىلەن ئوقۇشى ھەنەفىي ۋە شافىئىي مەزھىپىنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن جائىزدۇر. چۈنكى ئىمام مۇسلىم ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەمىلا ۋاقىتتا ئاللاھ تائالاغا زىكرى ئېيتاتتى» دەپ كەلگەن. يۇقىرىقى ئەھكاملار ھەيزدار ۋە تۇغۇتلۇق ئاياللارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ[1].

5. مەسجىدكە كىرىش ۋە ئۇنىڭدا ئىتىكاپ قىلىش. جۇنۇپ كىشىنىڭ قايسىبىر سەۋەب بىلەن بولمىسۇن، مەسجىدكە كىرىشى ۋە ئۇنىڭدا ئولتۇرۇشى قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ. ئەمما ئولتۇرماستىن ئۆتۈپ كېتىشكە بولىدۇ[2].

ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدنىڭ مۇنارىغا چىقىپ، يۇقىرى ئاۋاز بىلەن "جۇنۇپ ۋە ھەيزدارلارنىڭ مەسجىدكە كىرىشى مەنئى قىلىندى" دەپ نىدا قىلغان ئىدى»[3].

(1) الفقه الإسلامي وأدلته1 ـ توم 384 ـ بەت، تحفة الفقهاء 30 ـ بەت.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت، الدر المختار 1 ـ توم 158 ـ 161 ـ بەتلەر.
(3) بەيھەقىي ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

غۇسلىنىڭ بايانى

غۇسلى - پۈتۈن بەدەننى پاكىز يۇيۇش ئارقىلىق ئومۇمىي چوڭ تازىلىق قىلىش دېمەكتۇر.

غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەر

غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەر تۆۋەندىكىچە:

1. جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش. (گەرچە سېپېرما چىقمىغان تەقدىردىمۇ، ئەر - ئايال ھەر ئىككىسى ئۈچۈن غۇسلى قىلىش پەرزدۇر).

2. قايسىبىر سەۋەب بىلەن سپېرمىنىڭ ئېتىلىپ چىقىشى.

3. ئۇيقۇدا قانداقلا بىر كەيپىيات بىلەن بولمىسۇن، سپېرمىنىڭ چىقىشى.

4. تۇغۇت ۋە ئايلىق ئادەتنىڭ قانلىرىنىڭ توختىشى.

5. مەسلىكتىن، ھوشسىزلىقتىن ئەسلىگە كەلگەن كىشىنىڭ ئۆزىدە سپېرما جىنسىدىن بىر ھۆللۈكنى بايقىشى.

يۇقىرىقىلار غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەردۇر[1].

غۇسلىنىڭ تۈرلىرى

غۇسلى ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى: پەرز بولغان غۇسلى، يەنە بىرى، سۈننەت بولغان غۇسلىدۇر.

---

(1) مراقي الفلاح 6 ـ بەت، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 12 ـ بەت.

پەرز بولغان غۇسلى

غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەردىن كېيىن غۇسلى قىلىش پەرزدۇر.

غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلمايدىغان ئىشلار

غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلمايدىغان ئىشلار تۆۋەندىكىلەر:

(1) «مەزى»نىڭ چىقىشى. «مەزى» ـ چوڭ ئەر ـ ئاياللاردىن چىقىدىغان سېرىقراق، سۇيۇق سۇدۇر. ئۇ، جىنسىي ھەۋەس قوزغالغاندا، ئېتىلماستىن چىقىدۇ. مەزى پەقەت تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ، ئەمما غۇسلى قىلىشنى كېرەك قىلمايدۇ.»مەزى«تېگىپ كەتكەن كىيىمنى ۋە بەدەننى سۇ بىلەن يۇيۇپ تازىلاش لازىم كېلىدۇ.

(2) «ۋەدى»نىڭ چىقىشى.«ۋەدى»ـ سۈيدۈكتىن كېيىن چىقىدىغان دۇغا، ئېقىش، قويۇقراق سۇدۇر. «ۋەدى»ئېغىر نەرسە كۆتۈرگەندە، ئىنجىقلىغاندا چىقىدۇ. «ۋەدى» مۇ خۇددى «مەزى»غا ئوخشاشلا تاھارەتنى سۇندۇرىدۇ، ئەمما غۇسلىنى كېرەك قىلمايدۇ. «ۋەدى»تېگىپ كەتكەن كىيىمنى ۋە بەدەننى سۇ بىلەن يۇيۇپ تازىلاش لازىم كېلىدۇ.

(3) جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەنلىكىنى چۈشىدە كۆرگەن بولسىمۇ، بەدىنى ياكى كىيىمى ھۆل بولمىغان ياكى سپېرمىنىڭ ئەسىرى تېپىلمىغان بولسا غۇسلى قىلىش لازىم كەلمەيدۇ[1].

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 7 ـ بەت.

غۇسلىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

غۇسلى قىلىش پەرز بولغان ھاللاردا غۇسلى قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكى توغرۇلۇق ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَاأَيُّهاالَّذِيْنَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إلىَ الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلىَ المَرافِقِ وامْسَحُوا بِرُؤسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إلى الكَعْبَيْنِ وإنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَأَطهَّرُوا﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەر ناماز ئوقۇماقچى بولغىنىڭلاردا يۈزۈڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينىكىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار. ئەگەر جۇنۇپ بولغان بولساڭلار(غۇسلى قىلىپ) پاكلىنىڭلار﴾[1].

بۇ ئايەتتە، ئاللاھ تائالانىڭ مۇسۇلمانلارنى، ناماز ئوقۇش ئۈچۈن تاھارەت ئېلىشقا، ئەگەر جۇنۇپ بولسا غۇسلى قىلىشقا بۇيرىغانلىقى ئىپادىلىنىدۇ.

سۈننەت بولغان غۇسلى

تۆۋەندىكى تۆت ئىش ئۈچۈن غۇسلى قىلىش سۈننەتتۇر.

1. جۈمە نامىزىغا بېرىش ئۈچۈن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جۈمەگە تاھارەت بىلەن بېرىش ياخشى بولغاندەك، يۇيۇنۇپ بېرىش ئەڭ ئەۋزەلدۇر»[2].

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۆت ئىش ئۈچۈن غۇسلى قىلاتتى: جىنابەتتىن پاكلىنىش ئۈچۈن،

(1) مائىدە سۈرىسى 6 ـ ئايەت.
(2) بۇخارى، مۇسلىم ۋە باشقىلار رىۋايىتى.

جۈمەگە بېرىش ئۈچۈن، قان ئالدۇرغاندىن كېيىن ۋە مېيىتنى يۇغاندىن كېيىن»[1].

سۈننەت بولغان يۇيۇنۇشنىڭ ۋاقتى: جۈمە كۈنى ئەتىگەندىن جۈمەنىڭ ۋاقتىغىچە بولىدۇ.

2. ھېيت نامازلىرىغا بېرىش ئۈچۈن. ھېيت نامازلىرىمۇ جامائەت بىلەن ئوقۇلىدىغان نامازلار بولغانلىقتىن، بۇ نامازلارغىمۇ يۇيۇنۇپ بېرىش سۈننەتتۇر. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمە، ئەرەفات، روزا ھېيت ۋە قۇربان ھېيت كۈنلىرىدە يۇيۇناتتى»[2].

3. ئېھرام باغلاش ئۈچۈن. زەيد ئىبنى سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېھرام باغلىغان ۋاقتىدا يۇيۇنغانىدى»[3].

4. ھەج قىلغان كىشىنىڭ ئەرەپاتتا، قۇياش كۈن پېتىش تەرەپكە قايرىلغاندىن كېيىن، غۇسلى قىلىشى سۈننەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەرەفاتتا يۇيۇنغانلىقىنى ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئىبنى ماجە ھەدىس توپلىمىدا رىۋايەت قىلغان ۋە ئىمام شافىئىيمۇ ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن ئەينى ۋەقەلىكنى رىۋايەت قىلىپ قەيت قىلغان[4].

---

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.
(2) ئىمام ئەھمەد ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى، بۇ ھەدىس»ئاجىز«دەپ باھالانغان.
(3) تىرمىزى رىۋايىتى، بۇ ھەدىس «سەھىھ» دەپ باھالانغان.
(4) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 7 ـ بەت، فتح القدير 1 ـ توم 44ـبەت، الدر المختار 1 ـ توم 156 ـ 157 ـ بەتلەر، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 23 ـ بەت.

غۇسلىنىڭ پەرزلىرى

غۇسلىنىڭ پەرزى ئۈچ بولۇپ، ئۇلار:

1 ـ ئېغىزغا سۇ ئېلىپ تولۇق چايقاش.

2 ـ بۇرنىغا سۇ ئېلىپ تازىلاش.

3 ـ پۈتۈن بەدەننى پاكىز يۇيۇش[1].

غۇسلىنىڭ سۈننەتلىرى

غۇسلىنىڭ سۈننەتلىرى يەتتە بولۇپ، ئۇلار:

1 ـ غۇسلى قىلىشنى نىيەت قىلىش(كۆڭۈلگە پۈكۈش).

2 ـ بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم دېيىش.

3 ـ ئىككى قولنى بېغىشىغىچە يۇيۇش.

4 ـ بەدەندە سېپىرما ياكى باشقا نىجاسەت بولسا ئۇنى يۇيۇپ تازىلاش.

5 ـ جىنسىي ئەزانى يۇيۇش.

6 ـ نامازغا تاھارەت ئالغاندەك تاھارەت ئېلىش.

7 ـ پۈتۈن بەدەننى ئاز دېگەندە ئۈچ قېتىم يۇيۇش.

غۇسلى قىلىشنىڭ ئەدەبلىرى بىلەن مەكرۇھلىرى تاھارەت ئېلىشنىڭ ئەدەبلىرى بىلەن مەكرۇھلىرىنىڭ ئەينىسى بولۇپ، پەقەت غۇسلىدا قىبلىگە قاراش تەرغىب قىلىنمايدۇ، چۈنكى يۇيۇنغان كىشى

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 7 ـبەت.

ئادەتتە يالىڭاچ بولىدۇ. بۇنداق ھالەتتە قىبلىگە ئالدىنى قىلىش ياخشى ئەمەس[1].

غۇسلى قىلىشنىڭ قائىدىسى

غۇسلى قىلىش تۆۋەندىكى تەرتىپ بويىچە ئورۇندىلىدۇ.

1. ئاۋۋال غۇسلى قىلىشنى نىيەت قىلىپ، «بىسمىللاھ» نى تولۇق ئوقۇيمىز.

2. ئىككى قولىمىزنى پاكىز يۇغاندىن كېيىن جىنسىي ئەزانى يۇيىمىز، ئاندىن بەدەندە سېپىرما ياكى باشقا نىجاسەتلەر بولسا، ئۇنى تازىلايمىز.

3. يۇقىرىقىلارنى ئورۇندىغاندىن كېيىن، نامازغا تاھارەت ئالغاندەك تاھارەت ئالىمىز. ئەگەر يۇيۇنغان يەر سۇ توپلاشقان يەر بولسا، ئىككى پۇتىمىزنى يۇمايمىز.

4. تاھارەت ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، ئاۋۋال بېشىمىزغا ئاندىن ئوڭ ۋە سول مۈرىلىرىمىزگە ئەڭ ئاز ئۈچ قېتىم سۇ قويۇپ، ھەر قېتىم سۇ قۇيغاندا بەدىنىنىڭ پۈتۈن ئەزالىرىنى ئۇۋۇلاپ يۇيىمىز. بەدەندە يىڭنىنىڭ ئۇچى چاغلىق قۇرۇق يەر قالماسلىقى شەرت. بۇنىڭ بىلەن غۇسلىنى تاماملىغان بولىمىز.

ئاقىدىغان سۇ ياكى چوڭ كۆلگە شۇڭغۇش غۇسلىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

مۇلاھىزە: غۇسلى قىلغاندا، ئەرلەرنىڭ چاچلىرىنىڭ ھەممە يەرلىرىگە

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 7 ـ بەت.

سۈنى يەتكۈزۈشى شەرتتۇر. ئەمما ئاياللارنىڭ ئۆرەلگەن چاچلىرىنى يېشىشى شەرت ئەمەس. پەقەت چاچنىڭ ئاستىغا سۇ يەتكۈزۈشى يېتەرلىكتۇر. ئۆرەلگەن چاچنى ھۆل قىلمىسمۇ بولىدۇ.

غۇسلىنى مۇشۇ تەرتىپتە قىلغان ئادەم غۇسلىنىڭ پەرز، سۈننەت ۋە ئەدەبلىرىنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئورۇندىغان بولىدۇ.

غۇسلىنىڭ ھېكمىتى

غۇسلىنىڭ ھېكمەتلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. تىببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئېيتىشىچە، غۇسلى قىلىشنى لازىم قىلىدىغان ئىشلاردىن كېيىن، بېغىشلارنىڭ بوشاشقانلىقى نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن ھارغىنلىق ۋە ماغدۇرسىزلىقنى يوقىتىپ ئورگانلارنى جانلاندۇرۇشتا غۇسلىنىڭ پايدىسى كۆپتۇر. غۇسلى ئومۇمىي بىر تېتىكلىكنى مەيدانغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق بەدەننى ۋە روھنى راھەتلەندۈرىدۇ. ئىنسان بۇنىڭ نەتىجىسىدە مەيلى دۇنيالىق بولسۇن، مەيلى ئاخىرەتلىك بولسۇن ئۆزىگە تېگىشلىك بولغان ۋەزىپىسىنى تولۇق ۋە كامىل ئادا قىلىش ئىقتىدارىغا ئېرىشىدۇ. روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئۆزىنى راھەتلىك ھېس قىلغان كىشىنىڭ پائالىيەتچانلىقى ئاشىدۇ. پائالىيەتچان كىشى ئەلۋەتتە، ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى كامىل، دۇنيالىق ئىشلىرىنى تولۇق ئورۇندايدۇ.

بۇنىڭ بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ مۇسۇلمانلارنى ئىبادەتلەرنى ئورۇنداش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى غۇسلىنى كېرەك قىلغان ئىشلاردىن كېيىن غۇسلى قىلىشنى پەرز قىلىشقا بۇيرىغانلىقىنىڭ ھېكمىتى ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

غۇسلىنىڭ پايدىلىرى

غۇسلى قىلىش — بەدەننىڭ كىرلىرىنى يوقىتىپ، ئىنسانىنى پاكىز قىلغانلىقىنىڭ سىرتىدا، بەدەننىڭ ۋە مېڭىنىڭ ھالسىزلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. تېرىنى سىلىقلاشتۇرىدۇ. قان ئايلانمىسىنى ئوڭشايلاشتۇرىدۇ. ئىنسانىنىڭ ئىشتىھاسىنى ئاچىدۇ. ئۇيقۇنى ياخشىلايدۇ. مۇندىن باشقا، بەدەن سۇ بىلەن يۇيۇلغاندىن كېيىن، ئادەمنىڭ پائالىيەتچانلىقى بىردىن ئاشىدۇ.

ئاياللارنىڭ تۇغۇتلۇق ۋە ئايلىق ئادەت كۆرۈش ھالەتلىرىدىن كېيىنكى يۇيۇنىشى، ئۇلارنىڭ يۇقىرىقى ھالەتلىرى ئىچىدە يوقىتىپ قويغان جىسمانىي قۇۋۋىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ، پائالىيەتچانلىقىنى ئاشۇرىدۇ ۋە ئۇلارنى يېقىمسىز ھىدلاردىن پاكلاپ چىقىدۇ.

غۇسلىنىڭ تىببىي جەھەتتىكى پايدىسى

تىببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىسپاتلىشى بويىچە: مىكروب ۋە باكتېرىيەلەر كۆپىنچە ئىنساننىڭ تېرىسىدە ئورۇنلىشىش ئارقىلىق تەدرىجىي ھالدا، بەدەننىڭ ئىچ قىسمىغا ئۆتىدۇ. شۈبھىسىزكى، بەدەننى يۇيۇش ئارقىلىق تېرىنى تازىلاپ تۇرۇش مىكروبلار ۋە باكتېرىيەلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئەڭ ياخشى قالقاندۇر. چۈنكى تېرە كىرلاردىن قۇتۇلماي تۇرۇپ مىكروبلارنى بەدەننىڭ ئىچىگە كېرىشتىن توسالمايدۇ. تېرە يەنە مۇندىن باشقا بەدەن ئۈچۈن مۇھىم خىزمەتلەرنى ئۆتەيدۇ. ئۇ بولسىمۇ، ئۆزىدىكى مىليونلارچە بەزلەردىن تەرلەرنى سىرتقا چىقىرىشىدۇر. تەرلەر مايلىق ۋە تۇزلۇق ماددىلارنى ئۆزئىچىگە ئالغانلىقتىن، بەدەننى ھەمىشە يۇيۇپ پاكىزلاپ تۇرمىغاندا، تەردىن چىققان مايلىق تۇزلار بىلەن تېرە كىرلەنگەندىن كېيىن، تېرىدىكى تەر

چىقىدىغان تۆشۈكچىلەر ئېتىلىپ قېلىش ھادىسىسى يۈز بېرىدۇ. كېسەللىك شۇندىن باشلىنىدۇ. چۈنكى يېمەك ـ ئىچمەكلەر ئارقىلىق ئادەمنىڭ ئىچىگە كىرگەن مېكروبلارنى پەقەت تەر بىلەنلا سىرتقا چىقارغىلى بولىدۇ. ئەگەر بەدەندىكى تۆشۈكچىلەر ئېتىلىپ قالسا، بەدەندىكى مىكروبلار سىرتقا چىقالمىغانلىقتىن ئادەمنى راھەتسىز قىلىدۇ ۋە كېسەللىككە سەۋەب بولىدۇ. زۇكام تەككەن ئادەممۇ شۇ سەۋەبتىن تەرلىنىشكە موھتاج بولىدۇ. مۇندىن باشقا، تېرىنىڭ كىرلىنىشى ئاستا ـ ئاستا زەھەرلىنىشنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى ئۈچۈن ئاشقازان راھەتسىزلىكلىرى مەيدانغا كېلىدۇ. شۈبھىسىزكى، تېرە ۋە تىرناقلارنىڭ تازىلىقى تەن ساقلىقى ئۈچۈن تولىمۇ مۇھىمدۇر.

تەيەممۇمنىڭ بايانى

تەيەممۇم — سۇ بىلەن تاھارەت ئېلىشقا ياكى غۇسلى قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىغاندا، قوللارنى پاكىز تۇپراققا ئۇرۇپ مەلۇم ئەزالارنى سىلاش ئارقىلىق پاكىزلىق ھۆكۈمگە كىرىش دېمەكتۇر.

تەيەممۇمنى كېرەك قىلىدىغان سەۋەبلەر

تۆۋەندىكى ھاللاردا تاھارەت ياكى غۇسلى قىلىشنىڭ ئورنىغا تەيەممۇم قىلىنىدۇ:

1. تاھارەت ياكى غۇسلى ئۈچۈن يېتەرلىك سۇ تېپىلمىسا؛

2. سۇ تېپىلغاندىمۇ:

1. سۇ بار جايدا ھالاكەت بولسا؛

2. سۇ ئەڭ ئاز دېگەندە بىر مىل(1848مېتىر) يىراقلىقتا بولسا؛

3. سۇ قوللىنىش بىلەن كېسەل بولۇش ياكى كېسەلنىڭ ئېغىرلىشىشى ياكى ساقىيىشىنىڭ كېچىكىشىدىن قورقۇلسا؛

4. مەۋجۇد سۇ تاھارەت ياكى غۇسلى ئۈچۈن قوللىنىلسا ئۆزىنىڭ ياكى ھايۋانلىرىنىڭ سۇسىز قېلىشىدىن قورقۇلسا؛

5. تاھارەت ئالاي دېسە، جىنازا ۋە ھېيت نامازلىرىغا ئۈلگۈرەلمەسلىكىدىن ئەنسىرىسە؛ (چۈنكى بۇ نامازلارغا ئۈلگۈرەلمىسە قايتا ئوقۇيالمايدۇ. ئەمما جۈمە نامىزىغا تەيەممۇم قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى جۈمە نامىزىنى قايتا ئوقۇشقا ئىمكانىيەت تېپىلىدۇ. شۇنىڭدەك، مېيىتنىڭ ئېگىلىرى ئۈچۈن تەيەممۇم قىلىش جائىز بولمايدۇ. چۈنكى

ئۆلارنىڭ جىنازا نامىزىنى كىچىكتۈرۈش ھوقۇقى بار).

يۇقىرىقى ھاللارنىڭ قايسىبىرىگە دۇچ كەلگەندە، تەيەممۇم قىلىش تاھارەت بىلەن غۇسلىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. تەيەممۇم بىلەن تاھارەتسىز قىلىشقا بولمايدىغان ئىبادەتلەرنىڭ ھەممىسىنى قىلىشقا بولىدۇ[1].

تەيەممۇمنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

يۇقىرىقى ھاللارنىڭ بىرىدە تاھارەت ۋە يا غۇسلىنىڭ ئورنىغا تەيەممۇم قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يَاأَيُّهاالَّذِيْنَ آمَنُواْ لاَتَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَأَنْتُمْ سُكَرىَ حَتَّى تَعْلَمُوا مَاتَقُوْلُوْنَ وَلاَجُنُباً إلاَّ عَابِرِى سَبِيْلٍ حَتَّى تَغْسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلىَ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الغَائِط أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّساَءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءاً فَتَيَمَّمُوا صَعِيْداً طَيِّباً فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِنَّ اللهَ كاَنَ عَفُواً غَفُوْراً**﴾ يەنى ﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! سىلەر مەست بولساڭلار، نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى بىلگەنگە قەدەر، جۇنۇپ بولساڭلار ـ يول ئۈستىدە بولغانلار(بۇنىڭدىن) مۇستەسنا ـ غۇسلى قىلمىغىچە نامازغا يېقىنلاشماڭلار. ئەگەر كېسەل ياكى سەپەر ئۈستىدە بولساڭلار، ياكى ھاجەت قىلساڭلار، ياكى ئاياللار بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزسەڭلار(مۇشۇنداق ئەھۋال ئۈستىدە) سۇ تاپالمىساڭلار، پاك تۇپراقنى يۈزۈڭلارغا، قولۇڭلارغا سۈرتۈپ تەيەممۇم قىلىڭلار. ئاللاھ ھەقىقەتەن ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر»[2].

(1) بدائع الصنائع 1 ـ توم 46 ـ 49 ـ بەتلەر، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 23 ـ بەت.

(2) نىسا سۈرىسى 43 ـ ئايەت.

تەيەممۇم قىلىشنىڭ شەرتلىرى

تەيەممۇم قىلىشنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. تەيەممۇم قىلىشنى نىيەت قىلىش (يەنى كۆڭلىگە پۈكۈش).

2. تەيەممۇم قىلىش ئۈچۈن ھەقىقىي ئۆزرۈنىڭ تېپىلىشى.

3. تەيەممۇمنى تۇپراق جىنسىدىن بولغان پاكىز ماددىلار بىلەن قىلىش.

4. تەيەممۇم قىلغاندا قول بىلەن يۈزنى تولۇق سىلاش.

5. تەيەممۇ قىلغاندا سىلايدىغان ئورگانلارنى بارماقلارنىڭ ھەممىسى ياكى ئاز دېگەندە ئۈچ بارماق بىلەن سىلاش.

6. ئالىقان بىلەن يەرگە ئىككى قېتىم ئۇرۇش.

7. ھەيزدار ياكى نىفاسدار بولماسلىق. چۈنكى بۇ ھالەتتىكى ئاياللاردىن ئىبادەتلەر ساقىتتۇر.

8. قوللاردا ياكى يۈزدە ماي، شام ۋە باشقىلارغا ئوخشاش ئۇنىڭغا تۇپراقنى تەككۈزۈشكە توسقۇن بولىدىغان نەرسىلەرنىڭ بولماسلىقى[1].

تەيەممۇمنىڭ پەرزلىرى

تەيەممۇمنىڭ پەرزى ئىككى بولۇپ، ئۇلار:

1. تۇپراققا ئۇرۇلغان قوللار بىلەن يۈزنى سىلاش.

(1) بدائع الصنائع 1 ـ توم 52 ـ بەت، الدر المختار 1 ـ توم 313 ـ 328 ـ بەتلەر، مراقي الفلاح 19 ـ بەت.

2. تۇپراقتا ئۇرۇلغان قوللار بىلەن ئىككى قولنى جەينەكلىرىگىچە سىلاش[1].

تەيەممۇم قىلىشنىڭ قائىدىسى

1. تەيەممۇم قىلىشنى كۆڭلىمىزگە پۈكىمىز.

2. «بىسمىللاھ»نى تولۇق ئوقۇيمىز.

3. ئىككى قولىمىزنىڭ ئالقىنىنى پاكىز تۇپراق ياكى تۇپراق جىنسىدىن بولغان پاكىز نەرسىلەرگە سۈرتىمىز. بۇ سۈرتۈشتە، ئالقانلارنى ئاۋۋال ئالدىغا، ئاندىن كەينىگە ماڭدۇرىمىز. ئاندىن ئالقانلارنى سىلكىۋېتىپ، ئۇلار بىلەن يۈزىمىزنىڭ ھەممە يېرىنى سىلايمىز.

4. ئىككى قولىمىزنىڭ ئالقىنىنى يەنە تۇپراققا ئۇرۇپ، يۇقىرىقىدەك سۈرتكەندىن كېيىن قوللىرىمىزنى بارماقلىرىمىزنىڭ ئۇچلىرىدىن باشلاپ، جەينەكلىرىمىزگە قەدەر سىلايمىز. قوللاردا ياكى يۈزدە سىلانمىغان ئازراقمۇ جاي قالماسلىقى شەرتتۇر. بۇنىڭ بىلەن تەيەممۇمنى تاماملىغان بولىمىز.

5. ئالقانلىرىمىز بىلەن يۈزىمىزنىڭ ھەممە يېرىنى سىلايمىز.

6. ئالقانلىرىمىزنى يەنە تۇپراققا ئۇرۇپ، يوقىرىقىدەك سۈرتكەندىن كېيىن قوللىرىمىزنى بارماقلىرىمىزنىڭ ئۇچلىرىدىن باشلاپ، جەينەكلىرىمىزگە قەدەر سىلايمىز. قوللاردا ياكى يۈزدە سىلانمىغان ئازراقمۇ جاي قالماسلىقى شەرتتۇر.

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 8 ـ بەت.

تەيەممۇم قىلىشقا بولىدىغان ماددىلار

تەيەممۇمنى تۇپراق بىلەن قىلغانغا ئوخشاش زېمىن جىنسىدىن بولغان تاش، قۇمغا ئوخشاش پاكىز ماددىلار بىلەن قىلىشقىمۇ بولىدۇ. ئەمما ئوتۇن، كۆمۈر، ھاك ۋە كۆيدۈرۈش بىلەن كۈلگە ئايلىنىدىغان ياكى ئېرىيدىغان ماددىلار بىلەن تەيەممۇم قىلىش جائىز ئەمەس.

تاھارەت ۋە غۇسلى بىلەن قىلىنىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ ھەممىسىنى تەيەممۇم بىلەنمۇ قىلىشقا بولىدۇ. بىراق تەيەممۇم بىلەن تاھارەت ئىككىسى بىر ۋاقىتتا توپلانمايدۇ. شۇنىڭدەك بەدىنىنىڭ كۆپ قىسمى ياكى يېرىمى يارىلانغان كىشى تاھارەتنىڭ ئورنىغا تەيەممۇم قىلسا بولىدۇ. ئەگەر بەدەنىنىڭ كۆپ قىسمى ساق بولسا، يارىنىڭ ئۈستىگىلا مەسھى قىلىدۇ ۋە تاھارەت ئالىدۇ[1].

تەيەممۇمنى بۇزىدىغان ئامىللار

تەيەممۇمنى بۇزىدىغان ئامىللار ئۈچ بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىلەر:

1. تاھارەتنى بۇزىدىغان ھەرقانداق ئامىللار.
2. سۇنىڭ تېپىلىشى.
3. سۇنى قوللىنىشقا توسالغۇ بولغان ئۆزۈرنىڭ يوقىلىشى.

يۇقىرىقى ھاللارنىڭ قايسىبىرىدە تەيەممۇم بۇزۇلىدۇ[2].

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 8 ـ بەت.
(2) الدر المختار 1 ـ توم 334 ـ 336 ـ بەتلەر.

تەيەممۇمنىڭ ھېكمىتى

ئىبادەتكە لايىق بولۇش ئۈچۈن سۇ بىلەن تاھارەت ئېلىش ياكى غۇسلى قىلىش ئارقىلىق پاكلىنىشقا ئىمكانىيەت بولمىغان شارائىتلاردا تەيەممۇم قىلىش ئارقىلىق پاكىزلىق ھۆكۈمىگە كىرىشنىڭ پەرز قىلىنغانلىقى، ئىسلام دىنىدا مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچى يەتمەيدىغان ئىشلارغا بۇيرۇلمىغانلىقىنىڭ بىر ئىپادىسى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ مۇسۇلمانلارنى قىيىنچىلىقلاردىن ئازات قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىبادەتلىرىنى داۋام قىلدۇرۇشلىرى ئۈچۈن ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بەرگەنلىكىنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. يەنە ئاللاھ تائالانىڭ، يۇقىرىقى شارائىتلار ئاستىدا، باشقا نەرسىلەر بىلەن تەيەممۇم قىلىشقا بۇيرۇماستىن، بەلكى تۇپراق ۋە تۇپراق جىنسىدىكى نەرسىلەر بىلەن تەيەممۇم قىلىشقا بۇيرۇغانلىقى، ئىسلام دىنىنىڭ كىشىلەرگە ئۇڭايلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان، ئىلغار بىر دىن ئىكەنلىكىنى قايتا ئىسپاتلىماقتا. چۈنكى تۇپراق ھەرقانداق جايدا كەڭ تېپىلىدىغان بىر ماددا.

نامازنىڭ ئۈچىنچى شەرتى: ناماز ۋاقتىنىڭ كىرىشى

بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋاقىتلىرى

ئىسلام دىنىدا مۇسۇلمانلارغا پەرز قىلىنغان بەش ۋاخ ناماز، كېچە ۋە كۈندۈزنىڭ بەلگىلىك بەش ۋاقتىغا بەلگىلەنگەن. بۇ ۋاقىتلار تۆۋەندىكىچە:

1. بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتى

بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتى: ئىككىنچى تاڭنىڭ ئاقىرىشى بىلەن باشلىنىپ، قۇياش تۇغقانغا قەدەر داۋام قىلىدۇ. بىرىنچى تاڭ ئاقارغان ۋاقىتتا بامدات نامىزىنى ئوقۇش جائىز ئەمەستۇر. بىرىنچى تاڭدىكى ئاقلىق بىرئازدىن كېيىن يوقىلىدۇ. ئۇ، كېچىنىڭ ئاخىرىدا، ئاسماندا ئۇزۇنىسىغا كۆرۈنگەن ئاقلىق بولۇپ، ئۇ سۇبھى كازىب (يالغان تاڭ) دېيىلىدۇ. ئىككىنچى تاڭ بولسا، ئاسماندا توغرىسىغا كۆرۈنگەن ئاقلىق بولۇپ، ئۇ سۇبھى سادىق (ھەقىقىي تاڭ) دېيىلىدۇ. بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتى سۇبھى سادىقتىن باشلىنىپ، قۇياش تۇغۇشى ئالدىدا ئاخىرلىشىدۇ. قۇياش چىقىشتىن بۇرۇن بامدات نامىزىنىڭ پەرزىدىن بىر رەكئەت ئوقۇشقا ئۈلگۈرەلىگەن كىشى نامىزىنى داۋام قىلىدۇ ۋە بامدات نامىزىنى ۋاقتىدا ئادا قىلغان بولىدۇ. شۇنىڭدەك، قۇياش پېتىشتىن بۇرۇن ئەسىر نامىزىنىڭ پەرزىدىن بىر رەكئەت ئوقۇشقا ئۈلگۈرەلىگەن كىشى ئەسىر نامىزىنى ۋاقتىدا ئادا قىلغان بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى كۈن چىقىشتىن ئاۋۋال بامدات نامىزىدىن بىر رەكئەت ئوقۇشقا ئۈلگۈرسە، بامدات نامىزىنى ۋاقتىدا ئوقۇغان بولىدۇ. كىمكى كۈن پېتىشتىن ئاۋۋال ئەسىر نامىزىدىن بىر رەكئەت ئوقۇشقا ئۈلگۈرسە، ئۇ ئەسىر نامىزىنى ۋاقتىدا

ئوقۇغان بولىدۇ»[1].

2. پېشىن نامىزىنىڭ ۋاقتى

پېشىن نامىزىنىڭ ۋاقتى: قۇياش كۆن پېتىش تەرەپكە ئېگىلگەندىن باشلاپ، ھەر نەرسىنىڭ سايىسى ئۆزىنىڭ بىر ياكى ئىككى ھەسسىسىگە قەدەر ئۇزارغان ۋاقىتقىچە داۋام قىلىدۇ. (ئالدىنقىسى ئىمام ئەزەمگە كۆرە، ئىككىنچىسى ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەدلەرگە كۆرەدۇر).

3. ئەسىر نامىزىنىڭ ۋاقتى

ئەسىر نامىزىنىڭ ۋاقتى: پېشىن نامىزىنىڭ ۋاقتى چىققاندىن باشلىنىپ، قۇياش پاتقانغا قەدەر داۋام قىلىدۇ.

4. شام نامىزىنىڭ ۋاقتى

شام نامىزىنىڭ ۋاقتى: قۇياش پاتقاندىن باشلىنىپ، قۇياش پاتقان يەردىكى قىزىللىق (ياكى ئاقلىق) يوقالغانغا قەدەر داۋام قىلىدۇ. (ئالدىنقىسى ئىمام ئەزەمگە كۆرە، ئىككىنچىسى ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەدلەرگە كۆرەدۇر. ئالدىنقىسىغا ئەمەل قىلىنىدۇ).

5. خۇپتەن نامىزىنىڭ ۋاقتى

خۇپتەن نامىزىنىڭ ۋاقتى: شام نامىزىنىڭ ۋاقتى چىققاندىن باشلىنىپ، ئىككىنچى تاڭ ئاقارغانغا (بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتىغا) قەدەر داۋام قىلىدۇ.

ۋىتىر نامىزىنىڭ ۋاقتى

خۇپتەندىن كېيىن باشلىنىپ، بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتىغىچە داۋام

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

قىلىدۇ.

ئەڭ پەزىلەتلىك ۋاقىتلار

1. ئەرلەر ئۈچۈن بامدات نامىزىنى، تاڭ يورۇغان ۋاقىتتا ئوقۇش مۇستەھەپ(يەنى تەكىتسىز سۈننەت)تۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «بامدات نامىزىنى بىر ئاز كېچىكتۈرۈپ ئوقۇڭلار، ساۋابى كۆپ بولىدۇ»دەپ كۆرسەتكەن[1].

ئەمما ئاياللار ئۈچۈن، بامدات نامىزىنى قاراڭغۇلۇقتا (نامازنىڭ ۋاقتى كىرىپ تاڭ ئاقىرىشتىن ئىلگىرى) ئوقۇش مۇستەھەپ بولغىنىدەك، باشقا نامازلارنى ئەرلەر مەسجىدتىن تارقىغان ۋاقىتقىچە كېچىكتۈرۈپ ئوقۇش مۇستەھەبتۇر.[2]

ئىسسىق بەلۋاغقا جايلاشقان مەملىكەتلەرنىڭ ياز كۈنلىرىدە، پېشىن نامىزىنى سايىدا يۇرۇشكە بولىدىغان سورۇنلۇق چۈشكىچە كېچىكتۈرۈپ ئوقۇش مۇستەھەپتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :«پېشىننى يازدا ھاۋا سالقىنلىغىچە كېچىكتۈرۈپ ئوقۇڭلار، ھەقىقەتەن قاتتىق ئىسسىق جەھەننەمنىڭ ئوتىدۇر»دەپ كۆرسەتكەن[3].

ئەمما قىش، كۈز ۋە باھار پەسىللىرىدە پېشىن نامىزىنى كېچىكتۈرمەستىن ئاۋۋالقى ۋاقىتلىرىدا ئوقۇش مۇستەھەپتۇر. پەقەت ھاۋا بۇلۇتلۇق كۈنلەردىلا، ئاۋۋالقى ۋاقتىدىن كېچىكتۈرۈپ ئوقۇش

(1) تىرمىزى رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.
(2) «تحفة الفقهاء» ناملىق ئەسەر 34 ـ بەت2.
(3) بۇخارى رىۋايىتى.

مۇستەھەبتۇر[1].

3. نەپلە نامازلارنى ئوقۇشقا ئىمكانىيەت يارىتىش ئۈچۈن، ئەسىر نامىزىنى قىش، ياز، كۈز ۋە باھار ھەممە پەسىلدە ھاۋا ئوچۇق بولغان كۈنلەردە قۇياش سارغىيىپ، ئۇنىڭ كۆزنى چىرماشتۇرىدىغان شولىسى تېخى يوقىلىپ بولمىغان ۋاقىتقىچە كېچىكتۈرۈپ ئوقۇش مۇستەھەپتۇر[2].

چۈنكى ئەسىر نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، شامغىچە باشقا ناماز ئوقۇشقا بولمايدۇ. ئەسىر نامىزىنى ۋاقتىدىن كېچىكتۈرۈپ ئوقۇغاندا، ئۇنىڭ ئالدىدا نەپلى نامازلارنى ئوقۇۋېلىش ئۈچۈن پۇرسەت يارىتىلغان بولىدۇ. شۇڭا ئەسىر نامىزىنى كېچىكتۈرۈپ ئوقۇش مۇستەھەپ دېيىلگەن.

4. شام نامىزىنى ھەر قانداق پەسىلدە مۇتلەق كېچىكتۈرمەستىن، ئەزان ئوقۇلغاندىن كېيىنلا ئوقۇش مۇستەھەپتۇر[3].

5. خۇپتەن نامىزىنى ئاسمان بۇلۇتسىز كۈنلەردە، كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرىنىڭ ئاۋۋالقى ۋاقتىلىرىغا قەدەر كېچىكتۈرۈش مۇستەھەپتۇر. ئەمما بۇلۇتلۇق كۈنلەردە، ئەزاندىن كېيىنلا ئوقۇش مۇستەھەپتۇر. كېچە نامازلىرىنى ئوقۇشقا ئادەتلەنگەن كىشىنىڭ ئويغىنالىشىغا ئىشەنچىسى بولسا، ۋىتىر نامىزىنى كېچىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر كېچىكتۈرۈشى مۇستەھەپتۇر[4].

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 14 ـ بەت.

(2) «اللباب شرح الكتاب» ناملىق ئەسەر 35 ـ بەت.

(3) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 14 ـ بەت.

(4) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 14 ـ بەت.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام :«كېچە ئويغىنالىشىغا ئىشەنچ قىلالمىغان كىشى ۋىتىر نامىزىنى ئاۋۋالقى ۋاقتىدا ئوقۇسۇن. ئەگەر كېچىدە تۇرالىشىغا ئىشەنچ قىلالىسا، ئۇنى ئاخىرقى ۋاقتىدا (يەنى بامداتنىڭ ۋاقتى كىرىشتىن ئاۋۋال) ئوقۇسۇن، بۇنداق قىلىش ئەۋزەلدۇر. چۈنكى كېچىنىڭ ئاخىرقى ۋاقتىدىكى ناماز پەرىشتىلەر ھازىر بولىدىغان نامازدۇر. شۇڭا بۇ ئەۋزەلدۇر»[1].

ناماز ۋاقىتلىرىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابَاً مَوْقُوْتَاً﴾ يەنى ﴿شۈبھىسىزكى، ناماز مۇئمىنلەرگە ۋاقتى بەلگىلەنگەن پەرز قىلىندى﴾[2].

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەت ئارقىلىق، كۈندىلىك بەش ۋاخ نامازنىڭ مۇسۇلمانلار ئۈچۈن كۈننىڭ مەلۇم ۋاقىتلىرىغا بەلگىلەنگەن پەرز ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۆزى ۋە ئەمەلىيىتى ئارقىلىق بۇ ۋاقىتلارنى مۇسۇلمانلارغا ئېنىق بايان قىلىپ بەرگەن.

ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَسُبْحَانَ اللهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ. وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَعَشِيَّاً وَحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ﴾ يەنى﴿سىلەر ئاخشامدا(شام ۋە خۇپتەن ۋاقىتلىرىدا)، ئەتىگەندە، كەچ ۋە پېشىن ۋاقىتلىرىدا ئاللاھقا تەسبىھ ئېيتىڭلار(يەنى ناماز ئوقۇڭلار)كى،

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.

(2) نىسا سۈرىسى 103 ـ ئايەت.

ئاسمانلاردا ۋە زېمىندا ھەمدۇسانا ئاللاھقا خاستۇر»[1].

ئىمام بەغەۋىي مۇنداق دېگەن: «بۇ ئايەت، ناماز ۋاقىتلىرىنى بەلگىلىگەن ئەڭ ئېنىق ئايەتتۇر. بۇ ئايەتتىكى ﴿ئاللاھقا تەسبىھ ئېيتىڭلار﴾ دېگەنلىك ئاللاھ تائالا ئۈچۈن ناماز ئوقۇڭلار دېگەنلىكتۇر. ﴿ئاخشامدا﴾ دېگەنلىك شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىنى ئوقۇڭلار، ﴿ئەتىگەندە﴾ دېگەنلىك بامدات نامىزىنى ئوقۇڭلار، ﴿كەچ﴾ دېگەنلىك كەچتە ئەسىر نامىزىنى ئوقۇڭلار ۋە ﴿پېشىن ۋاقتىدا﴾ دېگەنلىك پېشىن نامىزىنى ئوقۇڭلار دېگەنلىكتۇر».

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناماز ۋاقىتلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:{ **إِذَا صَلَّيْتُمُ الْفَجْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ قَرْنُ الشَّمْسِ الأَوَّلُ. ثُمَّ إِذَا صَلَّيْتُمُ الظُّهْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَحْضُرَ الْعَصْرُ. فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْعَصْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ تَصْفَرَّ الشَّمْسُ. فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْمَغْرِبَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَسْقُطَ الشَّفَقُ. فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْعِشَاءَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ**} يەنى «بامدات نامىزىنى ئوقۇماقچى بولساڭلار، (بىلىڭلاركى) ئۇنىڭ ۋاقتى (ئىككىنچى تاڭدىن) قۇياش چىققان ۋاقىتقىچە، ئاندىن پېشىن نامىزىنى ئوقۇماقچى بولساڭلار، (بىلىڭلاركى) ئۇنىڭ ۋاقتى (قۇياش كۆن پېتىشقا ئېگىلگەندىن) ئەسىر نامىزىنىڭ ۋاقتىغىچە، ئەسىر نامىزىنى ئوقۇماقچى بولساڭلار، (بىلىڭلاركى) ئۇنىڭ ۋاقتى (پېشىنىنىڭ ۋاقتى چىققاندىن باشلاپ) كۈن سارغايغان ۋاقىتقىچە، شام نامىزىنى ئوقۇماقچى بولساڭلار، (بىلىڭلاركى) ئۇنىڭ ۋاقتى (كۈن پاتقاندىن باشلاپ) ئاسماندىكى قىزىللىق يوقالغىچىلىك، خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇماقچى بولساڭلار، (بىلىڭلاركى) ئۇنىڭ ۋاقتى

---

(1) رۇم سۈرىسى 16 ـ 17 ـ ئايەت.

(شــامنىڭ ۋاقتــى چىققانـــدىن باشــلاپ)كېچىنىڭ يېــرىمىغىچە داۋام قىلىدۇ»[1].

قۇيـاش چىقىشـتىن يـاكى پېتىشـتىن بـۇرۇن بامـدات يـاكى ئەسـىر نامىزىنـــڭ پەرزىـــدىن بىـــر رەكئەتنـــى ئۇقۇۋېلىشـــقا ئۈلگـــۈرەلىگەن كىشـــىنىڭ نامىزىنـــڭ ئـــادا تاپىـــدىغانلىقى توغرىســـىدا پەيغەمـــبەر ئەلەيھىســالام مۇنــداق دېــگەن: «كىمكــى، كــۈن چىقىشــتىن بــۇرۇن بامدات نامىزىنىڭ پەرزىدىن بىـر رەكـئەت ئوقۇشـقا ئۈلگۈرەلىسـە، بامـدات نــامىزىنى ۋاقتىــدا ئوقۇغــان بولــدۇ. كىمكــى، كــۈن پېتىشــتىن بــۇرۇن ئەسـىر نامىزىـدىن بىـر رەكـئەت ئوقۇشـقا ئۈلگۈرەلىسـە، ئەسـىر نـامىزىنى ۋاقتىدا ئوقۇغان بولىدۇ»[2].

كۈن چىقىش ياكى پېتىشتىن ئاۋۋال نامازنـڭ بىرىنچـى سەجدىسـىگە ئۈلگـۈرەلىگەن كىشـى بىـر رەكەئەتـكە ئۈلگـۈرگەن بولىـدۇ. نامازنـڭ بىـر رەكــئەتىگە ئۈلگــۈرگەن ئــادەم شــۇ نامــازنى ۋاقتىــدا ئوقۇغــان بولــۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ناماز ۋاقىتلىرىنىڭ كۆپ بولغانلىقىنىڭ ھېكمىتى

كېچە ۋە كۈندۈز ئۈچۈن پەرز قىلىنغـان بەش ۋاخ نامازنـڭ يـۇقىرىقى بەش ۋاقىتقا بەلگىلەنگەنلىكىنىڭ ھېكمەتلىرى:

1. ئاللاھ تائالا بىـلەن بەنـدىنىڭ ئوتتۇرىسـىدىكى خـالىق ۋە مەخلـۇق مۇناسـىۋىتىنىڭ ھەمىشـە داۋام قىلىـپ تۇرىشـى ئۈچـۈن ئىـدى. چـۈنكى نامـاز ئـاللاھ تائـالا بىـلەن بەنـدىنىڭ ئوتتۇرىسـىدىكى مۇناسـىۋەتنىڭ ۋە

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

يېقىنلىقىنىڭ ئەڭ كۆرۈنەرلىك ئىپادىسىدۇر. بۇ نامازلارنىڭ ھەممىسىنى بىرلا ۋاقىتتا ئادا قىلىشقا بۇيرۇلغان بولسا ئىدى، ئىنسانلارنىڭ دۇنيالىق ئىشلىرىغا توسقۇن بولۇش ئېھتىمالى بولار ئىدى. چۈنكى ئىنساننىڭ ئېھتىياجلىرى ۋە دۇنيالىق مەشغۇلاتلىرى كۆپتۇر. بۇمۇ، ئىسلام دىنىدا تارچىلىق ۋە قىيىنچىلىقلارنىڭ يوقلىقىغا بىر دەلىلدۇر.

2. ئىنسانلارنىڭ كېچە ـ كۈندۈز ۋاقىتلىرىدا سادىر قىلغان گۇناھلىرىنىڭ بۇ بەش ۋاخ ناماز بىلەن يۇيۇلۇپ تۇرىشى ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى ناماز گۇناھلارنى يۇيۇدۇ.

3. ئىنساننىڭ غەپلەت ئىچىدە قېلىپ ئاللاھ تائالانى ئۇنتۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى ناماز ئاللاھ تائالانى ياد قىلىش ئۈچۈن ئوقۇلىدۇ.

4. ئىنساننىڭ كۈندىلىك ئېھتىياجلىرىنى ئاللاھ تائالادىن سوراش ۋە ھاياتلىق مۇساپىسىدە بېشىغا كەلگەنلەرگە ناماز بىلەن سەبر ـ تاقەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئىدى.

5. ئىنساننىڭ نامازغا تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق پاكىز بولۇشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن ساغلام بولۇشى ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى مۇسۇلمان ئادەم بەش ۋاخ ناماز ئۈچۈن نورمالدا بەش قېتىم تاھارەت ئېلىش ئارقىلىق بىر كۈندە بەش قېتىم تازىلىققا ئەھمىيەت بەرگەن بولىدۇ. كېسەللىكلەر كۆپىنچە تازىلىققا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكتىن بولىدۇ.

6. ئىنسانلار نامازلىرى سايىسىدا گۇناھ ـ يامان ئىشلاردىن ساقلىنىپ قالالايدۇ. ھەر كۈنى بەش قېتىم ناماز ئوقۇش ئارقىلىق ئاللاھ تائالاغا ئەھدىسىنى يېڭىلاپ تۇرغان ئادەم (ئەگەر نامازلىرىنى قوبۇل بولۇش تەرىقىسىدە، ئىخلاس بىلەن ئوقۇيدىغان بولسا) بۇ بەش ۋاخ سايىسىدا

ئەلـۋەتتە گۇنـاھلاردىن يىـراق بولـۇش پۇرسـىتىگە ئېرىشـەلەيدۇ. شـۇڭا ئاللاھ تائالانىڭ ئىلاھـى ھېكمىتـى، كـېچە ۋە كۈنـدۈز ئۇچـۇن بۇيرۇلغـان نامازلارنى يۇقىرىقى بەش ۋاقىتقا بەلگىلىگەن.

ناماز ۋاقىتلىرى ھەققىدە ئىجتىھاد قىلىش

ھاۋانىـڭ بۇلۇتلـۇق بولۇشـى يـاكى قـاراڭغۇ ئۆيـدە مەھبـۇس بولـۇپ قـېلىش قاتارلىقلارغـا ئوخشـاش شـارائىتلاردا باشـقىلار بىـلەن كۆرۈشۈشـنىڭ يـوللىرى كېسـىلگەن، يېنىـدا ۋاقىتنـى بىلـدىغان بىـرەر كىشـىنىڭ بولمىغـانلىقى، يـاكى ۋاقىتنـى بەلگىلەيـدىغان سـائەتنىڭ بولمىغانلىقى ۋە ئەزاننىـڭ ئاڭلانماسلىقى سـەۋەبىدىن نامازنىـڭ ۋاقتىنـى بىلەلمـىگەن كىشـى ئىجتىھـاد قىلىـدۇ (يەنـى ئـۆز قانـائىتىگە تايىنىـپ ۋاقىتنى بەلگىلەيدۇ). ئەگەر مۇنداق كىشى بىر ئـاز سـەبىر قىلىـپ كۈتـۈپ باققاندىمۇ، ناماز ۋاقتىنـى بىلىـش ئىمكـانىيىتىگە ئېرىششـتىن پۈتـۈنلەي ئۈمىدسىز بولسا، ئۇنىـڭ ئـۆز ئىجتىھـادى بىـلەن ۋاقىـت بەلگىـلەپ نامـاز ئوقۇشى ۋاجىبتۇر.

ئەگەر كىشـى، ۋاقىتنىـڭ كىـرگەن يـاكى كىرمىگەنلىكـى توغرىسـىدا ئىككىلىنىـپ قالسـا، ۋاقىتنىـڭ كىـرگەنلىكىگە ئېنىـق قانـائەت ھاسـىل قىلغىچىلىك نـامىزىنى كېچىكتۈرىـدۇ. ئېنىـق قانـائەت ھاسىل بولغانـدا نـامىزىنى ئوقۇيـدۇ. پەقەت بۇنـداق شـارائىتتا نامـازنى كېچىكتـۈرۈش مۇستەھەپتۇر. بۇنىڭـدىكى سـەۋەب نامـاز ۋاقتىغـا كۈچلـۈكرەك قانـائەت ھاسـىل قىلىـش ئۇچۇنـدۇر. ئەگەر ئـۇ كىشـى نامـاز ۋاقتىنىـڭ ئۆتـۈپ

كېتىشىدىن ئەنسىرىسە نامىزىنى كېچىكتۈرمەسلىكى لازىم[1].

ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار

ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار بەش بولۇپ، قانداقلا بىر نامازنى ئوقۇش ئۈچۈن سالاھىيەتلىك بولمىغانلىقى سەۋەبلىك مەنئى قىلىنغان ۋاقىت ئۈچ ۋە نەپلە ناماز ئوقۇشقا مۇناسىپ بولمىغانلىقى سەۋەبلىك مەنئى قىلىنغان ۋاقىت ئىككىدۇر.

1. قانداقلا بىر نامازنى ئوقۇش ئۈچۈن سالاھىيەتلىك بولمىغانلىقى سەۋەبلىك مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار:

(1) قۇياش چىقىۋاتقاندا، ئۇ نەيزە بويى كۆتۈرۈلگەنگە قەدەر.

(2)كۈن قىيام بولغان(يەنى قۇياش ئاسماننىڭ چىپ ئوتتۇرىسىغا كەلگەن ۋاقىت)تىن، كۈن پېتىش تەرەپكە ئېگىلگەنگە قەدەر.

(3) قۇياش سارغايغان ۋاقىتتىن، قۇياش پاتقانغا قەدەر.

يۇقىرىقى ئۈچ ۋاقىتتا، مەيلى پەرز بولسۇن، مەيلى ۋاجىب بولسۇن، مەيلى سۈننەت بولسۇن، مەيلى نەپلە بولسۇن، مەيلى قازا ناماز بولسۇن، مەيلى جىنازا نامىزى بولسۇن قانداقلا بىر نامازنى ئوقۇش مەنئى قىلىنىدۇ. بۇ ماۋزۇدىكى «مەنئى» نامازنىڭ ئادا تاپماسلىقىنى تەقەززا قىلىدۇ.

ئەمما ھازىر قىلىنىپ بولغان جىنازا نامىزىنى ئوقۇش، شۇ كۈننىڭ ئەسىر نامىزىنى ئوقۇش ۋە شۇ ۋاقىتتا ئوقۇلغان سەجدە ئايىتىنىڭ

---

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 1 ـ توم 518 ـ بەت، المغني المحتاج 1 ـ توم 127 ـ بەت.

تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىش جائىزدۇر. بىراق مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھازىر قىلىنىپ بولغان جىنازا نامىزىنى كېچىكتۈرۈشتىن مەنئى قىلغان. شۇ كۈنىنىڭ ئەسىر نامىزىنى مەكرۇھ بولغان شۇ ۋاقىتتا بولسىمۇ ئوقۇۋالمىغاندا، ئۇ قازا بولۇپ كېتىدۇ. تىلاۋەت سەجدىسىمۇ سەجدە ئايىتى ئوقۇلغان شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ۋاجىب بولۇپ، گەردەنگە يۈكلەنگەنلىكى ئۈچۈن، گەرچە بۇ ۋاقىت ناماز ئوقۇش مەكرۇھ بولغان ۋاقىت بولسىمۇ، تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىش جائىزدۇر.

ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى مۇنۇ ئۈچ ۋاقىتتا ناماز ئوقۇشىمىزنى ۋە ئۆلۈكلىرىمىزنى يەرلىشىمىزنى مەنئى قىلغان: قۇياش چىققان ۋاقىتتىن ئۇ تولۇق كۆتۈرۈلگەنگە قەدەر. كۈن قىيام بولغاندىن كۈن پېتىش تەرەپكە ئېگىلگەنگە قەدەر. قۇياش سارغايغان ۋاقىتتىن، قۇياش پاتقانغا قەدەر»[1].

2. نەپلە ناماز ئوقۇشقا مۇناسىپ بولمىغانلىقى سەۋەبلىك مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار:

(1) بامدات نامىزىدىن كېيىن، قۇياش نەيزە بويى كۆتۈرۈلگەنگە قەدەر.

(2) ئەسىر نامىزىدىن كېيىن، قۇياش پاتقانغا قەدەر.

بۇ ئىككى ۋاقىتتا قانداقلا بىر نەپلە ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنىدۇ. بىراق ئوقۇسا مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ. ئەمما بۇ ئىككى ۋاقىتتا قازا

---

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

نامازلارنى ئوقۇش، قازا بولغان تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىش ۋە جىنازا نامىزى ئوقۇش مەكرۇھسىز جائىزدۇر. لېكىن ئەسىر نامىزىدىن كېيىن قازا ناماز ئوقۇشنىڭ شەرتى قۇياش سارغىيىشتىن بۇرۇن ئوقۇلىشىدۇر. قۇياش سارغايغاندىن كېيىن، — گەرچە شۇ كۈننىڭ ئەسىر نامىزىنى ئوقۇپ بولمىغان بولسىمۇ — قازا ياكى نەپلە ناماز ئوقۇشقا بولمايدۇ.

شۇنىڭدەك، قۇياش سارغايغان ياكى پېتىۋاتقان ۋاقىتتا، شۇ كۈننىڭ ئەسىر نامىزىنى ئوقۇش جائىزدۇر. شۇنداقلا، بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇيالمىغان كىشى ئۇنى پەرزىدىن كېيىن ئوقۇسا بولىدۇ. بىراق ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ، شافىئىي مەزھىپىگە كۆرە مەكرۇھسىز ئادا تاپىدۇ[1].

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان بەش ۋاقىتتا ناماز ئوقۇماسلىقنىڭ سەۋەبى

ئاۋۋالقى ئۈچ ۋاقىتتا ناماز ئوقۇشنىڭ مەنئىي قىلىنغانلىقىنىڭ سەۋەبى ۋە ھېكمىتى شۇكى، قۇياشقا چوقۇنىدىغان كاپىرلارغا ئوخشاپ قالماسلىق ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى كاپىرلار بۇ ۋاقىتلاردا قۇياشقا چوقۇنىدۇ. ئەمىر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇياش تۇغقاندا، شەيتاننىڭ ئىككى مۈڭگۈزى ئارىسىدا تۇغىدۇ. بۇ ۋاقىتتا، كاپىرلار قۇياشقا چوقۇنىدۇ. قۇياش ئاسماننىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەن ۋاقىتتا دوزاقنىڭ ئوتى يېقىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىشىكلىرى تاقىلىدۇ. قۇياش پاتقاندا يەنە شەيتاننىڭ ئىككى مۈڭگۈزى ئارىسىغا پاتىدۇ. بۇ ۋاقىتتا

(1) تحفة الفقهاء 37- بەت، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 14 - بەت، الدر المختار 1 - توم 343 ـ 349 - بەتلەر.

كاپىرلار يەنە قۇياشقا چوقۇنىدۇ»[1].

ئەمما بامدات نامىزى بىلەن ئەسىر نامىزىدىن كېيىن نەپلى ناماز ئوقۇشنىڭ مەنئى قىلىنغانلىقىنىڭ ھېكمىتى: ۋاقىتتىكى بىر سەۋەبتىن ئەمەس، بەلكى بۇ ۋاقىتلارنىڭ ھۆكۈم تەرەپتىن شۇ ۋاقىتنىڭ پەرزلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇش ۋاقتى بولغانلىقى سەۋەبىدىندۇر. چۈنكى شۇ ۋاقىتنىڭ پەرزنى ئادا قىلىش نەپلى نامازلاردىن ئەۋزەلدۇر[2].

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) اللباب شرح الكتاب 51 ـ بەت.

ئەزاننىڭ بايانى

ئەزان-ناماز ۋاقتىنىڭ كىرگەنلىكىنى ئېلان قىلىش دېمەكتۇر.

ئەزان ئوقۇشنىڭ ھۆكمى

بەش ۋاخ ناماز بىلەن جۈمە نامىزىنى ئەرلەرنىڭ جامائەت بولۇپ ئوقۇشلىرى ئۈچۈن ئەزان ئوقۇش تەكىتلىك سۈننەتتۇر. ھېيت ۋە جىنازا نامازلىرى ۋە باشقا پەرز بولمىغان نامازلار ئۈچۈن ئەزان ئوقۇشقا ھاجەت يوقتۇر. ئەزان ئوقۇش ئەرلەر ئۈچۈن سۈننەت، ئاياللار ئۈچۈن ھارامدۇر. مەيلى ئادا (ۋاقتىدا ئوقۇلغان ناماز) بولسۇن، مەيلى قازا (ۋاقتىدا ئوقۇيالماي ۋاقتى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئوقۇلغان ناماز) بولسۇن، سەپەر ئۈستىدە بولسۇن ياكى ئۆز يۇرتىدا بولسۇن، ھەر قانداق شارائىتتا، پەرز نامازلار ئۈچۈن ئەزان ئوقۇش سۈننەتتۇر.

ئەزاننىڭ تېكستى

ئەزاننىڭ تېكستى تۆۋەندىكىلەر:

اَللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُ أَكْبَرُ ئالLAهۇ ئەكبەر، ئالLAهۇ ئەكبەر.

اَللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُ أَكْبَرُ ئالLAهۇ ئەكبەر، ئالLAهۇ ئەكبەر.

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ ئەشھەدۇ ئەنلائىلاھە ئىلLLەلLAھ.

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ ئەشھەدۇ ئەنلائىلاھە ئىلLLەلLAھ.

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدەن رەسۇلۇلLAھ.

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ ئەشھەدۇئەننە مۇھەممەدەن رەسۇلۇلLAھ.

حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ھەييە ئەلەسسالاھ.

حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ ھەييە ئەلەسسالاھ.

حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ھەييە ئەلەلفەلاھ.

حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ ھەييە ئەلەلفەلاھ.

اللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر.

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ لائىلاھە ئىللەللاھ.

يۇقىرىقىلار بامدات نامىزىدىن باشقا پۈتۈن پەرز نامازلارنىڭ ۋاقتلىرى ئۈچۈن ئوقۇلىدىغان ئەزاننىڭ تېكستى. ئەمما بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتى ئۈچۈن ﴿حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ﴾ يەنى (ناماز ئارقىلىق نىجات تېپىشقا ئالدىراڭلار) دېگەن جۈملىدىن كېيىن ۋە ئاخىرقى ﴿اَللهُ أَكْبَرُ﴾ يەنى (ئاللاھ ھەممىدىن چوڭدۇر) دېگەن جۈملىدىن ئاۋۋال ﴿اَلصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، اَلصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ﴾ يەنى (ناماز ئۇيقۇدىن ياخشى) دېگەن جۈملىلەر ئوقۇلىدۇ.

ئەزان ئوقۇشنىڭ شەرتلىرى

ئەزاننىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

(1) ناماز ۋاقتىنىڭ كىرىشى.

(2) ئەزاننىڭ ئەرەب تىلىدا ئوقۇلۇشى.

(3) ئەزاننىڭ ئۈنلۈك ئوقۇلىشى.

(4) ئەزان تېكىستلىرىنىڭ ھەممىسى بىر مۇئەززىن تەرىپىدىن

ئوقۇلۇشى.

(5) مۇئەززىنىنىڭ مۇسۇلمان، ئەر، ئاقىل، بالىغ بولۇشى.

(6) ئەزاندا ئوقۇلىدىغان تېكىستلەرنىڭ تەرتىبلىرىگە رىئايە قىلىش ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن ئوقۇش.

ئەزان ئوقۇلىۋاتقاندا نېمە قىلىش كېرەك؟

ئەزاننى ئاڭلىغان كىشىنىڭ مۇئەززىنىنىڭ ئېيتقانلىرىنى قايتىلىشى يەنى مۇئەززىن ئېيتقان ئەزان تېكىستىنىڭ ھەممىسىنى مۇئەززىن ئوقۇغانغا ئوخشاش شەكىلدە قايتىلاپ ئوقۇشى، پەقەت {**حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ**} دېگەندە، {**لاَحَوْلَ وَلاَقُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ**} يەنى (ئاللاھنىڭ ياردىمىسىز ھېچ ئىش قىلالمايمىز)، دەپ ئىككى قېتىم قايتىلىشى مۇستەھەپتۇر.

ئەزاندىن كېيىن قايسى دۇئا ئوقۇلىدۇ؟

{**اَللَّهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاةِ الْقائِمَةِ آتِ مُحَمَّداً الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِي وَعَدْتَهُ**} يەنى «ئى مۇشۇ ئۇلۇغ چاقىرىقنىڭ ۋە ئوقۇلىدىغان نامازنىڭ ئىگىسى ئاللاھ! پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا شاپائەت قىلىش پەزىلىنى بەرگىن ۋە ئۇنى سەن ۋەدە قىلغان ئالىي ماقامغا ئېرىشتۈرگىن»[1].

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى

ئەزاننىڭ بۆيرۇلغانلىقىنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام دىنىنىڭ پەرز نامازلار ئۈچۈن ئەزان ئوقۇشنى بۇيرۇغانلىقىنىڭ ھېكمەتلىرى كۆپتۇر. ئۇلاردىن:

1. ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسلىق تېرىكى ۋە مۇسۇلمانلىقنىڭ ئۇنۋانى بولغان، شەھادەت كەلىمىلىرىنى ئۆزئىچىگە ئالغان بۇ ئەزاننىڭ كۆڭۈلۈك بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋاقىتلىرى ئۈچۈن ئوقۇشقا بۇيرۇلغانلىقىنىڭ ھېكمىتى: بۇ كەلىمىلەر ئارقىلىق كىشىلەرنى نامازغا چاقىرىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ بىرلىكىنى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرھەق پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. زادى يەر يۈزىدە ئىسلام دىنى يوقالمايدىكەن، ناماز قەتئىي يوقالمايدۇ. ناماز يوقالمىغان ئىكەن، ئەزان قەتئىي يوقالمايدۇ. ئەزان يوقالمىغان ئىكەن، ئىسلام دىنىنىڭ شۇئارى تا قىيامەتكىچە شۇنداق جاراڭلىق ئېلان قىلىنىپ، غەپلەتتىكىلەرنى ئويغىتىپ، ئاخىرىغىچە داۋام قىلىدۇ.

2. ئەزان تېكىستلىرى ئىچىدە كىشىلەرنى ﴿حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ﴾ «ھەييە ئەلەسسالاھ» يەنى (نامازغا كېلىڭلار) دەپ چاقىرىشتىن بۇرۇن، ئەزاننىڭ بېشىدىلا ﴿اَللّٰهُ أَكْبَرُ﴾ «ئاللاھۇ ئەكبەر» يەنى (ئاللاھ ھەممىدىن ئۇلۇغدۇر) دەپ ئېلان قىلىنىدۇ. بۇنىڭ مەنىسى: ئاللاھ ھەممىدىن ئۇلۇغ بولغان ئىكەن، بۇ دۇنيانىڭ باقاسىز مەنپەئەتلىرى ۋە تۈگىمەس مەشغۇلاتلىرىنى ۋاقىتلىق تاشلاپ نامازنى ئادا قىلىشقا كېلىڭلار، دېيىش ئارقىلىق كىشىلەرگە ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇشنىڭ مۇھىملىقىنى قايتا ئېلان قىلغانلىقتۇر.

3. ئەزان غەپلەتتىكى ۋە ئۇيقۇدىكى كىشىلەرنى ئويغىتىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقىنى تەپەككۇر قىلىشى ۋە

ناماز ئوقۇشى ئۈچۈن يېتەكچى بولىدۇ.

4. ئىسلام دىنىدىكى ئەزان ھېچقانداق بىر دىندا بولمىغان ۋە ئالاھىدە خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە بىر ئېلاندۇر. بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ بىر ئىكەنلىكى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك دىنى ئىكەنلىكىنى تا قىيامەتكىچە جاكارلايدىغان بىردىنبىر شۇئاردۇر.

تەكبىر ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى

تەكبىر ـ ئەزاندىن كېيىن، پەرز نامازلارنى ئوقۇش ئالدىدا، نامازنىڭ باشلىنىدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان ھالدا ئاللاھ تائالانى ئۇلۇغلاش دېمەكتۇر.

تەكبىر ئېيتىشنىڭ ھۆكمى

تەكبىرنىڭ ھۆكمى ئەزاننىڭ ھۆكمىگە ئوخشاشتۇر. يەنى پەرز نامازلار ئۈچۈن، مەيلى ئادا بولسۇن، مەيلى قازا بولسۇن، مەيلى يول ئۈستىدە بولسۇن، مەيلى ئۆز يۇرتىدا بولسۇن پۈتۈن ھاللاردا ئەرلەرنىڭ تەكبىر ئوقۇشى سۈننەتتۇر. تەكبىرنىڭ ئەزانغا ئوخشىمايدىغان تەرەپلىرى تۆۋەندىكىچە:

(1) ئەزان پەرز نامازلارنى جامائەت بىلەن ئادا قىلىش ئۈچۈن ئوقۇلىدۇ. تەكبىر بولسا، جامائەت بىلەن ئوقۇلسۇن ياكى يالغۇز ئوقۇلسۇن پۈتۈن پەرز نامازلار ئۈچۈن ئوقۇلىدۇ.

(2) تەكبىر، ئۇنىڭ ھەرپلىرى بىلىنىدىغان رەۋىشتە تېز ئوقۇلىدۇ. تەكبىر ئېيتقان كىشى ئىككى سۆزنى بىرلا نەپەس بىلەن بىرلەشتۈرگەن ھالدا، كېيىنكى سۆزنى بىر ئاۋاز بىلەن ئوقۇيدۇ.

(3) تەكبىرنى، ئەزاننىڭ ئەكسىچە، مۇنارىدا ۋە مۇنارىغا ئوخشاش ئېگىز جايدا ياكى مىكروفوندا ئوقۇش شەرت ئەمەس.

تەكبىرنىڭ تېكستى

تەكبىرنىڭ تېكستى تۆۋەندىكىدەك بولىدۇ:

اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر.

اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر.

أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ الله ئەشھەدۇ ئەنلائىلاھە ئىللەللاھ.

أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ الله ئەشھەدۇ ئەنلائىلاھە ئىللەللاھ.

أَشْهَدُ أَنَّ مُحمَّداً رَسُولُ اللهِ ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدەن رەسۇلۇللاھ.

أَشْهَدُ أَنَّ مُحمَّداً رَسُولُ اللهِ ئەشھەدۇئەننە مۇھەممەدەن رەسۇلۇللاھ.

حَيَّ عَلىَ الصَّلاَةِ ھەييە ئەلەسسالاھ.

حَيَّ عَلىَ الصَّلاَةِ ھەييە ئەلەسسالاھ.

حَيَّ عَلىَ الْفَلاَحِ ھەييە ئەلەلفەلاھ.

حَيَّ عَلىَ الْفَلاَحِ ھەييە ئەلەلفەلاھ.

قَدْ قَامَتْ الصَّلاَةُ قەد قامەتىسسالاھ،

قَدْ قَامَتْ الصَّلاَةُ قەد قامەتىسسالاھ،

اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر.

لاَ إِلهَ إِلاَّ اللهُ لائىلاھە ئىللەللاھ.

نامازنىڭ تۆتىنچى شەرتى: ئەۋرەت جايلارنى يېپىشنىڭ بايانى

ئەۋرەت- ئىنسانىنىڭ ئېچىلىپ قالسا ئەيىب بولىدىغان ۋە ئۇنىڭغا قاراشتىن ھايا قىلىنىدىغان ئورگانلىرى دېمەكتۇر. شەرئەت ئىستىلاھىدا: نامازدا يۆرگەشكە تېگىشلىك بولغان ۋە ئۇنىڭغا قاراش ھارام بولغان ئەزالارنىڭ ھەممىسى ئەۋرەت دېيىلىدۇ. ناماز ئوقۇغاندا، ئەۋرەت ئەزالارنى يۆرگەش نامازنىڭ قوبۇل بولۇشىنىڭ شەرتلىرىدىن بىرىدۇر.

ئەۋرەت ۋە ئۇنىڭ چەك-چېگرىسى

ئەۋرەت - ئىنسانىنىڭ ئېچىلىپ قالسا ئەيىب بولىدىغان ۋە ئۇنىڭغا قاراشتىن ھايا قىلىنىدىغان ئورگانلىرى دېمەكتۇر. ناماز ئوقۇغاندا، ئەۋرەت ئەزالارنى يۆگەش نامازنىڭ قوبۇل بولۇشىنىڭ شەرتلىرىدىن بىرىدۇر.

ئەرنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرىسى

ئەرنىڭ ئەۋرەت سانىلىدىغان ئەزاسى ئۇنىڭ كىندىكى بىلەن ئىككى تىزىنىڭ ئارىسىدىكى جايلاردۇر. بۇنىڭدىن باشقا ئەزالىرى ئەۋرەت ئەمەس. ئەرلەرنىڭ مەيلى نامازدا، مەيلى ئادەتتىكى ۋاقىتلاردا ئەۋرەت سانالغان ئەزالىرىنى يېپىپ يۈرىشى پەرزدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەرنىڭ كىندىكى بىلەن ئىككى

تىزنىڭ ئارىلىقى ئەۋرەتتۇر»[1].

ئايالنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنىڭ چەك-چېگرىسى

ئايالنىڭ ئەۋرىتى 3خىل بولىدۇ: بىرىنچىسى، ئايالنىڭ يات ئەر ۋە مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانىلىدىغان جايلىرى، ئىككىنچىسى، ئايالنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى ئۈچىنچىسى، ئايالنىڭ مۇسۇلمان ئايال جىنسلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرىدۇر. بۇلارنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

ئايالنىڭ يات ئەرلەر ۋە مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانىلىدىغان جايلىرى

ئايالنىڭ يات ئەرلەر، مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ۋە مۇسۇلمانلاردىن بولغان دىيانەت ۋە ئەخلاقتىن نېسىۋىسى بولمىغان ئاياللار ئالدىدا يۈزى، ئىككى ئالقىنى ۋە ئىككى پۇتىدىن باشقا پۈتۈن بەدىنى ئەۋرەتتۇر.

چۈنكى مۇسۇلمان يات ئەرنىڭ، مۇسۇلمان ئەمەس ئەر ياكى ئايالنىڭ مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئەۋرەت سانىلىدىغان جايلىرىنى كۆرۈشى توغرا ئەمەس. ھەتتا دىيانەت ۋە ئەخلاقتىن نېسىۋە ئالالمىغان بەزى مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ دىندار ئايالنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنى كۆرۈشى توغرا ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئەرلەرگە سۈپەتلەپ بېرىشى ياكى ھازىرقى پەن-تېخنىكا ئەسرىدە ئۇنىڭ يات ئەرلەر ئۈچۈن ئەۋرەت سانالغان جايلىرىنى رەسىمگە تارتىۋېلىپ، يامان نىيەتلىك ئادەملەرگە تارقىتىش

---

(1) داراقۇتنى، بەيھەقىي رىۋايىتى

ئېھتىمالى كۆپ. شۇ سەۋەبتىن مۇسۇلمان ئايال ئۆزىنىڭ ئېپپەت، نومۇسىنى قوغداش يۈزىسىدىن مۇنداق ئەخلاقسىز ئاياللارغا ئەۋرەت جايلىرىنى ئاچماسلىقى لازىم.

ئەمما ئاياللىڭ زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن ياكى دوختۇرغا كۆرۈنۈش ئۈچۈن بەزى جايلىرىنى ئېچىشى رۇخسەت قىلىنغان ئىشلار قاتارىدىن سانىلىدۇ. چۈنكى ئىسلام قانۇنىدا: «زۆرۈرىيەت مەنئىي قىلىنغان ئىشلارغا يول قويىدۇ» دەيدىغان پىرىنسىپ بار.

ئاياللىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى

ئاياللىڭ مەھرەملىرى (نىكاھى باغلانمايدىغان تۇغقانلىرى) ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى ئۇنىڭ قورسىقى، دۈمبىسى، ئىككى ئۇياتلىق ئورگىنى، ئىككى تىزى بولۇپ، بۇلاردىن باشقا جايلىرى ئەۋرەت سانالمايدۇ. ئۇلارغا بىلەكلىرىنى، پۇتلىرىنى، كۆكسىنى، بويۇنلىرىنى ۋە چېچىنى ئاچسا گۇناھ بولمايدۇ»[1]. ئاياللىڭ مەھرەملىرى ئالدىدىكى

(1) دوكتور يۈسۈپ ئەل قەرداۋىينىڭ نۇتقىدىن. دوكتور يۈسۈپ قەرداۋى ـ 1926-يىلى مىسىرنىڭ غەربىيە رايونىدا دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، قەدىمي ئىلىم يۇرتى ئەزھەردە ئوقۇپ يېتىشكەن ئىسلاھاتچى ئالىم. مىسىردىكى "ئەل ئىخۋانۇل مۇسلىمۇن" جامائىتىنىڭ غوللۇق ئەزالىرىدىن بىرى بولغانلىقى سەۋەبلىك 1949-1954- ۋە 1961- يىللىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۈچ قېتىم تۈرمىگە ئېلىنغان، 1961- يىلى قاتار دۆلىتىگە بېرىپ، شۇجايىنىڭ نوپۇسىغا ئۆتكەن ۋە ئۇ جايدا ئىسلام ئېنىستىتوتىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن، 1977-يىلى قاتار ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى بولغان. ئۆزىنىڭ مول بىلىمى ۋە ئىسلام دۇنياسى دۇچ كېلىۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش چارىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتىكى تالانتى بىلەن "ئىسلام تەرەققىيات بانكىسى"، "پادىشاھ فەيسەل مۇكاپاتى"، "مالايشىيا ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتى" ۋە بۇرۇناي سۇلتانى تەرىپىدىن مۇكاپاتلارغا نائىل بولغان. ھازىر ئۇ "دۇنيا

ئەۋرەت جايلىرى نۇر سۈرىسىنىڭ مۇنۇ ئايەتلىرىدە ئېنىق بايان قىلىنغان: ﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾يەنى﴿ مۆئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، ئۇلار كۆزلىرىنى نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قاراشتىن ساقلىسۇن، نومۇسىنى ۋە ئېپپىتىنى قوغدىسۇن، كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان قىسىمدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارا قىلمىسۇن، ياغلىقلىرىنى ياقىلىرى بىلەن قوشۇپ تاڭسۇن، زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيىن ئاتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلەردىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەردىن، يا ئاياللارنىڭ ئۇياتلىق جايلىرىنى ئۇقمايدىغان بالىلاردىن باشقا كىشىلەرگە كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن، ئى مۆئمىنلەر!

ئىسلام ئۆلىمالار ئىتتىپاقى"نىڭ رەئىسى، "ياۋروپا تەتقىقات ۋە پەتىۋا كېڭىشى"نىڭ رەئىسى، "مىسىر ئىسلام تەتقىقات ئاكادېمىيىسىنىڭ ئەزاسى، "ئىسلام دۇنيا ئىتتىپاقى"تەركىبىدىكى" ئىسلام فىقھى ئاكادېمىيىسىنىڭ ئەزاسى، "قاتار ئىسلام بانكىسى"نىڭ كۆزىتىش كومىتېتى ئەزاسى، "ئافرىقا ئىسلامي دەۋەت تەشكىلاتى"نىڭ ئەزاسى، كۇۋەيت دۆلىتى "زاكات ئىشلىرى كومىتېتى"نىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، "ئىسلام ئونلاين" تور بېكىتىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىمەكتە.

بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ھەممىڭلار ئاللاھقا تەۋبە قىلىڭلار ﴾[1].

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، ئايال ئۆزىنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا نورمالدا ئۆي ئىچىدە ئېچىپ يۈرسە ئەيىبكە بۇيرۇلمايدىغان جايلىرىنى ئېچىپ يۈرسە بولىدۇ[2].

ئايالنىڭ دىنداش ئايال جىنسلىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى

ئايالنىڭ مۇسۇلمان يات ئاياللار ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرى ئۆزىنىڭ مەھرەملىرى ئالدىدا ئەۋرەت سانالغان جايلىرىنىڭ ئۆزىدۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىن ھازىرغىچە داۋام قىلىپ كەلگەن ئىسلامىي ئادەت مۇشۇ بولۇپ، مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئىش ئورۇنلىرىدا، ئۆي ئىچىدە ۋە مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئارىسىدا بېشىنى، بويۇنلىرىنى، پۇت ۋە قوللىرىنى، شۇنداقلا ئېچىپ يۈرسە ئادەتتە ئەيىب سانالمايدىغان جايلىرىنى ئوچۇق قويۇپ يۈرىشى جائىزدۇر[3].

مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ھەممىسى كەڭ، ئازادە ۋە ئۇزۇن كىيىملەرنى كىيىشى، يۈزى، ئىككى قولى ۋە ئىككى پۇتىغا ئوخشىغا ئادەتتە ئوچۇق تۇرىدىغان ئەزالىرىدىن باشقا جايلىرىنى يېپىپ يۈرۈشى ئىسلامىي گۈزەل ئەخلاقنىڭ جۈملىسىدىن سانىلىدۇ.

ئەمما تېخى ئادەت كۆرۈش يېشىغا يەتمىگەن نارىسىدە قىزلارنىڭ نامازدا بولسۇن، ياكى ناماز سىرتىدىكى نورمال ۋاقىتلاردا بولسۇن، بەزى ئەۋرەت ئەزالىرى ئېچىلىپ قالسىمۇ، ئۇلارغا گۇناھ بولمايدۇ ۋە ئوقۇغان

---

(1) نۇر سۈرىسى 31-ئايەت.

(2) دوكتور يۈسۈپ ئەل قەرداۋىينىڭ پەتىۋالىرىدىن.

(3) سەئۇدى ئەرەبىستانى پەتىۋا كومىتېتىنىڭ پەتىۋاسىدىن.

نامازلىرىمۇ بۇزۇلمايدۇ.

ئەۋرەت جايلارنى يېپىشنىڭ ھېكمىتى

1. ئىنسانلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ھايا قىلىنىدىغان ئەۋرەت جايلارنىڭ، ئىنسانلارنىڭ ئىگىسى بولغان ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا ئېچىلىپ تۇرۇشىدىن ھايا قىلىش.

2. ئادەتتىكى چاغلاردا ئەۋرەت جايلارنى ئېچىشقا بولمىغان يەردە، ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىغا يۈزلەنگەن نامازدا، ئۇنى يېپىش تېخىمۇ زۆرۈردۇر.

3. ئىنساننىڭ زىننىتى گۈزەل ۋە تولۇق كىيىملىرى بىلەن بولىدۇ. ئىنسانلار ئادەتتە بىرەر باشلىق ياكى رەئىس بىلەن كۆرۈشمەكچى بولسا، ئەڭ گۈزەل ۋە مۇكەممەل كىيىملىرىنى كىيىشىپ بارىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن مەنىۋى مۇلاقاتتا بولماقچى بولغان كىشى قانداق زىننەتلىنىشى كېرەك!؟

4. ئىنساننىڭ ئەۋرەت جايلىرىنى يېپىپ، ئېسىل، گۈزەل كىيىملەر بىلەن زىننەتلىنىشى، ئۇنى باشقا مەخلۇقاتلاردىن ئايرىپ تۇرىدىغان بىر ئېسىل خىسلەتتۇر.

5. نامازدا بولسۇن ۋە باشقا ۋاقىتلاردا بولسۇن، ئەر ـ ئايال ھەر قانداق كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنى يۆرگىشى، پىتنە ـ پاساتلاردىن ۋە يامان نىيەتلىك كۆزلەردىن ساقلىنىشىنىڭ بىر كاپالىتىدۇر.

ئەۋرەت جايلارنى يېپىشنىڭ ئەدەپلىرى

ئىنسانىنىڭ تاشقى ئەۋرەتلىرىنى يېپىشى پەرز بولغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئىچكى ئەۋرىتىنى يەنى: قەلبىدىكى باشقىلار كۆرۈپ قالسا ئۇيات بولىدىغان ناچارلىقلارنى يېپىشى ئەلبەتتە پەرزدۇر. قەلبتىكى ناچارلىقلارنى يېپىش دېگەنلىك — ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا بېرىشتا تاشقى ئەزالارنى پاكلاپ، ئەۋرەتلەرنى ياپقاننىڭ سىرتىدا، قەلبتىكى گۇناھلارنىڭ كىرلىرىنى تەۋبە ۋە پۇشايماننىڭ سۈيى بىلەن يۇيۇش بىلەن بىرگە، ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا كۆرۈنۈپ قېلىشىدىن ھايا قىلىنىدىغان كۆرەلمەسلىك، تەكەببۇرلۇق، دۈشمەنلىك، ئاداۋەت، ئاچكۆزلۈك قاتارلىق ناچار ئىللەتلەردىن خالىي بولۇش دېگەنلىكتۇر. خۇسۇسەن، نامازغا تۇرغاندا، قەلبتىكى بۇ ناچار ئىللەتلەر بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ ھوزۇرىغا كېلىشتىن ھايا قىلغانلىق يۈزىسىدىن گۇناھلارغا تەۋبە قىلىپ، قەلبنى پاكلاپ تۇرۇش تېخىمۇ زۆرۈردۇر. چۈنكى كىشلەر قەلبىدىكى ناچار ئىللەتلەرنى باشقىلارنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ھايا قىلىدۇ ۋە مۇمكىن قەدەر كىشىلەرگە ئاشكارا قىلماسلىققا تىرىشىدۇ، قەلبلەردىكىلەرنى ئەينەن بىلىپ تۇرغۇچى ئاللاھ تائالادىن ھايا قىلمايدۇ. ئاللاھ تائالادىن ھايا قىلىش باشقىلاردىن ھايا قىلىشتىن ئەلۋەتتە زۆرۈر ئەمەسمۇ؟!

نامازنىڭ بەشىنچى شەرتى: قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش

قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش- نامازدا يۈزىنى ۋە پۈتۈن ۋۇجۇدىنى مەسجىدى ھەرەمدىكى كەبە تەرەپكە قارىتىش دېمەكتۇر.

كەبىنى كۆرۈپ تۇرىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغان كىشىلەرنىڭ يۈزىنى ۋە كۆكسىنى كەبىگە قارىتىپ تۇرۇشى، كەبىنىڭ ئۆزىنى كۆرەلمەيدىغان ۋە يىراقلاردىكى كىشىلەرنىڭ كەبىنىڭ تەرىپىگە يۈزلىنىپ تۇرۇشى نامازنىڭ دۇرۇس بولۇشىنىڭ شەرتلىرىدىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ناماز ئوقۇغاندا، قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈشنىڭ شەرت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دېگەن: ﴿فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ﴾ يەنى ﴿(نامازدا) يۈزۈڭنى مەسجىدى ھەرەمگە قاراتقىن. قەيەردە بولماڭلار (نامازدا) يۈزۈڭلارنى مەسجىدى ھەرەم تەرەپكە قىلىڭلار﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قانداق بىر نامازنى قىبلىگە قاراپ ئوقۇيتتى ۋە باشقىلارنىمۇ قىبلىگە قاراپ ئوقۇشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېگەن: «ناماز ئوقۇماقچى بولساڭ، ئاۋۋال تاھارەت ئالغىن، ئاندىن قىبلىگە قاراپ تەكبىر ئېيت»[2].

پەرزنىڭ تۆۋىنىدىكى ۋاجىب، سۈننەت ۋە نەپلە نامازلىرىنى ئات- ئۇلاغ ۋە زامانىۋى قاتناش قۇراللىرى ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ يۈنىلىشىگە قاراپ ئوقۇسا بولىدۇ. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەردە بولغىنىدا نەپلە ۋە ۋىتىر نامازلىرىنى ئۇلاغ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئۇلاغنىڭ

---

(1) بەقەرە سۈرىسى 144 ـ ئايەت.

(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

يۈزلىنىشكە قاراپ ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ئوقۇيتتى»[1].

ئەمما پەرز نامازلارنى قىبلىگە قاراپ ئوقۇش شەرت. «پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام سەپەر ئۈستىدە پەرز نامازلارنى ئوقۇماقچى بولغىنىدا، ئۇلاغدىن چۈشۈپ قىبلىگە قاراپ تۇرۇپ ئوقۇيتتى»[2].

قىبلىگە قاراشقا ئىمكانىيەت بولمىغاندا قانداق قىلىش كېرەك؟

كېسەللىك، ئۇرۇش مەيدانىدا بولغانلىق، دۈشمەندىن ئېهتىيات قىلغانلىق، قاتناش قوراللىرىنىڭ ئۈستىدە بولغانلىق سەۋەبلەردىن قىبلىگە قاراپ ناماز ئوقۇشقا ئىمكانىيەت بولمىغان شارائىتلاردا، پىيادە بولسۇن ياكى قاتناش قوراللىرىدا بولسۇن، شۇ ۋاقىتتىكى شارائىتقا قاراپ، ئىمكان قەدەر قىبلىگە، ئىمكانىيەت بولمىسا قايسىبىر تەرەپكە قاراپ ناماز ئوقۇسا بولۇۋېرىدۇ[3].

ئاللاھ تائالا بۇ هەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ. فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا﴾ يەنى﴿ نامازلارنى، بولۇپمۇ ئەسىر نامىزىنى داۋاملاشتۇرۇڭلار. ئاللاهنىڭ هوزۇرىدا ئىتائەتمەنلىك ۋە ئەيمىنىش بىلەن تۇرۇڭلار. قورقۇنچتا قالغىنىڭلاردا، (نامازلىرىڭلارنى) پىيادە ياكى ئۇلاغلىق كېتىپ بېرىپ ئادا قىلىڭلار﴾ [4].

يۇقىرىقى شارائىتلار سەۋەبىدىن قىبلىگە قاراشقا ئىمكانىيىتى بولمىغان كىشىلەرنىڭ قايسىبىر تەرەپكە بولمىسۇن ئۇنىڭغا قاراپ ناماز

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بۇخارى ۋە ئەهمەد رىۋايىتى.
(3) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 17 ـ بەت.
(4) بەقەرە سۈرىسى 139 ـ ئايەت.

ئوقۇشى قىبلىنىڭ ئورنىدا بولۇپ قوبۇل قىلىنىدۇ.

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾ يەنى ﴿مەشرىقمۇ، مەغرىبمۇ ئاللاھنىڭدۇر، قايسى تەرەپكە يۈزلەنسەڭلارمۇ، ئۇ ئاللاھنىڭ تەرىپىدۇر﴾[1].

قىبلىنى تاپالمىغان چاغدا قانداق قىلىش كېرەك؟

سەپەر ئۈستىدە قاراڭغۇلۇق ياكى ھاۋانىڭ بۇلۇتلۇق بولغانلىقى سەۋەبى بىلەن قىبلە تەرىپىنى بىلەلمىگەن كىشى قىبلىنى سوراپ بىلىشكە ئادەم تاپالمىغان ياكى كومپاسقا ئوخشاش تەرەپلەرنى كۆرسەتكۈچ سايمانلىرىمۇ بولمىغان شارائىتتا، قىبلىنى تېپىش ئۈچۈن ئىزدىنىپ ئۆز قانائىتىگە كۆرە قىبلە تەرەپنى بەلگىلەپ ناماز ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭ بۇ ۋاقىتتىكى نامىزى دۇرۇس بولىدۇ. ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ«قىبلە» دەپ ئۇنىڭغا قاراپ ناماز ئوقۇغان تەرىپى قىبلە ئەمەسلىكى ئېنىقلانغان ھالدىمۇ، ئۇنىڭ ئوقۇغان نامىزى دۇرۇستۇر. ئۇنى قايتا ئوقۇمايدۇ.

ئەمما ئۇ كىشى، ئۆز قانائىتىگە كۆرە قىبلە دەپ بەلگىلەپ ئۇنىڭغا قاراپ ناماز ئوقۇۋاتقان ئەسنادا، قاراپ ناماز ئوقۇۋاتقان بۇ تەرەپنىڭ قىبلە ئەمەسلىكى ئېنىقلىنىپ، ھەقىقىي قىبلە ئۇ كىشىگە ئايان بولغان شارائىتتا، ئۇ، نامىزىنى بۇزماستىن، نامازدا تۇرۇپ، «قىبلە» دەپ بىلىنگەن تەرەپكە چۆرۈلىدۇ. ئەگەر قىبلىنى تېپىش ئۈچۈن ئىزدەنمەستىن، قايسىبىر تەرەپنى «قىبلە» دەپ گۇمان قىلىپ ناماز ئوقۇغان بولۇپ، كېيىن ئۇنىڭ قاراپ ناماز ئوقۇغان تەرىپىنىڭ قىبلە

(1) بەقەرە سۈرىسى 115 ـ ئايەت.

ئەمەسلىكى بىلىنسە، ئۇنىڭ نامىزى باتىلدۇر. قايتا ئادا قىلىشقا توغرا كېلىدۇ[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ — مەككىدىكى ئادىتى بويىچە — ئون يەتتە ئاي پەلەستىندىكى بەيتۇلمۇقەددەسكە قاراپ ناماز ئوقۇيدۇ. يەھۇدىيلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى «ئۇ بىزگە ئەگىشىدۇ. چۈنكى ئۇ بىزنىڭ قىبلىمىزگە قاراپ ناماز ئوقۇيدۇ» دەپ ئەيىبلەشكە باشلىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناھايىتى پەرىشان بولىدۇ. كېچىلىرى سىرتقا چىقىپ ئۇپۇققا قاراپ، قىبلە ھەققىدە ئاللاھ تائالادىن بىرەر ۋەھيى كۈتىدۇ. شۇنداق قىلىپ ناماز ۋاقتى كىرگەندىن كېيىن مەدىنىدىكى بەنى سەلىمە مەسجىدىدە پېشىن نامازدىن ئىككى رەكئەت ئوقۇلۇپ بولغان ۋاقىتتا، پەرىشتە جىبرىل ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بىلەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنى نامازدا تۇرغان ھالىتىدە كەبە تەرەپكە يۈزلەندۈرىدۇ ۋە ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزىدۇ: ﴿**قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ**﴾ يەنى ﴿بىز سېنىڭ (كەبە قىبلەڭ بولۇشىنى تىلەپ) قايتا- قايتا ئاسمانغا قارىغانلىقىڭنى كۆرۈپ تۇرىۋاتىمىز. سېنى چوقۇم سەن ياقتۇرىدىغان قىبلىگە يۈزلەندۈرىمىز.(نامازدا) يۈزۈڭنى مەسجىدى ھەرەم تەرەپكە قىلغىن﴾[2].

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 18 ـ بەت.
(2) بەقەر سۈرىسى 144 ـ ئايەت.

قىبلىگە يۈزلىنىشنىڭ ئەدەپلىرى

ناماز ئوقۇغاندا، كۆكسىنى ۋە يۈزىنى قىبلە تەرەپكە قاراتقان كىشى، ئەلۋەتتە قەلبىنىمۇ، دۇنياۋىي غەرەزلەردىن، نەپسىي ھەۋەسلەردىن ئازات قىلغان ھالدا، ئاللاھ تائالانىڭ ھۇزۇرىغا يۈزلەندۈرۈشى ۋە ئەقلىنى، پىكرىنى شۇنداقلا پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئۆزى مۇناجات قىلماقچى بولغان ئىگىسى ئاللاھ تائالاغا بېغىشلىشى قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈشنىڭ ئەدەپلىرىدىندۇر.

نامازدا قىبلىگە يۈزلىنىشنىڭ سىرى

نامازدا قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈشنىڭ سىرلىرىدىن:

1. پەيغەمبەرلەرنىڭ پېشۋاسى ئىبراھىم ئەلەيھىسساالامنىڭ سۈننىتىنى بەرپا قىلىش ۋە قەلبلەردە ئۇنىڭ يادىنى داۋام قىلدۇرۇش.

2. ناماز ئوقۇغان كىشى يۈزىنى كەبە تەرەپكە قارىتىش بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى كەبە تەرەپكە يۈزلىنىپ تۇرىدۇ. نەتىجىدە، قەلب ئاللاھ تائالادىن ئەيمەنگەن ھالدا تۇرۇپ، نامازنىڭ ئاللاھ دەرگاھىدا قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن ئۆز رولىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى يۈز بىلەن بەدەن مۇئەييەن بىر تەرەپكە يۈزلەنمەستىن، ئۆز ھالىغا قويۇپ بېرىلىدىغان بولسا، ئىنسانىنىڭ بارچە ئورگانلىرى خالىغانچە ھەرىكەت قىلىشى، جۈملىدىن كۆز ھەر تەرەپكە قارىشى بىلەن قەلبمۇ شۇلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىپ، نامازنىڭ دۇرۇس يوسۇندا ئادا قىلىنىشىغا ئەلۋەتتە سەلبىي تەسىر بېرىدۇ. شۇڭا قىبلىگە يۈزلىنىش پەرز قىلىنغان بولۇشى مۇمكىن.

3. نامازدا قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش بىلەن ئىنسانىنىڭ قەلبى ئارام

تاپىدۇ ۋە پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا قېرىنداش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. چۈنكى يەر شارىدىكى پۈتۈن مۇسۇلمانلار نامازدا شۇ كەبە تەرەپكە يۈزلىنىدۇ. بۇ ھەر قانداق مۇسۇلمان كىشىگە ئۆزىنىڭ يالغۇز ئەمەسلىكىنى ۋە بۇ ئىبادەتتە پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى بىلەن ئورتاق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرىدۇ.

4. قىبلىگە قاراش ئارقىلىق قەلبنى، ئەقلنى ۋە پۈتۈن ئەزالارنى ئاللاھقا قۇلچىلىق ئادا قىلىشتىن ئىبارەت بىر مەقسەتكە قارىتىش بىلەن ئىبادەتنىڭ جەۋھىرى بولغان ئىخلاسنى ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ.

5. قىبلىگە يۈزلىنىش مۇسۇلمانلارنى گەرچە ئۇلار مۇساپە جەھەتتىن بىر - بىرىدىن يىراقتا بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قەلبلىرى بىر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت ئورتاق مەقسەتتە بىر ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ.

نامازدا نېمە ئۈچۈن كەبە تەرەپكە يۈز كەلتۈرىمىز؟

نامازدا كەبە تەرەپكە يۈز كەلتۈرۈش ۋە ھەج، ئۆمرە ئادا قىلغاندا، كەبىنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ تاۋاپ قىلىشتىكى مەقسەت — دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئويلىغىنىدەك — كەبىگە چوقۇنۇش يۈزىسىدىن ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تائالانىڭ ﴿(نامازدا) يۈزۈڭنى مەسجىدى ھەرەم تەرەپكە قىلغىن﴾ دەپ بۇيرىغان ئەمرىگە بىنائەن، ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش يۈزىسىدىن كەبە تەرەپكە قارايمىز ۋە ھەج، ئۆمرىنى كەبىنىڭ ئەتراپىنى تاۋاپ قىلىش بىلەن قىلىمىز. ئىبادەت پەقەت بىر ئاللاھقىلا قىلىنىدۇ. كەبە ئاللاھ ئەمەس، ياكى ئۇنىڭ تۇرىدىغان جايىمۇ ئەمەس. چۈنكى ئاللاھ تائالا جاي ۋە تەرەپلەرگە مەخسۇس بولۇشتىن ئۈستۈندۇر، ئەلۋەتتە.

ئـاللاھ مۇسـۇلمانلارنىڭ يـۈزىنى بىـر يەرگە مەركەزلەشـتۈرۈش، ئىبادەتنىـڭ پەقەت بىـر ئـاللاھقىلا قىلىنىـدىغانلىقىنى بىلـدۈرۈش ۋە ھېس قىلدۇرۇش ئۈچـۈن، ئـۇلارنى كەبىـگە يـۈز كەلتۈرۈشـكە بۇيرىغـان. بۇ ھەرگىزمۇ كەبىـگە ئىبادەت قىلىشـلار دېگەنلىـك ئەمەس. شـۇڭا كـۆپ ئايەتلەردە ئاللاھ تائالا مۇسـۇلمانلارغا: ﴿فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصــاً لَــهُ الــدِّيْنِ﴾ يەنـى ﴿دىنىڭنى خالىس قىلغان ھالـدا ئـاللاھقىلا ئىبـادەت قىلغـىن﴾ دەپ ئەمـر قىلىـش ئـارقىلىق ئىبـادەتنى ئـاللاھ تائالانىـڭ ئـۆزىگىلا قىلىشـقا قايتـا ـ قايتا بۇيرىغـان، ئانـدىن نامازغـا ئوخشـاش بەزى ئىبـادەتلەر ئۈچـۈن كەبە تەرەپكە يۈز كەلتۈرۈشنى شەرت قىلغان. ئاللاھ تائالانـىڭ: ﴿فَــوَلِّ وَجْهَــكَ شَطْرَالْمَسْجِدِ الحَــرَامِ﴾ يەنـى ﴿(نامـازدا)، يـۈزۈڭنى مەسـجىدى ھەرەم تەرەپـكە قىلغــىن﴾ دېـگەن سـۆزىدىن مەسـجىدى ھەرەمـگە ئىبـادەت قىلغــىن، دېــگەن مەنە چىقمايــدۇ. بــۇ ئــايەت پەقەت نامــازدا قــىبلىگە قاراشــنىڭ لازىملىقىنـــى ئىپادىلەيـــدۇ، بەس. شـــۇنداقلا، ھـــاجىلار ۋە ئـــۆمرە قىلغۇچىلارنىـــڭ، كەبىنىـــڭ ئەتراپىنـــى تـــاۋاپ قىلىشـــىمۇ كەبىـــگە چوقۇنغـانلىقتىن ئەمەس، بەلكـى ئـاللاھ تائالانىـڭ ئەمرىنـى ئورۇنـداش يۈزىسـىدىن ئىـدى. چـۈنكى كەبىنـى تـاۋاپ قىلىـش ھەج ۋە ئۆمرىنىـڭ پەرزلىرىدىن بىرىدۇر. شـۇڭا ئـاللاھ تائـالا ھەج توغرىســـدا: ﴿وَلِلّٰــهِ عَلَــى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ إسْتَطَاعَ إلَيْهِ سَــبِيْلاً﴾ يەنـى﴿قـادىر بۇلالىغـان كىشـىلەرنىڭ ئـاللاھ ئۈچــۈن بەيتــۇللاھنى ھەج قىلىشــى پەرز قىلىنــدى﴾ دېــيىش ئـارقىلىق ھەجـدىن ئىبـارەت بـۇ ئىبادەتنىـڭ كەبىـگە چوقۇنـۇش يـاكى ئـۇنى ئۇلـۇغلاش ئۈچـۈن ئەمەس، بەلكـى پەقەت ئـاللاھ تائـالا ئۈچـۈنلا قىلىنىدىغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن.

كەبە پەيغەمبەرلەرنىـڭ پېشۋاسـى ئىبــراھىم ۋە ئــوغلى ئىســمائىل ئەلەيھىسسـالاملار ئاللاھقـا ئىبـادەت قىلىـش ئۈچـۈن بىنـا قىلغـان بىـر

ئىبادەت ئۆيىدۇر. ئۇ، چوقۇنۇشقا ئەمەس، پەقەت ھۆرمەتكىلا لايىقتۇر. ئادەتتىكى مەسجىدلەرنىڭ ھۆرمىتى ئۇ مەسجىدلەرگە كىرگەندە ئىككى رەكئەت «تەھىيەتۇل مەسجىد» نامىزى ئوقۇش ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ، كەبىنىڭ ھۆرمىتى مەسجىدى ھەرەمگە كىرگەن كىشىنىڭ كەبىنىڭ ئەتراپىنى يەتتە قېتىم تاۋاپ قىلىشى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. بۇ، مەسجىدى ھەرەمگە تاۋاپ نىيىتى بىلەن كىرگەن كىشى ئۈچۈندۇر. ئەمما قۇرئان ئوقۇش، ۋەز ـ نەسىھەت ئاڭلاش ۋە ياكى قانداقلا بىر مەقسەت بىلەن مەسجىدى ھەرەمگە كىرگەن كىشىنىڭ ئىككى رەكئەت «تەھىيەتۇل مەسجىد» نامىزى ئوقۇشى سۈننەتتۇر. ناماز ئوقۇش ئۈچۈن قايسىبىر مەسجىدكە كىرگەن ئادەمنىڭ شۇ نامازنى ئادا قىلىشى ئۇنى «تەھىيەتۇل مەسجىد» نامىزى ئوقۇشتىن بىھاجەت قىلىدۇ.

نامازنىڭ ئالتىنچى شەرتى: نىيەتنىڭ بايانى

نىيەت ـ قەلبتىكى مەقسەت دېمەكتۇر.

نامازنىڭ نىيتى ـ ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ناماز ئوقۇشنى كۆڭۈلگە پۈتۈش دېمەكتۇر. نىيەتنىڭ ئورنى قەلب بولغاچقا، ناماز ئوقۇماقچى بولغان كىشىنىڭ قايسى نامازنى ئوقۇماقچى بولغانلىقىنى كۆڭلىگە پۈتۈشى شەرتتۇر. نىيەتنى تىل بىلەن سۆزلەش شەرت ئەمەس. ناماز ۋە باشقا ئىبادەتلەرنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن نىيەتنىڭ شەرت ئىكەنلىكى ھەققىدە كەلگەن ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر. ئۇلادىن ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزى: ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ حُنَفَاءَ﴾ يەنى﴿ ئۇلار پەقەت ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ۋە ئۇنى ئاللاھقىلا خالىس قىلغان ھالدا، ئاللاھنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى ﴾[1].

ئىبادەتنى ئاللاھقىلا خالىس قىلىشتىن ئىبارەت بولغان ئىخلاس- قەلبتە شۇنىلا نىيەت قىلىش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەمەللەرنىڭ دۇرۇس بولۇشى ئۈچۈن نىيەتنىڭ شەرت ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: {إِنَّما الأعْمَالُ بالنِّيات، وإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِىءٍ مَا نَوَى} يەنى «ئەمەللەر پەقەت نىيەتلەرگە باغلىقتۇر. ھەركىم ئۆزىنىڭ نىيەت قىلغان نەرسىسىگە ئېرىشىدۇ»[2].

ئىمام بۇخارى بۇ ھەدىسنى ئوچۇقلاپ، بۇ ھەدىس ئىمان، ناماز، زاكات، روزا، ھەج ۋە باشقا ھەرقانداق بىر ئىبادەتنىڭ ئاللاھ تائالا

---

(1) بەييىنە سۈرىسى 5 ـ ئايەت.

(2) بۇخارى رىۋايىتى.

دەرگاھىدا قوبۇل بولۇش پىرىنسىپىنى ئوچۇقلىغان ئالاھىدە ھەدىستۇر، دەيدۇ.

نىيەت ھەر قانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن شەرتتۇر. ئىبادەتلەردە نىيەتنىڭ شەرتلىكى تا قىيادەتكىچە كۈچكە ئىگىدۇر. چۈنكى نىيەتنىڭ ئورنى قەلبتۇر. ئۇنى ئورۇنداش ھېچكىمگە قىيىن كەلمەيدۇ. شۇڭا نىيەت ئىشىدا ئۆزرە قوبۇل قىلىنمايدۇ.

ئۈچىنچى بۆلۈم

نامازنىڭ قائىدە ـ تەرتىبلىرى

- بەش ۋاخ نامازنىڭ رەكئەتلىرى
- نامازنىڭ پەرزلىرى
- نامازنىڭ واجىبلىرى
- نامازنىڭ سۈننەتلىرى
- نامازنىڭ ئەدەپلىرى
- ناماز ئوقۇشنىڭ قائىدە ـ تەرتىبلىرى
- نامازنىڭ مەكرۇھلىرى
- نامازنى بۇزىدىغان ئامىللار
- نامازغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر
- سەجدە سەھۋى ھەققىدىكى مەسىلىلەر
- تىلاۋەت سەجدىسى ھەققىدىكى مەسىلىلەر
- قازا نامازلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر
- نامازلارنى جەمئى قىلىش مەسىلىسى
- كېمە، ئايروپىلان ۋە ماشىنىدا ناماز ئوقۇش مەسىلىسى

بەش ۋاخ نامازنىڭ رەكئەتلىرى

بەش ۋاخ نامازدىكى رەكئەتلەرنىڭ بايانى تۆۋەندىكىچە:

بامدات نامىزى ئىككى رەكئەت، پىشىن نامىزى تۆت رەكئەت، ئەسىر نامىزى تۆت رەكئەت، شام نامىزى ئۈچ رەكئەت، خۇپتەن نامىزى تۆت رەكئەت، ۋىتىر نامىزى ئۈچ رەكئەتتۇر.

بۇقىرىقىلار كۈندىلىك بەش ۋاخ نامازنىڭ پەرزلىرى بولۇپ، ئاللاھ تائالا بۇيرىغان بەش ۋاخ ناماز مۇشۇلاردۇر. بۇلارنى بارلىق شەرتلىرىگە، پەرزلىرىگە، ۋاجىبلىرىغا ۋە جىمى قائىدە ـ تەرتىبلىرىگە تولۇق رىئايە قىلغان ھالدا، كامىل ئادا قىلغان كىشى ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغان بەش ۋاخ نامازنى ئادا قىلغان بولىدۇ.

ئەمما ئىنسان ئەقىل، ئىرادە ۋە بىلىم جەھەتتە قانچىلىك يېتىشكەن بولسىمۇ، بەربىر كەمچىلىكلەردىن، خاتالىقلاردىن ۋە نۇقسانلاردىن خالىي بولالمايدۇ. بۇ سەۋەبتىن ھېچكىم نامازلىرىنى ئاللاھ تائالا تەلەپ قىلغان رەۋىشتە تولۇق ئادا قىلدىم دەپ ئېيتالمايدۇ. شۇڭا بەش ۋاخ نامازنى سۈننەتلىرى بىلەن قوشۇپ ئوقۇشقا زور ئېھتىياجلىقمىز. چۈنكى بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرى پەرزلەردىكى كەمچىلىكلەر ۋە نوقسانلارنى تولۇقلايدۇ ۋە ئايرىم ساۋابقا ئېرىشتۈرىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئىككى مەقسەتنى كۆزلىگەنلىكتىن بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇشنى تەكىتلىك سۈننەت قىلىپ بېكىتكەن بولۇشى مۇمكىن.

رەكئەت دېگەن نېمە؟

رەكئەت — نامازغا كىرگەندىن باشلاپ، قىيام، قىرائەت، رۇكۇ ۋە

ئىككى سەجدىنى تاماملىغۇچىلىك بولغان ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى رەكئەت دېيىلىدۇ. يەنى ئاللاھۇ ئەكبەر دەپ نامازغا باشلاپ ئۆرە تۇرۇشىمىز، بۇ ئارىدا، قۇرئاندىن ئايەتلەرنى ئوقۇشىمىز، ئاندىن رۇكۇغا ئېگىلىشىمىز، ئاندىن رۇكۇدىن تۇرۇپ، ئىككى قېتىم سەجدە قىلىشىمىز ھەممىسى بولۇپ بىر رەكئەت ھېسابلىنىدۇ.

بەش ۋاخ نامازنىڭ ئوقۇلۇش تەرتىپى

بەش ۋاخ نامازنىڭ ئوقۇلۇش تەرتىپى تۆۋەندىكىچە:

بامدات نامىزى: ئاۋۋال ئىككى رەكئەت سۈننەت، كېيىن ئىككى رەكئەت پەرز ئوقۇلىدۇ.

پېشىن نامىزى: ئاۋۋال تۆت رەكئەت سۈننەت، كېيىن تۆت رەكئەت پەرز، ئەڭ ئاخىرىدا ئىككى رەكئەت سۈننەت ئوقۇلىدۇ.

ئەسىر نامىزى: ئاۋۋال تۆت رەكئەت تەكىتسىز سۈننەت، كېيىن تۆت رەكئەت پەرز ئوقۇلىدۇ.

شام نامىزى: ئاۋۋال ئۈچ رەكئەت پەرز، كېيىن ئىككى رەكئەت سۈننەت ئوقۇلىدۇ.

خۇپتەن نامىزى: ئاۋۋال تۆت رەكئەت تەكىتسىز سۈننەت، ئاندىن تۆت رەكئەت پەرز، كېيىن ئىككى رەكئەت سۈننەت، ئەڭ ئاخىرىدا ئۈچ رەكئەت ۋىتىر نامىزى ئوقۇلىدۇ.

بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇشنىڭ ئەھمىيىتى

بەش ۋاخ نامازلارنىڭ سۈننەتلىرىنى تولۇق ئوقۇشنىڭ ئەھمىيىتى زور، پايدىسى چوڭ، پەزىلىتى كۆپ ۋە ساۋابى ئارتۇقتۇر. بۇلارنىڭ

قىسقىچە بايانى تۆۋەندىكىچە:

1. بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەمەلىي رەۋىشتە ئەگەشكەنلىكتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاياتىدا بەش ۋاخ نامازلارنىڭ سۈننەتلىرىنى ئۆزلۈكسىز ھېچ تەرك ئەتمىگەن. شۇڭا بۇ سۈننەتلەر تەكىتلىك سۈننەت دەپ تونۇلغان. دۇنيادا ھېچقانداق مۇسۇلمان بۇ سۈننەتلەرنى تولۇق ئوقۇشتىن بىھاجەت بولالمايدۇ. چۈنكى ئۇلار پەرز نامازلىرىنى قانچىلىك تولۇق ۋە كامىل ئادا قىلالىدىم دېگەندىمۇ ھەرگىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدەك ئادا قىلالمايدۇ. بۇ سۈننەتلەردىن بىھاجەت بولۇش مۇمكىن بولىدىغان بولسا ئىدى، ئالدى بىلەن ئاۋۋالقى ۋە ئاخىرقى پۈتۈن گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنغان، چوڭ - كىچىك بارلىق گۇناھ ۋە كەمچىلىكلەردىن پاك بولغان، مەسۇم زات — مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىھاجەت بولغان بولار ئىدى. لېكىن ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇ سۈننەتلەرنى داۋام قىلدۇرغان.

2. بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇش جەننەتتە قەسىرگە ئىگە بولۇشنىڭ يولىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىگە تەشەببۇس قىلىپ مۇنداق دېگەن: «كىمكى، كۈندە 12 رەكئەت سۈننەت ئوقۇيدىكەن، بۇلار بىلەن ئۇنىڭغا جەننەتتە بىر قەسىر بىنا قىلىنىدۇ»[1].

بۇ ھەدىستىكى 12 رەكئەت سۈننەت كۈندىلىك بەش ۋاخ نامازنىڭ

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.

تەكتىلىك سۈننەتلىرىدۇر. چۈنكى بامداتنىڭ ئىككى رەكئەت، پىشىنىنىڭ ئالتە رەكئەت، شامنىڭ ئىككى رەكئەت ۋە خۇپتەنىنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىنىڭ ھەممىنى قوشقاندا 12 رەكئەت بولىدۇ.

3. بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇش ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلغانلىقتۇر. چۈنكى پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىش ئاللاھ تائالاغا ئىتائەت قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ يەنى ﴿كىمكى پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئۇ ئاللاھقا ئىتائەت قىلغان بولىدۇ﴾ دېدۇ[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەدىس قۇدسىدا ئاللاھ تائالادىن رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: {إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ} يەنى «ئاللاھ مۇنداق دېدى، كىمكى مېنىڭ دوستلىرىم (سالىھ بەندىلىرىم) دىن بىرەرسىگە دۈشمەن بولىدىكەن، مەن ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئاچىمەن. بەندەمنىڭ ماڭا مەن پەرز قىلغان ئىشلاردىن باشقا ئەمەللەر بىلەن يېقىنلىششى مېنى سۆيۈندۈرىدۇ. بەندەم نەپلە (ئىختىيارىي) ئىبادەتلەر بىلەن ماڭا يېقىنلىششقا داۋام قىلىدىكەن، ئۇ مېنىڭ مۇھەببىتىمگە ئېرىشىدۇ ـ دە، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. مەن ئۇنى ياخشى كۆرگىنىمدە، مەن ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قولىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى ۋە ماڭىدىغان پۇتىغا ئايلىنىمەن. بۇ ۋاقىتتا ئۇ نېمە

(1) نىسا سۈرىسى 80 ـ ئايەت.

سورىسا بېرىمەن، پاناھ تىلىسە ھېمايەمگە ئالىمەن»[1].

4. بەش ۋاخ نامازلارنىڭ سۈننەتلىرىنى ئادا قىلىش مۇسۇلمانىنىڭ ئەمەللىرىنىڭ زاپىسىدۇر. بۇ خۇددى بانكىدا زاپاس پۇل قويۇپ ساقلىغانغا ئوخشاشتۇر. بانكىدا پۇل قويغان ئادەم ئۇنىڭغا ھاجىتى چۈشكەندە دەرھال ئۇنى ئېلىپ خەجلىيەلەيدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك، مۇسۇلمان كىشى پەرز ئەمەللىرىنى ئادا قىلغانىنىڭ سىرتىدا، ئىختىيارىي ئەمەللەرنى كۆپ قىلسا، ئۇنى ئاخىرەت ئۈچۈن زاپاس ساقلىغان بولىدۇ ـ دە، مال ـ دۇنيا ۋە پەرزەنتلەر ئەسقاتمايدىغان قىيامەت كۈنىدە بۇ ئەمەللىرىنىڭ پايدىسىنى چوقۇم كۆرىدۇ.

5. بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرى پەرزنى ئادا قىلىشتىكى نۇقسانلارنى تولۇقلايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: {**إِنَّ أَوَّلَ مَا أُفْتُرِضَ عَلَى النَّاسِ مِنْ دِيْنِهِمْ الصَّلاَةُ وَأَخِرُ مَا يَبْقِي الصَّلاَةُ وَأَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الصَّلاَةُ وَيَقُوْلُ اللهُ أُنْظُرُوا فِي صَلاَةِ عَبْدِي، فَإِنْ كَانَتْ تَامَّةً كَتَبْتُ تَامَّةً، وَإِنْ كَانَتْ نَاقِصَةً يَقُولُ أُنْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطوُّعٍ فَإِنْ وُجِدَ لَهُ تَطوُّعٌ تَمَّتْ الفَرِيْضَةُ مِنَ التَّطوُّعِ**} يەنى «ئىنسانلارغا دىندا ئەڭ ئاۋۋال پەرز قىلىنغان ئىبادەت نامازدۇر. ئەڭ ئاخىرغىچە داۋاملىشىدىغان ئىبادەتمۇ نامازدۇر. قىيامەت كۈنى ئەڭ ئاۋۋال ھېساب ئېلىنىدىغان ئەمەلمۇ نامازدۇر. ئاللاھ "بەندەمنىڭ نامىزىغا قاراڭلار" دەيدۇ. ئەگەر ئۇ كىشىنىڭ نامىزى تولۇق بولغان بولسا، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەمەللىرى تولۇق بولغان بولۇپ قوبۇل قىلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ نامىزى كەمچىل (ناقىس) بولسا، ئاللاھ "قاراڭلار بۇ بەندەمنىڭ نەپلە (پەرزدىن

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

تاشقىرى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئوقۇغان) نامىزى بارمىكەن" دەيدۇ. ئەگەر نەپلە ئىبادەتلىرى بولغان بولسا، ئۇ نەپلە ئىبادەت بىلەن پەرزنىڭ نۇقسانلىرى تولۇقلىنىدۇ»[1].

6 ـ بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنى ئادا قىلماسلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىدىن ۋە ئۇنىڭ مۇھەببىتىدىن يۈز ئۆرۈگەنلىك بولۇپ قېلىش قورقۇنچىسى بار. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ يەنى ﴿سىلەر ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ تولىمۇ ياخشى ئۈلگىدۇر﴾ دەيدۇ[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە دىندا ئۈلگە بولغان ئىكەن، ئۇنىڭ بارلىق ئىش ـ ئىزلىرىنى ئۆزىمىزگە ئۈلگە قىلىپ، ئۇنىڭغا ھەقىقىي رەۋىشتە ئەگىشىشىمىز بىزنىڭ مۇسۇلمانلىقىمىزنىڭ تەقەززاسىدۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاللاھ تائالا بىزنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىتائەت قىلىش ۋە ئۇنىڭ يولىغا ئەگىشىشكە بۇيرىغان. ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ يەنى﴿پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، ئۇ چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار، ئاللاھتىن قورقۇڭلار، ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر﴾[3].

---

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(2) ئەھزاب سۈرىسى 21 ـ ئايەت.
(3) ھەشر سۈرىسى 7 ـ ئايەت.

نامازنىڭ پەرزلىرى

نامازنىڭ پەرزلىرى ئالتە بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىلەر:

1. تەكبىر تەھرىمى (نامازنى باشلاش تەكبىرى)

2. قىيام (نامازدا ئۆرە تۇرۇش.)

3. قىرائەت (نامازدا قۇرئان سۈرىلىرىدىن ئوقۇش)

4. رۇكۇ (قولنى تىزغا قويۇپ يەرگە ئېگىلىش)

5. سەجدە (نامازدا باشنى يەرگە قويۇش)

6. قەئدە ئاخىر(نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇش)

نامازنىڭ بىرىنچى پەرزى: تەكبىر تەھرىمە

تەكبىر ـ ئاللاھ تائالانى ئۇلۇغلاش دېگەنلىك بولۇپ، {الله أكبر} (ئاللاھۇ ئەكبەر) دېگەن جۈملىدە ئىپادىسىنى تاپىدۇ. تەكبىر تەھرىمە نامازنىڭ بىرىنچى پەرزى بولۇپ، ئۇنىڭسىز ناماز بولمايدۇ. تەكبىرنى{الله أكبر} دەپ ئەرەب تىلى بىلەن ئېيتىش شەرت. ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇماقچى بولغان ئادەمنىڭ تەكبىرنى ئۆزى ئىشىتكىچىلىك ئاۋازدا ئېيتىشى يېتەرلىكتۇر. ئەمما ئىمام بولغان كىشىنىڭ جامائەت ئىشىتكىچىلىك ئۈنلۈك ئاۋازدا ئېيتىشى مۇستەھەبتۇر. تىلسىز كىشىلەردىن تەكبىر ساقىتتۇر، يەنى ئۇلارنىڭ تەكبىرسىز ئوقۇغان نامازلىرى دۇرۇس بولىدۇ.

نامازدا تەكبىر تەھرىمىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ يەنى «رەببىڭنى ئۇلۇغلا»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازغا باشلاشتا: ﴿الله أكبر﴾ دەپ تەكبىر ئېيتاتتى»[2].

ئۇ مۇنداق دېگەن: {مِفْتَاحُ الصَّلاَةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ} يەنى«نامازنىڭ ئاچقۇچى تاھارەت، ئۇنىڭ باشلىنىشى تەكبىردۇر»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: {إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ

---

(1) مۇددەسسىر سۈرىسى 4 ـ ئايەت.

(2) مۇسلىم ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

(3) تىرمىزى رىۋايىتى «سەھىھ» دەپ باھالانغان.

فَكَبِّرْ} يەنى «نامازغا تۇرغىنىڭدا ئاۋۋال تەكبىر ئېيت»[1].

ئىمامنىڭ ئېيتقان تەكبىرى جامائەت ئۈچۈن كۇپايە ئەمەس. شۇڭا جامائەت بولۇپ ناماز ئوقۇغان كىشىلەرنىڭ ئىمام تەكبىر ئېيتقاندىن كېيىن ئىچىدە تەكبىر ئېيتىشى لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىمام ﴿الله أكبر﴾ دەپ تەكبىر ئېيتقاندا سىلەرمۇ ﴿الله أكبر﴾ دەپ تەكبىر ئېيتىڭلار»[2] دېگەن.

تەكبىردە قولنى كۆتۈرۈش مەسىلىسى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى قولنى گاھىدا تەكبىر بىلەن بىرگە، گاھىدا تەكبىردىن كېيىن ۋە گاھىدا تەكبىردىن بۇرۇن كۆتۈرەتتى»[3].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەكبىردە ئىككى قولنى ئىككى مۈرىسىگە قەدەر، بەزىدە ئىككى قولىقىنىڭ يۇمشىقىغا قەدەر كۆتۈرەتتى»[4].

ئىككى قولنى كۆتۈرۈش ۋاقتى توغرۇلۇق فىقھشۇناس ئالىملار ئىختىلاپلاشقان. ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، ئىككى قول تەكبىردىن ئاۋۋال كۆتۈرۈلىدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىشتا، ئاللاھ تائالادىن باشقا بىرىنىڭ چوڭلۇقىنى رەت قىلىش ۋە پۈتۈن دۇنيالىق نەرسىلەرنى ئارقىسىدا تاشلاپ پەقەت ئاللاھقىلا يۈزلىنىش ئۆزئىپادىسىنى تاپىدۇ.

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئەھمەد ۋە بەيھەقى رىۋايىتى، «سەھىھ»دەپ باھالانغان ھەدىس.
(3) بۇخارى، نەسائىي ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(4) بۇخارى، نەسائىي ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

مالىكى مەزھىپىگە كۆرە، ئىككى قول تەكبىر بىلەن بىرلىكتە كۆتۈرۈلىدۇ.

ئەمما شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىگە كۆرە، ئىككى قولنى كۆتۈرۈش ۋاقتى تەكبىر ئېيتىشتىن باشلاپ تەكبىر تۈگىگەنگە قەدەردۇر. تەكبىرنىڭ تۈگىشى بىلەن ئىككى قول چۈشۈرۈلىدۇ.

ھەنەفىي، شافىئىي ۋە مالىكىي مەزھەپلىرىگە كۆرە، تەكبىردە ئىككى قولنىڭ بارماقلىرىنى ئېچىش سۈننەتتۇر. ئەمما ھەنبەلىي مەزھىپىگە كۆرە، بارماقلارنى ئاچماستىن ئۇزۇنىسىغا سوزۇش سۈننەتتۇ[1].

نامازغا باشلاش تەكبىرىدىن باشقا تەكبىرلەردە ئىككى قولنى كۆتۈرۈش مەسلىسى

1. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازغا باشلاش تەكبىرىدىلا قولنى كۆتۈرەتتى، باشقا تەكبىرلەردە بۇنى قايتىلىمايتتى»[2].

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئەبۇ بەكرى بىلەن ئۆمەرنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇدۇم، ئۇلار بىرىنچى تەكبىردىن باشقا تەكبىرلەردە قوللىرىنى كۆتۈرمەيتتى»[3].

ھەنەفىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرى بۇ ھەدىسلەرنى دەلىل قىلىپ

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 1 ـ توم 684 ـ 685 ـ بەتلەر.

(2) ئىبنى ھەجەر بۇ ھەدىسنى «ئۇيدۇرما ھەدىس«دەپ باھالىغان«نيل الأوطار» 2 ـ توم 176 ـ بەت.

(3) دار قۇتنى ۋە بەيھەقىي رىۋايىتى، «ئاجىز»دەپ باھالانغان ھەدىس، نصب الراية 1 ـ توم 394 ـ بەت.

نامازغا باشلاش تەكبىرىدىن باشقا تەكبىرلەردە قولنى كۆتۈرۈش يوق، دەيدۇ. چۈنكى بۇ مەزھەپلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامازغا كىرىش تەكبىرىدىن باشقا تەكبىرلەردىمۇ قولنى كۆتۈرگەنلىكى ھەققىدىكى «سەھىھ» ھەدىسلەر يېتىپ كەلمىگەن ياكى كەلگەندىمۇ ئىشەنچلىك يول بىلەن كەلمىگەن بولۇشى ئېھتىمال.

2. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازغا باشلىغىنىدا ئىككى قولنى ئىككى مۈرىسىنىڭ باراۋىرىدە كۆتۈرەتتى، ئاندىن تەكبىر ئېيتاتتى، رۇكۇ قىلماقچى بولغىنىدا يەنە ئىككى قولنى خۇددى ئاۋۋالقىدەك شەكىلدە كۆتۈرەتتى، رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرگىنىدىمۇ ئىككى قولنى شۇنداق كۆتۈرەتتى»[1].

شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىدە، نامازغا باشلاش، رۇكۇغا بېرىش ۋە رۇكۇدىن تۇرۇشتا ئېيتىلىدىغان تەكبىرلەرنىڭ ھەممىسىدە قولنى كۆتۈرۈش سۈننەتتۇر. بۇلار يۇقىرىقى ھەدىستىن باشقا، 21 ساھابىدىن ئوخشاش ئىبارە بىلەن رىۋايەت قىلىنغان مۇتەۋاتىر ھەدىسلەرنى دەلىل قىلىپ كەلتۈرىدۇ[2].

شافىئىي مەزھىپىدە، يەنە ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىكى ئولتۇرۇشتىن تۇرۇشتىكى تەكبىردىمۇ ئىككى قولنى كۆتۈرۈش مۇستەھەبتۇر. ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازغا باشلىغىنىدا تەكبىر ئېيتىپ ئىككى قولنى كۆتۈرەتتى، رۇكۇغا بېرىشتىمۇ ئىككى

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىرلىككە كېلىنگەن ھەدىس، «نيل الأوطار» ـ توم 179 ـ 182 ـ بەتلەر.

(2) النظم المتناثر من الحديث المتواتر 85 ـ بەتتىن.

قولنى كۆتۈرەتتى، رۇكۇدىن تۇرۇشتا ﴿سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ دېگەندىمۇ ئىككى قولنى كۆتۈرەتتى، ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى تۇرۇشتا يەنە ئىككى قولنى كۆتۈرەتتى»[1].

بۇ ھەدىسلارغا ئاساسلانغاندا، نامازدىكى تەكبىرلەردە مۇنۇ 4 ئورۇندا قولنى كۆتۈرۈش سۈننەتتۇر:

1ـ نامازغا باشلاش تەكبىرىدە.

2ـ رۇكۇغا بېرىش تەكبىرىدە.

3ـ رۇكۇدىن تۇرۇشتىكى تەكبىردە.

4ـ تۆت رەكئەتلىك نامازلاردا ئىككىنچى رەكئەتتىن ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرۇشتىكى تەكبىردە.

بۇ ئىختىلاپلار پەقەت شۇنداق قىلىشنىڭ ئەۋزەل ياكى ئەمەسلىكى ھەققىدىكى ئىختىلاپلار بولۇپ، قىلغانلار قىلمىغانلارنى ۋە قىلمىغانلار قىلغانلارنى ئەيىبلەشكە بولمايدۇ. چۈنكى تەرك ئەتكەن ئىش ناۋادا سۈننەت بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ، سۈننەتنى تەرك ئېتىش ئەمەل ـ ئىبادەتنىڭ ئادا تېپىشىغا ياكى سۈپىتىگە تەسىر كۆرسەتمەيدۇ. ئەمما ئەۋزەلنى قىلىشنىڭ ئەۋزەل ئىكەنلىكىدە شەك يوق.

ئوڭ قولنى سول قولنىڭ ئۈستىگە قويۇش

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدا تۇرغىنىدا ئوڭ قولنى سول

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ تۇراتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناماز ئوقۇۋاتقان بىر ئادەمنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ سول قولنى ئوڭ قولىنىڭ ئۈستىدە قويغانلىقنى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۇنىڭ ئوڭ قولنى تارتىپ ئېلىپ سول قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدى»[2].

ئىككى قولنى كىندىك ئاستىدا ياكى كۆكسىدە تۇتۇش

ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «نامازدا تۇرغاندا ئوڭ قولنى سول قولنىڭ ئۈستىگە قويۇپ كىندىكنىڭ ئاستىدا تۇرۇش سۈننەتتۇر»[3].

ھەنەفىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرى بۇ ھەدىسقا ئاساسەن، نامازدا ئىككى قولنى كىندىكنىڭ ئاستىدا تۇتۇپ تۇرۇش سۈننەت، دەپ قارار قىلغان.

ئەمما شافىئىي مەزھىپىدە ئىككى قولنى كۆكسىنىڭ ئاستى ۋە كىندىكنىڭ ئۈستىدىكى ئورۇننىڭ سول تەرىپىدە تۇتۇش مۇستەھەبتۇر. چۈنكى بۇ ئورۇن يۈرەك جايلاشقا ئورۇن بولغانلىقتىن، ئىككى قولنى ئەڭ ھۆرمەتلىك جايدا تۇتقان بولىمىز، دەيدۇ. بۇلارنىڭ رەيىنى ۋائىل ئىبنى ھۇجر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىس كۈچلەندۈرىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامازدا

(1)مۇسلىم، ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(2)ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، «سەھىھ»ھەدىس.

(3)ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، ئىمام نەۋەۋىي بۇ ھەدىسنى«غەرىب ھەدىس»دەپ باھالىغان، ئەلبانىي «صفة صلاة النبي» ناملىق ئەسىرىدە «ئاجىز»دەپ باھالىغان.

تۇرغىنىدا ئىككى قولنى كۆكسىدە تۇتقىنىنى كۆرگەن ئىدىم»[1].

نامازدا مەيلى ئىككى قولىمىزنى كىندىك ئاستىدا تۇتايلى، مەيلى كۆكسىمىزدە تۇتايلى، مۇھىم بولغىنى ئاللاھ تائالاغا ئەڭ ئالىي ئېھتىرام بىلدۈرۈشتۇر. بەلكى بىزلەرگە نىسبەتەن، ئىككى قولىمىزنى كىندىكىمىز ئاستىدا تۇتۇپ تۇرۇش ئەڭ ئالى ئېھتىرامنى ئىپادىلىشى مۇمكىن. شۇڭا بىزدە بىراۋغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تۇرغاننى «قول باغلاپ تۇردى»دەيدۇ. قول باغلاپ تۇرۇش — ئىككى قولنى كىندىك ئاستىدا تۇتۇپ، باشنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇش دېگەنلىكتۇر. مانا بۇ، نامازدا ئەڭ ئۇبرازلىق ھالدا ئىپادىسىنى تاپىدۇ.

سانا ئوقۇش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى ئوخشاش بولمىغان كۆپلىگەن دۇئالار بىلەن باشلايتتى ۋە باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇيتتى. ھەتتا: «تەكبىر ۋە ھەمدۇسانا ئېيتمىغىچە ۋە قۇرئاندىن قولاي بولغىنىنى ئوقۇمىغىچە ھېچكىمنىڭ نامىزى تولۇق بولمايدۇ» دەپ كۆرسەتكەن ئىدى[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە تۆۋەندىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى، بەزىدە بىر قىسمىنى ۋە بەزىدە بىر ـ ئىككىسىنى ئوقۇيتتى:

1. **{اَللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اَللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْاَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اَللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ}**

---

(1)ئىمام مۇسلىم، ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

(2)ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، ھاكىم «سەھىھ»دېگەن ھەدىس.

يەنى «ئى ئاللاھ! مېنى خاتالىقلاردىن خۇددى مەشرىق بىلەن مەغرىبنىڭ ئارىسىنى يىراق قىلغاندەك يىراق قىلغىن. ئى ئاللاھ! خۇددى ئاق كىيىم پاسكىنىلىقتىن تازىلىنىپ پاكلانغاندەك مېنى خاتالىقلىرىمدىن پاكلىغىن. ئى ئاللاھ! مېنىڭ خاتالىقلىرىمنى سۇ بىلەن، قار بىلەن ۋە مۇز بىلەن تازىلاپ يوق قىلغىن»(1).

2. {سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلاَ إِلَهَ غَيْرُكَ}

يەنى «ئى رەببىمىز! بىز سېنى جىمى نۇقسانلاردىن پاك دەپ ئېتىقاد قىلىمىز. پۈتۈن ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر. نامىڭ ئۇلۇغ، شەنىڭ ئۈستۈندۇر ۋە سېنىڭدىن ئۆزگە ھەقىقىي ئىلاھ يوقتۇر»(2).

3. {وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ حَنِيْفاً وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ. إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ. لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ، اَللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ. أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ. ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيْعاً. إِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ. وَاهْدِنِي لأَحْسَنِ الْأَخْلاَقِ. لاَ يَهْدِي لأَحْسَنِهَا إِلاَّ أَنْتَ. وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا. لاَ يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ. لَبَّيْكَ. وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ. وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ. أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ. تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ. أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ}.

يەنى «مەن توغرا دىنغا ئېتىقاد قىلغان ھالدا ئاسمانلار بىلەن زېمىننى ياراتقان ئاللاھقا يۈزلەندىم. مەن ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگۈچىلەردىن ئەمەسمەن. مېنىڭ نامىزىم، قۇربانلىقىم، ھاياتىم ۋە ماماتىم ئالەملەرنىڭ رەببى ئاللاھ ئۈچۈندۇر. ئاللاھنىڭ شېرىكى يوقتۇر.

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، ھاكىم«سەھىھ»دېگەن ھەدىس.

مەن مۇشۇنداق ئېتىقاد قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. مەن مۇسۇلمانلاردىنمەن. ئى ئاللاھ! سەن يەككە ـ يېگانە پادىشاھسەن، سېنىڭدىن ئۆزگە ھەقىقىي ئىلاھ يوق. سەن مېنىڭ رەببىم، مەن سېنىڭ بەندەڭمەن، مەن گۇناھلىرىم ئارقىلىق ئۆزۈمگە زۇلۇم قىلدىم ۋە گۇناھلىرىمغا تەۋبە قىلدىم، تەۋبەمنى قوبۇل قىلىپ جىمى گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. چۈنكى گۇناھلارنى سەندىن باشقا مەغپىرەت قىلغۇچى يوق. ئى ئاللاھ! مېنى ئەڭ گۈزەل ئەخلاقلارغا ئىگە قىلغىن، گۈزەل ئەخلاقلارغا سەندىن باشقا ھېچكىم ئىگە قىلالمايدۇ، ناچارلىقلارنى مېنىڭدىن يىراق قىلغىن، ھەقىقەتەن سېنىڭدىن باشقا ھېچكىم مېنى ناچارلىقلاردىن يىراق قىلالمايدۇ. سېنىڭ ئەمرىڭگە خوش دەپ كەلدىم، سائادەت ۋە پۈتۈن ياخشىلىقلار سېنىڭ قولۇڭدىدۇر، يامانلىق ساڭا لايىق ئەمەس. مەن سېنىڭ مۆلكۈڭمەن ۋە سەن تەرەپكە قايتىمەن. سەن تولىمۇ مۇبارەك ۋە ئۇلۇغ ئىگەمسەن، گۇناھلىرىم ئۈچۈن ساڭا تەۋبە قىلىمەن ۋە سېنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيمەن» بۇ دۇئالارنى پەرز، نەپلە ۋە ھەر قانداق نامازدا ئوقۇيتتى[1].

4. بەزىدە يۇقىرىقى دۇئانىڭ{وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ} دېگەن يېرىگىچە ئوقۇيتتى ۋە ئۇنىڭغا: **{اَللَّهُمَّ اهْدِنِي لأَحْسَنِ اْلأَخْلاَقِ وَ أَحْسَنِ الأَعْمَالِ، لاَ يَهْدِي لأَحْسَنِهَا إِلاَّ أَنْتَ. وَقِنِي سَيِّئَ اْلأَخْلاَقِ وَالأَعْمَالِ لاَ يَقِي سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ}**

يەنى «ئى ئاللاھ! مېنى ئەڭ گۈزەل ئەخلاقلارغا ۋە ئەڭ ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا يېتەكلىگىن. ئەڭ گۈزەل ئەخلاقلارغا ۋە ئەڭ ياخشى ئىشلارغا سەندىن باشقا ھېچكىم ئىگە قىلالمايدۇ، مېنى ناچار ئەخلاق ۋە يامان ئىشلاردىن ساقلىغىن، ھەقىقەتەن سېنىڭدىن باشقا ھېچكىم

(1) مۇسلىم ، ئەبۇداۋۇد، نەسائىي، ئىبنى ھىببان ۋە ئەھمەد رىۋايىتى.

مېنى يامان ئەخلاقلار ۋە يامان ئىشلاردىن ساقلىيالمايدۇ» دېگەنلەرنى قوشاتتى[1].

5. {اللهُ أَكْبَرْ كَبِيْراً وَالْحَمْدُ لِلهِ كَثِيْراً وَسُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وأَصِيْلاً}

يەنى «ئاللاھنى ھەممىدىن چوڭ دەپ ئۇلۇغلايمەن، قانچىلىك كۆپ ھەمدۇسانا ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھنىڭ پاكىزلىقىنى ئەتىگەن ۋە ئاخشام ھەمىشە سۆزلەيمەن.»

بىر ئادەم نامازغا باشلىغىنىدا بۇ دۇئانى ئوقۇغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ھەيران قالدىمكى، بۇ دۇئاغا ئاسماننىڭ ئىشىكلىرى ئېچىلىپ كەتتى» دېگەن[2].

6. {الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْداً كَثِيْراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيْهِ}

يەنى «رەببىمىز! ساڭا كۆپلەپ ھەمدۇسانا ئېيتىمەن» بىر ئادەم نامازغا باشلىغىنىدا بۇ دۇئانى ئوقۇغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ دۇئانى ئاسمانغا كۆتۈرۈش شەرىپىنى تالىشىپ 12 پەرىشتىنىڭ ئالدىراۋاتقانلىقىنى كۆردۈم» دېگەن[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەھەججۇد نامىزىنى تۆۋەندىكى دۇئالار بىلەن باشلايتتى:

7. {اَللَّهُمَّ رَبَّ جَبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ. فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ. عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ. أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ. اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ

(1) نەسائىي، دار قۇتنىي رىۋايىتى، «سەھىھ»ھەدىس.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) مۇسلىم رىۋايىتى.

الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ}

يەنى «ئى ئاللاھ! ئى جىبرىلنىڭ، مىكائىلنىڭ، ئىسرافىلنىڭ رەببى، ئاسمان ۋە زېمىننىڭ ياراتقۇچىسى، ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ھەممىنى بىلگۈچى ئاللاھ! بەندىلىرىڭ ئىختىلاپلاشقان ئىشلار ئۈستىدە ھۆكۈم قىلغۇچىسەن، ئۆز پەزلىڭ بىلەن مېنى ئۇلار ئىختىلاپ قىلىشقان ئىشلارنىڭ ئىچىدە ھەقىقەتكە باشلىغىن. ھەقىقەتەن سەن خالىغان كىشىنى توغرا يولغا باشلايسەن»[1].

8. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەكبىر{ اللهُ أَكْبَرْ}نى 10 قېتىم، ھەمدۇسانا{اَلْحَمْدُ لِلَّهِ}نى 10 قېتىم، تەسبىھ {سُبْحَانَ اللهِ}نى 10 قېتىم، تەھلىل {لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَه}نى 10 قېتىم، ئىستىغفار {أَسْتَغْفِرُاللهَ وَأَتوبُ اِلَيْهِ}نى 10 قېتىم ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن: {اَللَّهُمَّ اغْفِرْلِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي وَعَافِنِي} يەنى «ئى ئاللاھ! مېنى مەغپىرەت قىلغىن، توغرا يولغا باشلىغىن، رىزىقلاندۇرغىن ۋە مېنى سالامەت قىلغىن» دېگەن دۇئانى 10 قېتىم ئوقۇيتتى. يەنە: {اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُبِكَ مِنَ الضَيْقِ يَوْمَ الْحِسَابِ} يەنى «ئى ئاللاھ!ساڭا سېغىنىپ قىيامەت كۈنىنىڭ تارچىلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېگەن دۇئانى 10 قېتىم ئوقۇيتتى[2].

9. {اَللّهُ أَكْبَرُ، اَللّهُ أَكْبَرُ، اَللّهُ أَكْبَرُ، ذُوالْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ وَالْكِبْرِيآءِ وَالْعَظَمَةِ}

يەنى «ئاللاھ ھەممىدىن چوڭدۇر، ئاللاھ ھەممىدىن چوڭدۇر، ئاللاھ ھەممىدىن چوڭدۇر، ئاللاھ چوڭلۇق، ئۇلۇغلۇق، كۈچ ــ قۇۋۋەت ۋە

(1)مۇسلىم رىۋايىتى.
(2)ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى، ئالدىنقىسى «سەھىھ»، كېيىنكىسى«ھەسەن»(سەھىھتىن بىر دەرىجە تۆۋەن)ھەدىس.

كاتتىلىق ئىگىسىدۇر»[1].

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، «سەھىھ»ھەدىس.

نامازنىڭ ئىككىنچى پەرزى: قىيام

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئـاللاھ تائالانىـڭ: ﴿وَقُومُواْ لِلّـهِ قَـانِتِينَ﴾ يەنـى ﴿ئاللاھنىــڭ ھۇزۇرىــدا ئىتائەتمەنلىــك بىــلەن تــۇرۇڭلار﴾[1] دېــگەن ئەمرىگە ئاساسەن، ھەرقانداق نامازنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقـۇيتتى. نامـازدا ئـۆرە تـۇرۇش كەيپىيتــى، قـولنى سوزسـا تىزغـا يەتمەيـدىغان شـەكىلدە ئـۆرە تۇرۇشتۇر.

«پەيغەمــبەر ئەلەيهىســسالام نامــازدا قىيامــدا تۇرغىنىــدا، بېشــىنى ســاڭگىلىتىپ (تــۆۋەن قىلىــپ، ســەجدە قىلىــدىغان) يەرگە قــاراپ تۇراتتى»[2]. ئەممـا سـەپەر ئۈستىدە نەبىپلە نامـاز ئوقۇمـاقچى بولغىنىـدا، ئۇلاغ ئۈستىدە ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ئولتۇرۇپ ئوقۇيتتى.

نامازدا قىيامدا تۇرۇشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيـدۇ: ﴿حَـافِظُواْ عَلَـى الصَّـلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ﴾ يەنـى﴿نامـازلارنى، بولۇپمـۇ ئەسـر نـامىزىنى داۋاملاشــتۇرۇڭلار. ئاللاھنىــڭ ھۇزۇرىــدا ئىتائەتمەنلىــك ۋە ئەيمىــنىش بىلەن تۇرۇڭلار﴾ [3].

ئىمران ئىبنى ھۇسەيىن رەزىيەللاھۇ ئەنهـۇدىن رىـۋايەت قىلىنىـدۇكى، ئۇنىــڭ پۇتىــدا باۋاســىر ئــاغرىقى بولغــانلىقى ســەۋەبلىك نامــازنى قانــداق ئوقۇشى توغرۇلۇق سورىغىنىدا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭغـا : {صـلِّ

(1) بەقەرە سۈرىسى 238 ـ ئايەت.
(2) بەيهەقىي رىۋايىتى.
(3) بەقەرە سۈرىسى 238 ـ ئايەت.

قائماً فإنْ لَم تستطعْ فقاعِداً، فإنْ لم تستطعْ فَعَلىَ جَنْبٍ} يەنى «نامازنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇغىن، ئەگەر ئۆرە تۇرۇشقا كۈچۈڭ يەتمىسە ئولتۇرۇپ ئوقۇغىن، ئولتۇرۇشقىمۇ كۈچۈڭ يەتمىسە يېتىپ ئوقۇغىن»[1] دەپ تەلىم بەرگەن. بۇنىڭغا بىنائەن، ئىسلام ئۆلىمالىرى پەرز نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىگە ئىتتىپاقلاشقان.

ئىمام ئەزەمگە كۆرە، ھەر قانداق پەرز ياكى ۋاجىب نامازلارنى، سۈننەت نامازلاردىن بامداتنىڭ سۈننىتىنى (ئالاھىدە مۇھىم سۈننەت بولغانلىقى ئۈچۈن) ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇش پەرزدۇر.

نەپلە نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇش مەسىلىسى

نەپلە نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇشقا كۈچى يېتىدىغان ئادەمنىڭمۇ ئولتۇرۇپ ئوقۇشى جائىزدۇر. پەقەت ساۋاب جەھەتتە ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇغان بىلەن ئولتۇرۇپ ئوقۇغان پەرقلىق بولۇپ، ئۆرە تۇرۇشقا كۈچى يېتىدىغان تۇرۇپ ئولتۇرۇپ ئوقۇغان كىشىنىڭ ئېرىشىدىغان ساۋابى كەمرەك بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:«نامازنى ئولتۇرۇپ ئوقۇغان ئادەم ئۇنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇغان ئادەم ئېرىشكەن ساۋابنىڭ يېرىمىغا ئېرىشىدۇ»[2] دېگەن.

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزى كېچىلىرى ئۆرە تۇرۇپ ئۇزۇن - ئۇزۇن ناماز ئوقۇيتتى. بەزى كېچىلىرى ئولتۇرۇپ ئۇزۇن - ئۇزۇن ناماز ئوقۇيتتى. ئۆرە تۇرۇپ ناماز ئوقۇغىنىدا رۇكۇنى ئۆرە تۇرۇپ قىلاتتى،

---

(1) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى

2)) ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى

ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇغىنىدا رۇكۇنى ئولتۇرۇپ قىلاتتى»[1].

ئۆرە تۇرۇشقا ماجالى يوق كىشىنىڭ ناماز ئوقۇش مەسىلىسى

پەرز نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇشقا ماجالى يوق كېسەلنىڭ ئۇنى ئولتۇرۇپ ئوقۇشى جائىزدۇر. شۇنداقلا ئۇ گەرچە ئولتۇرۇپ ئوقۇسىمۇ، خۇددى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇغان نامازلىرىغا ئوخشاش تولۇق ساۋابقا ئېرىشىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنى ئۇلارنىڭ كۈچى يەتمەيدىغان ئىشلارغا بۇيرىغان ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:«بەندە كېسەل بولۇپ ياكى سەپەر ئۈستىدە بولۇپ قالغانلىق سەۋەبتىن ئىبادەتلەرنى بەلگىلەنگەن بويىچە تولۇق ئادا قىلالمىسىمۇ، ئۇنىڭغا تېنى ساق، سەپەردە بولمىغان چاغلىرىدا قىلغان ئىبادەتلىرىنىڭ ساۋابى يېزىلىدۇ»[2] دەپ كۆرسەتكەن. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاخىرقى كېسىلىدە نامازلارنى ئولتۇرۇپ ئوقۇغان ئىدى»[3].

---

(1) مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

2)) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى

(3) ئىمام ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

نامازنىڭ ئۈچىنچى پەرزى: قىرائەت

قىرائەت يەنى نامازدا قۇرئان سۈرىلىرىدىن ئوقۇش ھەرقانداق سۈننەت، نەپلە، ۋاجىب نامازلارنىڭ پۈتۈن رەكئەتلىرىدە، ئىككى رەكئەتلىك پەرز نامازلارنىڭ ھەممە رەكئىتىدە ۋە ئىككى رەكئەتتىن كۆپ پەرز نامازلارنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىدە پەرزدۇر. ناماز ئوقۇغۇچى مەيلى ئىمام بولسۇن ياكى ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇسۇن يۇقىرىقى نامازلارنىڭ پۈتۈن رەكئەتلىرىدە قۇرئاندىن خالىغان سۈرە ياكى ئايەتلەرنى ئوقۇشى ئوخشاشلا پەرزدۇر.

قىرائەتنىڭ ئەڭ ئاز مىقدارى، قىسقا ئايەتلەردىن ئۈچ ئايەت ياكى ئۇزۇن ئايەتلەردىن ئۈچ ئايەتكە تەڭ كېلىدىغان بىر ئايەت ئوقۇشتۇر. بۇنىڭدىن ئاز قۇرئان ئوقۇغان كىشىنىڭ نامىزى قوبۇل بولمايدۇ. كۆپ ئوقۇشنىڭ چېكى يوقتۇر.

ئەمما ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىلەردىن قىرائەت ساقىت بولىدۇ. چۈنكى ئىمامنىڭ ئوقۇغىنى ئۇلار ئۈچۈن كۇپايىدۇر[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام نامازدا قىرائەتكە باشلاشتىن ئاۋۋال **{أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ مِنْ هَمَزِهِ وَنَفَخِهِ وَنَفْثِهِ}** يەنى «ئاللاھقا سېغىنىپ قوغلاندى شەيتاننىڭ شەررىدىن، ئازدۇرۇشىدىن ۋە يامان ئىشقا كۈشكۈرتىشىدىن پاناھ تىلەيمەن» دەيتتى[2].

بەزىدە مۇنداق دەيتتى: **{أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيْمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ مِنْ هَمَزِهِ**

---

(1) رد المحتار 1 ـ توم 415 ـ بەت.

(2) ئەبۇداۋۇد، ئىبنى ماجە، ھاكىم رىۋايىتى، ئىبنى ھىببان ۋە ھاكىم «سەھىھ» دېگەن ھەدىس.

وَنَفَخِــهِ وَنَفَثِــهِ} يەنى «دۈئـالارنى ئـاڭلاپ ۋە ھەممىنى كـۆرۈپ تۇرغـۇچى ئاللاھقا سېغىنىپ قوغلانـدى شـەيتاننىڭ شـەررىدىن، ئازدۇرۇشـىدىن ۋە يامان ئىشقا كۈشكۈرتىشىدىن پاناھ تىلەيمەن»[1].

«ئاندىن ﴿بِسمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيْمِ﴾نى مەخپى ئوقۇيتتى»[2].

ھەنەفىي مەزھىپىگە كـۆرە، «ئەئـۇزۇ»بىرىنچى رەكئەتـتىلا ئېيتىلىـدۇ. قالغــان رەكــئەتلەردە «بىســمىللاھ»لا ئېيتىلىــدۇ. ئەممــا شــافىئىي ۋە ھەنبەلىــي مەزھەپلىــرىگە كــۆرە، ھەربىــر رەكئەتــتە قىــرائەتتىن ئــاۋۋال «ئەئۇزۇ» نى مەخپى ئېيتىش سۈننەتتۇر[3].

نامازدا قىرائەتنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنـداق دەيـدۇ: ﴿فَــاقْرَؤُوا مَــا تَيَسَّــرَ مِــنَ الْقُرْآنِ﴾ يەنى﴿قۇرئاندىن سىلەرگە ئوڭاي بولغاننى ئوقۇڭلار﴾[4].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «نامازغا تۇرغىنىڭـدا ئـاۋۋال تەكبىر ئېيتقىن، ئاندىن قۇرئاندىن ساڭا ئوڭاي بولغاننى ئوقۇغىن»[5].

ھەنەفىــي مەزھىــپىگە كــۆرە، نامــازدا پەرز بولغــان قىــرائەت مــۇتلەق قىرائەت قىلىش بولـۇپ، قۇرئاننىـڭ قايسـىبىر سۈرىسـىنى يـاكى قايسـىبىر ئايەتلىرىنى ئوقۇش بىلەن پەرز ئادا بولىدۇ.

---

(1) ئەبــۇداۋۇد ۋە تىرمىــزى رىــۋايىتى، «ھەســەن»(ســەھىھتىن بىــر دەرىــجە تۆۋەن) ھەدىس.

(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

(3) الفقه الإسلامي وأدلته 1 ـ توم 695 ـ بەت.

(4) مۇززەممىل سۈرىسى 20 ـ ئايەت.

(5) فەتھۇلبارىي.

ئەمما ئىمامغا ئىقتىدا قىلغانلارنىڭ قۇرئان ئوقۇماسلىقىنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُواْ لَهُ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ يەنى ﴿ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا، ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار ۋە جىم تۇرۇڭلار﴾[1].

بۇ ئايەت، قۇرئان ئوقۇلغاندا مەيلى نامازدا بولسۇن، مەيلى ناماز سىرتىدا بولسۇن، ھەر قانداق ۋاقىتتا ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاش ۋە بىر نەرسە ئوقۇماستىن جىم تۇرۇشنىڭ پەرزلىكىنى ئىپادىلەيدۇ.

فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش مەسىلىسى

«فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇمىغان كىشىنىڭ نامىزى دۇرۇس ئەمەس»[2].

«كىمكى ناماز ئوقۇپ ئۇنىڭدا فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇمايدىكەن، ئۇنىڭ نامىزى ناقىستۇر»[3].

بۇ ھەدىسلەرگە بىنائەن، ھەنەفىي مەزھىپىدىن باشقا مەزھەپلەردە، نامازدا فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش پەرزدۇر.

ئەمما ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش پەرز ئەمەس، بەلكى ۋاجىبتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدىكى: ﴿فَاقْرَؤُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾[4] يەنى﴿قۇرئاندىن سىلەرگە ئوڭاي بولغاننى ئوقۇڭلار﴾ دېگەن سۆزى قۇرئان كەرىمدىن قايسىبىر سۈرە ۋە قانداقلا

(1) ئەئراف سۈرىسى 204 ـ ئايەت.
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) مۇسلىم ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايىتى.
(4) مۇززەممىل سۈرىسى 20 ـ ئايەت

ئــايەتلەرنى ئوقــۇش بىــلەن پەرز ئــادا تاپــدىغانلىقىنى ئىپادىلەيــدۇ. ھەنەفــي مەزھىپــدە يــۇقىرىقى ھەدىســلەردىكى «دۇرۇس ئەمەس» ۋە «ناقىستۇر»دېــگەن ئىبــارىلەر نامازنــىڭ ئــادا بولمايــدىغانلىقىنى ئەمەس، بەلكى ئەڭ ئەۋزەل شەكىلدە ئادا تاپمايدىغانلىقىنى كۆرستىدۇ.

فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇيالمايدىغان كىشىنىڭ مەسىلىسى

ئىمــام خەتتــابىي مۇنــداق دېــگەن:«ئەســلىدە فــاتىھە سۈرىســىنى ئوقماستىن ناماز ئــادا تاپمايــدۇ. ئەگەر بىــراۋ فــاتىھە سۈرىسىنى بىلمىسە يــاكى تــوغرا ئوقۇيالمىســا، قۇرئــان كەرىمنىــڭ باشــقا سۈرىلىرىدىن بىــرەر سۈرىدىن يەتتە ئايەت مىقدارىدا ئوقۇسا كۇپايە قىلىدۇ.

ئەگەر ئــۇ تىلــى كەلمىگەنلىــك يــاكى ياشــىنىپ قالغــانلىق يــاكى ئۇنتۇغــاقلىقى ســەۋەبى بىــلەن قۇرئـــان كەرىمـــدىن ھـــېچ نەرســـە ئۆگىنەلمىســە، «ســۇبھانەللاھ»، «ئەلھەمــدۇ لىللاھ» ۋە «ئــاللاھۇ ئەكــبەر» قاتــارلىقلارنى ئوقۇســا كۇپايــدۇر. چــۈنكى پەيغەمــبەر ئەلەيھىســسالام مۇنــداق دېــگەن:«قۇرئانــدىن قالســا ئەڭ ئەۋزەل زىكىــر ‹ســۇبھانەللاھ›، ‹ئەلھەمــدۇ لىللاھ›، ‹لائىــلاھە ئىللەللاھــۇ ئەللاھــۇ ئەكــبەر›دۇر». ئــۇ يەنە بىــر ئــادەمگە نامــاز ئوقۇشــنى ئۆگىتىــپ مۇنــداق دېــگەن:«قۇرئـــان ئوقۇيالىساڭ ئوقــۇغىن. ئەگەر ئوقۇيالمىســاڭ ئاللاھقــا تەسبىھ، تەھلىــل ۋە تەكبىر ئېيتقىن»[(1)].

ئامىن دېيىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىمــام ﴿ئــامىين﴾ دېگەنــدە

(1) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى رىۋايىتى

سىلەرمۇ ﴿ئامىين﴾ دەڭلار. بىراۋنىڭ ﴿ئامىين﴾ دېگىنى پەرىشتىلەرنىڭ ﴿ئامىين﴾ دېگىنىگە ئۇدۇل كېلىپلا قالسا، ئۇنىڭ ئۆتكەنكى بارلىق گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ»[1].

ئامىين ـ ئىجابەت قىلغىن دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئامىننى مەخپى ياكى ئاشكارا دېيىش مەسلىسى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، جاراڭلىق ئاۋازدا ﴿ئامىين﴾ دەيتتى»[2].

بۇھەدىسكە كۆرە، شافىئىي ۋە ھەنبەلى مەزھەپلىرىدە ﴿ئامىين﴾ نى ئاشكارا ئېيتىش سۈننەتتۇر.

ئەمما ھەنەفىي ۋە مالىكى مەزھەپلىرىدە ﴿ئامىين﴾نى مەخپى ئېيتىش سۈننەتتۇر. بۇلارنىڭ دەلىلى ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: «ئىمام تۆتنى مەخپى ئېيتىدۇ، ئۇلار: ئەئۇزۇ، بىسمىللاھ، ئامىين ۋە ھەمدۇسانا (رەببەنا ۋەلەكەل ھەمدۇ)دۇر»[3].

ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ يەنە بىر دەلىلى شۇكى: ﴿ئامىين﴾دېگەن دۇئادۇر. دۇئانى ئاشكارا قىلغاندىن مەخپى قىلىش ئەۋزەلدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئانى مەخپى قىلىش توغرىسىدىكى ھەدىسلىرى سابىتتۇر.

---

(1) بۇخارى، مۇسلىم، نەسائىي ۋە دارمىي رىۋايىتى.
(2) بۇخارى رىۋايىتى.
(3) ئىبنى ئەبۇ شەيبە رىۋايىتى، فتح القدير 1 ـ توم 204 ـ بەت.

فاتىھەدىن كېيىنكى قىرائەت

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام فاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن بەزىدە ئۇزۇن سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى، بەزىدە، خۇسۇسەن سەپەر ئۈستىدە بولغان، مېجەزى ياخشى بولالمىغان ۋاقىتلاردا، مەسجىدتە كىچىك بالا يىغلىغاندا قىسقا سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى بامدات نامىزىدا ئەڭ قىسقا سۈرىلەرنى ئوقۇدى. نامازدىن كېيىن ساھابىلار ـ يارەسۇلەللاھ! سىز بەك قىسقا سۈرە ئوقۇدىڭىزغۇ؟ دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام — بىر كىچىك بالىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئانىسى مەسجىدتە بىز بىلەن بىرگە نامازغا تۇرغان بولسا، ئانىسى تېزرەك بالىسىغا بارسۇن دەپ قىسقا سۈرىلەرنى ئوقۇدۇم — دېدى»[1].

بامدات نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىدە قىرائەتنى بەكمۇ قىسقا ئوقۇيتتى»، ھەتتا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا «فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇدىمۇ قانداق؟ دەپ قالاتتىم»دېگەن[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنىڭ بىرىنچى رەكئىتىگە ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾نى، كېيىنكى رەكئىتىگە ﴿قُلْ هُوَ

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى، «سەھىھ»ھەدىس.

(2) ئاۋۋالقىسى ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان«سەھىھ»ھەدىس، كېيىنكىسى بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان،«سەھىھ»ئىكەنلىكىدە بىرلىككە كېلىنگەن ھەدىس.

﴿اللَّهُ أَحَدٌ﴾نى ئوقۇيتتى»[1].

ئەمما بامدات نامىزىنىڭ پەرزىدە ناھايىتى ئۇزۇن سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى.«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بامدات نامىزىنىڭ پەرزىدە «تىۋۋالۇ مۇفەسسەل»(ئۇزۇن مۇپەسسەل سۈرىلەر)نى ئوقۇيتتى»[2].

تىۋۋالۇ مۇفەسسەل سۈرىلەر: ﴿ق﴾ (50 ـ سۈرە)، ﴿الذاريات﴾ (51 ـ سۈرە)، ﴿الطور﴾ (52 ـ سۈرە)، ﴿النجم﴾ (53 ـسۈرە)، ﴿القمر﴾ (54 ـ سۈرە)، ﴿الرحمن﴾ (55 ـ سۈرە)، ﴿الواقعة﴾ (56 ـسۈرە) قاتارلىق يەتتە سۈرىدۇر.

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە بامداتنىڭ پەرزىنىڭ ھەر ئىككى رەكئىتىگە ﴿النجم﴾ سۈرىسى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»[3].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە بامداتنىڭ پەرزىدە، ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾نى ئوقۇيتتى»[4].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرىنچى رەكئەتكە ئۇزۇن سۈرە ئوقۇيتتى، ئىككىنچى رەكئەتكە بولسا ئاۋۋالقىسىدىن قىسقىراق سۈرە ئوقۇيتتى»[5].

مۇلاھىزە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىرىنچى رەكئەتكە ئۇزۇن،

---

(1) مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(2) نەسائىي ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(3) ئەھمەد، ئىبنى خۇزەيمە رىۋايىتى، ھاكىم «سەھىھ»دەپ باھالىغان ھەدىس.
(4) مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(5) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

كېيىنكى رەكئەتكە قىسقىراق سۈرە ئوقۇشى بامدات نامىزىنىڭ پەرزىگىلا خاس بولماستىن، بەلكى باشقا پەرز نامازلاردىمۇ شۇنداق قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق قىلىشتا كىشىلەرنىڭ جامائەتكە يېتىشىۋېلىشىنى كۆزدە تۇتقان بولۇشى ئېھتىمال.

پېشىن نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پېشىنىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىدە فاتىھە سۈرىسى بىلەن بىرگە ئىككى سۈرە ئوقۇيتتى. ئالدىنقى رەكئەتتە ئىككىنچى رەكئەتتىكىسىدىن ئۇزۇن سۈرە ئوقۇيتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پېشىنىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىنىڭ ھەر بىرىگە فاتىھە سۈرىسىدىن باشقا 30 ئايەت مىقدارىدا قۇرئان ئوقۇيتتى. مەسىلەن: ﴿الم. تَنزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (32 ـ سۈرە، 30 ئايەتلىك سۈرە)گە ئوخشاش»[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە پېشىنىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىدە ﴿وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ﴾، ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾، ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾ ۋە بۇلارغا ئوخشاش سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»[3].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پېشىنىنىڭ پەرزىنىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئىتىدە، فاتىھە سۈرىسىنىلا ئوقۇيتتى»[4].

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم ۋە ئەھمەد رىۋايىتى.
(3) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى رىۋايىتى، ئىبنى خۇزەيمە «سەھىھ»دەپ باھالىغان ھەدىس.
(4) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئىمام مۇسلىم بىلەن ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پېشىنىنىڭ پەرزىنىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئىتىنىڭ ھەر بىرىدە، فاتىھەدىن كېيىن 15 ئايەت مىقدارىدا سۈرە ئوقۇيتتى» دەپ كەلگەن. ئەللامە ئالبانى مۇنداق قىلىشنى «سۈننەت»دەپ قارايدۇ ۋە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشچىلىقىدىكى بىر توپ ساھابە شۇنداق قىلىشقا ئىتتىپاقلاشقانلىقىنى سۆزلەيدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، پېشىنىنىڭ پەرزىنىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئىتىدە فاتىھەدىن كېيىن سۈرە ئوقۇش خاتا ئەمەس، بەلكى ياخشىدۇر.

ھەربىر رەكئەتتە فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى ناقىس ئوقۇغان بىراۋغا تەلىم بېرىپ، ھەربىر رەكئەتتە فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇشقا بۇيرىغان»[1].

ئەسىر نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەسىر نامىزىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىنىڭ ھەربىر رەكئىتىدە فاتىھە سۈرىسىدىن باشقا، 15 ئايەت مىقدارىدىكى سۈرىلەرنى يەنى پېشىن نامىزىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىدە ئوقۇغان سۈرىلەرنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»، «ئەسىر نامىزىنىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئىتىدە، ئالدىنقى ئىككى رەكئەتكە ئوقۇغان سۈرىلەردىن قىسقىراق، ھەتتا ئۇنىڭ

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

يېرىمىغا تەڭ كېلىدىغان سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پېشىن ۋە ئەسىر نامازلىرىدا ئوقۇغان قىرائىتى ئۇنىڭ ساقىلىنىڭ تىترىگىنىدىن بىلىنەتتى»[2].

شام نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شام نامىزىنىڭ پەرزىدە، فاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن قىسقا سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»، «ھەتتا ساھابىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن شام نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ سىرتقا چىققىنىدا، ئوقيالىرى قويۇلغان جايلارنى ئېنىق كۆرەلەيتتى»[3].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەردە شام نامىزىنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدە فاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن، ﴿وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ﴾نى ئوقۇغان»[4].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە ئۇزۇن ۋە ئوتتۇراھال سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى. «بەزىدە ﴿الطور﴾ (52 ـ سۈرە)نى ئوقۇيتتى»، «بەزىدە ﴿المرسلات﴾ (77 ـ سۈرە)نى ئوقۇيتتى»[5].

ئەمما كۆپىنچە «شام نامىزىنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىدە: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ بىلەن ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾نى ئوقۇيتتى»[6].

(1) مۇسلىم ۋە ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) بۇخارى ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(3) نەسائىي ۋە ئەھمە رىۋايىتى، «سەھىھ»دەپ باھالانغان ھەدىس.
(4) ئەھمەد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(5) ھەر ئىككى ھەدىسنى بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
(6) نەسائىي ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

خۇپتەن نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام خۇپتەن نامىزىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىدە، فاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن، (ئۇزۇنمۇ ئەمەس، بەك قىسقىمۇ ئەمەس) ئوتتۇراھال سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»[1].

«بەزىدە: ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾نى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى»[2].

«بەزىدە: ﴿إِذَا السَّمَاء انشَقَّتْ﴾نى ئوقۇيتتى ۋە ئۇنىڭدىكى سەجدە ئايىتىگە كەلگەندە تىلاۋەت سەجدىسى قىلاتتى»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام خۇپتەننىڭ پەرزىدە ئىمامنىڭ ئۇزۇن سۈرە ئوقۇشىنى مەنئى قىلغان. «بىر كۈنى مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جامائەتكە خۇپتەن نامىزىدا ئىمام بولۇپ، ئۇزۇن سۈرە ئوقۇغاندا، جامائەت ئىچىدىن بىر ياش نامازدىن ئايرىلىپ چىقىپ كېتىدۇ. نامازدىن كېيىن جامائەت مۇئازغا ئەھۋالدىن خەۋەر بەرگىنىدە، مۇئاز ئاچچىقلىنىپ "ئۇ مۇناپىقتۇر" دەيدۇ. ھېلىقى ياش پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا ئەھۋالنى بايان قىلغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇئازنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا:»كىشىلەرنى ئۆزۈڭگە جەلب قىلىشنى خالامسەن ئەي مۇئاز؟ ئۇنداق بولسا، كىشىلەرگە ئىمام بولغىنىڭدا ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾، ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾، ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾، ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾ قاتارلىق سۈرىلەرنى

(1) نەسائىي ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

(2) ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى، «ھەسەن» (سەھىھتىن بىر دەرىجە تۆۋەن)ھەدىس.

(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئوقۇغىن. سېنىڭ ئارقاڭدا ياشىنىپ قالغان، ئاجىز ۋە ئىشى ئالدىراش كىشىلەرمۇ تۇرىدۇ.«دەيدۇ[1].

ۋىتىر نامىزىنىڭ قىرائىتى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆپىنچە،»ۋىتىر نامىزىنىڭ بىرىنچى رەكئىتىدە ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾نى، ئىككىنچى رەكئىتىدە ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾، ئۈچىنچى رەكئىتىدە ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾نى ئوقۇيتتى»[2].

«بەزىدە ئۇنىڭغا: ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ بىلەن ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾نى قوشۇپ ئوقۇيتتى»[3].

«بەزىدە ۋىتىرنىڭ بىرىنچى رەكئىتىدە فاتىھە سۈرىسىدىن باشقا 100 ئايەت ئوقۇيتتى»، «ئەمما ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى رەكئەتلەردە ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَ﴾ بىلەن ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾نى ئوقۇيتتى»[4].

تەھەججۇد نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەھەججۇد نامىزىدا قىرائەتنى بەزىدە ئاشكارا، بەزىدە مەخپى ئوقۇيتتى»[5].

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) نەسائىي ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(3) تىرمىزى ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(4) ئالدىنقىسى نەسائىي ۋە ئەھمەد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس، كېيىنكىسى ئەھمەد، ئىبنى خۇزەيمە ۋە ئىبنى ھىببان رىۋايەت قىلغان «ھەسەن»ھەدىس.
(5) نەسائىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

شۇنىڭدەك قىرائەتتە بەزىدە قىسقا سۈرىلەرنى، بەزىدە ئۇزۇن سۈرىلەرنى، بەزىدە بەكمۇ ئۇزۇن سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى. ھەتتا ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىسىدا بىر كېچىسى تەھەججۇد نامىزى ئوقۇۋىدىم. قىرائەتنى بەكمۇ ئۇزۇن ئوقۇغانلىقىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆرە تۇرغان پېتى تەرك ئېتىپ ئولتۇرىۋېلىشتەك يامان خىيالغىمۇ كەلگەن ئىدىم»[1].

ھۇزەيفە ئىبنى يەمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: «بىر كېچىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ تەھەججۇد نامىزى ئوقۇۋىدىم. ﴿البقرة﴾ (2 ـ سۈرە)نى باشلىدى. 100 ـ ئايەتكە كەلگەندە رۇكۇغا بېرىشى مۇمكىن دەپ تەخمىن قىلىۋىدىم. ئوقۇشقا داۋام قىلىۋەردى، بەلكى بۇ سۈرىنى ئىككى رەكئەتكە ئوقۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىدىم. ئەمما ﴿ال عمران﴾ (3 ـ سۈرە)نى باشلىدى، ئاندىن ﴿النساء﴾ (4 ـ سۈرە)نى باشلىدى. ئوقۇشتا تەسبىھ ئايەتلىرىگە كەلگەندە تەسبىھ ئېيتتى، سوئال ئايەتلىرىگە كەلگەندە، سوئال قويدى، پاناھ تىلەش ئايەتلىرىگە كەلگەندە «ئەئۇزۇ»نى ئېيتىپ پاناھ تىلىدى..»[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كېچىسى تەھەججۇدتا ئۆزى كېسەل تۇرۇپ يەتتە ئۇزۇن سۈرىنى ئوقۇغان»[3].

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

(2) مۇسلىم ۋە نەسائىي رىۋايىتى.

(3) ئەبۇ يەئلا رىۋايىتى، ھاكىم «سەھىھ» دېگەن، زەھەبىي مۇۋاپىق كەلگەن ھەدىس.

ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزى شۇنداق ئۇزۇن قىرائەت قىلغىنى بىلەن باشقىلارنى ئۇنداق ئاشۇرىۋېتىشتىن مەنئى قىلغان. ئۇ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمرگە: «قۇرئاننى بىر ئايدا بىر قېتىم تامام قىلغىن»دېگەندە، ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر: «مېنىڭ ئۇنىڭدىن كۆپ ئوقۇشقا تاقىتىم يېتىدۇ»دەيدۇ. ئاندىن ئۇنىڭغا: «20 كۈندە بىر قېتىم تامام قىلغىن»دەيدۇ. ئۇ: «مېنىڭ ئۇنىڭدىن كۆپ ئوقۇشقا تاقىتىم يېتىدۇ»دەيدۇ. ئاندىن ئۇنىڭغا: «7 كۈندە بىر قېتىم تامام قىلغىن. ئۇنىڭدىن ئارتۇق قىلما»دەيدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى بىر كېچىلىك تەھەججۇد نامىزىدا 200 ئايەت ئوقۇيدىكەن، ئۇ ئىتائەتمەن مۇخلىسلار قاتارىدىن يېزىلىدۇ»[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر كېچىسى ﴿الإســـراء﴾ (17 ـ سۈرە) بىلەن ﴿الزمر﴾ (39 ـ سۈرە)نى ئوقۇيتتى»[3].

جۈمە نامىزىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە جۈمە نامىزىنىڭ بىرىنچى رەكئىتىدە فاتىھەدىن كېيىن، ﴿الجمعـــة﴾ (62 ـ سۈرە)نى، ئىككىنچى رەكئىتىدە ﴿المنافقون﴾ (63 ـ سۈرە)نى ئوقۇيتتى»، بەزىدە ئۇنىڭ ئورنىغا ﴿الغاشية﴾ (88 ـ سۈرە)نى ئوقۇيتتى»، بەزىدە بىرىنچى رەكئەتتە: ﴿سَبِّحِ

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

(2) دارمي ۋە ھاكىم رىۋايىتى، ھاكىم «سەھىھ» دېگەن، زەھەبىي مۇۋاپىق كەلگەن ھەدىس.

(3) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى، «سەھىھ» ھەدىس.

اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾نى، ئىككىنچى رەكئەتتە: ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾نى ئوقۇيتتى»[1].

بېيت نامازلىرىنىڭ قىرائىتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە بېيت نامازلىرىنىڭ بىرىنچى رەكئىتىدە، فاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن، ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾نى، ئىككىنچى رەكئىتىدە: ﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾نى ئوقۇيتتى»، «بەزىدە ئىككى رەكئەتتە: ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ بىلەن ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾نى ئوقۇيتتى»[2].

بەش ۋاخ نامازنىڭ قىرائەتلىرىنى ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ئوقۇش مەسلىسى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بامدات نامىزىنىڭ ئىككى رەكئەت پەرزىدە، شام نامىزىنىڭ ئۈچ رەكئەت پەرزىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتى ۋە خۇپتەن نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىدە قىرائەتنى ئاشكارا ۋە ئۈنلۈك ئوقۇيتتى. ئەمما پېشىن، ئەسىر نامازلىرىدا، شامنىڭ ئۈچىنچى رەكئىتىدە ۋە خۇپتەننىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئىتىدە قىرائەتنى مەخپى ئوقۇيتتى»[3].

شۇنداقلا «جۈمە، بېيت، ئىستىسقا، كۇسۇف نامازلىرىدىمۇ قىرائەتنى

---

(1) بىرىنچى ۋە ئىككىنچى ھەدىس مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ» ھەدىس، ئۈچىنچى ھەدىس مۇسلىم رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

(2) ھەر ئىككى ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم بىلەن ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان.

(3) ئەبۇداۋۇد»سەھىھ«ھەدىسلەر توپلىمى 758 ـ بەت.

ئۇنىلۇك ئاشكارا ئوقۇيتتى»[1].

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

نامازنىڭ تۆتىنچى پەرزى: رۇكۇ

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەتتىن پارىغ بولغىنىدا، بىر ئاز تۇراتتى»، «ئاندىن ئىككى قولىنى خۇددى نامازغا باشلاش تەكبىرىدىكىدەك كۆتۈرەتتى»، «تەكبىر ئېيتاتتى»، «رۇكۇغا باراتتى»[1].

رۇكۇ — باش بىلەن دۈمبىنى قوللار تىزلارغا ئازادە يەتكىچىلىك ئېگىش دېگەنلىك بولۇپ، رۇكۇدا بويۇن بىلەن دۈمبە تەكشى ھالدا باراۋەر بولۇشى شەرتتۇر. رۇكۇدا باشنى كۆتۈرۈۋېلىش ياكى ساڭگىلىتىۋېلىشقا بولمايدۇ، ئىككى قولنىڭ بارماقلىرى ئېچىلغان ھالدا تىزلارنى تۇتۇپ تۇرىدۇ. رۇكۇدا ئەرلەر جەينەكلىرىنى قۇرسىقىغا تەككۈزمەيدۇ. ئەمما ئاياللار جەينەكلىرىنى قۇرسىقىغا چاپلاپ تۇرىدۇ[2].

نامازدا رۇكۇنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ**﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە قىلىڭلار، رەببىڭلارغىلا ئىبادەت قىلىڭلار، ياخشى ئىشلارنى قىلىڭلار﴾[3]. بۇ ئايەتكە بىنائەن، ئىسلام ئۆلىمالىرى نامازدا رۇكۇ قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىگە بىردەك ئىتتىپاقلاشقان.

---

(1) ئالدىنقى ھەدىسنى ئەبۇداۋۇد ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان، قالغانلىرىنى بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
(2) فتح القدير 1ـ توم 193 ـ بەت.
(3) ھەج سۈرىسى 77 ـ ئايەت.

رۇكۇنىڭ كەيپىيتى

ئەبۇ هۇمەيد رەزىيەللاهۇ ئەنهۇ پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ رۇكۇدىكى ئەهۋالىنى سۆپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام رۇكۇغا بارغىنىدا، ئىككى قولىنىڭ بارماقلىرىنى ئاچقان هالدا تىزلىرىغا قوياتتى، ئاندىن بېشىنى ئىگىز ـ پەس قىلماستىن دۈمبىسىنى بوينى بىلەن رۇس قىلاتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام رۇكۇ قىلغىنىدا ئىككى ئالقىنىنى ئىككى تىزىنىڭ ئۈستىگە قوياتتى»، «باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇيتتى»، «ئىككى قولىنى ئىككى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويغىنىدا، خۇددى ئىككى تىزىنى قاماللاپ تۇتقاندەك تۇراتتى»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيىسسالام نامازنى نوقسانلىق بىلەن ئوقۇغان بىرىگە تەلىم بېرىپ:«رۇكۇ قىلغىنىڭدا، ئىككى ئالقىنىڭنى ئىككى تىزىڭنىڭ ئۈستىگە قويغىن، ئاندىن بارماقلىرىڭنىڭ ئارىسىنى ئاچقىن، ئاندىن هەربىر ئورگان ئۆز ئورنىغا چۈشۈپ بولغانغا قەدەر تۇرغىن»[3] دېگەن.

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام رۇكۇدا تۇرغىنىدا، بىلەكلىرىنى يان تەرەپلىرىدىن يىراق تۇتاتتى»، «رۇكۇدا دۈمبىسىنى تۈپتۈز تۇتاتتى»، «هەتتا دۈمبىسىگە سۇ تۆكسىمۇ ئورنىدىلا تۇرۇپ قالغۇدەك تۈز

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

(2) بىرىنچىسى بىلەن تۆتىنچىسىنى بۇخارى ۋە ئەبۇداۋۇد، ئۈچىنچىسىنى بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

(3) ئالدىنقىسىنى هاكىم رىۋايەت قىلغان، ئەبۇداۋۇد «سەهىه»هەدىسلەر توپلىمىدا قەيت قىلغان، كېيىنكىسىنى ئىبنى خۇزەيمە ۋە ئىبنى هىببانلار «سەهىه»هەدىسلەر تولاملىرىدا قەيت قىلغان.

تۇتاتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇدا بېشىنى دۈمبىسىدىن تۆۋەنمۇ ئەمەس، يۇقىرىمۇ ئەمەس»، «بەلكى ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا تۇتاتتى»[2].

رۇكۇ بىلەن سەجدىنى تەمكىنلىك بىلەن قىلىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇ بىلەن سەجدىنى تەمكىنلىك بىلەن قىلىشنىڭ پەرزلىكى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: «رۇكۇ بىلەن سەجدىلەرنى تولۇق ئادا قىلىڭلار، جېنىم ئىلكىدە بولغان زاتنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، سىلەرنىڭ مېنىڭ كەينىمدە تۇرۇپ رۇكۇ ۋە سەجدە قىلغىنىڭلارنى كۆرۈپ تۇرىمەن»[3].

بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۆجىزىلىرىدىن بىرى بولۇپ، نامازغىلا خاستۇر. ئۇنىڭ ناماز سىرتىدا ئارقىسىدىكىلەرنى كۆرەلەيدىغانلىقى توغرۇلۇق دەلىل يوق[4].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدا تۇرۇپ بىر ئادەمنىڭ رۇكۇنى تولۇق ئادا قىلمىغان، سەجدىلەرنى خۇددى توخۇ دان چوقۇغاندەك قىلغانلىقىنى كۆرۈپ "بۇ ئادەم ئەگەر مۇشۇ ھالىتى بىلەن ئۆلسە مۇھەممەدنىڭ ئۇممىتى بولمىغان ھالەتتە ئۆلىدۇ. رۇكۇنى تولۇق ئادا

---

(1) ئالدىنقىسىنى تىرمىزى رىۋايەت قىلغان ۋە ئىبنى خۇزەيمە «سەھىھ»دېگەن، كېيىنكىسىنى بۇخارى ۋە بەيھەقىي، ئاخىرقىسىنى تەبەرانىي ۋە ئىبنى ماجەلەر رىۋايەت قىلغان.

(2) ئالدىنقىسىنى بۇخارى ۋە ئەبۇ داۋۇد، كېيىنكىسىنى مۇسلىم ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايەت قىلغان.

(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

(4) ئەللامە ئەلبانىي.

قىلمايدىغان، سەجدىلەرنى توخۇ دان چوقۇغاندەك قىلىدىغان كىشى بىر ياكى ئىككى تال خورمىنى ئالدىراپ يېيىش بىلەن ئاچلىقنى قاندۇرالمىغان كىشىگە ئوخشاشتۇر» دېگەن[1].

رۇكۇدا ئوقۇلىدىغان دۇئا ۋە زىكىرلەر

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇدا تۆۋەندىكى ھەر تۈرلۈك دۇئا ۋە زىكىرلەردىن ھەر قېتىمدا خالىغانلىرىنى ئېيتاتتى:

1. ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْمُ﴾ (ئۈچ قېتىم)[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە ئۈچ قېتىمدىن ئارتۇق ئېيتاتتى.

2. ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْمُ وَبِحَمْدِهِ﴾ (ئۈچ قېتىم)[3].

3. ﴿سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلاَئِكَةِ وَالرُّوحِ﴾[4].

4. ﴿سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اَللَّهُمَّ اغفِرْ لِي﴾ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ دۇئانى رۇكۇ ۋە سەجدىلىرىدە كۆپ ئېيتاتتى ۋە قۇرئان كەرىمدىكى: ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ يەنى «رەببىڭغا تەسبىھ ئېيتقىن، ھەمدۇسانا ئېيتقىن ۋە ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلىگىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋبىنى بەك قوبۇل قىلغۇچىدۇر» دېگەن ئايەتنىڭ

---

(1) بەيھەقى، تەبەرانىي رىۋايەت قىلغان، ئىبنى خۇزەيمە «سەھىھ»دېگەن ھەدىس.

(2) ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد، ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

(3) ئەبۇ داۋۇد، دارقۇتنىي، ئەھمەد، تەبەرانىي رىۋايەت قىلغان»سەھىھ«ھەدىس.

(4) مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

تەقەززاسى بويىچە ئىش كۆرەتتى[1].

5. ﴿اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ. وَبِكَ آمَنْتُ. وَلَكَ أَسْلَمْتُ. خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي. وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصَبِي﴾ يەنى «ئى ئاللاھ! ساڭا رۇكۇ قىلدىم، ساڭا ئىمان ئېيتتىم، ساڭا بويسۇندۇم، قۇلىقىم، كۆزۈم، مېڭەم، سۆڭەكلىرىم، بارچە سەزگۈ ئەزالىرىم ساڭا ھۆرمەت بىلدۈرمەكتە»[2].

6. ﴿اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ أَنْتَ رَبِّي خَشَعَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَدَمِي وَلَحْمِي وَعَظْمِي وَعَصَبِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ يەنى «ئى ئاللاھ! سېنىڭ ئۈچۈن رۇكۇ قىلدىم، ساڭا ئىمان ئېيتتىم، ساڭا بويسۇندۇم، ساڭا تەۋەككۇل قىلدىم، سەن مېنىڭ رەببىمسەن، قۇلىقىم، كۆزۈم، قېنىم، گۆشۈم، سۆڭىكىم ۋە بارچە سەزگۈ ئەزالىرىم ئالەملەرنىڭ رەببى ئاللاھقا ھۆرمەت بىلدۈرمەكتە»[3].

7. ﴿سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ والْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيَآءِ وَالْعَظَمَةِ﴾ يەنى «پاك ئاللاھ كۈچ ـ قۇۋۋەت، پادىشاھلىق، چوڭلۇق ۋە كاتتىلىق ئىگىسىدۇر»[4].

رۇكۇ قىلىش مىقدارى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رۇكۇ قىلىشى، رۇكۇدىن كېيىنكى تۇرۇشى، سەجدىلىرى ۋە ئىككى سەجدە ئارىلىقىدا ئولتۇرۇشى ئۇزۇنلۇقتا بىر ـ بىرىگە ئاساسەن ئوخشاپ كېتەتتى»[5].

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم، ئەھمەد، تىرمىزى رىۋايىتى.
(3) نەسائىي رىۋايىتى.
(4) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، «سەھىھ»ھەدىس.
(5) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە قۇرئان ئوقۇماسلىق

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە قۇرئان ئوقۇشتىن توسقان»، ئۇ مۇنداق دەيتتى: «بىلىڭلاركى، مەن رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە قۇرئان ئوقۇشتىن مەنئى قىلىندىم. رۇكۇدا ئاللاھ تائالانى ئۇلۇغلاڭلار، ئەمما سەجدىدە دۇئانى كۆپ قىلىشقا تىرىشىڭلار، سەجدىلەردە قىلىنغان دۇئا ئىجابەت بولۇشقا ئەڭ يېقىندۇر»[1].

رۇكۇدىن تۇرۇش

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇمۇرتقىسىنى رۇكۇدىن كۆتۈرگەن هالدا: ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ يەنى «ئاللاھ ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتقاننى ئاڭلىغۇچىدۇر»دەيتتى. نامازنى ناقىس ئوقۇغان بىرىگە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ مۇنداق دېگەن: «تەكبىر ئېيتىپ ئاندىن رۇكۇ قىلمىغىچە ۋە رۇكۇدىن تۈزلەنگىچىلىك ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ دېمىگىچە ھېچكىمنىڭ نامىزى تولۇق بولمايدۇ»[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرگىنىدە ھەربىر ئورگان ئۆز جايىغا بېرىپ بولغانغا قەدەر ئۆرە تۈپتۈز تۇراتتى»[3].

ئۇ مۇنداق دەيتتى: «ئىمام ئۇنىڭغا ئىقتىدا قىلىش ئۈچۈن تۇرىدۇ. ئىمام: ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ دېگەندە، سىلەر: ﴿رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ﴾ دەڭلار. ھەقىقەتەن كىمنىڭ سۆزى پەرىشتىلەرنىڭ سۆزىگە ئۇدۇل كېلىدىكەن،

---

(1) مۇسلىم ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايەتلىرى.
(2) ئالدىنقىسى بۇخارى بىلەن مۇسلىم، كېيىنكىسى ئەبۇ داۋۇد ۋە ھاكىم رىۋايىتى.
(3) بۇخارى رىۋايىتى.

ئۇنىڭ ئۆتكەن بارلىق گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇدىن تۇرۇشتا تەكبىر ئېيتقىنىدا، ئىككى قولىنى خۇددى نامازغا كىرىش تەكبىرىدە كۆتۈرگەن شەكىلدە كۆتۈرەتتى»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇدىن ئۆرە بولۇپ تۇرۇپ تۆۋەندىكىلەردىن بەزىدە ئۇنى، بەزىدە بۇنى (خالىغانلىرىنى) ئېيتاتتى:

1. ﴿رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ﴾ يەنى «رەببىم! ساڭا كۆپلەپ ھەمدۇسانا ئېيتىمەن»دەيتتى[3].

2. ﴿رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ﴾[4].

3. بەزىدە يۇقىرىقى ئىككىسىگە: {اَللَّهُمَّ}دېگەن سۆزنى قوشۇپ ئېيتاتتى[5].

4. {اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءَ الأَرْضِ وَمِلْءَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ} يەنى «رەببىمىز! ساڭا ئاسمانلار، زېمىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكىلەر تولغىچە ۋە سەن ياراتقان ھەمدە يارىتىدىغان جىمى مەۋجۇداتنىڭ سانىچە ھەمدۇسانا ئېيتىمەن»[6].

5. {أَهْلُ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ. اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) بۇخارى ۋە ئەھمەد رىۋايىتى.
(4) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(5) بۇخارى، ئەھمەد رىۋايىتى.
(6) مۇسلىم رىۋايىتى.

ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ} يەنى «ئاللاھ ھەمدۇسانا ئېيتىشقا ۋە ئۇلۇغلاشقا ھەقلىقتۇر. ئى ئاللاھ! سەن توسقاننى بەرگۈچى يوق ۋە سەن بەرگەننى توسۇۋالغۇچى يوق. سېنىڭ دەرگاھىڭدا بايلارنىڭ بايلىقى ئەسقاتمايدۇ»[1].

6. **{رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْداً كَثِيْراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيْهِ}** يەنى «رەببىمىز! ساڭا ئەڭ ئېسىل مەدھىيەلەرنى ئېيتىمەن»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەھەججۇد نامىزىدا مۇنۇ سانانى تەكرارلايتتى:

7. **{لِرَبِّيَ الْحَمْدُ، لِرَبِّيَ الْحَمْدُ}** يەنى «رەببىمگە مەدھىيە ئېيتىمەن، رەببىمگە مەدھىيە ئېيتىمەن» بۇنى شۇنچە كۆپ تەكرارلايتتىكى، رۇكۇدىن تۇرغاندىكى بۇ قىيامىنىڭ مىقدارى قىرائەتنىڭ قىيامىغا يېقىن بولغان رۇكۇنىڭ مىقدارىغا يېقىنلىشىپ قالاتتى. قىرائەتنىڭ قىيامىدا بەقەرە سۈرىسىنى ئوقۇغان ئىدى[3].

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بۇخارى رىۋايىتى.
(3) نەسائى ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.

نامازنىڭ بەشىنچى پەرزى: سەجدە

سەجدە — پېشانىنى يەرگە قويۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئاللاھ تائالا ئالدىدىكى خارلىقىنى، ئاجىزلىقىنى ۋە كەمتەرلىكىنى ئىزهار قىلىش دېمەكتۇر. پۈتۈن فىقهشۇناس ئالىملار سەجدىنىڭ يەتتە ئەزانى يەرگە تەكشى قويۇش بىلەن تولۇق ئادا تاپىدىغانلىقىغا ئىتتىپاقتۇر. بۇ ئەزالار: پېشانە، بۇرۇن، ئىككى قول، ئىككى تىز ۋە ئىككى پۇتتىن ئىبارەت. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسى بىلەن سابىت بولغان بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: { **أُمِرْتُ أن أسجُدَ على سَبعةِ أَعظُمٍ: على الجَبهةِ ــ وأشارَ بيدهِ على أنفهِ ــ واليَدَينِ والرُّكبتَينِ وأطرافِ القَدَمَينِ**} يەنى «مەن يەتتە چوڭ ئەزا بىلەن سەجدە قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. (قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ دەيدۇ) ئۇلار: پېشانە، بۇرۇن، ئىككى قول، ئىككى تىز ۋە ئىككى پۇتتۇر»[1].

ئىككى سەجدە ئارىلىقىدىكى ئولتۇرۇشتا، ئەرلەر سول پۇتىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرىدۇ ۋە ئوڭ پۇتىنى تىكلەپ ئىككى پۇتىنىڭ بارماقلىرىنى قىبلىگە قارىتىدۇ، بارماقلارنىڭ ئاستىنى يەرگە بېسىپ ئولتۇرىدۇ. ئەمما ئاياللار ئىككى پۇتىنى ئوڭ تەرەپكە ياتقۇزۇپ، پاقالچىقىنى بېسىپ ئولتۇرىدۇ. ئىككى سەجدە ئارىلىقىدا ئالدىرىماي ئولتۇرۇش ۋاجىبتۇر[2].

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) رد المحتار 1 ـ توم 432 ـ بەت.

نامازدا سەجدىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ يەنى ﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە قىلىڭلار، رەببىڭلارغىلا ئىبادەت قىلىڭلار، ياخشى ئىشلارنى قىلىڭلار﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنى ناقىس ئوقۇغان بىر ئادەمگە مۇنداق دەپ تەلىم بەرگەن: «... ئاندىن سەجدە قىلغىنىكى، سەجدىنى ۋۇجۇدۇڭ ئارام تاپقىدەك ۋاقىت ئالدىرىماستىن قىلغىن، ئاندىن سەجدىدىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرغىنكى، پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭ ئارام تاپقىدەك ۋاقىت ئولتۇرغىن، ھەممە نامازلىرىڭدا شۇنداق قىلغىن»[2]. بۇ ئايەت ۋە ھەدىسقا بىنائەن، ئىسلام ئۆلىمالىرى نامازدا رۇكۇ قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىگە بىردەك ئىتتىپاقلاشقان.

سەجدىنىڭ كەيپىيتى

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدىگە بېرىشتا تەكبىر ئېيتاتتى» ۋە باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيتتى: «رۇكۇدىن تۇرۇشتا ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ دېمىگىچە، ئاندىن ئۆرە تۈپتۈز تۇرمىغىچە، ئاندىن ﴿اللهُ أَكْبَرْ﴾ دەپ تەكبىر ئېيتىپ سەجدىگە بارمىغىچە ۋە سەجدىدە بوغۇملىرى ئورنىغا چۈشۈپ ئارام ئالغىچىلىك ئالدىرىماي

(1) ھەج سۈرىسى 77 ـ ئايەت.
(2) بۇخارى رىۋايىتى.

تۇرمىغىچە ھېچكىمنىڭ نامىزى تولۇق بولمايدۇ»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدىگە بېرىشتا بەزىدە ئىككى قولىنى كۆتۈرەتتى»[2].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدىدە، ئىككى ئالقىنىغا تايىناتتى، ئىككى ئالقىنىنى يەرگە يېيىپ»، «بارماقلىرىنى يىغقان ھالدا»، «قىبلىگە قارىتاتتى»[3].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدىدە ئىككى قولىنى ئىككى مۈرىسىنىڭ ئۇدۇلىدا تۇتاتتى»، بەزىدە «ئىككى قولىقىنىڭ ئۇدۇلىدا تۇتاتتى»، «بۇرنى بىلەن پېشانىسىنى يەرگە تولۇق تەككۈزەتتى»، «ئىككى قولىنى ئىككى بىقىنىدىن يىراق تۇتاتتى»[4].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدىدە: «ئىككى تىزى بىلەن ئىككى پۇتىنى يەرگە تولۇق تەككۈزەتتى»، «پۇتلىرىنىڭ ئالدى تەرىپىنى بارماقلىرى بىلەن بىرگە قىبلىگە قارىتاتتى»، «ئىككى پۇتىنى تىكلەپ

---

(1) ئالدىنقىسى بۇخارى ۋە مۇسلىم، كېيىنكىسى ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان ۋە ھاكىم«سەھى» دېگەن ھەدىس.

(2) نەسائىي، دارقۇتنىي رىۋايىتى.

(3) ئالدىنقىسىنى ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان، ھاكىم «سەھىھ»دېگەن، ئىككىنچىسىنى ئىبنى خۇزەيمە ۋە بەيھەقىي رىۋايەت قىلغان، ھاكىم «سەھىھ»دېگەن، ئاخىرقىسىنى بەيھەقىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

(4) بىرىنچىسى بىلەن ئۈچىنچىسىنى ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان ۋە تىرمىزى «سەھىھ»دېگەن، ئىككىنچىسىنى ئەبۇ داۋۇد ۋە نەسائىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس، تۆتىنچىسىنى ئىبنى خۇزەيمە رىۋايەت قىلغان ۋە «سەھىھ»دەپ باھالىغان ھەدىس.

تۇراتتى»[1].

ئۇ يەنە مۇنداق دەيتتى: «ئىنسان سەجدە قىلغاندا، يەتتە ئورگان ئۇنىڭ بىلەن بىرگە سەجدە قىلىدۇ. ئۇلار: يۈز، ئىككى ئالقان، ئىككى تىز ۋە ئىككى پۇتتۇر»[2].

سەجدىنى ئالدىرىماي قىلىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى تولۇق ئادا قىلىشقا بۇيرۇيتتى. ھەتتا بۇ ئىككىسىنى تولۇق ئادا قىلمىغۇچىلارنى ئاچلىقتىن بىر ياكى ئىككى خورمىنى ئالدىراپ يېگەن بولسىمۇ ئاچلىقى قامدالمىغان كىشىگە ئوخشاتقان ۋە مۇنداق دېگەن: «ئوغرىلارنىڭ ئەڭ يامىنى ئۆزىنىڭ نامىزىنى (رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى تولۇق ئادا قىلماسلىق بىلەن)ئوغرىلايدىغان كىشىدۇر»[3].

ئۇ مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە ئۇمۇرتقىسىنى تۈز تۇتالمىغان كىشىنىڭ نامىزىغا نەزەر سالمايدۇ»[4].

سەجدىدە ئوقۇلىدىغان زىكىر ۋە دۇئالار

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدە قىلغىنىدا، تۆۋەندىكى كۆپلىگەن ھەرتۈرلۈك دۇئا ۋە زىكىرلەردىن تاللاپ بەزىدە ئۇنى، بەزىدە بۇنى ئوقۇيتتى:

---

(1) بىرىنچىسى بىلەن ئۈچىنچىسىنى بەيھەقىي، ئىككىنچىسىنى بۇخارى بىلەن ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان.

(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

(3) تەبەرانى ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان، ھاكىم»سەھىھ«دېگەن ھەدىس.

(4) ئەھمەد، تەبەرانىي رىۋايىتى.

1.{سُبْحَانَ رَبِّيَ ٱلْأَعْلَىٰ} (ئۈچ قېتىم) [1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «بەزىدە {سُبْحَانَ رَبِّيَ ٱلْأَعْلَىٰ}نى ئۈچ قېتىمدىن كۆپرەك ئېيتاتتى» (بۇھەدىستىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رۇكۇ بىلەن سەجدىلەرنىڭ مىقدارىنى ئوخشاش قىلىدىغانلىقى ئىپادىلىنىدۇ).

2.{سُبْحَانَ رَبِّيَ ٱلْأَعْلَىٰ وَبِحَمْدِهِ} (ئۈچ قېتىم) [2].

3. {سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلاَئِكَةِ وَالرُّوحِ}[3].

4. {سُبحانَكَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي} پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ دۇئانى رۇكۇ ۋە سەجدىلىرىدە ناھايىتى كۆپ ئوقۇيتتى[4].

5. {اللّٰهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ. وَبِكَ آمَنْتُ. وَلَكَ أَسْلَمْتُ وَأَنْتَ رَبِّي، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ}[5].

6. {اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ دِقَّهُ وَجِلَّهُ، وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَعَلاَنِيَتَهُ وَسِرَّهُ}[6].

7. {سَجَدَ لَكَ سُوَادِي وَخِيالِي، وَآمَنَ بِكَ فُؤَادِي أَبوُءُ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، هَذي يَدِي وَمَا جَنَيْتُ عَلىَ نَفْسَي}[7].

---

(1) ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد، ئىبنى ماجە، ئىبنى خۇزەيمە رىۋايىتى.
(2) ئەھمەد، تەبەراني، ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى.
(3) مۇسلىم رىۋايىتى.
(4) بۇخارى ۋە مۇسلىم.
(5) مۇسلىم رىۋايىتى.
(6) مۇسلىم رىۋايىتى.
(7) بەززاز رىۋايىتى، ھاكىم «سەھىھ»دېگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەھەججۇد نامازلىرىدا مۇنۇ دۇئالارنى ئوقۇيتتى:

8. {سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ والْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيآءِ وَالْعَظَمَةِ} يەنى «پاك ئاللاھ كۈچ ـ قۇۋۋەت، پادىشاھلىق، چوڭلۇق ۋە كاتتىلىق ئىگىسىدۇر»[1].

9. {سُبحانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لاَاِلَهَ اِلاَّ أَنْتَ}[2].

10. {اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ماَ أَسْرَرْتُ وَماَ أَعْلَنْتُ}[3].

11. {اَللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي فِي قَلْبِي نُوراً، وَفِي لِسَانِي نُوراً، وَفِي سَمْعِي نُوراً، وَفِي بَصَرِي نُوراً، وَمِنْ فَوْقِي نُوراً، وَمِنْ تَحْتِي نُوراً، وَعَنْ يَمِينِي نُوراً، وَعَنْ شِمَالِي نُوراً، وَمِنْ بَيْنِ يَدَيَّ نُوراً، وَمِنْ خَلْفِي نُوراً، وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُوراً، وَأَعْظِمْ لِي نُوراً} يەنى «ئى ئاللاھ! دىلىمنى ئاق قىلغىن، كۆزۈمنى نۇرلۇق قىلغىن، قۇلىقىمنى نۇرلۇق قىلغىن، ئوڭ ۋە سول تەرىپىمنى نۇرلۇق قىلغىن، ئۈستى ۋە ئاستى تەرىپىمنى نۇرلۇق قىلغىن، ئالدى ۋە ئارقا تەرىپىمنى نۇرلۇق قىلغىن، مېنى نۇرلۇق قىلغىن ۋە ماڭا ئاتا قىلغان نۇرۇڭنى كاتتا قىلغىن»[4].

12.{اَللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ. لاَ أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ} يەنى «ئى ئاللاھ! سېنىڭ رازىلىقىڭغا سىغىنىپ غەزىبىڭدىن پاناھ تىلەيمەن، سېنىڭ ئاپىيىتىڭگە سېغىنىپ ئازابىڭدىن پاناھ تىلەيمە. ساڭا سىغىنىپ سېنىڭدىن پاناھ

(1) ئەبۇ داۋۇد، نەسائىي رىۋايىتى، «سەھىھ»ھەدىس.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) نەسائىي رىۋايىتى، ھاكىم»سەھىھ«دېگەن.
(4) مۇسلىم رىۋايىتى.

تىلەيمەن. سېنى سەن ئۆزۈڭنى مەدھىيەلىگەن رەۋىشتە مەدھىيەلەشتىن ئاجىزمەن»[1].

سەجدىدە قۇرئان ئوقۇماسلىق

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە قۇرئان ئوقۇشنى مەنئى قىلاتتى. بۇ ئىككىسىدە دۇئانى كۆپ قىلىشقا بۇيرۇيتتى ۋە مۇنداق دەيتتى: «بەندىنىڭ ئاللاھقا ئەڭ يېقىن بولىدىغان چېغى ئۇنىڭ سەجدە قىلىۋاتقان ۋاقتىدۇ. سەجدىدە دۇئانى كۆپ قىلىڭلار»[2].

سەجدىنى ئۇزۇن قىلىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەجدىنى ئۇزۇن قىلىشتا رۇكۇغا يېتىشىپ قالاتتى. بەلكى بەزىدە بەزىبىر سەۋەبلەر تۈپەيلى سەجدىنى رۇكۇدىنمۇ ئۇزۇنراق قىلاتتى.

ئابدۇللاھ ئىبنى شەدداد ئاتىسىدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: «بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نەۋرىلىرىدىن ئىمام ھەسەن ياكى ئىمام ھۇسەيىن(ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولغاي)نى كۆتۈرگىنىچە بىزگە پېشىن ياكى ئەسىر نامىزىنى ئوقۇپ بېرىشكە چىقىپ، مېھرابقا ئۆتتى، ئۇنى ئوڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئاندىن تەكبىر ئېيتىپ نامازغا باشلىدى. سەجدىنى شۇنداق ئۇزۇن قىلدىكى، بېشىمنى كۆتۈرۈپ قاراپ سالدىم ۋە ھېلىقى كىچىك بالىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دۈمبىسىگە مىنىپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. ئاندىن

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

هامــــان ســــەجدىگە قـــايتتىم. پەيغەمـــبەر ئەلەيھىســـالام نامـــازنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ساھابىلار "يـا رەسۇلەللاھ! سـەجدىلەرنىڭ بىرىنـى بەكمۇ ئۇزۇن قىلدىڭىزكى، بىـز بىـرەر ئىـش يۈزبەرگەنمىـدۇ يـاكى ۋەھـى كەلگەنمىـدۇ، دەپ قالـدۇق" دېيىشـتى، پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغـا جاۋاب بېرىـپ "سـىلەر گۇمـان قىلغانلارنىـڭ ھېچقايسىسـى يۈزبەرمىـدى. ئەممـا بـالام ئۈسـتۈمگە مىنىۋالغانىـدى، ئۇنىــڭ ئويـۇنى تۈگىمەسـتىن تۈرۈپ كېتىشنى ياقتۇرمىدىم"دېدى»[1].

بــۇ ھەدىـــس پەيغەمــبەر ئەلەيھىســـالامنىڭ بەزىـــدە ســـەجدىنى شـۇنچىلىك ئــۇزۇن قىلىـــدىغانلىقىنى ئىپادىلىگەنـــدەك، ئــۇ زاتنىـــڭ ئىنتـايىن مېھـرى ـ شـەپقەتلىك، خۇشـۇسـەن كىچىـك باللارغـا بەكمـۇ مېھرىبـان ئىكەنلىكىنـى ئىپادىلەيـدۇ. كـۆپىنچە دىنىـدارلارنىڭ قوپـاللىقى ۋە رەھىمســىزلىكىگە ھەيــرانمەن. ئــۇلار پەيغەمــبەر ئەلەيھىســـالامنىڭ گـۈزەل ئەخلاقىغـا ئەگەشمەسـتىن، ئۇنىـڭ ئىبـادەتلىرىگىلا ئەگىشىشـكە بۇيرۇلغـانمۇ؟ يـاق! گـۈزەل ئەخـلاق ئىمانىنىـــڭ ئـالامتى ۋە ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنىڭ جەۋھىرىدۇر.

سەجدىدىن تۇرۇش

«پەيغەمــبەر ئەلەيھىســـالام بېشــىنى ســەجدىدىن تەكبىــر ئېيتقــان ھالــدا كۆتــۈرەتتى» ۋە باشـقىلارنىمۇ شـۇنداق قىلىشـقا بـۇيرۇپ مۇنــداق دېــگەن: «ســەجدىنى بوغــۇملىرى ئــۆز ئورنىغــا تولــۇق كېلىــپ ئــارام تاپقىچىلىـــك ئالـــدىرىماي قىلمىغـــچە، ئانـــدىن تەكبىـــر ئېيتىـــپ، ســـەجدىدىن بېشـــىنى كۆتـــۈرۈپ تولـــۇق ئورنىشـــىپ ئولتـــۇرمىغىچە

(1) نەسائى ۋە ئىبنى ئەساكىر رىۋايىتى، ھاكىم«سەھىھ»دېگەن ھەدىس.

ھېچكىمنىڭ نامىزى تولۇق بولمايدۇ»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام سەجدىدىن تۇرۇشتا بەزىدە تەكبىر بىلەن بىرگە ئىككى قولىنى كۆتۈرەتتى»[2].

ئاندىن «سول پۇتىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇراتتى ۋە ئوڭ پۇتىنى تىكلەيتتى»، «ئوڭ پۇتىنىڭ بارماقلىرىنى قىبلىگە قارىتاتتى»[3].

ئىككى سەجدە ئارىسىدىكى ئولتۇرۇش

«پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام ئىككى سەجدە ئارىسىدىكى ئولتۇرۇشتا ھەربىر سۆڭەك ئۆز ئورنىغا تولۇق چۈشۈپ بولغىنىدىن خاتىرجەم بولغىچىلىك ئولتۇراتتى» ۋە باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيتتى: «شۇنداق قىلمىغىچە ھېچبىرىڭلارنىڭ نامىزى تولۇقلانمايدۇ»[4].

ئىككى سەجدە ئارىلىقىدا زىكىر ئېيتىش

پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام ئىككى سەجدە ئارىسىدىكى ئولتۇرۇشتا تۆۋەندىكى زىكىرلەرنى ئېيتاتتى:

1. {رَبِّ اِغْفِرْلِي، رَبِّ اِغْفِرْلِي} يەنى «ئى رەببىم! گۇناھلىرىمنى

(1) ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى، ھاكىم«سەھىھ»دېگەن.

(2) ئەھمەد ۋە ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

(3) ئالدىنقىسىنى بۇخارى، كېيىنكىسىنى نەسائىي رىۋايەت قىلغان.

(4) ئالدىنقىسى ئەبۇ داۋۇد بىلەن بەيھەقىي، كېيىنكىسى ئەبۇ داۋۇد ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىسلەر.

مەغپىرەت قىلغىن، ئى رەببىم! گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن»[1].

2. {اَللَّهُمَّ اغْفِرْلِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَاجبُرْنِي وعاَفِنِي وَارْزُقْنِي وَارْفَعْنَي} يەنى «ئى ئاللاھ! گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا رەھىم قىلغىن، مېنى توغرا يولغا ھىدايەت قىلغىن، مېنى ياخشى ئىشلارغا مۇيەسسەر قىلغىن، ماڭا ساقلىق ۋە كەڭ رىزىق ئاتا قىلغىن، مەرتىبەمنى يۇقىرى قىلغىن»[2].

ئىككىنچى سەجدىگە بېرىش

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەكبىر ئېيتىپ ئىككىنچى سەجدىگە باراتتى»[3].

« پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەكبىر بىلەن بىرگە بەزىدە ئىككى قولىنى كۆتۈرەتتى»[4].

ئاندىن «سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈرەتتى ۋە تەكبىر ئېيتاتتى»، «بەزىدە ئىككى قولىنى كۆتۈرەتتى»[5].

سەجدىدىن رەكئەتكە تۇرۇش

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەرگە تايانغان ھالدا ئىككىنچى

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(2) بۇخارى، مۇسلىم ۋە باشقىلار رىۋايىتى.
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(4) ئەبۇ داۋۇد ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(5) ئالدىنقىسى ئەبۇ داۋۇد بىلەن ھاكىم، كېيىنكىسى ئەبۇ داۋۇد ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىسلەر.

رەكئەتكە تۇراتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككىنچى رەكئەتكە تۇرۇشتا ئىككى قولىغا تايىنىپ تۇراتتى»[2].

بىرىنچى تەشەھھۇدتا ئولتۇرۇش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلاردىكى ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى ئولتۇرۇشتا خۇددى ئىككى سەجدە ئارىلىقىدىكى ئولتۇرۇشقا ئوخشاش «سول پۇتىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇراتتى»[3].

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى ئىتنىڭ ئولتۇرغىنىدەك ئولتۇرۇشتىن مەنئى قىلغان ئىدى»[4].

ئەبۇ ئۇبەيدە ۋە باشقىلار «ئىتنىڭ ئولتۇرغىنىدەك ئولتۇرۇش»نى چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېگەن: «ئىتنىڭ ئولتۇرغىنىدەك ئولتۇرۇش — ئەرنىڭ ساغرىسىنى يەرگە چاپلاپ، ئىككى پۇتىنى تىكلەپ ۋە ئىككى قولىنى يەرگە قويۇپ ئولتۇرۇشىدۇر»

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەشەھھۇدتا («ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇشقا) ئولتۇرغىنىدا، ئوڭ ئالقىنىنى ئوڭ تىزىنىڭ ئۈستىگە، سول ئالقىنىنى

(1) بۇخارى ۋە شافىئىي رىۋايىتى.
(2) ئەبۇ ئىسھاق، بەيھەقىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(3) نەسائىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(4) ئەھمەد رىۋايىتى.

سول تىزىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، بارماقلىرىنى يېيىپ ئولتۇراتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بىر ئادەمنىڭ نامازدا سول قولىغا تايىنىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئۇنى مۇنداق ئولتۇرۇشتىن مەنئى قىلغان ۋە «ئۇ يەھۇدىيلارنىڭ ئولتۇرۇشىدۇر»دېگەن[2].

تەشەھهۇد ئوقۇش

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ھەر قانداق نامازنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىن كېيىن تەشەھهۇد(ئەتتەھىياتۇ) ئوقۇيتتى»[3].

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىن تەشەھهۇد ئوقۇشنى ئۇنۇتسا، نامازنىڭ ئاخىرىدا سەجدە سەھۋى قىلاتتى»[4].

تەشەھهۇد ئوقۇغاندا كۆرسەتكۈچ بارمىقنى مىدىرلىتىش مەسىلىسى

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام تەشەھهۇدتا ئولتۇرغىنىدا، سول قولىنىڭ ئالىقىنىنى يايغان ھالدا، سول تىزىنىڭ ئۈستىگە قوياتتى، ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرىنى ئاچمايتتى، كۆرسەتكۈچ (بىگىز)بارمىقى بىلەن قىبلىگە ئىشارەت قىلاتتى ۋە كۆزىنى ئۇنىڭغا تىكەتتى»[5].

«كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن قىبلىگە ئىشارەت قىلغىنىدا، باش

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بەيهەقي رىۋايەت قىلغان ۋە ھاكىم «سەھىھ»دېگەن ھەدىس.
(3) مۇسلىم رىۋايىتى.
(4) بۇخارى، مۇسلىم رىۋايىتى.
(5) مۇسلىم، ئىبنى خۇزەيمە ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايىتى.

بارمىقىنى ئوتتۇرا بارمىقىنىڭ ئۈستىگە قوياتتى»[1].

«پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇنى ئىككى تەشەھھۇدنىڭ ھەممىسىدە قىلاتتى»[2].

ئۇ مۇنداق دەيتتى: «كۆرسەتكۈچ بارماق بىلەن قىلىنغان بۇ ئىشارەت شەيتانغا تۆمۈردىنمۇ قاتتىق زەربە ھېسابلىنىدۇ»[3].

20ـ ئەسىرنىڭ ئاتاغلىق ھەدىسشۇناس ئالىمى ئەللامە مۇھەممەد ناسىرۇددىن ئەلبانىي «پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ناماز ئوقۇش كەيپىيتى»ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەمما ئىشارەتتىن كېيىن بارماقنى چۈشۈرۈش ياكى (ھەنەفىي مەزھىپىدىكىگە ئوخشاش) ئەتتەھىياتۇدىكى ﴿لاَ إِلٰـهَ﴾ دېگەن يەرگە كەلگەندە، ئوڭ قولنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى كۆتۈرۈپ ﴿إِلاَّ اللهُ﴾ (ئىللەللاھۇ)»دا چۈشۈرۈش توغرۇلۇق سۈننەتتىن ئاساس يوق»[4].

(1) مۇسلىم ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايىتى.
(2) نەسائىي ۋە بەيهەقىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ» ھەدىس.
(3) ئەھمەد ۋە بەززاز رىۋايىتى.
(4) صفة صلاة النبي 159 ـ بەت.

نامازنىڭ ئالتىنچى پەرزى: قەئدە ئاخىر

قەئىدە ئاخىر (نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇش)دا خۇددى ئىككى سەجدە ئارىلىقىدا ئولتۇرغاندەك ئولتۇرىلىدۇ. نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇشنىڭ پەرز بولغان مىقدارى تەشەھھۇدنىڭ مىقدارىدۇر (يەنى ئەتتەھىياتۇنى ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىتتۇر). ئۇنىڭدىن ئارتۇقى سۈننەتتۇر. ئەمما «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇش ۋاجىبتۇر.

تەھىيات دۇئاسىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىنلا، قايسىبىر سەۋەب بىلەن نامازدىن چىقىشقا بولىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئىمام سەجدىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، تەشەھھۇد مىقدارى (تەھىيات دۇئاسىنى ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىت) ئولتۇرغاندىن كېيىن، جامائەت سۆزلىسىمۇ ياكى بىر نەرسە يېسىمۇ ئۇنىڭ نامىزى تامام بولغان بولىدۇ» دېگەن سۆزىنى رىۋايەت قىلغان[1].

شۇنداقلا، جامائەت تەشەھھۇد مىقدارى ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئىمامدىن بۇرۇن نامازدىن چىقسىمۇ ئۇلارنىڭ نامىزى تاماملانغان بولىدۇ[2].

تەشەھھۇد دېگەن نېمە؟

تەشەھھۇد — نامازدا تەھىيات دۇئاسىنى ئوقۇش دېمەكتۇر. تەھىيات(ئەتتەھىياتۇ) دۇئاسى ئاللاھ تائالانىڭ بىرلىكى ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەقلىقىنى جاكارلىغان شاھادەت كەلىمىسىنى ئۆز

---

(1) تىرمىزى رىۋايىتى.
(2) تحفة الفقهاء 47 ـ بەت.

ئىچىــگە ئالغــانلىقى ئۈچــۈن«تەشــەھھۇد» (گۇۋاھلىــق بېــرىش) دەپ ئاتالغان.

قەئدە ئاخىرنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى

پەيغەمــبەر ئەلەيھىســسالام ساھابىلىرىغا تەلىم بېرىــپ: {صَــلُّوا كَمَــا رَأَيْتُمُـــــونِي أُصَـــــلِّي} يەنــى «نامــازنى مەن ئوقۇۋاتقانــدەك ئوقــۇڭلار» دەپ كۆرسەتكەن[1].

ۋائىــل ئىبنــى ھەجەردىــن رىــۋايەت قىلىنىــدۇكى: «مەن پەيغەمــبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قانداق ناماز ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ كەينىدىن ئوقۇدۇم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدا ئولتۇرغىنىدا سول پۇتىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرۇپ، سول قولىنى سول يوتىسىنىڭ ئۈستىگە قويىدىكەن ۋە ئوڭ پۇتىنى تىكلەيدىكەن»[2].

ئاخىرقى ئولتۇرۇشنىڭ كەيپىيتى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازنىڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشىدىمۇ خۇددى ئىككى رەكئەتتىن كېيىنكى بىرىنچى ئولتۇرۇشقا ئوخشاش ئولتۇراتتى ۋە باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇيتتى. ئاخىرقى ئولتۇرۇشنىڭ ئالدىنقى ئولتۇرۇشتىن پەرقلىنىدىغان بىرلا يېرى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاخىرقى ئولتۇرۇشتا «ئوڭ ساغرىسىنى ئوڭ پۇتىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، سول ساغرىسىنى يەرگە چاپلاپ ئولتۇراتتى، ئوڭ

(1) ئىبنى ھىببان رىۋايىتى.
(2) تىرمىزى رىۋايىتى، «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

پۇتىنى تىكلەپ بارماقلىرىنى قىبلىگە قارىتاتتى، ئەمما سول پۇتىنى ئوڭ تەرىپىدىن چىقىراتتى»، «بەزىدە ئوڭ پۇتىنى تىكلىمەستىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئولتۇراتتى»[1].

تەشەھھۇدنىڭ تېكستى

تەشەھھۇد ئوقۇش نامازنىڭ ۋاجىبلىرىدىن سانىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىغا ھەرتۈرلۈك تەشەھھۇدلارنى ئۆگەتكەن بولۇپ، ئەڭ ئۈلگىلىك تەشەھھۇد ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئۆگەتكەن تەشەھھۇدتۇر.

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنىڭ قولۇمنى ئىككى ئالقىنىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ تۇرۇپ ماڭا مۇنۇ تەشەھھۇدنى خۇددى قۇرئان سۈرىلىرىنى ئۆگەتكەندەك ئۆگەتكەن ئىدى:

{اَلتَّحِيّاتُ لِلّهِ وَالصَلَوَاتُ والطيِّباتُ: السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّها النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وبرَكَاتُهُ، السَّلَامَ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَالِحِيَن، أَشْهَدُ أنْ لاَ إِلَهَ إلاّ اللهُ، وأشهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ} يەنى «جىمى مەدھىيەلەر، بەش ۋاخ ناماز ۋە باشقا جىسمانىي ئىبادەتلەر، ياخشى ئەمەللەر ئاللاھقا خاستۇر. ئاللاھنىڭ سالامى، رەھمىتى ۋە بەرىكىتى سىزگە بولسۇن ئى ئۇلۇغ پەيغەمبەر! بىز(نامازغا ھازىر بولغان بارلىق جامائەت ۋە پەرىشتىلەر)گە ۋە ئاللاھنىڭ ياخشى بەندىلىرىگە ئاللاھنىڭ ئاپىيىتى ۋە ئامانلىقى بولغاي. ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقلىقىغا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە

(1) ئالدىنقىسىنى بۇخارى، ئەبۇ داۋۇد، كېيىنكىسىنى مۇسلىم ۋە ئەبۇ ئەۋانە رىۋايەت قىلغان.

بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە چىن قەلبىمدىن گۇۋاھلىق بېرىمەن»[1].

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئارىمىزدا ھايات ۋاقتىدا بىز «ئەتتەھىياتۇ» نى ئوقۇغاندا، {السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّها النَّبِيُّ} يەنى «ئاللاھنىڭ سالامى سىزگە بولسۇن ئى ئۇلۇغ پەيغەمبەر!» دەيتتۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، {السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ} يەنى«ئاللاھنىڭ سالامى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بولسۇن!» دەيدىغان بولدۇق»[2].

ئەللامە مۇھەممەد ناسىرۇددىن ئەلبانىي «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىزىدىن ئۆرنەكلەر»ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئىبنى مەسئۇدنىڭ بۇ ھەدىسى ساھابىلارنىڭمۇ شۇنداق قىلغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات چاغلاردا ساھابىلارنىڭ{السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّها النَّبِيُّ} دېگەنلىكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بۇنى {السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ}گە ئۆزگەرتكەنلىكى ئەلۋەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئەمەلگە ئاشقان ئىش بولۇشى كېرەك.»ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى)نىڭ ساھابىلارغا {السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ}دەپ ئۆگىتەتتى»دېگەن «سەھىھ» ھەدىسمۇ دېگەنلىرىمىزنى كۈچلەندۈرىدۇ»[3].

---

(1) بۇخارى، مۇسلىم ۋە باشقا بارلىق ھەدىسشۇناسلار رىۋايەت قىلغان ھەدىس.

(2) بۇخارى، مۇسلىم ۋە ئەبۇ شەيبە رىۋايىتى.

(3) الفوائد 11 ـ توم 54 ـ بەت.

«ئەتتەھىياتۇ» دىن كېيىن دۇرۇد ئوقۇش

نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇشتا «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتىشنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى چوڭدۇر. بۇ ھەنەفىي ۋە مالىكىي مەزھەپلىرىگە كۆرە، سۈننەتتۇر[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ئادەمنىڭ نامازدا ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتماستىنلا دۇئا قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ: «بۇ كىشى ئالدىراپ كەتتى»دېگەن، ئاندىن ئۇنىڭغا ۋە باشقىلارغا خىتاب قىلىپ: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار ناماز ئوقۇماقچى بولغىنىدا، ئالدى بىلەن ئاللاھقا ھەمدۇسانا، پەيغەمبەرگە دۇرۇد ئېيتسۇن، ئاندىن خالىغان دۇئاسىنى قىلسۇن»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ئادەمنىڭ نامازدا ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ: «دۇئا قىلغىن ئىجابەت بولىدۇ، سورىغىن ئېرىشىسەن» دېگەن[3].

دۇئا قىلغاندا، ئالدى بىلەن ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانا، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتىشنىڭ زۆرۈرلىكى نامازدىكى دۇئالارغىلا خاس ئەمەس، بەلكى قانداقلا بىر ۋاقىتتا قىلىنغان دۇئالارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

---

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 1 ـ توم 665 ـ بەت.
(2) ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد ۋە ئىبنى خۇزەيمە رىۋايىتى.
(3) نەسائىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.

دۇئادىن ئاۋۋال تۆت نەرسىدىن پاناھ تىلەش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەر نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇشتا تەشەھھۇدنى ئوقۇپ بولغىنىڭلاردىن كېيىن، ئاللاھقا سېغىنىپ مۇنۇ تۆت نەرسىدىن پاناھ تىلەڭلار: {**اَللَّهُمَّ إنّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمِ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ**} يەنى «ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ دوزاخ ئازابىدىن، قەبرى ئازابىدىن، ھايات ۋە ماماتلىقنىڭ پىتنىسىدىن، دەججالنىڭ پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن.«ئاندىن ئۆزۈڭلار ئۈچۈن خالىغان دۇئالىرىڭلارنى قىلىڭلار»[1].

سالام بېرىشتىن بۇرۇن دۇئا قىلىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدا كۆپلىگەن ھەرخىل دۇئالاردىن گاھ ئۇنى، گاھ بۇنى ئوقۇيتتى ۋە«ناماز ئوقۇغۇچىنى بۇ دۇئالاردىن خالىغانلىرىنى ئوقۇشقا بۇيرۇيتتى»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سالام بېرىشتىن ئاۋۋال ئوقۇغان دۇئالار تۆۋەندىكىلەر:

1. {**اَللَّهُمَّ إنّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيْحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَفِتْنَةِ الْمَمَاتِ، اَللَّهُمَّ إنّي أعُوذُ بِكَ مِنَ الْمأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ**} يەنى «ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ قەبرى ئازابىدىن پاناھ تىلەيمە، دەججالنىڭ پىتنىسىدىن پاناھ تىلەيمەن، ساڭا سېغىنىپ ھايات ۋە ماماتلىقنىڭ

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.

(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

پىتنىسىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! ساڭا سىغىنىپ گۇناھقا چۈمۈشتىن ۋە قەرزدارلىقتىن پاناھ تىلەيمە»[1].

2. {اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ} يەنى «ئى ئاللاھ! ساڭا سىغىنىپ قىلغانلىرىمنىڭ ۋە قىلمىغانلىرىمنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمە»[2].

3. {اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْراً لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْراً لِي اللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى وَأَسْأَلُكَ نَعِيماً لاَ يَنْفَدُ وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لاَ تَنْقَطِعُ وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بَعْدَ الْقَضَاءِ وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ وَلاَ فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ اللَّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الإِيمَانِ وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ} يەنى «ئى ئاللاھ! سېنىڭ غەيبنى بىلىشىڭ، چەكسىز قۇدرىتىڭگە سىغىنىپ ھاياتلىقىم مېنىڭ ئۈچۈن ياخشى بولىدىغان بولسا ماڭا ھايات بېغىشلىشىڭنى، ۋاپاتىم مېنىڭ ئۈچۈن ياخشى بولسا مېنى ۋاپات قىلدۇرۇشىڭنى تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن ئادەم بار ـ يوق ھەرقانداق جايدا سەندىن قورقىدىغان تەقۋالىقنى تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! رازىمەنلىك ۋە غەزەبلىك ھەرقانداق ھالىتىمدە ھەق سۆزنى ئېيتىشىمنى سەندىن سورايمەن. ئى ئاللاھ! سەندىن ئوتتۇراھال تۇرمۇشنى تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن تۈگىمەس نېمەت سورايمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن ئۈزۈلمەس خۇرسەنلىك سورايمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن قازا ۋە قەدەرگە رازى بولۇشۇمنى سورايمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن ئۆلۈمدىن كېيىنمۇ

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) نەسائىي رىۋايەت قىلغان «سەھىھ» ھەدىس.

باياشات تۇرمۇشقا مۇيەسسەر قىلىشىڭنى تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىماستىن سېنىڭ جامالىڭغا قاراش لەززىتىنى ۋە ساڭا ئۇچرىشىش ئىشتىياقىنى سورايمەن. ئى ئاللاھ! بىزنى ئىمانىنىڭ زىننىتى بىلەن بېزىگىن. ئى ئاللاھ! بىزنى توغرا يولدا يۈرگۈچى ۋە ئۇنىڭغا باشلىغۇچىلاردىن قىلغىن»[1].

4. { اَللَّهُمَّ حَاسِبْنِي حِسَاباً يَسِيْراً} يەنى «ئى ئاللاھ! مېنىڭ ھېساب بېرىشىمنى ئاسان قىلغىن»[2].

5. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا مۇنداق دەپ تەلىم بەرگەن: {اَللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيْراً وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مِنْ عِنْدِكَ مَغْفِرَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ} يەنى «ئى ئاللاھ! مەن ئۆزۈمگە كۆپ زۇلۇم قىلدىم، گۇناھلارنى پەقەت سەنلا مەغپىرەت قىلىسەن، مەرھەمەت قىلىپ ماڭا كەڭ مەغپىرەت ۋە رەھىم قىلغىن، سەن ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچى ۋە شەپقەت قىلغۇچىسەن»[3].

6. «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ساھابىنىڭ تەشەھھۇدتا: {اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنِّي اَشْهَدُ اَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَ أَنْتَ ٱلأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ، أَنْ تَغْفِرَلِي ذُنوُبِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ } يەنى «ئى ئاللاھ! مەن ھەقىقەتەن، سېنىڭ ھەممە ساڭا موھتاج بولغان، پەرزەنتكە ۋە ئانىغا موھتاج بولمىغان، ھېچكىم ساڭا تەڭداش بولمايدىغان يەككە يېگانە ئىلاھ ئىكەنلىكىڭگە چىن قەلبىمدىن گۇۋاھلىق بەرگەن ھالدا، گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلىشىڭنى سورايمەن. سەن ھەقىقەتەن

(1) نەسائىي ۋە ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) ئەھمەد ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان «سەھىھ»ھەدىس.
(3) بۇخارى، مۇسلىم رىۋايىتى.

مەغپىرەت قىلغۇچى ۋە شەپقەت قىلغۇچىسەن» دەپ دۇئا قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ: «ئۇنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىندى» دېگەن سۆزنى ئىككى قېتىم تەكرارلىغان[1].

7. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا مۇنداق دەپ تەلىم بەرگەن: {اَللّهُمَّ إنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عاجِلِهِ وآجله ما عَلِمْتُ مِنْهُ وَما لَمْ أَعْلَمْ، وَأَسْأَلُكَ الجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إليها مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بُكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قرَّبَ إليها مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ ما سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ محمدٌ صلى الله عليه وسلم، وَأَسْتَعِيذُكَ مِمَّا اسْتَعاذَكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ محمدٌ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّم، وَأَسْأَلُكَ مَا قَضَيْتَ لِي مِنْ أَمْرٍ أَنْ تَجْعَلَ عَافِيَتَهُ رَشَداً} يەنى «ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن مەن بىلگەن ۋە بىلمىگەن، ھازىرقى ۋە كېيىنكى ياخشىلىقلارنىڭ ھەممىسىنى سورايمەن. ساڭا سېغىنىپ مەن بىلگەن ۋە بىلمىگەن، ھازىرقى ۋە كېيىنكى يامانلىقلارنىڭ ھەممىسىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن جەننەتنى ۋە جەننەتكە كىرىشىمگە مېنى لايىق قىلىدىغان سۆز ۋە ئەمەلنى سورايمەن. ساڭا سېغىنىپ دوزاخ ئازابىدىن ۋە مېنىڭ دوزاختا كىرىشىمگە سەۋەب بولىدىغان سۆز ۋە ئەمەلدىن پاناھ تىلەيمەن. سېنىڭدىن ياخشىلىقتىن بەندەڭ ۋە پەيغەمبىرىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام سورىغانلارنىڭ ھەممىسىنى سورايمەن. ساڭا سېغىنىپ يامانلىقتىن بەندەڭ ۋە پەيغەمبىرىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پاناھ تىلىگەنلەرنىڭ ھەممىسىدىن پاناھ تىلەيمەن. سېنىڭدىن ماڭا تەقدىر

(1) تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

قىلغان ئىشىڭدىن ئۇنىڭ ياخشىلىقىنى توغرا يولدا يۈرۈش قىلغىن»[1].

8. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەشەھھۇد بىلەن سالام ئارىلىقىدا قىلىدىغان دۇئالىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى مۇنۇ دۇئا ئىدى: {اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَاقدَّمْتُ وَمَا أخَّرْتُ، وَمَاأسْرَرْتُ وَمَا أعْلَنْتُ، وَمَا اَسْرَفْتُ وَمَا اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اَنْتَ الْمُقدِّمُ وَأنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَإلَهَ إلاَّ أنْتَ} يەنى «ئى ئاللاھ! ئۆتكەن ۋە كېيىنكى، يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا قىلغان بارلىق گۇناھلىرىمنى، ھەددىمدىن ئاشقانلىرىمنى ۋە مەن بىلمەيدىغان خاتالىقلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. سەن ئەزەلدىن بار بولغان ۋە مەڭگۈگە قالىدىغان زاتسەن، سېنىڭدىن ئۆزگە مەبۇد بەرھەق يوقتۇر»[2].

سالام بېرىش

«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوڭ تەرىپىگە {اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ} دەپ سالام بەرگىنىدە، ئۇنىڭ يۈزىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى ئاقلىقنى كۆرگىلى بولاتتى، ئۇ سول تەرىپىگە {اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ} دەپ سالام بەرگىنىدە، ئۇنىڭ يۈزىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئاقلىقنى كۆرگىلى بولاتتى»[3]. «بەزىدە بىرىنچى سالامدا{وَبَرَكَاتُهُ}نى قوشۇپ ئېيتاتتى»[4].

نامازدىن ئىككى تەرەپكە سالام بېرىش بىلەن چىقىش ھەنەفىي مەزھىپىدە ۋاجىبتۇر[5]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيتتى:

(1) ئەھمەد، تىرمىزى، ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان، بۇخارى«ئەدەبۇل مۇفرەد»دە قەيت قىلغان ۋە ھاكىم «سەھىھ»دېگەن ھەدىس.

(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

(3) مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، نەسائىي رىۋايىتى.

(4) ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى.

(5) الفقه الإسلامي وادلته 1 ـ توم 671 ـ بەت.

«نامازنىــڭ ئــاچقۇچى تاھــارەت، باشلىنىشــى تەكبىــر ۋە ئاياقلىشىشــى سالامدۇر»[1].

(1) ئەبــۇ داۋۇد، تىرمىــزى ۋە ھــاكىملار رىــۋايىتى، «سـەھىھ»دەپ باھالانغـان ھەدىس.

نامازنىڭ ۋاجىبلىرى

نامازنىڭ ۋاجىبلىرى تۆۋەندىكىلەر:

1. نامازغا باشلىغاندا ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دېگەن تەكبىرنى ئېيتىش.

2 . پەرز نامازلارنىڭ 3 ـ ۋە 4 ـ رەكئەتلىرىدىن باشقا پۈتۈن نامازلاردا، فاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن، بىر سۈرە ئوقۇش ياكى ئاز دېگەندە ئۈچ ئايەت ئوقۇش.

3 . سەجدىدە، بۇرۇن بىلەن پېشانىنى باراۋەر يەرگە تەككۈزۈش.

4 . ئىككى سەجدىنى ئارقا ـ ئارقىدىن قىلىش.

5 . ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىن كېيىن ئولتۇرۇش.

6 . ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىن كېيىنكى ئولتۇرۇشىدا «ئەتتەھىياتۇ» نى ئوقۇپ بولۇپلا كېچىكمەستىن ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرۇش.

7 . نامازدىكى پائالىيەتلەرنىڭ تەرتىبلىرىگە رىئايە قىلىش ۋە ھەربىر پائالىيەتنى ئالدىرىماستىن قىلىش.

8 . ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىن كېيىنكى ئولتۇرۇشتا ۋە نامازنىڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشىدا «ئەتتەھىياتۇ» نى ئوقۇش.

9 . ۋىتىر نامىزىدا تەكبىر ئېيتىش ۋە قۇنۇت دۇئاسىنى ئوقۇش.

10 . نامازنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا، ئىككى تەرەپكە سالام بېرىش.

11 . جامائەت بىلەن ئوقۇلىدىغان نامازلاردىن: بامدات، جۈمە، ھېيت، تەراۋىھ، ۋە ۋىتىر نامازلىرىنىڭ ھەربىر رەكئىتىدە؛ شام، خۇپتەن نامازلىرىنىڭ ئاۋۋالقى ئىككى رەكئىتىدە، مەيلى ۋاقتىدا ئوقۇلغان ناماز بولسۇن، مەيلى قازا ناماز بولسۇن ئىمامنىڭ قىرائەتنى ئاشكارا، ئاۋازلىق ئوقۇشى.

12 . جامائەت بىلەن ئوقۇلىدىغان نامازلاردىن پېشىن بىلەن ئەسىر نامازلىرىدا ئىمامنىڭ قىرائەتنى مەخپىي ئوقۇشى.

13 . قىرائەتتە فاتىھە سۈرىسىنى باشقا سۈرىدىن ئاۋۋال ئوقۇش.

14 . ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ قىرائىتى مەخپىي ئوقۇلىدىغان پېشىن، ئەسىر، ۋىتىر، بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرى ۋە نەپلە نامازلاردا قىرائەتنى مەخپىي ئوقۇشى، ئەمما بامداتنىڭ پەرزى، شام ۋە خۇپتەننىڭ پەرزلىرىگە ئوخشاش قىرائىتى ئاشكارا ئوقۇلىدىغان نامازلاردا — مەيلى ئۇ ۋاقتىدا ئوقۇلغان ناماز بولسۇن، مەيلى قازا ناماز بولسۇن — قىرائەتنى مەخپىي ئوقۇش ياكى ئاشكارا ئوقۇش ئىختىيارى بويىچە ئىش كۆرۈشى. (ئەمما ئاشكارا ئوقۇش ئەۋزەلدۇر).

15 . ئىھتىياج تېپىلغاندا سەجدە سەھۋى قىلىش.

16 .جامائەتنىڭ نامازدا ئىمام قىرائەت قىلغاندا جامائەتنىڭ جىم تۇرۇپ قىرائەتكە قولاق سېلىشى.

17 . ھېيت نامازلىرىنىڭ ئارتۇق تەكبىرلىرىنى ئېيتىش[1] .

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 18 ـ بەت.

نامازنىڭ سۈننەتلىرى

نامازنىڭ سۈننەتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1 . نامازغا باشلىغاندا، ۋىتىر نامىزىنىڭ قۇنۇتىنى ئوقۇشقا باشلىغاندا ۋە ھېيت نامازلىرىنىڭ تەكبىرلىرىنى ئېيتقاندا، ئەرلەرنىڭ قوللىرىنى قۇلاقلىرىنىڭ يۇمشىقىغا قەدەر، ئاياللارنىڭ قوللىرىنى ئىككى مۈرىسىنىڭ باراۋىرىدە كۆتۈرۈشى.

2 . ھەر نامازنىڭ بىرىنچى رەكئىتىنىڭ باشلىنىشىدا مەخپى ھالدا، سانا ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ (سۇبھانەكەللاھۇممە...)نى ئوقۇش.

3 . فاتىھە سۈرىسىدىن ئاۋۋال «ئەئۇزۇ» بىلەن «بىسمىللاھ» نى تولۇق ئوقۇش.

4 . فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، مەخپى ياكى ئاشكارا «ئامىين» دېيىش.

5 . قىيامدا(ئۆرە) تۇرغاندا ئوڭ قولنى سول قولنىڭ ئۈستىدە تۇتۇش.

6 . نامازدا ئۆرە تۇرغاندا، ئىككى پۇتنىڭ ئارىلىقىنى ئەڭ ئاز دېگەندە تۆت بارماق ئازادە سىغقۇدەك ئوچۇق تۇتۇش.

7 . رۇكۇدىن تۇرغاندا، ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ (سەمىئەللاھۇلىمەن ھەمىدەھ) ۋە ﴿رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ﴾ (رەببەنا ۋەلەكەلھەمدۇ) دېيىش.

8 . رۇكۇ ۋە سەجدىلەرگە بېرىش، بىرىنچى سەجدىدىن تۇرۇش، ئىككىنچى سەجدىگە بېرىش، يەنە سەجدىدىن تۇرۇش قاتارلىق يۆتكىلىشلەرنىڭ ھەممىسىدە، ﴿اللهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىش.

9 . رۇكۇدا ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْم﴾ (سۇبھانە رەببىيەل ئەزىم)نى، سەجدىدە ﴿سُبْحَان رَبِّيَ الاَعْلىَ﴾ (سۇبھانە رەببىيەل ئەلا) نى ئەڭ ئاز دېگەندە ئۈچ قېتىمدىن دېيىش.

10. رۇكۇدا قوللارنىڭ بارماقلىرىنى ئاچقان ھالدا تىزلارنى تۇتۇپ، (ئەرلەر بېلىنى تۈز قىلىپ) تۇرۇش.

11. سەجدىگە بېرىشتا ئاۋۋال تىزلارنى، ئاندىن قوللارنى، ئاندىن پېشانىنى يەرگە قويۇش، سەجدىدىن تۇرۇشتا بۇ تەرتىپنىڭ ئەكسىچە ئىش كۆرۈش.

12. نامازدىكى ئولتۇرۇشتا، ئەرلەرنىڭ سول پۇتلىرىنى ياتقۇزۇپ ئۈستىگە ئولتۇرغان ۋە ئوڭ پۇتلىرىنى قىبلىگە قارىتىپ تىكلىگەن، ئاياللارنىڭ سول ۋە ئوڭ پۇتلىرىنى ئوڭ تەرەپكە ياتقۇزۇپ ئۈستىگە ئولتۇرغان ھالدا، قوللىرىنى تىزلىرىنىڭ ئۈستىدە قويۇپ ئولتۇرۇشى.

13. نامازنىڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشىدا، «ئەتتەھىياتۇ» دىن كېيىن «ئاللاھۇممە سەللى»، «ئاللاھۇممە بارىك» دۇرۇدلىرىنى ۋە «رەببەنا» دۇئاسىنى ئوقۇش.

14. سالام بېرىشتە ئاۋۋال ئوڭ تەرەپكە، ئاندىن سول تەرەپكە باشنى سلىق چۆرىگەن ھالدا: ﴿اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ الله﴾ (ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھ) دېيىش[1].

15. تەشەھھۇدتا ئوڭ قولنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن قىبلىگە ئىشارەت قىلىپ ئولتۇرۇش[2].

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 18 ـ بەت.
(2) صفة صلاة النبي 158ـبەت.

نامازنى ئوقۇشنىڭ قائىدە ـ تەرتىبلىرى

بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنىڭ ئوقۇلۇشى

نامازنىڭ شەرتلىرىنى ھازىرلاپ بولغاندىن كېيىن، تاھارەت بىلەن پاكىز يەرگە بارىمىز. ئەگەر يەرنىڭ پاكىز بولماسلىق ئېھتىمالى بولسا، جايناماز ئىشلىتىمىز. جاينامازنىڭ يۆنىلىشىنى قىبلىگە قارىتىپ سېلىپ، ئۈنىڭ ئۈستىگە كېلىپ، قىبلىگە يۈزلەنگەن ھالدا تۈپتۈز ئۆرە تۇرۇپ ئىچىمىزدە «ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن بامدات نامىزىنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلدىم» دەپ نىيەت قىلىمىز ۋە ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىپ ئىككى قولىمىزنى ئىككى قۇلاقنىڭ باراۋىرىدە كۆتۈرىمىز. ئالقانلارنى قىبلىگە قارىتىمىز.

ئاياللار تەكبىردە ئىككى قولىنى ئىككى مۈرىسىگىچە كۆتۈرىدۇ. ئالقانلىرىنى ئەرلەرگە ئوخشاش قىبلىگە قارىتىدۇ.

تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن ئوڭ قولىمىزنىڭ ئالقىنىنى سول قولىمىزنىڭ ئالقىنىنىڭ دۈمبىسىگە ئېلىپ، ئىككى قولىمىزنى كىندىكىمىزنىڭ ئاستىغا ياكى ئۈنىڭ ئۈستىگە ياكى كۆكسىمىزگە ياكى كۆكسىمىزنىڭ ئاستىغا[1] قويۇپ تۇرىمىز، كۆزلەر سەجدىگاھقا قاراپ

(1)نامازدا قىيامدا تۇرغاندا ئىككى قولنى مۇئەييەن بىر يەرگە قويۇشنى لازىم قىلىدىغان بىرەر دەلىل كەلمىگەن. ئۇ نامازنىڭ شەرتلىرىدىن بىرەر شەرتمۇ ئەمەس ياكى پەرز ياكى ۋاجىبمۇ ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامازدا قىيامدا تۇرغاندا قوللىرىنى گاھ كۆكسىدە، گاھ كۆكسىنىڭ ئاستىدا، گاھ كىندىكىنىڭ ئاستىدا قويۇپ، گاھ ئىككى يېنىغا قويۇپ بېرىپ تۇرغانلىقى ھەققىدە ھەدىسلەر كەلگەن. ساھابىلاردىن بەزىلىرى قوللىرىنى كىندىكىنىڭ ئۈستىدە قويسا، بەزىلىرى ئاستىدا قويۇپ تۇرىدىغانلىقمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

تۇرىدۇ، ئوڭ ـ سولغا ياكى يۇقىرى ـ تۆۋەنگە قاراشقا بولمايدۇ. شۇنداقلا كۆزلەرنى يۇمۇۋېلىشقىمۇ بولمايدۇ. ئىككى پۇتىنىڭ ئارىلىقى ئاز دېگەندە تۆت بارماق سىغقۇدەك كەڭلىكتە ئوچۇق قالدۇرۇلىدۇ. تىزلارنى ئەگمەستىن تىك تۇتىمىز، باش گەۋدە ئوڭ ـ سولغا تەۋرەنمەستىن بىر ئاز ساڭگىلاپ تۇرىدۇ.

ئاياللار قول باغلاشتا، قوللىرىنى كۆكرەكلىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ تۇرىدۇ. ئوڭ قوللىرى سول قوللىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇلىدۇ. كۆزلىرىنى سەجدىگاھقا قارىتىپ، پۇتلىرىنى ھەم جۈپلەشتۈرىدۇ، تىزلىرى تىك تۇرىدۇ.

تەكبىر ئېيتىپ قول باغلىغاندىن كېيىن، مۇنۇ سانانى ئوقۇيمىز: **﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلاَ اِلَهَ غَيْرُكُ﴾** (سۇبھانەكەللاھۇممە ۋەبىھەمدىكە ۋە تەبارەكەسمۇكە ۋەتەئەلا جەددۇكە ۋەلا ئىلاھە غەيرۇك﴾، ئاندىن **﴿أعُوذ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ﴾** (ئەئۇزۇ بىللاھى مىنەششەيتانىر رەجىيم)، **﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرِّحِيْمِ﴾** (بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىيم) دەيمىز.

ئاندىن فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇيمىز.

فاتىھە سۈرىسى: **﴿الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ● الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ ● مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ● إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ● اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ ● صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ﴾** ئوقۇلىشى: «ئەلھەمدۇ لىللاھى

ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى يۇقىرىقىلارنىڭ قايسىسىنى قىلىشنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى قارار قىلغان.(ئەزھەر پەتىۋا كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ئەللامە ئەتىيە سەقەرنىڭ 1997-يىلى چىقارغان پەتىۋاسىدىن.)

رەببىل ئالەمىين. ئەررەھمانىر رەھىيم. مالىكى يەۋمىددىين. ئىيياكە نەئبۇدۇ ۋە ئىيياكە نەستەئىين. ئىهدىنەس ـ سىراتەل مۇستەقىيم، سىراتەللەزىينە ئەنئەمتە ئەلەيهىم غەيرىل مەغزۇبى ئەلەيهىم ۋەلەددالليين» ئامىين!

فاتىهە سۈرىسى ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، يەنە بىر سۈرە ياكى ئاز دېگەندە ئۈچ ئايەت ئوقۇيمىز، مەسىلەن: مائۇن سۈرىسى: ﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ • فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ • وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ • فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ • الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ • الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ • وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ ئوقۇلىشى: «ئەرە ئەيتەللەزى يۇكەززىبۇ بىددىين. فەزالىكەللەزى يەدۇئئۇل يەتىيم. ۋەلا يەھۇززۇ ئەلا تەئامىل مىسكىين. فەۋەيلۇن لىلمۇسەللىين. ئەللەزىينە هۇم ئەن سالاتىهىم ساھۇۇن. ئەللەزىينە هۇم يۇرائۇۇن. ۋە يەمنەئۇنەل مائۇۇن».

ئۇنىڭدىن كېيىن ﴿اَللهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاهۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىپ رۇكۇ قىلىمىز. رۇكۇدا ئىككى قولىمىز بىلەن ئىككى تىزىمىزنى تۇتۇپ باش بىلەن بەل قىسمىنى ئوخشاش تەكشىلىكتە تۈز ئېگىمىز.

ئاياللار يېرىم ئېگىلىدۇ. قوللىرىنى تىزلىرىنىڭ ئۈستىدە تۈز تۇتىدۇ.

رۇكۇدا ئۈچ قېتىم ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيْم﴾ (سۇبھانە رەببىيەل ئەزىيم) دەيمىز.

رۇكۇدىن تۇرۇشتا ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ (سەمىئەللاهۇلىمەن ھەمىدەھ) دەپ تۇرىمىز. رۇكۇدىن تۇرۇپ ئۆرە تۈپتۈز بولغاندىن كېيىن ﴿رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ﴾ (رەببەنا ۋەلەكەل ھەمدۇ) دەيمىز ۋە بىر ئاز تۇرىمىز.

ئاندىن ﴿اَللهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاهۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىپ سەجدىگە

بارىمىز. سەجدە قىلىشتا ئاۋۋال تىزلىرىمىزنى، ئاندىن قوللىرىمىزنى، ئاندىن پىشانىمىزنى، ئەڭ ئاخىرىدا بۇرنىمىزنى يەرگە تەككۈزىمىز. پىشانە ئىككى قولنىڭ ئوتتۇرىسىغا توغرىلىنىدۇ. جەينەكلەر يەرگە تەگمەيدۇ، يوتىلار قورسىقىمىزغا تەككۈزۈلمەيدۇ. ئىككى پۇتىمىزنى بىر ـ بىرىگە جۈپلەشتۈرۈپ تۇرىمىز. قول ۋە پۇت بارماقلىرىمىز قىبلىگە قارىتىلىدۇ.

ئاياللار پۇتلىرىنى ئوڭ تەرەپكە يانتۇ قىلىپ ياتقۇزىدۇ. جەينەكلىرى يەرگە تەككۈزىلىدۇ. تىزلىرىنى قورساقلىرىغا چاپلاپ تۇرىدۇ.

سەجدە ئەسناسىدا، ئۈچ قېتىم ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰى﴾ (سۇبھانە رەببىيەل ئەلا) دەيمىز ۋە ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ باشنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرىمىز. سەجدىدىن تۇرۇشتا ئاۋۋال يۈز، ئاندىن قوللار، ئاندىن تىزلار كۆتۈرىلىدۇ. ئىككى سەجدە ئوتتۇرىسىدىكى ئولتۇرۇشتا ئەڭ ئاز دېگەندە «سۇبھانەللاھ» دېگۈچىلىك ۋاقىت ئولتۇرىمىز، (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئارىدا{رَبِّ اغْفِرْلِي، رَبِّ اغْفِرْلِي } (رەببىغفىرلىي، رەببىغفىرلىي﴾ دەپ ئاللاھ تائالادىن مەغپىرەت تىلەيتتى). ئاندىن قايتا ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر بىلەن يەنە سەجدىگە بارىمىز. سەجدىدە يەنە ئۈچ قېتىم ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰى﴾ (سۇبھانە رەببىيەل ئەلا) دەيمىز.

ئىككىنچى سەجدىدىن كېيىن يەنە ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىپ ئۆرە تۇرىمىز ۋە ئىككىنچى رەكئەتكە باشلايمىز. ئىككىنچى رەكئەتتە «بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىيم» نى ئوقۇيمىز. ئاندىن فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇپ بولۇپ، «ئامىين» دەيمىز. ئاندىن قۇرئاندىن خالىغان سۈرىدىن بىرنى ياكى ئاز دېگەندە ئۈچ ئايەت

ئوقۇيمىز. مەسىلەن: كەۋسەر سۈرىسى ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَر. فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ. إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الأَبْتَرُ﴾ ئوقۇلىشى: «ئىننا ئەئتەينا كەلكەۋسەر. فەسەللى لىرەببىكە ۋەنهەر. ئىننە شانىئەكە ھۇۋەل ئەبتەر».

ئاندىن خۇددى بىرىنچى رەكئەتتە قىلغىنىمىزغا ئوخشاش رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى تاماملاپ بولۇپ، ﴿اَللهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىپ ئولتۇرىمىز.

ئەرلەرنىڭ ئولتۇرۇش شەكلى

نامازدا ئولتۇرغاندا، ئەرلەر ئوڭ پۇتىنىڭ بارماقلىرىنى قىبلىگە قارىتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەرەلەر ئوڭ پۇتىنى تىك تۇتىدۇ، سول پۇتىنى ئوڭ تەرەپكە ياتقۇزۇپ ئۇنىڭ ئۈستىگە بېسىپ ئولتۇرىدۇ. ئىككى قولىنى بارماقلىرىنى ئەركىن ئاچقان ھالدا ئىككى تىزىنىڭ ئۈستىگە قويىدۇ ۋە كۆزىنى قۇچىقىغا قارىتىدۇ.

ئاياللارنىڭ ئولتۇرۇش شەكلى

ئاياللار ئىككى پۇتىنى ئوڭ تەرىپىگە ياتقۇزۇپ، ياقالچىقىنى بېسىپ ئولتۇرىدۇ. قوللىرىنى تىزلىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، كۆزلىرىنى ئىككى تىزىنىڭ ئارىسىغا قارىتىدۇ.

ئولتۇرغاندا ئاۋۋال تەھىيات«ئەتتەھىياتۇ» دۇئاسى ئوقۇلىدۇ.

تەھىيات دۇئاسى

{اَلتَّحِيّاتُ لِلّهِ وَالصَلَوَاتُ والطيِّباتُ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّها النَّبيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبرَكَاتُهُ، السَّلَامَ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَالِحِين أَشْهَدُ أنْ لاَ إلَهَ إلاّ اللهُ، وأشهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ

وَرَسُولُهُ}.

ئوقۇلىشى:«ئەتتەھىياتۇ لىللاھى ۋەسسەلەۋاتۇ ۋەتتەييىباتۇ ئەسسالامۇ ئەلەيكە، ئەييۇھەننەبىييۇ ۋەرەھمەتۇللاھى ۋەبەرەكاتۇھۇ، ئەسسالامۇئەلەينا ۋەئەلا ئىبادىللاھىس ـ سالىھىين. ئەشھەدۇ ئەن لائىلاھە ئىللەللاھۇ ۋە ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدەن ئەبدۇھۇ ۋە رەسۇلۇھۇ».

يەنى «جىمى مەدھىيەلەر، بەش ۋاخ ناماز ۋە باشقا جىسمانىي ئىبادەتلەر، ياخشى ئەمەللەر ئاللاھقا خاستۇر. ئاللاھنىڭ سالامى، رەھمىتى ۋە بەرىكىتى سىزگە بولسۇن ئى ئۇلۇغ پەيغەمبەر! بىز(نامازغا ھازىر بولغان بارلىق جامائەت ۋە پەرىشتىلەر)گە ۋە ئاللاھنىڭ ياخشى بەندىلىرىگىمۇ ئۇنىڭ ئاپىيتى ۋە ئامانلىقى بولغاي. ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقلىقىغا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھنىڭ بەندىسى ۋە بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە چىن قەلبىمدىن گۇۋاھلىق بېرىمەن».

ئاندىن «ئاللاھۇمما سەللى» ۋە «ئاللاھۇمما بارىك»،«رەببەنا»لار ئوقۇلىدۇ:

ئاللاھۇمما سەللى ئەلا دۇرۇتى

{اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلىَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلىَ إبرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إبرَاهِيْمَ إنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ}.

ئوقۇلىشى:«ئەللاھۇمما سەللى ئەلا مۇھەممەدىن ۋەئەلا ئالى مۇھەممەدىن كەما سەللەيتە ئەلا ئىبراھىيمە ۋەئەلا ئالى ئىبراھىيمە ئىننەكە ھەمىيدۇن مەجىيد».

يەنى «ئى ئاللاھ! ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە رەھمەت ئاتا قىلغاندەك مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە رەھمەت ئاتا قىلغىن. سەن ھەقىقەتەن مەدھىيەگە لايىق ئۇلۇغ زاتسەن».

ئاللاھۇممە بارىك ئەلا دۇرۇتى

{اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إبراَهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ }.

ئوقۇلىشى:«ئاللاھۇممە بارىك ئەلا مۇھەممەدىن ۋە ئەلا ئالى مۇھەممەدىن كەما بارەكتە ئەلا ئىبراھىيمە ۋە ئەلا ئالى ئىبراھىيمە ئىننەكە ھەمىيدۇن مەجىيد».

يەنى «ئى ئاللاھ! ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ شەنىنى كۆتۈرگىنىڭدەك مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ شەنىنى يۇقىرى قىلغىن. سەن ھەقىقەتەن مەدھىيەگە لايىق ئۇلۇغ زاتسەن».

رەببەنا دۇئاسى

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾.

ئوقۇلىشى: «رەببەنا ئاتىنا فىددۇنيا ھەسەنەتەن ۋەفىل ئاخىرەتى ھەسەنەتەن ۋەقىنا ئەزابەننار».

يەنى «ئى ئاللاھ! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن. بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن».

يۇقىرىقىلار ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، باشنى ئاۋۋال ئوڭ تەرەپكە سىلىق چۆرۈپ ﴿اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ﴾ (ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋە رەھمەتۇللاھ) دەيمىز، ئاندىن باشنى سول تەرەپكە سىلىق چۆرۈپ ﴿اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ﴾ (ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋە رەھمە تۇللاھ) دەپ سالام بېرىمىز.

بۇنىڭ بىلەن بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇپ بولغان بولىمىز.

بامدات نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ئوقۇلىشى

بامدات نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ئوقۇلىشىمۇ، خۇددى ئۇنىڭ سۈننىتىنىڭ ئوقۇلىشىغا ئوخشاشتۇر. پەقەت نىيەت پەرقلىق بولىدۇ. چۈنكى سۈننەتكە سۈننەت، پەرزگە پەرز دەپ نىيەت قىلىش كېرەك. يەنە بىر پەرقى شۇكى، بامدات نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇش ئالدىدا ئەرلەر ئۈچۈن تەكبىر ئېيتىش سۈننەتتۇر. (ئاياللارغا كېرەك ئەمەس). بامدات نامىزىنىڭ پەرزىگە«ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن بامدات نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلدىم»دەپ نىيەت قىلىنىدۇ.

پېشىن نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى

پېشىنىنىڭ ئاۋۋالقى سۈننىتىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال پېشىنىنىڭ تۆت رەكئەت سۈننىتىنى ئوقۇش ئۈچۈن نىيەت قىلىمىز. ئاندىن بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىگە ئوخشاش ئىككى رەكئەت ئوقۇپ ئولتۇرىمىز. ئولتۇرغاندا،»تەھىيات«دۇئاسىنىلا ئوقۇيمىز، ئاندىن ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرىمىز. ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى رەكئەتلەرنىمۇ ئاۋۋالقى ئىككى رەكئەتكە ئوخشاش شەكىلدە ئوقۇپ بولۇپ، ئولتۇرىمىز. بۇ ئولتۇرۇشتا «تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك» ۋە

«رەببەنا»لارنى تولۇق ئوقۇيمىز. ئاندىن ئىككى تەرەپكە سالام بېرىپ نامازدىن چىقىمىز.

پېشىننىڭ پەرزىنىڭ ئوقۇلىشى

ھەر قانداق پەرز نامازغا باشلاشتىن بۇرۇن، ئەرلەرنىڭ تەكبىر ئېيتىشى سۈننەتتۇر. تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن پېشىننىڭ پەرزىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلىمىز ۋە ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ نامازغا باشلايمىز. دەسلەپكى ئىككى رەكئەت خۇددى بامدات نامىزىنىڭ پەرزىگە ئوخشاش ئوقۇلىدۇ. ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىن ئولتۇرىمىز. ئولتۇرۇشتا، «تەھىيات» دۇئاسىنىلا ئوقۇيمىز ۋە ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرىمىز. ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى رەكئەتلەردە پاتىھە سۈرىسىدىن كېيىن سۈرە ئوقۇمايمىز. تۆتىنچى رەكئەتنىڭ ئاخىرىدا ئولتۇرۇپ «تەھىيات»،«سەللى»، «بارىك» ۋە «رەببەنا»لارنى ئوقۇيمىز ۋە ئىككى تەرەپكە سالام بېرىمىز.

پېشىننىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئەت سۈننىتىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال پېشىننىڭ ئاخىرقى ئىككى رەكئەت سۈننىتىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلىمىز. ئاندىن ئۇنى خۇددى بامدات نامىزىنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىگە ئوخشاش ئوقۇيمىز.

ئەسىر نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى

ئەسىر نامىزىنىڭ تەكىتسىز تۆت رەكئەت سۈننىتىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال ئەسىر نامىزىنىڭ تەكىتسىز سۈننىتىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلىمىز. ئاندىن بۇ سۈننەتنى خۇددى پېشىن نامىزىنىڭ ئالدىنقى تۆت رەكئەت سۈننىتىگە ئوخشاشلا ئوقۇيمىز.

ئەسىر نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، ئەسىر نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلىمىز. ئاندىن، ئۈنى خۇددى پىشىن نامىزىنىڭ پەرزىگە ئوخشاشلا ئوقۇيمىز.

شام نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى

شام نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، شام نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇشقا نىيەت قىلىمىز. شام نامىزىنىڭ پەرزى ئۈچ رەكئەت بولۇپ، ئۇ، بامدات نامىزىنىڭ پەرزىگە ئوخشاش ئىككى رەكئەت ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئولتۇرۇلىدۇ. بۇ ئولتۇرۇشتا، «تەھىيات» دۇئاسىنىلا ئوقۇپ ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرىمىز. ئۈچىنچى رەكئەتتە فاتىھە سۈرىسىنىلا ئوقۇيمىز، ئاندىن رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئولتۇرۇپ، «تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك» ۋە«رەببەنا»لارنى ئوقۇپ ئىككى تەرەپكە سالام بېرىمىز.

شام نامىزىنىڭ سۈننىتىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال شام نامىزىنىڭ ئىككى رەكئەت سۈننىتىنى ئوقۇشنى نىيەت قىلىمىز، ئاندىن ئۇنى خۇددى بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىگە ئوخشاش ئوقۇيمىز.

خۇپتەن نامىزىنىڭ ئوقۇلىشى

خۇپتەن نامىزىنىڭ پەرزىنىڭ ئوقۇلىشى

ئاۋۋال تەكبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، خۇپتەن نامىزىنىڭ

پەرزىنــى ئوقۇشــقا نــىيەت قىلىمــىز. ئانــدىن ئــۇنى، خــۇددى پىشــىن نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇغانغا ئوخشاش ئوقۇيمىز.

خۇپتەن نامىزىنىڭ سۈننىتىنىڭ ئوقۇلۇشى

ئــاۋۋال خــۇپتەن نامىزىنــىڭ ســۈننىتىنى ئوقۇشــقا نــىيەت قىلىمــىز. ئاندىن ئۇنى خۇددى بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىگە ئوخشاشلا ئوقۇيمىز.

ۋىتىر نامىزى ۋە ئۇنىڭ ئوقۇلۇشى

ۋىتىر نامىزىنى ئوقۇش ۋاجىبتــۇر. ئــۇ، خۇپتەنــدىن كېيىن ئوقۇلــدۇ. ۋىتىــر ئــۈچ رەكئەتتــۇر. ئــادەتتە ۋىتىــر نــامىزى يــالغۇز ئوقۇلــدۇ. رامىزانــدا تەراۋىــھ نامىزىــدىن كېــيىن جامــائەت بىــلەن ئوقۇلــدۇ. ۋىتىــر نــامىزى رامىزاندىن باشقا ۋاقىتلاردا جامائەت بولۇپ ئوقۇش مەكرۇھتۇر.

ۋىتىر نامىزىنىڭ ئوقۇلۇشى

ئــاۋۋال ۋىتىــر نــامىزىنى ئوقۇشــقا نــىيەت قىلىمــىز. ئانــدىن بامــدات نامىزىنىڭ سۈننىتىگە ئوخشاش ئىككى رەكــئەت نامــاز ئوقــۇپ بولغانــدىن كېــيىن ئولتــۇرىمىز. بــۇ ئولتۇرۇشــتا »تەھىيــات«دۇئاســىنىلا ئوقــۇپ، ئــۈچىنچى رەكــئەتكە تــۇرىمىز. ئــۈچىنچى رەكئەتــتە بىســمىللاھنى تولــۇق ئوقۇپ، سۈرە فــاتىھە ئوقۇلــۇپ بولغانــدىن كېيىن يەنە بىر سۈرە ئوقــۇپ بولۇپ، قوللارنى تۆۋەنكى ئىككى يانغا قويــۇپ بەرگەن ھالــدا، ﴿اللهُ اَكْبَــرْ﴾ (ئــاللاھۇ ئەكــبەر) دەپ تەكبىــر ئېيتىــپ قــولىمىزنى قــۇلاق ئىنگىزلىكىــدە يۇقىرى كۆتۈرىمىز. ئاندىن قــوللارنى قايتىــدىن كىنــدىك ئاســتىغا قويــۇپ تۇرۇپ، «قۇنۇت» دۇئاسىنى ئوقۇيمىز.

قۇنۇت دۇئاسى

{اَللّٰهُمَّ اِنّاَ نَسْتَعِيْنُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَ نَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ نَشْكُرُكَ وَلاَ نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ مَنْ يَفْجُرُكَ. اَللّٰهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَحْفِدُ نَرْجُوْ رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ اِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ}.

ئوقۇلىشى:«ئاللاھۇممە ئىننا نەستەئىينۇكە ۋە نەستەغفىرۇكە ۋە نۇئمىنۇ بىكە ۋە نەتەۋەككەلۇ ئەلەيكە ۋە نۇسنى ئەلەيكەل خەيرە، نەشكۇرۇكە ۋەلا نەكفۇرۇكە ۋە نەخلەئۇ مەن يەفجۇرۇكە. ئاللاھۇممە ئىيياكە نەئبۇدۇ ۋە لەكە نۇسەللى ۋە نەسجۇدۇ ۋە ئىلەيكە نەسئا ۋە نەھفىدۇ نەرجۇ رەھمەتەكە ۋە نەخشا ئەزابەكە، ئىننا ئەزابەكە بىل كۇففارى مۇلھىق».

يەنى «ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن ياردەم سورايمىز،سەندىن مەغپىرەت تىلەيمىز، ساڭا ئىشىنىمىز، ساڭا تەۋەككۇل قىلىمىز، سېنى ياخشى تەرىپلەر بىلەن مەدھىيەلەيمىز، ساڭا شۈكۈر قىلىمىز، ناشۈكۈرلۈك قىلمايمىز ۋە ساڭا ئاسىيلىق قىلغاندىن يۈز ئۆرۈيمىز. ئى ئاللاھ! ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەن ئۈچۈنلا ناماز ئوقۇيمىز ۋە سەجدە قىلىمىز، سېنىڭ رازىلىقىڭغا ئېرىشىش ئۈچۈن تىرىشىمىز ۋە ئالدىرايمىز، رەھمىتىڭنى ئۈمىت قىلىمىز ۋە ئازابىڭدىن قورقىمىز. ھەقىقەتەن سېنىڭ ئازابىڭ كۇففارلارغا يەتكۈچىدۇر».

بەش ۋاخ نامازدا قۇنۇت ئوقۇش مەسىلىسى

ۋىتىر نامىزىدىن باشقا نامازلاردا قۇنۇت دۇئاسى ئوقۇش بەلگىلەنمىگەن. پەقەت مۇسىبەتلىك كۈنلەردە بەش ۋاخ نامازنىڭ ھەر بىرىدە قۇنۇت دۇئاسىنى ئوقۇش بەلگىلىنىدۇ. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ

ئەنەس مۇنداق دېگەن:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بامدات، پېشىن، ئەسىر، شام ۋە خۇپتەن نامازلىرىدا بىر ئاي تولۇق قۇنۇت ئوقۇغان، بۇ نامازلارنىڭ بىرىنچى رەكئىتىنىڭ ئاخىرىدا ﴿سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ﴾ (سەمىئەللاھۇلىمەن ھەمىدەھ) دەپ ئۆرە تۇرغاندىن كېيىن، سەلىم قەبىلىسىنىڭ ھالاكىتى ئۈچۈن دۇئا قىلاتتى، جامائەت دۇئاغا«ئامىن»دەيتتى»[1].

بامدات نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇش مەسىلىسى

بامدات نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇش بەلگىلەنگەن ئەمەس، پەقەت ـ يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك ـ مۇسىبەتلىك كۈنلەردىلا قۇنۇت ئوقۇش بەلگىلىنىدۇ. ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بامدات نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇمايتتى. پەقەت بىرەر قەۋمگە ياخشىلىق تىلىمەكچى بولسا، ياكى بىرەر قەۋمگە ھالاكەت تىلىمەكچى بولسا قۇنۇت ئوقۇيتتى»[2] دېگەن. بۇ ھەدىسقا ئاساسەن، ھەنەفىي، ھەنبەلىي، سەۋرى مەزھەپلىرىگە كۆرە، بامدات نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇلمايدۇ. ئەمما شافىئىي مەزھىپىدە بامدات نامىزىنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىكى رۇكۇدىن كېيىن قۇنۇت ئوقۇش سۈننەتتۇر[3].

---

(1) ئەبۇداۋۇد ۋە ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى. سەلىم قەبىلىسىنىڭ زەكۋان ئوغۇللىرى يالغاندىن ئىمان ئېيتقانلىقىنى دەۋا قىلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۆزلىرىگە دىنىنىڭ ئەھكاملىرى ئۆگىتىش ئۈچۈن ئالىملارنى ئەۋەتىشنى تەلەب قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ 70 ساھابىنى ئۇلارغا مۇئەللىم قىلىپ ئەۋەتكەندە، ئۇلار بۇ ساھابىلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىغان. بۇ سەۋەبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قاتتىق بىئارام بولغان ۋە بىر ئاي قۇنۇت ئوقۇپ ئاللاھ تائالادىن ئۇلارنىڭ ھالاكىتىنى تىلىگەن.

(2) ئىبنى ھىببان رىۋايىتى.

(3) فقه السنة (فىقھۇسسۈننە) 1ـتوم، 217ـبەت.

نامازدىن كېيىن ئوقۇلىدىغان دۇئالار

{أَسْتَغفِرُاللهَ أَسْتَغفِرُاللهَ أَسْتَغفِرُاللهَ، اَللَهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ، وَ مِنْكَ السَلاَمُ، تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامُ}

يەنى «ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! سەن تىنچلىق بەرگۈچىسەن، تىنچلىق زادى سېنىڭدىن. ئى ئۇلۇغلۇق ۋە پەزلى - كەرەم ئىگىسى بولغان ئاللاھ سەن ھەقىقەتەن كاتتىلارنىڭ كاتتىسىسەن»[1]

{لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ، اَللَّهُمَّ لاَمَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَمُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَيَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ}

يەنى «بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ئاللاھ يالغۇزدۇر، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى يوقتۇر. ئى ئاللاھ! سەن ئاتا قىلغاننى توسۇۋالغۇچى يوق ۋە سەن توسقاننى بەرگۈچى يوق، سېنىڭ دەرگاھىڭدا بايلارنىڭ بايلىقى ئەسقاتمايدۇ»[2]

{لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لاحولَ ولا قوةَ إلا بالله، لاَ نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ المَنُّ، وَلَهُ النِّعْمَة، وَلَهُ الفَضْلُ وَالثَّناءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ، وَلَو كَرِهَ الْكَافِرُونَ}.

يەنى «بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ئاللاھ يالغۇزدۇر، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى يوقتۇر، پادىشاھلىق ۋە ھەمدۇسانالار ئۇنىڭغا خاستۇر، ئۇ

---

(1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغانلىقىنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

(2) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغانلىقىنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان

ھەر نەرسىگە قادىردۇر. كۈچ ـ قۇۋۋەت پەقەت ئاللاھتىندۇر. بىز پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىمىز، ئۇ نېمەت ۋە پەزلى ـ كەرەم ئىگىسىدۇر، ئۇ ئەڭ ئېسىل ھەمدۇسانالارغا لايىقتۇر. ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. كاپىرلار يامان كۆرگەن تەقدىردىمۇ، بىز ئىبادەتنى ئاللاھقا خاس قىلغان، ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلىمىز»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە، «بۇنى ھەر نامازدىن كېيىن ئوقۇغان كىشىنىڭ دېڭىزنىڭ كۆپۈكىدەك كۆپ گۇناھى بولسىمۇ مەغپىرەت قىلىنىدۇ» دەپ كۆرسەتكەن[2].

{اَللَّهُمَّ أعِنَّا عَلَى ذَكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ}.

يەنى «ئى ئاللاھ! بىزگە سېنى ياد ئېتىش، ساڭا شۈكۈر قىلىش ۋە ياخشى ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن مەدەت بەرگىن».

{سُبْحَانَ اللهِ ، اَلْحَمْدُ لِلّهِ ، اَللّهُ أَكْبَرُ}

ئوقۇلىشى: «سۇبھانەللاھ،ئەلھەمدۇلىللاھ، ئاللاھۇ ئەكبەر (33قېتىمدىن)»[3].

يەنى «ئاللاھ پاكتۇر، ھەمدۇسانا ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ ئەڭ بۈيۈكتۇر»

﴿بِسْمِ اللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ، قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. اللَّهُ الصَّمَدُ. لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ

(1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغانلىقىنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

(2) ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

3)) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغانلىقىنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

يَكُن لَّهُ كُفُواً أَحَدٌ﴾.

يەنى «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، ئېيتقىنكى، ئۇ ئاللاھ بىردۇر. ھەممە ئاللاھقا موھتاجدۇر. ئاللاھ بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس. ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ»[1].

﴿بِسْمِ اللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ، قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ. مِن شَرِّ مَا خَلَقَ. وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ. وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ. وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾.

يەنى «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، "مەخلۇقاتنىڭ شەررىدىن، قاراڭغۇلۇقى بىلەن كىرگەن كېچىنىڭ شەررىدىن، تۈگۈنلەرگە دەم سالغۇچى سېھىرگەرلەرنىڭ شەررىدىن سۈبھىنىڭ رەببى ئاللاھقا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن"دېگىن»[2].

﴿بِسْمِ اللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ، قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ. مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ. الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ. مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ﴾.

يەنى «ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، "ئىنسانلارنىڭ رەببى، ئىنسانلارنىڭ پادىشاھى، ئىنسانلارنىڭ ئىلاھى ئاللاھقا سېغىنىپ، كىشىلەرنىڭ دىللىرىدا ۋەسۋەسە قىلغۇچى جىنلاردىن ۋە ئىنسانلاردىن بولغان يوشۇرۇن شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن"دېگىن»[3].

---

(1) ئىخلاس سۈرىسى
(2) فەلەق سۈرىسى
(3) ناس سۈرىسى

يۇقىرىقى سۈرىلەر ھەر نامازدىن كېيىن بىر قېتىمدىن ئوقۇلىدۇ. پەقەت بامدات بىلەن شام نامازلىرىدىن كېيىن3 قېتىمدىن ئوقۇلىدۇ.

﴿اللّهُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلاَّ بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلاَّ بِمَا شَاء وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَلاَ يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾.

يەنى ﴿بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر؛ ئاللاھ ھەمىشە تىرىكتۇر. ھەممىنى ئىدارە قىلىپ تۇرغۇچىدۇر؛ ئۇ مۈگدەپ قالمايدۇ، ئۇنى ئۇيقۇ باسمايدۇ؛ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدۇر؛ ئاللاھنىڭ رۇخسىتىسىز كىممۇ ئۇنىڭ ئالدىدا شاپائەت قىلالىسۇن؛ ئۇ بەندىلەرنىڭ قىلغانلىرىنى ۋە قىلىدىغانلىرىنى بىلىپ تۇرىدۇ؛ ئۇنىڭ بىلدۈرگەنلىرىنىڭ سىرتىدا، ھېچكىم ئۇنىڭ ئىلمىدىن بىر نەرسە بىلمەيدۇ. ئۇنىڭ كۇرسىي[1] ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇلارنى كۆزىتىپ ساقلاش ئۇنىڭغا ئېغىر كەلمەيدۇ. ئۇ يۇقىرى مەرتىۋىلىكتۇر، ھەممىدىن ئۇلۇغدۇر﴾[2] ھەر نامازدىن كېيىن بىر قېتىم ئوقۇلىدۇ.

﴿لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْي وَيُمِيْتُ بِيَدِهِ الْخَيْرَ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾.

يەنى «بىر ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ئاللاھ يالغۇزدۇر، ئۇنىڭ

([1]) كۇرسىي- ئورۇندۇق دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۇنىڭ كەيپىيىتىنى ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. («ئەتتەفسىرۇل مۇيەسسەر» بىرىنچى توم، 245ـ بەت.)

(2) بەقەرە سۈرىسى 255ـ ئايەت

ھېچ شېرىكى يوقتۇر، پادىشاھلىق ۋە ھەمدۇسانالار ئۇنىڭغا خاستۇر. ئاللاھ ئۆلتۈرىدۇ، تىرىلدۈرىدۇ، ياخشىلىق ئۇنىڭ قولىدىدۇر. ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر»[1] بامدات ۋە شام نامازلىرىدىن كېيىن 10 قېتىمدىن ئوقۇلىدۇ. باشقا نامازلاردىن كېيىن بىر قېتىمدىن ئوقۇلىدۇ.

﴿اللّهُمَّ إنّي أَسْأَلُكَ عِلْماً نافِعاً، وَرِزْقاً طَيِّباً، وَعَمَلاً مُتَقَبَّلاً﴾.

يەنى «ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن مەنپەئەتلىك ئىلىم، ھالال رىزىق ۋە دەرگاھىڭدا قوبۇل بولىدىغان ئەمەلگە مۇيەسسەر قىلىشىڭنى تىلەيمەن»[2].

يۇقىرىقى دۇئالارنى ئوقۇش ئەۋزەلدۇر. بىراق بۇلارنى ئوقۇش نامازنىڭ شەرتلىرىدىن ئەمەس. بەلكى مۇستەھەبتۇر. دۇئالار ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ ئۆزىمىزنىڭ تىلەكلىرىنى ئاللاھ تائالادىن سورايمىز[3].

---

(1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغانلىقىنى ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

(2) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغانلىقىنى ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

(3) ئىمام نەۋەۋىينىڭ«الأذكار»ناملىق ئەسىرىدىن.

نامازنىڭ مەكرۇھلىرى

ناماز ئوقۇۋاتقاندا تۆۋەندىكى ئىشلاردىن بىرەرسى سادىر بولسا ناماز مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپقان بولىدۇ.

1 ـ ۋاجىب دېيىلگەن ئىشلاردىن بىرەرسىنى قەستەن تەرك ئېتىش. مەسىلەن: فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇشنى تەرك ئېتىش ياكى ئۇنى باشقا سۈرىدىن كېيىن ئوقۇش ياكى مەخپىي ئوقۇلىدىغان نامازلارنى ئۈنلۈك ئوقۇغانغا ئوخشاش.

2 ـ سۈننەت دېيىلگەن ئىشلاردىن بىرەرسىنى ياكى ھەممىسىنى تەرك ئېتىش. مەسىلەن: سانا ئوقۇشنى ياكى رۇكۇ ۋە سەجدىلەردىكى تەسبىھلەرنى تەرك ئەتكەنگە ئوخشاش.

3 . نامازدا ئورە تۇرغاندا بىر يەرگە يۆلىنىۋېلىش، ئوڭ ـ سولغا تەۋرىنىش ۋە قەستەن بىر نەرسىنى پۇراش.

4. نامازدا ئۆزۈرسىز بەدەشقان قورۇپ ئولتۇرۇش ۋە ئىنسان ياكى باشقا جانلىقلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن كىيىملەر بىلەن ناماز ئوقۇش.

5 ـ رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى توخۇ دان چوقۇغاندەك ئالدىراپ قىلىش.

6 . نامازدا ئۆزۈرسىز كېرىلىش.

7 . بىراۋ سالام قىلسا، قول ياكى باش ئىشارىتى بىلەن قايتۇرۇش (ئەگەر سۆز بىلەن قايتۇرسا ناماز بۇزۇلىدۇ). ئەمما جامائەت بىلەن ئوقۇلغان نامازدا ئىمام قىرائەتتە خاتالاشسا لوقما سېلىش جائىزدۇر.

8 . نامازدا كۆزنى يومۇۋېلىش ياكى ئوڭ ـ سولغا ياكى ئاسمانغا

قاراش ۋە سالامدىن بۇرۇن باش - كۆزنى سىلىتىش.

9 . رۇكۇ ۋە سەجدىلەردىكى تەسبىھلەرنى تەرك ئېتىش.

10 . باشقىلارنىڭ يېنىغا كىيىپ چىققىلى بولمايدىغان ناچار كىيىملەرنى كىيىپ نامازغا تۇرۇش.

11 . رۇكۇ ۋە سەجدىلەرگە ئۆتۈشتە تەكبىرلەرنى ئۆز ۋاقتىدا تەرتىپ بويىچە ئېيتماسلىق.

12 . نامازدا تۇرۇپ سەجدە قىلىدىغان يەردىكى شېغىل ياكى باشقا نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىش بىلەن بىر قېتىمدىن ئارتۇق مەشغۇل بولۇش.

13 . پاكىزلىقى شۈبھىلىك جايلاردا، چىركاۋلاردا، بۇتخانىلاردا، مۇنچىلاردا، يوللاردا ناماز ئوقۇش.

14 . پەرز نامازلاردا (باشقا سۈرىلەرنىمۇ بىلىدىغان كىشىنىڭ) بىرىنچى رەكئەتتە ئوقۇغان سۈرىسىنى ئىككىنچى رەكئەتتىمۇ قايتا ئوقۇشى ياكى قۇرئان كەرىمنىڭ تەرتىپىگە خىلاپلىق قىلىشى. مەسىلەن: بىرىنچى رەكئەتكە «ئىخلاس» سۈرىسىنى، ئىككىنچى رەكئەتكە «لەھەب» سۈرىسىنى ئوقۇغانغا ئوخشاش. تەرتىپ بۇنىڭ ئەكسىدۇر.

15 . جامائەت بىلەن ئوقۇلغان نامازلاردا، ئالدىنقى سەپتە بوش ئورۇن بولسىمۇ، ئارقا سەپتە تۇرۇش.

16 . يېنىۋاتقان ئوتقا ياكى جانلىقلارنىڭ رەسىمىگە ياكى قەبرىگە قاراپ ناماز ئوقۇش.

17 . ئۆزۈرسىز ھالدا بىرىنچى رەكئەتتە ئوقۇغان سۈرىنىڭ ئالدىدىكى سۈرىنى ئىككىنچى رەكئەتتە ئوقۇش.

18 ـ تەرىتى قىستاپ قالغان ۋاقىتتا ناماز ئوقۇش.

19 ـ نامازدا تۇرۇپ بارماقلارنى قىرسىلدىتىش، چىۋىنلەرنى ئۈركۈتۈش بىلەن مەشغۇل بولۇش. ئەمما يىلان ـ چايان ۋە ھەر قانداق زىيانلىق ھاشارەتلەرنى نامازدا تۇرۇپ ئۆلتۈرۈش جائىزدۇر.

20 ـ ئىككىنچى رەكئەتتە بىرىنچى رەكئەتتە ئوقۇغىنىدىن ئۇزۇن سۈرە ئوقۇش.

21 ـ رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە ئوقۇلىدىغان تەسبىھلەرنى قول بىلەن ساناش ۋە ھازىر بولغان تائامنى قويۇپ نامازغا تۇرۇش. چۈنكى مۇنداق قىلىش «خۇشۇئ» غا توسالغۇ بولىدۇ.

22 ـ سەجدىدە پىشانىنى يەرگە تەككۈزمەستىن سەللىنىڭ ياكى دوپپا، قولاقچىلارنىڭ ئۈستىگە سەجدە قىلىش.

23 ـ نامازدا «خۇشۇئ» ھاسىل قىلىشقا توسقۇن بولىدىغان ئىشلاردىن قايسىبىرىنى سادىر قىلىش مەكرۇھتۇر[1].

(1) الدر المختار1 ـ توم 597 ـ 613 ـ بەتلەر، بدائع الصنائع 1 ـ توم 215 ـ 220 ـ بەتلەر، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 23 ـ 24 ـ بەتلەر.

نامازنى بۇزىدىغان ئامىللار

1. نامازدا قەستەن ياكى سەۋەنلىكتىن سۆزلەش (يەنى باشقىلارغا سۆز قىلىش ياكى نامازغا مۇناسىۋەتلىك بولمىغان سۆزلەرنى سۆزلەش ياكى باشقىلارغا سالام قىلىش ياكى باشقىلارنىڭ سالىمىنى سۆز بىلەن قايتۇرۇش ياكى قول ئىلىپ كۆرۈشۈش ياكى بىراۋنى چاقىرىش، ياكى ناماز سىرتىدىكى بىراۋنىڭ قىرائىتىگە لوقما سىلىش).

2. نامازدا ئۆزىگە ئاڭلانغىدەك ئاۋازدا كۈلۈش. ئەمما نامازدا باشقىلار ئاڭلىغىدەك قاھقاھلاپ كۈلۈش بىلەن ناماز ۋە تاھارەت ھەر ئىككىلىسى بۇزۇلىدۇ.

3. نامازدا ئاھ ـ ئۇھ، ۋاي ـ ۋۇي دىيىش.

4. نامازدا دۇنيالىق ئىشلار ئۈچۈن ئاۋازلىق ھالدا يىغلاش.

5. نامازدا تۇرۇپ ھەرقانداق بىر سوئالغا ياكى چاقىرغۇچىغا سۆز بىلەن جاۋاب بىرىش.

6. نامازدا كۆكسىنى قىبلە تەرەپتىن باشقا تەرەپكە چۆرۈش.

7. نامازدا باشقىلارنىڭ قولىدىن بىر نەرسە ئىلىش.

8. نامازدا قەستە ياكى سەۋەنلىكتىن بىر نەرسە يىيىش ۋە ئىچىش، سىغىز(پوپۇرتاڭ)چايناش. ئەمما چىشلارنىڭ ئارىلىقىدا قالغان تاماق قالدۇقلىرىدىن نوقۇت مىقدارىدىن كىچىك نەرسىنى يۇتۇپ سىلىش بىلەن ناماز بۇزۇلمايدۇ.

9. ئۆزۈرسىز ھالدا گالنى قىرىش. ئەمما ئىختىيارسىز ياكى ئىھتىياج (ئىمامنىڭ خاتالىقىنى ئەسكەرتىش ياكى ئۆزىنىڭ نامازدا ئىكەنلىكىنى

بىلدۈرۈش) يۈزىسىدىن گالنى قىرىش بىلەن ناماز بۇزۇلمايدۇ.

10. نامازدا ئۈچ قېتىمدىن ئارتۇق بىر يەرلىرىنى قاشلاش ياكى سىلاش.

11. ھەر قانداق بىر ئاغرىق ئۈچۈن ئاۋاز بىلەن ئاھ تارتىش.

12. نامازدا قايسىبىر سەۋەب بىلەن تاھارەتنىڭ بوزۇلۇشى.

13. نامازدا كىچىك ھەرىكەتلەرنى كۆپ قىلىش. ئەمما بىر قول بىلەن كىيىمنى تۈزەش بىلەن ناماز بۇزۇلمايدۇ.

14. سەجدىدە ئىككى پۇتنىڭ بىراقلا يەردىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى.

15. ئەرنىڭ يالغۇز يات ئايال بىلەن بىللە تۇرۇپ ياكى ئۇنىڭغا ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇشى. ئەمما ئەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئايالىغا ياكى بىرگە نىكاھى باغلانمايدىغان ئايال تۇغقانلىرىدىن بىرەرسىگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇشى جائىزدۇر[1].

---

(1) شافىئىي، مالىكىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىگە كۆرە، يات ئەرنىڭ يېنىدا ياكى ئارقىسىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇغان ئايالنىڭ نامىزى بۇزۇلمايدۇ، يېنىدىكى ئەرنىڭمۇ نامىزى بۇزۇلمايدۇ. ئەمما ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، بۇ ئايالنىڭ ئىككى يېنىدىكى ۋە ئارقىسىدىكى جەمى ئۈچ ئەرنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ.

بىراق ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپ سانلىقى يۇقىرىقى ئۈچ مەزھەپنىڭ رەيى بويىچە ئىش كۆرمەكتە. ئىمام نەۋەۋىي مۇنداق دېگەن: «ئايال بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ناماز ئوقۇغان ئەرنىڭ (مەيلى ئۇ ئىمام بولۇپ ئوقۇغان بولسۇن، مەيلى جامائەت سۈپىتىدە ئوقۇغان بولسۇن) نامىزى بۇزۇلمايدۇ، ئايالنىڭمۇ نامىزى بۇزۇلمايدۇ. شۇنداقلا ئايالنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇغان ئەرنىڭ نامىزىمۇ بۇزۇلمايدۇ.»

ئىمام نەۋەۋىي (631ـ876ھ/ 1255ـ1300م) دەمەشقنىڭ «نەۋا» دېگەن يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن، فىقھى، ھەدىس ئىلىملىرىدە كۆپلىگەن قىممەتلىك ئەسەرلەرنى يازغان، ئۆز زامانىسىدا پۈتۈن ئۆلىمالارنىڭ ئۇستازى سانىلاتتى.

17. قەستەن ھالدا بىرەر پائالىيەتنى ئىمامدىن بۇرۇن قىلىش. مەسىلەن: ئىمامدىن بۇرۇن رۇكۇ ياكى سەجدىگە ئۆتكەنگە ئوخشاش. ئەمما سەھۋەنلىكتىن قىلىپ سېلىپ دەرھال قايتىپ ئىمامغا ئەگەشسە ناماز بۇزۇلمايدۇ.

18. نامازدا كىشىلەر بىلەن سۆزلەشكەندەك دۇئا قىلىش.

19. جاۋاب مەقسىتى بىلەن قۇرئاندىن بىرەر ئايەت ئوقۇش.

20. نامازدا ئەۋرەت جايلارنىڭ مەنئىي قىلىنىدىغان دەرىجىدە ئېچىلىپ قېلىشى.

21. نامازدا ئايەتلەرنى مەنىسى بۇزۇلىدىغان دەرىجىدە خاتا ئوقۇش.

22. نامازدا ھوشىنى يوقىتىپ قويۇش.

23. ئاياللارنىڭ ناماز ئۈستىدە ئايلىق قېنىنى كۆرۈشى.

24. نامازدا پەرز دېيىلگەن ئىشلاردىن بىرەرسىنى قەستەن تەرك ئېتىش. مەسىلەن: سەجدىنى ياكى رۇكۇنى تەرك ئەتكەنگە ئوخشاش.

25. تەيەممۇم بىلەن نامازغا تۇرغان كىشىنىڭ تاھارەت ئالالمىغانلىقىدىكى توسقۇنلۇق يوقىلىشى (يەنى سۇنىڭ تېپىلغانلىقنى بىلىشى)، نامازدا تۇرۇپ سۇنى كۆرۈشى، ئاياقلىرىغا مەسھى قىلغان كىشىنىڭ مەسھى مۇددىتى تۈگىشى، نامازدىكى كىشىنىڭ ناماز سىرتىدىكى بىرىدىن بىرەر ئايەت ئۆگىنىشى، بامدات نامىزىنى ئوقۇۋاتقاندا كۈن چىقىپ قېلىشى، جۈمە نامىزىدا ئەسىر ۋاقتىنىڭ

«رىيادۇسسالىھىن(ياخشىلارنىڭ باغچىسى)»، «قىرىق ھەدىسنىڭ شەرھى» ناملىق ئەسەرلىرى ئاۋام خەلق ئەڭ كوپ ئوقۇيدىغان ئەسەرلىرىدىن سانىلىدۇ.

كىرىپ قېلىشى، ھېيت نامىزىدا پېشىن ۋاقتىنىڭ كىرىپ قېلىشى، ئىشارەت بىلەن نامازغا تۇرغان كىشىنىڭ ساقلىق ھالىتىگە كېلىپ قېلىشى، گەردىنىدە ئالتە ۋاخقا يەتمىگەن قازا ناماز بار كىشىنىڭ نامازدا بۇنى ئەسكە ئېلىشى، تېڭىق ئۈستىگە مەسھى قىلىپ ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ يارىسى ساقىيىپ تېڭىقنىڭ چۈشۈپ كېتىشى، ئۆزۈرلۈك كىشىنىڭ ئۆزرىسى توگىشى قاتارلىق 12مەسىلىدە ئىمام ئەزەمنىڭ رەيى بويىچە ناماز بۇزۇلىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن ئىمام مۇھەممەد ۋە ئىمام ئەبۇ يۈسۈپلەرنىڭ رەيى بويىچە ناماز بۇزۇلمايدۇ[1].

(1) الدر المختار 1 ـ توم 584 ـ 593 ، رد المحتار 1 ـ توم 588، بدائع الصنائع 1 ـ توم 220 ـ 223، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 22 ـ 23 ـ بەتلەر.

نامازغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەر

نامازنى توختىتىش ياكى كەيىنگە سۈرۈشنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر

1. بىرەر زالىمنىڭ ياكى يىرتقۇچ ھايۋاننىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراش، سۇغا چۆكۈپ كېتىش، بوغۇلۇپ قېلىش، ئوت ئىچىدە قېلىش تۈپەيلى ھالاكەتلىك ئەھۋالدا قىلىپ ياردەم سورىغانلارغا ياردەم بېرىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلسا نامازنى دەرھال توختىتىش ۋاجىبتۇر.

2. ئاتا - ئانىسىنىڭ بىرەرسى جىددىي ياردەمگە ئېھتىياج بولۇپ چاقىرغان بولسا، پەرز نامازدا تۇرغان بولسىمۇ ئۇنى توختىتىش ۋاجىبتۇر.

ئەمما ئادەتتىكى ئىشلار ئۈچۈن چاقىرغان بولسا، پەرز نامازدىن باشقا نامازلارنى توختىتىشقا بولىدۇ.

3. بالىسىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى ياكى بېشىغا بىرەر ھادىسە كېلىشىدىن قورققان ئاتا - ئانىنىڭمۇ نامازنى توختىتىشى ياكى كەيىنگە سۈرۈشى ۋاجىبتۇر.

4. يىرتقۇچلارنىڭ ماللارغا ھۇجۇم قىلىدىغانلىقىنى ياكى بىرەر ئەمانەتنىڭ قۇدۇققا ياكى تامدىن تۆۋەنگە چۈشۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېنىق تەخمىن قىلغان كىشىنىڭ ئۇنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن نامازنى توختىتىشى ۋاجىبتۇر.

ئەمما ھالاكەت ئېھتىمالى كۈچلۈك بولمىسا، نامازنى توختىتىش ۋاجىب ئەمەس، بەلكى جائىز بولىدۇ، يەنى خالىسا توختىتىدۇ، خالىسا توختاتمايدۇ.

نامــازنى تــوختىتىش يــاكى كەيــنىگە سۈرۈشــنى جــائىز قىلىــدىغان سەۋەبلەر

1. مال ـ مۈلكىنىڭ ئوغۇرلىنىشىــدىن ئەنســىرىگەن كىشــىنىڭ (گەرچە مال باشقىلارنىڭ بولسىمۇ) نامازنى توختىتىشى جائىزدۇر.

2. ئوغرىــدىن، قاراقچىــدىن، كەلكۈنــدىن قورققــان يولوچىنىــڭ نامــاز ۋاقتىنى كەينىگە سۈرىشى جائىزدۇر.

3. قــازىنى قاينــاپ تېشــىپ كېتىشــىدىن يــاكى تاماقنىــڭ كۆيــۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن ئايالنىڭ نامازنى توختىتىشى جائىزدۇر.

4. قېچىــپ كېتىۋاتقــان هــايۋاننى تۇتۇۋېلىــپ ئىگىســىگە قــايتۇرۇش ئۈچۈن نامازنى توختىتىش جائىزدۇر.

5. نامــازدا تەرىتــى قىســتاپ قالغــان كىشــىنىڭ، يېڭىــدىن تاهــارەت ئېلىپ نامازنى قايتىدىن ئوقۇش ئۈچۈن ئۇنى توختىتىشى جائىزدۇر.

6. نەپلــى نامــازلارنى ئاتــا ـ ئانىســىدىن بىرەرســىنىڭ قانــداقلا بىــر ئىش ئۈچۈن چاقىرىشى بىلەن توختىتىش جائىزدۇر.

7. ئوغرى يــاكى قاراقچىنىــڭ شەپىــسىنى هــېس قىلغــان مۇســاپىرنىڭ نامزنى توختىتىشى جائىزدۇر[1].

نامازدا شۈبهە

نامازنى قانچە رەكئەت ئوقۇغانلىقىنى بىلەلــمەي، ئىككىلىنىــپ قالغــان كىشــى، ئەگەر بــۇ هــالەت ئۇنىڭــدا تــۇنجى قېــتىم يــاكى قىســمەن يــۈز

(1) مراقي الفلاح 60 ـ بەت.

بەرگەن بولسا، نامازنى قايتىدىن ئوقۇشى كېرەك. مۇبادا، بۇ ھالەت ئۇ كىشى ئۈچۈن كۆپ قېتىم يۈز بەرگەن ياكى ئۇ ھەمىشە شۇنداق ناماز رەكئەتلىرىدە خاتالىشىدىغان كىشى بولسا، ئۇ ۋاقىتتا كۆڭلىدە قانچە رەكئەت ئوقۇغانلىقىغا ھۆكۈم قىلسا شۇ رەكئەت ھېسابقا ئېلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار نامىزىدا(قانچە رەكئەت ئوقۇغانلىقى توغرۇلۇق) شەك قىلىپ قالسا، توغرىسىنى ئېنىقلاپ شۇنىڭغا كۆرە نامىزىنى تاماملىسۇن، ئاندىن سەجدە سەھۋى قىلسۇن»[1].

ئەگەر قانچە رەكئەت ئوقۇغانلىقىنى كۆڭلىدىمۇ بەلگىلىيەلمىسە، ئازنى ھېسابقا ئالىدۇ. مەسىلەن: تۆت رەكئەتلىك نامازدا، بىر رەكئەت ئوقۇدىمۇ ياكى ئىككى رەكئەت ئوقۇدىمۇ، بۇنى بىلەلمىسە، ئوقۇغىنىنى بىر رەكئەت دەپ ھېسابلاپ، يەنە ئۈچ رەكئەت ئوقۇشى لازىم. ئىككى رەكئەت ئوقۇدىمۇ ياكى ئۈچ رەكئەتمۇ بىلەلمىسە، ئوقۇغىنىنى ئىككى رەكئەت دەپ ھېسابلاپ، يەنە ئىككى رەكئەت ئوقۇيدۇ. بۇ ھالەتتىكى كىشى پەرز ياكى ۋاجىب بولغان ئولتۇرۇشنى (نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇش پەرز. ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلاردىكى ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى ئولتۇرۇش ۋاجىبتۇر) تاشلىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ھەر رەكئەتنىڭ ئاخىرىدا ئولتۇرىدۇ ۋە ناماز ئاخىرىدا سەجدە سەھۋى قىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بىر ھەدىسىدە مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار نامىزىدا ئۈچ رەكئەت ئوقۇدۇممۇ ياكى تۆت رەكئەتمۇ؟ دەپ شەكلىنىپ قالسا، شەكنى تاشلاپ ئازنى ھېسابقا

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.

ئالسۇن، ئاندىن سالامدىن ئاۋۋال سەجدە سەھۋى قىلسۇن»[1].

شۈبھە نامــاز ئارىلىقــدا ئەمەس، ســالامغا ئولتۇرغانــدىن يــاكى سالامدىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ قالسا، بۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىلمەيدۇ. نــامىزى دۇرۇســتۇر. ســالام بېرىــپ بولغانــدىن كېــيىن ســىرتتىن بىرســى ئۇنىــڭ نامــازنى كەم ئوقۇغــانلىقنى ئېســىگە سالســا، ئــۆزى تولــۇق ئوقۇغانلىقــدا قانائەتلىــك بولســا، ئــۇ كىشــىنىڭ ســۆزىگە ئەھمــيەت بېرىلمەيدۇ. ئەگەر ئۇنىــڭ نامــازنى كەم ئوقۇغــانلىقنى ئېســىگە ســالغان كىشــىلەر ئىككىــدىن كــۆپ بولســا، ئۇلارنىــڭ ســۆزىنى قوبــۇل قىلىشــى كېرەك.

نامازنى كەم ئوقۇغانلىق ھەققىدە ئىمام بىلەن جامائەت ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ چىقىپ، ئىمام تولۇق ئوقۇغانلىقىغا ئىشەنچىسى كامىل بولسا، جامائەتنىڭ سۆزى نەزەرگە ئېلىنمايدۇ. ئەگەر ئىمامنىڭمۇ ئىشەنچىسى كامىل بولمىسا جامائەتنىڭ دېگىنى ھېساب بولىدۇ. جامائەت ئىچىدە ئىختىلاپ چىقسا ئىمام قوشۇلغان تەرەپنىڭ سۆزى ھېساب بولىدۇ[2].

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) تحفة الفقهاء 68 ـ بەت.

سەجدە سەھۋىنىڭ بايانى

سەجدە سەھۋى- نامازدا سەھۋەنلىكتىن سادىر بولغان نۇقسانلارنى تولۇقلاش ئۈچۈن نامازنىڭ ئاخىرىدا قىلىنىدىغان ئىككى سەجدە، بىر ئولتۇرۇش ۋە ئىككى تەرەپكە سالام بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ﴿**لِكُلِّ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ بَعْدَ مَا يُسَلِّمُ**﴾ يەنى «ھەرقانداق نۇقسان سالامدىن كېيىن ئىككى سەجدە قىلىش بىلەن تولۇقلىنىدۇ» دەپ كۆرسەتكەن[1].

سەجدە سەھۋىنىڭ ھۆكۈمى

سەجدە سەھۋە قىلىش ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە ۋاجىب، شافىئىي ۋە مالىكىي مەزھەپلىرىگە كۆرە سۈننەت ۋە ھەنبەلىي مەزھىپىگە كۆرە ناماز بۇزۇلىدىغان دەرىجىدە خاتالىق ئۆتكۈزگەن كىشى ئۈچۈن ۋاجىب، نامازنى بۇزمايدىغان دەرىجىدىكى خاتالىق ئۆتكۈزگەن كىشى ئۈچۈن مۇستەھەبتۇر.

سەجدە سەھۋىنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر

سەجدە سەھۋى نامازنىڭ پەرزلىرىدىن بىرەرسىنى ئۆز ئورنىدىن كېچىكتۈرۈپ قويۇش ياكى ۋاجىبلاردىن بىرەرسىنى سەھۋەنلىكتىن تەرك ئېتىش ياكى كېچىكتۈرۈپ قويۇش تۈپەيلى قىلىنىدۇ. بۇنداق ھاللاردا سەجدە سەھۋى قىلىش ۋاجىبتۇر.

سەجدە سەھۋى پەقەت سەھۋەنلىكتىن نامازدا كەمچىلىك سادىر

---

(1) ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

قىلغانلىق ئۈچۈنلا قىلىنىدۇ. سەجدە سەھۋى كېرەك بولغان ھاللاردا ئۇنى قىلىش ۋاجىبتۇر. ئەگەر كىشى سەجدە سەھۋىدە خاتالىق سادىر قىلسا ئۇنىڭغا قايتا سەجدە سەھۋى قىلىش كېرەك ئەمەس. سەجدە سەھۋى كېرەك بولغان ھاللاردا بۇ سەجدىنى — ئۆزرىسىز تۇرۇپ — قىلمىغان كىشى گۇناھكار بولىدۇ. بىراق ئۇنىڭ نامىزى باتىل بولمايدۇ. بەلكى نامىزى دۇرۇستۇر. خۇددى ھەجدە ئېھرام باغلىغان كىشىگە ئېھرامدا مەنئىي قىلىنغان ئىشلارنى سادىر قىلىش بىلەن ھەج پائالىيىتىگە خىلاپلىق قىلغانلىق گۇناھىنى يۇيۇش ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىش ۋاجىب بولغاندەك، نامازدا ئۆتكۈزۈلگەن خاتالىقلارنى يۇيۇش ئۈچۈنمۇ سەجدە سەھۋى قىلىش كېرەك بولىدۇ. سەجدە سەھۋى بىلەن ناماز كەمچىلىكلەردىن تولۇقلىنىپ كامىل بولغان بولىدۇ.

پەرزنىڭ كېچىكتۈرۈلگەنلىكىگە مىسال

1. ئىككى رەكئەتتىن كۆپ بولغان پەرز، ۋاجىب ۋە سۈننەت نامازلىرىنىڭ ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى ئولتۇرۇشىدا «تەھىيات» دۇئاسىدىن كېيىن، «سەللى ۋە بارىك» دۇرۇدلىرىدىن بىرەر جۈملە(مەسىلەن: ئاللاھۇممە سەللى ئەلا مۇھەممەدىن) ئوقۇلسا، ئۈچىنچى رەكئەتنىڭ پەرزى بولغان قىيام كېچىكتۈرۈلگەن بولىدۇ.

2. نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇش نامازنىڭ پەرزلىرىدىن سانىلىدۇ. سەھۋەنلىكتىن بۇ ئولتۇرۇشتا ئولتۇرماي بەشىنچى رەكئەتكە تۇرۇپ كەتكەن كىشى فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئېسىگە كېلىپ ئولتۇرسا، پەرز بولغان بۇ ئولتۇرۇشنى كېچىكتۈرگەن بولىدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش ھاللاردا سەجدە سەھۋى قىلىش كېرەك بولىدۇ. ئەگەر تۇرغان رەكئەتنىڭ سەجدىسىنى

قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئېسىگە كەلگەن بولسا، يەنە بىر رەكئەت قوشۇپ ئوقۇيدۇ. ئارتۇق بولغان بۇ ئىككى رەكئەت نەپلە نامىزى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ ۋاقىتتىمۇ سەجدە سەھۋى كېرەك بولىدۇ.

ۋاجىبنىڭ سەھۋەنلىكتىن تەرك قىلىنىشىغا مىسال

1. فاتىھە سۈرىسى ئوقۇشنى تەرك ئېتىش.

2. فاتىھەدىن كېيىن بىر سۈرە ئوقۇشنى تەرك ئېتىش.

3. ۋىتىر نامىزىدا قۇنۇت ئوقۇشنى ياكى ئۇنىڭ تەكبىرىنى تەرك ئېتىش.

4. قىرائىتى ئاشكارا ئوقۇلىدىغان نامازلاردا قىرائەتنى (قۇرئان سۈرىلىرىنى)مەخپىي ئوقۇش ياكى مەخپىي ئوقۇلىدىغان نامازلاردا ئاشكارا ئوقۇش.

5. ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلاردىكى ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى ئولتۇرۇشنى تەرك ئېتىش.

6. نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇشتا «ئەتتەھىياتۇ» ئوقۇشنى تەرك ئېتىش.

7. ئىككى رەكئەتتىن كۆپ پەرز نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدىن كېيىنكى رەكئەتلىرىدە فاتىھەدىن كېيىن سۈرە ئوقۇش.

8. نامازنىڭ پائالىيەتلىرىدىن بىرەرسىنى ئارتۇق قىلىش. مەسىلەن: بىر رەكئەتتە بىر قېتىم رۇكۇ قىلىشنىڭ ئورنىغا ئىككى قېتىم رۇكۇ قىلغانغا ئوخشاش.

9. سەجدە ئايىتىنى ئوقۇپ بولغان ھامان تىلاۋەت سەجدىسى

قىلماسلىق.

10. ھېيت نامازلىرىنىڭ تەكبىرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ياكى بەزىسىنى تەرك ئېتىش.

يۇقىرىقى ھاللارنىڭ قايسىبىرىنى سادىر قىلغان كىشى ئۈچۈن سەجدە سەھۋى قىلىش ۋاجىبتۇر.

ۋاجىبنىڭ سەھۋەنلىكتىن كېچىكتۈرۈلگىنىگە مىسال

1. فاتىھە سۈرىسىنى باشقا سۈرىدىن كېيىن ئوقۇش. بۇ ۋاقىتتا فاتىھەنى سۈرىدىن بۇرۇن ئوقۇشتىن ئىبارەت ۋاجىب كېچىكتۈرۈلگەن بولىدۇ.

2. ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلاردىكى ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنكى ئولتۇرۇشتا ئولتۇرۇش نامازنىڭ ۋاجىبلىرىدىندۇر. سەھۋەنلىكتىن بۇ ئولتۇرۇشنى ئولتۇرماستىن، ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرۇپ فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىتتىن كېيىن ياكى رۇكۇدىن بۇرۇن ئولتۇرسا، بۇ ئولتۇرۇش يەنى (ئىككىنچى رەكئەتتىن كېيىنلا ئولتۇرۇش) كېچىكتۈرۈلگەن بولىدۇ. بۇ سەۋەبتىن، نامازنىڭ ئاخىرىدا سەجدە سەھۋى قىلىش لازىم كېلىدۇ. ئەگەر تۇرغان ھامان بىر نەرسە ئوقۇماستىنلا ئېسىگە كېلىپ ئولتۇرىۋالغان بولسا، بۇ ۋاقىتتا سەجدە سەھۋىگە كېرەك قالمايدۇ[1].

سەجدىنى ۋاجىب قىلىدىغان سەھۋەنلىكنىڭ تەكرارلىنىشى

بىر نامازدا بىر قانچە قېتىم سەجدە سەھۋىنى كېرەك قىلىدىغان

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 92 ـ 94 ـ بەتلەر.

خاتالىقلار يۈز بەرگەن بولسىمۇ، ھەممىسى ئۈچۈن بىر قېتىملا سەجدە سەھۋى قىلىش يېتەرلىكتۇر. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن فىقھشۇناس ئالىملار بىردەك ئىتتىپاقتۇر[1].

سەجدە سەھۋىنىڭ قىلىنىش ئۇسۇلى

نامازنىڭ ئاخىرىقى ئولتۇرۇشىدا «تەھىيات» دۇئاسى ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىنلا ئوڭ تەرەپكە سالام بېرىپ بولۇپ، ئادەتتىكىدەك ئىككى قېتىم سەجدە قىلىنىدۇ، ئاندىن ئولتۇرۇپ، «تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك»، «رەببەنا» لارنى ئوقۇپ ئىككى تەرەپكە سالام بېرىلىدۇ[2].

سەجدە سەھۋى كەچۈرۈم قىلىنىدىغان ھاللار

1. بامدات نامىزىنىڭ ئاخىرىدا سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن، سەجدە سەھۋىنى قىلىشتىن بۇرۇن قۇياشنىڭ چىقىشى.

2. ئەسىر نامىزىنىڭ ئاخىرىدا سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن، سەجدە سەھۋى قىلىشتىن بۇرۇن كۈننىڭ قىزىرىشى. چۈنكى كۈن چىقىۋاتقان ۋە قىزارغان ۋاقىتلاردا ناماز ئوقۇلمايدۇ. شۇڭا سەجدىمۇ نامازنىڭ مۇھىم بىر ئاساسى بولغاچقا بۇ ۋاقىتلاردا سەجدە سەھۋىمۇ قىلىنمايدۇ. نامازدىكى خاتالىقلارمۇ كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. قىلالمىغان سەجدە سەھۋىنىڭ قازاسى قىلىنمايدۇ.

3. سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن نامازغا داۋام قىلىشقا توسقۇن

---

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 105 ـ بەت.
(2) تحفة الفقهاء 71 ـ بەت.

بولىدىغان ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشى. مەسىلەن: تاھارەت سۇنىغانغا ئوخشاش.

سۇترە ۋە ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈش مەسلىسى

سۇترە ـ ناماز ئوقۇۋاتقان كىشىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈچىلەرگە قارشى توساق دېمەكتۇر. سۇترە ئەڭ كەم دېگەندە بىر گەز(47 سانتىمېتىر) ئېگىزلىكتە بولۇشى شەرت. ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىدىن ئادەم ئۆتۈش ئېھتىمالى بولغان يەرلەردە دەرەخنىڭ، مومىنىڭ ئارقىسىدا ئوقۇش ياكى ئالدىغا خادا تىكلەش ياكى ئورۇندۇق قويۇش لازىم. ئەگەر يەر قاتتىق بولۇپ خادىنى قاداش مۇمكىن بولمىسا، خادىنى ياتقۇزۇپ قويۇش، تىكلىگىدەك خادا تېپىلمىسا ئالدىغا بىر سىزىق سىزىپ قويۇش كېرەك. بۇنىڭدىن مەقسەت نامازنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈچىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇش ۋە ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ سۇترەنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى نەرسىلەرگە قاراپ كۆڭلىنى بۆلۈۋەتمەسلىكى ئۈچۈن ئىدى.

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاندا، پەقەت ئىمامنىڭ ئالدىغىلا سۇترە قاداش يېتەرلىكتۇر. ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈلمەيدۇ. ئۆتۈلگەن تەقدىردە ناماز ئوقۇغۇچىنىڭ نامىزىغا زىيان بولمايدۇ. قەستەن ئۆتكۈچىلەر گۇناھكار بولىدۇ. ئۆتكۈچىلەرنى توسۇش ئۈچۈن ئەرلەرنىڭ قىرائەتنى ئاۋازلىق ئوقۇشى، ئاياللار بولسا، ئوڭ قولى بىلەن سول قولىغا ئۇرۇشى جائىز كۆرۈلگەن[1].

قىرائەت خاتالىقلىرى

نامازدا ئوقۇلىدىغان سۈرىلەر مەنىسى ئۆزگىرىپ كەتكىدەك دەرىجىدە خاتا ئوقۇلسا ناماز بۇزۇلىدۇ. ئەمما ئىككى ھەرپ ئارىسىدا مەخرەج بىرلىكى ۋە يېقىنلىق بولمىسىمۇ، ئاۋام ئۈچۈن بۇلارنى بىر —

(1) تحفة الفقهاء 24 ـ بەت.

بىرىدىن ئايرىش قىيىن بولسا، بىرىنىڭ ئورنىغا يەنە بىرىنى ئوقۇپ سېلىش بىلەن ناماز بۇزۇلمايدۇ. مەسىلەن: ﴿وَلاَ الضَّالِيْنَ﴾ نى ﴿ۋەلەززاللىين﴾ ياكى ﴿ۋەلەددااللىين﴾ دەپ ئوقۇغانغا ئوخشاش ياكى ھەرپلەرنىڭ تەلەپپۇزىنى ئالماشتۇرۇپ قويۇپ، ﴿ض﴾ ھەرپىنى﴿ذ﴾ دەپ، ﴿ظ﴾ ھەرپىنى ﴿ز﴾ دەپ ئوقۇپ سالغانغا ئوخشاش. بۇنداق ئۆزرۈلەر يېزىش ۋە ئوقۇشنى بىلمەيدىغان ئاۋام خەلقتىنلا قوبۇل قىلىنىدۇ. ئەمما ئوقۇمۇشلۇق كىشىلەر ئۆگىنىپ توغرىسىنى ئوقۇشى لازىم.

قۇرئان ئوقۇشنىڭ پەزىلىتى ۋە ئەدەبلىرى

قۇرئان كەرىم ـ ئاللاھ تائالانىڭ مۇبارەك سۆزى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شانلىق مۆجىزىسى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مۇقەددەس دەستۇرى، ئۇنىڭ تەلىماتلىرى بويىچە ئەمەل قىلىش بىلەن ئىككى ئالەملىك سائادەتلەرگە، ئۇنى تىلاۋەت قىلىش بىلەن ئىبادەتنىڭ ساۋابىغا ئېرىشكىلى بولىدىغان بىر ئۇلۇغ كىتابتۇر. قۇرئان كەرىم ئىنسانلارنى كۇپرى ۋە زالالەتنىڭ زۇلمەتلىرىدىن ئىمان ۋە ھىدايەتنىڭ نۇرىغا ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا چۈشۈرۈلگەن ھىدايەت مەشئىلى. ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(بۇ قۇرئان) رەببىڭنىڭ ئىزنى بىلەن ئىنسانلارنى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا، يەنى ھەممىگە غالىب ۋە مەدھىيەگە لايىق بولغان ئاللاھنىڭ يولىغا باشلىشىڭ ئۈچۈن ساڭا بىز چۈشۈرگەن بىر كىتابتۇر﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ مۇشۇ كىتاب بىلەن بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ مەرتىۋىسىنى يۇقىرى قىلسا، يەنە بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ مەرتىۋىسىنى تۆۋەن قىلىدۇ»[2].

قۇرئان كەرىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن ئۇنىڭ مەنىسىنى بىلسۇن ـ بىلمىسۇن، ئۇنىڭ لەۋزىنى تىلاۋەت قىلغان ئادەم چوقۇم ساۋابقا ئېرىشىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۈبھىسىزكى،

---

(1) ئىبراھىم سۈرىسى 1 ـ ئايەت.

(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

ئاللاھنىڭ كىتابىنى تىلاۋەت قىلىپ تۇرىدىغانلار، نامازنى ئادا قىلىدىغانلار ۋە بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى (ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) يوشۇرۇن ۋە ئاشكارا سەرپ قىلىدىغانلار ھەرگىز كاسات بولمايدىغان تىجارەتنى ئۈمىد قىلسا بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ مۇكاپاتىنى تولۇق بېرىدۇ ۋە مەرھەمىتىدىن ئۇلارغا ئاشۇرۇپ بېرىدۇ. شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ئاز ياخشىلىققا كۆپ ساۋاب بەرگۈچىدۇر﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇرئان ئوقۇڭلار، قۇرئان كەرىم ئۆزىنى ئوقۇغانلارغا قىيامەت كۈنى شاپائەت قىلغان ھالدا كېلىدۇ»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇرئان ئوقۇپ تۇرىدىغان مۇئمىن خۇددى ئۇترۇججە دېگەن مېۋىگە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ پۇرىقى خۇشبۇي، تەمى تاتلىق كېلىدۇ. قۇرئان ئوقۇپ تۇرمايدىغان مۇئمىن خورمىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ پۇرىقى يوق، ئەمما تەمى تاتلىقتۇر. قۇرئان ئوقۇپ تۇرىدىغان مۇناپىق رەيھانغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ پۇرىقى خۇشبۇي، ئەمما تەمى ئاچچىقتۇر. قۇرئان ئوقۇپ تۇرمايدىغان مۇناپىق (ياۋا) خەمەككە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ پۇرىقىمۇ يوق، تەمىمۇ ئاچچىقتۇر»[3].

ئۇ يەنە بىر ھەدىسىدە: «ئاللاھنىڭ كىتابىدىن بىر ھەرپ ئوقۇغان كىشى بىر ساۋابقا ئېرىشىدۇ، بۇ بىر ساۋاب ئون ھەسسىگە كۆپەيتىپ

(1) فاتىر سۈرىسى 29 ـ 30 ـ ئايەتلەر.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

بىرىلىدۇ. «ئەلىف، لام،مىم» نى بىر ھەرپ دەپ ھېسابلىمايمەن، بەلكى «ئەلىف» بىر ھەرپ، «لام» بىر ھەرپ، «مىم» بىر ھەرپتۇر» دەپ كۆرسەتكەن[1].

شۇبھىسىزكى، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش تەكبىر، تەھلىل، تەسبىھ ۋە دۇئادىنمۇ ئەۋزەل ئىبادەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ "قۇرئان تىلاۋەت قىلىش ۋە ماڭا زىكىر ئېيتىش بىلەن مەشغۇل بولغانلىقتىن مەندىن ھاجىتىنى سورالمىغان بەندەمگە، سورىغانلارغا بەرگىنىمدىنمۇ ياخشىراقىنى بېرىمەن" دېدى. ئاللاھنىڭ كالامى بولغان قۇرئان كەرىمنىڭ باشقا سۆزلەردىن ئۈلۈغلىقى، خۇددى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىدىن ئۈلۈغلىقىغا ئوخشاشتۇر»[2].

ئەمما نامازدىن كېيىن ۋە باشقا جاي ۋە چاغلاردا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوقۇغان ۋە شۇنداق ئۆگەتكەن زىكىرلەر ئۆز ئورنىدا قۇرئان تىلاۋەت قىلىشتىن ئەۋزەلدۇر. قۇرئان كەرىم ساماۋىي كىتابلارنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىدۇر. قۇرئان ئايەتلىرى ۋە سۈرىلىرىنىڭ بەزىسى بەزىسىدىن ئەۋزەلدۇر. مەسىلەن: فاتىھە سۈرىسى، ئىخلاس سۈرىسى ۋە ئايەتۇلكۇرسىلارغا ئوخشاش[3].

قۇرئان كەرىمنى ئاڭلاشمۇ كاتتا ئىبادەتلەر قاتارىدىن سانىلىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:«ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا، ئۇنى دىققەت بىلەن

(1) تىرمىزىي رىۋايىتى.
(2) تىرمىزى رىۋايىتى «سەھىھ»دەپ باھالانغان ھەدىس.
(3) المغني 2 ـ توم 172 ـ بەت، الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 81 ـ بەت.

ئاڭلاڭلار ۋە (سۆز قىلماستىن) جىم تۇرۇڭلار»[1].

قۇرئان كەرىم بىلەن ۋەز - نەسىھەت قىلىش ياخشى ئەمەللەرگە ياتىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشۇمدىن قورقىدىغانلارغا قۇرئان بىلەن ۋەز - نەسىھەت قىلغىن»[2].

قۇرئاننى ئوقۇش، يادلاش، مەنىسىنى چۈشىنىش، ئۇنى باشقىلارغا ئۆگىتىش ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرىنى ئۆگىنىش ھەم ئەمەل قىلىش بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ئىنسانلارنىڭ ئەڭ سائادەتمەنلىرى ۋە ئەڭ سەرخىللىرىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە: «سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار قۇرئاننى ئۆگەنگەن ۋە ئۆگەتكەنلەردۇر» دەپ كۆرسەتكەن[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى قۇرئان ئوقۇشنى ئۆگىنىشكە تەشەببۇس قىلىپ مۇنداق دېگەن: «قۇرئاننى ماھىرلىق بىلەن ئوقۇيدىغان ئادەم ھۆرمەتلىك پەرىشتىلەر بىلەن بىرگە بولىدۇ. كۆڭۈل قويىسىمۇ ئۇنى تەسلىكتە قىينىلىپ ئوقۇغان كىشىگە ئىككى ھەسسە ئارتۇق ساۋاب بېرىلىدۇ»[4].

قۇرئان ئوقۇغاندا كۆز يېشى قىلىشنىڭ پەزىلىتى چوڭدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ھەقىقەتەن بۇ قۇرئان غەمكىنلىك بىلەن چۈشتى، ئۇنى ئوقۇغىنىڭلاردا يىغلاپ تۇرۇپ

(1) ئەئراف سۈرىسى 204 - ئايەت.
(2) قاف سۈرىسى 45 - ئايەت.
(3) بۇخارى رىۋايىتى.
(4) بۇخارى رىۋايىتى.

ئوقۇۋېلىشنىڭ يامانلىقىنى بەك ئەسكەرتىپ: «قۇرئاننى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئۇنى دائىم ئوقۇپ تۇرۇڭلار، ئەگەر يىغا كەلمىسە، ئۆزۈڭلارنى يىغلاشقا مەجبۇرلاڭلار. قۇرئاننى چىرايلىق ئاھاڭدا ئوقۇڭلار. كىمكى قۇرئاننى چىرايلىق ئاھاڭدا ئوقۇمايدىكەن، ئۇ بىزدىن ئەمەس»[1].

ئاللاھ تائالا پەرزەنتلىرىگە قۇرئان كەرىمنى ئوقۇشنى ۋە ئۇنىڭ تەلىماتلىرىغا ئەمەل قىلىشنى ئۆگەتكەن ئاتا ـ ئانىلارنىڭمۇ مۇكاپاتلىرىنى تولۇق بەرگۈچىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى قۇرئان ئوقۇيدىكەن ۋە ئۇنىڭ تەلىماتلىرى بويىچە ئىش كۆرىدىكەن، ئاللاھ قىيامەت كۈنىدە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بېشىغا قۇياشنىڭ نۇرىدىنمۇ نۇرلۇق تاجنى كىيگۈزىدۇ»[2].

قۇرئان ئوقۇشنىڭ ئەدەپلىرى

1. قۇرئاننى تاھارەت بىلەن ئوقۇش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇ ئۇلۇغ قۇرئاندۇر. لەۋھۇلمەھپۇزدا ساقلانغاندۇر. ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ﴾[3].

2. قۇرئان ئوقۇشتىن بۇرۇن ﴿**أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ**﴾ دەپ شەيتاننىڭ ۋەسۋەسە قىلىشىدىن ئاللاھقا سېغىنىپ پاناھ تىلەش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەن قۇرئان ئوقۇماقچى بولغىنىڭدا، قوغلاندى شەيتاننىڭ (ۋەسۋەسىسىدىن) ئاللاھقا سېغىنىپ پاناھ تىلىگىن﴾[4].

---

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(3) ۋاقىئە سۈرىسى 77 ـ 79 ـ ئايەتلەر.
(4) نەھل سۈرىسى 98 ـ ئايەت.

3. قۇرئاننى چىرايلىق ئاۋازدا ئوقۇش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇرئاننى چىرايلىق ئاۋازدا ئوقۇڭلار»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ بىرەر نەرسىگە قۇرئاننى يۇقىرى ئاۋازدا چىرايلىق ئاھاڭ بىلەن ئوقۇغان پەيغەمبەرگە قۇلاق سالغىنىدەك قۇلاق سالغان ئەمەس»[2].

4. قۇرئاننىڭ مەنىسىنى بىلمىسىمۇ، ئاللاھ تائالا ماڭا سۆزلەۋاتىدۇ دېگەن ئېتىقاد بىلەن ئۇنى ئىخلاس قىلىپ ئوقۇش. ئاللاھ تائالا ھەر قانداق بىر ئىبادەتنى ئىخلاس بىلەن قىلىش تەلەپ قىلىنىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَمَا أُمِروا إِلاَّ لِيَعْبُدُوااللهَ مَخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ حُنَفَاءِ﴾ يەنى﴿ئۇلار پەقەت ھەق دىنغا ئېتىقاد قىلغان ۋە ئۇنى ئاللاھقىلا خالىس قىلغان ھالدا، ئاللاھنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلدى ﴾[3].

5. قۇرئان ئوقۇشنى مەئىشەتنىڭ كەسپىگە ئايلاندۇرىۋالماسلىق. پەقەت ئاخىرەتلىك ساۋابنى كۆزلەپ ئوقۇش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآَخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآَخِرَةِ مِنْ نَصِيب﴾يەنى ﴿كىمكى ئاخىرەتنىڭ مۇكاپاتىنى كۆزلىسە، ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئاشۇرۇپ بېرىمىز، كىمكى دۇنيانىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلىسە، ئۇنىڭدىن بىر قىسمىنى بېرىمىز. ئەمما ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە (مۇكاپاتتىن) نېسىۋە يوق﴾[4].

6. قۇرئاننى قۇرئان ئوقۇش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىپ، ئوچۇق

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) بەييىنە سۈرىسى 5 ـ ئايەت.
(4) شۇرا سۈرىسى 20 ـ ئايەت.

ئوقۇش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قۇرئاننى دانە ــ دانە، ئوچۇق ئوقۇغىن﴾[1].

قۇرئان يادلاشنىڭ پەزىلىتى

قارىيلار ئىسلام ئۇممىتىنىڭ ئەڭ شەرەپلىك كىشىلىرىدىندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنىڭ ئىنسانلار ئارىسىدا يېقىن كىشىلىرى بار، قارىيلار ئاللاھنىڭ يېقىنلىرى ۋە ئالاھىدە بەندىلىرىدۇر»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمانلاردىن ياشانغانلارنى، قارىيلارنى ۋە ئادالەتلىك ئىش باشقۇرغۇچىلارنى ھۆرمەتلەش ئاللاھنى ئۇلۇغلىغانلىقنىڭ جۈملىسىدىندۇر»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قارىي جەننەتكە كىرسە، ئۇنىڭغا قۇرئاننى دۇنيادىكى چېغىدا ئوقۇغىنىدەك ئۇقۇغىن ۋە يۇقىرى ئۆرلە، سېنىڭ قارارگاھىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئايەتنى ئوقۇپ تۈگەتكەن جايىڭدۇر، دېيىلىدۇ»[4].

بۇ ھەدىس، قۇرئان يادلىغان كىشىنىڭ يادلىغان ھەربىر ئايىتىگە ئاخىرەتتە بىر دەرىجە قازىنىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ دەرىجىسى يادلىغان ئايەتلىرىنىڭ سانىغا قاراپ بەلگىلىنىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

قارىيلار ئاللاھ تائالانىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە ھۆرمەتلىك

---

(1) مۇززەممىل سۈرىسى 4 ـ ئايەت.
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(3) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(4) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى، نەسائى رىۋايىتى.

كىشىلەردۇر. ئىسلام ئۈممىتى قارىيلارنى تارىختىن بويان شۇنداق ھۆرمەتلەپ كەلگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «نامازدا قۇرئاننى ئەڭ ياخشى ئوقۇيدىغان كىشى ئىمام بولسۇن»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «ئىچىدە قۇرئاندىن ھېچنەرسە بولمىغان ئادەم خۇددى خاراب بولغان ئۆيگە ئوخشايدۇ» دەپ كۆرسەتكەن[2].

قۇرئاننى خەتمە قىلىش

قۇرئان كەرىمنى 40 كۈندىن كۆپ ۋە ئۈچ كۈندىن ئاز ۋاقىتتا تامام قىلىش مەكرۇھ كۆرۈلگەن. چۈنكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا "قۇرئان كەرىمنى يەتتە كۈندە بىر قېتىم تامام قىلغىن" دەپ بۇيرىغان»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: «قۇرئان كەرىمنى ئۈچ كۈندىن ئاز ۋاقىتتا تامام قىلغان ئادەم ئۇنىڭدىن مەرىپەت ھاسىل قىلالمايدۇ» دېگەن[4].

قۇرئان كەرىمنى تەرتىل بىلەن ئوقۇش

قۇرئان كەرىمنى ئوقۇلۇش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلغان ھالدا، تەپەككۇر بىلەن ئاز ئوقۇش ئالدىراپ كۆپ ئوقۇغاندىن ئەلۋەتتە ئەۋزەلدۇر. چۈنكى قۇرئان كەرىم ئۇنىڭ مەنىسىنى تەپەككۇر قىلىپ،

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) تىرمىزى رىۋايىتى.
(3) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(4) ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى رىۋايىتى «سەھىھ» دەپ باھالانغان ھەدىس.

ئۇنىڭدىن ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىش ئۈچۈن چۈشۈرۈلگەن كىتاب. ﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُوا الأَلْبَابِ﴾ يەنى ﴿ساڭا بۇ مۇبارەك كىتابنى ئۇنىڭ ئايەتلىرىنى تەپەككۇر قىلسۇن ۋە ئەقلى بارلار ئۆگۈت ئالسۇن دەپ چۈشۈردۇق﴾[1].

قۇرئان كەرىمنى چىرايلىق ئاۋازدا ئوقۇش

قۇرئان كەرىمنى چىرايلىق ئاۋاز بىلەن ئوقۇش ساۋابلىق ئىشتۇر ۋە قۇرئان ئوقۇشنىڭ ئەدەبلىرىدىندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇھەقتە تەلىم بېرىپ: «قۇرئاننى چىرايلىق ئاۋازىڭلار بىلەن بېزەڭلار»دەپ كۆرسەتكەن[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «قۇرئاننى چىرايلىق ئاھاڭدا ئوقۇمىغان ئادەم بىزدىن ئەمەس»[3].

(1) ساد سۈرىسى 29 ـ ئايەت.
(2) ئەھمەد، نەسائىي، ئىبنى ماجە رىۋايىتى «سەھىھ»دەپ باھالانغان ھەدىس.
(3) بۇخارى رىۋايىتى.

تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ بايانى

تىلاۋەت سەجدىسى ـ سەجدە ئايىتىنى ئوقۇغان ياكى ئاڭلىغان ياكى ئاڭلاش نىيىتى بىلەن بولمىسىمۇ ئىشىتىپ قالغان سەۋەبتىن قىلىنىدىغان سەجدە دېمەكتۇر.

تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ بۇيرۇلىشى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە قۇرئان ئوقۇلغاندا سەجدە قىلمىغۇچىلارنى سۆكۈپ مۇنداق دېگەن: ﴿وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لاَ يَسْجُدُونَ﴾ يەنى ﴿ئۇلارنىڭ يېنىدا قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا نېمىشقا سەجدە قىلمايدۇ؟﴾[1].

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە سەجدە ئايىتى بار سۈرىنى ئوقۇپ بەرگىنىدە سەجدە قىلاتتى ۋە بىزمۇ بىرگە دەرھال سەجدە قىلاتتۇق، ھەتتا سەجدە قىلىش ئۈچۈن پېشانىمىزنى قويغىلى يەر تاپالماي قالىدىغان چاغلارمۇ بولاتتى»[2].

تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ ھۆكمى

تىلاۋەت سەجدىسىنى كېرەك قىلغان ھاللاردا بۇ سەجدىنى قىلىش ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە ۋاجىبتۇر[3]. ئەمما باشقا كۆپ سانلىقى

---

(1) ئىنشىقاق سۈرىسى 21 ـ ئايەت.

(2) بۇخارى رىۋايىتى.

(3) بدائع الصنائع 1 ـ توم 179 ـ 195 ـبەتلەر.

مەزھەپ ئالىملىرىنىڭ نەزىرىدە تىلاۋەت سەجدىسى سۈننەتتۇر[1].

تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىشقا سالاھىيەتلىك بولۇشنىڭ شەرتلىرى

تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىشقا سالاھىيەتلىك بولۇشىنىڭ شەرتلىرى خۇددى نامازنىڭ شەرتلىرىنىڭ ئۆزىدۇر، يەنى مۇسۇلمان، بالىغ، ئاقىل بولۇش، تاھارەتسىزلىك، جۇنۇپلۇق ۋە پاسكىنىلىقلاردىن خالىي بولۇش، ئەۋرەت جايلارنى يۆرگەش، قىبلىگە قاراش، نىيەت قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىش كاپىرغا، بالاغەتكە يەتمىگەن باللارغا، ساراڭلارغا ۋە ھەيزدار ياكى نىفاسدار ئاياللارغا ۋاجىب ئەمەستۇر[2].

تىلاۋەت سەجدىسىنى قىلىشنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر

تىلاۋەت سەجدىسىنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبلەر ئۈچ بولۇپ، ئۇلار:

1. سەجدە ئايىتىنى ئوقۇش. مەيلى نامازدا بولسۇن، مەيلى ناماز سىرتىدا بولسۇن، مەيلى ئۆزى پاك بولۇپ، ئوقۇغانلىرىنى ئۆزى ئاڭلىمىغان بولسۇن، ھەر ھالەتتە سەجدە ئايىتىنى ئوقۇغان كىشىگە تىلاۋەت سەجدىسى قىلىش ۋاجىب بولىدۇ.

2. سەجدە ئايىتىنى ئاڭلاش ياكى ئىختىيارسىز ئىشىتىپ قېلىش. قانداقلا سەۋەب بىلەن بولمىسۇن، سەجدە ئايىتىنى ئىشىتكەن كىشى ئۈچۈن سەجدە قىلىش ۋاجىبتۇر.

---

(1) فقه السنة (فىقھۇسسۈننە) 1ـتوم، 240ـبەت.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 34 ـ بەت.

3. جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاندا ئىمامنىڭ سەجدە ئايىتىنى ئوقۇشى. گەرچە جامائەت ئىمامنىڭ سەجدە ئايىتىنى ئوقۇغانلىقىنى تولۇق ئاڭقىرالمىغان بولسىمۇ، ئىمام سەجدە قىلغان ھامان جامائەتنىڭ بىرگە سەجدە قىلىشى ۋاجىبتۇر[1].

تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ قىلىنىش ئۇسۇلى

نامازدىكى سەجدىگە ئوخشاش باشنى يەرگە قويۇش ئۈچۈن ﴿اَللّٰهُ اَكْبَرْ﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىلىدۇ. ئەمما قوللار كۆتۈرۈلمەيدۇ. سەجدىدە ئادەتتە نامازنىڭ سەجدىسىدە ئوقۇلىدىغان ﴿سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰى﴾ (سۇبھانە رەببىيەل ئەئلا) ئۈچ قېتىم ئوقۇلىدۇ. سەجدىدىن تۇرۇش ئۈچۈن يەنە تەكبىر ئېيتىلىدۇ. سەجدىگە بېرىش ۋە تۇرۇش ئۈچۈن ئېيتىلىدىغان ھەر ئىككى تەكبىر سۈننەتتۇر. تىلاۋەت سەجدىسىدە تەشەھھۇتتا ئولتۇرۇش (ئەتتەھىياتۇ ئوقۇش)، بىر نەرسە ئوقۇش ۋە سالام بېرىش يوقتۇر. تىلاۋەت سەجدىسى بىرلا سەجدىدۇر.

تىلاۋەت سەجدىسىنىڭ ۋاقتى

سەجدە ئايىتىنى ئوقۇغان ياكى ئاڭلىغان كىشى نامازدا بولسا دەرھال تەكبىر ئېيتقان ھالدا، بىر قېتىملا سەجدە قىلىدۇ، يەنە تەكبىر بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، نامازنىڭ كەلگەن يېرىدىن داۋاملاشتۇرىدۇ. ئەگەر نامازنىڭ سىرتىدا بولسا ئۇنى دەرھال قىلىش زۆرۈر ئەمەس. بەلكى ئالدىرىماستىن، تاھارىتى بولمىسا تاھارەت ئالغاندا قىلىۋاتسا بولىدۇ. ئەگەر بۇ سەجدىنى ئۇنتۇپ قالسا قازاسى كەلمەيدۇ.

---

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 117 ـ بەت.

تىلاۋەت سەجدىسى قىلىشنى كېرەك قىلىدىغان شەرتلەر

سەجدە ئايىتىنى ئاڭلىغان كىشىنىڭ سەجدە قىلىشىنىڭ ۋاجىب بولۇشى ئۈچۈن سەجدە ئايىتىنى ئوقۇغۇچىنىڭ ئىنسان بولۇشى، ئويغاق ۋە ئەقىل ـ ھۇشى جايىدا بولغان بىرى بولۇشى شەرتتۇر. شۇنىڭدەك، سەجدە ئايىتىنى غۇسلى قىلىشى كېرەك بولۇپ قالغان جۇنۇپ كىشىدىن ياكى ھەيزدار(ئايلىق ئادىتى كەلگەن) ياكى نىفاسدار (تۇغۇتلۇق)ئايالدىن ياكى كاپىردىن ياكى ئەقلى جايىدا بولغان كىچىك بالىدىن ياكى مەستتىن ئاڭلىغان كىشىگىمۇ تىلاۋەت سەجدىسى قىلىش ۋاجىبتۇر.

ئەگەر كىشى سەجدە ئايىتىنى سىنئالغۇ، ئۈن ئالغۇ پلاستىنكىلىرىدىن ۋە سۆزلەيدىغان پاپۇگاي قۇشىدىن ئاڭلىسا تىلاۋەت سەجدىسى قىلىشنى كېرەك قىلمايدۇ. شۇنىڭدەك، سەجدە ئايىتىنى ئۇيقۇدا جۆيلۈپ ئوقۇغان بىرىدىن ياكى ھۇشىنى يۇقاتقان كىشىدىن ياكى تېخى ئەقىل تاپمىغان نارىسىدە بالىدىن ئاڭلىغان كىشىگىمۇ تىلاۋەت سەجدىسى قىلىش كېرەك بولمايدۇ. چۈنكى، بۇلاردا ئىدراك بولمىغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئوقۇش توغرا ئوقۇش قاتارىغا كىرمەيدۇ[1].

سەجدە ئايىتىنىڭ تەكرارلىنىشى كۆپ قېتىم سەجدە قىلىشنى لازىم قىلامدۇ؟

سەجدە ئايىتىدىن بىرىنى بىر ئورۇندا تۇرۇپ كۆپ قېتىم تەكرار ئوقۇغان كىشى ئۈچۈن بىر قېتىملا سەجدە قىلىش كۇپايە قىلىدۇ. ئەگەر شۇ سەجدە ئايىتىنى بىرقانچە ئورۇندا ئوقۇغان كىشىگە قانچە

(1) اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 59 ـبەت، الفقه الإسلامي 2 ـ توم 111 ـ بەت.

قىتىم ئوقۇغان بولسا شۇنچە قېتىم تىلاۋەت سەجدىسى قىلىش ۋاجىبتۇر.

ئەمما بىر ئورۇندا ياكى بىرقانچە ئورۇندا بىرقانچە سەجدە ئايىتىنى ئوقۇغان كىشىنىڭ قانچە سەجدە ئايىتى ئوقۇغان بولسا شۇنچىلىك سەجدە قىلىشى ۋاجىبتۇر. ئوقۇغۇچى ۋە ئاڭلىغۇچى بۇ ھۆكۈمدە ئوخشاشتۇر[1].

قۇرئان ئوقۇغاندا سەجدە ئايىتىنى قالدۇرۇپ قويۇپ ئوقۇش مەكرۇھ تەھرىمىدۇر. چۈنكى بۇ قۇرئان كەرىمنىڭ تەرتىبىنى بۇزغانلىق بولىدۇ[2].

سەجدە ئايەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۈرىلەر ۋە ئايەتلەر

سۈرە ئىسمى ئايەت نومىرى:

1 . ئەئراف 206 ـ ئايەت.

2. رەئد 15 ـ ئايەت.

3. نەھل 49 ـ ئايەت.

4. ئىسرا 107 ـ ئايەت.

5. مەريەم 58 ـ ئايەت.

6. ھەج 18 ـ ئايەت.

7. فۇقان 60 ـ ئايەت.

---

(1) مراقي الفلاح 84 ـ بەت.
(2) الدر المختار 1 ـ توم 729 ـ 732 ـ بەتلەر.

8. نەمل 24 ـ ئايەت.

9. سەجدە 16 ـ ئايەت.

10. ساد 24 ـ ئايەت.

11. فۇسسىلەت 37 ـ ئايەت.

12. نەجم 62 ـ ئايەت.

13. ئىنشىقاق 13 ـ ئايەت.

14. ئەلەق 19 ـ ئايەت.

قازا نامازلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر

قازا ـ بەلگىلەنگەن ۋاقتى چىقىپ كەتكەن ئىبادەتلەرنى كېيىن ئورۇنداش دېمەكتۇر.

مۇسۇلمان كىشىنىڭ نامازلارنى ۋاقتىدا ئادا قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىشى ناھايىتى مۇھىم بولغان بىر دىنىي مەجبۇرىيەتتۇر. ئۆزۈرسىز تۇرۇپ نامازلارنى ۋاقتىدىن كەينىگە سۈرۈش گۇناھتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا: ﴿ھەقىقەتەن ناماز مۆئمىنلەرگە ۋاقتى بەلگىلەنگەن پەرز قىلىندى﴾[1] دېگەن سۆزىدە، بەش ۋاخ نامازنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىش بىلەن بىرگە، نامازلارنى كېچىكتۈرمەستىن، بەلگىلەنگەن شۇ مەلۇم ۋاقىتلار ئىچىدە ئادا قىلىشنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى جاكارلىغان. ناماز ۋاقىتلىرىغا رىئايە قىلماسلىق ئاللاھ تائالانىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاسىيلىق قىلغانلىقتۇر.

نامازلارنى كېچىكتۈرۈشنىڭ ئۆزۈرلىرى

ئۇيقۇ ياكى ئۇنتۇپ قالغانلىق سەۋەبىدىن ۋاقتىدا ئوقۇيالمىغان نامازلارنىڭ قازاسىنى ئويغانغان ياكى ئېسىگە ئالغان ھامان ئوقۇسا قازا قىلغانلىقنىڭ (كېچىكتۈرگەنلىكىنىڭ) گۇناھى ئەپۇ قىلىنىدۇ. چۈنكى ئۇيقۇ ۋە ئۇنتۇش ئۆزۈرلىرى شەرىئەتتە ئېتىراپ قىلىنغان ئۆزۈرلەردۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «نامازنى ئۇنتۇتقان كىشى ئېسىگە كەلگەن ھامان ئوقۇسۇن. بۇنىڭغا ئۇنىڭدىن باشقا كاپارەت يوقتۇر»[2]. يەنى ۋاقتىدا ئوقۇيالمىغان بولسىمۇ، ئېسىگە

---

(1) سۈرە نىسا 103 ـ ئايەت

(2) بۇخارى رىۋايىتى.

كەلگەن ۋاقىتتا ئوقۇسا، ئۇ، ۋاقتىدا ئوقۇلغان نامازغا ئوخشاش قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە كىچىككەنلىكنىڭ گۇناھىمۇ ئۇنىڭ بىلەن يوققا چىقىدۇ دېگەنلىكتۇر.

ئەمما نامازنى قەستەن (يەنى، ھورۇنلۇق، دۇنيا ھەلەكچىلىكى، ناماز ۋاقتىغا ئەھمىيەت بەرمەسلىك سەۋەبىدىن) قازا قىلىپ ئوقۇغان كىشى گۇناھكار بولىدۇ. بىراق ئوقۇغان نامىزى ئادا تاپقان بولىدۇ.

نامازنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان ئۆزرىلەر

ھەيز ۋە نىفاسدار ئاياللاردىن نامازنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىدىغانلىقىدا، بارچە ئىسلام مەزھەپلىرى بىردەك ئىتتىپاقتۇر. بۇ سەۋەبتىن، ھەيز ۋە نىفاسلىق ھاللىرىدا بولغان ئاياللارنىڭ بۇ ئەسنادا ئوقۇمىغان نامازلىرىنىڭ قازاسىنى ئوقۇمايدۇ.

شۇنداقلا، ئەمدىلا مۇسۇلمان بولغان كىشى ئۆتكۈنمۇ بۇرۇن كاپىرلىق ھالىتىدە ئوقۇمىغان نامازلارنىڭ قازاسى يوكلەنمەيدۇ. چۈنكى ئۇ بۇرۇن ناماز ئوقۇشتىن جاۋابكار سانالمايدۇ. ئەمما ھوشىنى يوقاتقان ياكى ساراڭ بولغان كىشىنىڭ ھوشسىزلىقى ياكى ساراڭلىقى ئالتە ۋاخ نامازنىڭ ۋاقتىغىچىلىك داۋام قىلغان بولسا، ئۇنىڭغا قازا كەلمەيدۇ. بەلكى ئەپۇ قىلىنىدۇ. ئەگەر بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋاقتى ئۆتۈشتىن بۇرۇن ئويغانغان بولسا، ساراڭلىقىدا ياكى ھوشسىزلىقىدا ئوقۇيالمىغان نامازلىرىنىڭ قازاسىنى قىلىدۇ.

شۇنىڭدەك، مۇرتەد (ئەسلىدە مۇسۇلمان كېيىن دىنىدىن يېنىپ كاپىر بولغان كىشى) ئىمانغا قايتقاندىن كېيىن، بۇرۇنقى مۇرتەدلىك ۋاقىتلىرىدىكى نامازلارنىڭ قازاسىنى قىلمايدۇ. چۈنكى مۇرتەد بولغان كىشى بارلىق ئەمەللىرى بىكار بولۇپ، خۇددى ئەسلىدىن كاپىر بولغان

كىشىگە ئوخشاشتۇر. كاپىرغا ناماز پەرز ئەمەس. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُوْلَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ يەنى ﴿سىلەردىن كىمكى ئۆز دىنىدىن قايتىپ كاپىر پېتى ئۆلسە، ئۇنىڭ ئەمەللىرى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بىكار بولۇپ كېتىدۇ. بۇنداق ئادەملەر دوزاخ ئەھلىدۇر ۋە دوزاختا مەڭگۈ قالغۇچىلاردۇر﴾[1].

شۇنداقلا، ئۇ مۇرتەد بولۇشتىن ئىلگىرى ھەج قىلغان بولسا، بۇ ھەجنى قايتا قىلىشى لازىم كېلىدۇ. چۈنكى بۇرۇن قىلغان ھەججىسى مۇرتەد بولۇش سەۋەبى بىلەن بىكار بولۇپ كەتكەن بولىدۇ[2].

ناماز مەيلى ئۆزۈر تۈپەيلى قازا بولغان بولسۇن، مەيلى ئۆزۈرسىز قازا بولغان بولسۇن، ئۇنى كېچىكتۈرمەستىن دەرھال ئادا قىلىش پۈتۈن فىقھشۇناسلارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن پەرزدۇر[3].

قازا نامازلارنى ئوقۇش ئۇسۇلى

قازا نامازلار مەيلى سەپەر ئۈستىدە بولسۇن، مەيلى مۇقىم (ئۆز يۇرتىدا) بولسۇن، قازاغا قالدۇرۇلغان ۋاقتىتىكى ئۇسۇلى بويىچە ئوقۇلىدۇ. مەسىلەن: سەپەر ئۈستىدە ئوقۇماي قازا قىلغان نامازلارنى مۇقىم ھالىتىدە ئوقۇماقچى بولغان كىشى بۇ نامازلارنى سەپەردىكى ئۇسۇلى بويىچە قەسىر قىلىپ(قىسقارتىپ)، تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازلارنى ئىككى رەكئەت قىلىپ ئوقۇيدۇ. ئەگەر مۇقىم ھالىتىدە قازا

(1) بەقەرە سۈرىسى 217 ـ ئايەت.
(2) رد المحتار1 ــ توم 688 ـ بەت، الدر المختار 1 ـ توم 330 ـ بەت.
(3) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 137 ـ بەت.

قىلغان نامازلارنى سەپەردە ئوقۇماقچى بولغاندا تۆت رەكئەت قىلىپ تولۇق ئوقۇيدۇ.

قازا قىلىنغان نامازلار ئەسلىدىكى قائىدىسى بويىچە ئوقۇلىدۇ. مەسىلەن: قازاسىنى ئوقۇماقچى بولغان ناماز پىشىن نامىزىغا ئوخشاش قىرائەتنى مەخپىي ئوقۇلىدىغان ناماز بولسا قىرائەت مەخپىي ئوقۇلىدۇ. ئەگەر خۇپتەن نامىزىغا ئوخشاش قىرائەتنى ئاشكارا ئوقۇلىدىغان نامازلاردىن بولۇپ، ئۆزى ئىمام بولسا قىرائەت ئاشكارا ئوقۇلىدۇ. ئەگەر بۇ نامازنى ئۆز ئالدىغا يالغۇز ئوقۇماقچى بولسا قىرائەتنى ئىچىدە ئوقۇش ياكى ئاۋازلىق ئوقۇش ئىختىيارىدۇر[1].

قازا نامازلارنى ئوقۇشنىڭ تەرتىپى

قازا نامازلارنى ئوقۇشتا، قازانىڭ شۇ ۋاقىتتىكى ناماز ئارىسىدىكى تەرتىپكە رىئايە قىلىنىدۇ. يەنى، ئاۋۋال ئۆتىمىزدىكى قازا نامازلارنى ئوقۇپ بولۇپ، ئاندىن شۇ ۋاقىتنىڭ نامىزىنى ئوقۇشىمىز كېرەك. مەسىلەن: بىراۋ بامدات نامىزىنى ۋاقتىدا ئوقۇيالمىغان بولۇپ، ئۇنىڭ قازاسىنى پىشىن ۋاقتىدا ئوقۇماقچى بولسا، ئاۋۋال ئۇنىڭ قازاسىنى ئوقۇپ بولۇپ، ئاندىن كېيىن، پىشىن نامىزىنى ئوقۇشى كېرەك (يەنى ۋاجىبتۇر).

ئەگەر كىشى قازا قىلغان نامازنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى ئوقۇماستىن ۋاقىتنىڭ نامىزىنى ئوقۇسا، ئۇنىڭ بۇ ئوقۇغان نامىزى قوبۇل بولمەن رەدنىڭ ئارىسىدا تۇرىدۇ. مەسىلەن: بىراۋ بامدات نامىزىنى قازا قىلغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئاۋۋال ئۇنى ئوقۇماستىن پىشىن نامىزىنى

(1) اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 110 ـ بەت.

ئوقۇغان بولسا، پېشىن نامىزى قوبۇل بىلەن رەدنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ قالىدۇ. ئەگەر ئۇ، ئۈستىدىكى بامداتنىڭ قازاسىنى ئوقۇماستىن، يەنە ئەسىر نامىزىنى ئوقۇغان بولسا، ئەسىر نامىزىمۇ قوبۇل بىلەن رەدنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ قالىدۇ. ئەتىسى بامدات نامىزىنىڭ ۋاقتى چىققۇچىلىك بۇ ھۆكۈم مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ. يەنى ئوقۇغان نامازلىرى يۇقىرىقىدەك ئىككى ئارىدا قالىدۇ. ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىپىنىڭ كۆرىشىچە: يۇقىرىقى مۇئەللەقتە قالغان نامازلار نەپلە نامىزىغا ھېساب بولىدۇ. پەرز ئادا تاپمايدۇ. ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەدنىڭ كۆرىشىچە: يۇقىرىقى نامازلار باتىلدۇر.

ھەر ئىككى قاراشنىڭ خۇلاسىسى يۇقىرىقى نامازلارنى قايتىدىن ئوقۇشنى لازىم قىلىدۇ[1].

قازا نامازلارنى ئوقۇشتا تەرتىپنىڭ ئەمەلدىن قېلىشى

تەرتىپ تۆۋەندىكى ئۈچ ھالدا ئەمەلدىن قالىدۇ:

1. قازا قىلىنغان نامازلارنىڭ سانى (ۋىتىردىن باشقا) ئالتە ۋاختقا يېتىپ قالغان بولسا، يەنى بىر كۈنلۈك بەش ۋاخ نامازنىڭ ھەممىسى يەنە ئەتىنىڭ بىر ۋاخ نامىزى بولۇپ، جەمئى ئالتە ۋاخ ناماز ياكى ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ناماز قازا بولغان بولسا، تەرتىپ ئەمەلدىن قالىدۇ. بۇ نامازلارنى قاچان خالىسا شۇ ۋاقىتتا ئوقۇپ ئادا قىلسا بولىۋېرىدۇ. بۇ ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كىشىلەرنى قىيىن ئىشقا تەكلىپ قىلماسلىقتىن ئىبارەت كەڭچىلىكلىرىدىن بىرى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ بەندىلىرىگە

---

(1) بدائع الصنائع 1 ـ توم 131ـ بەت، الدر المختار 1 ـ توم 679 ـ 685 ـ بەتلەر، مراقي الفلاح 75 ـ بەت.

بولغـان شـەيئىنىڭ ئىپادىســدۇر. چـۈنكى قـازا قىلىنغـان نۇرغـۇن نامازلارنى تەرتىپ بىلەن ئوقۇش تەلەپ قىلىنغان بولسا ئىـدى، بـۇ ناماز كىشىلەرگە ئەلۋەتتە ئېغىر كەلگەن بولاتتى.

2. ۋاقىتنىڭ تارلىقى يەنى شۇ ۋاقىتتىكى نامازنىڭ ۋاقتى قـازا نامـازلار بىـلەن شـۇ ۋاقىتنىـڭ نـامىزىنى ئوقۇشـقا تـار كەلسـە، مەسـىلەن: پىشـىن نامىزىنىـڭ ئـاخىرىقى ۋاقتــى بولـۇپ قېلىــپ پىشــىندىن ئــاۋۋال قــازا نامــازلارنى ئوقــۇپ ئانــدىن پىشــىن نــامىزىنى ئوقۇشــقا ۋاقــت يېتىشمىگەنلىكتىن، نامازنىڭ ۋاقتـى چىقىـپ كېتىـپ ئوقۇماقچى بولغـان پىشــىن نــامىزىنى قــازا قىلىــپ قويماســلىق ئۈچـۈن تەرتــىپكە رىئــايە قىلماستىن، ئاۋۋال پىشىن ئاندىن قازا نامازلىرى ئوقۇلىدۇ.

3. ئۇنتــۇش يەنــى شــۇ ۋاقىتتىكــى نامــازنى ئوقۇيــدىغان چاغــدا ئۈستىمىزدە قازا ناماز بارلىقىنى ئۇنتـۇپ قالغـانلىقتىن، ئـاۋۋال قـازانى ئـادا قىلماسـتىن شـۇ ۋاقىتنىـڭ نـامىزىنى ئوقۇغـان بولسـاق نامـاز دۇرۇسـتۇر. تەرتىپ ئەمەلدىن قالغان بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائـالا ئۇنتـۇپ قالغانلىـقنىڭ ئۆزرىسـىنى قوبـۇل قىلىـدۇ. قـازا نامـازلارنى كېيىـن ئوقۇسـىمۇ بولىـدۇ. پەيغەمــبەر ئەلەيھىسســالام بىــر ھەدىســتە: «ئــاللاھ ئۇممىتىمنىــڭ خاتــالىقتىن، ئۇنۇتقــانلىقتىن يــاكى زورلانغــانلىقتىن ئىشــلىگەن گۇناھلىرىنى كەچۈرىۋەتتى»[1].

يـۇقىرىقى ئـۈچ ھـالەتتە، قـازا نامـازلارنى ئوقۇشـتىكى تەرتـىپكە رىئـايە قىلىنمايدۇ. چۈنكى تەرتـىپ بـۇ ئـۈچ ھـالەتتە ئەمەلـدىن قالغـان بولىـدۇ. تەرتىپ بۇزۇلغان ئىكەن، قازا نامـازلارنى، نامـاز ئوقـۇش مەنئـى قىلىنغـان

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

ۋاقىتلار سىرتىدا قايسىبىر ۋاقىتتا ئوقۇسا ئادا تاپىدۇ[1].

قازاسى ئوقۇلىدىغان نامازلار

بەش ۋاخ نامازنىڭ پەرزلىرى، ۋىتىر نامىزى ۋە بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنىڭ قازاسى (ئەگەر پەرزى بىلەن بىرگە قازا بولغان بولسا ۋە پېشىن ۋاقتىغىچە ئوقۇماقچى بولسا) ئوقۇلىدۇ. ئەمما، جۈمە، ھېيت، جىنازە نامازلىرى ۋە بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرىنىڭ قازاسى ئوقۇلمايدۇ. قازا بولغان نامازلارنى ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلاردىن باشقا كېچە ـ كۈندۈزنىڭ قايسىبىر ۋاقىتلىرىدا ئوقۇشقا بولىدۇ[2].

مېيىتتىن ناماز ۋە روزىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشى

كېسەل كىشى ياتقان يېرىدە بېشى بىلەن ئىما ـ ئىشارەت قىلىپ بولسىمۇ ناماز ئوقۇشتىن ئاجىز قالغانلىق تۈپەيلى ناماز ئوقۇيالماستىن ۋاپات ئەتكەن بولسا، بۇ كىشىنىڭ ناماز ئوقۇشقا قادىر بولالمىغان شۇ ھالەتتىكى نامازلىرى ئەپۇ قىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك، مۇساپىر بىلەن كېسەل كىشى رامىزاندا روزا تۇتمىغان بولۇپ، مۇساپىر يۇرتىغا قايتىشتىن، كېسەل ساقىيىشتىن بۇرۇن ئۆلگەن بولسا، بۇلاردىن روزا ۋە ناماز كەچۈرۈم قىلىنىدۇ[3].

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿**لاَيُكَلِّفُ اللهُ نَفْساً إلاَّ وُسْعَهَا**﴾ يەنى

---

(1) بدائع الصنائع 1 ـ توم 131 ـ بەت، مراقي الفلاح 75 ـ بەت.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 32 ـ بەت.
(3) الدر المختار 1 ـ توم 675 ـ بەت.

﴿ئاللاھ ھېچكىمنى كۈچى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ﴾[1].

ئوقۇيالمىغان نامازلارنىڭ كاپارىتى يوق

بىراۋ ھايات ۋاقتىدا قايسىبىر سەۋەب بىلەن ئۆزى ئوقۇمىغان نامازلارغا كاپارەت(فىدىيە)بېرىش بىلەن ئادا تاپمايدۇ. باشقىلارنىڭ ئوقۇپ قويۇشى بىلەنمۇ ئادا تاپمايدۇ. ھەنەفىي ۋە شافىئىي مەزھەپلىرىنىڭ كېيىنكى ئۆلىمالىرىدىن، خۇسۇسەن ماۋارائۇننەھر ئۆلىمالىرىدىن بەزىلەر نامازنى روزىغا قىياس قىلىپ، تۇتالمىغان روزا ئۈچۈنمۇ كاپارەت بېرىش دۇرۇس بولغان ئىكەن، نامازنىڭ ئوقۇيالمىغان نامازلار ئۈچۈنمۇ كاپارەت (فىدىيە) بەرسە بولىدۇ، دەپ چىقارغان پەتىۋاسى بولۇپ كۆپچىلىك ئۆلىمالار تەرىپىدىن رەت قىلىنىدۇ. چۈنكى روزىغا كاپارەت بېرىش مەسىلىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسى ئارقىلىق بېكىتىلگەن ھۆكۈم، ئەمما ناماز ھەققىدە دەلىل يوق.

(1) بەقەرە سۈرىسى ئاخىرقى ئايەت.

نامازلارنى جەمئى قىلىپ ئوقۇش مەسىلىسى

شافىئىي، ھەنبەلىي ۋە مالىكىي مەزھەپلىرىگە كۆرە، سەپەردە، يامغۇرلۇق ياكى قاتتىق سوغۇق كۈنلەردە، ھاجىلار ئۈچۈن ئەرەفات كۈنىدە پېشىن نامىزى بىلەن ئەسىر نامىزىنى پېشىن ياكى ئەسىر ۋاقتىدا، شام نامىزى بىلەن خۇپتەن نامىزىنى شام ياكى خۇپتەن ۋاقتىدا جەمئى قىلىپ (ئىككىسىنى ئارقا ـ ئارقىدىن بىر ۋاقىتتا)ئوقۇش جائىزدۇر. ھەنەفىي مەزھىپىدىن باشقا پۈتۈن ئىسلام مەزھەپلىرى بۇ مەسىلىدە بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

ئىككى نامازنى ئالدىنقىسىنىڭ ۋاقتىدا جەمئى قىلىپ ئوقۇش»جەمئى تەقدىم«، ئىككى نامازنى كېيىنكىسىنىڭ ۋاقتىدا جەمئى قىلىپ ئوقۇش»جەمئى تەخىر«دەپ ئاتىلىدۇ.

ئەمما ھەنەفى مەزھىپىگە كۆرە، ھاجىلارنىڭ «ئەرەفات»تا ئەسىر بىلەن پېشىن نامازلىرىنى پېشىن ۋاقتىدا، «مۇزدەلىفە»دە شام بىلەن خۇپتەن نامازلىرىنى خۇپتەن ۋاقتىدا ئوقۇشى جائىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى سۈننەتتۇر. بۇنىڭدىن باشقا ۋاقىتلاردا نامازلارنى جەمئى قىلىشقا بولمايدۇ[1].

ھەنەفىي مەزھىپىدىكىلەرنىڭ «ھەج ئۈچۈن "ئەرەفات" ۋە "مۇزدەلىفە"دە تۇرغاندىن باشقا ۋاقىتتا ئىككى نامازنى تۇپلاپ بىر ۋاقىتتا ئوقۇشقا بولمايدۇ»دېگەنلىكىنىڭ دەلىلى، بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋاقىتلىرى شەك قوبۇل قىلمايدىغان كەسكىن، ئېنىق دەلىللەر بىلەن بېكىتىلگەن پەرز. شۇڭا ھەدىسلەرگىلا تايىنىپ تۇرۇپ ۋاقتىدا

---

(1) اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 185 ـ187 ـ بەتلەر.

ئوقۇشتىن ئىبارەت پەرزنى تەرك ئېتىشكە بولمايدۇ. ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان:«ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرەفاتتا پېشىن بىلەن ئەسىر نامىزىنى، مۇزدەلىفەدە شام بىلەن خۇپتەن نامىزىنى جەمئىي قىلىپ ئوقۇغاندىن باشقا ھېچبىر نامازنى ئۆز ۋاقتىدىن باشقا ۋاقىتلاردا ئوقۇغان ئەمەس»[1].

ئەمما ئەرەفات ۋە مۇزدەلىفەدىن باشقا ۋاقىتلاردىمۇ ئىككى نامازنى بىر ۋاقىتتا جەمئىي قىلىپ ئوقۇشقا بولىدۇ دېگۈچىلەرنىڭ مەزھىپى بۇ مەسىلىدە كۆپچىلىك ۋە ئەمەل قىلىشقا ئەڭ لايىقتۇر.

«الفقه الإسلامي وأدلته» (ئىسلام فىقھى ۋە ئۇنىڭ دەلىللىرى) ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى دوكتور ۋەھبە زۇھەيلىي مەزكۇر ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:»ھەقىقەت شۇكى، نامازلارنى جەمئىي قىلىپ ئوقۇش ھەدىسلەر بىلەن سابىت بولغانلىقى ئۈچۈن جائىزدۇر. چۈنكى ھەدىس قۇرئان كەرىمگە ئوخشاش ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ مەنبەلىرىدىن بىرىدۇر»[2].

ئەرەفات ۋە مۇزدەلىفەدىن باشقا ۋاقىتلاردىمۇ ئىككى نامازنى بىر ۋاقىتتا جەمئىي قىلىپ ئوقۇشقا بولىدۇ دېگۈچىلەرنىڭ دەلىلى ۋە بەلگىلىگەن شەرتلىرى تۆۋەندىكىلەر:

1. يولۇچىلار نامازلارنىڭ قازا بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرىسە بىرىنچى نامازنىڭ ۋاقتىنى بىر ئاز كېچىكتۈرۈپ، ئاۋۋال بىرىنچىسىنى ئاندىن ئىككىنچىسىنى بىر ۋاقىتتا جەمئىي قىلىپ ئوقۇسا بولىدۇ.

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 351 ـ بەت.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەپەردە نامازنى جەمئى قىلغانلىقى ھەققىدە كەلگەن كۆچلۈك ھەدىسلەر كۆپتۇر. ئىمام مۇسلىم ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: {أَنَّ رَسُولَ اللّهِ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلاَةِ فِي سَفْرَةٍ سَافَرَهَا، فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ. جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ. وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ} يەنى «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەرگە چىققىنىدا نامازلارنى جەمئى قىلىپ ئوقۇغان. تەبۇك غازىتى بولغان كۈنىدە، پېشىن بىلەن ئەسىر نامىزىنى ۋە شام بىلەن خۇپتەن نامىزىنى جەمئى قىلىپ ئوقۇدى»[1].

ئىمام مۇسلىم ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: {كَانَ رَسُولُ اللّهِ إِذَا عَجِلَ بِهِ السَّيْرُ، جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ }يەنى «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەپەر ئۈستىدە بولۇپ، ئالدىرىغانىدا شام بىلەن خۇپتەن نامازلىرىنى جەمئى قىلىپ ئوقۇيتتى»[2].

يەنە ئىمام مۇسلىم ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلدۇكى:{ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّهِ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ. قَالَ عَبْدُ اللّهِ بْنُ شَقِيقٍ: فَحَاكَ فِي صَدْرِي مِنْ ذٰلِكَ شَيْءٌ. فَأَتَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، فَسَأَلْتُهُ، فَصَدَّقَ مَقَالَتَهُ} يەنى «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پېشىن بىلەن ئەسىر نامىزىنى ۋە شام بىلەن خۇپتەن نامىزىنى جەمئى قىلىپ ئوقۇغىنىنى كۆردۈم. ئابدۇللاھ ئىبنى شەقىق دەيدۇكى، "مەن ئىبنى ئابباسنىڭ بۇ سۆزىدىن بىرئاز شەكلىنىپ قېلىپ، ئەبۇ ھۇرەيرەدىن سورىۋىدىم، ئۇ ئىبنى

(1) «سەھىھ مۇسلىم» 5 ـ توم 176 ـ بەت.
(2) «سەھىھ مۇسلىم»5ـ توم 174ـ بەت، «فەتھۇلبارىي» 2 ـ توم 872 ـ بەت.

ئاباسنىڭ ئېيتقانلىرىنى تەستىقلىدى"»[1].

ئىبنى ئاباس ۋە سەئىد ئىبنى جۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملاردىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن: { **أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّىَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلاَتَيْنِ فِي السَّفَرِ** } يەنى «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەپەردە ئىككى نامازنى جەمئى قىلىپ ئوقۇيتتى»[2].

2. كېسەل سەۋەبى بىلەن نامازلارنى جەمئى قىلمىسا مۇشەققەت تارتىپ قېلىشى ئېنىق بولغان كىشىلەر ئىككى نامازنى بىر ۋاقىتتا ئوقۇسا بولىدۇ. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق كەلگەن، ئىبنى ئاباس مۇنداق دەيدۇ: { **جَمَعَ رَسُولُ اللّهِ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، بِالْمَدِينَةِ، فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلاَ مَطَرٍ** } يەنى «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىدە پىشىن بىلەن ئەسىر نامىزىنى ۋە شام بىلەن خۇپتەن نامىزىنى خەۋپسىز ۋە يامغۇرسىز ۋاقىتلاردىمۇ جەمئى قىلىپ ئوقۇغان»[3].

نەۋەۋىينىڭ شەرھىدە «ئىبنى ئاباستىن رەسۇلۇللاھ نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلدى؟ دەپ سورالغىنىدا، ئۇ، "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈممىتىگە ئۇڭايلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان" دەپ جاۋاپ بەرگەن» دەپ قەيت قىلىنغان[4].

3. ئۆزلۈك (ھەمىشە قېنى ئېقىپ تۇرىدىغان) ئاياللار ئىككى نامازنى بىر ۋاقىتتا ئوقۇسا بولىدۇ. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر

---

(1) «سەھىھ مۇسلىم»5 ـ توم 88 ـ بەت.
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(3) «سەھىھ مۇسلىم» 5 ـ توم 178 ـ بەت.
(4) ئىمام نەۋەۋىينىڭ «سەھىھ مۇسلىم شەرھى» 5 ـ توم 215 ـ بەت.

ھەدىستە مۇنداق دەپ قەيت قىلىنغان: { أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ سَهْلَةَ بِنْتِ سُهَيْلٍ وَحَمْنَةَ بِنْتِ جَحْشٍ لَمَّا كَانَتَا مُسْتَحَاضَتَيْنِ بِتَأْخِيرِ الظُّهْرِ وَتَعْجِيلِ الْعَصْرِ وَالْجَمْعِ بَيْنَهُمَا بِغُسْلٍ وَاحِدٍ} يەنى «سۇھەيل قىزى سەھلە بىلەن جەھش قىزى ھەمسە ئىككىسىنىڭ ئۆزلۈك ۋاقىتلىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى پېشىنىنىڭ ۋاقتىنى كەينىگە، ئەسىرنىڭ ۋاقتىنى ئالدىغا سۈرۈپ، ئىككى نامازنى بىر ۋاقىتتا، بىر تاھارەت بىلەن ئوقۇشقا ئەمر قىلغان» نەۋەۋىينىڭ «سەھىھ مۇسلىم شەرھى»[1].

4. بالا ئېمىتىدىغان ئايال ئۇچۇن بوۋاقنىڭ تەرەتلىرىدىن كىيىمنى ھەمىشە يۇيۇپ بولۇش قىيىن بولغانلىقتىن، ـ ئالدىنقى نامازنىڭ ۋاقتىنى ئاخىرقى ۋاقتىغىچىلىك كېچىكتۈرۈپ، ئىككىنچى نامازنىڭ ئاۋۋالقى ۋاقتىدا ـ ئىككى نامازنى جەمئى قىلىپ بىر ۋاقىتتا ئوقۇشنى ئىسلام فىقھشۇناس ئالىملىرى دۇرۇس سانايدۇ[2].

5. سۈيدۈكى توختىمايدىغان ئۆزلۈك كىشى ھەر نامازغا ئايرىم تاھارەت ئېلىشقا ئاجىز كەلسە، ئۇنىڭ ئىككى نامازنى بىر ۋاقىتتا بىر تاھارەت بىلەن ئوقۇشى جائىز سانالغان. مۇندىن باشقا قاتتىق سوغۇق ياكى قاتتىق يامغۇرلۇق كۈنلەردە نامازلارنى جەمئى قىلىش جائىز كۆرۈلگەن. بىراق بۇنىڭ شەرتى: جەمئى قىلمىسا مۇشەققەت ياكى تەن ساقلىقىغا زىيان يېتىدىغان شارائىتتا بولسا جەمئى قىلىشقا بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا جائىز ئەمەس[3].

ئىمام شەۋكانىي مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ

(1) 5 ـ توم 214 ـ بەت.
(2) مركز الفتوى بإشراف الدكتور عبد الله فقيه islamway.com
(3) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 359 ـ بەت.

يامغۇرلۇق كېچىدە شام بىلەن خۇپتەننى جەمئى قىلغانلىقى سابىت بولغان. ھەتتا ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر ۋە ئوسمان قاتارلىق كاتتا ساھابىلارمۇ شۇنداق قىلغان»[1].

نامازلارنى جەمئى قىلىشنىڭ شەرتلىرى

ئىككى نامازنى جەمئى قىلغان ھالدا، ئۇلارنى بىرلا ۋاقىتتا ئارقا ـ ئارقىدىن ئوقۇشنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. نامازنى جەمئى قىلىدىغانلىقنى نىيەت قىلىش.

2. ئاۋۋال ئالدىنقىسىنى، ئاندىن كېيىنكىسىنى ئوقۇشتىن ئىبارەت تەرتىپكە رىئايە قىلىش.

3. ئىككى ناماز ئارىلىقىدا ۋاقىت ئۆتكۈزمەستىن، ئارقا ـ ئارقىدىن ئوقۇش.

كېمە، ئايروپىلان ۋە ماشىنىدا ناماز ئوقۇش مەسىلىسى

ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىپىنىڭ كۆرۈشىچە: پاراخوت، كېمە، ئايروپىلان، پويىز، ئاپتوموبىل قاتارلىق قاتناش قۇراللىرى ئۈستىدە سەپەر قىلغاندا، ئۆزۈرسىز تۇرۇپمۇ ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇش جائىزدۇر. پەرز، ۋاجىب ۋە ھەر قانداق نامازلارنى شۇنداق ئولتۇرۇپ ئوقۇشقا بولىدۇ. بىراق رۇكۇ ۋە سەجدىلەر بىلەن ئوقۇش شەرتتۇر.

ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەدنىڭ كۆرۈشىچە: يۇقىرىقى قاتناش قوراللىرىدا ئۆزۈرسىز ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇش جائىز ئەمەس. بۇ كۆرۈش كۈچلۈكتۇر. بۇ ئورۇندىكى ئۆزۈر ئۆرە تۇرسا بېشى قېيىش ياكى

(1) «نەيلۇل ئەۋتار» 3 ـ توم 216 ـ بەت.

يېقىلىپ كېتىش خەۋپى بولغانلىقىدۇر. بۇنىڭغا بىنائەن كەسكىن ئېيتالايمىزكى:

1. پاراخۇتتا يۈرگەندە، نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئادەتتىكىدەك ئوقۇش كېرەك. چۈنكى پاراخۇتتا باش قېيىش ياكى يېقىلىپ كېتىش خەۋپى بولمايدۇ. چۈنكى پاراخۇت ئۆيگە ئوخشاشتۇر.

2. كېمىدە يۈرگەندە كېمە كىچىك بولۇپ، ئۆرە تۇرسا بېشى قېيىش ياكى يېقىلىش ئېھتىمالى بولسا، ئولتۇرۇپ ئوقۇش جائىزدۇر. پەرز، ۋاجىب، سۈننەت ۋە ھەر قانداق نامازنى ئولتۇرۇپ ئوقۇسا بولىدۇ.

3. ئايروپىلاندا يۈرگەندە، ئورۇندۇقتىن چىقىپ بوش جايلاردا ئۆرە تۇرۇپ ناماز ئوقۇشقا (بوش ئورۇن تېپىلمىغانلىقتىن)ئىمكانىيەت بولمىغان ياكى ئۆرە تۇرسا بېشى قايىدىغان شارائىتلاردا، ئولتۇرۇپ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇش جائىزدۇر.

4. ماشىنىدا يۈرگەندە، ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇش ھەقىقەتەن ئىمكانسىز بولغانلىقتىن، ئەگەر نامازنى كېچىكتۈرسە ئۇنىڭ ۋاقتى چىقىپ كېتىش ئېھتىمالى بولغان شارائىتلاردا، ئولتۇرۇپ ئىشارەت بىلەن ماشىنىنىڭ يۆنىلىشىگە قاراپ ئوقۇش جائىزدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ يەنى: ﴿كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئاللاھقا تەقۋالىق قىلىڭلار﴾دەپ بۇيرىغان. بۇنداق شارائىتتا كۈچىمىزنىڭ يەتكىنى ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇش بولغاچقا، بۇ ناماز دۇرۇستۇر.

5. پەرز، ۋاجىب، تەكىتلىك سۈننەت بولغان نامازلاردىن باشقا نەپلىگە ئوخشاش نامازلارنى ئۆزۈرسىز ھالدىمۇ، قايسىبىر ۋاقىتتا ئولتۇرۇپ ياكى ئىشارەت بىلەن ئوقۇش جائىزدۇر. بىراق ساۋاب

جەھەتــتە پەرقلىــق بولىــدۇ. نەپــلە نامــازلار توغرۇلــۇق پەيغەمــبەر ئەلەيھىسسالام مۇنـداق دېـگەن:«نەپـلە نامـازلارنى ئـۆرە تـۇرۇپ ئوقـۇش ئەۋزەلـدۇر. ئولتـۇرۇپ ئوقۇغـان كىشـىگە ئـۆرە تـۇرۇپ ئوقۇغـان كىشـى ئېرىشكەن ساۋابنىڭ يېرىمى بېرىلىدۇ»[1].

(1) بۇخارى رىۋايىتى. الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 54 ـ بەت.

تۉتنچی بۉلۈم

نامازلارنىڭ تۈرلىرى

- جامائەت نامىزى
- جۈمە نامىزى
- جىنازە نامىزى
- يولۇچى نامىزى
- ھېيت نامازلىرى
- تەراۋىھ نامىزى
- كېسەل كىشىنىڭ ناماز ئوقۇش كەيپىيتى

مۇستەھەب نامازلار:

1. سۈ تىلەش نامىزى
2. كۇسۇف نامىزى
3. خەۋپ نامىزى
4. تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى
5. چاشگاھ نامىزى
6. تەھەججۇد نامىزى
7. تاۋاپ نامىزى

نەپلە نامازلار:

1. تەۋبە نامىزى
2. ئىستىخارە نامىزى
3. ھاجەت نامىزى

جامائەت نامىزى

جامائەت سۆزىنىڭ لۇغەتتىكى مەنىسى — بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇشى دېمەكتۇر. ئەمما ئىسلام فىقھى ئىستىلاھىدا جامائەت، مەسجىدتە ياكى ئۆيدە ياكى ھەرقانداق بىر جايدا توپلىنىپ ناماز ئوقۇغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ.

ئەمما جامائەت نامىزى ـ پەرز، ۋاجىب ۋە تەراۋىھ نامازلىرىنى ئىمامنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ئادا قىلىش دېمەكتۇر.

جامائەت نامىزىنىڭ ھۆكۈمى

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇش ئەرلەر ئۈچۈن تەكىتلىك سۈننەتتۇر. جامائەت بىلەن ئوقۇغان نامازنىڭ ساۋابى ئۆز ئالدىغا يالغۇز ئوقۇغان نامازدىن 27 ھەسسە ئارتۇق بولىدىغانلىقىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «جامائەت بىلەن ئوقۇغان ناماز يالغۇز ئوقۇغان نامازدىن 27 ھەسسە ئارتۇق ساۋابقا ئىگىدۇر»[1].

ئاياللارنىڭمۇ جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشى جائىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى تولىمۇ ياخشىدۇ. ئۇلارمۇ جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاندا ئەرلەرنىڭ ئېرىشكەن ساۋابىغا ئوخشاش ساۋابقا ئېرىشىدۇ. پەقەت مەزھەپ ئالىملىرى ئاياللارنى پىتنە ـ پاساتقا يېقىن دېگەن ئېتىقاد بىلەن ئۇلارنىڭ جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشىنى ئانچە تەشەببۇس قىلىپ كەتمىگەن. بۇ سەۋەبتىن، بىزنىڭ ئۇيغۇر دىيارىمىزدا، ئاياللارنى مەسجىدلەردىن مەنئى قىلىدىغان، ئىسلام تەلىماتىغا يات، غەلىتە

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئەھــۋاللار تــا ھــازىرغىچە داۋاملىشــىپ كەلــگەن. ھەتتــا ئاياللارنىــڭ مەسـجىدكە كىرىشـىنى كىشـىلەرگە شـۇنداق سـەت كۆرسـىتىۋەتكەنكى، ئاياللار كىنو، تىياتىرلارغا بارسا، بازارلاردا دۇكـان ئىچىـپ سـودا قىلسـا ئەيىبلىمەيدىغان، ئەگەر بىرەر مۇسۇلمان ئايال، ھەتتا ياشانغان موماي بولسـىمۇ مەسـجىدكە كىرىـپ قالسـا، ئۇنىڭغـا سەسـكىنىش بىـلەن قارايدىغان ۋە ئەيىبلەيدىغان كەيپىياتلارمۇ بار. بۇ خاتادۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە: «ئايـاللىرىڭلار سـىلەردىن مەسـجىدلەرگە بېرىش توغرۇلـۇق رۇخسـەت سورىسا، ئـۇلارنى مەسـجىدلەرگە بېرىشـتىن مەنئى قىلماڭلار»[1].

يەنە مۇنــداق دېــگەن: «ئايـاللىرىڭلارنى مەسـجىدلەرگە بېرىشــتىن مەنئى قىلماڭلار، ئۆيلىرىدە ئوقۇغىنىمۇ ئۇلار ئۈچۈن ياخشى»[2].

ئەۋلادلارنىـڭ تـۇنجى ئۇسـتازلىرى بولغـان ئانىلارنىـڭ مەسـجىدلەردە نامـاز ئوقۇشـى چەكلىنىـدىغان بـۇ غەلىتە ئـادەت تـۈپەيلى ئـانىلار دىنىـي تەلىم ـ تەربىيەلەرنـى ۋە قۇرئـان، ھەدىسلەرنىڭ تەلىماتلىرىنى ئـاڭلاش پۇرسـىتىدىن مەھـرۇم بولغـانلىقتىن، ئـۇلار ئىسلام دىنىنىـڭ ئـائىلە، بـالا تەربىـيلەش ۋە ئىبادەتلەرنىــڭ قائىــدە ـ تەرتىبلىــرى توغرىســىدىكى پىرىنسـىپلىرى ۋە ۋە كۆرسـەتمىلىرىدىن پۈتـۈنلەي خەۋەرسـىز قالــدى. ئىسـلام تەلىماتلىرىــدىن خەۋەرســىز قالغــان بــۇ ئاڭســىز ئانىلارنىــڭ تەربىيىســىدە ئۆســكەن بــالىلارمۇ ئاڭســىز ئۆســۈپ يېتىلــدى. ئەگەر مەســجىدلىرىمىزدە ئايــاللار ئۈچــۈن ئــايرىم جــايلار ئايرىلســا، ئۇلارمــۇ جامـائەت بىـلەن نامـاز ئوقـۇپ ئەرلەرنىـڭ تاپقـان ئـارتۇق سـاۋابلىرىنى

(1) ئىمام مۇسلىم ۋە ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

تاپسا، ئەمر ـ مەرۇپ، ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى ئاڭلاپ ئۆزلىرىنى، ئاندىن پەرزەنتلىرىنى ئىسلام تەربىيىسى بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرسە، بۇنىڭ نىمە زىيىنى بار؟ ئەكسىچە ئاياللارنى مەسجىدلەردىن توسقىنىمىز ئۈچۈن زىيان تارتتۇق. ئاياللارنىڭمۇ جامائەتتە بولۇشى ئەۋلادلارنىڭ تەربىيىسى ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان بىر مۇھىم ئىشتۇر.

پىتنە ـ پاسات ھەر قانداق جايدا بار. ئۇنىڭدىن ساقلىنىش ھەركىمنىڭ ئۆزىگە باغلىق ئىش. ئاياللار ئىسلام دىنىدا كۆرسىتىلگەن دىنىي قىياپەتتە كىيىنىپ، باشلىرىغا رومال (ھىجاب) ئارتىپ مەسجىدلەرگە بارسا، ئۇنىڭ ھېچكىمگە پىتنىسى ياكى زىيىنى بولمايدۇ. بەلكى پايدىسى بولىدۇ.

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشنىڭ پەزىلىتى

ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «كىمكى ئاللاھ تائالاغا مۇسۇلمان پېتى ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلىدىكەن، ئاشۇ نامازلارغا چاقىرىلغان ھامان ھازىر بولۇپ ئادا قىلسۇن. ئاللاھ تائالا سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلارغا ھىدايەتنىڭ يوللىرىنى كۆرسەتكەن. مەزكۇر نامازلار ئەنە ئەشۇ ھىدايەتنىڭ يوللىرىدىندۇر. ئەگەر سىلەر بۇ نامازلارنى جامائەتتىن ئايرىلغان كىشى ئۆيىدە ئوقۇغاندەك ئۆيۈڭلەردىلا ئوقۇساڭلار پەيغەمبىرىڭلارنىڭ سۈننىتىنى تەرك ئەتكەن بولىسىلەر. پەيغەمبىرىڭلارنىڭ سۈننىتىنى تەرك ئەتسەڭلەر ئېزىپ كېتىسىلەر. كىمكى كامىل تاھارەت ئېلىپ بۇ مەسجىدلەرنىڭ بىرەرسىگە يول ئالىدىكەن، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمىگە بىردىن ساۋاب يېزىلىدۇ، ھەربىر قەدىمى ئۈچۈن بىر مەرتىبە قازىنىدۇ ۋە ھەربىر قەدىمى ئۈچۈن بىردىن گۇناھى ئۆچۈرۈلىدۇ. بىزنىڭ جامائەتىمىزنى

كۆرىۋاتىمەنكى، جامائەتتىن پەقەت مۇناپىقلارلا ئايرىلىپ قالماقتا. ئۇلار تونۇلغان مۇناپىقلاردۇر. بەزىدە مەسجىدكە بارالمايدىغان ئاجىز كىشىلەرمۇ يۆلەپ كەلتۈرۈلەتتى، ئىككى كىشى ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدىن يۆلەپ جامائەت سېپىگە تۇرغۇزاتتى»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى خۇپتەن نامىزىنى جامائەت بىلەن ئادا قىلىدىكەن، ئۇ كېچىنىڭ يېرىمىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەنىنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. كىمكى خۇپتەن بىلەن بامدات نامىزىنى جامائەت بىلەن ئادا قىلىدىكەن، ئۇ كېچىنىڭ ھەممىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەنىنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «قاراڭغۇلاردا مەسجىدلەرگە يۈرگۈچىلەرگە قىيامەت كۈنىدىكى تولۇق نۇردىن خۇشخەۋەر بەرگىن»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «كىشىلەر ئەزان ئوقۇلغان ھامان مەسجىدكە بېرىش ۋە بىرىنچى سەپتىن ئورۇن ئېلىشتىكى كاتتا ساۋابنى بىلسە ئىدى، بىرىنچى سەپتىن ئورۇن تەگمىسە ئۆزئارا چەك تاشلىشىپ بولسىمۇ بىرىنچى سەپتىن ئورۇن ئېلىشقا تىرىشقان بولاتتى. ئۇلار كۈنىنىڭ ئىسسىقىدا مەسجىدكە بېرىشتىكى كاتتا ئەجرنى بىلسە ئىدى، مەسجىدكە بېرىشتا مۇسابىقىلاشقان بولاتتى. ئۇلار قاراڭغۇلاردا ۋە تاڭ سەھەرلەردە مەسجىدكە بېرىشتىكى كاتتا ساۋابنى بىلسە ئىدى، ئۆمىلەپ بولسىمۇ

(1) مۇسلىم ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(2) تىرمىزى رىۋايىتى.
(3) تىرمىزى رىۋايىتى.

بارغان بولاتتى»[1].

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغان بەش ۋاخ ناماز ئىجتىمائىي تەربىيە ۋە ئىنسانلارنى يېتىشتۈرىدىغان ئالاھىدە بىر مەكتەپتۇر. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى بەش ۋاخ ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇپ، ئۇلارنىڭ بۇ نامازلارنى ئۆزلىرى ياشاۋاتقان جەمئىيەت ئەھلىنىڭ ئىشتىراكىسىز ھالدا ئادا قىلىشىغا كۇپايە قىلماستىن، ئۇنى جامائەت بىلەن (مەسجىدتە) ئوقۇشقا قاتتىق تەشەببۇس قىلغان. چۈنكى ھەر قانداق بىر جەمئىيەت بىرلىككە ئېھتىياجلىقتۇر. بىرلىك ئەڭ يىمىرىلمەس قۇۋۋەتتۇر. جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇش بىرلىك ۋە ئىناقلىقنىڭ ۋاستىسىدۇر. مۇسۇلمانلار ئەزان چاقىرىلغاندىن كېيىن، ھەممىسى ئۆز مەھەللىلىرىدىكى مەسجىدلەرگە بىرىپ بىر كۈندە بەش قېتىم توپلىنىدۇ. ئاندىن، ئۇنىڭدىن كەڭرەك دائىرىدە، ھەپتىدە بىر كۈن جۈمە نامىزىنى ئوقۇش ئۈچۈن توپلىنىدۇ. مانا بۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەپتىلىك قۇرۇلتىيى بولۇپ، بۇنىڭدا مۇسۇلمانلار ۋەز - نەسىھەتلەرنى، تەلىم - تەربىيەلەرنى ئاڭلاش ئارقىلىق دىنىي بىلىملەرگە ئىگە بولغانلىقىنىڭ سىرتىدا، ئۆزلىرىنىڭ يالغۇز، كۈچسىز ئەمەسلىكىنى، بەلكى پۈتۈن جامائەت دىنىي جەھەتتىن ئۆزئارا قېرىنداشلىق سۈپىتىدە يىمىرىلمەس بىر كۈچ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ. ئاندىن تېخىمۇ كەڭ كۆلەمدە ئىككى ھېيت نامىزىغا توپلىنىدۇ. مانا بۇ، مۇسۇلمانلاردىكى يىللىق ئىككى چوڭ قۇرۇلتايدۇر. بۇنىڭغا پۈتۈن مەھەللە، يېزا ۋە شەھەر ئەھلى، ھەتتا ئادەتتە باشقا كۈنلەردە مەسجىدلەرگە كەلمەيدىغان كىشىلەرمۇ ئىشتىراك قىلىدۇ. بۇ

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

مۇناسىۋەت بىلەن ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بېرى بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشەلمىگەنلەر، ئارىدا رەنجىش يۈز بېرىپ كۆرۈشمىگەنلەر ھەممىسى بۇ مۇبارەك قۇرۇلتايدىن كېيىن، ئۆز ئارا قۇچاقلىشىپ كۆرىشىدۇ ۋە بىرگە خۇشاللىقنى تەنتەنە قىلىشىدۇ. جەمئىيەت ئەھلى مۇشۇنداق ئىناق، ئىتتىپاق بولغان ئىكەن، ئۇلار چوقۇم بەختكە ئېرىشىدۇ. جەمئىيەتمۇ بۇ بىرلىكنىڭ بەركىتى بىلەن گۈللىنىدۇ.

جامائەت نامىزى ئەسكىري تەربىيىدۇر[1]

جامائەت بىلەن ئوقۇلغان نامازدا ئىتائەتچانلىق بىلەن ئىنتىزامچانلىقتىن ئىبارەت ئەسكىري تەربىيە باردۇر. ھازىرقى مۇسۇلمانلار ئامىسى ئۆزىنىڭ يولباشچىلىرىغا ئىتائەت قىلىش، ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش ۋە بىرلىشىش ئارقىلىق قەد كۆتۈرۈشكە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى ئەرەبلەردىنمۇ زور ئېھتىياجلىقتۇر. دۇنيادا قانداق بىر ئەسكىري ئىنتىزام ۋە ئىتائەتچانلىق نامازدىكى ئىنتىزامغا ئوخشىسۇن! نامازدا مۇسۇلمانلار باراۋەر، تۈز سەپكە تىزىلىدۇ. پۇت پۇتقا، مۈرە مۈرىگە تېگىپ تۈز تۇرىدۇ. ئىمام رۇكۇ قىلسا جامائەت بىرلىكتە رۇكۇ قىلىدۇ، سەجدە قىلسا بىرگە سەجدە قىلىدۇ. ئىمام قىرائەت قىلسا ئۇلار قۇلاق سېلىپ تۇرىدۇ. ئىمام سالام بەرسە ھەممىسى سالام بېرىدۇ. نامازدىكى بۇ ئىنتىزامغا رىئايە قىلمىغان كىشى گۇناھكار بولىدۇ.

---

(1) دوكتۇر يۇسۇف ئەل قەرداۋىينىڭ «العبادة في الإسلام»ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى.

مەسجىد ئومۇمنىڭ مەكتىپىدۇر

دۇنيادا قانداق بىر مەكتەپ مەسجىدلەرگە ئوخشاش ئومۇم خەلق ئۈچۈن كىچە - كۈندۈز ئوچۇق تۇرىدۇ ۋە رەسمىيەتسىز ھالدا چوڭ - كىچىك ھەر كىمگە ئېھتىياجلىق بىلىملەرنى بېرىدۇ؟ قانداق بىر مەكتەپ مەسجىدكە ئوخشاش كىشىلەرگە ئەقىدە، ئىبادەت، ئەخلاق، مۇئامىلە مەسىلىلىرىنى چەكلىمىسىز ھالدا، ئەركىن، ئازادە بىلىم بېرەلەيدۇ؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىن باشلاپ مەسجىدلەر ئەنە شۇنداق رولىنى جارى قىلدۇرۇپ كەلگەن ۋە كۆپىنچە ئىسلام ئەللىرىدىمۇ ھازىرغىچە شۇنداق بولىۋاتىدۇ»

مەسجىدكە بېرىشنىڭ ئەدەپلىرى

مەسجىد ئاللاھ تائالانىڭ ئۆيى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىبادەتگاھى، تەلىم - تەربىيە ئۆگىنىش ئورنى. مۇندىن باشقا مەسجىد مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدە مۇقەددەس ئورنى ۋە ھۆرمىتى بولغان بىر جاي. شۇڭا مەسجىدلەرگە تاھارەتسىز كىرىلمەيدۇ. ناماز ئوقۇش ئۈچۈن مەسجىدكە كېلىشنىڭ ئەدەپلىرى تۆۋەندىكىلەر:

1. كەمتەرلىك بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ ئۆيىگە كىرىش.

2. مەسجىدكە كىرگەن ھامان ئولتۇرماستىن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇش. (قايسىبىر مەقسەت بىلەن كىرگەن كىشىمۇ ئوقۇيدۇ).

3. ساۋابنىڭ كۆپرەك بولۇشى ئۈچۈن مەسجىدكە سالماق قەدەم بىلەن بېرىش. چۈنكى مەسجىدكە بېرىش ئۈچۈن ئالغان ھەربىر قەدەمگە ئايرىم ساۋاب يېزىلىدۇ.

4. جامائەت بىلەن ناماز باشلانغىچىلىك قىبلىگە قاراپ ئولتۇرۇپ، ئاللاھ تائالانىڭ زىكرى بىلەن مەشغۇل بولۇش.

5. ھەر قانداق چوڭ ـ كىچىك گۇناھلار ئۈچۈن تەۋبىنى يېڭىلاش.

6. نامازدا تۇرغاندا سەپنى تۈزەش، بوش ئورۇنلارنى تولدۇرۇش. نامازدا سەپنى تۈزەش ناھايىتى مۇھىمدۇر. بۇ مەسىلە نامازنىڭ دۇرۇس بولۇشىغا ئالاقىدار بولۇپ، بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «سەپلىرىڭلارنى تۈزەڭلار. ھەقىقەتەن سەپنىڭ تۈز بولۇشى نامازنىڭ تولۇق ئادا بولۇشى دېگەنلىكتۇر»[1].

7. نامازغا چىرايلىق كىيىنىپ بېرىش. ئىسلام دىنى گۈزەللىك ۋە پاكىزلىق دىنى بولغانلىقتىن، ئۇ كىشىلەرنى ھەمىشە مەدەنىيەتلىك ۋە پاكىز بولۇشقا چاقىرىدۇ. خۇسۇسەن، مەسجىدكە بارغاندا كىيىملەرنى تۈزەپ، ئالاھىدە گۈزەل يارىشىملىق ھالدا بېرىش ساۋابتۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ يەنى ﴿ ئى ئادەم بالىلىرى! ھەر ناماز ۋاقتىدا چىرايلىق كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار ﴾[2].

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئەئراف سۈرىسى 31 ـ ئايەت.

ئىماملىق ۋە ئىمامغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

ئىمام ـ جامائەتنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئۇلارغا نامازنى باشلاپ ئوقۇپ بېرىدىغان كىشى دېمەكتۇر.

ئىماملىقنىڭ شەرتلىرى

1. ئىمام بولغان كىشىنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى.

2. بالىغ (15 ياشتىن يۇقىرى) بولۇشى.

3. ئاقىل (ئەقلى ـ ھۇشى جايىدا) بولۇشى.

4. ئەر بولۇشى.

5. قۇرئان سۈرىلىرىنى يادا ۋە توغرا ئوقۇشنى بىلىدىغان بولۇشى.

6. ئۆزرۈلۈك(كۆپ بۇرنى قانايدىغان ياكى سۈيدۈكىنى تۇتالمايدىغان) بولماسلىقى شەرتتۇر[1].

ئىماملىققا ھەقلىق بولغۇچىلار

جامائەتنىڭ ھەممىسى ياكى كۆپ قىسمى يۇقىرىقى شەرتلەرگە لاياقەتلىك بولۇپ، ھەممىسى ئوخشاش سەۋىيەدە بولۇپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئىمام بولىدىغان كىشى مۇنۇ تەرتىپ بويىچە تاللىنىدۇ: ئەڭ ئاۋۋال دىنىي مەسىلىلەرنى، خۇسۇسەن ناماز ئەھكاملىرىنى باشقىلاردىن ياخشى بىلىدىغان بولغىنى، ئاندىن قۇرئاندىن كۆپرەك يادا بىلىدىغان ۋە ئەڭ چىرايلىق ھەم توغرا قىرائەت قىلالايدىغىنى، ئاندىن ئەڭ تەقۋادار بولغىنى، ئاندىن يېشى چوڭراق

(1) الدر المختار 1 ـ توم 513 ـ بەت، بدائع الصنائع 1 ـ توم 156 ـ بەت.

بولغىنى، ئاندىن ئەخلاقى گۈزەل بولغىنى ئىماملىققا تاللىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جامائەتكە قۇرئان كەرىمنى ئەڭ ياخشى ئوقۇيدىغان كىشى ئىمام بولسۇن، ئەگەر ئۇلار قۇرئان ئوقۇشتا ھەممىسى ئوخشاش سەۋىيەدە بولغاندا، سۈننەتنى ئەڭ ياخشى بىلىدىغىنى ئىمام بولسۇن»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «نامىزىڭلارنىڭ قوبۇل بولۇشىدىن خوشلانساڭلار، سىلەرگە ئۆلىمالىرىڭلار ئىمام بولسۇن، چۈنكى ئۇلار ئاللاھ بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئەلچىڭلاردۇر»[2].

جامائەتنىڭ ھەممىسى يۇقىرىقى سۈپەتلەردە ئوخشاش بولۇپ قالغاندا، ئۇلار ئۆز ئارا چەك تاشلىشىش ياكى جامائەتنىڭ تاللىشى ئارقىلىق بىرسى ئىماملىققا تەيىنلىنىدۇ. ئىمام تاللاشتا جامائەت ئىختىلاپلىشىپ قالسا، كۆپ سانلىقنىڭ رەيى ھېسابقا ئېلىنىدۇ. ئۆيدە جامائەت بولۇپ ناماز ئوقۇغاندا، ئۆي ئىگىسى ئىماملىققا سالاھىيەتلىك بولسا ئۆزى ئىمام بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىراۋلارنىڭ ئۆيىگە بارغان كىشى ئۇلارغا ئىمام بولمىسۇن، بەلكى شۇ ئۆينىڭ ئىگىسىدىن بىرسى ئىمام بولسۇن»[3].

دۆلەت مۇپتىسى بار يەردە ئۇنىڭدىن باشقىلار ئىمام بولمايدۇ. مۇپتى ياكى قازىدىن باشقا قايسىبىر مۇسۇلمان دىنىي ئەمەلدار مەسجىدنىڭ رەسمىي ئىمامىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ ناماز ئوقۇيالمايدۇ. چۈنكى رەسمىي

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) تەبەرانىي رىۋايىتى.
(3) ئىمام ئەھمەد ۋە تىرمىزى رىۋايىتى.

ئىمام ئۆز مەسجىدىدە ئىماملىققا ئۇلاردىن ئەۋزەلدۇر[1].

ئىماملىقى مەكرۇھ بولىدىغانلار

نامازلاردا جامائەتكە ئىمام بولۇشى مەكرۇھ سانالغانلار تۆۋەندىكىچە:

1. شەرىئەتنىڭ چەكلىمىلىرىگە ئانچە رىئايە قىلىپ كەتمەيدىغان پاسىق ئالىم. ئەمما مۇنداق كىشىنىڭ ئىمام بولۇپ ئوقۇغان نامىزى دۇرۇستۇر. ئەگەر ئىماملىققا ئۇنىڭدىن ھەقلىقرەك بىرى بولمىغان شارائىتتا، ئۇنىڭ ئىماملىقى ئەلۋەتتە مەكرۇھسىز دۇرۇستۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ھەر قانداق ياخشى ۋە گۇناھكار كىشىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇۋېرىڭلار»دەپ كۆرسەتكەن[2].

2. ئەمما ـ ئەمما كىشىنىڭ ئىماملىقىنىڭ مەكرۇھ سانىلىشىنىڭ سەۋەبى، ئۇنىڭ كۆرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن بەدىنى ۋە كىيىمىنى پاسكىنىلىقلاردىن ھەمىشە پاك تۇتالىشىنىڭ قىيىنلىقىدىن ئىدى. ئەمما جامائەتتە ئۇنىڭدىن ئالىمراق بىرەرسى بولمىسا، ئۇنىڭ ئىماملىقى ئەۋزەلدۇر. شافىئىي مەزھىپىگە كۆرە، ئەمما كىشىنىڭ ئىماملىقى مەكرۇھسىز دۇرۇستۇر. چۈنكى ئەمما كىشى نامازدىكى «خۇشۇئ»(ئاللاھ بىلەنلا بولۇش) ئىشىدا باشقىلاردىن ھوشيار كېلىدۇ.

3. ئىماملىقى جامائەت تەرەپتىن ياقتۇرۇلمىغان كىشى. بۇنداق كىشىنىڭ ئىماملىقى ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، مەكرۇھ تەھرىمى سانىلىدۇ، ئەمما باشقا مەزھەپلەردە مەكرۇھ تەنزىھى دەرىجىسىدىدۇر.

---

(1) الدر المختا 1 ـ توم 520 ـــ 522 ـ بەتلەر، فتح القدير 1 ـ توم 245 ـــ 247 ـ بەتلەر.

(2) دار قۇتنىي رىۋايىتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جامائەت ياقتۇرمىسىمۇ ئۆزىچە ئىمام بولىۋالغان ئادەمنىڭ نامىزىنى ئاللاھ قوبۇل قىلمايدۇ»[1].

4. ئۆزى مۇسۇلمان بولسىمۇ، پىكىر ئېقىمى ئومۇمىي مۇسۇلمانلاردا تونۇلغان قائىدە ـ يوسۇندىن باشقىچە بولغان كىشى. مەسىلەن: شىئەلەرنىڭ پۇتلارنى يۇيۇش ئورنىغا مەسھى قىلىشى ۋە ئاياقلارغا مەسھى قىلىشنى ئىنكار قىلغىنىغا ئوخشاش. ئۇلارنىڭ بۇ قىلغانلىرى شەرىئەتتە بەلگىلەنگەنلەرنى ئىنكار قىلغانلىقتىن ئەمەس، بەلكى دەلىللەرنى تەۋىل قىلىش ئارقىلىق شۇ چۈشەنچىگە قانائەت قىلغانلىقىدىن ئىدى[2].

ھەنبەلىي مەزھىپىدىن باشقا مەزھەپلەردە، زىنادىن بولغان كىشىنىڭ ئىماملىقى مەكرۇھتۇر، ئەمما ئۇنى جامائەت ئۆزلىرى تاللاپ ئىمام قىلىۋالسا ھېچ ۋەقەسى يوق، دېيىلگەن. بۇلارنىڭ مۇنداق دېيىشىدە قۇرئان كەرىم ياكى ھەدىسلەردىن دەلىل ـ ئىسپات يوق. بۇ مەزھەپلەرنىڭ بەزىسى "زىنادىن بولغان ئادەم ئادەتتە كىشىلەر تەرىپىدىن ياقتۇرۇلمايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ ئىماملىقى مەكرۇھتۇر" دېسە، بەزىسى "زىنادىن بولغان ئادەم ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدىن مەھرۇم بولغانلىقتىن، ئۇ ئەدەپ ـ ئەخلاق ۋە ئىلمىي جەھەتتە ياخشى تەربىيىلىنەلمەيدۇ" دەيدۇ. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، بۇلارنىڭ «زىنا بالىسىنىڭ ئىمام بولۇشى مەكرۇھتۇر» دېگەن بۇ قارىشى سەرگە ئۇلتۇرمايدىغان پۇچەك قاراشتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ يەنى ﴿بىر گۇناھكار باشقا بىرىنىڭ گۇناھىنى

(1) ئەبۇداۋۇد، ئىبنى ماجە ۋە تىرمىزىيلار رىۋايىتى.

(2) الدر المختار 1 ـ توم 522 ـ 531 ـ بەتلەر، بدائع الصنائع 1 ـ توم 156 ـ بەت، فتح القدير 1 ـتوم 247 ـ 249 ـ بەتلەر.

كۆتۈرمەيدۇ﴾ دېگەن تۇرسا، ئاتا ـ ئانىسى زىنا قىلغان بولسا بالىسىنىڭ نېمە گۇناھى بار؟ زىنادىن بولغان بولسىمۇ ئىماملىققا سالاھىيەتلىك بولۇپ يېتىشكەن بىرى بولسا، ئۇنىڭ ئىماملىقى نېمىشكە مەكرۇھ بولىدىكەن؟

ئىسلام ئۇممىتىنى چەتكە قېقىشنىڭ خاتالىقى

ئىسلام ئۇممىتىدىن بولغان ھەر خىل مەزھەپ، ھەرخىل جامائەت ۋە ھەرخىل تائىپە كىشىلىرىنى ئۇلارنىڭ ئىسلام شەرىئىتى رەت قىلىدىغان بىدئەت(دىندىن سانالمايدىغان ئىشلار) نى سادىر قىلغانلىقى ياكى كۆپۈرلۈق دائىرىسىگە كىرمەيدىغان دەرىجىدىكى پىكىر ئېقىمى سەۋەبلىك كاپىرلاردىن ساناشقا ياكى ئۇلارنى چەتكە قېقىشقا بولمايدۇ. «ھەتتا مۇسۇلمانلارنىڭ قېنىنى ۋە مال ـ مۈلكىنى ئۆزلىرى ئۈچۈن ھالال سانايدىغان، ئاللاھ تائالانىڭ بەزى سۈپەتلىرىگە ئىنكار قىلىدىغان خاۋارىجلارنىمۇ كاپىرلار دەپ قاراشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقىنىڭ قوبۇل قىلىنىشى ئۇلارنىڭ كۇففارلاردىن ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلارنىڭ قىلغانلىرى شەرىئەتنى رەت قىلغانلىقتىن ئەمەس، بەلكى شەرىئەت دەلىللىرىنى تەۋىل قىلىشتا خاتالاشقانلىقتىن ئىدى»[1].

بۇنىڭغا بىنائەن، بىدئەت سادىر قىلىدىغان بىرەر جامائەت ياكى مەزھەپكە مەنسۇپ بولغان ئىمامنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇشقا بولىدۇ. كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىزنىڭ ئۇيغۇر دىيارىمىزدا، بەزى مۇسۇلمانلاردىكى بىر قىسىم بىدئەت ياكى شەرىئەت دەلىللىرىنى چۈشىنىش جەھەتتە

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 187 ـ بەت.

شۇنداق قوبۇل قىلىنغان خاتا پىكىرلەرنى باھانە قىلىپ، ئۇلارنى مۇسۇلمانلىقتىن چىقىرىپ تاشلايدىغان، ھەتتا بىر جامائەت يەنە بىر جامائەتنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇشنى راۋا كۆرمەيدىغان يېڭى رادىكالىزم ئېقىملىرى ئوتتۇرىغا چىقىشقا باشلىدى. بۇ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتى ئۈچۈن خەتەرلىك ئېقىمدۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ ئىتتىپاقى ۋە بىرلىكى قۇرئان كەرىمنىڭ كەسكىن ئەمرى بىلەن پەرزدۇر. مەكرۇھ سانالغان ئىشلار يۈزىسىدىن ھەتتا بىرەر سۈننەتنى بەرپا قىلىش ئۈچۈنمۇ پەرزنى تەرك ئېتىشكە قەتئىي بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ھەر قانداق ياخشى ۋە گۇناھكار كىشىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇۋېرىڭلار»[1] دېگەن كۆرسەتمىسىمۇ بۇنى مەقسەت قىلغان بولۇشى مۇمكىن. بۇھەدىس گۇناھكار كىشىنىڭ ئارقىسىدا ناماز ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى جامائەتنىڭ بىرلىكىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ مۇھىملىقى سەۋەبتىن ئېيتىلغان بولۇشى ئېھتىمال.

ئىمامغا ئەگىشىشنىڭ شەرتلىرى

1. ئىمامغا ئىقتىدا قىلىشنى نىيەت قىلىش. ئىمامغا ئىقتىدا قىلماقچى بولغان كىشى نامازنى باشلاشتا تەكبىر ئېيتىشتىن بۇرۇن ھەم ئۆز نامىزىغا ھەم ئىمامغا ئىقتىدا قىلىشقا (ئويغۇنلىشىشقا) نىيەت قىلىشى لازىم. مەسىلەن: «نىيەت قىلدىم ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن شۇ ۋاقىتنىڭ پەرزىنى ئادا قىلىشقا، ئىقتىدا قىلدىم بۇ ئىمامغا» دەپ نىيەت قىلىش.

2. ئىمام بىلەن جامائەت ئوتتۇرىسىدا ئاياللار سېپى بولماسلىقى.

(1) دارقۇتنى رىۋايىتى

3. جامــائەت ئىمامنىــڭ ئارقىســىدا بولۇشــى، ئارىلىقتــا بوشــلۇق قالدۇرۇلىشى كېرەك.

4. جامــائەت ئىمــامنى كۆرەلىشــى يــاكى ھېچبولمىغانــدا ئــاۋازىنى ئاڭلىيالىشى.

5. ئامالسىز قالمىغان شارائىتتا ئىمام بىر بىنادا، جامائەت باشقا بىر بىنادا بولماسلىقى لازىم.

6. ئىمام بىلەن جامائەتنىڭ ئارىسىدا قېيىق ئۆتەلىگىدەك ئۆستەڭ ياكى ھارۋا ماڭالىغىدەك يول بولماسلىقى.

7. جامائەت بىر كىشىدىن كۆپ بولغانىدا، ئىمامنىڭ جامائەتتىن ئەڭ ئاز دېگەندە بىر پۇت مىقدارى ئالدىدا تۇرۇشى، ئەگەر ئىمامدىن باشقا جامائەت بىرلا كىشى بولسا، ئۇنىڭ ئوشۇقى ئىمامنىڭ ئوشۇقىدىن ئارقىدا تۇرۇشى شەرتتۇر[1].

---

(1) الدر المختار 1 ـ توم 522 ـ 531 ـ بەتلەر، بدائع الصنائع 1ـ توم 138 ـ 146 ـ بەتلەر، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 84 ـ بەت.

جامائەت توغرىسىدىكى مەسىلىلەر

ئەرنىڭ ئايالغا ياكى كىچىك بالىغا، ئۆزۈرسىز كىشىنىڭ ئۆزۈرلۈك كىشىگە، ئالىم ياكى قارىينىڭ ناماز ئەھكاملىرىنى بىلمەيدىغان بىرىگە ئىقتىدا قىلىشى جائىز ئەمەس. ئەمما تاھارەت ئالغان كىشىنىڭ تەيەممۇم قىلغان كىشىگە، ئۆرە تۇرغان كىشىنىڭ ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇيدىغان كىشىگە - ئەگەر ئۆزىدىن ھەقلىق بولسا - ئىقتىدا قىلىشى جائىزدۇر. شۇنداقلا، پەرز ئوقۇۋاتقان ئادەمگە نەپلە ئوقۇماقچى بولغان ئادەمنىڭ ئىقتىدا قىلىشى جائىزدۇر. ئەمما باشقا بىر پەرزنى ئوقۇماقچى بولغان ئادەمگە يەنە باشقا بىر پەرزنى ئوقۇماقچى بولغان ئادەمنىڭ ئىقتىدا قىلىشى جائىز ئەمەس[1].

بىراۋ بىر ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ ناماز ئوقۇپ بولۇپ، كېيىن ئىمامنىڭ تاھارەتسىز ئىكەنلىكىنى بىلسە، نامازنى قايتا ئوقۇشى لازىم كېلىدۇ.

ئاياللار ئۆزلىرى ئايرىم جامائەت بولۇپ ناماز ئوقۇغاندا، ئىمام بولغان ئايال سەپنىڭ ئالدىغا چىقمايدۇ، بەلكى سەپنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرىدۇ. ئۆزۈرسىز ئايالنىڭ ئۆزۈرلۈك ئايالغا ئىقتىدا قىلىشى جائىز ئەمەس[2].

جامائەت سېپىنىڭ تەرتىپى

ئىمامدىن كېيىن ئاۋۋالقى سەپتە ئەرلەر، ئاندىن كېيىنكى سەپتە باللار، ئاندىن خۇنسالار(ئىككى جىنسلىقلار)، ئەڭ ئاخىرىدا ئاياللار

---

(1) قدوري 7 ـ بەت.
(2) اللباب شرح الكتاب 40 ـ بەت.

سەپ تۈتىدۇ. ئاياللارنىڭ ئەرلەر بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ناماز ئوقۇشى قەتئىي جائىز ئەمەس. ئاياللار ئەرلەرنىڭ ئارقىسىدا ئايرىم سەپ تۈزىشى ۋە ئەرلەر سىپى بىلەن ئاياللار سىپى ئارىلىقىدا توساق بولۇشى لازىم[1].

ئايال بىلەن ئەر بىر سەپتە تۇرۇپ نامازغا تۇرغان بولسا، گەرچە بۇ ئەر شۇ ئايالنىڭ مەھرىمى (ئاتىسى ياكى ئېرى ياكى قېرىندىشى) بولسىمۇ، ئايالنىڭ يېنىدا تۇرغان مەزكۇر ئەرنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ. شۇنداقلا، ئايال ئەرلەر سېپىنىڭ ئوتتۇرىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇسا، ئۈچ كىشىنىڭ ـ ئايالنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىدە تۇرغان ئىككى كىشى بىلەن ئارقىسىدا تۇرغان كىشىنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ[2].

ئالدىنقى سەپتە تۇرۇشنىڭ پەزىلىتى

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاندا ئالدىنقى سەپتە تۇرۇشقا تىرىشىش مۇستەھەب ئەمەللەردىن سانىلىدۇ. چۈنكى مۇنداق قىلىشنىڭ ساۋابى كۆپ بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەگەر ئالدىنقى سەپتە تۇرۇشنىڭ پەزىلىتىنى بىلسەڭلەر(ياكى كىشىلەر بىلسە) ئىدى، ئالدىنقى سەپكە ئېرىشىش ئۈچۈن چەك تاشلاشقان بولاتتىڭلار»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «ئەرلەر سېپىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئالدىنقىسى ۋە ئەڭ يامىنى ئاخىرقىسىدۇر. ئاياللار سېپىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئاخىرقىسى ۋە ئەڭ يامىنى ئالدىنقىسى دۇر»[4].

---

(1) اللباب شرح الكتاب1 ـ توم 41 ـ بەت.
(2) ردالمحتار 535 ــ 537 ـ بەتلەر.
(3) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.
(4) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

ئەرلەرنىڭ ئالدىنقى سەپتە تۇرۇشىنىڭ ياخشىلىقى ئالدىنقى سەپنىڭ پەزىلىتىنىڭ يۇقىرىلىقىدىن؛ ئاياللارنىڭ ئاخىرقى سەپتە تۇرۇشىنىڭ ياخشىلىقى ئۇلارنىڭ ئەرلەرگە ئارىلىشىپ ناماز ئوقۇشتىن يىراق بولۇشىنىڭ ئەۋزەللىكىدىن ئىدى[1].

ئارقا سەپتە ئۆزى يالغۇز تۇرغان كىشىنىڭ مەسىلىسى

ئىسلام فىقھشۇناسلىرى جامائەت نامىزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى سەپتە ئۆزى يالغۇز تۇرۇپ ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىنىڭ نامىزى قوبۇل بولامدۇ ياكى قوبۇل بولمامدۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە ئىختىلاپلاشقان. ھەنبەلىي مەزھىپىدىن باشقا مەزھەپلەرگە كۆرە، مۇنداق كىشىنىڭ نامىزى دۇرۇستۇر، قوبۇل بولىدۇ. بۇلارنىڭ دەلىلى ئەبۇ بەكرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسى بولۇپ، ئۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رۇكۇ قىلىۋاتقان ۋاقىتتا نامازغا ئۇلگۇردۇم ۋە رۇكۇغا يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىنقى سەپكە بارماستىنلا ئارقىدا تۇرۇپ رۇكۇغا باردىم. كېيىن بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېيتىپ بېرىۋىدىم ئۇ ماڭا "ئاللاھ ساڭا سەن ساناپ بولالمىغۇچىلىك كۆپ تىرىشچانلىق ئاتا قىلسۇن" دېدى»[2].

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «كېچىنىڭ ئاخىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدا تۇرۇپ قولۇمدىن تۇتقىنىچە مېنى سۆرەپ يېنىغا ئەكىلىپ

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 248 ـ بەت.
(2) بۇخارى، ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسائىي رىۋايىتى.

تۇرغۇزدى»[1].

يۇقىرىقى ئىككى ھەدىستە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەزكۇر ئىككى ساھابىنىڭ قىلغانلىرىنى ئەيىبلىمىگەن، بەلكى بىرىگە دۇئا قىلسا، يەنە بىرىنىڭ خاتالىقىنى تۈزىتىپ قويغان. لېكىن ئۇلارنىڭ ھېچبىرىگە «نامىزىڭ دۇرۇس ئەمەس»دېمىگەن.

بۇنىڭغا بىنائەن، ھەنەفىي ۋە شافىئىي مەزھەپلىرى سەپنىڭ ئارقىسىدا ئۆزى يالغۇز تۇرۇپ ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىنىڭ نامىزىنى مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ، ئەگەر ئالدىنقى سەپتىن ئورۇن تاپالمىغانلىق سەۋەب بىلەن چارىسىزلىكتىن ئارقا سەپتە ئۆزى يالغۇز تۇرغان بولسا، ئۇنىڭ نامىزى مەكرۇھسىز ئادا تاپىدۇ، دەپ قارايدۇ.

مالىكىي مەزھىپىگە كۆرە، ئارقا سەپتە ئۆزى يالغۇز تۇرغان كىشىنىڭ نامىزى شەرتسىز دۇرۇستۇر.

ئەمما ھەنبەلىي مەزھىپىگە كۆرە، سەپنىڭ ئارقىسىدا ئۆزى يالغۇز تۇرغان ئادەمنىڭ نامىزى ئادا تاپمايدۇ، ئۇنى قايتا ئوقۇشى لازىم كېلىدۇ[2].

ئارقا سەپتە يالغۇز قالماسلىق ئۈچۈن ئالدىنقى سەپتىن بىرەر كىشىنى تارتامدۇ؟

شافىئىي مەزھىپىگە كۆرە، جامائەت سېپىدىن ئورۇن تاپالماي سەپنىڭ ئارقىسىدا ئۆزى يالغۇز قالغان ئادەم ئالدىنقى سەپتىكىلەردىن بىرىنى تارتىدۇ، ئەگەر ئۇ ئىختىيارى بىلەن كەلسە بىللە تۇرىدۇ.

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 249 ـ 250 ـ بەتلەر.

كەلمىسە يالغۇز تۇرىدۇ.

ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، ئالدىنقى سەپتىن ئورۇن تەگمىگەنلىك سەۋەبتىن سەپنىڭ ئارقىسىدا ئۆزى يالغۇز قالغان كىشى بىرەر جامائەت كېلىشىنى بىر ئاز كۈتۈپ باقىدۇ، ئەگەر كەلمىسە تۇرغان يېرىدە ئىمامغا ئىقتىدا قىلىدۇ.

مالىكى مەزھىپىگە كۆرە، جامائەت سىپىدىن ئورۇن تاپالماي سەپنىڭ ئارقىسىدا ئۆزى يالغۇز قالغان ئادەم تۇرغان يېرىدە ناماز ئوقۇيدۇ، ئالدىنقى سەپتىكىلەردىن بىرىنى تارتىپ ئەكەلمەيدۇ. ئالدىنقى سەپتە تۇرغانلارنىڭمۇ ئارقا سەپكە كەلمەسلىكى لازىم.

ھەنبەلىي مەزھىپىگە كۆرە، ئارقا سەپتە يالغۇز قالغان ئادەم ئالدىنقى سەپتىن ئورۇن تاپالمىسا ئىمامنىڭ ئوڭ تەرىپىگە كېلىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئىمامنىڭ يېنىغا بارالمىسا، ئالدىنقى سەپتىن بىرەر جامائەتنى قايسىبىر چارە بىلەن يېنىغا ئېلىپ كېلىشكە تىرىشىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ يېنىغا بىرەر جامائەت كەلمىسە ئۇنىڭ ئۆزى يالغۇز تۇرۇپ ئوقۇغان نامىزى دۇرۇس ئەمەس، ئۇنى قايتا ئوقۇشى لازىم كېلىدۇ.

ئەڭ ئىلغار كۆز قاراش

شەيخۇلئىسلام ئىبنى تەيمىيە، سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەشھۇر ئۆلىمالىرىدىن ئىبنى جىبرىن، ئىبنى ئۇسەيمىن ۋە ھازىرقى زامان ئىسلام ئۆلىمالىرىدىن مۇتلەق كۆپ سانلىقى ئالدىنقى سەپتىن ئورۇن چىقمىغانلىق سەۋەبتىن ئارقا سەپتە ئۆزى يالغۇز تۇرۇپ ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان ئادەمنىڭ نامىزى شەكسىز دۇرۇس ئىكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغانىنىڭ ساۋابىنى تاپىدىغانلىقىدا ئىتتىپاقتۇر.

ئىمام بىلەن جامائەتنىڭ نىيىتى بىردەك بولماسلىق مەسىلىسى

ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىنىڭ ئىمام ئوقۇۋاتقان نامازدىن باشقا بىر نامازغا نىيەت قىلىپ ئوقۇغان نامىزى دۇرۇسمۇ دېگەن مەسىلىدە ئىسلام ئۆلىمالىرى ئىختىلاپلاشقان.

ھەنەفىي، مالىكىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىگە كۆرە بۇنداق ناماز دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى ئىمام بىلەن ئىقتىدا قىلغۇچىنىڭ نىيىتى بىردەك بولۇشى شەرت. يەنى ئىمام بىلەن ئىقتىدا قىلغۇچىنىڭ نامىزىنىڭ تۈرى ئوخشاش بولۇپ، ئىككىلىسىنىڭ نامىزى پەرز نامازلاردىن ۋە بۇ پەرزمۇ بىر بولۇشى شەرت. مەسىلەن: پېشىنىنىڭ پەرزىنى ئوقۇماقچى بولغان ئىمامغا پېشىنىنىڭ پەرزىنى ئوقۇش ئۈچۈن شۇنى نىيەت قىلىپ، ئەسىرنىڭ پەرزىنى ئوقۇماقچى بولغان ئىمامغا ئەسىرنىڭ پەرزىنى ئوقۇش ئۈچۈن شۇنى نىيەت قىلىپ ئىقتىدا قىلغانغا ئوخشاش. ئەمما قانداقلا بىر نەپلە نامازنى پەرز ئوقۇۋاتقان ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ ئوقۇشنىڭ جائىزلىقىدا ئىختىلاپ يوق.

ئىمام شافىئىي نامازنىڭ (جىنازا نامىزىنىڭ ئەكسىچە) رۇكۇ ۋە سەجدە قىلىپ ئوقۇلىدىغان نامازلاردىن بولۇشى شەرتى بىلەن يۇقىرىقى نامازلارنىڭ ھەممىسىنى جائىز دەپ قارايدۇ. يەنى ئىمام قانداقلا بىر نامازنى ئوقۇمسۇن ئۇنىڭغا خالىغان نامازنى نىيەت قىلىپ ئىقتىدا قىلىشقا بولىدۇ. مەسىلەن: شام نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇماقچى بولغان ئىمامغا خۇپتەن نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇشنى ياكى ئەكسىچە، خۇپتەن نامىزىنىڭ پەرزىنى ئوقۇماقچى بولغان ئىمامغا شام نامىزىنىڭ پەرزى ئوقۇشنى نىيەت قىلىپ ئىقتىدا قىلىشقا بولىدۇ. بۇنداق قىلىشنى يۇقىرىقى ئۈچ مەزھەپ جائىز كۆرمەيدۇ.

بۇ مەسىلىدە، ئىمام شافىئىينىڭ رەيىنى كۆپ سانلىق ئالىملار قوللايدۇ ۋە دەلىل جەھەتتە كۈچلۈك دەپ قارايدۇ.[1]

سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ سابىق مۇپتىسى مەرھۇم ئابدۇللا ئىبنى

---

(1) بۇ مەسىلىنىڭ دەلىلى ۋە ئۆلىمالارنىڭ مۇنازىرىسى مۇنداق: ئىمام بۇخارى بىلەن ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىسكە كۆرە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئىمام ئۇنىڭغا ئەگىشىلىش ئۈچۈن تۇرىدۇ، ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلماڭلار» دەپ كۆرسەتكەن. ئىمام بىلەن ئىقتىدا قىلغۇچىنىڭ نىيىتى بىر بولمىسىمۇ نامىزى دۇرۇس بولىدۇ دېگۈچىلەر بۇ ھەدىستىكى« مۇخالىپەتچىلىك قىلماڭلار»دېگەن مەنىدىن نامازنىڭ تاشقى پائالىيەتلىرى كۆزدە تۇتۇلغان، ئەمما نىيەت پەرقلىق بولسا بولىۋېرىدۇ، دەپ قارايدۇ.
ئىمام نەۋەۋى ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ بۇ مەسىلە ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:« بىزنىڭ مەزھىمىزگە كۆرە (شافىئىي مەزھىپى كۆزدە تۇتۇلىدۇ)، نەپلە ناماز ئوقۇماقچى بولغان ئادەمنىڭ پەرز ئوقۇماقچى بولغان بىرىگە ياكى پەرز ئوقۇماقچى بولغان ئادەمنىڭ نەپلە ئوقۇماقچى بولغان بىرىگە، شۇنداقلا بىر پەرزنى ئوقۇماقچى بولغان ئىمامغا باشقا بىر پەرزنى ئوقۇشنى نىيەت قىلىپ ئىقتىدا قىلىش جائىزدۇر. بۇ مەسىلىنى ئىمام ئىبنى مۇنزىر تاۋۇس، ئاتا، ئەۋزائى، ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ سەۋر ۋە سۇلايمان ئىبنى ھەرب قاتارلىق ئالىملاردىن رىۋايەت قىلغان. داۋۇد زاھىرىيمۇ شۇنداق دېگەن. ئەمما ھەسەن ئەلبەسرى، زۇھرىي، يەھيا ئىبنى سەئىد قاتارلىق ئۆلىمالارغا، شۇنداقلا ئىمام مالىكنىڭ يەنە بىر رەيىگە كۆرە پەرز ئوقۇۋاتقان كىشىنىڭ ئارقىسىدا نەپلە ئوقۇش ياكى پەرز ئوقۇۋاتقانىنىڭ ئارقىسىدا نەپلە ئوقۇش، باشقا بىر ئوقۇۋاتقانىنىڭ ئارقىسىدا باشقا بىر پەرزنى ئوقۇش جائىز ئەمەس. ئىمام سەۋرى بىلەن ئەبۇ ھەنىفە نەپلە ناماز ئوقۇۋاتقانىنىڭ ئارقىسىدا پەرز ئوقۇشقا ۋە پەرز ئوقۇۋاتقانىنىڭ ئارقىسىدا باشقا بىر پەرز ئوقۇشقا بولمايدۇ، پەقەت پەرز ئوقۇۋاتقانغا ئىقتىدا قىلىپ نەپلە ئوقۇشقىلا بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ«ئىمام ئۇنىڭغا ئەگىشىلىش ئۈچۈن تۇرىدۇ، ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلماڭلار» دېگەن ھەدىسىنى دەلىل قىلىدۇ. بىز بولساق مۇئازنىڭ ھەدىسىنى دەلىل قىلىمىز. ئىمام بۇخارى بىلەن ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىسكە كۆرە، مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەر ئاخشىمى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن خۇپتەن نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، ئاندىن مەھەللىسىگە بېرىپ ئۇلارغا خۇپتەننى ئوقۇپ بېرەتتى. بۇ ناماز مۇئاز ئۈچۈن نەپلە، جامائەت ئۈچۈن پەرز ھېسابلىناتتى.»

ئابدۇل ئەزىز ئىبنى باز، پېشىن نامىزىنى قازا قىلىۋەتكەن بىرى بۇ نامازنى ئەسىر نامىزىنى ئوقۇۋاتقان ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ ئوقۇسا بولامدۇ دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرىپ، مۇنداق دېگەن: «بىراۋ پېشىن نامىزىنى ۋاقتىدا ئوقۇيالماي بۇ نامازنى قازا قىلىۋەتكەن ۋە ئەسىرنى ئوقۇۋاتقان جامائەتنى كۆرۈپ قالسا، قازا بولغان پېشىننى ئەسىر نامىزى ئوقۇۋاتقان ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ، پېشىن نامىزىنىڭ نىيىتىنى قىلىپ ئوقۇسا بولىدۇ. ئىمامنىڭ باشقا پەرزنى، بۇ كىشىنىڭ باشقا پەرزنى ئوقۇغانلىقىنىڭ زىيىنى يوق.»[1]

بۇ يەردە مۇنداق بىر سوئال پەيدا بولىدۇ: پېشىننىڭ پەرزنى ئوقۇغان ئىمامغا بامدات ئوقۇيدىغان بىرى ئىقتىدا قىلغانغا ئوخشاش ئىمامنىڭ نامىزى ئۇزۇن، ئىقتىدا قىلغۇچىنىڭ قىسقا بولۇپ، ئىقتىدا قىلغۇچىنىڭ نامىزى ئىمامنىڭكىدىن بۇرۇن تۈگەپ قالسا قانداق قىلىدۇ؟ بۇنداق نامازنى جائىز دېگۈچىلەر بۇ سوئالغا مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىدۇ: ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان ئادەم ئۆزىنىڭ نامىزى تۈگىگەندىن كېيىنمۇ ئىمامغا ئەگىشىپ نامىزىنى داۋام قىلدۇرۇشى توغرا ئەمەس. مۇنداق قىلسا نامىزى بۇزۇلىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا مۇنداق ئىككى يول بار: بىرى، ئۆزىنىڭ نامىزى تۈگىگەندىن كېيىن، ئىمامغا ئەگەشمەستىن تەشەھھۇدتا ئولتۇرۇپ سالام بېرىدۇ ۋە نامازدىن چىقىدۇ. يەنە بىرى، ئىمامنىڭ نامىزى تۈگىگىچە كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ، ئاخىرىدا ئىمام بىلەن بىرگە سالام بېرىپ نامازدىن چىقىدۇ. ئالدىنقى يول ئەۋزەلدۇر.

---

[1] «ئىبنى باز نامىدىكى ئىسلام تورى»دىن

جامائەت سانى

جامائەتنىڭ ئەڭ ئاز سانى ئىككى بولۇپ، بىرى ئىمام يەنە بىرى ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشىدۇر. يەنى ئىككى ئادەمنىڭ بىرى يەنە بىرىگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇسا، ئۇلار جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغاننىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ كىشى جامائەتتۇر»[1].

ھەتتا ئىمامغا ئىقتىدا قىلغۇچى ئەقلىگە كەلگەن كىچىك بالا بولسىمۇ، ئىمام بىلەن ئىككىسى جامائەت ھېسابلىنىدۇ. ئەمما جۈمە نامىزى ئۈچۈن ئىمامدىن باشقا ئاز دېگەندە ئۈچ كىشى بولۇشى شەرتتۇر[2].

سانى كۆپ جامائەت بىلەن ئوقۇغان نامازنىڭ ساۋابى، سانى ئاز جامائەت بىلەن ئوقۇغان نامازنىڭ ساۋابىدىن كۆپ بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىراۋنىڭ ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇغىنىدىن يەنە بىر ئادەم بىلەن بىرگە ئوقۇغىنى ئەۋزەل، ئۇنىڭ بىر ئادەم بىلەن ناماز ئوقۇغىنىدىن ئىككى ئادەم بىلەن ئوقۇغىنى ئەۋزەل، جامائەت قانچىلىك كۆپ بولسا، ئاللاھقا شۇنچىلىك يېقىملىقتۇر»[3].

يىراقتىكى مەسجىدتە ئوقۇلغان نامازنىڭ ساۋابى يېقىندىكى مەسجىدتە ئوقۇلغان نامازنىڭكىدىن كۆپ بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «نامازدا كىشىلەرنىڭ ئەڭ كۆپ ساۋاب تاپىدىغىنى مەسجىدكە ئۆيى يىراق بولغىنى ۋە كۆپ يول يۈرۈپ

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.
(2) الدر المختار 1 ـ توم 517 ـ بەت.
(3) ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، ئىبنى ھىببان «سەھىھ»دېگەن.

بارغىنىدۇر»[1].

جامائەتنىڭ تۈرى

ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان جامائەت تۆۋەندىكىدەك ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ: «مۇدرىك»، «لاھىق» ۋە «مەسبۇق»تۇر. بۇلارنىڭ تەرىپلىرى ۋە تەپسىلىي بايانى تۆۋەندىكىچە:

مۇدرىك ھەققىدىكى مەسىلىلەر

مۇدرىك ـ نامازنىڭ باشلىنىشىدىن ئاخىرىغىچە نامازنىڭ پۈتۈن رەكئەتلىرىنى ئىمام بىلەن بىرلىكتە ئوقۇغان كىشى دېمەكتۇر. بۇنداق كىشىنىڭ نامىزىنىڭ تولۇق ئادا تېپىشىدا شەك يوق.

سوئال: ئۆز ئالدىغا پەرز ناماز ئوقۇۋاتقان بىر كىشى بار جايدا، شۇ پەرز نامازنى جامائەت بىلەن ئوقۇش باشلانسا، ئۇ كىشى قانداق قىلىشى كېرەك؟

جاۋاپ: ئۆزى يالغۇز نامازغا باشلاپ تېخى سەجدە قىلمىغان بولسا، نامازنى بۇزۇپ (يەنى ئىككى تەرىپكە ئۆرە تۇرغان پېتى سالام بېرىۋېتىپ)، جامائەتكە قوشۇلىدۇ. ئەگەر بىر قېتىم سەجدە قىلىنغان بولسا، ئۇ ۋاقىتتا قاراش كېرەك، ئوقۇۋاتقان نامىزى بامدات ياكى شام نامىزى بولسا قالدۇرۇلىدۇ ـ دە، ئىمامغا ئەگىشىدۇ. ئەگەر بۇ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئىتى ئۈچۈن سەجدىگە باش قويغان بولسا، ناماز توختىتىلمايدۇ، تاماملىنىدۇ. چۈنكى بامدات نامىزىدىن كېيىن نەپلە ناماز ئوقۇشقا بولمىغىنىدەك، ئۈچ رەكئەتلىك ناماز نەپلە قىلىپ

(1) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

ئوقۇلمايدۇ. ئەگەر ئوقۇۋاتقان ناماز پېشىن ياكى ئەسىر نامىزىغا ئوخشاش تۆت رەكئەتلىك پەرز ناماز بولسا، ئوقۇلغان بىر رەكئەتكە يەنە بىر رەكئەت قوشۇپ ئىككى رەكئەتنى تاماملاپ«تەھىييات» نىلا ئوقۇپ سالام بېرىدۇ ۋە هامان ئىمامغا ئەگىشىدۇ. ئۆزى يالغۇز ئوقۇغان ئىككى رەكئەت نامىزى نەپلە ناماز بولۇپ هېسابلىنىدۇ.

بۇنداق نامازنىڭ ئۈچىنچى رەكئىتىنى ئوقۇۋاتقان كىشى تېخى سەجدە قىلمىغان بولسا، قىيامدا تۇرغان پېتى ياكى ئولتۇرۇپ ئىككى تەرەپكە سالام بېرىدۇ ۋە نامىزىنى توختىتىپ ئىمامغا ئەگىشىدۇ. ئۆز ئالدىغا ئوقۇغان بۇ ئىككى رەكئەت نامىزى نەپلە ناماز بولۇپ قوبۇل قىلىنىدۇ.

ئەگەر ئوقۇۋاتقان شۇ رەكئەتنىڭ سەجدىسىگە بارغان بولسا، بۇ نامازنى تاماملايدۇ ۋە پەرزنى ئادا قىلغان بولىدۇ. مۇبادا ئوقۇۋاتقان نامىزى پېشىن ياكى خۇپتەن نامىزى بولسا، نامىزى تۈگىگەندىن كېيىن ئىمامغا ئىقتىدا قىلسا بولىدۇ. ئىمام بىلەن ئوقۇغان نامىزى نەپلە ناماز بولۇپ هېساپلىنىدۇ. لېكىن ئەسىر نامىزىدا ئىمامغا ئىقتىدا قىلمايدۇ. چۈنكى ئەسىر نامىزىدىن كېيىن نەپلە ناماز ئوقۇش مەكرۇھتۇر.

بامدات نامىزىنى جامائەت بىلەن كۆرگەن كىشى قانداق قىلىشى كېرەك؟

جامائەتكە ئۈلگۈرەلەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتسە دەرهال بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇيدۇ. سۈننەتنى ئوقۇشتا خالىسا ۋاقتىنى تېجەش ئۈچۈن «سانا»، «ئەئۇزۇ» ۋە «بىسمىللاھ»لارنى ئوقۇمايلا يالغۇز فاتىهە سۈرىسىنى ئوقۇيدۇ، رۇكۇ بىلەن سەجدىلەردە ئوقۇلىدىغان

تەسبىھلەر(سۇبھانە رەببىيەل ئەزىم ۋە سۇبھانە رەببىيەل ئەلا)نى بىر قېتىمدىنلا ئېيتىدۇ. سالامدىن كېيىنلا دەرھال ئىمامغا ماسلىشىدۇ.

ئەگەر جامائەتكە ئۈلگۈرىدىغانلىقىغا زادى كۆزى يەتمىسە سۈننەتنى باشلىماستىنلا ئىمامغا ئەگىشىدۇ. چۈنكى جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشنىڭ ساۋابى سۈننەت ئوقۇشتىن چوڭ، ئەلۋەتتە. ئوقۇيالمىغان بۇ سۈننەتنىڭ قازاسى قىلىنمايدۇ. (چۈنكى بامداتنىڭ سۈننىتى پەرز بىلەن بىرگە قازا بولۇپ پېشىننىڭ ۋاقتى كىرگىچە ئوقۇماقچى بولغان كىشىگە، پەرز، سۈننەت ھەر ئىككىسىنىڭ قازاسىنى قىلىشى لازىم كېلىدۇ.) ئەگەر سۈننەتنى باشلاپ بولغان بولسا، ئۇنى تاماملايدۇ. ئاندىن پەرزگە ئىقتىدا قىلىدۇ.

ئەمما پېشىن، ئەسىر ۋە خۇپتەن نامازلىرى بۇنداق ئەمەس. بۇ نامازلارنىڭ پەرزىنى جامائەتنىڭ ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن كىشى بۇ نامازلارنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇماستىنلا جامائەتكە قوشۇلىدۇ. پەرز ئادا بولغاندىن كېيىن، پېشىننىڭ تۆت رەكئەت سۈننىتىنى خالىسا ئۆتەيدۇ. خۇپتەن نامىزىنىڭ پەرزىدىن ئاۋۋالقى تەكىتسىز تۆت رەكئەت سۈننىتى بىلەن ئەسىر نامىزىنىڭ ئالدىنقى تۆت رەكئەت تەكىتسىز سۈننىتىنى ئوقۇمىسىمۇ بولىدۇ. چۈنكى بەش ۋاخ نامازنىڭ سۈننەتلىرى ئۆز ۋاقتىدىن كېچىكتۈرۈلىشى بىلەن نەپلە ناماز قاتارىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. شۇڭا سۈننەت نامازلارنىڭ قازاسى كەلمەيدۇ. نەپلە نامازلارنى ئوقۇش ياكى ئوقۇماسلىق ھەركىمنىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش. نەپلە ناماز ئوقۇمىغان ئادەم جاۋابكارلىق ياكى كايىشقا ئۇچرىمايدۇ.

ئەمما مەسجىدتە يۇقىرىقى نامازلارنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇشقا باشلاپ تېخى تۈگىتىپ بولماستىن شۇ نامازلارنىڭ پەرزى جامائەت بىلەن باشلىنىپ كەتسە، ئوقۇۋاتقان شۇ نامازدىن ئىككى رەكئەتلا

ئوقۇپ دەرھال پەرزگە ئىقتىدا قىلىش لازىم. ئەگەر پەرزنىڭ بىرىنچى رەكئىتىگە ئۈلگۈرەلمەيدىغاندەك بولسا، نامازدا تۇرۇپلا ئىككى تەرەپكە سالام بېرىۋېتىپ نامازدىن چىقىپ پەرزگە ئىقتىدا قىلىش لازىم.

بىراۋ بامداتنىڭ پەرزىدىن بىر رەكئەت ئوقۇپ بولغاندا جامائەت شۇ پەرزگە باشلىسا، نامازنى توختىتىپ ئىمامغا ئىقتىدا قىلىش لازىم. ئەگەر بامداتنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدە تۇرغىنىدا، جامائەت شۇ پەرزگە باشلىسا، بۇ نامازنى تاماملىشى كېرەك ۋە جامائەتكە ئىقتىدا قىلمايدۇ. چۈنكى بامداتتىن كېيىن نەپلە ئوقۇلمايدۇ.

شۇنداقلا، ۋاقىت بىلەن جامائەت ئىككىسىنىڭ ھەممىسىنى قاچۇرۇپ قويۇشتىن قورققان كىشى سۈننەتلەرنى ئوقۇمىغىنىدەك، ئۆزىدە بولغان(كەچۈرۈم قىلىنىش مىقدارىدىكى) يېنىك پاسكىنىلىقلارنى يوقىتىش بىلەنمۇ مەشغۇل بولماستىن نامازغا تۇرسا بولىدۇ. باشقا جامائەت تېپىشقا ياكى ۋاقىتنىڭ ئۆتۈپ كەتمەسلىكىگە ئىشەنچ قىلالىغان كىشىنىڭ ئازغىنە پاسكىنىلىق بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن پاكلىنىپ بولۇپ، ئاندىن نامازغا تۇرۇشى كېرەك[1].

لاھىق ھەققىدىكى مەسىلىلەر

لاھىق — نامازنى ئىمام بىلەن تەڭ باشلىغان بولسىمۇ، ئۇخلاپ قالغان ياكى تاھارىتى بۇزۇلغان ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن نامازنىڭ ھەممە ياكى بەزى رەكئەتلىرىنى ئاخىرىغىچە ئىمام بىلەن ئوقۇيالماي كېيىن ئۆزى يالغۇز تولۇقلىغان كىشى دېمەكتۇر.

---

(1) تحفة الفقهاء 67 ـ بەت، مراقي الفلاح 77 ـ بەت، فتح القدير 1 ـ توم 335 ـ 342 ـ بەتلەر.

1. لاھىق ھەقىقەتتە ئىمامغا باشتىن ــ ئاخىرىغىچە ئەگەشكۈچىلەرگە ئوخشاشتۇر. ئىمامغا ئەگەشكۈچىلەر ئىمامنىڭ قىرائىتىگە كۆپايە قىلىپ سۈرە ئوقۇمىغاچقا، لاھىقمۇ ئارىدا ئوقۇيالمىغان رەكئەتلىرىنى ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا ئوقۇشقا باشلىغاندا سۈرە ئوقۇمايدۇ. ئۇ خۇددى ئىمامنىڭ ئارقىسدا ناماز ئوقۇۋاتقاندەك پائالىيەتلەرنى قىلىدۇ ۋە ئۆز ئالدىغا ئوقۇغان رەكئەتلەردىكى خاتالىقلىرى سەۋەبلىك سەجدە سەھۋى قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئىمامغا ئەگەشكەنىنىڭ ھۆكمىدە ھېسابلىنىدۇ.

مەسىلەن: ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان بىر كىشى، بىرىنچى رەكئەتتە قىيامدا ئۇخلاپ قېلىپ، ئىمام سەجدىگە بارغان ۋاقىتتا ئويغانسا، دەرھال رۇكۇ، ئاندىن سەجدە قىلىپ ئىمامغا ماسلىشىدۇ.

2. لاھىق ئىمامغا يېتىشەلەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن تەقدىردە دەرھال ئىمامغا ئەگىشىدۇ، ناماز تۈگىگەندىن كېيىن ئۆزى ئوقۇمىغان رەكئەتلەرنى تولۇقلايدۇ.

مەسىلەن: ئىمامغا ئەگەشكەن بىركىشىنىڭ تۆتىنچى رەكئەتتە بۇرنى قانىسا، سەپتىن چىقىدۇ، نامازغا زىت كېلىدىغان بىرەر ئىشنى سادىر قىلماستىن، دەرھال تاھارەت ئېلىپ، يېتىشكەن يېرىدىنلا ئىمامغا ئەگىشىدۇ. ئەگەر بۇ ۋاقىتتا ئىمام سالام بەرگەن بولسا، ئۆز ئالدىغا شۇ تۆتىنچى رەكئەتنى ھېچ نەرسە ئوقۇماستىن ئىمامنىڭ ئارقىسدا تۇرىۋاتقاندەك تاماملايدۇ. چۈنكى لاھىق ھۆكۈم تەرەپتىن ئىمامنىڭ ئارقىسدا نامىزىنى تولۇق ئوقۇغان «مۇدرىك»كە ئوخشاشتۇر. مۇنداق ۋەقە ئۈچىنچى رەكئەتتە يۈز بېرىپ، ئىمام تۆتىنچى رەكئەتنى باشلىغان بولسا، لاھىق تاھارەت ئېلىپ ئاۋۋال ئۈچىنچى رەكئەتنى بىر نەرسە ئوقۇماستىن ئوقۇيدۇ، كېيىن ئىمامغا ئەگىشىدۇ ۋە تۆتىنچى رەكئەتنى

ئىمام بىلەن ئوقۇپ بىرگە سالام بېرىدۇ.

ئەمدى ئىمامغا بۇنداقمۇ يېتىشەلمەسلىككە (يەنى ئۇچىنچى رەكئەتنى ئۆزى ئوقۇپ ئاندىن تۆتىنچى رەكئەتنى ئىمام بىلەن ئوقۇشقا يېتىشەلمەسلىككە) كۆزى يەتسە، دەرھال ئىمامغا ئەگىشىدۇ. ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن، ئۆزى تۇرۇپ ئۇچىنچى رەكئەتنى ھېچنەرسە ئوقۇماستىن ئوقۇپ سالام بېرىدۇ. ئىمام سەجدە سەھۋى قىلىدىغان بولۇپ، لاھىق تېخى نامىزنى تۈگەتمىگەن بولسا، بۇ سەجدىنى لاھىق قىلمايدۇ. نامىزنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بۇ سەجدىلەرنى قىلىدۇ.

3. ھەر قانداق لاھىقنىڭ يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن شەكىلدە ھەرىكەت قىلىشى ئۇۋٗاي ئەمەس، شۇڭا لاھىقلارنىڭ بۇ نامازلارنى قايتىدىن باشلاپ ئوقۇشى ئەۋزەلدۇر[1].

مەسبۇق ھەققىدىكى مەسىلىلەر

مەسبۇق ـ ئىمامغا نامازنىڭ بېشىدا ئەمەس، بەلكى كېيىن ھەرقانداق بىر يېرىدىن ئەگەشكەن كىشى دېمەكتۇر. مەسبۇق ئۆز ئالدىغا يالغۇز ناماز ئوقۇغان كىشىگە ئوخشاشتۇر. ئەمما ساۋاب تەرەپتىن جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇغانلاردىن پەرقلەنمەيدۇ.

1. ئىمامغا كېيىن ئەگەشكەن كىشى (مەسبۇق) ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن، ئىمام بىلەن ئوقۇشقا ئۈلگۈرەلمىگەن رەكئەتلەرنى ئوقۇشتا خۇددى يالغۇز ئۆز ئالدىغا ناماز ئوقۇۋاتقاندەك ئوقۇيدۇ.

مەسىلەن: بىراۋ ئىمامغا بامدات نامىزىنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدە

(1) الدرالمختار 1 ـ توم 555 ـ 560 ـ بەتلەر.

ئەگەشكەن بولسا، تەكبىر ئېيتىپ ئىمامغا ئەگەشكەندىن كېيىن، بىر نەرسە ئوقۇشتىن جىم بولىدۇ. ئىمام بىلەن بىرگە ئولتۇرغاندا يالغۇز «تەھىيات» دۇئاسىنىلا ئوقۇيدۇ. ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ ئوقۇيالمىغان دەسلەپكى رەكئەتنى (سانا، ئەئۇزۇ، بىسمىللاھ، فاتىھە سۈرىسى، يەنە بىر سۈرە) ئوقۇپ رۇكۇ، سەجدە قىلىدۇ. ئاندىن ئولتۇرۇپ«تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك» دۇرۇدلىرى ۋە «رەببەنا» دۇئاسىنى ئوقۇپ سالام بېرىدۇ.

شام نامىزىنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدە ئىمامغا ئەگەشكەن كىشىمۇ، بىرىنچى رەكئەتنى تولۇقلاشتا يۇقىرىدا بايان قىلغان شەكىلدە ھەرىكەت قىلىدۇ.

2. مەسبۇق شام نامىزىنىڭ ئاخىرقى رەكئىتىدە ئىمامغا يېتىشكەن بولسا، «سانا»ئوقۇيدۇ ۋە ئىمام بىلەن بىرلىكتە شۇ رەكئەتنى تاماملايدۇ. ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرىدۇ، «سانا، ئەئۇزۇ، بىسمىللاھ»، فاتىھە بىلەن يەنە بىر سۈرە ئوقۇپ، رۇكۇ ۋە سەجدىدىن كېيىن ئولتۇرىدۇ ۋە «تەھىيات» دۇئاسىنى ئوقۇيدۇ. ئاندىن «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ ئورنىدىن تۇرىدۇ. يالغۇز بىسمىللاھ، فاتىھە سۈرىسى يەنە بىر سۈرە ئوقۇپ، رۇكۇ ۋە سەجدە قىلىدۇ. ئاخىرقى ئولتۇرۇشتا، «تەھىيات»، «سەللى» ۋە «بارىك»دۇرۇدلىرى ۋە «رەببەنا»دۇئاسىنى تولۇق ئوقۇپ سالام بېرىدۇ ۋە نامازدىن چىقىدۇ. بۇ ھالەتتە ئۇ، ئۈچ قېتىم ئولتۇرۇپ«تەھىيات» ئوقۇغان بولىدۇ. ئەگەر مەسبۇق ئىككىنچى رەكئەتنىڭ ئاخىرىدىكى «تەھىيات»نى ئوقۇشنى ئۇنۇتقان بولسا سەجدە سەھۋى قىلمايدۇ.

3. مەسبۇق تۆت رەكئەتلىك نامازنىڭ تۆتىنچى رەكئىتىدە ئىمامغا يېتىشكەن بولسا، ئىمام بىلەن بىرلىكتە ئولتۇرۇپ «تەھىيات» دۇئاسىنى

ئوقۇيدۇ. ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، «سانا»، «ئەئۇزۇ»، «بىسمىللاھ»لارنى ئوقۇيدۇ. ئاندىن فاتىھە سۈرىسى يەنە بىر سۈرە ئوقۇپ رۇكۇ، سەجدىلەردىن كېيىن ئولتۇرۇپ«تەھىيات» ئوقۇيدۇ. ئاندىن يەنە تۇرۇپ «بىسمىللاھ»، فاتىھە سۈرىسى ۋە يەنە بىر سۈرە ئوقۇپ رۇكۇ بىلەن سەجدىلەرنى قىلىدۇ ۋە ئولتۇرماستىن تۇرۇپ ئەينى شەكىلدە يەنە بىر رەكئەت ئوقۇيدۇ. ئاندىن ئولتۇرۇپ «تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك» ۋە «رەببەنا»لارنى تولۇق ئوقۇپ ئىككى تەرەپكە سالام بېرىدۇ.

4. تۆت رەكئەتلىك نامازنىڭ ئۈچىنچى رەكئىتىدىن باشلاپ ئىمامغا يېتىشكەن مەسبۇق ئىمام بىلەن بىرلىكتە تۆتىنچى رەكئەتنىڭ ئاخىرىدا ئولتۇرغىنىدا، يالغۇز«تەھىيات» دۇئاسىنىلا ئوقۇيدۇ. ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، خۇددى بامدات نامىزىغا ئوخشاش ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇيدۇ. ئاخىرقى ئولتۇرۇشتا «تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك» ۋە «رەببەنا»لارنى تولۇق ئوقۇپ سالام بېرىدۇ.

5. مەسبۇق ئىمام رۇكۇ قىلىۋاتقان چاغدا ئىقتىدا قىلغان بولسا، نامازغا كىرىش تەكبىرىنى ئېيتىدۇ ۋە دەرھال رۇكۇ قىلىدۇ. ئىمام رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بولغىچىلىك رۇكۇ قىلىۋالالىغان كىشى شۇ رەكئەتكە ئۈلگۈرگەن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

6. مەسبۇق ئىمامغا ئۈلگۈرەلمىگەن رەكئەتلەرنى ئوقۇغىنىدا، ئۇنىڭ باشقىلارغا ئىقتىدا قىلىشى ۋە باشقىلارنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئىقتىدا قىلىشىغا بولمايدۇ.

شۇنداقلا، مەسبۇقنىڭ ئىمام سالام بېرىشتىن ئىلگىرى ئۈلگۈرەلمىگەن رەكئەتلەرنى ئوقۇشقا تۇرۇپ كېتىشىگە بولمايدۇ، پەقەت

تۆۋەنــدىكى ســەۋەبلەر تــۈپەيلى ئىمــام تەشــەھھۇد مىقــدارى ئولتــۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، مەسبۇق سالامدىن ئىلگىرى تۇرۇپ كەتسە بولىدۇ:

1. مەسبۇق ئىمام سالام بەرگىچىلىك كۈتسە ئايىغىغا قىلغان مەسىھى مۇددىتىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىدىن قورقسا.

2. ناماز ۋاقتىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىدىن قورقسا يـاكى ئۆزۈرلـۈك بولـۇپ، تاھارىتى سۇنۇپ كېتىشىدىن قورقسا.

3. جۈمەنىــڭ ئــاخىرقى ۋاقتــى بولــۇپ، ئەســر ۋاقتىنىــڭ كىرىــپ قېلىشىدىن قورقسا.

4. بامــدات نامىزىنىــڭ ئــاخىرقى ۋاقتــى بولــۇپ، كــۈن چىقىــپ قېلىشىدىن قورقسا[1].

---

(1) الدر المختار 1 ـ توم 560 ـ بەت.

جامائەت نامىزى توغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر

ئوقۇپ بولغان نامازنى جامائەت بىلەن قايتا ئوقۇش

پۈتۈن فىقھشۇناس ئالىملار ۋە مەزھەپلەر ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ ئوقۇپ بولغان شۇ نامىزنى جامائەت بىلەن قايتا ئوقۇشىنىڭ جائىزلىقىدا ۋە قايتا ئوقۇلغان نامازنىڭ نەپلە نامازغا ھېساب بولىدىغانلىقىدا بىردەك ئىتتىپاقتۇر. يەزىد ئىبنى ئەسۋەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ھەج قىلغىنىمدا، ناماز بامداتنى مىنادىكى خەيف مەسجىدىدە بىرگە ئوقۇدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدىن پارىغ بولۇپ، يان تەرەپكە قارىۋىدى، بىز بىلەن بىللە ناماز ئوقۇمىغان ئىككى كىشىنى كۆردى ۋە ئۇلارنى چاقىرىڭلار دېدى، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلتۈرۈلۈۋىدى، ئۇلاردىن "سىلەرنىڭ بىز بىلەن بىللە ناماز ئوقۇشۇڭلارغا نېمە توسقۇنلۇق قىلدى؟" دەپ سورىدى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام. ئۇلار "يا رەسۇلەللاھ! بىز بۇ نامازنى سەپىرىمىز ئۈستىدە ئوقۇپ بولغان ئىدۇق" دەپ جاۋاب بېرىشتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا:"ئۇنداق قىلماڭلار، سىلەر سەپەر ئۈستىدە نامازنى ئوقۇپ بولۇپ ئاندىن مەسجىدكە كەلگىنىڭلاردا جامائەتنىڭ ناماز ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرسەڭلار ئۇلار بىلەن بىللە قايتا ئوقۇڭلار، قايتا ئوقۇغان نامىزىڭلار سىلەر ئۈچۈن نەپلە ھېسابلىنىدۇ"دېدى»[1].

ئەمما ئۆزى يالغۇز ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ ئوقۇپ بولغان شۇ

---

(1) تىرمىزى رىۋايىتى.

نامىزىنى جامائەت بىلەن قايتا ئوقۇشى توغرۇلۇق ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ كۆرىشى مۇنداق: پىشىن ۋە خۇپتەنگە ئوخشاش كەينىدىن نەپلە ناماز ئوقۇش مەكرۇھ بولمايدىغان نامازلارنىڭ ۋە شامغا ئوخشاش نەپلىگە ھېسابلاشقا بولمايدىغان نامازنىڭ(چۈنكى ئۈچ رەكئەتلىك نەپلە ناماز يوق) پەرزىنى ئۆزى يالغۇز ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، جامائەتنىڭ شۇ پەرزنى ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن كىشى بۇ پەرزنى جامائەت بىلەن قايتا ئوقۇيدۇ ۋە بۇ ئوقۇغىنى نەپلە نامازغا ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئۆز ئالدىغا ئوقۇغان نامىزى بىلەن پەرز ئادا بولغان بولىدۇ.

ئەمما ئەسىر نامىزىنىڭ پەرزىنى ئۆزى يالغۇز ئوقۇپ بولۇپ، جامائەتنىڭ شۇ پەرزنى ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن كىشى جامائەتكە قوشۇلمايدۇ. چۈنكى ئەسىر نامىزىدىن كېيىن نەپلە ئوقۇشقا بولمايدۇ. بامدات نامىزىمۇ شۇنداق.

جامائەتنىڭ ساۋابىنى تېپىش

ئىمام بىرىنچى سالامنى بېرىشتىن بۇرۇن جامائەتكە يېتىشىپ نامازغا قۇشۇلغان كىشى — گەرچە باشتىن ئىمام بىلەن بىرگە بولالمىغان بولسىمۇ — جامائەتكە ئۇلگۈرگەن ۋە جامائەت بىلەن بىرلىكتە ناماز ئوقۇغاننىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ. چۈنكى بۇ كىشى جامائەت نامىزىنىڭ بىر پارچىسىغا يېتىشكەن بولۇپ، بىر رەكئەتكە ئۇلگۈرگەنگە ھېسابلىنىدۇ. نامازنىڭ بىر رەكئىتىگە ئۇلگۈرگەن كىشى ھەممە رەكئەتنى جامائەت بىلەن ئوقۇغانغا ئوخشاشتۇر[1].

---

(1) المغني 2 ـ توم 540 ـ 546 ـ بەتلەر.

بىرىنچى رەكئەتكە ئۈلگۈرۈش

ئىمام رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرۈشتىن بۇرۇن نامازغا باشلىغان ئادەم شۇ رەكئەتكە (يەنى بىرىنچى رەكئەتكە) يېتىشكەن بولىدۇ. بۇ كىشىدىن شۇ رەكئەتنىڭ قىرائىتى ساقىت بولىدۇ. ئەمما ئىمام رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بولغىچە رۇكۇغا يېتىشەلمىسە ياكى يېتىشەلگىنىگە شۈبھىلەنسە بۇ رەكئەتنى ھېسابقا ئالمايدۇ. ئىمام سالام بەرگەندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۈلگۈرەلمىگەن رەكئەتنى تاماملايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «نامازنىڭ بىر رەكئىتىگە ئۈلگۈرەلىگەن كىشى نامازنىڭ ھەممىسىگە ئۈلگۈرگەن بولىدۇ»[1].

چۈنكى بىرىنچى رەكئەتنىڭ رۇكۇسىغا ئۈلگۈرگەن كىشى نامازنىڭ بىر رەكئىتىگە ئۈلگۈرگەن بولىدۇ. بىر رەكئەتكە ئۈلگۈرگەن كىشى نامازنىڭ ھەممە رەكئىتىگە ئۈلگۈرگەنگە ئوخشاشتۇر. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن فىقھشۇناسلار ئىتتىپاقتۇر[2].

قايسى ھالەتتە ئىمامنىڭ نامىزى بۇزۇلۇپ، جامائەتنىڭ نامىزى بۇزۇلمايدۇ؟

ئىمام تاھارەتسىز ياكى جۇنۇپ ھالدا نامازغا باشلىغان بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئىمام ۋە جامائەت ھەممىسىنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ. چۈنكى جامائەتنىڭ نامىزى ئىمامنىڭ نامىزىغا باغلىق بولۇپ، ئىمامنىڭ نامىزى دۇرۇس بولسا جامائەتنىڭ نامىزى دۇرۇس بولىدۇ. ئەگەر ئىمامنىڭ نامىزى بۇزۇلسا جامائەتنىڭمۇ نامىزى بۇزۇلىدۇ. شۇڭا جامائەت بىلەن

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) فتح القدير 1 ـ توم 344 ـ بەت.

ناماز ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئىمامنىڭ تاھارەتسىز ناماز ئوقۇغانلىقى ئېنىقلانسا، جامائەت نامازنى قايتا ئوقۇيدۇ.

ئەمما ئىمام تاھارەت بىلەن نامازنى باشلىغاندىن كېيىن، ئىمامنىڭ نامازنىڭ شەرتلىرى ياكى پەرزلىرىگە خىلاپ ئىش قىلغانلىقى ياكى تاھارىتى بۇزۇلغانلىقى سەۋەبلىك ئۇنىڭ نامىزى بۇزۇلسىمۇ جامائەتنىڭ نامىزى دۇرۇستۇر. جامائەتنىڭ بۇ نامازنى قايتا ئوقۇشى لازىم ئەمەس. شۇنىڭدەك ئىمام نامازدا تۇرۇپ مۇرتەد بولۇپ كەتسە(كاپىر بولسا) ياكى پىشىننى جامائەت بىلەن ئوقۇپ بولۇپ، يەنە جۈمە نامىزىغا ئىمام بولغان بولسا ئىمامنىڭلا نامىزى بۇزۇلىدۇ، جامائەتنىڭ نامىزى بۇزۇلمايدۇ[1].

جامائەتنىڭ ئىمامدىن كېيىن قىلىدىغان ئىشلىرى

ئىمام سالام بېرىپ نامازدىن چىققاندىن كېيىن جامائەتنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. جامائەت «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇپ بولماستىن ئىمام سالام بەرگەن بولسا، جامائەت ئىمامغا ئەگەشمەستىن «ئەتتەھىياتۇ»نى تولۇق ئوقۇپ بولۇپ ئاندىن سالام بېرىدۇ. چۈنكى «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇش ھەركىم ئۈچۈن مۇستەقىل ۋاجىبتۇر.

2. جامائەت «ئاللاھۇممە سەللى» ۋە «بارىك» دۇرۇدلىرىنى ئوقۇپ بولغىچە ئىمام سالام بەرسە، جامائەت دۇرۇدنى تەرك قىلىدۇ ۋە ئىمام بىلەن بىرلىكتە سالام بېرىپ نامازدىن چىقىدۇ. چۈنكى «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىت ئولتۇرۇش بىلەن

---

(1) الدر المختار ورد المحتار 1 ـ توم 553 ـ بەت.

نامازنىڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشنىڭ پەرزى ئادا بولىدۇ.

3. ئىككى رەكئەتتىن كۆپ نامازلارنىڭ ئىككىنچى رەكئەتتىدىن كېيىنكى ئولتۇرۇشتا ئىمام جامائەت «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇپ بولۇشتىن بۇرۇن ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرۇپ كەتسە، جامائەت «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇپ بولۇپ، ئاندىن ئىمامغا ئەگىشىدۇ.

4. جامائەت رۇكۇدا ياكى سەجدىدە ئۈچ قېتىم تەسبىھ ئېيتىپ بولغىچىلىك ئىمام تۇرۇپ كەتسە، جاماتمۇ ئىمام بىلەن بىرگە تۇرىدۇ.

5. ئىمام ئىككى سەجدىدىن كېيىن يەنە بىر سەجدە قىلماقچى بولسا، جامائەت ئۇنىڭغا ئەگەشمەيدۇ.

6. ئىمام نامازنىڭ ئاخىرىدىكى ئولتۇرۇشتا ئولتۇرماستىن تۇرۇپ كەتسە، جامائەت تۇرمايدۇ، بەلكى ئىمامنى كۈتىدۇ. ئەگەر ئىمام شۇ تۇرغىنىچە ئولتۇرمىسا جامائەت ئۆز ئالدىغا سالام بېرىپ نامازدىن چىقىدۇ.

7. جامائەت «ئەتتەھىياتۇ»نى ئوقۇپ بولۇپ، ئىمامدىن بۇرۇن سالام بېرىپ نامازدىن چىقسىمۇ ئۇلارنىڭ نامىزى دۇرۇستۇر. بىراق مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ[1].

ئىمام قىلمىسا جامائەتمۇ قىلمايدىغان ئىشلار

1. تەراۋىھ نامىزىنىڭ ئاخىرقى رەكئەتتىدە ئىمام قۇنۇت دۇئاسىنى ئوقۇشنى ئۇنتۇپ رۇكۇ قىلسا جامائەتمۇ ئوقۇماستىن رۇكۇ قىلىدۇ. ئەگەر رۇكۇغا ئۆلگۈرەلىشىگە ئىشەنچ قىلالىسا ئوقۇغىنى ئەۋزەل.

(1) الدر المختار 1 ـ توم 560 ـ بەت، مراقي الفلاح 50 ـ بەت.

2. ئىمام سەجدە سەھۋى قىلمىسا جامائەتمۇ قىلمايدۇ.

3. ئىمام تىلاۋەت سەجدىسى قىلمىسا جامائەتمۇ قىلمايدۇ.

4. ئىمام ھېيت نامازلىرىنىڭ ئارتۇق تەكبىرلىرىنى ئېيتمىسا جامائەتمۇ ئېيتمايدۇ.

5. ئىمام تۆت رەكئەتلىك نامازنىڭ ئىككىنچى رەكئىتىدە ئولتۇرمىسا، جامائەتمۇ ئولتۇرمايدۇ.

يۇقىرىقى بەش ئىشنى ئىمام قىلمىسا جامائەتمۇ قىلمايدۇ.

ئىمام قىلسا جامائەت قىلمايدىغان ئىشلار

1. ئىمام جىنازا نامازلىرىدا تۆتتىن ئارتۇق تەكبىر ئېيتسا جامائەت ئېيتمايدۇ.

2. ئىمام ھېيت نامازلىرىدا بىر رەكئەتتە ئۈچتىن ئارتۇق تەكبىر ئېيتسا جامائەت ئېيتمايدۇ. (بۇيەردە، نامازغا باشلاش، رۇكۇ ۋە سەجدىلەردىكى تەكبىرلەرنىڭ سىرتىدىكى ئارتۇق ئۈچ تەكبىر كۆزدە تۇتۇلىدۇ).

3. ئىمام خاتالاشقانلىقتىن، بەشىنچى ياكى ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرسا، يەنى تۆت رەكئەتلىك نامازنىڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشىنى ئولتۇرماستىن بەشىنچى رەكئەتكە تۇرۇپ كەتسە ياكى ئىككى رەكئەتلىك نامازنىڭ ئاخىرقى ئولتۇرۇشىدا ئولتۇرماستىن ئۈچىنچى رەكئەتكە تۇرۇپ كەتسە جامائەت تۇرمايدۇ. بەلكى ئىمامنى كۈتىدۇ. ئەگەر ئىمام جامائەتنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشىنى بىلىپ ئولتۇرسا بۇ ناماز دۇرۇستۇر. ئاخىرىدا سەجدە سەھۋى قىلىش كېرەك بولىدۇ. بۇ ئاخىرقى ئولتۇرۇش(قەئدە ئەخىر)تىن ئىبارەت پەرزنى كېچىكتۈرگەنلىك ئۈچۈن

ۋاجىب بولغان سەجدىدۇر.

ئەگەر ئىمام شۇ تۇرغىنىچە قايتىماستىن، بۇ ئارتۇق رەكئەتنىڭ سەجدىسىنى قىلغان بولسا، جامائەت ئىمامغا ئەگەشمەستىن ئۆز ئالدىغا سالام بېرىپ نامازدىن چىقىدۇ. ئەگەر ئىمام خاتالاشقاندا جامائەتمۇ ئىمام بىلەن بىرگە تۇرۇپ ئارتۇق رەكئەتنىڭ سەجدىسىنى قىلغان بولسا، بۇ ۋاقىتتا ئىمام بىلەن جامائەت ھەممىسىنىڭ نامىزى بۇزۇلىدۇ. چۈنكى بۇ ۋاقىتتا ئۇلار ئاخىرقى ئولتۇرۇش(قەئدە ئەخىر)تىن ئىبارەت پەرزنى تۈگەتمەستىن، نەپلىگە ئۆتۈپ كەتكەن بولىدۇ. بۇنداق قىلىش نامازنى بۇزىدۇ.

ئەگەر ئۇلار تۇرۇپ كەتكەن 5- رەكئەتكە يەنە بىر رەكئەت قوشۇپ نامىزىنى تاماملىسا، پەرز ئادا بولىدۇ. ئارتۇق ئوقۇلغان ئىككى رەكئەت نەپلە ھېسابلىنىدۇ ۋە ئاخىرىدا سەجدە سەھۋە قىلىدۇ.

4. ئىمام ئىككىدىن ئارتۇق سەجدە قىلسا جامائەت قىلمايدۇ.

يۇقىرىقى تۆت ئىشنى ئىمام قىلسا جامائەت قىلمايدۇ.

ئىمام قىلمىسىمۇ جامائەت قىلىدىغان ئىشلار

1. نامازغا باشلاش تەكبىرلىرىدە قوللارنى كۆتۈرۈش.

2. «سانا»ئوقۇش.

3. رۇكۇغا ئېگىلىشتە تەكبىر ئېيتىش.

4. سەجدىلەرگە بارغاندا ۋە ئۇنىڭدىن تۇرغاندا تەكبىر ئېيتىش.

5. رۇكۇ ۋە سەجدىلەردە تەسبىھ ئېيتىش.

6. ئىمام (سەمىئەللاھۇ لىمەن ھەمىدە) دېمىسىمۇ، جامائەت (رەببەنا

ۋە لەكلەلھەمدۇ) دېيىش.

7. «تەھىيات» دۇئاسىنى باشقا دۇرۇد ۋە دۇئالار بىلەن تولۇق ئوقۇش.

8. نامازدىن كېيىن سالام بېرىش.

9. قۇربان ھېيتنىڭ تەشرىق تەكبىرلىرىنى ئېيتىش.

ئىمامغا ئىقتىدا قىلغان كىشى (جامائەت) يۇقىرىقى توققۇز ئىشنى ئۆز ئالدىغا قىلىدۇ.

سەجدە سەھۋى توغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر

مۇدرىك بىلەن مەسبۇق ئىمامنىڭ خاتاسى ئۈچۈن ئىمام بىلەن بىرلىكتە سەجدە سەھۋى قىلىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىمامغا ئەگەشكەن ئىكەن، بۇ سەجدىنى ئۆز سەھۋەنلىكىدىن بولمىسىمۇ قىلىشقا مەجبۇردۇر. شۇنىڭدەك مەسبۇق ئىمامغا يېتىشەلمىگەن رەكئەتلەرنى ئادا قىلغاندا، سەجدە سەھۋىنى كېرەك قىلىدىغان خاتالىقلارنى سادىر قىلسا، نامازنىڭ ئاخىرىدا يەنە سەجدە سەھۋى قىلىدۇ. چۈنكى ئىمام بىلەن قىلغان بۇرۇنقى سەجدە كېيىنكى خاتالىقلارنى يۇيالمايدۇ. ئەمما لاھىق كېيىنكى ئۆز خاتالىقلىرى ئۈچۈن سەجدە سەھۋى قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇ نامازنى ئىمام بىلەن بىرلىكتە باشلىغان بولسىمۇ، كېيىن بىرەر ئۆزرە تۈپەيلى جامائەتتىن ئايرىلىپ قېلىپ كېيىن يەنە يېتىشكەن ياكى ئۆزى تاماملىغان كىشى بولغاچقا، ئۇ ئىمامغا مۇتلەق ئەگىشىدۇ، ئىمام سەجدە سەھۋى قىلسا قىلىدۇ، قىلمىسا قىلمايدۇ.

شۇنىڭدەك، مۇدرىكمۇ ئىمام بىلەن ناماز ئوقۇش جەريانى سەجدە سەھۋىنى لازىم قىلىدىغان خاتالىقلارنى سادىر قىلغان بولسىمۇ سەجدە

سەھۋى قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئىمامغا ئەگەشكۈچىدۇر. ئەگەر ئۇ ئۆز خاتالىقى ئۈچۈن سەجدە سەھۋى قىلماقچى بولسا ئىمامغا خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ.

ئىمام جۈمە ۋە ھېيت نامازلىرىدا سەجدە سەھۋى قىلمايدۇ. جامائەتمۇ شۇنداق[1].

(1) فتح القدير 1ـ توم 281ـ بەت، نورالإيضاح ونجاة الأرواح 33 ـ بەت.

جۈمە نامىزى

جۈمە نامىزى ـ ھەپتىنىڭ جۈمە كۈنىدە پېشىن ۋاقتىدا جامائەت بولۇپ ئوقۇلىدىغان ناماز بولۇپ، كىشىلەر بىر يەرگە توپلىنىپ ئوقۇلىدىغان ناماز بولغانلىقى ئېتىبارى بىلەن «جۈمە ئەسلىسى ـ جۇمۇئە» يەنى (توپلىنىش، جەم بولۇش) دەپ ئاتالغان.

جۈمە نامىزىنىڭ ھۆكۈمى

جۈمە نامىزىنى جامائەت بىلەن ئوقۇش پەرز ئەيندۇر. جۈمە نامىزىنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغان ئادەم كاپىر بولىدۇ. ئۇنى كۆڭۈل بۆلمىگەنلىكتىن ئادا قىلمىغان كىشى گۇناھكار بولىدۇ. جۈمە نامىزى جۈمە كۈنلۈكتىكى پېشىنىنىڭ ئورنىغا بەلگىلەنگەن پەرز ئەمەس، بەلكى ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل پەرزدۇر. ئەمما جۈمە ئوقۇغان كىشىدىن شۇ كۈننىڭ پېشىن نامىزى ساقىت بولىدۇ. جۈمە نامىزى پېشىن نامىزىدىن ئەھمىيەتلىك ۋە ساۋابى كۆپتۇر. جۈمە نامىزى ھەر قانداق نامازلاردىن ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىكتۇر. جۈمە كۈنىمۇ باشقا كۈنلەردىن ئەلۋەتتە ئۇلۇغ كۈندۇر. جۈمە نامىزى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشتىن ئىلگىرى مەككىدە پەرز قىلىنغان[1].

ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى جۈمە نامىزى ئوقۇشقا ئەمر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوا إِلَى ذِكْرِ اللهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَالِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. فَإِذَا قُضِيَتْ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 260 ـ بەت.

فَضْلِ اللهِ﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! جۇمە كۈنى جۇمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلغان هامان، ئاللاھنى ياد ئېتىشكە ئالدىراپ بېرىڭلار. ئېلىم - سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار. ئەگەر بىلسەڭلار، بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر. ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن زېمىنغا تارىلىپ ئاللاھنىڭ پەزلىدىن(رىزقىڭلارنى) تەلەپ قىلىڭلار﴾[1].

بۇ ئايەتتىن بىلىمىزكى، جۇمە نامىزى پەرزدۇر. چۈنكى بۇ قۇرئان كەرىمنىڭ كەسكىن بەلگىلىمىسىدۇر. جۇمەگە ئەزان چىققان ۋاقىتتا دەرھال نامازغا كېلىش ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرىدۇر. بۇ ۋاقىتتا سودا - سېتىق ۋە باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش ھەنەفى مەزھىپىگە كۆرە، مەكرۇھ تەھرىمىدۇر. ئەمما باشقا پۈتۈن مەزھەپلەردە ھارام دەپ قەيت قىلىنغان. جۇمە نامىزى ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، تارقىلىپ ئۆز مەشغۇلىيەتلىرىمىز بىلەن بولۇش مۇباھتۇر. بەزى كىشىلەر جۇمە كۈنى ئىشلەشكە بولمايدۇ، دەپ خاتا تەشۋىقاتلارنى تارقىتىپ كەلگەن. ئايەتتە كۆرۈپ ئۆتكىنىمىزدەك، جۇمە كۈنى ناماز ۋاقتىدىن باشقا ۋاقىتلاردا ئادەتتىكى كۈنلەردىكىدەك ئۆز مەشغۇلىيەتلىرىمىز بىلەن بولۇش دۇرۇستتۇر. جۇمە كۈنىنى باھانە قىلىپ، باشقا دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىك ئىشلارنى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جۇمە نامىزىنى جامائەت بىلەن ئوقۇش ھەر قانداق مۇسۇلمان كىشىگە پەرزدۇر. پەقەت تۆت خىل كىشىلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا: بىراۋنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى قۇل، ئايال، بالاغەتكە يەتمىگەن بالا ۋە كېسەل كىشى»[2].

---

(1) جۇمۇئە سۈرىسى 9 ـ 10 ـ ئايەتلەر.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى، نەيلۇل ئەۋتار 3 ـ توم 226 ـ بەت.

جۈمە كۈنىنىڭ پەزىلىتى

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇياش چىقىپ، پاتقان كۈنلەرنىڭ ئىچىدە جۈمە كۈنىدىن ئەۋزەل كۈن يوقتۇر. جۈمە كۈنىدە بىر ۋاقىت باركى، مۇئمىن بەندە شۇ ۋاقىتنى تېپىپ ئاللاھ تائالادىن ياخشىلىق تىلەپ دۇئا قىلسا ئاللاھ ئۇنىڭ تىلىكىنى چوقۇم بېرىدۇ، بىرەر نەرسىدىن ئاللاھقا سېغىنىپ پاناھ تىلىسە ئاللاھ ئۇنى چوقۇم ھىمايە قىلىدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دەيدۇ: «جۈمە كۈنى كۈنلەر ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى كۈندۇر. بۇ كۈندە ئادەم ئەلەيھىسسالام يارىتىلغان، بۇ كۈندە ئۇ جەننەتكە كىرگۈزۈلگەن ۋە بۇ كۈندە ئۇ جەننەتتىن چىقىرىلغان. قىيامەت چوقۇم جۈمە كۈنلۈكتە بولىدۇ»[2].

ئىمام سۇيۇتىي «جۈمە كۈنىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى» ناملىق ئەسىرىدە، جۈمە كۈنىنىڭ ئۇلۇغلىقىنى قەدىرلىگەن ھالدا، جۈمە نامىزىنى ئادا قىلىشنىڭ 100خاسىيىتىنى تەپسىلىي بايان قىلغان بولۇپ، مۇھىملىرى مۇنۇلار: جۈمە كۈنلۈكتە روھلار جەم بولىدۇ، قەبرىلەر زىيارەت قىلىنىدۇ، مېيىت قەبىر ئازابىدىن ساقلىنىدۇ، جۈمە كۈندۈزى ياكى كېچىسى ئۆلگەن ئادەم قەبىر ئازابىدىن ساقلىنىدۇ، جۈمە كۈنىدە جەھەننەم قىزىتىلمايدۇ، جۈمە كۈنىدە جەننەت ئەھلى ئاللاھ تائالانى زىيارەت قىلىدۇ[3].

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) الدر المختار 1 ـ توم 772 ـ بەت.

جۈمە نامىزى ئوقۇشنىڭ پەزىلىتى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى يۇيۇنۇپ پاكىز بولغان ھالدا جۈمە نامىزىغا كېلىپ، كۈچى يەتكەنچە سۈننەتلەرنى ئوقۇسا، ئاندىن ئىمامنىڭ خۇتبىسىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىسا، ئاندىن ئىمام بىلەن بىرلىكتە جۈمەنىڭ پەرزىنى ئوقۇسا، ئۇ كىشىنىڭ ئۆتكەن جۈمە بىلەن بۇ جۈمە ۋە كېلىدىغان جۈمە ئارىلىقىدىكى، يەنە كېيىنكى ئۈچ كۈندىكى گۇناھلىرى ھەم خاتالىقلىرى يوققا چىقىرىلىدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «جۈمە كۈنىدە دۇئا ئىجابەت بولىدىغان بىر سائەت باركى، مۇسۇلمان كىشى ناماز ئوقۇغان ھالىتىدە شۇ سائەتنى ئۇچرىتىپ ئاللاھتىن ياخشىلىق سوراپ دۇئا قىلسىلا ئاللاھ چوقۇم ئۇنىڭغا سورىغىنىنى بېرىدۇ»[2].

جۈمە كۈنىدىكى دۇئا ئىجابەت بولىدىغان سائەت توغرۇلۇق كۆپلىگەن رىۋايەتلەر بار. ئۆلىمالارنىڭ نەزىرىدە بۇ رىۋايەتلەرنىڭ ئەڭ كۈچلۈكرەكى، جۈمە كۈنىدە دۇئا ئىجابەت بولىدىغان سائەت ئىمام خۇتبە ئوقۇش ئۈچۈن مۇنبەرگە چىققان ۋاقتتىن باشلاپ ناماز ئاخىرلاشقانغا قەدەردۇر[3].

جۈمە نامىزىنىڭ بۇيرۇلىشىنىڭ ھېكمىتى

جۈمە كۈنى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن بىر بايرام ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى بۇ مۇبارەك كۈندە مۇسۇلمانلار بىر جايغا جەم بولۇپ، بىر ـ بىرىنىڭ

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 263 ـ بەت.

ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولىدۇ. ھەممىسى بىرلىكتە خۇتبىلارنى تىڭشايدۇ ۋە نامازلارنى ئادا قىلىدۇ ھەمدە باشقا ئىبادەتلەرنىمۇ بىرگە ئورۇنلاپ ساۋاب تاپىدۇ، بۇ توپلىشىشتىن مەنىۋى كۈچ ـ قۇۋۋەت ھاسىل قىلىدۇ، دىنىي ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى ئاڭلاپ ئۆزلىرىنى ئىسلاھ قىلىدۇ، گۇناھلىرىغا ۋە خاتالىقلىرىغا تەۋبە قىلىپ پاكلىنىدۇ. نامازدىن كېيىن جامائەتلەردىن كېسەللەر بولسا ئۇلارنى يوقلايدۇ، ھال سورايدۇ، بىر ـ بىرىنىڭ قىيىنچىلىقلىرى بولسا بىرگە ھەل قىلىشقا تىرىشىدۇ ۋە مۇندىن باشقا كۆپلىگەن ئىجتىمائىي ياخشى ئىشلارنى بۇ مۇبارەك كۈننىڭ شاراپىتى بىلەن قىلىشقا مۇۋەپپەق بولىدۇ.

جۈمە نامىزى پەرز بولىدىغان كىشىلەر

جۈمە نامىزى تۆۋەندىكى يەتتە شەرت ھازىر بولغان كىشىگە پەرزدۇر:

1. ئەر بولۇش. ئاياللارغا جۈمە نامىزى پەرز ئەمەس. ئەمما ئوقۇسا ساۋابقا ئېرىشىدۇ.

2. ھۆر بولۇش. ئەسىر ياكى سولاقتا بولغانلارغا جۈمە پەرز ئەمەس.

3. سەپەر ئۈستىدە بولماسلىق. يولۇچىلارغا جۈمە پەرز ئەمەس.

4. ئەما (كۆزى كور) بولماسلىق. كورلارغا جۈمە پەرز ئەمەس.

5. مېيىپ بولماسلىق. جىسمانىي مېيىپ كىشىلەرگە جۈمە پەرز ئەمەس.

6. كېسەل بولماسلىق. ماڭالمايدىغان ئېغىر بىمارلارغا جۈمە پەرز ئەمەس.

7. كۆڭلىدە دۈشمەن ۋەھىمىسى بولماسلىق. جۇمەگە بارسا ھاياتى تەھدىتكە ئۇچراش ئېھتىمالى بار كىشىلەرگە جۇمە پەرز ئەمەس.

جۇمە ئوقۇشى پەرز بولمىغان يۇقىرىقى كىشىلەر ئەگەر جۇمە ئوقۇسا، ئۇلاردىن شۈكۈننىڭ پىشىن نامىزى ساقىت بولىدۇ.

جۇمە نامىزىنىڭ پەرزلىرى

جۇمە نامىزىنىڭ پەرزى ئىككى بولۇپ: بىرى، جۇمەنىڭ ئىككى رەكئەت پەرزىنى جامائەت بىلەن ئوقۇش، ئىككىنچىسى، نامازدىن بۇرۇن خۇتبە(ئىككى خۇتبە) ئوقۇلۇشىدىن ئىبارەتتۇر. خۇتبىنى ئاڭلاش پەرزدۇر.

خۇتبە

خۇتبە ـ ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمدۇسانا ئېيتىش دېمەكتۇر. چۈنكى قۇرئان كەرىمنىڭ ﴿ئاللاھنى ياد ئېتىشكە ئالدىراڭلار﴾ دېگەن ئايىتىدىكى﴿ياد ئېتىش﴾تىن مەقسەت پۈتۈن تەپسىرشۇناس ئالىملارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن خۇتبىدۇر.

خۇتبىنى ئەرەبچە ئوقۇشقا بولغىنىدەك، ھەر مىللەت ئۆز تىلىدا ئوقۇشىمۇ جائىزدۇر. خۇتبىنى ئەرەب تىلىدا ئوقۇش شەرت ئەمەس. ھەمدۇسانا بىلەن دۇرۇدلارنى ئەرەب تىلىدا ئېيتسىمۇ، خۇتبىدىكى ئەمر ـ مەرۇپ، ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى جامائەتنىڭ چۈشىنىشى ئۈچۈن ھەر مىللەتنىڭ ئۆز تىلىدا سۆزلىشى تولىمۇ زۆرۈردۇر[1].

---

(1) فتح القدير 1 ـ توم 757 ـ 760 ـ بەتلەر مراقي الفلاح 87 ـ بەت.

خۇتبە ئوقۇشنىڭ كەيپىيتى

ئىمام ئۇزۇن سۈرىدىن بىرىنى ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىت ئىچىدە ئىككى خۇتبە ئوقۇيدۇ. ئىككى خۇتبە ئارىسىدا ئۈچ ئايەت ئوقۇغۇچىلىك ۋاقىت ئولتۇرىدۇ. ئىككىنچى خۇتبىنى بىرىنچى خۇتبىدىن بىر ئاز تۆۋەنرەك ئاۋاز بىلەن ئوقۇيدۇ. ئىمام خۇتبىنى جامائەتكە قاراپ ئۆرە تۇرۇپ ئىگىزرەك بىر جايدا ئوقۇيدۇ. خاتىب(خۇتبە ئوقۇغۇچى)نىڭ تاھارەتلىك بولۇشى، كىيىمى پاكىز بولۇشى ۋە ئەۋرەت جايلىرى يېپىق بولۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ. خاتىب بىرىنچى خۇتبىدە ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانا ئېيتىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ۋە سالام ئېيتىپ بولۇپ، قۇرئاندىن ئەڭ ئاز دېگەندە بىر ـ ئىككى ئايەت ئوقۇيدۇ ۋە كىشىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىدۇ. ئاندىن ئولتۇرۇپ يەنە ئىككىنچى خۇتبىنى باشلايدۇ. ئىككىنچى خۇتبىدە، يەنە ئاللاھقا ھەمدۇسانا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد، سالام ئېيتىپ بولۇپ، مۇئمىنلەرگە دۇئا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن خۇتبە تامام بولىدۇ. ئاندىن نامازغا باشلايدۇ. ئىمام ئەزەمنىڭ نەزىرىدە، خۇتبىنىڭ ئەڭ قىسقا مىقدارى «ئەلھەمدۇ لىللاھ» ياكى«لا ئىلاھە ئىللەللاھ»دېيىش بىلەنمۇ ئادا تاپىدۇ. بىراق مەكرۇھ سانىلىدۇ. ئەمما ئىمام ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەدلەرگە كۆرە، خۇتبىنى بەك قىسقا ئوقۇشقا بولمايدۇ. خۇتبىنىڭ ئەڭ قىسقا مىقدارى تەشەھھۇد(ئەتتەھىياتۇ)ئوقۇپ بولغىچىلىك ۋاقىتتۇر. شۇنىڭدەك، خۇتبىنى بەك ئۇزۇن ئوقۇپ جامائەتنى زېرىكتۈرۈشمۇ مەكرۇھتۇر[1].

(1) بدائع الصنائع 1 ـ توم 262 ـ بەت.

جۈمە كۈنىدىكى سۈننەت ئەمەللەر

جۈمە كۈنىدە ياكى جۈمە ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن قىلىش سۈننەت بولغان ئىشلار تۆۋەندىكىچە:

1. جۈمە نامىزىغا بېرىشتىن بۇرۇن غۇسلى قىلىش، ئۆزىگە ھەم كىيىملىرىگە خۇشبۇيلارنى چېچىش ۋە چىرايلىق كىيىنىپ بېرىش.

غۇسلى قىلىش ۋاقتى جۈمە كۈنى سەھەردىن جۈمە ۋاقتىغىچە بولۇپ، غۇسلىنى كېچىكتۈرۈپ، جۈمە نامىزىغا بېرىش ئالدىدا قىلىش ئەۋزەلدۇر. چۈنكى بۇنداق قىلىش يېقىمسىز ھىدلار بىلەن جامائەتنى راھەتسىز قىلماسلىقتىن ئىبارەت غۇسلىنىڭ ئاساسلىق مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ياخشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «جۈمە نامىزىغا كەلگەن كىشى يۇيۇنۇپ كەلسۇن»[1].

ئەمما خۇشبۇي قوللىنىش ۋە چىرايلىق كىيىنىش توغرۇلۇق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى جۈمە كۈنلۈكتە يۇيۇنۇپ، خۇشبۇي نەرسىلەرنى ئۆزىگە چاچقان ۋە ئەڭ چىرايلىق كىيىمنى كىيگەن ھالدا، تەمكىنلىك بىلەن مەسجىدكە كەلسە، ئاندىن سۈننەت نامىزىدىن خالىغانچە ئوقۇسا ۋە ھېچكىمگە ئازار بەرمىسە، ئاندىن ئىمام خۇتبىگە باشلىغاندىن نامازغا تۇرغىچە سۆز قىلماي جىم ئولتۇرسا، ئۆتكەن جۈمە بىلەن بۇ جۈمە ۋە كېلىدىغان جۈمە ئارىسىدىكى گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ»[2].

---

(1) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

2. جۈمە كۈنلۈكتە خۇتبىدىن بۇرۇن تۆت رەكئەت، جۈمەنىڭ پەرزىدىن كېيىن تۆت رەكئەت، جەمئىي 8 رەكئەت سۈننەت ئوقۇش.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جۈمەدىن ئىلگىرى تۆت رەكئەت سۈننەت ئوقۇيتتى»دېيىلگەن[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەر جۈمەدىن كېيىن سۈننەت ئوقۇماقچى بولساڭلار، تۆت رەكئەت ئوقۇڭلار»[2].

جۈمەدىن كېيىن ئوقۇلىدىغان سۈننەتنىڭ ئىزى ئىككى رەكئەت، كۆپى ئالتە رەكئەتتۇر. ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى رىۋايەت قىلغان.

3. جۈمە كۈنلۈكتە كەھف سۈرىسىنى ئوقۇش.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «جۈمە كېچىسىدە(ياكى كۈندۈزىدە) كەھف سۈرىسىنى ئوقۇغان كىشىگە ئۆزى بىلەن ھەرەم ئارىسىدا بىر نۇر بېرىلىدۇ»[3].

4. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا كۆپلەپ دۇرۇد ئېيتىش.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ ئەڭ ئەۋزەل كۈنۈڭلار جۈمە كۈنىدۇر. بۇ كۈندە ماڭا كۆپلەپ دۇرۇد ئېيتىڭلار، ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ ئېيتقان دۇرۇدلىرىڭلار ماڭا كۆرسىتىلىپ

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم، ئەھمەد، تىرمىزىيلار رىۋايىتى.
(3) دارمىي ۋە بەيھەقىي رىۋايىتى، «سەھىھ»دەپ باھالانغان ھەدىس.

تۇرىدۇ»[1].

جۈمە كۈنىدە هارام بولىدىغان ئىشلار

جۈمە كۈنىدە قىلىش هارام بولغان ئىشلار تۆۋەندىكىچە:

1. جۈمە كۈنىدە ئىمام خۇتبە ئوقۇش ئۈچۈن مۇنبەرگە چىققان ۋاقىتىدا سودا ـ سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىش. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ يەنى﴿ئى ئىمان ئېيتقانلار! جۈمە كۈنى جۈمە نامىزىغا ئەزان ئېيتىلغان هامان، ئاللاهنى ياد ئېتىشكە ئالدىراپ بېرىڭلار، ئېلىم - سېتىمنى قويۇپ تۇرۇڭلار، ئەگەر بىلسەڭلەر بۇ سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر﴾[2].

2. مەسجىدتە بىراۋنى ئورنىدىن تۇرغۇزىۋېتىپ ئۆزى ئولتۇرۇش. چۈنكى مەسجىدلەر ئاللاھ تائالانىڭ ئۆيلىرى بولۇپ، ئۇنىڭغا كىرگەنلەر بىر ـ بىرىدىن ئىلىم، مەنسەپ، مەرتىبە، بايلىق ۋە باشقا تەرەپلەردىن قانچىلىك پەرقلىق بولۇپ كەتسۇن، هەممىسى ئوخشاشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مۇنداق دېگەن: «جۈمە كۈنلۈكتە سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆزىنىڭ دىنىي قېرىندىشىنى گەرچە ئۆزىنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغۇزغان بولسىمۇ، كېيىن ئورۇن تالىشىپ ئۇنى ئولتۇرغان يېرىدىن تۇرغۇزىۋەتمىسۇن، بەلكى جامائەتكە "ئورۇن بېرىڭلار"دېسۇن»[3].

3. مەسجىدتە ئىمامدىن باشقىلارنىڭ جامائەتنىڭ بوينىدىن ياكى

(1) ئەبۇداۋۇد ۋە باشقىلار رىۋايىتى، «سەهىه»دەپ باهالانغان هەدىس.

(2) جۇمۇئە سۈرىسى 9 ـ ئايەت.

(3) ئىمام ئەهمەد رىۋايىتى.

مۇرىسىدىن ئاتلاپ ئۆتۈشى. خۇسۇسەن ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتا باشقىلارنىڭ مۇرىسىدىن ئاتلاپ ئۆتۈش قەتئىي خاتادۇر. چۈنكى بۇنداق قىلىش ئولتۇرغان جامائەتكە ئازار بەرگەنلىكتۇر. ياخشىلىق قازىنىمەن دەپ مەسجىدكە كىرگەن كىشىنىڭ باشقىلارغا ئازار بېرىپ گۇناھ ئىشلىشى ھەقىقەتەن ئېچىنىشلىق ئىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشقىلارنىڭ بوينىدىن ئاتلاپ ئالدىنقى سەپكە ئۆتمەكچى بولغان بىراۋنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭغا:«ئولتۇر! جامائەتكە ئازار قىلدىڭ»دېگەن[1].

ئەمما زادى ئالدىنقى سەپكە ئۆتمىسە مەسجىدتىن ئورۇن تاپالمايدىغان ۋە ئالدىنقى سەپلەردە بوش ئورۇنلار بولغان شارائىتتا، باشقىلارغا ئازار بەرمەستىن ئۆتۈش جائىزدۇر. بىراق ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقان ۋاقىتتا قايسىبىر سەۋەب بىلەن جامائەتتىن ئاتلاپ ئۆتۈش جائىز ئەمەس.

جۈمە نامىزىنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى

جۈمە نامىزىنى ئوقۇغانلارنىڭ ھەممىسىدىن شۇ كۈننىڭ پىشىن نامىزى ساقىت بولىدۇ. تېخىمۇ ساۋابلىق بىر پەرز ئۈچۈن يەنە بىر پەرزنى قالدۇرۇپ قويۇش پىرىنسىپى بويىچە، جۈمەنىڭ پەرزى پىشىن نامىزىنىڭ پەرزىدىن مۇھىم ۋە ئۇلۇغ ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق بولغان ئىكەن، جۈمە نامىزىنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھىنىڭ باشقا پەرز نامازلاردىن بىرەرسىنى تەرك ئەتكەنلىكنىڭ گۇناھىدىن ئېغىر ۋە قاتتىق بولىدىغانلىقى تەبىئىيدۇر.

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

پەيغەمــبەر ئەلەيھىسســالام مۇنــداق دەيــدۇ: «جــۈمە نــامىزىنى تەرك ئەتكۈچىلەر بــۇ قىلىقىنــى تاشلىســۇن! بولمىســا ئــالل‍اھ ئۇلارنىــڭ قەلبىنــى پېچەتلىۋېتىدۇ، ئاندىن ئۇلار غاپىللاردىن بولۇپ كېتىدۇ»[1].

(1) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

جىنازە نامىزى(مېيت نامىزى)

مۇلاھىزە:

ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان ئادەم، مەيلى ئۇ ھاياتىدا تائەت ـ ئىبادەت بىلەن ئۆتكەن تەقۋادار بولسۇن، مەيلى ئاخىرەتتىن بىغەم، غەپلەت ئىچىدە ئۆتكەن ئاسىي ـ گۇناھكار بەندە بولسۇن، ئۇ ئۆلگەن ۋاقتىدا، ئۆزىنىڭ چوقۇم ئىسلامى يوسۇندا دەپنە قىلىنىشىنى ياقتۇرىدۇ ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى ھەم ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمۇ، ئۇنى مۇسۇلمانچە يەرلەشنى خالايدۇ.

مېيىتنى يۇيۇش، كېپەنلەش، جىنازە نامىزىنى ئوقۇش، قەبرىگە ئېلىپ بېرىش، دەپنە قىلىش قاتارلىق بىر قاتار ئىسلامىي قائىدە ـ يوسۇنلاردىن كۆپىنچە كىشىلەرنىڭ خەۋىرى يوق. جىنازە نامىزىنىڭ قانداق ئوقۇلىدىغانلىقىنى بىلىدىغانلارمۇ ھازىرقى ئۇيغۇر جەمئىيىتىمىزدە كۆندىن ـ كۈنگە ئازىيىپ بارماقتا. بۇ تولىمۇ ئېچىنىشلىق ئىش. چۈنكى كۈندىلىك بەش ۋاخ ناماز، جۈمە ۋە ھېيت نامازلىرىنىڭ قائىدە ـ تەرتىپلىرىنى ئۆگىنىشكە بۇ نامازلارنى ئوقۇشنى خالىغانلار موھتاج. شۇڭا ناماز ئوقۇشنى خالىمىغانلار بۇ نامازلارنىڭ قائىدە ـ تەرتىپلىرىنى سۈرۈشتە قىلىپ كەتمەيدۇ، ئۆگىنىشكىمۇ ئىنتىلمەيدۇ. ئەمما جىنازە نامىزى باشقىچە، جەمئىيەتتىكى»مەن مۇسۇلمانمەن«دەپ يۈرگەن ھەر قانداق ئۇيغۇر ئۆزىنىڭ قەدىرلىك ئاتا ـ ئانىسىنى ۋە باشقا سۆيۈملۈك، ئەزىز تۇغقانلىرىنى مۇسۇلمانچە قائىدە ـ يوسۇندا يەرلەشنى خالايدۇ.

چۈنكى بىر نەرسىنى ئۆلگەن كىشىنىڭ كۆڭلى سۇنىدۇ، ئۆلگەن كىشىگە ئىچ ئاغرىتىدۇ، ئۇنىڭ ئاخىرەتكە ئاللاھ تائالا كۆرسەتكەن

يوسۇندا بېرىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇ سەۋەبتىن مېيىتنى ئىسلامىي يوسۇندا يۇيۇپ كېپەنلەش، نامىزىنى ئوقۇش، قەبرىگە ئېلىپ بېرىش ۋە دەپنە قىلىش قائىدىلىرىنى ئۆگىنىشكە زور ئېھتىياجلىق بولىدۇ. خۇسۇسەن، غەيرى ئىسلامىي مەملىكەتلەردە باشايدىغان ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىز، ئۇ مەملىكەتلەر ۋە جەمئىيەتلەردە مۇسۇلمانلار ئاز بولغانلىقتىن، ئۆلۈكلىرىنى ئىسلامىي يوسۇندا دەپنە قىلىش قائىدىلىرىنى ئۆگىنىشكە تېخىمۇ زور ئېھتىياجلىقتۇر. شۇ ۋەجىدىن مەن جىنازە نامىزىنى ئىمكان قەدەر كېڭەيتىپ، چۈشىنىشلىك ۋە تەپسىلىي يېزىشقا ئەھمىيەت بەردىم.

ئۆلۈمنىڭ ھەقىقىتى

ئۆلۈم ـ جاننىڭ بەدەندىن ئايرىلىشى بولۇپ، ئۇ پانىي ئالەم بىلەن باقىي ئالەم ئوتتۇرىسىدىكى بىر كۆۋرۈك. بۇدۇنيا ئاخىرەتنىڭ ئېكىنزارلىقىدۇر. بۇ دۇنيادىكى ھاياتىدا ئىمان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار ئاخىرەتنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ ۋە ھېساب بېرىشى ئاسان بولىدۇ. شۇنداقلا، جەننەتلەردە مەڭگۈ قالغۇچىلاردىن بولىدۇ. ئەمما ھاياتىنى كۇپرى، زالالەت ۋە گۇناھ ـ مەسىيەتلەر بىلەن ئۆتكۈزگەنلەر ئاخىرەتنىڭ ئازابىغا دۇچار بولغۇچىلاردۇر.

ئۆلۈم ـ بىر ئالەمدىن يەنە بىر ئالەمگە يۆتكىلىش بولۇپ، ئۇ ھەرگىز مەڭگۈلۈك يوقىلىش ئەمەس.

ئۆلۈمگە تەييارلىق كۆرۈش

ھەر ۋاقىت ئۆلۈمنى ئېسىگە ئېلىپ، ئۇنىڭغا تەييارلىق كۆرۈش يولىدا تىرىشىش كاتتا ئىبادەتلەردىن سانىلىدۇ. پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام بىزنى ئۆلۈمنى ياد ئېتىش ۋە ئۇنىڭغا تەييارلىق كۆرۈشكە تەشەببۇس قىلىپ مۇنداق دېگەن: «ئۆلۈمنى كۆپ ياد ئېتىڭلار»[1].

ئۆلۈمگە تەييارلىق كۆرۈش يامان ئىشلارنى تەرك ئېتىش، گۇناھلارغا تەۋبە قىلىش ۋە تائەت ـ ئىبادەتكە يۈزلىنىش بىلەن بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەن: ﴿فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ يەنى ﴿كىمكى، رەببىگە ئۇچرىششىنى ئۈمىد قىلىدىكەن، ياخشى ئىش قىلسۇن. رەببىگە قىلىدىغان ئىبادەتكە ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمىسۇن﴾[2].

كېسەل يوقلاش

كېسەل يوقلاش كاتتا ساۋابلىق ئىش بولۇپ، جەمئىيەت كىشىلىرى ئوتتۇرىسىدا مېھرى ـ مۇھەببەت ۋە ئىناقلىقنى كاپالەتلەندۈرىدىغان بىر ئىسىل پەزىلەت. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «بىر مۇسۇلماننىڭ يەنە بىر مۇسۇلمان قېرىندىشى ئۈستىدىكى ھەققى ئالتە بولۇپ، ئۇلار: ئۇنىڭغا ئۇچراشقىنىڭدا سالام بېرىشىڭ، سېنى چاقىرسا ھازىر بولۇشىڭ، سەندىن نەسىھەت قىلىشىڭنى سورىسا نەسىھەت قىلىشىڭ، تۈشكۈرسە «ئەلھەمدۇ لىللاھ»دېيىشىڭ، ئاغرىپ قالسا يوقلىشىڭ، ۋاپات بولسا جىنازىسىغا ھازىر بولۇشىڭدۇر»[3].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېسەل يوقلىغاندا مۇنۇ دۇئانى يەتتە قېتىم ئوقۇيتتى: ﴿أَسْأَلُ اللهَ الْعَظِيْمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ أَنْ يَشْفِيْكَ﴾ يەنى «ئۇلۇغ

(1) تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى.
(2) كەھف سۈرىسى 110 ـ ئايەت.
(3) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئەرشىنىڭ ئىگىسى بولغان ئۇلۇغ ئاللاھتىن سىزگە شىپالىق تىلەيمەن»[1].

سەكراتتىكى كىشىنىڭ تەۋبىسى ۋە ئىمانى

پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرى بۇرۇن ئىمان ئېيتماستىن سەكراتقا چۈشكەندە ياكى ئۆلىدىغانلىقى ئۆزىگە شەكسىز ئايان بولغان ۋاقىتتا ئېيتقان ئىماننىڭ قوبۇل بولمايدىغانلىقىدا بىردەك ئىتتىپاقتۇر. بۇ ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىگە ئاساسلانغان: ﴿فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا﴾ يەنى﴿بىزنىڭ ئازابىمىزنى كۆرگەن چاغدا ئېيتقان ئىمانىنىڭ ئۇلارغا پايدىسى بولمىدى﴾[2].

يۇ ئايەتتىن، بۇرۇن ئىمان ئېيتماستىن جېنى ھەلقۇمغا كېلىپ قېلىپ ئۆلۈش ئالدىدا ئېيتقان ئىماننىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا قوبۇل بولمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

قۇرئان كەرىم تۆۋەندىكى ئايەتلەردە، پىرئەۋننىڭ ھالاك بولغانلىق قىسسىسىنى بايان قىلىش ئارقىلىق جان ھەلقۇمغا يەتكەندە، ئۆلۈمدىن قورقۇپ ئېيتقان ئىماننىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاھىدا قوبۇل بولمايدىغانلىقىنى بىزگە بىلدۈرمەكتە.﴿ وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ. فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ﴾يەنى

(1) تىرمىزىي ۋە ھاكىم رىۋايىتى.
(2) غافىر سۈرىسى 85 ـ ئايەت.

﴿بىز ئىسرائىل ئەۋلادىنى دېڭىزدىن ئۆتكۈزۈۋەتتۇق، ئۇلارنى پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى زۇلۇم ۋە زوراۋانلىق بىلەن قوغلىدى. پىرئەۋن غەرق بولىدىغان ۋاقىتتا «مەنمۇ ئىسرائىل ئەۋلادى ئىمان ئېيتقان ئىلاھتىن باشقا ئىلاھ يوق ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم، ئەمدى مەنمۇ ئۇنىڭغا بويسۇنغۇچىلاردىنمەن» دېدى [90]. (ئۇنىڭغا شۇنداق دېيىلدى)ئەمدىمۇ تېخى؟ھالبۇكى، ئىلگىرى ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلغان ۋە بۇزغۇنچىلاردىن بولغان ئىدىڭ [91]. سەندىن كېيىنكىلەرگە ئىبرەت بولۇشۇڭ ئۈچۈن، بۈگۈن سېنىڭ جانسىز بەدىنىڭنى قۇتقۇزىمىز». شۇ بىر ھەقىقەتكى، ئىنسانلارنىڭ تولىسى بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزدىن غاپىلدۇر﴾[1].

ئاللاھ تائالا ۋەدىسىگە ئاساسەن، پىرئەۋنىنىڭ جەسىدىنى دېڭىزدىن چىقىرىپ ساقلاپ قالغان. بۇ جەسەد ئىنگلىزلەر تەرىپىدىن مىسىرنىڭ سۈۋەيس قانىلى ئېچىلغاندا، «جەبەلەين» دېگەن جايدىن تېپىلىپ، ئەنگىلىيىگە ئېلىپ كېتىلگەن. بۇ جەسەتنىڭ ئۆمرىنى بىلىش ئۈچۈن، جەسەتلەرنىڭ ئۆمۈرلىرىنى بىلىشتە قوللىنىلىدىغان ھەرتۈرلۈك مېتودلارنىڭ ھەممىسى قوللىنىلغانىنىڭ سىرتىدا، كاربون 14 مېتودىمۇ ئىشقا سېلىنغان. ئەجەپلىنەرلىككى، بۇ جەسەت 3000 يىللىق بولۇپ چىققان بولسىمۇ، ئۇنىڭ تېرىسىلا چۈرۈگەن، ئەمما ئورگانلىرى بۇزۇلمىغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇجەسەت مۇميا قىلىنمىغان ئىكەن. چۈنكى مۇميا قىلىنغان جەسەتلەرنىڭ ئىچكى ئورگانلىرى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. بۇنىڭ ئىچكى ئورگانلىرى جايىدا ئىدى. ھازىر بۇ جەسەت «لوندۇن تەبىئەت مۇزىيى»دا كۆرگەزمىگە قويۇلماقتا. بۇ ۋەقەلىك

(1) يۇنۇس سۈرىسى 90ـ92ـ ئايەتلەر.

قۇرئان كەرىمنىڭ ھەقلىقىنى ۋە مۆجىزىلىرىنى ئىسپاتلاپ تۇرماقتا.

مۇسۇلمانىنىڭ تەۋبىسىمۇ سەكراتقا چۈشۈشتىن بۇرۇن بولۇشى كېرەك. جېنى ھەلقۇمغا كېلىپ قالغان كىشىنىڭ تەۋبىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇھەقتە مۇنداق دەيدۇ:﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ يەنى ﴿ئاللاھ قوبۇل قىلىشنى ۋەدە قىلغان تەۋبە يامانلىقنى نادانلىقتىن قىلىپ سېلىپ، ئاندىن ئۇزۇنغا قالماي تەۋبە قىلغانلارنىڭ تەۋبىسىدۇر؛ ئاللاھ ئەنە شۇلارنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ﴾[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ بەندىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، ئەگەر ئۇنىڭ جېنى ھەلقۇمغا كېلىپلا قالمىغان بولسا»[2].

بىراۋ سەكراتقا چۈشكەندە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار

بىراۋنىڭ سەكراتقا چۈشكەنلىكى ئۇنىڭ پۇتلىرىنىڭ بوشىشىپ سوزۇلىشى، دىمىقىنىڭ قىسىلىپ گەپ ـ سۆزىنىڭ تىترىشى ۋە ئىككى چېكىسىنىڭ قورۇلۇپ قېلىشىدىن بىلىنىدۇ.

سەكراتقا چۈشكەن كىشى ئۈچۈن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار تۆۋەندىكىچە:

1. ئوڭ يېنىغا ياتقۇزۇش ۋە قىبلىگە قارىتىش

بىراۋ سەكراتقا چۈشكەندە، ئۇ ئوڭ تەرىپىگە ياتقۇزۇلۇپ، يۈزى

---

(1) نىسا سۈرىسى 17ـ ئايەت.

(2) ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى ۋە ئىبنى ھىببانلار رىۋايىتى.

بىلەن كۆكسى قىبلە تەرەپكە قارىتىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدى ھەرەم توغرۇلۇق: «تىرىك ۋە ئۆلۈك ھەممە ھالەتلەردە ئۇ سىلەرنىڭ قىبلەڭلاردۇر» دېگەن[1].

يەرنىڭ تارلىقى ياكى باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلى ئۇنىڭ يۈزى بىلەن كۆكسىنى قىبلىگە يۈزلەندۈرۈشكە ئىمكانىيەت بولمىغاندا، ئۇنى ئوڭدىسىغا ياتقۇزۇپ، يۈزى بىلەن ئىككى پۇتىنى قىبلە تەرەپكە قارىتىش يېتەرلىكتۇر. بۇنداق قىلىشمۇ قىيىن بولغاندا، ياتقان پېتى تەرك ئېتىلىدۇ.

2. شاھادەت كەلىمىسىنى تەلقىن قىلىش

سەكراتتىكى كىشىگە شاھادەت كەلىمىسى تەلقىن قىلىنىدۇ (ئوقۇتىلىدۇ). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق» دېگەن كەلىمىنى تەلقىن قىلىڭلار»[2].

ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، ئىككى شاھادەت ـ ﴿**لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللّـهُ مُحَمَّـدٌ رَسُـولُ اللهِ**﴾ (ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ بەرھەق ئەلچىسىدۇر) ـ تولۇق تەلقىن قىلىنىدۇ. چۈنكى بىرىنچى شاھادەت ئىككىنچى شاھادەتسىز قوبۇل قىلىنمايدۇ. شاھادەت كەلىمىلىرىنى تەلقىن قىلىشتا، سىلىقلىق ۋە يۇمشاقلىق بىلەن قىلىنىدۇ، سەكراتتىكى كىشىنى بىزار قىلماسلىق ئۈچۈن شاھائەتنى كۆپ تەكرارلاش ياكى ئۇنى ئېيتىشقا زورلاشقا بولمايدۇ. بىر قېتىملا ئوقۇتسا

(1) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم، ئەھمەد، تىرمىزى رىۋايىتى.

يېتەرلىكتۇر[1].

3. مېيىتنىڭ كۆزلىرىنى يۇمدۇرۇش

سەكراتتىكى كىشى جان ئۈزگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆزلىرى يۇمدۇرۇلىدۇ ۋە زاڭىقى تېڭىلىدۇ. بۇ ئەسنادا، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنى بويىچە ئىش كۆرىمىز. ﴿ئى ئاللاھ! بۇ مەرھۇمنىڭ ئىشىنى ئاسان قىلغىن، كېيىنكى ئىشلىرىنىمۇ ئۇڭايلاشتۇرغىن، ئۇنى ساڭا ئۇچرىشىش بىلەن بەختلىك قىلغىن﴾ دەپ دۇئا قىلىش تەۋسىيە قىلىنىدۇ. مېيىتنىڭ ئىككى قولى ئىككى تەرىپىگە قويۇپ بېرىلىدۇ. مېيىتنى دۈم ياتقۇزۇپ قويۇشقا بولمايدۇ.

مېيىتنى دەپنە قىلىشتىن ئاۋۋال قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىشلار

مېيىتنى دەپنە قىلىشتىن ئاۋۋال ئالدىراپ قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم ئىشلار ئۈچ بولۇپ، مېيىتنى يۇيۇپ كېپەنلەش، ئۇنىڭ قەرزلىرى بولسا تۆلەش، ۋەسىيەتلىرى بولسا ئورۇنداشتۇر. بۇلارنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

1. مېيىتنى يۇيۇپ كېپەنلەپ نامىزىنى ئوقۇشقا ھازىرلاش ئىشلىرىنى كېچىكتۈرمەستىن، ئالدىراپ ئورۇنداش ياخشى ئەمەللەردىن سانىلىدۇ. بۇ جەسەدنىڭ بۇزۇلۇپ ياكى ئۆزگىرىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئىدى. ئىمام مالىك «مېيىتنى قەدىرلىگەنلىك ئۇنى قارارگاھىغا تېزرەك ئۇزۇتۇپ قويۇشتۇر»دېگەن.

2. مېيىتنى دەپنە قىلىشتىن ئاۋۋال ئۇنىڭ قەرزلىرىنى تۆلەش

---

(1) اللباب شرح الكتاب 69 ـ بەت.

مېيىتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى يېنىكلەشتۈرۈش ئۈچۈندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇئمىن كىشىنىڭ جېنى ئۇنىڭ قەرزىسى ئادا قىلىنمىغىچە شۇ قەرزىگە باغلاقلىقتۇر»[1].

بۇ قەرزنى تۆلەشكە يېتەرلىك پۇل ـ مېلى بار تۇرۇپ، ئۇنى تۆلىمەستىن ئۆلگەن كىشى ھەققىدە كەلگەن ھەدىس بولۇپ، قەرزنى تۆلەشكە پۇلى يوقلىقىدىن ئۇنى تۆلىيەلمىگەن بولسىمۇ، قەرزنى تۆلەيمەن دېگەن نىيەتتە يۈرۈپ ئۆلۈپ كەتكەن كىشىگە كەلسەك، ئاللاھ تائالانىڭ ئۇنىڭ قەرزىدىن ئۆتۈۋېتىدىغانلىقى توغرۇلۇق ھەدىسلەر كەلگەن. ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى قەرزدار بولۇپ، ئۇنى تۆلەش نىيىتىدە يۈرۈپ ئۆلۈپ كەتسە، ئاللاھ تائالا ئۇنى كەچۈرىدۇ ۋە قەرز ئىگىسىنى ئۆزى خالىغان نەرسە بىلەن رازى قىلىدۇ. كىمكى قەرزدار بولۇپ، ئۇنى تۆلەشنى كۆڭلىدە ئويلاپمۇ قويماستىن ئۆلگەن بولسا، ئاللاھ تائالا قىيامەت كۈنىدە، قەرز ئىگىسىنىڭ ھەققىنى ئۇنىڭ(ساۋابى)دىن ئېلىپ بېرىدۇ»[2].

ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان: «قەرز ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: قەرزنى تۆلەش نىيىتىدە يۈرۈپ ئۆلۈپ كەتكەن كىشىنىڭ قەرزىنىڭ كەچۈرۈم قىلىنىشىغا مەن كېپىلمەن، ئەمما قەرزنى تۆلەشنى نىيەت قىلماستىن ئۆلگەن كىشىگە كەلسەك، دىنار ياكى دىرھەم ئەسقاتمايدىغان قىيامەت

(1) ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجەلەر رىۋايىتى.
(2) تەبەرانىي رىۋايىتى.

كۆندە قەرز ئىگىسىگە ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرىدىن ئېلىپ بېرىلىدۇ»[1].

3. مېيىتنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يولغا قويۇش، مېيىتنىڭ ۋارىسلىرى ئۈستىدىكى قەرزدۇر. مېيىتنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يولغا قويۇشقا ئالدىراشنىڭ ھېكمىتى، ۋەسىيەت قىلىنغۇچىنىڭ ۋەسىيەت قىلىنغان نەرسىدىن تېزرەك پايدىلىنىشى ۋە مېيىتنىڭمۇ ۋەسىيەت قىلغان نەرسىسىنىڭ ساۋابىغا تېزرەك ئېرىششى ئۈچۈندۇر[2].

(1) تەبەرانىي رىۋايىتى.

(2) الدر المختار 1 ـ توم 795 ـ بەت، فتح القدير 1 ـ توم 446 ـ بەت، مراقي الفلاح 94 ـ بەت، بداية المجتهد 1 ـ توم 218 ـ بەت.

مېيىتنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرى

مېيىتنىڭ پەرزەنتلىرى ۋە قېرىنداشلىرى، شۇنداقلا ئۇرۇق ـ تۇغقان، يېقىن - يورۇقلىرى ئۈستىدە تۆت ھەققى بولىدۇ. بۇ تۆت ھەققنى ئادا قىلىش مېيىتنىڭ ۋارىسلىرى ئۈچۈن پەرزدۇر. بۇ ھەقلەرنىڭ بىرىنچىسى، مېيىتنى يۇيۇپ، كېپەنلەپ نامىزىنى ئوقۇش، ئىككىنچىسى، مېيىتنىڭ جىنازىسىنى كۆتۈرۈش، ئۈچىنچىسى، جىنازىنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈش، تۆتىنچى مېيىتنى دەپنە قىلىشتۇر.

مېيىت ئەگەر يۇيۇلماستىن ياكى كېپەنلەنمەستىن دەپنە قىلىنغان بولسا، قەبرىنى ئېچىپ مېيىتنى چىقىرىپ كېرەكلىك ئىشلارنى تولۇقلاپ ئاندىن قايتا دەپنە قىلىش لازىم.

مېيىتنىڭ ۋارىسلىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى، شۇنداقلا ۋارىسلار ئۈستىدىكى مېيىتقا مۇناسىۋەتلىك پەرزلەرنىڭ تەپسىلاتى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى پەرز: مېيىتنى يۇيۇش

مېيىتنى يۇيۇش پەرز كىفايە ئەمەللىرىدىن بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۆگىسىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلگەن بىر ئادەم توغرۇلۇق: «ئۇنى سۇ ۋە سىدىر بىلەن يۇيۇڭلار، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىككى كىيىمى بىلەن كېپەنلەڭلار» دەپ بۇيرىغان[1].

سىدىر ـ ئەرەبچە «نەبەق» دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل دەرەخنىڭ ئىسمى بولۇپ، ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرى سوپۇنغا ئوخشاش كىر ئېلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولغانلىقتىن، ئۆتمۈشلەردە سىدىر سوپۇن ئورنىدا

---

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

قوللىنىلاتتى.

مېيىتنى يۇغۇچىلار ھەققىدىكى مەسىلىلەر

مېيىتنى يۇيۇشتا، ھەر جىنس ئۆز جىنسىنى، يەنى ئەر مېيىتنى ئەر، ئايال مېيىتنى ئايال يۇيىدۇ. ھەتتا بىرەر ئەر مېيىتنى يۇيۇش ئۈچۈن بىر مۇسۇلمان ئايال بىلەن بىر كاپىر ئەردىن باشقا ھېچكىم بولمىغاندا، بۇ ئەر مېيىتنى يۇيۇش ئۈچۈن كاپىر ئەركىشى مۇسۇلمان ئايالدىن ھەقلىقتۇر. چۈنكى ئۇ ئەر. شۇنداقلا، ئايال مېيىتنى يۇيۇش ئۈچۈن ئايالLار شۇ مېيىتنىڭ ئېرىدىن ھەقلىقتۇر. بۇ پۈتۈن مەزھەپلەر بىردەك ئىتتىپاققا كەلگەن مەسىلىدۇر.

ئەمدى، ئەر ئۆزىنىڭ ئايالىنى يۇسا بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلىگە كەلسەك، بۇ مەسىلىدە، فىقھشۇناسلار ئىختىلاپلاشقان. ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، ئەرنىڭ ئايالىنى يۇيۇشى ۋە تۇتىشى جائىز ئەمەس. چۈنكى ئايالىنىڭ ئۆلۈشى بىلەن ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى نىكاھ ئاجرىغان بولىدۇ. شۇندىن كېيىن، ئېرى ئايالى ئۈچۈن يات كىشىگە ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ. مەلۇمكى، يات بىر ئەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئايالى بولمىغان بىرسىنىڭ بەدىنىنى تۇتۇشى جائىز بولمىغان يەردە، ئۇنى يۇيۇشى تېخىمۇ جائىز ئەمەس.

ئەمما ئايالنىڭ ئۆز ئېرىنى يۇيۇشى جائىزدۇر. چۈنكى بۇ ئايال گەرچە ئېرى ئۆلۈشى بىلەن ئۇنىڭ نىكاھىدىن ئاجرىغان بولسىمۇ، ئىددەتنى توشقۇزمىغىچە شۇ ئەرنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال تۆت ئاي 10 كۈن توشمىغىچە تۇرمۇشقا چىقالمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن بۇ ئايالنىڭ ئېرىنى يۇيۇشى جائىز. ھەتتا تالاق رەجئى (ئايالىنى شۇ تالاقنىڭ ئىددىتى

تۆشمىغان مۇددەت ئىچىدە قايتا نىكاھ ئوقۇماستىن قايتۇرۇپ ئالغىلى بولىدىغان تالاق) بىلەن تالاق قىلىنغان ئايالنىڭمۇ، ئېرىنى يۇيۇشى جائىز دېيىلگەن.

ئەمما بالاغەتكە يەتمىگەن باللارنى ئەر ـ ئايال قانداقلا كىشىنىڭ يۇيۇشى مۇتلەق جائىزدۇر[1].

ئەمما باشقا كۆپچىلىك مەزھەپلەرگە كۆرە، ئەر ـ ئاياللارنىڭ بىرى ئۆلگەندە، بىرىنىڭ يەنە بىرىنى يۇيۇشى جائىزدۇر. لېكىن مېيىتنىڭ بەدىنىنى قول بىلەن بىۋاسىتە تۇتماستىن، لۆڭگە ياكى پەلەي بىلەن تۇتىشى لازىم. فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ۋاپات بولغاندا، ئۇنى ئېرى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يۇغانلىقى، ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋاپات بولۇش ئالدىدا، ئايالىغا ئۆزىنى يۇيۇشى ھەققىدە ۋەسىيەت قىلغانلىقى ۋە ئەمەلىيەتتە شۇنداق قىلغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان[2].

مېيىتنى يۇيۇش، كېپەنلەش ئۇسۇلى

مېيىتنى يۇيۇشتىن ئاۋۋال، مېيىت تاۋۇز ئۈستەل ئۈستىدە ئۆلگەن پېتى ياتقۇزۇلۇپ، ئەۋرەت ئەزالىرى يۆرگىلىدۇ ۋە كىيىمى چىقىرىلىدۇ، ئاندىن ئۇنى ئېغىز، بۇرنىنى چايقىماستىن تاھارەت ئالدۇرۇپ بولۇپ، بەدىنى سىدىر دەرىخىنىڭ يوپۇرماقلىرىدىن قاينىتىپ سوۋۇتۇلغان سۇ ياكى پاكىز تەبىئىي سۇ بىلەن سوپۇنلاپ يۇيۇلىدۇ. ئەمما بالاغەتكە يەتمىگەن باللار تاھارەت ئالدۇرۇلمايدۇ.

مېيىتنى يۇيۇش جۇنۇپ كىشىنىڭ غۇسلى قىلغىنىغا ئوخشاش بىر

(1) الدر المختار1 ـ توم 800 ـ بەت، تحفة الفقهاء 81 ـ بەت.
(2) الفقه الإسلامي وادلته 2 ـ توم 408 ــ 409 ـ بەتلەر.

غۇسلى بولغانلىقى ئۈچۈن، مېيىتنىڭ ھەربىر ئەزاسىنى بىر قېتىمدىن يۇيۇش بىلەن پەرز ئادا بولىدۇ. ئەمما ئۈچ قېتىمدىن يۇيۇش مۇستەھەبتۇر. ئەگەر مېيىت ئۈچ قېتىم يۇيۇش بىلەنمۇ پاكىزلانمىسا، بەش قېتىم ياكى يەتتە قېتىم يۇيۇشقا بولىدۇ.

مېيىتنى يۇيۇشتا، ئالدى بىلەن بېشى يۇيۇلىدۇ. ئاندىن مېيىتنى ئاۋۋال سول تەرىپىگە ياتقۇزۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپى پاكىز يۇيۇلىدۇ، ئاندىن ئوڭ تەرىپىگە ياتقۇزۇپ تۇرۇپ سول تەرىپى پاكىز يۇيۇلىدۇ. مېيىتنىڭ سول ۋە ئوڭ تەرەپلىرىنىڭ ئۈستەلگە تېگىپ تۇرغان يەرلىرىگىمۇ سۇنى تولۇق يەتكۈزۈپ پاكىز يۇيۇلىدۇ. ئاندىن مېيىتنى ئولتۇرغۇزۇپ قورسىقىنى يۇمشاق سىلاپ يۇيۇلىدۇ. بۇ ئىچىدە چىقىدىغان نەرسىلەر بولسا چىقىپ كېتىشى ۋە يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن كېپەننىڭ بۇلغانماسلىقى ئۈچۈن ئىدى.

يۇيۇش جەريانىدا، مېيىتنىڭ تەرەت جايىدىن بىر نەرسە چىقىپ كەتسە، شۇ جاينىلا يۇيۇپ پاكىزلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئەمما يۇيۇشنى باشتىن قايتا باشلاش ھاجەتسىز. مېيىتنىڭ بەدىنىدە سۇ تەگمىگەن بىرمۇ جاي قالماسلىقى شەرتتۇر. مېيىت يۇيۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ جىمى بەدىنى پاكىز ماتېرىيال بىلەن سۈرتۈلىدۇ. ئاندىن كافۇر ياكى باشقا خۇشپۇراقلىق ئەتىرلەردىن مېيىتنىڭ بېشىدىن باشلاپ پۈتۈن بەدىنىگە، خۇسۇسەن پېشانىسى، ئىككى قولى، ئىككى تىزى ۋە ئىككى پۇتىنىڭ بارماقلىرىغا چېچىلىدۇ، ئاندىن كېپەنگە ئېلىنىدۇ. كېپەنگىمۇ خۇشپۇراق چېچىلىدۇ. بىراق مېيىتنىڭ چاچ ـ ساقىلى تارالمايدۇ ۋە قىسقارتىلمايدۇ، شۇنداقلا، تىرناقلىرىمۇ ئېلىنمايدۇ.

ئىمام ئەزەمگە كۆرە، ئۆلۈك تۇغۇلغان بوۋاقنى يۇيۇش ھاجەتسىز. ئەمما ئەبۇ يۇسۇفكە كۆرە، يۇيۇلىدۇ ۋە ئىسمى قويۇلىدۇ، ئاندىن دەپنە

قىلىنىدۇ. ئەبۇ يۇسۇفنىڭ بۇ قارىشى كۆچكە ئىگە. ئەمما تىرىك تۇغۇلغاندىن كېيىنلا ئۆلۈپ كەتكەن بوۋاقنى يۇيۇشنىڭ لازىملىقىدا ھەممە بىردەك ئىتتىپاقتۇر. بۇ ئىنسان بالىسىنىڭ ئۇلۇغلىقى ۋە ھۆرمىتى ئۈچۈن ئىدى[1].

مېيىتنى يۇيۇشنىڭ شەرتلىرى

مېيىتنى يۇيۇشنىڭ شەرتلىرى ئۈچ بولۇپ، ئۇلار:

1. مېيىتنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى. چۈنكى مۇسۇلمان بولمىغان بىراۋنى يۇيۇش لازىم ئەمەس.

2. مېيىتنىڭ جەسىدىنىڭ كۆپرەك قىسمى ياكى بېشى بىلەن يېرىمى ھازىر بولۇشى. ئەگەر مېيىتنىڭ جەسىدىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەك قىسمى بولمىسا، ئۇنى يۇيۇش لازىم ئەمەس.

3. مېيىتنىڭ شېھىد بولماسلىقى شەرتتۇر. ئەگەر مېيىت ئاللاھ يولىدا غازات قىلىپ شېھىد بولغانلاردىن بولسا، ئۇ يۇيۇلمايدۇ، كېپەنلەنمەيدۇ، نامىزى ئوقۇلۇپ ئۆز كىيىمى بىلەن دەپنە قىلىنىدۇ. ئەمما كۆپچىلىك مەزھەپلەرگە كۆرە، شېھىدنىڭ نامىزىمۇ ئوقۇلمايدۇ[2].

ئىككىنچى پەرز مېيىتنى كېپەنلەش

مېيىتنى كېپەنلەش مېيىتنىڭ ۋارىسلىرى ئۈستىدىكى مېيىت ھەققى ۋە مۇسۇلمانلار ئاممىسى ئۈچۈن پەرز كىفايىدۇر.

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 39 ـ بەت، اللباب شرح الكتاب 69 ـ بەت.
(2) الدر المختار 1 ـ توم 800 ـ بەت.

مېيىتنى يۇيۇش، كېپەنلەش، قەبرىستانلىققا ئېلىپ بېرىش ۋە دەپنە قىلىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ پۈتۈن چىقىمى مېيىتنىڭ تەركىسى (قالدۇرغان مال ـ دۇنياسى)دىن تەمىن ئېتىلىدۇ. مېيىتنىڭ بۇ چىقىملىرى ئۇنىڭ قەرزى ۋە ۋەسىيەتلىرىدىن ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ، يەنى ئالدى بىلەن مېيىتنىڭ بۇ چىقىملىرىغا پۇل سەرپ قىلىنىدۇ.

ئەگەر مېيىتنىڭ ھېچقانداق مال ـ دۇنياسى بولمىسا، بۇ چىقىملار ئۇنىڭ ھايات ۋاقتىدا چىقىملىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانلارغا يۈكلىنىدۇ. ئەگەر مېيىتنىڭ بۇ چىقىملىرىنى كۆتۈرىدىغان ھېچقانداق ۋارىسى بولمىغان شارائىتتا، ئۇنىڭ مەزكۇر چىقىملىرى مۇسۇلمانلار جامائەسىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئىسلام دۆلىتىدە بولسا، بەيتۇل مال(دۆلەت خەزىنىسى)دىن بېرىلىدۇ[1].

كېپەننىڭ ئۆلچىمى

كېپەن ـ ئۆلگەن كىشىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا كىيگۈزىلىدىغان مەخسۇس ئۆلۈم كىيىمىدۇر.

ئەر مېيىتنىڭ كېپىنى «ئىزار»، «قەمىس»ۋە «لىفافە» دىن ئىبارەت ئۈچ پارچىدىن تەركىب تاپىدۇ. تۆۋەندە بۇلارنىڭ تەرىپلىرى ۋە ئۆلچىمى:

(1) «ئىزار» مېيىتنىڭ چوققىسىدىن تارتىپ ئىككى پۇتىغا يەتكىچىلىك ئۇزۇنلۇقتىكى ئىشتان دېمەكتۇر.

(2) «قەمىس» مېيىتنىڭ بوينىدىن ئىككى پۇتىغا يەتكىچىلىك

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 40 ـ بەت، تحفة الفقهاء 81 ـ بەت.

ئۇزۇنلۇقتىكى كۆڭلەك دېمەكتۇر.

(3) «لىفافە» مېيىتنىڭ بېشى بىلەن ئىككى پۇتىنى تولۇق يۆگەپ تۇرغىچىلىك مىقداردا ئۇزۇن ۋە كەڭ يۆگەنچە دېمەكتۇر. «ئىزار» بىلەن«قەمىس» كە يانچۇق ياكى تۈگمە بېكىتىلمەيدۇ.

ئايال مېيىتنىڭ كېپىنى 5 پارچىدىن تەركىب بولىدۇ. ئۇلار:«ئىزار»، «قەمىس»، «ياغلىق»، «خىرقە» ۋە «لىفافە»دىن ئىبارەتتۇر. بۇلارنىڭ تەرىپلىرى ۋە ئۆلچىمى تۆۋەندىكىچە:

ئايال مېيىتقا كىيدۈرۈلىدىغان «ئىزار» بىلەن «قەمىس» ۋە ئايال مېيىتنى يۆگەيدىغان «لىفافە»نىڭ ئۆلچىمى ئەر مېيىتنىڭ «ئىزار»ى بىلەن «قەمىس»ى ۋە «لىفافە»سىگە ئوخشاش بولىدۇ.

«ياغلىق» ئايال مېيىتنىڭ يۈزى بىلەن بېشىنى يۆگەپ تۇرالايدىغان ئۆلچەمدىكى كەڭرەك ياغلىقتۇر.

«خىرقە» ئايال مېيىتنىڭ ئىككى ئەمچىكىنىڭ يۇقىرىسىدىن كىندىكىنىڭ ئاستىغىچە بولغان ئورگىنىغا كىيدۈرۈلىدىغان ئۇزۇن ۋە كەڭرەك خالتىدۇر.

زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن بۇ بىر تال كىيىم بىلەن كېپەنلەش ئارقىلىق كېپەنلەش پەرزى ئادا بولىدۇ. چۈنكى مۇسئەب ئىبنى ئۇمەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شېھىد بولغىنىدا، تولۇق كېپەنلىك تېپىلمىغانلىقتىن، ئۇ بىر تال كىيىم بىلەنلا كېپەنلەنگەن. بۇ ۋەقەلىكنى كۆپچىلىك ھەدىسشۇناسلار ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان[1].

كېپەنلىك ئۈچۈن پاختىدىن ئىشلەنگەن ئاق ماتېرىيال ئىشلىتىش

(1) «نەيلۇل ئەۋتار» 4 ـ توم 36 ـ بەت.

ئەۋزەل سانالغان. ئەر مېيىت ئۈچۈن يېپەكتىن ئىشلەنگەن ياكى زەپەر ئۈچۈرۈلگەن ماتېرىياللارنى ئىشلىتىش جائىز ئەمەس. ئەمما ئايال مېيىت ئۈچۈن ھەر ئىككىسى جائىزدۇر. بىراق ئەر ۋە ئايال ھەر قانداق بىر مېيىتنى ئالتۇن ياكى كۈمۈش يىپتا توقۇلغان ماتېرىياللاردا كېپەنلەشكە بولمايدۇ.

مېيىتنى كېپەنلەشتىن ئاۋۋال كېپەننى سەندەل ياكى باشقا خۇشپۇراقلىق نەرسىلەر بىلەن ئىسرىقلاش مۇستەھەبتۇر. چۈنكى بۇنداق قىلىش، يېقىمسىز ھىدلارنى يوق قىلىدۇ ۋە مېيىتنى قەدىرلىگەنلىك ھېسابلىنىدۇ[1].

كېپەنلەش ئۇسۇلى

ئەر مېيىتنى كېپەنلەشتە، ئاۋۋال «لىفافە» يېيىپ سېلىنىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭ ئۈستىگە «ئىزار» سېلىنىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا«قەمىس»كىيگۈزۈلىدۇ، ئاندىن ئاستىغا سېلىنغان«ئىزار»بىلەن يۆگىلىدۇ. يۆگەش مېيىتنىڭ سول يېنىدىن باشلىنىپ ئوڭ يېنىدا ئاخىرلىشىدۇ. ئاندىن«لىفافە» بىلەن ئۇنىڭ بېشىنىڭ چوققىسىدىن باشلاپ ئىككى پۇتىنىڭ ئۇچلىرىغىچە تولۇق يۆگىلىدۇ.«لىفافە»مېيىتنىڭ باش تەرىپى بىلەن ئاياق تەرىپىدىن ئېشىپ تۇرىدۇ. جەسەدنىڭ ئېچىلىپ قېلىشىدىن قورقۇلسا كېپەننىڭ ئۈستىدىن باغلاپ قويسا بولىدۇ. مېيىتنىڭ بېشىغا سەللە ئوراش مەكرۇھ سانىلىدۇ.

(1) اللباب شرح الكتاب 71 ـ بەت، رد المحتار 1 ـ توم 806 ــ 810 ـ بەتلەر، بداية المجتهد 224 ـ بەت.

ئايال مېيىتنى كېپەنلەشتە، ئاۋۋال «لىفافە» يېيىپ سېلىنىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭ ئۈستىگە «ئىزار» سېلىنىدۇ، ئاندىن ئايال مېيىت بۇ ئىككىسىنىڭ ئۈستىگە ياتقۇزىلىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭغا «قەمىس» كىيگۈزۈلىدۇ، ئاندىن بېشىغا «ياغلىق» تېڭىلىدۇ، ئاندىن «خىرقە» كۆڭلىكىنىڭ ئۈستىدىن كۆكسىگە كىيگۈزۈلىدۇ، چېچى ئىككى بوغۇم قىلىپ ئۆرەلگەن هالدا كۆكسىگە(كۆڭلەك ئۈستىگە) قويۇلىدۇ، ئاندىن «ئىزار» بىلەن يۆگىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن «لىفافە» بىلەن يۆگىلىدۇ[1].

ئۈچىنچى پەرز مېيىتنىڭ جىنازە نامىزىنى ئوقۇش

جىنازە نامىزى ـ مېيىت ئۈچۈن ئوقۇلىدىغان دۇئا دېمەكتۇر. مۇسۇلمانلاردىن ۋاپات بولغانلارنىڭ جىنازە نامىزىنى ئوقۇش ئىسلامي ئەنئەنىلەردىن بىرى بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا مېيىتقا ئاللاھ تائالادىن رەھمەت ۋە مەغپىرەت تىلەش، شۇنداقلا مېيىتنى هۆرمەتلەشتىن ئىبارەت چوڭ مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

(1) اللباب شرح الكتاب 72 ـ بەت، تحفة الفقهاء 82 ـ بەت، رد المحتار 1 ـ توم 806 ــ 810 ـ بەتلەر، بداية المجتهد 224 ـ بەت.

جنازە نامىزىنىڭ ھۆكۈمى ۋە ئوقۇش كەيپىيتى

شېھىد بولمىغان مېيىتنىڭ جىنازە نامىزىنى ئوقۇش مېيىتنىڭ ۋارىسلىرى ئۈچۈن مېيىتنىڭ ھەققى ۋە ئومۇمىي مۇسۇلمانلار ئۈچۈن پەرز كىفايىدۇر.

پەرز كىفايە ـ مۇسۇلمانلار جامائەسىدىن بەزىلەر ئادا قىلسا باشقىلاردىن ئۇنى ئادا قىلمىغانلىقنىڭ جاۋابكارلىقى ساقىت بولىدىغان پەرز دېمەكتۇر. بىرەر ئادەم ئادا قىلسىمۇ باشقىلاردىن ساقىت بولىدۇ. بىر مەھەللىدە بىرەر مۇسۇلماننىڭ جىنازە نامىزىنى بىرەر كىشىمۇ ئوقۇمىسا، شۇ مەھەللىدىكى مۇسۇلمانلار جامائەسى ۋە ئۇنى ئاڭلىغان پۈتۈن مۇسۇلمانلار گۇناھكار بولىدۇ[1].

جىنازە نامىزىنىڭ ئىماملىقىغا ھەقلىق كىشىلەر

مېيىتنىڭ جىنازا نامىزىنى شۇ شەھەردىكى چوڭ جامىينىڭ ئىمامى (خاتىبى)ئوقۇيدۇ. ئۇ بولمىغاندا، شۇ مەھەللىدىكى مەسجىدنىڭ ئىمامى ئوقۇيدۇ. ئىمام كەلمىسە مېيىتنىڭ ئىگىلىرى يەنى ئاتىسى ياكى ئوغلى ياكى تاغىسىدىن بىرەرسى ئىمام بولۇپ جىنازە نامىزىنى ئوقۇيدۇ. ئىماملىققا ئەڭ لاياقەتلىك بولغان كىشىدىن بۇرۇن جىنازە نامىزى ئوقۇلۇپ بولغان بولسا، بۇ نامازنى قايتا ئوقۇسىمۇ بولىدۇ. ئىماملىققا ھەقلىق بولغان سالاھىيەتلىك ئىمام مېيىتنىڭ ئۆزىنىڭ جىنازە نامىزىنى ئوقۇشقا ۋەسىيەت قىلغان ھەر قانداق كىشىسىدىن ئەۋزەلدۇر. مېيىت ئەگەر نامىزى ئوقۇلماستىن دەپنە قىلىنغان بولسا، مېيىت چىرىمىگەن ھالەتتىلا بولسا قەبرىسىنىڭ ئۈستىگە بېرىپ جىنازە

(1) الدر المختار 1 ـ توم 811 ــ 814 ـ بەتلەر، مراقي الفلاح 98 ـ بەت.

نــامىزنى ئوقــۇش جــائىزدۇر. مېيىـــت يۇيۇلمىغــان بولســىمۇ، ئۇنىــڭ قەبرىسىگە ئوقۇلغان ناماز دۇرۇستۇر[1].

جىنازە نامىزى ئوقۇلمايدىغان كىشىلەر

كاپىرلارنىـــڭ، مۇناپىقلارنىـــڭ، جىنـــايەت ئۈســـتىدە ئـــۆلگەن قاراقچىلارنىــڭ، ئىســلام دۆلىتىنىــڭ ئادالەتلىــك ھــاكىمىيىتىگە قارشــى چىقىـــپ ئىســـيانكارلىق بىـــلەن ئۆلگەنلەرنىـــڭ، ئاتـــا ـ ئانىســـىدىن بىرەرســىنى ئۆلتــۈرگەن قاتىلنىــڭ جىنــازە نــامىزى ئوقۇلمايــدۇ. چــۈنكى جىنــازە نــامىزى مېيىتقــا قىلىنىــدىغان دۇئــا بولغاچقــا، يــۇقىرىقىلار دۇئاغــا لايىق ئەمەس. ئەمما ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالغان مۇسۇلمان كىشىنىڭ نـامىزى ئوقۇلىــدۇ. چــۈنكى ئــۇ، بــۇ قىلىقــى ســەۋەبلىك قــاتتىق گۇناھكــار بولغــان بولســىمۇ، ئۇنىــڭ مۇســۇلمان بولغــانلىقى يۈزىســىدىن ئۇنىــڭ نــامىزى ئوقۇلىدۇ[2].

جىنازە نامىزىنىڭ شەرتلىرى

جىنازە نامىزىنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىلەردۇر:

1. مېيىتنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى،

3. مېيىتنىڭ يۇيۇپ تازىلانغان ۋە كېپەنگە ئېلىنغان بولۇشى،

4. مېيىتنىڭ قىبلىگە قارىتىلىپ جامائەت ئالدىدا ھازىر قىلىنىشى،

5. مېيىتنىڭ جەسىدىنىڭ تولۇق ھـازىر قىلىنىشـى يـاكى جەسـەدنىڭ

---

(1) تحفة الفقهاء 83 ـ بەت.

(2) الدر المختار1 ـ توم 814 ـ بەت، تحفة الفقهاء 83 ـ بەت.

كـۆپرەك قىسـمى، ھـېچ بولمىغانـدا بېشـى بىـلەن يېـرىم بەدىنـى ھـازىر قىلىنىشى،

6. مېيىتنىــڭ قاتنــاش قــۇراللىرى يــاكى كىشــىلەرنىڭ مۈرىســىدە بولماسـلىقى، بەلكـى يەرگە قويۇلـشـى شـەرتتۇر. مېيىتنـى قاتنـاش يـاكى كىشىلەرنىڭ مۈرىسىدە قويۇپ تۇرۇپ ئوقۇلغان ناماز ئادا بولمايدۇ[1].

جىنازە نامىزىنىڭ پەرزلىرى

جىنازە نامىزىنىڭ پەرزلىرى ئىككى بولۇپ، ئۇلار:

1. تەكبىرلەرنــى ئېلىش(يەنــى تــۆت تەكبىــر ئېيــتىش). تــۆت تەكبىرنىڭ ھەر بىرى بىر رەكئەت نامازنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ.

2. قىيام (ئۆرە تۇرۇش).

جىنازە نامىزىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيىتى

جىنـازە نـامىزى ئـۆرە تـۇرۇپ تۆۋەندىكـىدەك ئوقۇلـىدۇ: ئالـدى بىـلەن «ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن ئىقتىـدا قىلـدىم ھـازىر ئىمامغا، شـۇ مەرھۇمنىـڭ جىنـازە نـامىزىنى ئوقۇشـقا»دەپ نـىيەت قىلىنىـدۇ. ئانـدىن ئىمـام بىـلەن بىـرلىكتە ﴿الله أكــبر﴾ (ئـاللاھۇ ئەكـبەر) دەپ بىرىنچـى تەكبىـر ئېلىنىــدۇ. قوللار خۇددى باشقا نامازلاردىكـىدەك ئىككـى قولاقنىـڭ يۇمشـىقىغا قەدەر كۆتۈرىلىدۇ. ئاندىن كىندىكنىڭ ئاستىدا تۇتۇلـىدۇ ۋە «سـانا» ئوقۇلـىدۇ. سانا ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئىمام بىلەن بىـرلىكتە قـوللارنى قۇلاقلارغـا ئاپارماســتىن، ئىككىنچــى تەكبىــر ئېلىنىــدۇ ۋە «ئــاللاھۇممە ســەللى ۋە

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 40 ـ بەت، الدر المختار1 ـ توم 811 ـ بەت.

بارىــك»دۇرۇدلــىرى ئوقۇلــىدۇ. ئانــدىن يەنە ئىمــام بىــلەن بىــرلىكتە ئىككىنچــى تەكبىردىكىــدەك ئــۈچىنچى تەكبىــر ئېلىنىــپ مېيىتقــا دۇئــا قىلىنىــدۇ. ئانــدىن تــۆتىنچى تەكبىــردىن كېيىن ئىمام بىــلەن بىــرلىكتە ئىككى تەرەپكە سالام بېرىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ناماز ئاخىرلىشىدۇ.

ئەگەر ئىمــام خاتالىشــىپ بەشــىنچى تەكبىرنــى ئېيتســا، جامــائەت ئېيتمايدۇ، بەلكى ئىمامنىڭ سالام بېرىشىنى كۈتىدۇ.

جىنازە نامىزى ئۈچۈن مۇئەييەن بىــر دۇئــانى ئوقــۇش شــەرت ئەمەس. ھەركىــم ئــۆز تىلىــدا، ئۆزىنىــڭ بىلگىــنىچە دۇئــا قىلسا بولىــدۇ. جىنــازە نامىزىــدا پەيغەمــبەر ئەلەيھىســسالام ئوقۇغــان تۆۋەنــدىكى دۇئــالاردىن قايسىبىرىنى ئوقۇش ئەۋزەلدۇر:

1. {اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ. وَاعْفُ عَنْهُ. وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ. وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ. وَاغْسِــلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ. وَأَبْدِلْــهُ دَاراً خَيْراً مِنْ دَارِهِ. وَأَهْلاً خَيْراً مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجاً خَيْراً مِنْ زَوْجِهِ. وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّــةَ وَأَعِــذْهُ مِــنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ}.

يەنــى «ئــى ئــاللاھ! ئۇنىڭغــا مەغپىــرەت قىلغىــن، ئۇنىڭغــا رەھىــم قىلغىــن، ئۇنىڭغــا ئامــانلىق ئاتــا قىلغىــن، ئــۇنى كەچــۈرگىن، ئۇنىــڭ قارارگــاھىنى ياخشــى قىلغىــن، قەبرىســىنى كەڭ قىلغىــن، ئــاق كىيىمنــى كىــرلەردىن پاكلىغىنىڭــدەك، ئــۇنى ســۇ، قــار ۋە مــۇز بىــلەن يۇيــۇپ، خاتالىقلىرىدىن پاكلىغىن. ئۇنىڭغا دۇنيادىكى ئۆيىــدىن ياخشىراق قــارار گاھ، ئائىلىسىدىن ياخشىراق ئــائىلە ۋە جۈرىســىدىن ياخشــىراق جــۈرە ئاتــا قىلغىــن. ئــۇنى جەنــنەتكە كىرگــۈزگىن، ئــۇنى قەبــرە ۋە دوزاخ ئازابىــدىن

ساقلىغىن»[1].

2. {اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وشَاهِدِنَا وغَائِبِنَا، وصَغِيْرِنَا وَكَبِيْرِنَا، وذَكَرِنَا وأُنْثَانَا، اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى اْلإِسْلامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوفَّهِ عَلَى اْلإِيْمَانِ}.

يەنى «ئى ئاللاھ! بىزنىڭ تىرىكلىرىمىزگە، ئۆلۈكلىرىمىزگە، بۇ نامازغا كەلگەن ۋە كەلمىگەن پۈتۈن دىنداشلىرىمىزغا، كىچىكلىرىمىزگە، چوڭلىرىمىزغا، ئەرلىرىمىزگە، ئاياللىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن. ئى ئاللاھ! بىزدىن كىمنىكى ھايات قالدۇرساڭ ئۇنى ئىسلام بىلەن ياشاتقىن، بىزدىن كىمنىكى ۋاپات قىلدۇرساڭ ئۇنى ئىمان بىلەن ۋاپات قىلدۇرغىن»[2].

يۇقىرىقى دۇئالارنىڭ ئەرەبچە تېكىستىنى بىلمىگەنلەر ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنى ئوقۇسىمۇ كۇپايە قىلىدۇ.

ئەمما يۇقىرىقى دۇئالارنى بىلمىگەنلەر مۇنۇ دۇئالارنى ئوقۇسىمۇ بولىدۇ: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ يەنى «ئى ئاللاھ! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن» ياكى ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ﴾ يەنى﴿رەببىمىز! بىزنى ھىدايەت قىلغىنىڭدىن كېيىن دىللىرىمىزنى توغرا يولدىن بۇرىۋەتمىگىن، بىزگە دەرگاھىڭدىن رەھمەت ئاتا قىلغىن، شۈبھىسىزكى، سەن تولىمۇ كۆپ ئاتا-ئېھسان قىلغۇچىسەن﴾. ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ بەزى پېشۋالىرى بۇ دۇئالارنى ئوقۇشنى ئەۋزەل سانايدۇ.

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

نارىسىدە باللار بىلەن سارالاڭلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلەشكە ھاجەت يوقتۇر. چۈنكى بۇلار گۇناھسىزلاردۇر. ئۇلارنىڭ جىنازە نامازلىرىدا مۇنۇ دۇئانى ئوقۇش ئەۋزەلدۇر: ﴿اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرْطاً وَذُخْراً وَشَفِّعْهُ فِيْنَا﴾ يەنى «ئى ئاللاھ! بۇ مەرھۇم يۈزىسىدىن بىزگە ساۋاب ئاتا قىلغىن، ئۇنى بىز ئۈچۈن شاپائەت قىلدۇرغىن»[1].

جىنازىلەرنى بىرلەشتۈرۈش مەسىلىسى

بىردىن ئارتۇق جىنازە ھازىر بولغاندا، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە بىرلا قېتىم جىنازە ئوقۇشنىڭ دۇرۇسلىقىدا، ئەمما ھەربىر جىنازىغا ئايرىم ـ ئايرىم ناماز ئوقۇشنىڭ، شۇنداقلا، ئەۋزەل كىشىنىڭ نامىزىنى ئاۋۋال ئوقۇش تەرتىپى بويىچە ئىش كۆرۈشنىڭ ئەۋزەللىكىدە پۈتۈن فىقھشۇناسلار ۋە مەزھەپ پېشۋالىرى بىردەك ئىتتىپاقتۇر. چۈنكى كۆپ جىنازىلەرنىڭ نامازلىرىنى ئايرىم ـ ئايرىم ئوقۇش ساۋابىنىڭ كۆپ بولۇشى ۋە نامازنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن ياخشىدۇر.

كۆپ جىنازە ھازىر بولغاندا، جىنازىلار توغرىسىغا تىزىلىدۇ، ئىمام ئەڭ ئەۋزەل جىنازىنىڭ كۆكسىگە ئۇدۇللىنىپ تۇرۇپ نامازنى باشلىسىمۇ ياكى جىنازىلەرنى قىبلىگە قارىتىپ ئۇزۇنىسىغا تىزىپ، ئىمام ھەر بىرىنىڭ كۆكسىگە ئۇدۇللىنىپ تۇرۇپ ئوقۇسىمۇ بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا ئىمامنىڭ ئالدىغا، ئاۋۋال ئەرلەرنىڭ جىنازىسى، ئاندىن باللارنىڭ، ئاندىن ئاياللارنىڭ جىنازىسى تىزىلىدۇ[2].

---

(1) الدر المختار1 ـ توم 814 ـ 816 ـ بەت، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 41 ـ بەت، فتح القدير 1 ـ توم 459 ـ بەت، عون المعبود 8 ـ توم 496 ـ بەت.
(2) الدر المختار 1 ـ توم 821 ـ 822 ـ بەت، مراقي الفلاح 99 ـ بەت.

جىنازە نامىزى قاچان ئوقۇلىدۇ؟

جىنازا نامىزىنى ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنمىغان ۋاقىتلارنىڭ سىرتىدا قايسىبىر ۋاقىتتا ئوقۇسا بولىدۇ.

ناماز ئوقۇش مەكرۇھ سانالغان بەش ۋاقىتتا جىنازە نامىزى ئوقۇش مەكرۇھ تەھرىمىدۇر. بۇ ۋاقىتلار:

1. قۇياش چىقىۋاتقان ۋاقىت.

2. بامدات نامىزىدىن كېيىن كۈن چىقىپ بولغىچىلىك ئارىلىقتىكى ۋاقىت.

3. قۇياش ئاسماننىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەن چۈش ۋاقتى.

4. ئەسىر نامىزىدىن كېيىن كۈن پاتقىچىلىك بولغان ئارىلىقتىكى ۋاقىت.

5. كۈن پېتىۋاتقان ۋاقىت.

يۇقىرىقى بەش ۋاقىتتىن باشقا قانداقلا ۋاقىتتا جىنازە نامىزى ئوقۇش مۇتلەق جائىزدۇر[1].

جىنازە نامىزى نەدە ئوقۇلىدۇ؟

جىنازە نامىزى كەڭرى مەيدانلاردا ئوقۇلىدۇ. جىنازە نامىزىنى مەسجىدنىڭ ئىچىدە ئوقۇش مەكرۇھتۇر. جىنازە مەيلى مەسجىدنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىرىلگەن بولسۇن، ياكى سىرتىدا قويۇلغان بولسۇن، جىنازە نامىزىنى مەسجىدتە ئوقۇش ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە مەكرۇھ

(1) اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 136 ـ بەت.

تەھرىمى (ھارامغا يېقىن مەكرۇھ)، مالىكىي مەزھىپىگە كۆرە مەكرۇھ تەنزىھىدۇر. ئەمما شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىگە كۆرە جائىزدۇر.

ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ جىنازە نامىزىنى مەسجىدتە ئوقۇش مەكرۇھ دېگەنلىكىنىڭ دەلىلى شۇكى، مەسجىدلەر بەش ۋاخ نامازلار، جۈمە ۋە ھېيت نامازلىرىنى ئوقۇش، دىنىي مەسىلىلەرنى ئۆگىنىش ۋە ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى ئاڭلاش ئۈچۈن بىنا قىلىنغان ئورۇنلار بولغانلىقتىن، بۇ ئورۇنلاردا جىنازە نامىزىنى ئوقۇش مەسجىدنىڭ شەنىگە لايىق كەلمەيدۇ. چۈنكى بۇنىڭدا مەسجىدنىڭ پاكىزلىقىغا تەسىر يېتىش ئېھتىمالى بار.

شۇنداقلا جىنازە نامىزىنى قەبرىستانلىقلاردا ئوقۇشمۇ مەكرۇھتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قەبرىستانلىق بىلەن مۇنچىدىن باشقا زېمىننىڭ ھەممە يېرى مەسجىدتۇر(يەنى ناماز ئوقۇشقا سالاھىيەتلىكتۇر)»[1].

بۇ ھەدىس، ھەر قانداق نامازنى قەبرىستانلىقتا ۋە مۇنچىدا ئوقۇشنىڭ جائىز ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ[2].

مېيىتنى يۆتكەش مەسىلىسى

مېيىتنى ۋاپات بولغان مەھەللىنىڭ مازىرىغا دەپنە قىلىش ياخشىدۇر (مۇستەھەپتۇر). پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئۇھۇد غازىتىدا شېھىد بولغانلارنى مەدىنىنىڭ قەبرىستانلىقى شۇنچە يېقىن تۇرسىمۇ،

(1) تىرمىزى، ئەبۇداۋۇد، ئىبنى ھىببان رىۋايىتى.
(2) الدر المختار1 ـ توم 829 ـ بەت، فتح القدير 1 ـ توم 463 ـ بەت، نور الإيضاح ونجاة الأرواح 42 ـ بەت.

قەبرىستانلىققا ئېلىپ كەلمىگەن، بەلكى ئۆزلىرى شېھىد بولغان جايدا دەپنە قىلىشقا ئەمر قىلغان ۋە شۇنداق قىلىنغان.

ئەگەر مېيىتنى باشقا جايغا يۆتكىمەكچى بولغاندا، ئۇنى دەپنە قىلىشتىن بۇرۇن يۆتكىسە بولىدۇ. يۆتكىگەندىمۇ بىر مىل (قۇرۇقلۇقتا 1609، دېڭىزدا 1852مېتىر)دىن ئېككى مىلغىچىلىك مۇساپىگە يۆتكىسە بولىدۇ. (بۇرۇنقى زامانلاردا، توڭلاتقۇ بولمىغانلىقتىن، مېيىتنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ شەرت بەلگىلەنگەن بولۇشى ئېھتىمال. ئەمما ھازىرقى زاماندا، مېيىتنى دۇنيانىڭ قايسىبىر يېرىگە، ھەتتا ئۇزۇن مۇساپىلەرگىچە يۆتكەشكە بولىدۇ، دەپ ئويلايمەن. چۈنكى زامانىمىزدا مېيىتنى ساقلايدىغان مەخسۇس توڭلاتقۇلار بار). ئەمما شافىئىي مەزھىپىگە كۆرە مېيىتنى دەپنە قىلىشتىن بۇرۇن ئۆلگەن يېرىدىن باشقا شەھەرگە يۆتكەش ھارام دېيىلگەن. بۇنىڭ سەۋەبى، مېيىتنى دەپنە قىلىش ئىشىنى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدىغانلىقىدىن ئىدى.

بىراق مېيىت دەپنە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنى باشقا مازارغا يۆتكەش جائىز ئەمەس. ئىسلام پېشىۋالىرى بۇ مەسىلىگە بىردەك ھارام دەپ قارايدۇ. ئەگەر دەپنە قىلىنغان جاي باشقىلارنىڭ تەيىيارلاپ قويغان يەرلىكى بولغان بولسا ياكى ھەقسىز ئېلىۋېلىنغان يەر بولسا، بۇ ھالەتتە ھەق ئىگىسىگە ئۇنىڭ يەرلىكىنىڭ ھەققىنى تۆلەپ، ئۇنى رازى قىلىدۇ. مېيىت قەبرىدىن چىقىرىلمايدۇ[1].

---

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 43 ـ بەت.

مېيىتنى دەپنە قىلىشقا ئالدىراش

جىنازىنى يۇگۇرمەستىن، تېزرەك يەرلىككە ئېلىپ بېرىشقا ئالدىراش مۇستەھەبتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مېيىتنى يەرلەشكە ئالدىراڭلار، ئەگەر ئۇ ياخشىلاردىن بولسا، ساۋابىغا تېزرەك ئېرىشىدۇ. ئەگەر ئۇ ئەكسىچە بولسا، مۇرەڭلەردىكى يامان بىر نەرسىدىن تېزرەك قۇتۇلغان بولىسىلەر»[1].

جىنازىنى كۆتۈرۈش

جىنازىنى كۆتۈرۈش پۈتۈن فىقھشۇناسلارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن پەرز كىفايىدۇر. چۈنكى جىنازىنى كۆتۈرۈش ئىبادەت، ياخشىلىق ۋە مېيىتنى ھۆرمەتلىگەنلىكتۇر.

جىنازىنى كۆتۈرۈش ئۇسۇلى

مېيىت يۇيۇپ كېپەنلىنىپ بولغاندىن كېيىن، جىنازا ئىچىگە سېلىپ ئۇڭدىسىغا ياتقۇزۇلىدۇ. جىنازىنى تۆت كىشىنىڭ كۆتۈرۈشى سۈننەت بولغىنىدەك، مەزكۇر تۆت كىشىنىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇپ كۆتۈرۈشى ياخشىدۇر.

ئورۇن ئالماشتۇرۇش مۇنداق بولىدۇ: جىنازىنى كۆتۈرگۈچى جىنازىنىڭ باش قىسمىنىڭ سول تەرىپىنى ئوڭ مۈرىسىگە ئېلىپ ماڭىدۇ. ئاندىن بۇ ئورۇننى باشقىسىغا بېرىپ، جىنازىنىڭ ئاياق قىسمىنىڭ سول تەرىپىنى يەنە ئوڭ مۈرىسىگە ئېلىپ ماڭىدۇ. ئاندىن بۇ ئورۇننى باشقىسىغا بېرىپ، جىنازىنىڭ باش قىسمىنىڭ ئوڭ

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

تەرىپىنى سول مۈرىسى ئۈستىگە ئېلىپ كۆتۈرۈپ ماڭىدۇ. ئاندىن يەنە بۇ ئورۇننى باشقىسىغا بېرىپ، جىنازىنىڭ ئاياق قىسمىنىڭ سول تەرىپىنى ئوڭ مۈرىسىگە ئېلىپ كۆتۈرۈپ ماڭىدۇ. ئورۇن ئالمىشىش ئاز دېگەندە ھەربىر 10 قەدەمدىن كېيىن بولىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جىنازىنى شۇ تەرىقىدە كۆتۈرۈشنىڭ پەزىلىتى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: «كىمكى جىنازىنى كۆتۈرمەكچى بولسا، ئۇنىڭ (ئالمىشىش تەرتىپى بويىچە)ھەممە تەرىپىنى كۆتۈرسۇن، چۈنكى مۇنداق قىلىش سۈننەتتۇر. ئۇنىڭدىن كېيىن خالىسا داۋاملاشتۇرسۇن، خالىسا كۆتۈرۈشنى باشقىلارغا بەرسۇن»[1].

جىنازىنى يۇقىرىقى تەرىقىدە كۆتۈرۈش مېيىتنىڭ ھۆرمىتىنى قىلغانلىق ۋە ساۋابنىڭ كۆپرەك بولۇشى ئۈچۈن ۋەسىلىدۇر[2].

تۆتىنچى پەرز مېيىتنى دەپنە قىلىش

مېيىتنى دەپنە قىلىش پەرز كىفايىدۇر. ئادەم بالىسىنى دەپنە قىلىش ھەزرىتى ئادەم ئەلەيھىسسالام دەۋرىدىن بېرى داۋام قىلىپ كەلگەن بىر دىنىي يوسۇندۇر. بۇ ئادەم بالىسىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن يولغا قويۇلغان ئىش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الأَرْضَ كِفَاتًا أَحْيَاء وَأَمْوَاتًا﴾ يەنى«زېمىننى بىز تىرىكلەرنى ۋە ئۆلۈكلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان قىلمىدۇقمۇ؟» دېيىش ئارقىلىق زېمىننى تىرىكلەر ۋە ئۆلۈكلەرنىڭ ئارام ئالىدىغان ۋاقىتلىق قارارگاھى قىلىپ بەرگەنلىك نېمىتىنى بىزگە يادلاندۇرۇش بىلەن بىرگە ئۆلگەنلەرنى يەرلەشنىڭ دىنىي قائىدە

---

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 42 ـ بەت، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 72 ـ بەت.

ئىكەنلىكىنى ئۇچۇقلىغان[1].

مېيىتنى جان ئۈزگىنىدىن كېيىنلا دەرھال يۇيۇپ، كېپەنلەپ، نامىزىنى ئوقۇپ دەپنە قىلىشقا ئالدىراشنىڭ پەزىلەتلىك ئىكەنلىكى توغرۇلۇق پۈتۈن فىقھشۇناسلار بىردەك ئىتتىپاقتۇر[2].

مېيىت نەدە دەپنە قىلىنىدۇ؟

مېيىتنى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىشنىڭ ئەۋزەللىكىدە بارچە مەزھەپلەر ئىتتىپاقتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى مەدىنىدىكى «بەقىئ»قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلاتتى. مېيىتنى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىشنىڭ پايدىسى كۆپتۇر. چۈنكى قەبرىستانلىققا كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى قەبرىلەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسىگە دۇئا قىلغانلىقتىن، ھەر قانداق مۇسۇلمان مېيىت بۇ دۇئالاردىن بەھرىمەن بولالايدۇ. قەبرىستانلىقلار ھۆرمەت قىلىنىدىغان جايلار بولغانلىقتىن، مېيىتنىڭ جەسىدى خورلانمايدۇ ۋە زىيانغا ئۇچرىتىلمايدۇ.

مېيىتنى قەبرىستانلىققا دەپنە قىلىش ئەۋزەل بولغاندەك، ئۆيلەرگە دەپنە قىلىشمۇ جائىزدۇر. بىراق مۇنداق قىلىش پەيغەمبەرلەرگە خاس خۇسۇسىيەت بولغانلىقتىن، باشقىلار ئۈچۈن مەكرۇھ سانىلىدۇ.

مېيىتنى ئادەتتىكى قەبرىستانلىقلارغا دەپنە قىلغاندىن كۆرە، سالىھلار، شېھىدلار ۋە ئۆلىمالار دەپنە قىلىنغان قەبرىستانلىقلارغا دەپنە قىلىش ئەۋزەلدۇر. «ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ

---

(1) مۇرسەلات سۈرىسى 25 ـ 26 ـ ئايەتلەر.
(2) رد المحتار 1 ـ توم 833 ـ بەت.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن ئۆزىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىككىسىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىنىشىنى سورىغان ۋە بۇ تەلىپى ئورۇندالغان»[1].

ىراۋ دېڭىز سەپىرىدە بولۇپ، پاراخوت ياكى كېمە ئىچىدە ئۆلگەن بولسا، ئۇ يۇيۇلۇپ كېپەنگە ئېلىنىدۇ ۋە نامىزى ئوقۇلىدۇ. ئۇنى دەپنە قىلىش ئۈچۈن قۇرۇقلۇققا بىر ياكى ئىككى كۈندە يېتىپ بارغىلى بولسا ۋە مېيىتنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكىگە ئىشەنچ بولسا قۇرۇقلۇققا يېتىپ بارغۇچىلىك مېيىتنى دەپنە قىلىش ئىشى كېچىكتۈرۈلسە بولىدۇ. ئەگەر قۇرۇقلۇق يىراق بولۇپ، مېيىتنى بۇزۇلۇشتىن ساقلايدىغان توڭلاتقۇمۇ بولمىغاندا، كېپەننى ياخشى باغلاپ، ئاندىن ئۇنى تاۋۇتقا سېلىپ دېڭىزغا قويۇپ بەرسە بولىدۇ. دېڭىزغا قويۇپ بېرىشتە مېيىت قىبلىگە قارىتىلغان ۋە ئوڭ تەرىپىگە ياتقۇزۇلغان ھالدا قويۇپ بېرىلىدۇ. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن فىقھشۇناسلار بىردەك ئىتتىپاقتۇر[2].

قەبرىنىڭ ئۆلچىمى

قەبرىنى نورمال بويلۇق ئادەمنىڭ كۆكسىگە كەلگىچىلىك چوڭقۇرلۇقتا، مېيىتنىڭ باش ئايىغى ئازادە تۇرغىچىلىك ئۇزۇنلۇقتا ۋە مېيىتنىڭ بويىنىڭ يېرىمىغىچىلىك كەڭلىكتە كولاش كۇپايىدۇر. بۇنىڭ بىلەن پەرز ئادا بولىدۇ. بۇ مىقداردىن تېخىمۇ چوڭقۇرراق، ئۇزۇنراق ۋە كەڭرەك كولاش ئەۋزەلدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇھۇد شېھىدلىرىنىڭ قەبرىلىرىنى قازغۇچىلارغا:»قەبرىلەرنى كەڭ ۋە چوڭقۇر

---

(1) ئىمام بۇخارى ۋە باشقىلار رىۋايەت قىلغان ھەدىس.

(2) الدر المختار 1 ـ توم 836 ـ بەت، المغني 2 ـ توم 500 ـ بەت، القوانين الفقهية 96 ـ بەت.

كولاڭلار«دەپ كۆرسەتكەن[1].

كولانغان قەبرىنىڭ ئىچىدىن ئۇنىڭ قىبلە تەرىپىگە لەھەد كولىنىدۇ. لەھەدنىڭ ئۆلچىمى مېيىت سىغقۇچىلىك ۋە ئۇنىڭ پۈتۈن جىسمىنى يېپىش تۇرغۇچىلىك بولىدۇ[2].

مېيىتنى دەپنە قىلىش ئۇسۇلى ۋە قەبرىنىڭ ئۆلچىمى

جىنازە قەبرىنىڭ قىبلە تەرىپىدە قويۇلىدۇ. مېيىتنى لەھەدكە ئېلىپ كىرىشتە قىبلە تەرەپتىن ئېلىپ كىرىلىدۇ. مېيىت لەھەدكە كىرگۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئوڭ تەرىپىگە ياتقۇزۇلغان ھالدا يۈزى بىلەن كۆكسى قىبلىگە قارىتىلىدۇ ۋە كېپەننى باغلىغان يىپلار يېشىۋېتىلىدۇ. مېيىتنىڭ ئۈگدىسىغا يېتىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە خام قىشلاردىن ياكى تۇپراقتىن يۆلەك قويۇلىدۇ. ئايال مېيىتنى لەھەدكە ئېلىپ كىرىشتە ئۆزىنىڭ ئېرى ياكى مەھرەم (نىكاھى باغلانمايدىغان)تۇغقانلىرىدىن بىرى كۆتۈرىدۇ. مېيىتنى لەھەدكە قويغان كىشى ئۇنى قويۇشتا: ﴿بِسْمِ اللهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ﴾ يەنى: «ئاللاھنىڭ نامى بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتى بويىچە..»دەيدۇ[3].

ئاندىن لەھەدنىڭ ئېغىزى خام قىشلار بىلەن تاقىلىدۇ. ئوتتا پۈشۈرۈلغان كىرپىشلارنى ۋە ياغاچلارنى ئىشلىتىش مەكرۇھتۇر. لەھەدنىڭ ئېغىزى تاقىلىپ بولۇپ، قەبرىنى كۆمۈشتىن ئاۋۋال،

(1) تىرمىزى رىۋايىتى.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 42 ـ بەت.
(3) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.

جامائەتنىڭ مېيىتنىڭ بېشىدىن باشلاپ ئايىغىغىچە قولى بىلەن ئۈچ قېتىم تۇپراق چېچىشى سۈننەتتۇر. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جىنازە نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، مېيىتنىڭ قەبرە بېشىغا كەلدى، ئاندىن ئۇنىڭ باش تەرىپىدىن ئۈچ قېتىم تۇپراق چاچتى»[1].

مېيىت دەپنە قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، جامائەتنىڭ مېيىتقا دۇئا قىلىشى ۋە ئۇنىڭ گۇناھىنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشىنى تىلىشى مۇستەھەبتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېيىتنى دەپنە قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، «قېرىندىشىڭلار ئۈچۈن ئىستىغفار ئېيتىڭلار، ئۇنىڭغا ئىماندا مۇستەھكەملىك تىلەڭلار، ھازىر ئۇ سوراق قىلىنىۋاتىدۇ» دەيتتى[2].

قەبرە قانچىلىك كۆتۈرۈلىدۇ؟

قەبرە پەقەت بىر غېرىچ (تەخمىنەن22.5 سانتىمېتىر) ئېگىزلىكتە كۆتۈرىلىدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ قەبرە ئىكەنلىكىنى بىلىشى ۋە تونۇپ دۇئا قىلىشى ئۈچۈندۇر. چۈنكى «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسى بىر غېرىچ مىقداردا كۆتۈرۈلگەن»[3].

قەبرىلەرنى بىر غېرىچتىن ئېگىز كۆتۈرۈش ياكى قاتۇرۇش مەكرۇھ سانىلىدۇ. چۈنكى بۇنداق قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە خىلاپ ئىشتۇر.

---

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(3) دار قۇتنى رىۋايىتى.

قەبرىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلاش

قەبرىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلاشنىڭ زۆرۈرلىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننەتلىرى ۋە فىقھشۇناسلارنىڭ قارارلىرى بىلەن مۇقەررەرلەشكەن بىر مەسىلە. قەبرىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى ئاياق ـ ئاستى قىلىدىغان ئىشلار تۆۋەندىكىلەر:

1. قەبرە ئۈستىدە ناماز ئوقۇش، ئۇخلاش، تەرەت قىلىش، يېتىش ۋە ئارام ئېلىش نىيىتى بىلەن ئولتۇرۇش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قەبرىلەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرماڭلار ۋە ئۇنىڭغا قاراپ ناماز ئوقۇماڭلار»[1].

ئەمما مېيىتقا دۇئا قىلىش ۋە قۇرئان ئوقۇش ئۈچۈن ئولتۇرۇش جائىزدۇر[2].

2. مېيىتنىڭ سۆڭەكلىرى تېخى چىرىمىگەن ھالەتتە بولسا، ئۇنى ئېچىشقا بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مېيىتنىڭ سۆكەكلىرىنى سۇندۇرۇش خۇددى ئۇنى تىرىك تۇرغۇزۇپ سۇندۇرغانغا ئوخشاشتۇر» دېگەن[3].

3. مېيىتنى دەپنە قىلىپ بولغاندىن كېيىن يۆتكەش مۇتلەق جائىز ئەمەستۇر. بۇنىڭدا پۈتۈن فىقھشۇناسلار ئىتتىپاقتۇر.

4. بىر قەبرىگە بىردىن ئارتۇق ئادەمنى دەپنە قىلىش ھەقىقىي زۆرۈرىيەت تېپىلغان چاغلاردىن باشقا ۋاقىتلاردا قەتئىي جائىز ئەمەستۇر.

---

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 43 ـ بەت.
(3) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

بۇنىڭدىمۇ پۈتۈن فىقھەشۇناسلار بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

5. قەبرىستانلىقلارغا بىرىپ ئۆلۈكلەردىن مەدەت سوراش، پەرزەنت تىلەش، بەرىكەت تىلەش، كىسەللەرگە شىپالىق تىلەش قەتئىي توغرا ئەمەس. بۇ ئىمانغا دەخلى يېتىدىغان خەتەرلىك مەسىلە. بۇنىڭدىمۇ پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرى بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

تاۋۇت ياكى ساندۇقتا دەپنە قىلىش

يەرلىكنىڭ قۇملۇق ياكى ئىنتايىن يۇمشاق جاي بولغانلىقتىن، لەھەدنىڭ بىسىۋېلىش ئېھتىمالى كۆرۈلۈپ زۆرۈرىيەت تېپىلغاندا مېيىتنى تاۋۇت ياكى ساندۇق بىلەن دەپنە قىلىش جائىزدۇر. ھەتتا تۆمۈردىن ياكى تاشتىن ياسالغان تاۋۇت ياكى ساندۇققا سېلىپ دەپنە قىلىشقىمۇ بولىدۇ. ئايال مېيىت ئۈچۈن مۇتلەق جائىزدۇر. بۇنداق قىلغاندا تاۋۇت ياكى ساندۇقنىڭ ئىچىگە تۇپراق چېچىپ مېيىتنى ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇش سۈننەتتۇر.

قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشنىڭ ھۆكۈمى

قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش ئەرلەر ئۈچۈن مۇستەھەب ئىكەنلىكىدە پۈتۈن مەزھەپلەر بىردەك ئىتتىپاقتۇر. ئەمما ئاياللارنىڭ قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش مەسىلىسىدە مەزھەپلەر ئىختىلاپلاشقان. ھەنەفىي مەزھەپى (بىزنىڭ مەزھەپىمىز)گە كۆرە، قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش ئەر ۋە ئايال ھەر قانداق مۇسۇلمان كىشى ئۈچۈن ئوخشاشلا مۇستەھەبتۇر[1].

قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشنىڭ مۇستەھەب ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنىڭ قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلاتتى. ئىبنى ئەبۇ شەيبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى:»پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر يىلى بېشىدا ئۇھۇد شېھىدلىرىنىڭ قەبرىستانلىقىغا باراتتى ۋە ئۇلارغا: ﴿**سَلاَمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ**﴾ يەنى﴿سەۋر قىلغانلىقىڭلار ئۈچۈن سىلەرگە ئامانلىق بولسۇن! ئاخىرەتلىكنىڭ ياخشى بولۇشى نېمىدېگەن ئوبدان!﴾دەيتتى»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىدىكى»بەقى«قەبرىستانلىقىنى ھەر قېتىم زىيارەت قىلغىنىدا، ئۇلارغا مۇنداق دەپ دۇئا قىلاتتى: ﴿**السَّلاَمُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِيْنَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِيْنَ. وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ، بِكُمْ لَلاَحِقُونَ اَسْاَلُ اللهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ**﴾ يەنى «ئاللاھنىڭ ئامانلىقى بۇ جايدا ياتقان مۇئمىن مۇسۇلمانلارغا بولسۇن. بىزدىن ۋاپات بولغانلار ۋە

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 43 ـبەت.
(2) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

ھايات قالغانلارنىڭ ھەممىسىگە ئاللاھ رەھىم قىلغاي. بىزمۇ ئاللاھ خالىغان ۋاقىتتا ئەلبەتتە سىلەرگە قوشۇلىمىز. ئاللاھتىن بىزگە ۋە سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمەن»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشقا تەشەببۇس قىلىپ مۇنداق دېگەن: «سىلەرنى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشتىن توسقان ئىدىم، ئەمدى زىيارەت قىلىڭلار»[2].

قەبرىلەرنى زىيارەت قىلغاندا ئۆرە تۇرۇپ دۇئا قىلىش سۈننەتتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «بەقى» قەبرىستانلىقىنى زىيارەت قىلغىنىدا ئۆرە تۇرۇپ دۇئا قىلاتتى. ئەمما ئولتۇرۇپ دۇئا قىلسىمۇ گۇناھ بولمايدۇ.

قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن جۈمە، شەنبە، دۈشەنبە ۋە پەيشەنبە كۈنلىرى ئەۋزەلدۇر.

قۇرئان ئوقۇپ ساۋابىنى مېيىتقا ئاتاش

قۇرئان ئوقۇپ، سەدىقە بېرىپ، ئۇنىڭ ساۋابىنى مېيىتقا ئاتاش، مېيىتنىڭ گۇناھلىرى ئۈچۈن ئاللاھ تائالادىن مەغپىرەت تىلەش ۋە ۋاكالەت بىلەن قىلىنغىلى بولىدىغان زاكاتقا ئوخشاش مالىي ئىبادەتلەرنى، ھەجگە ئوخشاش بەدەنىي ئىبادەتلەرنى مېيىت ئۈچۈن ئورۇنلاپ قويۇشنىڭ جائىزلىقى ۋە بۇ ئەمەللەردىن مېيىتنىڭ مەنپەئەت ئالالايدىغانلىقىدا پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرى ھەممە بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، قارىيلارنى تەكلىپ قىلىپ قەبرىلەردە

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

قۇرئان كەرىم ئوقۇتۇشمۇ جائىزدۇر. شۇنىڭدەك، بىراۋ ئۆزى ئورۇنىدىغان ناماز، روزا، زاكات، ھەج ۋە باشقا ھەرقانداق بىر ئىبادەتنىڭ ساۋابىنى باشقىسىغا ئاتىسا بولىدۇ ۋە بۇ ساۋاب ئۇنىڭ ئاتىغان كىشىسىگە يېتىدۇ. بۇنىڭدا بۇ ئىبادەتلەرنى قىلغۇچىنىڭ ئالىدىغان ساۋابىدىنمۇ ھېچ نەرسە كېمىيىپ كەتمەيدۇ. يەنى قىلغان ئەمەللىرىدىن ئۆزىمۇ تولۇق بەھرىمەن بولىدۇ[1].

بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن «يا رەسۇلەللاھ! ئانام ئۆلۈپ كەتكەن ئىدى، ئەگەر مەن ئانام ئۈچۈن سەدىقە قىلسام، ئۇنىڭ ساۋابى ئانامغا يېتەمدۇ؟ دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ھەئە، يېتىدۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن[2].

بىر ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: «يارەسۇلەللاھ! ئاتام ناھايىتى ياشىنىپ قالغانلىقتىن ھەج پەرزىنى ئادا قىلىشقا چامى كەلمەيدۇ، مەن ئاتام ئۈچۈن ھەج قىلىپ قويسام بولامدۇ؟»دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «قاراڭچۇ، ئەگەر ئاتىڭىزنىڭ گەردىنىدە قەرز بولغان بولسا، ئۇنى تۆلەيتتىڭىزمۇ؟»دەيدۇ، ھېلىقى ئايال:»ھەئە، ئەلۋەتتە تۆلەيتتىم» دەيدۇ. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاللاھنىڭ قەرزىنى تۆلەش ھەممىدىن مۇھىمدۇر»دەيدۇ[3].

«المغني»نىڭ مۇئەللىپى ئىبنى قۇدامە مۇنداق دېگەن: «يۇقىرىقى ھەدىسلەر «سەھىھ» ھەدىسلەر بولۇپ، مېيىتنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن

(1) الدر المختار 1 ـ توم 844 ـ بەت، كشاف القناع 2 ـ توم 191 ـ بەت.
(2) ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى.
(3) ئىمام ئەھمەد، نەسائىي راۋايىتى.

قىلىنغـــان ھەر قانـــداق ئىبـــادەتلەردىن مەنپەئەتلىنىـــدىغانلىقىنى كۆرسـىتىدۇ. چـۈنكى روزا، دۇئـا، ئىسـتىغفار ۋە ھەج قاتـارلىقلار بەدەنىـي ئىبادەتلەردىن بولـۇپ، ئـاللاھ تائـالا بـۇ ئىبادەتلەرنىـڭ ساۋابىنى مېيىتقا يەتكـۈزگەن يەردە، زاكـات، سـەدىقە ۋە خالىسـانە يـاردەم قاتـارلىق ئىجتىمائىي ئىبادەتلەرنىڭ ساۋابىمۇ مېيىتقا ئەلۋەتتە يېتىدۇ»[1].

(1) المغني 2 ـ توم 566 ـ 570 ـ بەتلەر.

شېھىد ۋە ئۇنىڭغا خاس ئەھكاملار

شېھىد ـ ئاللاھ يولىدا غازات قىلىپ ئۆلتۈرۈلگەن كىشى دېمەكتۇر. شۇنداقلا، قاراقچىلار ياكى بولاڭچىلار ياكى ئوغرىلار تەرىپىدىن كېچىدە ياكى كۈندۈزدە ئۆز ئۆيىدە قاتتىق ياكى يېنىك قانداقلا بىر نەرسە بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ئادەممۇ شېھىد ھېسابلىنىدۇ. شېھىدلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى مەرتىبىسى ئاللاھ تائالانىڭ يولىدا جىھاد قىلىپ ئۆلۈشتۇر.

شېھىد ـ پەرىشتىلەرنىڭ ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە گۇۋاھ بولۇپ، يېنىغا ھازىر بولغانلىقى ياكى جەننەتكە كىرىدىغانلىقى كاپالەتكە ئېلىنغانلىقى ياكى ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ھايات ئىكەنلىكى سەۋەبلىك «شېھىد» دەپ ئاتالغان.

شېھىدلار قانداق دەپنە قىلىنىدۇ؟

شېھىدنىڭ قېنى يۇيۇلمايدۇ، كىيىمى چىقىرىلمايدۇ، نامىزى ئوقۇلۇپ شۇ پېتىچە دەپنە قىلىنىدۇ. پەقەت ئۇنىڭ ئاياقلىرى، كەمەر، قورال ۋە باشقا كېپەنلىككە يارىمايدىغان نەرسىلىرى چىقىرىپ تاشلىنىدۇ. ئۈستىدىكى كىيىمى بەلگىلەنگەن كېپەنلىككە (يەنى كەفەنى سۈننەتكە) يەتمىسە، قوشۇپ تولۇقلىنىدۇ. ئەگەر ئارتۇق بولسا ئارتۇقى ئېلىپ تاشلىنىدۇ[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «شېھىدلارنى ئۆز قانلىرى بىلەن دەپنە قىلىڭلار»[2].

---

(1) رد المحتار مع الدر المختار 2 ـ توم 250 ـ بەت.

(2) ئىمام شافىئىي، ئەھمەد، نەسائىي رىۋايىتى.

جابىر ئىبنى ئابدۇللا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇھۇد غازىتىدا شېھىد بولغانلارنىڭ جەسەدلىرىنى توپلىغاندا، شېھىدلاردىن قايسىسىنىڭ كۆپرەك قۇرئان يادلىغانلىرىنى سوراپ تېپىپ، ئاۋۋال شۇلارنى، ئاندىن باشقىلارنى ئۆز قانلىرى بىلەن يۇيۇلماستىن دەپنە قىلىشقا بۇيرىدى ۋە "مەن قىيامەت كۈنىدە ئۇلارنىڭ شېھىدلىقىغا گۇۋاھ بولىمەن"دىدى»[1].

(1) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.

يولۇچى نامىزى

شەرئەتتە يولۇچىلىق بەلگىلىك بىر مۇساپىگە بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. 15 كۈندىن ئاز تۇرۇش نىيىتى بىلەن 85 كىلومېتىرلىق بىر مۇساپىنى نىيەت قىلىپ يولغا چىققان كىشى يۇرتىنىڭ ئاخىرقى مەنزىللىرىدىن ئايرىلغاندىن باشلاپ يولۇچى ھېسابلىنىدۇ. 85 كىلومېتىرلىق بۇ مۇساپىنى مەيلى ئايروپىلان بىلەن، مەيلى پويىز بىلەن، مەيلى باشقا قاتناش قۇراللىرى بىلەن، مەيلى پىيادە باسسۇن، ھەرھالەتتە بۇ سەپەر يولۇچىلىق ھېسابلىنىدۇ.

فىقھشۇناسلار بۇ مۇساپىنى پىيادە نورمال يۈرۈشتە ئەڭ ئاز ئۈچ كۈنلۈك يول بولۇپ، 18سائەتلىك مۇساپە دەپ بېكىتكەن. سەپەردە كېچە - كۈندۈز داۋاملىق يول مېڭىلمايدۇ. دەم ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر كۈنلۈك نورمال يۈرۈشنى ئالتە سائەت (پىيادە ياكى تۆگىنىڭ نورمال يۈرۈشى) دەپ بېكىتكەن.

سەپەردە يولۇچىلار بەزى قىيىنچىلىقلارغا ئۇچرايدۇ. شۇڭا دىنىمىز يولۇچىلار ھەققىدە بەزى ئوڭايلىقلارنى كۆرسەتكەن. يولۇچى بارىدىغان يېرىدە 15 كۈن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك تۇرۇشنى نىيەت قىلىپ يولغا چىققان بولسا، ئۇ، پەقەت يول ئۈستىدىلا يولۇچى ھېسابلىنىدۇ. بارغان يېرىدە مۇقىم (يولۇچىنىڭ ئەكسى) ھېسابلىنىدۇ. يولۇچى بارىدىغان يېرىدە 15 كۈندىن ئاز تۇرۇشنى نىيەت قىلىپ بارغان بولسا، ئۇ يول ئۈستىدە ۋە بارغان يېرىدىمۇ مۇساپىر ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ 15 كۈن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ تۇرۇشنى نىيەت قىلماستىن، بەلكى ئىشىم تۈگىگەندىن كېيىن قايتىمەن دېگەن نىيەت بىلەن بېرىپ، بارغان يېرىدىمۇ 15 كۈن ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ تۇرۇشنى نىيەت قىلماستىن،

15 كۈنــدىن ئــارتۇق، ھەتتــا ئــايلار، يىلــلارچە تــۇرۇپ قالســمۇ ئــۇ، يەنــىلا يولۇچىــدۇر. بۇنىڭغــا بىنــائەن شــەرىئەتنىڭ يولۇچىلارغــا كۆرســەتكەن ئۇقايلىقلىرىدىن پايدىلىنالايدۇ[1].

يولۇچىلارغا ئائىت ھۆكۈملەر

شەرىئەتنىڭ يولۇچىلارغا كۆرسەتكەن ئۇقايلىقلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. يولۇچىلار تــۆت رەكئەتلىــك پەرز نامــازلارنى قەســر قىلىــپ (ئىككــى رەكــئەتكە قىســقارتىپ) ئوقۇيــدۇ. ئەممــا ئىككــى رەكئەتلىــك، ئــۈچ رەكئەتلىك پەرزلەر قىسقارتىلمايدۇ، بەلكى تولۇق ئوقۇلىدۇ.

2. يولــۇچىلار بەش ۋاخ نامازنىــڭ ســۈننەتلىرىدىن پىشــىن، شــام ۋە خۇپتەن نامازلىرىنىڭ سۈننەتلىرىنى ئوقۇمايــدۇ[2]. ئەممــا ۋىتىــر نــامىزى، بامداتنىڭ سۈننىتى، تەھەججۇد نــامىزى، چاشــگاھ نــامىزى، تەھىيەتــۇل مەسجىد نامىزى قاتارلىقلارنى ئوقۇيدۇ.

3. يولــۇچىلار ئىككــى نامــازنى جەمئــى قىلىــپ بىــر ۋاقىتتــا ئوقۇســا بولىــدۇ. («نامــازلارنى جەمئــى قىلىــش» دېــگەن مــاۋزۇدا تەپســىلى سۆزلەندى).

4. يولـــۇچىلار تاھـــارەت بىـــلەن كىيىلگەن(مەســـھى قىلىشـــقا ســالاھىيەتلىك) ئاياقلارنىــڭ ۋە پايپاقلارنىــڭ ئۈســتىگە ئــۈچ كــېچە - كۈنــدۈز مەســھى قىلســا بولىــدۇ. («ئاياقلارغــا مەســھى قىلىــش»دېــگەن

(1) نورالإيضاح ونجاة الأرواح 28 ـ بەت.
(2)چۈنكى «سەھىھۇلبۇخارى»دىكى1102ـھەدىستە، «سەھىھ مۇسلىم»دىكى 689ـھەدىســتە پەيغەمــبەر ئەلەيھىســسالامنىڭ ســەپەردە بــۇ ســۈننەتلەرنى ئوقۇمىغانلىقى بايان قىلىنغان.

ماۋزۇدا تەپسىلىي سۆزلەندى).

5. يولۇچىلار رامىزاندا خالىسا روزا تۇتىدۇ، خالىسا تۇتمايدۇ. يولۇچىلىقى تاماملانغاندىن كېيىن قازاسىنى تۇتىدۇ. ئەمما رامىزاندا قىيىنلىماي قالمىسا تۇتقىنى ئەۋزەلدۇر.

6. يولۇچىلىق مۇددىتى — كىشى ئۆز مەھەللىسىنىڭ ئاخىرقى مەنزىلىدىن ئايرىلغاندىن باشلاپ تاكى ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەنگە قەدەردۇر. ئۆز يۇرتىغا ياكى تۇغۇلغان يۇرتى بولمىسىمۇ، ئولتۇراقلىشىپ قالغان يەردىكى ئائىلىسىگە قايتىپ كېلىشى بىلەن، ئۇنىڭ يولۇچىلىق مۇددىتى تۈگىگەن بولىدۇ ۋە نامازلارنى قەسر قىلماستىن تولۇق ئوقۇشقا باشلايدۇ.

7. سەپەردە نامازنى قازا قىلغان كىشى يۇرتىغا قايتقاندىن كېيىن، ئۇنى سەپەردىكى بويىچە قەسر قىلىپ(تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازلارنى ئىككى رەكئەت قىلىپ)ئوقۇيدۇ. مۇقىملىق ھالىتىدە قازا قىلغان نامازلارنى سەپەردە ئادا قىلماقچى بولسا، تۆت رەكئەتنى تۆت رەكئەت قىلىپ تولۇق ئوقۇيدۇ. شۇنىڭدەك، ئولتۇراقلىشىپ قالغان يۇرتىن تۇغۇلغان يۇرتىدىكى ئائىلىسىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارغان كىشىمۇ نامازلارنى قەسر قىلماستىن تولۇق ئوقۇيدۇ. چۈنكى، مۇنداق كىشى ئۈچۈن ئولتۇراقلىشىپ قالغان يۇرتى بىلەن تۇغۇلغان يۇرتى (ئەگەر ئۇنىڭدا ئايالى ياكى بالىلىرى قالغان بولسا) ئۆز يۇرتى سانىلىدۇ. ئەگەر بىراۋ تۇغۇلغان يۇرتىدىن ئائىلىسىنى ئېلىپ پۈتۈنلەي كۆچۈپ باشقا يۇرتقا كەتكەن بولۇپ، كېيىن ئۆز يۇرتىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارسا، بارغان يېرىدە يولۇچى ھېسابلىنىدۇ ۋە نامازلارنى قەسر قىلىپ ئوقۇيدۇ.

8. يولـۇچى مۇقىم(يولـۇچى بولمىغـان) ئىمامغـا ئىقتىـدا قىلىـپ نامـاز ئوقۇسـا، تـۆت رەكئەتنـى تولـۇق ئوقۇيـدۇ. ئـارتۇق ئوقۇغـان كېيىنكـى ئىككى رەكئەت ناماز نەپلە نامىزى بولۇپ قوبۇل قىلىنىدۇ.

يولـۇچى مۇقىمغـا پەقەت شـۇ نامازنىـڭ ۋاقتىـدىلا ئىقتىـدا قىلالايـدۇ. ۋاقتـى ئۆتـۈپ كېتىـپ قازاسـىنى ئوقۇمـاقچى بولغـان نامـازدا مۇقىمغـا ئىقتىدا قىلمايـدۇ. چـۈنكى بـۇ ۋاقىتتـا، يولۇچىنىـڭ قەسىر قىلىـپ ئىككـى رەكئەتلا ئوقۇشى زىممىسـىگە تەيىنلىنىـپ بولغـانلىقى ئۈچـۈن ئۇنىڭـدىن ئارتۇق ئوقۇمايدۇ.

9. يولـۇچى مۇقىملارغـا ئىمـام بولـۇپ نامـاز ئوقۇمـاقچى بولسـا، نامازغـا تۇرۇشـتىن ئـاۋۋال جامـائەتلەرگە ئۆزىنىـڭ يولـۇچى ئىكەنلىكىنـى بىلـدۈرۈپ قويۇشـى يـاكى سـالامدىن كېيىن«مەن يولـۇچىمەن، نـامىزىڭلارنى تولۇقلىـۋېلىڭلار»دەپ قويۇشـى ياخشـىدۇر. يولـۇچى ئىمـام ئىككى رەكئەتـتىن كېيىن سالام بەرگەنـدە، جامائەت سالام بەرمەسـتىن ئورنىـدىن تـۇرۇپ، قالغـان ئىككـى رەكئەتنـى ئـۆز - ئالـدىغا تامـاملاپ ئاندىن سالام بېرىدۇ.

10. يولـۇچى بىـرەر ۋاخ نامازنىـڭ ۋاقتـى كىرىـپ بولغانـدىن كېيىن، سـەپەرگە ئاتلىنىـپ، بـۇ نامـازنى يـول ئۈسـتىدە ئوقۇمـاقچى بولسـا، قەسىر قىلماستىن، تۆت رەكئەت قىلىپ تولۇق ئوقۇيدۇ. چۈنكى بـۇ نامـاز ئۇنىـڭ مۇقىملىق ھالىتىدە ئۇنىڭ زىممىسـىگە تـۆت رەكـئەت بولـۇپ تەيىنلىنىـپ بولغان بولىدۇ[1].

(1) تحفة الفقهاء 53 - بەت، مراقي الفلاح 72 - بەت، الدر المختار 1 - تـوم 740 - بەت، فتح القدير 1- توم 399 - بەت.

سەپەردە نامازنى قەسر قىلىشنىڭ دەلىلى

سەپەردە تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازلارنى قىسقارتىپ(قەسر قىلىپ) ئىككى رەكئەت قىلىپ ئوقۇش قۇرئان كەرىم، ھەدىس ۋە ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن جائىزدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ الصَّلاَةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ يەنى﴿سەپەرگە چىققان ۋاقتىڭلاردا كاپىرلارنىڭ ئۆزەڭلارغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن قورقۇپ، نامازنى قەسر قىلىپ ئوقۇساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ﴾[1].

سەپەردە نامازلارنى قەسر قىلىپ ئوقۇش مەيلى قورقۇنچلۇق، مەيلى قورقۇنچسىز ھەر قانداق ھالەتتە مۇتلەق جائىزدۇر. ئايەتتە قەسرى قىلىشنى قورقۇنچلۇق ھالەتكە باغلاپ كۆرسىتىشتىن مەقسەت كۆپ ئۇچرايدىغان ھالەتلەرنى كۆزدە تۇتقانلىق ئىدى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەپەرلىرىنىڭ تولىسى ئۇنىڭدىن خالى بولالمىغان[2].

ساھابىلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: «بىز ئەمدى كۇففارلارنىڭ زىيان - زەخمىتىدىن خاتىرجەم بولدۇق، يەنە نىمە ئۈچۈن نامازلىرىمىزنى قەسر قىلىمىز؟» دېگەن مەنىدە سوراشقىنىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا جاۋاب بېرىپ: «بۇ ئاللاھنىڭ سىلەرگە قىلغان سەدىقىسىدۇر، ئاللاھنىڭ سەدىقىسىنى قوبۇل قىلىڭلار» دېگەن[3].

---

(1) نىسا سۈرىسى 101 ـ ئايەت.
(2) المغني 2 ـ توم 254 ـ بەت، الفقه الإسلامي وادلته 2 ـ توم 315 ـ بەت.
(3) مۇسلىم رىۋايىتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەج، ئۆمرە، غازات ۋە باشقا سەپەرلىرىنىڭ ھەممىسىدە نامازلارنى قەسىر قىلىپ ئوقۇغانلىقى توغرۇلۇق كەلگەن سەھىھ ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر. ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەمىشە ھەمراھ بولدۇم، سەپەرلەردە(پەرز نامازلارنى) ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە ئىككى رەكئەتتىن ئارتۇق ئوقۇمايتتى. ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر ۋە ئوسمانلارمۇ شۇنداق قىلاتتى. ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن»[1].

پۈتۈن فىقھشۇناس ئالىملار سەپەر مەيلى ھەج، ئۆمرە ياكى غازات ياكى ھىجرەت سەپەرلىرىگە ئوخشاش ئىبادەت مەقسەت قىلىنغان سەپەر بولسۇن، مەيلى سودىگەرلىك قىلىش ياكى ساياھەت قىلىش ئۈچۈن قىلىنغان سەپەرلەر بولسۇن، ھەر قانداق سەپەردە تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازلارنى قەسىر قىلىپ ئىككى رەكئەت قىلىپ ئوقۇشنىڭ جائىزلىقىغا ئىتتىپاقتۇر. ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، گۇناھ ـ مەسىيەت ئىشلەش ئۈچۈن سەپەر قىلغان كىشىمۇ نامازلارنى قەسرى قىلىپ ئوقۇيدۇ[2].

مۇقىمنىڭ يولۇچىلىق، يولۇچىنىڭ مۇقىملىق ھۆكۈمىگە كىرىشى

مۇقىمنىڭ يولۇچىلىق ھۆكۈمىگە كىرىشىنىڭ شەرتلىرى

مۇقىمنىڭ يولۇچىلىق ھۆكۈمىگە كىرىپ نامازلارنى قەسىر قىلىپ ئوقۇشقا سالاھىيەتلىك بولۇشىنىڭ شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

(1) ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.
(2) الفقه الإسلامي وادلته 2 ـ توم 316 ـ بەت.

1. سەپەرنى نىيەت قىلىش. سەپەر مەيلى ئىبادەت ئۈچۈن بولسۇن، مەيلى ساياھەت ياكى تىجارەت ئۈچۈن بولسۇن، مەيلى گۇناھ ئىشلەش ئۈچۈن بولسۇن پەرقى يوقتۇر.

2. يولغا چىقىپ مەھەللىسىنىڭ ئاخىرقى مەنزىللىرىدىن ئايرىلىشى. يولغا چىقماستىن، سەپەرنى نىيەت قىلغان كىشى يولغا چىقمىغىچە شەرىئەتنىڭ كەڭچىلىكلىرىدىن بەھرىمەن بولالايدىغان يولۇچى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ.

3. سەپەر مۇساپىسىنىڭ نورمال پىيادە يۈرۈش ياكى تۆگىنىڭ يۈرۈشى بويىچە، يىلنىڭ قىسقا كۈنلىرىدىكى ئۈچ كېچە ـ كۈندۈزلۈك مۇساپىدىن كەم بولماسلىقى (زامانىمىزدا 85 كىلومېتىرلىك مۇساپە) شەرتتۇر[1].

يولۇچىنىڭ مۇقىملىق ھۆكۈمگە كىرىشىنىڭ شەرتلىرى

يولۇچىنىڭ مۇقىملىق ھۆكۈمگە كىرىپ نامازلارنى قەسىر قىلماستىن تولۇق ئوقۇش سالاھىيىتىگە ئىگە بولۇشىنىڭ شەرتلىرى مۇنۇلار:

1. بارغان يېرىدە تۇرۇشنى نىيەت قىلىشى.

2. بارغان يېرىدە تۇرۇش مۇددىتىنى (يەنى 15 كۈندىن كۆپرەك تۇرۇشنى) نىيەت قىلىشى. يولۇچى مۇقىملىقنى نىيەت قىلىش(تۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈتۈش)بىلەنلا مۇقىملىق ھۆكۈمگە كىرىدۇ، شۇ ۋاقىتتىن باشلاپ نامازلارنى تولۇق ئوقۇيدۇ. ئەمما 15 كۈن تۇرۇش بىرلا شەھەرگە مەخسۇس بولماستىن ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ

---

(1) الدر المختار1 ـ 723 ـ بەت، مراقي الفلاح 71 ـ بەت.

شــەھەرلەردە تۇرۇــدىغان بولســا، بــۇ ۋاقىتتــا مــۇقىم ھېســابلانمايدۇ. مەســىلەن: ئۆرۈمچىــدىن 15 كۈنلــۈك ســەپەرنى نــىيەت قىلىــپ يولغــا چىققان يولۇچى تۇرماقچى بولۇپ نىيەت قىلغان 15 كۈننىڭ يېرىمىنى خوتەنــدە، قالغـان يېرىمىنــى قەشــقەردە ئۆتكــۈزمەكچى بولسـا، ئــۇ، مــۇقىم ئەمەس، بەلكــى يولــۇچى ھېســابلىنىدۇ. چــۈنكى يولۇچىنىــڭ 15 كــۈن يــاكى ئۇنىڭــدىن كــۆپرەك ۋاقىــت تۇرۇشــى بىــر شــەھەرگىلا مەخسۇس بولغاندا، ئاندىن مۇقىم ھۆكۈمنى ئالالايدۇ.

3. تۇرمــاقچى بولغــان يېرىنىــڭ مــۇقىم بولــۇپ، تــۇرۇش ئۈچــۈن ســالاھىيەتلىك بولۇشــى شــەرتتۇر. مەســىلەن: بىــراۋ ســەپەرگە ئاتلىنىــپ ئۆيىــدىن چىقىــپ، مەھەللىســىنىڭ ئــاخىرقى قاتنــاش بېكەتلىرىنىــڭ بىرىــدە يــاكى يــول ئۈســتىدىكى بېكەتلەردە قاتنــاش كۈتــۈپ يــاكى باشــقا ئېھتىيــاجلىرى ســەۋەبلىك ۋاقىتلىــق تــۇرۇپ قالغــان بولســا، ئۇنىــڭ بــۇ تۇرۇشى يولۇچىلىق ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، كۈتــۈش جەريانــدا ۋاقتى كىرگەن نامازلارنى قەسرى قىلىپ ئوقۇيدۇ[1].

قەسر توغرۇلۇق مەزھەپ قاراشلىرى

سەپەردە نامازلارنى قەسر قىلىــپ ئوقــۇش ھەنەفــي مەزھــپىگە كــۆرە، «ئەســلى ھۆكــۈم»، ئەممــا شــافىئىي ۋە ھەنبەلىــي مەزھەپلىــرىگە كــۆرە، «رۇخســەت»ســۈپىتىدە قوبــۇل قىلىنىــدۇ. بۇنىڭغــا بىنــائەن، ھەنەفىــي مەزھەپىنىكى بىركىشى تــۆت رەكئەتلىــك پەرز نامــازنى قەســر قىلماســتىن

(1) تحفة الفقهاء 52 ـ بەت.

تولۇق ئوقۇسا، ئۇنىڭ نامىزى مەكرۇھلۇق بىلەن ئادا تاپىدۇ. چۈنكى قەسىر قىلىپ ئوقۇش ۋاجىبتۇر. ۋاجىبنى ئورۇنداش زۆرۈردۇر. ئەگەر ئىسدە يوق تولۇق ئوقۇپ سالغان بولسا، نامازنىڭ ئاخىرىدا سەجدە سەھۋى قىلىش شەرتى بىلەن ئۇنىڭ نامىزى مەكرۇھسىز ئادا تاپىدۇ. ئەمما شافىئىي ياكى ھەنبەلىي مەزھەپتىكى كىشىنىڭ تۆت رەكئەتلىك پەرز نامازنى قەسىر قىلىش ياكى تولۇق ئوقۇش ئىختىيارى بولغاچقا، قەسرى قىلماي تولۇق ئوقۇسىمۇ نامىزى مەكرۇھسىز ئادا تاپىدۇ.

ھەنەفىي مەزھىپىدىكىلەرنىڭ «سەپەردە نامازلارنى قەسىر قىلىپ ئوقۇش ئەسلى ھۆكۈمدۇر. بۇنىڭغا بىنائەن، ئۇنى ئورۇنداش ۋاجىبتۇر» دېگەنلىكىنىڭ دەلىلى ئىمام بۇخارى بىلەن ئىمام مۇسلىم ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىستۇر: «ناماز دەسلەپ پەرز قىلىنغاندا ئىككى رەكئە ئىدى، يولۇچى نامىزى ئىككى رەكئەت ھالىتىدە قالدى، مۇقىملار نامىزى تۆت رەكئەت قىلىپ تولۇقلاندى»[1].

ئىمام مۇسلىم ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان: «ئاللاھ نامازنى پەيغەمبىرىڭلارنىڭ تىلى ئارقىلىق، مۇقىملىقتا تۆت رەكئەت، سەپەردە ئىككى رەكئەت ۋە قورقۇنچلۇق ھاللاردا بىر رەكئەت قىلىپ پەرز قىلغان»[2].

ئەمما شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىنىڭ «سەپەردە نامازلارنى قەسىر قىلىپ ئوقۇش«رۇخسەت»تۇر. بۇنىڭغا بىنائەن، نامازنى قەسىر قىلىش ياكى تولۇق ئوقۇش ھەركىمنىڭ ئىختىيارىدۇر» دېگەنلىكىنىڭ دەلىلى قۇرئان كەرىمدىكى (باشتا بايان قىلىنغان) مۇنۇ ئايەتتۇر:

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) ئىمام مۇسلىم رىۋايىتى.

﴿سەپەرگە چىققان ۋاقتىڭلاردا كاپىرلارنىڭ ئۆزەڭلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن قورقۇپ، نامازنى قەسر قىلىپ ئوقۇساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ﴾[1].

مەزكۇر ئىككى مەزھەپتىكىلەرگە كۆرە، بۇ ئايەت سەپەردە نامازلارنى قەسر قىلىپ ئوقۇشنىڭ رۇخسەت ئىكەنلىكىگە دالالەت قىلىدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، قەسر قىلىش ياكى تولۇق ئوقۇش ھەركىمنىڭ ئىختىيارىدۇر.

(1) نىسا سۈرىسى 101 ـ ئايەت.

ھېيت نامازلىرى

ھېيــت ســۆزىنىڭ لــۇغەتتىكى مەنىســى: قــايتىش ۋە قــايتىلىنىش دېگەنلـــك بولــۇپ، شـــەرئەت ئىســـتىلاھىدا ـ ئـــاللاھ تائالانىـــڭ بەندىلىرىگە ھەر يىلى خۇشاللىقنى قايتىلاپ بېرىشى دېمەكتۇر.

بىر يىل ئىچىدە مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئىككى ھېيت بولـۇپ، بىـرى روزا ھېيتــى، يەنە بىــرى قۇربــان ھېيتــدۇر. ھەر ئىككــى ھېيتتــا ئىككــى رەكئەت ھېيت نامىزى ئوقۇش ۋاجىبتۇر.

ھېيت نامازلىرىنىڭ بۇيرۇلىشىنىڭ دەلىلى

ئىككى ھېيـت نامازلىرىنىـڭ بۇيۇرۇلغـانلىقى قۇرئـان كەرىـم، ھەدىـس ۋە ئىسلام فىقھشۇناس ئالىملىرىنىڭ بىردەك ئىتتىپـاقى بىـلەن سابىتتۇر. ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدىكى ﴿فَصَلِّ لِرَبِّــكَ وَانْحَــرْ﴾ يەنـى﴿رەببىـڭ ئۈچـۈن نامـاز ئوقـۇغىن ۋە قۇربـانلىق قىلغىــن﴾دېـگەن ئـايەت مەشـھۇر تەپسىرلەردە، قۇربان ھېيـت نـامىزىنى ئوقـۇش ۋە قۇربـانلىق قىلىـش دەپ تەپسىر قىلىنغان[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككـى ھېيـت نامـازلىرىنى ئوقۇغـانلىقى توغرۇلـۇق كەلـگەن «سـەھىھ» ھەدىسـلەر ناھـايىتى كۆپتـۇر. پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ تـۇنجى ئوقۇغـان ھېيـت نـامىزى روزا ھېيـت نـامىزى بولــۇپ، ھىجرىيەنىــڭ 2 ـ يىلــى مەدىنىــدە ئوقۇغــان. ئىبنــى ئاببــاس رەزىيەللاھـــۇ ئەنھـــۇ مۇنـــداق دەپ رىـــۋايەت قىلغـــان: «پەيغەمـــبەر ئەلەيھىسســالام، ئەبــۇ بەكــرى، ئــۆمەر ۋە ئوســمانلار بىــلەن روزا ھېيــت

---

(1) المغني 2 ـ توم 367 ـ ئايەت.

نامـازلىرىنى ئوقـۇدۇم. ئۇلارنىـڭ ھەممىسـى خۇتبىـدىن ئـاۋۋال ئىككـى رەكئەت ھېيت نامىزى ئوقۇيتتى، ئاندىن خۇتبە ئوقۇيتتى»[1].

جۇندەب ئىبنى سۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھـۇدىن رىـۋايەت قىلىنىـدۇكى: «پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسـالام بىـلەن قۇربـان ھېيـت نـامىزىنى ئوقۇغـان ئىـدىم. ئـۇ جامـائەت بىـلەن نامـازنى تۈگىتىـپ بولـۇپ، بوغۇزلانغـان بىـر قـوينى كـۆردى ۋە مۇنـداق دېـدى: ‹كىمكـى نامـازدىن بـۇرۇن قۇربـانلىق قىلغـان بولسـا، ئۇنىـڭ ئورنىغـا باشـقا بىـر قـوي قۇربـانلىق قىلسـۇن، قۇربـــانلىق قىلمىغـــانلار ئاللاھنىـــڭ ئىســـمىنى ئاتـــاپ قۇربـــانلىق قىلسۇن›»[2].

ھېيت نامازلىرى كىملەرگە ۋاجىب بولىدۇ؟

ئىككـى ھېيــت نامــازلىرى جــۈمە نــامىزى پەرز بولغــان كىشــىلەرگە ۋاجىبتــۇر، يەنــى ئىككــى ھېيــت نامــازلىرىنى ئوقۇشــقا بۇيرۇلۇشــنىڭ شەرتلىرى، — خۇددى جۈمە نامىزىغا ئوخشاش — ئەر بولـۇش، ئەركىـن بولـۇش، مـۇقىم بولـۇش، ئەمـا بولماسـلىق، مېيىـپ بولماسـلىق، كېسـەل بولماسلىق، دۈشمەن ۋەھىمىسىدىن ئەمىن بولۇش قاتارلىقلاردۇر[3].

ھېيت نامازلىرىنىڭ دۇرۇس بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

ھېيــت نامازلىرىنىــڭ ۋاجىــب بولۇشــى ۋە دۇرۇس ئــادا تېپىشــىنىڭ شــەرتلىرى جــۈمە نامىزىنىــڭ پەرز بولۇشــىنىڭ ۋە ئــادا تېپىشــىنىڭ شــەرتلىرىنىڭ ئۆزىــدۇ، يەنــى ئىســلام دۆلىتىنىــڭ دۆلەت باشــلىقى

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) فتح القدير 1 ـ توم 422 ـ بەت، الدر المختار 1 ـ توم 774 ـ بەت.

تەرىپىدىن ھېيت نامىزىنى ئوقۇشقا رۇخسەت قىلىنىشى، ھېيت نامىزى ئوقۇيدىغان جاينىڭ چوڭ جامى بولۇشى، ئىمامدىن باشقا ئۈچ نەپەر جامائەتنىڭ ھازىر بولۇشى، ھېيت ناماز ئوقۇيدىغان جاينىڭ ھەركىمگە ئوچۇق جاي بولۇشى ۋە باشقىلار. بىراق جۈمە نامىزىدا خۇتبە ئوقۇش پەرز، ئىككى ھېيت نامازلىرىدا خۇتبە ئوقۇش سۈننەتتۇر. ھېيت نامازلىرىنىڭ خۇتبىلىرىنى تەرك ئەتسىمۇ ناماز دۇرۇستۇر[1].

ھېيت نامازلىرىنىڭ ۋاقتى

ھېيت نامازلىرىنىڭ ۋاقتى قۇياش تولۇق چىقىپ بولۇپ تەخمىنەن 30 مىنۇتتىن كېيىن باشلىنىپ، پېشىن ۋاقتى كىرىشتىن ئالدىنقى ۋاقىتلارغىچە داۋام قىلىدۇ.

ھېيت نامازلىرى ھېيتنىڭ بىرىنچى كۈنى قۇياش چىقىپ تەخمىنەت 30 مىنۇتتىن كېيىن ئوقۇلىدۇ. كۈن تولۇق چىقىپ بولۇشتىن بۇرۇن ئوقۇغان ھېيت نامىزى ئادا تاپمايدۇ، بەلكى ئۇ نەپلە نامىزى ھېسابلىنىدۇ. نامازدىن كېيىن خۇتبە ئوقۇلىدۇ. خۇتبىنى ئاڭلاش سۈننەتتۇر. ھېيت نامازلىرى جامىلاردا ياكى چوڭ مەيدانلاردا ئوقۇلىدۇ. كىچىك مەسجىدلەردە ئوقۇش مەكرۇھتۇر[2].

روزا ھېيت نامىزىنى ئۆزرىسىز ھېيتنىڭ بىرىنچى كۈنى ئوقۇيالمىغان كىشى ئىككىنچى كۈنى ئوقۇسا بولىدۇ. ئەگەر ئۆزرىسىز سەۋەبلىك تەرك ئەتكەن بولسا، بۇ ناماز ئۇنىڭدىن ساقىتتۇر. ئەمما قۇربان ھېيت نامىزىنى بىرىنچى كۈنى ئوقۇيالمىغانلار ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى

(1) بدائع الصنائع 1 ـ توم 275 ـ بەت.
(2) مراقي الفلاح 90 ـ بەت، الدر المختار 1ـ توم 779 ـ بەت.

كۈنلىرىمۇ ئوقۇسا بولىدۇ. قۇربان ھېيتىنىڭ ئۈچىنچى كۈنىدىن كېيىن، مەيلى ئۈزۈر داۋام قىلسۇن ياكى تۈگىگەن بولسۇن، ھېيت نامىزى ئوقۇلمايدۇ. چۈنكى قۇربان ھېيت نامىزى قۇربانلىق كۈنلىرىدىلا ئوقۇلىدۇ. قۇربانلىق كۈنلىرى قۇربان ھېيتىنىڭ بىرىنچى كۈنىدىن ئۈچىنچى كۈنى ئەسىر ۋاقتىغىچىدۇر[1].

ھېيت نامازلىرىدا سۈننەت بولغان ئىشلار

1. روزا ھېيت نامىزىغا بېرىشتىن بۇرۇن بىر نەرسە يېيىش.

2. قۇربان ھېيت نامىزىغا بېرىشتىن بۇرۇن يېمەسلىك.

3. ھەر ئىككى ھېيت نامىزىغا يۇيۇنۇپ، ئېسىل كېيىنىپ بېرىش.

4. ھەر ئىككى ھېيتتا سەدىقىنى كۆپ بېرىش.

5 ـ ھەر ئىككى ھېيت نامىزىغا بېرىشتا، يولدا تەكبىر ئېيتىپ بېرىش[2].

ئىككى ھېيت نامىزىدىن بۇرۇن مەيلى ئۆيدە، مەيلى مەسجىدتە نەپلە نامىزى ئوقۇش مەكرۇھتۇر. ئەمما ھېيت نامىزىدىن كېيىن ئۆيگە قايتىپ بېرىپ نەپلە ناماز ئوقۇسا جائىزدۇر[3].

ھېيت نامازلىرىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتى

ئىككى رەكئەتتىن ئىبارەت ھېيت نامازلىرىنىڭ بىرىنچى رەكئىتىدە

(1) تحفة الفقهاء 57 ـ بەت.

(2) فتح القدير 1 ـ توم 423 ـ بەت.

(3) الدر المختار 1 ـ 777 ـ بەت، مراقي الفلاح 90 ـ بەت.

سانا ﴿سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ (سۇبهانەكەللاھۇممە)دىن كېيىن، ئىمام جاراڭلىق ئاۋازدا ئۈچ قېتىم ﴿الله أكبر﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىدۇ. جامائەتمۇ ئىمامغا ئەگىشىپ ھەربىر تەكبىردە قوللىرىنى قۇلاقلىرىغا كۆتۈرۈپ تەكبىر ئېيتىدۇ ۋە تەكبىردىن كېيىن قوللىرىنى ئىككى يان تەرىپىگە چۈشۈرىدۇ. پەقەت ئۈچىنچى تەكبىردىن كېيىن قوللار يان تەرەپكە چۈشۈرۈلمەستىن، كىندىكنىڭ ئۈستىگە قويىلىدۇ. ئاندىن ئىمام فاتىھە سۈرىسى يەنە بىر سۈرە ئوقۇپ تەكبىر بىلەن رۇكۇئغا ئېگىلگەندە، جامائەتمۇ بىرگە رۇكۇ قىلىدۇ ۋە بىرگە سەجدىلەرنى قىلىپ بولۇپ، ئىككىنچى رەكئەتكە تۇرۇشىدۇ. ئىككىنچى رەكئەتتە ئىمام قىرائەت(فاتىھە بىلەن يەنە بىر سۈرە)نى ئوقۇپ بولۇپ، رۇكۇئغا ئېگىلىشتىن ئاۋۋال يەنە ئۈچ قېتىم ﴿الله أكبر﴾ (ئاللاھۇ ئەكبەر) دەپ تەكبىر ئېيتىدۇ. جامائەتمۇ ئىمامغا ئەگىشىپ ئۈچ تەكبىرنى خۇددى ئالدىنقى رەكئەتتىكىدەك ئېيتىدۇ. ھەر قېتىمدا قوللار قۇلاقلارغا كۆتۈرۈلىدۇ، ئاندىن ئىككى يان تەرەپكە چۈشۈرۈلىدۇ. ئاندىن ئىمام يەنە بىر تەكبىر بىلەن رۇكۇئغا ئېگىلىدۇ. جامائەتمۇ بىرلىكتە رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى تاماملاپ ئولتۇرىدۇ. ئاندىن «تەھىيات»، «سەللى»، «بارىك» ۋە «رەببەنا»لارنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئىمام ئىككى تەرەپكە سالام بېرىدۇ. جامائەتمۇ بىرگە سالام بېرىدۇ ۋە نامازدىن چىقىدۇ. نامازدىن كېيىن ئىمام خۇتبە ئوقۇيدۇ. خۇتبە ئىككى قېتىم ئوقۇلىدۇ. بىرىنچى خۇتبىدىن ئىككىنچى خۇتبىنى بىر ئاز تۆۋەنرەك ئاۋازدا ئوقۇيدۇ.

ھېيت نامازلىرىنىڭ ھەربىر رەكئىتىدە، نامازنىڭ ئەسلى تەكبىرلىرىدىن ئارتۇق ئېيتىلىدىغان ئالتە تەكبىر «تەكبىرى زەۋائىد» (ئارتۇق تەكبىرلەر) دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى بۇ ئالتە تەكبىر نامازنىڭ

تەكبىر تەھرىمى، رۇكۇ ۋە سەجدىلەرگە بېرىش ھەم تۇرۇش تەكبىرلىرىدىن ئىبارەت ئەسلى تەكبىرلىرىدىن ئارتۇق تەكبىرلەردۇر[1].

ھېيت نامازلىرىدىكى ئارتۇق تەكبىرلەر توغرۇلۇق مەسىلىلەر

1. ھېيت نامىزى باشلىنىپ بولغاندىن كېيىن، نامازغا كىرگەن كىشى، ئەگەر ئىمام ئارتۇق تەكبىرلەرنى ئېيتىشتىن بۇرۇن ئىقتىدا قىلىۋالغان بولسا، ئىمام بىلەن بىرلىكتە نامازغا داۋام قىلىدۇ.

2. ئىمام بىرىنچى رەكئەتنىڭ ئارتۇق تەكبىرلىرىنى ئېيتىپ بولۇپ، قىرائەتنى باشلىغاندىن كېيىن، نامازغا كىرمەكچى بولغان كىشى، ئەگەر رۇكۇغا ئۈلگۈرەلىشىگە ئىشەنچىسى بولسا، تەكبىر تەھرىمىنى ئېيتىپ بولۇپلا ئارتۇق تەكبىرلەرنى ئېيتىدۇ، ئاندىن ئىمامنىڭ قىرائىتىگە قۇلاق سالىدۇ.

3. ئىمام بىرىنچى رەكئەتنىڭ رۇكۇسىغا بارغان ۋاقىتتا نامازغا كىرگەن كىشى، ئەگەر رۇكۇغا ئۈلگۈرەلمەسلىكتىن قورقسا، تەكبىر تەھرىمنى ئېيتىپ بولۇپ، رۇكۇ قىلىدۇ ۋە ئارتۇق تەكبىرلەرنى رۇكۇدا ئۆز ئالدىغا ئېيتىدۇ. رۇكۇدا تەسبىھلەر بىلەن ئارتۇق تەكبىرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئوقۇپ بولالماسلىقتىن قورققان كىشى تەسبىھلەرنى ئېيتماستىن، ئارتۇق تەكبىرلەرنىلا ئېيتىدۇ. چۈنكى ئارتۇق تەكبىرلەرنى ئېيتىش ۋاجىب، تەسبىھلەرنى ئېيتىش سۈننەتتۇر. چۈنكى ۋاجىبنى ئادا قىلىش سۈننەتنى ئورۇنداشتىن زۆرۈردۇر.

4. ئىمام رۇكۇدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن نامازغا كىرگەن كىشىدىن شۇ رەكئەتنىڭ ئارتۇق تەكبىرلىرى ساقىت بولىدۇ.

---

(1) تحفة الفقهاء 58 ـ بەت.

5. ئىمام ئارتۇق تەكبىرلەرنى ئېيتىشنى ئۇنۇتسا، جامائەت ئېيتمىۋېرىدۇ. چۈنكى بۇ ئارتۇق تەكبىرلەرنى ئېيتىش نامازنىڭ پائالىيەتلىرىدىن ئەمەس، بەلكى مۇستەقىل ئىبادەتتۇر[1].

تەشرىق تەكبىرلىرى

تەشرىق تەكبىرلىرى — قۇربان ھېيتنىڭ ئەرەفە(ھاجىلار ئەرەفاتتا بولغان، ئەتە ھېيت دېگەن) كۈنى بامدات نامىزىدىن باشلاپ ھېيتنىڭ 4 ـ كۈنى ئەسىر نامىزىغىچىلىك جەمئى 23 ۋاخ نامازنىڭ پەرزىدىن كېيىن ئوقۇلىدىغان تەكبىرلەردۇر. بۇ تەكبىرلەرنى ئوقۇش ھەر قانداق مۇسۇلمان، ئاقىل، بالىغ ئەرلەر ئۈچۈن ۋاجىبتۇر.

تەشرىق تەكبىرلىرىنى ھەر پەرز نامازدىن كېيىن، مەيلى يالغۇز بولسۇن، مەيلى جامائەت بىلەن بولسۇن، مەيلى يولۇچى بولسۇن، مەيلى مۇقىم بولسۇن، ھەر قانداق كىشىنىڭ ئوقۇشى ۋاجىبتۇر.

تەشرىق تەكبىرلىرىنىڭ ۋاجىبلىقىنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالانىڭ مۇنۇ سۆزىدۇر: ﴿وَاذْكُرُواْ اللّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ﴾ يەنى﴿ساناقلىق كۈنلەردە ئاللاھنى ياد ئېتىڭلار﴾[2].

پۈتۈن مۇپەسسىرلەر بۇ ئايەتتىن تەشرىق تەكبىرلىرى مەقسەت قىلىنغان، دەپ تەپسىر قىلىدۇ[3].

قۇربان ھېيت نامىزىغا بېرىشتا يولدا، ئاۋازلىق ھالدا تەكبىر ئېيتىپ

(1) تحفة الفقهاء 58 ـ 60 ـ بەت.
(2) بەقەرە سۈرىسى 203 ـ ئايەت.
(3) تحفة الفقهاء 59 ـ بەت.

مــېڭىش ســۈننەتتۇر. ئەممــا روزا ھېيــت نامىزىغــا بېرىشــتا ئــاۋازلىق ئېيتىشــنى ئىمــام ئەزەم جــائىز كۆرمەيــدۇ. بىــراق شــاگىرتلىرىدىن ئەبــۇ يۇسـۇف بىـلەن مـۇھەممەد ئـاۋازلىق ئوقۇشـنى جـائىز سـانىغان. توغرىسـى ئىمـام ئەزەمنىـڭ قارىشـى بولـۇپ، پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسـالامنىڭ قۇربـان ھېيت نامىزىغا بېرىشتا تەكبىرنـى ئـاۋازلىق ئېيتقـانلىقى سـابىت بولغـان. بىــراق روزا ھېيــت نامىزىغــا بېرىشــتا شــۇنداق قىلغــانلىقى ســابىت ئەمەس[1].

تەشرىق تەكبىرلىرىنىڭ تېكىستى

﴿اَللَّهُ أَكْبَرُ، اَللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اَللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ﴾

ئوقۇلىشـى:«ئـاللاھۇ ئەكـبەر، ئـاللاھۇ ئەكـبەر، لائىـلاھە ئىللەللاھــۇ ۋەللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر ۋە لىللاھىل ھەمدۇ»

تەشرىق تەكبىرلىرىنىڭ قازاسى توغرۇلۇق مەسىلىلەر

تەشرىق تەكبىرلىرىنىڭ قازاسى توغرۇلۇق تۆت مەسىلە بار، ئۇلار:

1. ئەتە ھېيت دېگەن كۈنى بامـدات نامىزىـدىن ھېيتنىـڭ 4 ـ كـۈنى ئەسىر نامىزىنىڭ ۋاقتىغىچىلىك بولغـان تەشـرىق كۈنلىرىـدە قـازا بولغـان پەرز نامازلارنىڭ قازاسىنى شۇ تەشرىق كۈنلەرنىڭ بىرىـدە ئـادا قىلمـاقچى بولغــان ئــادەم، نامــازنى ئــادا قىلىــپ بولغانــدىن كېــيىن تەشــرىق تەكبىرلىرىنى ئوقۇيـدۇ. چـۈنكى بـۇ نامـازلار تەشـرىق تەكبىرلـىرى بـىلەن بىرگە قازا بولغانلىقتىن، ئۇلارنى ئـادا قىلىشـتا تەكبىرلـىرى بـىلەن بىـرگە ئادا قىلىنىدۇ.

---

(1) تحفة الفقهاء 58 ـ بەت.

2. تەشـرىق كۈنلىرىـــدىن بــۇرۇن قــازا بولغــان نامــازلارنى تەشــرىق كۈنلىرىـــدە ئـــادا قىلمـــاقچى بولغـــان ئـــادەم، نامـــازدىن كېـــيىن، تەشـــرىق تەكبىرلىرىنى ئوقۇمايدۇ. چۈنكى بـۇ نامـازلار تەشـرىق تەكبىرلىرىسـىز قـازا بولغانلىقتىن، ئۇلارنى تەشرىق تەكبىرلىرىسىز ئادا قىلىدۇ.

3. تەشـرىق كۈنلىرىـدە قـازا بولغـان نامـازلارنى تەشـرىق كۈنلىرىـدىن باشــقا كــۈنلەردە ئــادا قىلمــاقچى بولغــان ئــادەم، بۇنامــازلاردىن كېــيىن تەشـرىق تەكبىرلىرىنــى ئوقۇمايــدۇ. چــۈنكى مەزكــۇر قــازا نامــازلارنى ئــادا قىلغان ۋاقىت تەشرىق تەكبىرلىرىنى ئوقۇش ۋاقتىلىرى ئەمەس.

4. تەشـرىق كۈنلىرىـــدىكى تەشـــرىق تەكبىرلىرىنـــى ئېيتىشـــنى تەرك قىلغـان كىشـى كېلىـدىغان يىلـى يەنە مۇشـۇ تەشـرىق كۈنلىرىـدە ئۇنىـڭ قازاسـىنى ئېيتامـدۇ يـاكى ئېيتمامـدۇ دېـگەن مەسـىلىدە فىقھشۇناسـلار ئىختىلاپ قىلىشقان. بىـر كۆرۈشـكە كـۆرە، قازاسـى ئېيتىلىـدۇ. يەنە بىـر كۆرۈشـكە كـۆرە، قازاسـى ئېيتىلمايـدۇ ۋە سـاقىت بولىـدۇ. ئىككىنچـى كۆرۈش كۈچكە ئىگىدۇر[1].

(1) تحفة الفقهاء 60 ـ بەت.

تەراۋىھ نامىزى

تەراۋىھ نامىزى ـ رامىزان ئېيىدا ئاخشاملىرى خۇپتەندىن كېيىن ئوقۇلىدىغان 20 رەكئەتلىك نامازدۇر.

تەراۋىھ ـ ئارام ئېلىش، تەنەپپۇس قىلىش دېگەن مەنىدە بولۇپ، ھەر تۆت رەكئەت نامازدىن كېيىنكى ئارام ئېلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

تەراۋىھ نامىزىنىڭ ھۆكمى

رامىزان ئېيىدا بىر ئاي تەراۋىھ نامىزى ئوقۇش تەكىتلىك سۈننەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ رامىزان روزىسىنى پەرز قىلدى. مەن مۇسۇلمانلارغا رامىزان كېچىلىرىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈشنى سۈننەت قىلدىم»[1].

ئىمام نەۋەۋىي ھەدىستىكى «رامىزان كېچىلىرىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈش» تىن تەراۋىھ نامىزى مەقسەت قىلىنىدىغانلىقىغا پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ بىرلىككە كەلگەنلىكىنى بايان قىلغان. بۇنىڭغا بىنائەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىمكى رامىزاننى ئاللاھنىڭ ۋەدىسىگە بولغان چىن ئىشەنچ ۋە ساۋاب كۈزلىگەن ھالدا ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن، ئۇنىڭ ئۆتكەنكى گۇناھلىرىنىڭ ھەممىسى مەغپىرەت قىلىنىدۇ» دېگەن ھەدىستىكى رامىزاننى «ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈش» تىن مەخسەت: رامىزاننى كۈندۈزىدە روزا تۇتۇش، كېچىسى تەراۋىھ نامىزى ئوقۇش، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش ۋە باشقا ئىبادەتلەر بىلەن ئۆتكۈزۈش دېگەنلىكتۇر.

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.

تەراۋىھ نامىزىنى ئوقۇش ئەر، ئايال ھەر قانداق مۇسۇلمان كىشى ئۈچۈن سۈننەتتۇر. ھەربىر 4 رەكئەتتىن كېيىن، ئازراق ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىش مۇستەھەبتۇر. بۇ ئولتۇرۇشتا ئاللاھ تائالاغا تەسبىھ ئېيتىش ياكى قۇرئان ئوقۇش ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتىش ياخشىدۇر. ئوتتۇرا ئاسىيا مەملىكەتلىرى ۋە تۈركىستاندا ھەربىر 4 رەكئەتتىن كېيىنكى ئارام ئېلىشتا مۇنۇ تەسبىھ ئېيتىلىدۇ:

تەراۋىھ نامىزىنىڭ ۋاقتى

تەراۋىھ نامىزى رامىزان ئاخشاملىرى خۇپتەن بىلەن ۋىتىر نامىزى ئارىلىقىدا ئوقۇلىدۇ.

تەراۋىھ نامىزىنىڭ بۇيرۇلىشى

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دىگەن:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەسلەپتە تەراۋىھ نامىزىنى مەسجىدتە ئوقۇدى. ئۇنىڭغا ساھابىلارمۇ ئىشتىراك قىلدى. ئىككىنچى كۈنى جامائەت سانى كۆپەيدى. ئۈچىنچى جامائەت سانى تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى ۋە ئۇلار مەسجىدكە توپلىنىۋىدى. بۇ ئاخشىمى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدكە چىقمىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەتىسى چىقىپ ئۇلارغا مۇنداق دىدى" سىلەرنىڭ قىلغىنىڭلارنى كۆردۈم. ئاخشام مېنى مەسجىدكە چىقىشىمدىن توسقان نەرسە بۇ نامازنىڭ سىلەرگە پەرز بولۇپ قېلىش قورقۇنجىسى ئىدى"دىدى»[1].

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغانغا قەدەر بۇ ئىش شۇ بويىچە داۋام قىلدى»دەپ كەلگەن. يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات ۋاقتىدا تەراۋىھ نامىزى بۆلۈنگەندەك جامائەت بىلەن ئوقۇلمايتتى، دېمەكچى. ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە:«پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى تەراۋىھ نامىزى ئۈچۈن توپلىغان ئەمەس»دەپ كەلگەن.

تەراۋىھ نامىزىنىڭ رەكئەت سانى

ئىسلام فىقھشۇناسلىرى تەراۋىھ نامىزىنىڭ رەكئەتلىرى توغرۇلۇق ئىختىلاپلاشقان. ئىختىلاپنىڭ سەۋەبى مۇنداق: ئەبۇ سەلەمە ئىبنى ئابدۇررەھمان رەزىيەللاھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى:«مەن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رامىزان كېچىلىرى قانچە رەكئەت ناماز ئوقۇيدىغانلىقى توغرۇلۇق سورىدىم. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ماڭا مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى" پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رامىزاندا بولسۇن ياكى باشقا ۋاقىتلاردا بولسۇن، كېچىلىرى 11 رەكئەتتىن ئارتۇق ناماز ئوقۇمايتتى. ئاۋۋال 4 رەكئەت ئوقۇيتتى. ئۇنىڭ كەيپىيتىنى ۋە ئۇزۇنلىقىنى سورىماڭ. ئاندىن يەنە 4 رەكئەت ئوقۇيتتى. ئۇنىڭ كەيپىيتى ۋە ئۇزۇنلىقىنى سورىماڭ"»[1].

ھەدىستىكى، 4 رەكئەتتىن ئوقۇغان 8رەكئەت تەراۋىھ نامىزى بولۇپ، ۋىتىرنىڭ 3 رەكئىتى بىلەن 11 رەكئەت بولىدۇ.

مۇۋەتتەئدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەراۋىھ نامىزىنى ۋىتىر بىلەن قوشۇپ 11 رەكئەت ئوقۇغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان.

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئىبنى شىهاب ئۇرۋە ئىبنى زۇبەيردىن رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە ئابدۇررەھمان ئىبنى ئابدۇلقارىينىڭ مۇنداق دىگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«مەن رامىزان كېچىلىرىنىڭ بىرىدە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب بىلەن بىرگە مەسجىدكە چىقتىم. كىشىلەر ھەممىسى ئۆز ئالدىغا ئايرىم ـ ئايرىم ناماز ئوقۇۋاتاتتى. بۇنى كۆرگەن ئۆمەر " مەن بۇ جامائەتنىڭ بىر قارىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇشىنى ئەۋزەل كۆرىمەن"دىدى ئاندىن ئۇلارنى ئۇبەيىيە ئىبنى كەئبنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ جامائەت بولۇپ ناماز ئوقۇشقا تويلاشقا غەيرەت قىلدى. ئاندىن يەنە بىر كېچىسى ئۆمەر بىلەن بىرگە مەسجىدكە چىقتىم. جامائەت بىر قارىغا ئىقتىدا قىلىپ تەراۋىھ نامىزىنى ئوقۇۋاتاتتى. ئۆمەر بۇ ئىشنى كۆرۈپ" بۇ نىمە دىگەن ياخشى بىدئەت" دىدى»[1].

خۇلاسە كالام: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەراۋىھ نامىزىنى 8 رەكئەت ئوقۇغان. ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىدىن باشلاپ تەراۋىھ نامىزى 20 رەكئەت ئوقۇلۇپ كەلمەكتە. كۆپىنچە ئىسلام مەزھەپلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوقۇغىنى بويىچە تەراۋىھ نامىزىنى 8رەكئەت قىلىپ بېكىتكەن. ئەمما ھەنەفىي مەزھىپىدە تەراۋىھ نامىزى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىدا ساھابىلارنىڭ مۇۋاپىقەتچىلىكى بىلەن بېكىتىلگەن بويىچە 20 رەكئەت ئوقۇشنى بەلگىلىگەن.دېمەك، تەراۋىھنىڭ ئالدىنقى 8رەكئىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى بولسا، 20 رەكئەت ئوقۇش يولباشچى ساھابىلار(خۇلەفائۇر راشىدۇن)نىڭ سۈننىتىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يولباشچى ساھابىلارنىڭ يولىغا ئەگىشىشنىڭ زۆرۈرلىكى توغرۇلۇق مۇنداق دىگەن:«سىلەر مېنىڭ ۋە يولباشچى ساھابىلىرىمنىڭ

(1) فەتھۇلبارى «تەراۋىھ نامىزى»بابىدىن.

يولىدىن ئايرىلماڭلار»[1].

تەراۋىھ نامىزىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتى

تەراۋىھ نامىزى جامائەت بىلەن ئوقۇلغىنىدەك، ئۆز ئالدىغا ئايرىممۇ ئوقۇلىدۇ. تەراۋىھ نامىزىنى ئىككى رەكئەتتە بىر سالام بېرىپ، تۆت رەكئەتتە بىر سالام بېرىپمۇ ئوقۇش مۇمكىن. تەراۋىھ نامىزىنى ئىككى رەكئەتلىكتىن قىلىپ ئوقۇماقچى بولغاندا، ئۇ خۇددى بامدات نامىزىنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇغاندەك ئوقۇلىدۇ. تەراۋىھ نامىزىنى تۆت رەكئەتلىكتىن قىلىپ ئوقۇماقچى بولغاندا، ئۇ خۇددى پېشىن نامىزىنىڭ تۆت رەكئەت سۈننىتىنى ئوقۇغاندەك ئوقۇلىدۇ.

بىر ئايلىق تەراۋىھ نامىزىدا قۇرئان كەرىمنى خەتمە قىلىش ئايرىم بىر سۈننەتتۇر. تەراۋىھ نامىزىنى جامائەتنى زېرىكتۈرمەيدىغان يېنىكرەك ئوقۇش ياخشىدۇر. تەراۋىھ نامىزىنى رامىزاندا ئوقۇيالمىغان كىشىگە ئۇنىڭ قازاسى كەلمەيدۇ. تەراۋىھ نامىزىنى كېچىنىڭ يېرىمىغا قەدەر كېچىكتۈرۈش مۇستەھەپتۇر. ۋىتىر نامىزىنى تەراۋىھ نامىزىدىن بۇرۇن ئوقۇشمۇ جائىزدۇر[2].

تەراۋىھ نامىزى توغرۇلۇق بەزى مەسىلىلەر

1. تەراۋىھ نامىزىنى جامائەت بولۇپ، مەسجىدتە ئوقۇش سۈننەت كىفايىدۇر. بەنى بىر مەھەللىدىكى جامائەتنىڭ بىر قىسمى بۇ نامازنى جامائەت بىلەن ئوقۇپ، قالغانلىرى ئۆز ئۆيلىرىدە ئوقۇسىمۇ ئۇلاردىن

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 68 ـ بەت.

جامائەت بىلەن ئوقۇش سۈننىتى ساقىت بولىدۇ. ئەمما مەسجىدتە ئوقۇغانلار ھەم تەراۋىھ نامىزىنىڭ ھەم جامائەت بولۇپ ئوقۇغانىنىڭ ساۋابىنى تاپىدۇ[1].

2. بالاغەتكە يەتمىگەن بالىنىڭ تەراۋىھ نامىزىغا ئىمام بولۇشى توغرۇلۇق ئىسلام فىقھشۇناسلىرى ئىختىلاپلاشقان. بەزىسى دۇرۇس ئەمەس دېگەن قاراشتا بولسا، كۆپ سانلىقى دۇرۇسلىقىنى سۆزلىگەن. بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلارنىڭ تەراۋىھ نامىزىغا ئىمام بولۇشىنى دۇرۇس دېگۈچىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەۋرىسى ھەسەن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى)غا ئىمام بولۇپ تەراۋىھ نامىزى ئوقۇغانلىقىنى دەلىل قىلىپ كەلتۈرگەن. ئەمما پەرز نامازلاردا بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلارنىڭ ئىمام بولۇشىنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىدە ئىسلام فىقھشۇناسلىرى بىرلىككە كەلگەن[2].

3. تەراۋىھ نامىزىنى خۇپتەندىن بۇرۇن ئوقۇسا ئۇ تەراۋىھ ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى بۇ خۇپتەندىن كېيىن ئوقۇش بەلگىلەنگەن نامازدۇر. ئەمما ۋىتىر نامىزىنى تەراۋىھتىن بۇرۇن ئوقۇش جائىزدۇر[3].

4. رامىزان ئىچىدە تەراۋىھ نامىزىدا قۇرئان كەرىمنى بىر قېتىم خەتمە قىلىش سۈننەتتۇر[4].

---

(1) رد المحتار 2-توم55-بەت.
(2) الجوهرة النيرة شرح مختصر القدوري 1- توم 99-بەت.
(3) العناية شرح الهداية 268-بەت.
(4) العناية شرح الهداية 269-بەت.

كېسەل كىشىنىڭ ناماز ئوقۇش كەيپىيتى

كېسەللىك — مىجەزنىڭ نورماللىقىنى يوقىتىپ قويۇشتىن مەيدانغا كېلىدىغان بىر خىل ئاجىزلىق ھالىتى دېمەكتۇر. ئىسلام دىنى ئەقلىنى يوقاتمىغان كېسەللەرگە ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى توختاتماسلىقنى بۇيرۇش بىلەن بىرگە، ئۇلار ئۈچۈن بەزى ئۇڭايلىقلارنىمۇ كۆرسەتكەن. ناماز ھەققىدە كېسەللەر ئۈچۈن كۆرسىتىلگەن ئۇڭايلىقلارمۇ بۇ مەنبەنى مەقسەت قىلغان.

كېسەل كىشى كۈچىنىڭ يېتىشىچە ناماز ئوقۇشى كېرەك. ئۆرە تۇرالمىسا ئولتۇرۇپ، ئولتۇرالمىسا ياتقان يېرىدە ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇيدۇ.

ئۆرە تۇرالمايدىغان ياكى ئۆرە تۇرسا، كېسەللىكنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىشىگە ياكى شىپا تېپىشىنىڭ كېچىكىپ كېتىشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقى ئېنىق بولغان بىمار ئولتۇرۇپ رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى نورمال كەيپىيتى بويىچە قىلىپ ناماز ئوقۇيدۇ. ئۆرە تۇرۇشقا قادىر بولالىغان بولسىمۇ، رۇكۇ بىلەن سەجدىلەرنى قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن بىمار ئولتۇرۇپ ناماز ئوقۇسا بولىدۇ. ئولتۇرۇپ ئوقۇلغان نامازدا رۇكۇ ۋە سەجدىلەرنى قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن بىمار رۇكۇ بىلەن سەجدىلەرنى ئىما ـ ئىشارەت بىلەن قىلىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئالدىغا سەجدە قىلىش ئۈچۈن ياستۇق ياكى ئورۇندۇق قويۇپ بېرىلمەيدۇ. چۈنكى سەجدە يەرگە قىلىنىدۇ. يەرگە سەجدە قىلالمىسا ئىما ـ ئىشارەت بىلەن قىلىنىدۇ.

ئولتۇرۇشقىمۇ كۈچى يەتمىگەنلىكتىن ئۇڭدىسىغا يېتىپ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇماقچى بولغان بىمار ئىككى پۇتىنى قىبلە تەرەپكە

قارىتىپ ياتىدۇ، مۇمكىنچىلىك بولسا ئىككى پۇتىنى قىبلىگە ئۇزارتماسلىقى ئۈچۈن ئىككى تىزى ئازراق كۆتۈرۈلىدۇ ۋە بىمارنىڭ ئاسمانغا قارىماستىن قىبلىگە قارىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ بېشىغا ئېگىزرەك ياستۇق قويۇلىدۇ. ئەمما يېنىچە يېتىپ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇماقچى بولغان بىمار ئوڭ تەرىپىنى بېسىپ، قىبلىگە قاراپ ياتىدۇ، رۇكۇ بىلەن سەجدىلەرگە بېشى بىلەن ئىما ـ ئىشارەت قىلىدۇ. ئەمما يېنىچە يېتىپ ئوقۇغاندىن ئوڭدىسىغا يېتىپ ئوقۇش ئەۋزەلدۇر[1].

ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇش مەسىلىسى

ئىما ـ ئىشارەت — نامازدا رۇكۇ ۋە سەجدىلەرگە ئىشارەت ئۈچۈن كۈچىنىڭ يېتىشىچە باشنى ئېگىش دېمەكتۇر. ئەگەر بىمار بېشى بىلەن ئىما ـ ئىشارەت قىلىشتىنمۇ ئاجىز كەلسە، كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىپ ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭدىنمۇ ئاجىز كەلسە نامازنى ئوقۇمايدۇ ۋە ئۇنى ئاللاھ تائالا كەچۈرىدۇ. چۈنكى قۇرئان كەرىمدە: ﴿كۈچۈڭلارنىڭ يېتىشىچە ئاللاھقا تەقۋادارلىق قىلىڭلار﴾[2] دېگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرنى بىرەر ئىشقا بۇيرۇسام، ئۇنى تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئورۇنداڭلار»[3] دېگەن.

ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇشقا تاقىتى يەتمىگەن كىشى قانداق قىلىدۇ؟

ئىما ـ ئىشارەت بىلەنمۇ ناماز ئوقۇشقا قادىر بولالمىغان ياكى ئەقلى

(1) فتح القدير 1 ـ توم 375 ـ بەت
(2) تەغابۇن سۈرىسى14ـئايەت
(3) بۇخارىي رىۋايىتى

ـ ھوشى يوقالغان بىمار، نامازنى ۋاقتىلىق قويۇپ قويىدۇ. بۇ ھالەت بىر كېچە ـ كۈندۈزگە يەتمىگەن ۋاقىت داۋام قىلغان بولسا، يەنى بەش ۋاخ نامازنىڭ ۋاقتى چىقىپ كەتكىچە ساقىيىپ قالسا، ئوقۇيالمىغان مەزكۇر نامازلىرىنىڭ قازاسىنى ئوقۇيدۇ. ئەگەر كېسەللى ئېغىرلاشقان ياكى ئەقلى ـ ھوشى يوقالغان سەۋەبلىك ئىما ـ ئىشارەت بىلەنمۇ ناماز ئوقۇيالمىغان ۋاقتى بىر كېچە ـ كۈندۈزدىن كۆپرەك ۋاقىت داۋام قىلغان بولسا، بۇ نامازلارنىڭ قازاسى كەلمەيدۇ. بۇ خۇددى ھەيزدار ۋە نىفاسدار ئاياللاردىن ناماز كەچۈرۈم قىلىنغاندەك كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. شۇنداقلا، ئەگەر بىمار شۇ كېسىلى بىلەن ئۆلۈپ كەتسە، ئىما ـ ئىشارەت بىلەنمۇ ناماز ئوقۇشتىن ئاجىز كەلگەن ھالىتىدە ئوقۇيالمىغان نامازلىرى ئۈچۈندىن ساقىت بولىدۇ. ئۇنىڭغا فىدىيە بېرىش لازىم كەلمەيدۇ[1].

ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇش توغرۇلۇق مەسىلىلەر

پەرز نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇشقا كۈچى يېتىدىغان كىشىنىڭ ئولتۇرۇپ ئوقۇشى جائىز ئەمەس. ئەمما نەپلە نامازلارنى ساق كىشىلەرنىڭمۇ ئولتۇرۇپ ئوقۇشى جائىز. بىراق ساۋابى كەمرەك بولىدۇ.

كېسەل بولغىنى ئۈچۈن ئولتۇرۇپ ياكى ئىشارەت بىلەن ناماز ئوقۇش ۋەزىيىتىگە چۈشۈپ قالغان بىمار كېسەللىك ۋاقتىدا ئوقۇيالمىغان نامازلىرىنىڭ قازاسىنى، ساقايغاندىن كېيىن ئوقۇماقچى بولغاندا، ئولتۇرۇپ ياكى ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆرە تۇرۇپ نامازنىڭ ئەسلىدىكى كەيپىيىتى بويىچە ئوقۇيدۇ. چۈنكى، ساقايغاندىن كېيىن ئۆزرە قالمىغان بولىدۇ. ئەمما ساق ۋاقتىدا قازا

---

(1) نور الايضاح ونجاة الارواح 30 ـ بەت، بدائع الصنائع 1 ـ توم 105 ـ بەت.

بولغـان نامـازلىرىنى كېيـىـنلىكىدە ئوقۇمـاقچى بولسـا، ئولتـۇرۇپ ئىمـا ـ ئىشارەت بىلەن ئوقۇسا بولىدۇ.

نامازنى ساق ھالىتىـدە باشـلىغان بولسـىمۇ ناماز ئەسناسـىدا مېجەزى ئۆزگىرىـپ قىلىـپ ئورنىـدىن تۇرالمايـدىغان ھـالەتكە چۈشـۈپ قالغـان بىمـار نامىزىنىـڭ قـالغىنىنى ئولتـۇرۇپ تاماملايـدۇ. ئەگەر ئولتۇرۇشـتىنمۇ ئـاجىز كەلسـە يېتىـپ ئىمـا ـ ئىشـارەت بىـلەن تاماملايـدۇ. ئەممـا كېيـىـن ھالىتىـدە نامـازنى ئولتـۇرۇپ باشـلىغان بىمـار نامـاز ئەسناسـىدا سـاقىيىپ قىلىپ ئۆرە تۇرالايدىغان ھالغا كەلسـە نامىزىنىـڭ قـالغىنىنى ئـۆرە تـۇرۇپ تاماملايدۇ[1].

(1) تحفة الفقهاء 57 ـ بەت اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 63 ـ بەت.

ئىستىسقا (سۇ تىلەش) نامىزى

ئىستىسقا-لۇغەت ئېتىبارى بىلەن سۇ تىلەش دېمەكتۇر. شەرىئەت ئىستىلاھىدا ئىستىسقا - ئېھتىياج تۇيۇلغاندا مەخسۇس ناماز، خۇتبە ۋە دۇئالار ئارقىلىق ئاللاھ تائالادىن مەغپىرەت ۋە يامغۇر تىلەش دېمەكتۇر.

قورغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بەرگەن چاغدا، شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ، ئىككى رەكئەت ئىستىسقا نامىزى ئوقۇش ۋە ئاللاھتىن گۇناھلارغا مەغپىرەت تىلەش بىلەن بىرگە، يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىشىنى سوراش تەكىتلىك سۈننەتتۇر. سۇ تىلەشكە ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ كۈن چىقىش ياخشىدۇر. سۇ تىلەشكە چىقىشتىن بۇرۇن يوقسۇل، يېتىم - يېسىرلارغا سەدىقە بېرىش ۋە چىقىش جەريانىدا، كەمتەرلىك بىلەن ئاللاھقا مۇناجات قىلغان ھالدا چىقىش ياخشى كۆرۈلگەن. بۇ شافىئىي، ھەنبەلىي، مالىكىي مەزھەپلىرى ۋە ھەنەفىي مەزھىپىدىن ئىمام ئەبۇ يۇسۇف بىلەن ئىمام مۇھەممەدلەرنىڭ ئورتاق قارىشىدۇر[1].

ئەمما ئىمام ئەزەمگە كۆرە، ئىستىسقا - ئاللاھ تائالادىن مەغپىرەت ۋە يامغۇر سوراپ دۇئا قىلىشتىن ئىبارەتتۇر، ئىستىسقا ئۈچۈن جامائەت بىلەن ئوقۇش سۈننەت بولۇپ، ئەگەر كىشىلەر ئايرىم - ئايرىم ئۆز ئالدىغا ناماز ئوقۇسا جائىزدۇر[2].

ئىستىسقا نامىزىنىڭ بۇرۇنقى دىنلاردىمۇ بارلىقى

ئىستىسقا نامىزى بۇرۇنقى پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۈممەتلىرىدىمۇ بار

(1) بداية المجتهد 1 - توم 207 - بەت، القوانين الفقهية 78 - بەت.

(2) اللباب شرح الكتاب 1 - توم 67 - بەت، الفقه الإسلامي وأدلته 2 - توم 413 - بەت.

ئىدى. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ﴾ يەنى «ئۆز ۋاقتىدا مۇسا ئەلەيھىسسالام قەۋمى ئۈچۈن سۇ تەلەپ قىلغان ئىدى»[1].

ئاللاھ تائالا ئىستىسقا نامىزىنىڭ جائىز ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىپ نوھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً يُرْسِلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً﴾ يەنى﴿(ئۇلارغا) «رەببىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. ئۇ سىلەرگە مول يامغۇرلارنى ياغدۇرۇپ بېرىدۇ» دەپ ئېيتتىم﴾[2].

ئىستىسقا نامىزى توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەرمۇ كۆپ. ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق قەيت قىلىنغان: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ئىستىسقا ئۈچۈن چىقتى. ئاندىن قىبلىگە يۈزلىنىپ تۇرۇپ دۇئا قىلدى ۋە تونىنى چۆرىدى. ئاندىن بىزگە ئىمام بولۇپ ، قىرائىتىنى ئۈنلۈك قىلىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى»[3].

ئىستىسقا نامىزىنىڭ كەيپىيتى

ئىمام ئەزەمدىن باشقىلارغا كۆرە، ئىستىسقادا ئەزاننىڭ ئورنىغا: ﴿الصلاة جامعة﴾ (ئەسسەلاتۇ جامىئەتۇن﴾ يەنى: «توپلىنىپ ناماز ئوقۇلىدۇر» دەپ، كىشىلەر نامازغا چاقىرىلىدۇ. ئاندىن ناماز ئوقۇلىدۇ. ئىستىسقا نامىزى ئەزان ۋە تەكبىر ئېيتماستىن خۇددى ھېيت نامىزىغا

(1) بەقەر سۈرىسى 60 ـ ئايەت.
(2) نوھ سۈرىسى 10 ـ 11 ـ ئايەتلەر.
(3) بۇخارى رىۋايىتى.

ئوخشـاش قىرائەتــى ئۈنلــۈك ئوقۇلــدىغان ئىككــى رەكــئەت نامــازدۇر. نامازدىن كېيىن ئىمام ھېيت نامىزىغا ئوخشاش ئىككى خۇتبە ئوقۇيدۇ. ئىمــام ئەبــۇ يۇسـۇفكە كــۆرە، بىــرلا خــۇتبە كۇپايىــدۇر. خۇتبىــدە ئــاللاھ تائالادىن يامغۇر سوراپ دۇئا قىلىنىدۇ.

ھەر كىشى ئىستىغفار ئېيتىپ ئاللاھتىن مەغپىرەت، ئانىدىن يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىشنى سورايدۇ. ئىمام قىبلىگە قاراپ ئولتۇرۇپ ئىككى قولىنى كۆتۈرگەن ھالدا، دۇئاغا باشلايدۇ. جامائەت ئىمامنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ دۇئاغا «ئامىين» دەيدۇ. دۇئادا ئاللاھ تائالانىڭ مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىشنى ۋە ھالاكەتتىن ساقلىشنى تىلىسە بولىدۇ[1].

(1) نور الايضاح ونجاة الارواح 38 ـ بەت، القوانين الفقهية 87 ـ بەت، مغني المحتاج 1 ـ توم 323 ـ بەت.

كۇسۇف ۋە خۇسۇف نامازلىرى

كۇسۇف- كۈننىڭ تۇتۇلۇشى، خۇسۇف - ئاينىڭ تۇتۇلۇشى دېگەنلىكتۇر.

كۈن تۇتۇلغاندا، ئاللاھ تائالادىن گۇناھلارنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشىنى سوراپ خۇددى جۈمە ياكى ھېيت نامازلىرىغا ئوخشاش جامائەت بىلەن ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇش پۈتۈن فىقھشۇناسلارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن سۈننەتتۇر. بۇلارنىڭ دەلىلى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمنىڭ فۇسسىلەت سۈرىسىدىكى مۇنۇ سۆزىدۇر: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾يەنى﴿كېچە بىلەن كۈندۈز، كۈن بىلەن ئاي ئاللاھنىڭ (قۇدرىتىنىڭ) ئالامەتلىرىدىندۇر. ئەگەر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىدىغان بولساڭلار، قۇياشقا سەجدە قىلماڭلار، ئايغىمۇ سەجدە قىلماڭلار. (بەلكى)ئۇلارنى ياراتقان ئاللاھقىلا سەجدە قىلىڭلار﴾ [1].

كۈن تۇتۇلغاندا كۇسۇف نامىزى ئوقۇش مەيلى سەپەردە بولسۇن، مەيلى مۇقىم بولسۇن، مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، بەش ۋاخ ناماز ئوقۇشى پەرز بولغان ھەر قانداق مۇسۇلمان كىشى ئۈچۈن سۈننەتتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۈن تۇتۇلغاندا كۇسۇف نامىزى ئوقۇغانلىقى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىملار رىۋايەت قىلغان «سەھىھ» ھەدىسلەر بىلەن سابىتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ئىبراھىم ۋاپات بولغان كۈندە كۈن تۇتۇلغان بولۇپ، بەزى كىشىلەر «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغلى ۋاپات

(1) الدرالمختار1 ـ توم 789 ـ بەت، بدائع الصنائع 1 ـ توم 280 ـبەت.

بولغـــانلىقى ســـەۋەبلىك كـــۈن تۇتۇلـــدى» دېيىشـــكەندە، پەيغەمـــبەر ئەلەيھىســـالام خـــۇتبە ئوقـــۇپ مۇنـــداق دېـــگەن: «كـــۈن ۋە ئـــاي ئىنســانلاردىن بىرەرســـىنىڭ ئۆلـــۈمى ئۈچـــۈن تۇتۇلمايـــدۇ. لـــېكىن ئـــۇ ئىككىســـــــى (نىـــــــڭ تۇتۇلىشـــــــى)، ئالللاھنىڭ(ئىنســـــــانلارنى ئاگاھلاندۇرىـــدىغان) ئالامەتلىرىـــدىن بولغـــان ئـــالامەتلەردۇر. ئـــاي ۋە كۈننىـــڭ تۇتـــۇلغىنىنى كـــۆرگىنىڭلاردا، ئـــالللاھ ئۈچـــۈن نامـــاز ئوقۇشـــقا تۇرۇڭلار»[1].

كۇسۇپ ۋە خۇسۇف نامازلىرىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتى

كۇسۇف نامىزىـدا ئەزان ۋە تەكبىـر ئېيتىلمايـدۇ، خۇتبىمۇ ئوقۇلمايـدۇ. ئەزانىنىـڭ ئورنىغـا: ﴿الصــــلاة جامعـــة﴾ (ئەسســەلاتۇ جـامىئەتۇن﴾ يەنــى: «توپلىنىپ ناماز ئوقۇلىدۇ»دەپ، كىشىلەرنى نامازغا چاقىرىـدۇ. كۇسـۇف نامىزىـدا قىـرائەت ئـۇزۇنراق ئوقۇلـدۇ. ئىمـام ئەبـۇ يۇسـۇف بىـلەن ئىمـام مـۇھەممەدلەرگە كـۆرە، قىـرائەت ئۈنلـۈك ئوقۇلـدۇ. ئەممـا ئىمـام ئەزەمـگە كۆرە مەخپـى ئوقۇلىـدۇ. ھەر ئىككـى رەكئەتنىـڭ رۇكـۇ ۋە سـەجدىلىرىنى ئۇزارتىش سۈننەتتۇر. نامـازدىن كېيىن، ئىمـام قىـبلىگە قـاراپ ئولتـۇرۇپ يـاكى ئـۆرە تـۇرۇپ، تـاكى كـۈن ئېچىلغـۇچە ئـالللاھ تائـالادىن مەغپىـرەت تىلەپ دۇئا قىلىدۇ، جامائەت دۇئاغا «ئامىين»دەيدۇ.

ئەمما ئاي تۇتۇلغان ۋاقتتا، جامـائەت بولـۇپ توپلانماسـتىن، ھەركىـم ئـۆز ئۆيىـدە، ئـۆز ئالـدىغا خـۇددى نەپـلە نامازلارغـا ئوخشـاش ئىككـى

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

رەكئەت خۇسۇپ نامىزى ئوقۇش سۈننەتتۇر[1].

(1) فـتح القـدير 1 ـ تـوم 433 ــ 436 ـ بەتلـەر، الـدرالمختار1 ــ تـوم 789 ـ بەت، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 66 ـ بەت.

قورقۇنچ نامىزى ۋە ئۇنىڭ ئوقۇلۇشى

قورقۇنچ نامىزى- دۈشمەن ياكى يىرتقۇچلارنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش ۋەھىمىسى ئېنىق بولغان شارائىتلاردا پەرز نامازلارنى ئىككىگە بۆلۈنۈپ ئايرىم كەيپىيات بىلەن ئوقۇش دېمەكتۇر.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە قورقۇنچ نامىزىنىڭ ئوقۇلۇش كەيپىيتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: ﴿**وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا**﴾يەنى﴿سەن مۇئمىنلەر بىلەن (جىھادتا) بىللە بولۇپ ئۇلار بىلەن ناماز ئوقۇماقچى بولغىنىڭدا، ئۇلارنىڭ بىر پىرقىسى سەن بىلەن بىرلىكتە نامازغا تۇرسۇن، قوراللىرىنى (ئېھتىيات يۈزىسىدىن) يېنىدا تۇتسۇن، سەجدىگە بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلار ئارقاڭلارغا ئۆتۈپ تۇرسۇن، (ئۇلارنىڭ ئورنىغا) ناماز ئوقۇمىغان ئىككىنچى بىر پىرقە كېلىپ سەن بىلەن بىرلىكتە ناماز ئوقۇسۇن، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ھوشيار تۇرسۇن. قوراللىرىنى يېنىدا تۇتسۇن، كاپىرلار سىلەرنىڭ قوراللىرىڭلاردىن، ئەشيالىرىڭلاردىن غەپلەتتە قېلىشىڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن سىلەرگە بىردىنلا (تۇيۇقسىزدىن) ھۇجۇم قىلىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. ئەگەر سىلەرگە يامغۇر سەۋەبلىك قىيىنچىلىق بولىدىغان بولسا ياكى كېسەل بولساڭلار، (بۇ چاغدا) قوراللىرىڭلارنى قويۇپ قويساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. يەنىلا ئېھتىياتچان ۋە ھوشيار بولۇڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن كاپىرلار ئۈچۈن

خار قىلغۇچى ئازاب تەييارلىدى﴾ [1].

قورقۇنچ نامىزىدا، ئىسلام فىقھشۇناس ئالىملىرىنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن تۆۋەندىكى ئىككى ئىش جائىزدۇر:

(1) ئۇرۇش ئەسناسىدا مۇجاھىدلارنىڭ پەرز نامازلارنى يۇقىرىقى ئايەتتە كۆرسىتىلگەن شەكىلدە ئوقۇشى جائىزدۇر.

(2) شىددەتلىك قورقۇنچ تۈپەيلى، مۇجاھىدلارنىڭ بىر يەرگە كېلىپ، جامائەت بولۇپ ناماز ئوقۇشى مۇمكىن بولمىغان شارائىتتا، ئۇلارنىڭ نامازلارنى ئۆزلىرى تۇرغان يېرىدە، يالغۇز ئۆز ئالدىغا ئوقۇشى جائىزدۇر. شۇنداقلا قاتناش قوراللىرى ئۈستىدە بولۇپ، نامازنى تولۇق كەيپىيتى بىلەن ئوقۇش قىيىن بولغاندا، قاتناش ئۈستىدە تۇرغان پېتى ئىما ـ ئىشارەت بىلەن ئوقۇشى جائىزدۇر. ئۇلارنىڭ يۈزلەنگەن تەرىپى قىبلىگە توغرا كەلسۇن ياكى كەلمىسۇن پەرق يوقتۇر. يەنى قاتناش قايسى تەرەپكە يۈزلەنگەن بولسا شۇ تەرەپ ئۇلارنىڭ قىبلىسى بولۇپ بەلگىلەنگەن بولىدۇ.

---

(1) نىسا سۈرىسى 102 ـ ئايەت.

مۇستەھەب نامازلار

مۇستەھەب نامازلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزىدە ئوقۇغان ياكى باشقىلارنىڭ ئوقۇشىغا يول قويغان، تەكىتلىك سۈننەت دەرىجىسىگە يەتمىگەن نامازلار بولۇپ، تەكىتسىز سۈننەت قاتارىدىن سانىلىدۇ. ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى

(2) چاشگاھ نامىزى

(3) تەھەججۇد نامىزى

(4) تاۋاپ نامىزى

1. تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى

تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى — مەسجىدكە سالام بېرىش دېمەكتۇر. قانداقلا بىر ۋاقىتتا، قايسىبىر مەقسەت بىلەن مەسجىدكە كىرگەن مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئىككى رەكئەت «تەھىيەتۇل مەسجىد» نامىزى ئوقۇشى سۈننەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار مەسجىدكە كىرگىنىدە ئىككى رەكئەت تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى ئوقۇماستىن ئولتۇرمىسۇن»[1].

تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزىنىڭ ۋاقتى

تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى مەسجىدكە كىرىپ، ئولتۇرۇشتىن

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

بۇرۇن ئوقۇلىدۇ. ئۇنى ئوقۇماستىن ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىنمۇ، يەنە تۇرۇپ ئوقۇسا بولىدۇ. مەسجىدكە زىيارەت، ئىلىم تەھسىل قىلىش ۋە باشقا قانداقلا بىر مەقسەت بىلەن كىرگەن مۇسۇلمان كىشى بۇ نامازنى ئوقۇيدۇ. ئەمما مەسجىدكە قانداقلا بىر نامازنى ئوقۇش ئۈچۈن كىرىش تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزىنىڭ ئورنىنى تولدۇرىدۇ. يەنى مەسجىدكە ناماز ئوقۇش ئۈچۈن كىرگەن كىشى ۋاقىت تار كەلسە تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزىنى ئوقۇمىسىمۇ بولىدۇ.

مەسجىدتە تەلىم ئېلىش ياكى مەسجىدنى رېمونت قىلىش ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن مەسجىدكە كۈندە بىر قانچە قېتىم كىرىشكە مەجبۇر بولىدىغان كىشى بىر قېتىملا تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى ئوقۇسا يېتەرلىكتۇر. جۈمە نامىزىنى ئوقۇش ئۈچۈن مەسجىدكە كىرگەن كىشىلەر ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن ياكى ئولتۇرۇپ بولغان بولسىمۇ، تۇرۇپ ئىككى رەكئەت تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى ئوقۇيدۇ. ئەمما ئىمام خۇتبە ئوقۇش ئۈچۈن مۇنبەرگە چىقىشى بىلەن ناماز ئوقۇشقا ۋە سۆز قىلىشقا بولمايدۇ. خۇتبىنى قولاق سېلىپ ئاڭلاش ۋاجىبتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى تەكىتلەپ مۇنداق دېگەن: «ئىمام جۈمەنىڭ خۇتبىسىنى ئوقۇۋاتقانىدا، يېنىڭدىكى ھەمراھىڭغا "جىم ئولتۇر، خۇتبىنى تىڭشا" دېيىشىڭنىڭ ئۆزىمۇ خۇتبىغا قۇلاق سالمىغانلىق بولىدۇ»[1].

ھەنەفىي مەزھىپىگە كۆرە، ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقانىدا تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى ئوقۇش بىلەن مەشغۇل بولۇش مەكرۇھ تەھرىمىدۇر. چۈنكى خۇتبىنى تىڭشاش ۋاجىب، تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزنى

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

ئوقۇش سۈننەتتۇر. مەلۇمكى ۋاجىبنى ئورۇنداش سۈننەتنى ئورۇنداشتىن مۇھىم ۋە ئەۋزەلدۇر. شۇڭا خۇتبىنى ئىڭشاش تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزىدىن زۆرۈردۇر.

ئەمما شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپلىرىگە كۆرە، ئىمام خۇتبە ئوقۇۋاتقان بولسىمۇ تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزىنى ئوقۇش جائىزدۇر. بۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ ھەدىسىنى دەلىل قىلغان: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار جۈمە نامىزىغا كەلگەندە، ئىمام خۇتبە ئوقۇپ تۇرغان بولسىمۇ، ئىككى رەكئەت تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى ئوقۇسۇن»[1].

يەر يۈزىدىكى جىمى مەسجىدلەرنىڭ ھۆرمىتى كىرگۈچىلەرنىڭ ئىككى رەكئەت تەھىيەتۇل مەسجىد نامىزى ئوقۇشى بىلەن ئىپادىلەنگىنىدەك، مەسجىدى ھەرەمنىڭ ھۆرمىتى كەبىنى يەتتە قېتىم تاۋاپ قىلىش بىلەن ئىپادىلىنىدۇ[2].

2. چاشگاھ نامىزى

چاشگاھ — قۇياش تولۇق چىقىپ بولغاندىن باشلاپ پېشىن ۋاقتىغا 45 مىنۇت قالغىچىلىك بولغان ۋاقىتلار دېمەكتۇر. چاشگاھ ۋاقتىدا ئەڭ ئاز دېگەندە ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇش تەكىتلىنىز سۈننەتتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى ئىككى رەكئەت چاشگاھ نامىزى ئوقۇشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىدىكەن، ئۇنىڭ گۇناھلىرى دېڭىزنىڭ كۆپۈكىدەك كۆپ بولسىمۇ مەغپىرەت

(1) مۇسلىم رىۋايىتى.
(2) بداية المجتهد 1 ـ توم 158 ـ بەت، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم115 ـ بەت، مراقي الفلاح 88 ـ بەت.

قىلىنىدۇ»[1].

چاشگاھ نامىزى ئىككى رەكئەت ئوقۇلغىنىدەك، تۆت ياكى سەككىز رەكئەتمۇ ئوقۇلىدۇ.

3. تەھەججۇد (كېچە) نامىزى

تەھەججۇد — كېچىدە ئاللاھ تائالانىڭ تائەت ـ ئىبادىتى بىلەن مەشغۇل بولۇش دېمەكتۇر. ئاللاھ تائالا مۇئمىنلەرنى ماختاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ **كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ**﴾يەنى ﴿ئۇلار كېچىسى ئاز ئۇخلايتتى﴾[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «تەھەججۇدنى تەرك قىلماڭلار. ئۇ سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەن ياخشى زاتلارنىڭ ئادىتىدۇر. ئۇ، سىلەرنىڭ ئاللاھقا يېقىن بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋەسىلە، خاتالىقلارنى ۋە گۇناھلارنى يوققا چىقارغۇچى ھەم ئۇلاردىن يىراق قىلغۇچىدۇر»[3].

تەھەججۇدنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا پەيغەمبەر ئەلەيھسسالام مۇنداق دېگەن: «پەرز نامازلاردىن قالسا، ئەڭ ئەۋزەل ناماز كېچىنىڭ ئاخىرقى يېرىمىدا ئوقۇلغان (تەھەججۇد) نامىزىدۇر»[4].

قىيامدا ئۇزۇن تۇرۇش سەجدىدە ئۇزۇن تۇرغاندىن ياخشىدۇ. چۈنكى قىيامدا ئۇزۇن تۇرۇش ئارقىلىق قىرائەتنى كۆپرەك ئوقۇغىلى

---

(1) ئىمام ئەھمەد رىۋايىتى.
(2) زارىيات سۈرىسى 17 ـ ئايەت.
(3) تىرمىزى رىۋايىتى.
(4) مۇسلىم، ئىبنى خۇزەيمە 2 ـ جىلد 176 ـ بەت.

بولىدۇ. سەجدىدە ئۇزۇنراق تۇرۇش ئارقىلىق تەسبىھنى كۆپرەك ئوقۇغىلى بولىدۇ. شۈبھىسىزكى، قۇرئان ئوقۇش تەسبىھ ئېيتقاندىن ئەلۋەتتە ئەۋزەلدۇر[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن قانداق ئوقۇلغان ناماز ئەڭ ئەۋزەل ناماز؟ دەپ سورالغىنىدا: «قىيامدا ئۇزۇن تۇرۇلغان ناماز ـ ئەڭ ئەۋزەل نامازدۇر»دەپ جاۋاب بەرگەن[2].

تەھەججۇد نامىزىدا مۇنۇ دۇئانى ئوقۇش ئەۋزەلدۇر:

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ، لَكَ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ ـ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ـ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ

يەنى «ئى ئاللاھ! جىمى ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر، سەن ئاسمان، زېمىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكىلەرنى باشقۇرۇپ تۇرغۇچىسەن. جىمى ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر، سەن ئاسمان، زېمىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكىلەرنىڭ پادىشاھىسەن. جىمى ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر، سەن ئاسمان، زېمىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكىلەرنىڭ نۇرىسەن. جىمى ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر، سەن ھەقسەن، ۋەدىلىرىڭ ھەق، سۆزۈڭ ھەق، سەن بىلەن ئۇچرىشىشىمىز ھەق، جەننەت ھەق، دوزاخ ھەق،

(1) الفقه الإسلامي وأدلته 2 ـ توم 48 ـ بەت.
(2) مۇسلىم، ئەھمەد، تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

قىيامەت ھەق، پەيغەمبەرلەر ھەق، مۇھەممەد (ئەلەيھىسسالام) ھەقتۇر. ئى ئاللاھ! ساڭا بويسۇندۇم، ساڭا يۆلەندىم، ساڭا ئىمان كەلتۈردۈم، ساڭا قايتتىم، سېنىڭ ئۈچۈن دەۋالاشتىم ۋە ئىشلىرىمنى ساڭا تاپشۇردۇم، ئىلگىرى قىلغان ۋە كېيىن قىلغان، ئاشكارا قىلغان ۋە يوشۇرۇن قىلغان جىمى گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. سېنىڭ باشلىنىشىڭ يوق، سەن مەڭگۈلۈكسەن، سەندىن باشقا ھەققىي ئىلاھ يوقتۇر»[1].

سەھەرلەردە ئاللاھ تائالادىن كۆپلەپ مەغپىرەت تىلەش ۋە ئىستىغفارنى كۆپ ئېيتىش مۇستەھەب ئەمەللىرىدىن بولۇپ، ساۋابى كۆپتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىستىغفارنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:»سەييىدۇلئىستىغفار (ئىستىغفارنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى) مۇنۇ ئىستىغفاردۇر: ﴿اَللّهُم أنتَ رَبّي لاَ إله إلا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَـا عَبْـدُكَ وأنا على عهدك ووعدك ما استطعت أعوذ بك من شر ما صنعت أبوء لك بنعمتك علي وأبوء لك بذنبي فاغفر لي فإنه لا يغفر الذنوب إلا أنت﴾ يەنى «ئى ئاللاھ! سەن مېنىڭ رەببىمسەن، سەندىن باشقا مەبۇد يوق، سەن مېنى ياراتتىڭ، مەن سېنىڭ بەندەڭمەن، مەن (پەيغەمبەرلەرنىڭ تىلى ئارقىلىق مەندىن ئالغان) ئەھدەڭنى ۋە ۋەدەڭنى كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا تىرىشىمەن. ساڭا سېغىنىپ ئىشلىرىمنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن. ماڭا ئاتا قىلغان نېمەتلىرىڭنى تونۇيمەن ۋە گۇناھلىرىمنى ئېتىراپ قىلىمەن. ئى ئاللاھ! گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، ھەقىقەتەن گۇناھلارنى سەندىن بۆلەك مەغپىرەت قىلغۇچى

(1) بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

يوقتۇر»[1].

تەھەججۇد نامىزىنىڭ كەيپىيتى

تەھەججۇد نامىزى ئىككى رەكئەتتە ياكى تۆت رەكئەتتە بىر سالام بىرىپمۇ ئوقۇلىدۇ. ئەمما ئىككى رەكئەتتە بىر سالام بېرىپ ئوقۇش ئەۋزەلرەكتۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «كېچە نامىزى ئىككى، ئىككى قىلىنىپ ئوقۇلىدۇ»دەپ كۆرسەتكەن[2].

بۇ ھەدىس، تەھەججۇد نامىزىنى ھەر ئىككى رەكئەتتە بىر سالام بېرىپ ئوقۇشنىڭ ئەۋزەللىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما، ھەربىر تۆت رەكئەتتە بىر سالام بېرىپ ئوقۇسىمۇ بولىدۇ.

تەھەججۇد نامىزى ئىبزى ئىككى رەكئەتتىن باشلىنىپ، كۆپىنىڭ چېكى يوقتۇر.

تەھەججۇد نامىزىنىڭ ۋاقتى

بۇ ھەقتە كەلگەن ھەدىسلەرگە ئاساسلانغاندا، تەھەججۇد نامىزىنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ۋاقتى كېچىنىڭ ئاخىرقى ئۈچتىن بىرىدۇر. بۇ دۇئالارنىڭ ئىجابەت بولۇشى ۋە گۇناھلارنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشى ئۈچۈن ئەڭ مۇناسىپ ۋاقىتلاردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرى قالغاندا، دۇنيا ئاسمىنىغا (بىرىنچى ئاسمانغا) چۈشىدۇ ۋە "كىمكى ماڭا دۇئا قىلىدىكەن، ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىمەن، كىمكى مەندىن ھاجىتىنى سورايدىكەن،

(1) بۇخارى رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.

سورىغان نەرسىسىنى بېرىمەن، كىمكى مەندىن مەغپىرەت تىلەيدىكەن، ئۇنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىمەن" دەپ نىدا قىلىدۇ»[1].

قەدىر كېچىسى ۋە زۇلھەججىنىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى

قەدىر كېچىسىنىڭ شەرىپىگە نائىل بولۇش ئۈچۈن رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىنىڭ كېچىلىرىدە، زۇلھەججە ئېيىنىڭ ئالدىنقى ئون كۈنىنىڭ كېچىلىرىدە ۋە بارائەت(شەبان ئېيىنىڭ 15 ـ كېچىسى) ئۇخلىماستىن ئىبادەت قىلىشنىڭ ساۋابى ناھايىتى كۆپتۇر.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: «رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنى كىرگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كېچىسى ئۇخلىمايتتى، ئائىلىسىدىكىلەرنى ئويغىتاتتى ۋە ئىبادەتكە بېلىنى باغلايتتى»[2].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زۇلھەججىنىڭ ئالدىنقى ئون كۈنىنىڭ پەزىلىتى توغرۇلۇق مۇنداق دېگەن: «ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا زۇلھەججىنىڭ ئاۋۋالقى ئون كۈنىدىنمۇ يېقىملىق كۈن يوقتۇر، ئۇنىڭ ھەربىر كۈنىنىڭ روزىسى بىر يىللىق روزىغا، ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن ھەربىر كېچىسى قەدىر كېچىسىگە تەڭ كېلىدۇ»[3].

بارائەت كېچىسى

بارائەت كېچىسى توغرۇلۇق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «شەبان ئېيىنىڭ 15 ـ كۈنى كەلگەندە، ئۇنىڭ كېچىسىنى

(1) بۇخارى رىۋايىتى.
(2) مۇسلىم رىۋايىتى.
(3) تىرمىزى رىۋايىتى.

ئىبادەت بىلەن، كۈندۈزنى روزا تۇتۇش بىلەن ئۆتكۈزۈڭلار. ئۇ ئاخشىمى كۈن پېتىش بىلەنلا ئاللاھ تائالا بىرىنچى ئاسمانغا چۈشىدۇ ۋە شۇ كېچىسى تاڭ ئاتقۇچە "مەندىن مەغپىرەت سورايدىغانلار بولسا، مەغپىرەت قىلىمەن، مەندىن رىزىق تىلەيدىغانلار بولسا رىزىق بېرىمەن" دەپ جاكارلايدۇ»[1].

بارائەت كېچىسىدىكى بىدئەتلەر

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشقا ئايلاردا شەئبان ئېيىدىكىدەك كۆپ رۇزا تۇتمايتتى. شەئباندا تولۇق دېگۈدەك رۇزا تۇتاتتى»[2].

ئەبۇ مۇسا ئەلئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاللاھ شەئبان ئېيى يېرىملاشقان كۈنى كېچىسى بەندىلىرىگە كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ مۇشرىك، ئاداۋەتخور، ھەسەتخورلىرىدىن باشقىلىرىنىڭ بارلىق گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىدۇ»[3].

بۇ ھەدىسنى ئۆلىمالار تۆۋەندىكىچە ئىزاھلايدۇ: ئاتالمىش ئەۋلىيالارغا، پىرلەرگە ۋە قانداقلا بىر مەخلۇقاتقا خۇددى ئاللاھ تائالاغا ئەقىدە قىلغاندەك ئەقىدە قىلىپ، تەبىئىي چارىلەر سىرتىدا ئۇلاردىن مەدەت ۋە ياردەم سوراش ئارقىلىق ئاللاھ تائالاغا شېرىك كەلتۈرگەن ياكى ئۇلاردىن ئاللاھ تائالا بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا ۋاستىلىك رول ئويناپ بېرىشنى سورىغان، قۇرئان كەرىم كۆرسەتكەن بەلگىلىمىلەرنى

(1) ئىبنى ماجە رىۋايىتى.
(2) بۇخارى رىۋايىتى.
(3) ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان، «سەھىھ»ھەدىس.

ئىنكــار قىلغــان يــاكى ئۇنىڭغــا مەســخىرە ئارىلاشــتۇرغان، پەيغەمــبەر ئەلەيهىسسـالامنىڭ تەلىمـات ۋە يوليورۇقلىرىغـا ئېتىبارسـىز قـاراپ، ئـۇنى نەزىرىدىن ساقىت قىلغان كىشىلەرنى ئاللاھ تائالا بـۇ كېچىـدە مەغپىـرەت قىلمايدۇ. يەنە بـۇ ھەدىسـتە قەلبىگە كۆرەلمەسلىك ۋە ئـاداۋەت ئـوتلىرى ھۆكــۈمران بولىۋالغــان، ھاكــاۋۇرلۇق ئازگاللىرىــدىن ئــۆزلىرىنى قۇتقۇزالمىغــان كىشــىلەرنىڭ بــۇ كۈنــدىكى مەغپىــرەتتىن نەســىۋە ئالالمايدىغانلىقىغا ئىشارەت بېرىلىدۇ.

خەلقىمىز ئارىسىدا بارائەت كېچىسى توغرۇلـۇق بەزى بىـدئەت ئىشـلار ساقلىنىپ كەلمەكتە. مەسىلەن:

- بـارائەت كېچىسـىدە بـارائەت نـامىزى دەپ، مەخسـۇس يـۈز رەكـئەت ناماز ئوقۇش.

- بارائەت كېچىسـىدە كىشـىلەردىن بىھـاجەت بولـىدۇ، بـالا - قـازادىن يىراق تۇرىدۇ ۋە ئۆمۈر ئۇزۇن بولىدۇ، دەپ ئالتە رەكئەت ناماز ئوقۇش.

- بـارائەت كېچىسـىدە بـارائەت كېچىسـى دۇئاسـى دەپ، بـۇ كـېچىگە ئاتاپ دۇئا قىلىش.

- بارائەت كېچىسىنى قەدىر كېچىسى دەپ ئېتىقاد قىلىش.

ئىسـلام دىنـى بـۇ ئىشـلارنىڭ ھېچقايسىسـىغا بۇيرىغـان ئەمەس. بـۇ ئايـدا قىلىـدىغان ئىبـادەتلەر پەيغەمـبەر ئەلەيهىسسـالامغا ئوخشـاش كـۆپ روزا تۇتــۇش، قۇرئــان ئوقــۇش، كــۆپلەپ ياخشــى ســالىھ ئەمەللەرنــى قىلىشتۇر. بـارائەت كېچىسـى يـاكى باشـقا كـۈنلەرنى مۇئەييەنلەشـتۈرۈپ، شـەرىئەت بەلگىلىمىلىرىـدە ھـېچ ئاساسـى بولمىغـان ئىبـادەتلەر بىـلەن شـوغۇللانماي، بـۇ ئـاي ۋە باشـقا ئايلارنىـڭ ئىمكـان يـار بەرگەن كـۈن ۋە ۋاقىتلىرىـدا ئىبـادەت ۋە ياخشـى ئەمەلـلەر بىـلەن كـۆپرەك شـۇغۇللىنىش

ياخشى ئەمەلگە ياتىدۇ.

ئەمما رەجەب(قەمەرىيە 7. ئاي)نىڭ ئاۋۋالقى جۈمە كۈنىدە ئوقۇلىدىغان رەغائىب نامىزى شەرىئەتتىن دەلىلى بولمىغان بىدئەت(دىندا بۇيرۇلمىغان)نامازدۇر[1].

4. تاۋاپ نامىزى

كەبىنى تاۋاپ قىلغان كىشىنىڭ تاۋاپىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولۇپ، مەقامۇ ئىبراھىمنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇشى تەكىتلەنگەن سۈننەتتۇر. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەججىسىنى بايان قىلغان ھەدىسىدە مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلغان: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەبىنى يەتتە قېتىم تاۋاپ قىلىپ بولۇپ، مەقامۇ ئىبراھىمنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇدى»[2].

ئەمما مەسجىدى ھەرەمدە ئادەم كۆپ بولغان قىستىلاڭغۇ چاغلاردا باشقىلارنىڭ تاۋاپ قىلىشىغا توسالغۇ بولماسلىق ئۈچۈن بۇ نامازنى مەسجىدى ھەرەمنىڭ قايسىبىر يېرىدە ئوقۇش ئەۋزەلدۇر.

ناماز بامداتتىن كېيىن قۇياش تولۇق چىقىپ بولمىغىچە، ئەسىر نامىزىدىن كېيىن كۈن پاتقىچە تاۋاپ نامىزى ئوقۇش مەكرۇھتۇر[3].

---

(1) الفقه الإسلامي وأدلته2 ـ توم 49 ـبەت.
(2) بۇخارى رىۋايىتى.
(3) الدر المختار1 ـ توم 343 ـ بەت.

نەپلە نامازلىرى

نەپلە لۇغەتتە ـ زىيادە دېمەكتۇر. شەرىئەت ئىستىلاھىدا پەرز، ۋاجىب ياكى سۈننەت بولمىغان، ئەمما دىنىمىزدا يولغا قويۇلغان، ئىختىيارىي ئەمەل ـ ئىبادەت دېمەكتۇر. نەپلە ئىبادەتلەرنىڭ ساۋابى كۆپتۇر. نەپلە ئىبادەتلەر بەندىنىڭ ئاللاھقا تېخىمۇ يېقىنلىشىشىغا ۋە پەرز، ۋاجىب ئەمەللەرنى ئادا قىلىشتىكى بەزى كەمچىلىك، نۇقسانلارنىڭ پۈتۈلىنىشىگە ۋاستە بولىدۇ" [1].

ئاللاھ تائالا نەپلە ئەمەللەرنىڭ مۇكاپاتلىرى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿مَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَإِنَّ اللهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾ يەنى﴿كىمكى ئۆز ئىختىيارى بىلەن بىرەر ياخشىلىق قىلىدىكەن، بىلسۇنكى، ئاللاھ ئەلۋەتتە شۈكۈرنىڭ مۇكاپاتىنى بەرگۈچىدۇر ۋە ھەممىنى بىلگۈچىدۇر﴾[2].

نەپلە نامىزى ھەققىدىكى مەسىلىلەر

1. نەپلە نامىزىنى كېچە ـ كۈندۈزنىڭ (ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلارنىڭ سىرتىدا) قايسىبىر ۋاقىتلىرىدا ئوقۇشقا بولىدۇ. نەپلە نامازلىرىنىڭ بەلگىلىك مەلۇم ۋاقتى بولمايدۇ.

2. نەپلە نامىزىنى ئىككى رەكئەت ياكى تۆت رەكئەت ئوقۇشقا بولىدۇ. بۇندىن كۆپرەك ئوقۇماقچى بولسا، ئىككى رەكئەتتە ياكى تۆت رەكئەتتە سالام بېرىپ ئوقۇيدۇ.

3. نەپلە ئىبادەتلىرى مەيلى ناماز بولسۇن، مەيلى روزا بولسۇن،

---

(1) مراقي الفلاح 80 ـ بەت، اللباب شرح الكتاب 1 ـ توم 52 ـ بەت.
(2) بەقەرە سۈرىسى 158 ـ ئايەت.

مەيلــى باشــقا ئىبــادەتلەر بولســۇن، ئــۇنى باشــلاش بىــلەن كىشــىنىڭ ئۈستىگە يۈكلەنگەن بولىدۇ. يەنى ئۇنى ئادا قىلىشى ۋاجىب بولىدۇ. ئەگەر نەپلە ناماز ياكى نەپلە روزىنى باشلاپ بولۇپ، ئۇنى ئاخىرىغىچە داۋام قىلماستىن بۇزىۋەتسە ياكى بۇزۇلسا، بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ قازاسىنى قىلىش ۋاجىب بولىدۇ.

4. نەپلە نامازلارنى پاراخوت، ئايروپىلان، ماشىنا قاتارلىق قاتناش قۇراللىرىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئوقۇشمۇ جائىزدۇر. قاتناشنىڭ يۆنىلىشى قىبلىگە ئۇدۇل كەلمىگەن بولسىمۇ، قاتناش يۈزلەنگەن تەرەپكە قاراپ ئوقۇسىمۇ بولىدۇ. بۇ ۋاقىتتا قىبلىگە قاراش شەرت قىلىنمايدۇ. چۈنكى دىنىمىزدا قىيىنچىلىق يوقتۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾ يەنى﴿مەشرىقمۇ ۋە مەغرىبمۇ ئاللاھنىڭدۇر، قايسى تەرەپكە يۈزلەنسەڭلارمۇ، ئۇ ئاللاھنىڭ تەرىپىدۇر﴾[1].

5. نەپلە نامازلارنى ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇشقا قۇدرىتى يېتىدىغان ھاللاردىمۇ ئولتۇرۇپ ئوقۇش جائىزدۇر. لېكىن ئۆزرىسىز ئولتۇرۇپ ئوقۇغانىنىڭ ساۋابى، ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇغانىنىڭ ساۋابىدىن كەمرەك بولىدۇ. نەپلە نامازنى ئۆرە تۇرۇپ باشلاپ، كېيىن ئولتۇرۇپ ئوقۇسىمۇ بولىدۇ. شۇنىڭدەك نەپلە نامازلارنى بىر نەرسىگە يۆلىنىپ تۇرۇپ ئوقۇسىمۇ جائىزدۇر.

نەپلە ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار

نەپلە ناماز ئوقۇش مەنئى قىلىنغان ۋاقىتلار تۆۋەندىكىچە:

---

(1) بەقەر سۈرىسى 115ـ ئايەت.

1. بامدات نامىزىدىن كېيىن.

2. ئەسىر نامىزىدىن كېيىن.

3. شام نامىزىدىن بۇرۇن.

4. پەرز نامازنىڭ ۋاقتى چىقىپ كەتكىلى ئاز قالغاندا ياكى جامائەت نامىزى باشلانغاندا.

5. جۈمە كۈنلۈكتە خاتىب مۇنبەرگە چىققاندىن جۈمەنىڭ پەرزى ئوقۇلۇپ بولغىچىلىك.

6. نامازغا تەكبىر ئېيتىلغاندىن كېيىن. ئەمما بامداتنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇشقا بولىدۇ.

7. ھېيت نامىزى ئوقۇشتىن ئاۋۋال مەيلى ئۆيدە، مەيلى مەسجىدتە نەپلە ناماز ئوقۇش مەكرۇھتۇر. ئەمما نامازدىن كېيىن مەسجىدتە ئوقۇش مەكرۇھ، ئۆيدە ئوقۇش جائىزدۇر.

8. تەرەت قىستاپ قالغاندا.

9. تائام ھازىرلىنىپ قالغاندا.

10. «ئەرەفات»تا پېشىن بىلەن ئەسىر ئىككى نامازنى جەمئى قىلىپ ئوقۇشتا ۋە «مۇزدەلىفە»دە شام بىلەن خۇپتەن ئىككى نامازنى جەمئى قىلىپ ئوقۇشتا ئىككى ناماز ئارىسىدا نەپلە ناماز ئوقۇش مەكرۇھتۇر[1].

(1) نور الإيضاح ونجاة الأرواح 15 ـ بەت.

نەپلە نامازلارنىڭ تۈرلىرى

1. تەۋبە نامىزى

گۇناھ سادىر قىلغان كىشى دەرھال تەۋبە قىلىشى لازىم. تەۋبىدىن كېيىن، تاھارەت ئېلىپ، ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇشى ۋە گۇناھى ئۈچۈن ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلىشى، گۇناھىنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشىغا ۋاستە بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «قانداقلا بىر گۇناھكار بەندە(گۇناھ ئىشلىگىنىگە پۇشايمان قىلىپ) تاھارەتنى ئوبدان ئېلىپ، ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇيدىكەن ۋە گۇناھىغا مەغپىرەت سورايدىكەن، ئاللاھنىڭ ئۇنى — ئۆز پەزلى بىلەن — مەغپىرەت قىلىش ھەققىدۇر»[1].

2. ئىستىخارە نامىزى

ئىستىخارە ـ ئاللاھ تائالادىن ياخشىلىق سوراش دېمەكتۇر. بىرەر ئىشنىڭ خەيرلىك بولۇپ- بولماسلىقى توغرۇلۇق ئاللاھ تائالادىن مەنىۋى بىشارەت ئېلىشنى خالىغان ئادەم ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ، ئاللاھ تائالاغا دۇئا قىلىدۇ. جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ئىستىخارە قىلىشنى خۇددى قۇرئان ئۆگەتكەندەك ئۆگەتتى ۋە مۇنداق دەيتتى: «سىلەر بىرەر ئىشقا ئاتلانماقچى بولغاندا، ئىككى رەكئەت نەپلى ناماز ئوقۇپ بولۇپ، مۇنۇ دۇئانى ئوقۇڭلار{**اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيْرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيْمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلاَ أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اَللَّهُمَّ**

---

(1) ئىبنى خۇزەيمە 2 ـ جىلت 214 ـ بەت.

إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرًا لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي وَ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ اَللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِيَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ}.

يەنى "ئى ئاللاھ! سېنىڭ چەكسىز ئىلمىڭگە سېغىنىپ سېنىڭدىن ياخشىلىق سورايمەن، سېنىڭ قۇدرىتىڭگە سېغىنىپ سېنىڭدىن كۈچ - قۇۋۋەت تىلەيمەن، سېنىڭ ئۇلۇغ پەزلىڭدىن سورايمەن. سەن ھەقىقەتەن ھەر نەرسىگە قادىرسەن، مەن ئاجىزمەن. سەن ھەممىنى بىلىسەن، مەن بىلمەيمەن. سەن يۇشۇرۇن غەيبلەرنى بىلگۈچىسەن. ئى ئاللاھ! مېنىڭ بۇ ئىش (ھاجىتىنى ئېيتىدۇ) مېنىڭ دىنىم، دۇنيالىقىم ۋە ئاخىرەتلىكىم ئۈچۈن ھازىردا ۋە كېلەچەكتە ياخشى بولىدىغانلىقىنى بىلسەڭ، ئۇنى ماڭا تەقدىر قىلغىن ۋە ماڭا ئۇنى ئاسان قىلغىن، ئاندىن ئۇنىڭدا ماڭا بەرىكەت ئاتا قىلغىن. ئەگەر بۇ ئىش مېنىڭ دىنىم، دۇنيالىقىم ۋە ئاخىرەتلىكىم ئۈچۈن ھازىردا ۋە كېلەچەكتە زىيانلىق بولىدىغانلىقىنى بىلسەڭ، ئۇنى مەندىن يىراق قىلغىن ۋە مېنىمۇ ئۇنىڭدىن يىراق قىلغىن، نەدىلا بولمىسۇن ماڭا ياخشىلىقنى نەسىپ قىلغىن. ئاندىن مېنى ئۇنىڭ بىلەن مەمنۇن قىلغىن». ئاندىن ئاللاھتىن ھاجىتىڭلارنى سوراڭلار"»[1].

بۇ ھەدىسنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن، بىرەر ئىشنىڭ خەيرلىك بولۇپ - بولماسلىقى توغرۇلۇق ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن مەنىۋى ئىشارەت ئېلىشنى خالىغان ئادەم ئىككى رەكئەت ئىستىخارە نامىزى ئوقۇيدۇ. ئىستىخارە نامىزى خۇددى بامداتنىڭ سۈننىتىنى ئوقۇغاندەك ئوقۇلىدۇ. ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، يۇقىرىقى دۇئانى ئوقۇپ بولۇپ، ئاللاھ

---

(1) بۇخارى رىۋايىتى.

تائالادىن ھاجەتلىرىنى سورايدۇ.

ئـاللاھ تائـالادىن ياخشـىلىق سـورىغان ۋە كىشـىلەر بىـلەن كېڭىشـىپ ئىش كۆرگەن ئادەم كېيىنكـى پۇشـايماندىن خـالىي بولـىدۇ. ئـاللاھ تائـالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَـإِذَا عَزَمْـتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ يەنى﴿ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن، ئانـدىن بىـرەر ئىشـقا بەل باغلىساڭ، ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلغىن﴾[1]. بىرەر ئىشـتا ئـاللاھ تائالاغـا ئىستىخارە قىلغانـدىن كېيىن، كۆڭـۈل تارتقـان بـويىچە ئىـش كۆرۈشـتە ياخشـىلىق بـاردۇر. بەلكـى بەزىـدە خەيرلىـك ئىـش چۈشـىدە ئايـان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

3. ھاجەت نامىزى

دۇنيـا ۋە ئـاخىرەتكە مۇناسـىۋەتلىك ئېھتىيـاجى بولغـان كىشـى تاھارەتنى كامىل ئېلىپ ئىككى رەكئەت نامـاز ئوقۇيـدۇ، نامـازدىن كېيىن ئـاللا تائالاغـا ھەمدۇسـانا ۋە پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسـالامغا دۇرۇد ئېيتىـدۇ. ئانـدىن ھـاجەت دۇئاسـىنى (يـاكى ئـۆزى بىلـىدىغان دۇئـالارنى) ئوقـۇپ بولۇپ، ھاجىتىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى ئاللاھتىن سورايدۇ.

پەيغەمـبەر ئەلەيھىسسـالام بىـر ھەدىسـىدە مۇنـداق دېـگەن: «ئاللاھقـا يـاكى ئىنسـانلاردىن بىرەرسـىگە ھـاجىتى بولغـان ئـادەم، كامىـل تاھـارەت ئېلىـپ ئىككـى رەكـئەت نامـاز ئوقۇسـۇن، ئانـدىن ئاللاھقـا ھەمدۇسـانا، پەيغەمـبەرگە دۇرۇد ئېيتسـۇن ۋە مۇنـۇ دۇئـانى ئوقۇسـۇن: {لاَ إِلَــهَ إِلاّ اللهُ الْحَلِيمُ الكَرِيمُ، سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ العَرْشِ العَظِيمِ، وَالْحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالِمِينَ. اَسْأَلُكَ مُوْجِبَـاتِ

---

(1) ئال ئىمران سۈرىسى 159 ـ ئايەت.

رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمِ مَغْفِرَتِكَ وَالْعِصْمَةَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ والْغَنِيْمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ والسَّلاَمَةَ مِــنْ كُــلِّ اِثْمٍ، اَللَّهُمَّ لاتَدَعْ لَنَا ذَنْبَاً اِلاَّ غَفَرْتَهُ وَلاَ هَمّاً اِلاَّ فَرَّجْتَهُ وَلاَ حاجَةً هِيَ لَكَ رِضاً اِلاَّ فَرَّجْتَهــا يا اَرْحَمَ الرَاحِمِيْنَ}.

يەنى ئاللاھتىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوقتۇر، ئۇ تولىمۇ ھەلىمدۇر، ئۇلۇغ ئەرشىنىڭ ئىگىسى بولغان ئاللاھ بارچە نوقسانلاردىن پاكتۇر. ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان ئاللاھقا خاستۇر. ئى ئاللاھ! سېنىڭدىن سېنىڭ رەھمىتىڭگە ئېرىشتۈرىدىغان ئەمەلنى، مەغپىرىتىڭگە مۇيەسسەر قىلىدىغان تەۋبىنى، مېنى ھەر قانداق گۇناھتىن ساقلىشىڭنى، پۈتۈن ياخشىلىقلارغا ئېرىشتۈرىشىڭنى ۋە ھەرقانداق يامانلىقتىن ئامان قىلىشىڭنى تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! مېنىڭ پۈتۈن گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، بارلىق قىيىنچىلىقلىرىمنى ھەل قىلىپ بەرگىن ۋە سېنىڭ رازىلىقىڭغا ئېرىشىشىم ئۈچۈن تۈرتكە بولىدىغان ھەر قانداق ھاجەتلىرىمنى راۋا قىلىپ بەرگىن. ئى رەھىم قىلغۇچىلارنىڭ ئەڭ شەپقەتلىكى بولغان ئاللاھ!

ئاندىن دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ئىشلىرىغا ئائىت خالىغان ھاجەتلىرىنى سورايدۇ»[1].

(1) تىرمىزىي، نەسائىي ۋە ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

پايدىلىنىلغان ماتېرىياللار

ئەرەبچە ئەسەرلەردىن

1. فقه السنة
2. صفة صلاة النبي صلى الله عليه وسلم
3. الفقه الإسلامي وأدلته
4. فتح القدير
5. الاختيار لتعليل المختار
6. الهداية
7. بداية المجتهد
8. قدوري
9. الدر المختار
10. المفتاح شرح نورالإيضاح
11. كشاف القناع
12. مراقي الفلاح
13. حاشية ابن عابدين (رد المحتار على درالمختار)
14. نور الإيضاح ونجاة الأرواح
15. تحفة الفقهاء
16. خلاصة البهية

17. سبل السلام

18. مغني المحتاج

19. بدائع الصنائع

20. اللباب شرح الكتاب

21. العبادة في الإسلام

22. تبيين الحقائق

23. نيل الأوطار

24. الشرح الصغير

25. الشرح الكبير

26. القوانين الفقهية

27. مجموع الصلوات في الإسلام

28. تاريخ الفقه الإسلامي

29. صفة صلاة النبي

30. نصب الراية

31. أصول التشريع الإسلامي

32. العناية شرح الهداية

33. المجموع للنووي

34. مقدمة في الفقه

35. التسهيل الضروري لمسائل القدوري

36. تاريخ بغداد

37. الجوهرة النيرة في شرح القدوري

38. ارشاد الفحول

39.الإحكام للآمدي

40.شرح الكواكب المنير

تۈركچە ئەسەرلەردىن

Ibadetin getirdikleri

Tam namaz hacasi

Sozler

Temel dini bilgiler

Islam fikhi Ansiklopedisi